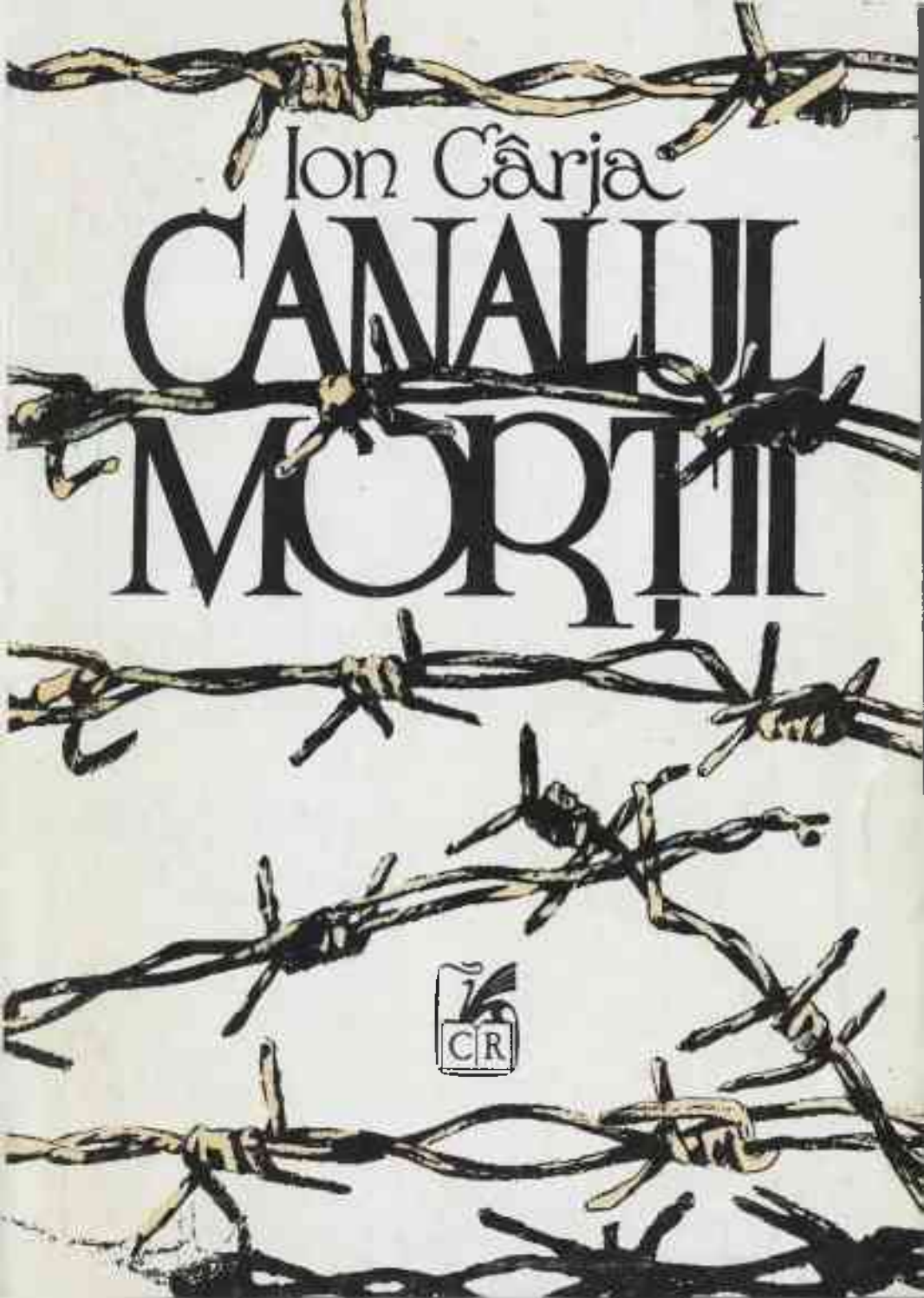
Ion Cârja

CANALUL MORȚII

„... Dr-ul Ion Cârja mi-a povestit o parte din nenorocirile prin care trecuse în închisorile din ţară. Mulţi ani în urmă am citit, cu inima strânsă, cele două volume de amintiri — documente de valoare istorică şi lecţii de morală înaltă —, care vor fi întotdeauna consultate de istoricii României contemporane...“

Dintr-o scrisoare a lui Mircea Eliade către familia lui Ion Cârja

ISBN 973-23-0400-6

PREŢ: 998 + 2 TL = 1000 Lei

ION CÂRJA / CANALUL MORȚII

Coperta: Silvia Muntenescu

Ion Cârja

Canalul morții

Cartea Românească
1993

ISBN 973-23-0400- 6

Cuvînt despre autor

Ion Cârja s-a născut la 25 martie 1922, în localitatea Whitman, Logan Country, West Virginia — S.U.A. Părinții săi emigraseră, prin 1909—1910, din Transilvania. În februarie 1927, întreaga familie — părinții și cei cinci copii — se întoarce în România, stabilindu-se în comuna Mihai Viteazu, județul Turda (astăzi Cluj). Din agoniseala „americană" (tatăl lucrase în minele de cărbuni, iar mama ținuse o pensiune) își cumpără o proprietate agricolă, pe care o dotează cu cele mai moderne unelte.

In liceu, Ion Cârja întemeiază „Gazeta de Turda", colaborează la revista literară „Abecedar" și publică primul său album de povești despre viața moților din Munții Apuseni — Cremene în apa vremii.

În 1942 se înscrie la Universitatea din Cluj, urmînd dreptul și literele, iar, la insistențele lui Victor Papilian, face și un an de medicină. În 1948 obține doctoratul în drept. Are în tot acest timp o bogată activitate literară — prețuit fiind de Lucian Blaga, Ion Agârbiceanu, Victor Papilian, de care îl leagă o strînsă prietenie. Este ales secretar-general al Asociației Scriitorilor din Ardeal.

După război, pentru publicistica sa anticomunistă și pentru participarea la mișcarea de rezistență din Munții Apuseni, Ion Cârja e condamnat, între 1949 și 1964, la 10 ani de detenție grea.

In mai 1965, după repetatele intervenții ale Departamentului de Stat al S.U.A., reușește să plece la rudele sale apro-

piate din America. Stabilit la New York, este numit caseworker *la departamentul Serviciului Social din acest oraș, obținînd și o diplomă în domeniu de la Fordham University, după ce Universitatea Columbia îi recunoaște titlul de doctor în drept. Este foarte apreciat pentru munca lui. În același timp, conform promisiunii făcute colegilor de închisoare de la Cluj, Gherla, Aiud, Canal, Ion Cârja are inițiativa formării unui organ care să reprezinte aspirațiile poporului român oprimat. Astfel ia ființă, în 1970, Consiliul Național Român, alcătuit în majoritate din foști deținuți politici. În 1971 apare ziarul „Acțiunea românească", organul de presă al Consiliului. Ca secretar general al Consiliului, Ion Cârja duce o vastă corespondență cu Casa Albă, cu membri ai Congresului și alți oameni politici americani, cu diferite cancelarii europene, atrăgîndu-le atenția asupra nedreptății istorice ce s-a făcut României prin tratatele de pace încheiate după al doilea război mondial. Tot el organizează primele demonstrații cu automobile, sesizînd opinia publică asupra Basarabiei, Bucovinei de nord și ținutului Herței.*

Între 1969 și 1974, Ion Cârja publică trei cărți (Întoarcerea din infern, *vol. I și II, și* Canalul morții), *relatîndu-și zguduitoarea experiență din anii petrecuți în închisorile din România. Despre aceste lucrări, conținînd o inestimabilă documentație istorică și o emoționantă mărturie asupra capacității de rezistență morală și spirituală a unui popor prin cei mai buni fii ai săi, Mircea Eliade spunea că fără ele nu se poate înțelege nimic din ceea ce a fost spațiul concentraționar românesc.*

Marcat de o boală contractată în închisoare, Ion Cârja se stinge din viață în anul 1975, în plină putere creatoare, în plin elan al energiilor sufletești închinate României și destinului poporului român.

Au rămas în urma lui numeroase manuscrise (poezii, schițe, povestiri, nuvele, romane) și, mai ales, durerea de a vedea că idealul pentru care luptase era încă departe. Dar a crezut în acest ideal — al României mari, libere și întregite — cu forța unui vizionar.

VICTOR GRIGORESCU

Închin această carte părinților mei iubiți, Iov și Iudita, alături de care am suferit tragica prigoană de distrugere a avutului agonisit exclusiv din sudoarea frunților lor de muncitori în S.U.A., și ale căror inimi au fost tot timpul înecate de lacrămi în timpul înrobirii mele la Canalul Morții.

De asemenea fratelui meu mai mare Nicolae, care a pătimit nouă ani surghiunul blestemat al pustiilor îndepărtate ale Rusiei.

Tuturor mamelor, taților, soțiilor, soților, surorilor, fraților și copiilor care au plîns amarul vreunuia de-al lor de la Canalul Morții, care ori a rămas pe veci acolo în huma Dobrogei, ori, de s-a întors, nu a mai venit același.

Tuturor Martirilor români de pe acest tărîm sau de pe cel de dincolo.

ION CÂRJA

Queens, New York, August 1973 - Iulie 1974

Cuvînt înainte

Aceasta este a treia carte scrisă de mine asupra ororilor petrecute în România după anul 1944, dată cînd țara a fost predată invaziei sovietice. Cu toate că această carte ar fi trebuit să apară înaintea celorlalte două (Întoarcerea din infern, vol I și vol. II), apariția ei ulterioară nu influențează cu nimic înțelegerea separată a temelor care s-au pus în această trilogie. În intenția autorului a fost ideea că prin cele peste 1.200 de pagini să se acopere perioada complexă de transformări silnice — sociale, economice, politice, culturale și etice —, dintre 1944 și 1965. De aceea, fiecare carte, în parte, scrisă de autor, acoperă această perioadă parțial, de unde ușurința opțiunii cititorului de a consulta o carte sau alta, pentru a se informa asupra uneia sau alteia dintre cele trei perioade tratate, intrate în planul de prezentare al autorului.

Am scris toate aceste cărți convins că prin acestea se acoperă un gol resimțit asupra cunoașterii transformărilor petrecute în țară, în două decenii de dominare a comunismului, de la data instaurării. Pînă la data publicării acestor lucrări mai ample, lumea a cunoscut parțial și incomplet, desigur, tragedia internă a țării desfășurată în anii de mari siluiri și deformări ale instituțiilor noastre fundamentale românești. Ceea ce s-a petrecut în țară a fost numai materialul tendențios elaborat de regim — secția propagandă și agitație —, pentru falsificarea adevărurilor, în scopul consolidării și popularizării

unor așa-numite principii ineluctabile de evoluție istorică a societății pe treptele de dialectică materialistă. Ceea ce a cunoscut străinătatea a fost o imagine ciopîrțită a adevăratei stări de lucruri interne; întîi, pentru că au lipsit izvoarele directe și mărturiile competente ale unor observatori de la fața locului, apoi că anumite grupări politice sectare, pe de o parte, și interese de castă, pe de altă parte, nu au considerat că era în interesul cauzei lor egoiste să reveleze (cînd aveau materialul propriu), aspectele luptei și suferinței poporului român, cînd acestea nu le consolidau poziția strîmtă, antinațională, nesocotitoare a năzuinței permanente de rezistență românească.

Nu mi s-a părut nimic prea mult — sacrificii materiale sau renunțare la odihnă —, ca să scriu tot ceea ce am scris. Am simțit tot timpul un impuls lăuntric care m-a îndemnat la realizarea acestei lucrări și am considerat că era de datoria mea sacră să prezint lumii tot ceea ce știam, chiar dacă nu puteam spune tot prin ea. Am nesocotit alternativa, mai mult sau mai puțin aplicabilă în cazul de față, că această operă nu va avea răsunetul momentan necesar al semnificației unui denunț public al trădărilor care s-au comis împotriva neamului românesc și al crimelor care s-au comis și continuă să se comită împotriva lui, sub indulgența idioată și insensibilitatea crasă a lumii libere pentru existența unui regim absolut inuman.

Sunt conștient că am scris aceste cărți susceptibile unei critici acerbe, așa cum totdeauna se întîmplă cînd se scrie o carte în exil, cu oarecari pretenții din partea autorului. Pentru mulți, și poate cei mai mulți, această carte păcătuiește, cumva și undeva, oricum ar fi fost scrisă. Unii vor obiecta că am scris prea puțin, alții vor fi de părere că am scris chiar prea mult despre lucruri care puteau fi trecute la deșeul istoriei sau al amintirilor autorului, nefiind relevante. Și unora și altora le acord dreptate și aștept ca tot ceea ce eu nu am realizat, să împlinească aceștia cu mai mult talent, mai multă obiectivitate și mai multă competență.

Aș dori însă să semnalez că și unii și alții dintre criticii mici (pe care îi știu de la volumele anterioare) vor trebui să țină seama că tot ceea ce am scris și tot despre ce nu am scris nu a intrat în estimarea mea, mai mult decît ca o contribuție schematică la o înțelegere mai largă a unui sistem opresor, a unui stat care a îngenuncheat capitalul uman, anihilîndu-i valoarea la ∅, omul fiind sacrificat pentru afirmarea, prin violență, a unei teorii dezastruoase, prin aplicare, fericirii omului secolului al XX-lea, în cazul de față, românilor. Într-un anu-

mit sens, această carte nu ar constitui decît o «prologomenă» la tragedia României, după care va urma să se scrie lucrarea definitivă.

În concepția statului modern contemporan, oricare grup sau națiune caută să-și aleagă acel guvernămînt care îi poate asigura, într-un grad mai mare, protecția maximă. Or, în statul comunist român, guvernul impus de ruși și continuat cu cinism prin forța agenților săi, ale căror ocrotire și braț neîndurător este securitatea, nu este în nici un caz guvernul pe care România l-a dorit vreodată, pentru simplul motiv că acest guvern nu a acordat nimănui nici o protecție așteptată, în afară de aceea pentru membrii partidului comunist. De aceea, noi am căutat să urmărim acele activități interne din România, prin care să reușim într-o mai mare măsură să o facem înțeleasă celui mai simplu individ, urzirea complotului criminal, îndreptat împotriva fericirii neamului românesc. Mai mult, să se știe o dată în plus că atentatul și crima împotriva neamului românesc au fost rezultatul unui proces îndelung și sîngeros, de amortizare a oricărui murmur și a oricărui gest împotriva guvernului și conducerii impuse poporului român, împotriva voinței sale suverane, care i-au fost sustrase fraudulos.

Subscriem întru totul la observațiunea făcută în această privință de senatorul american Robert A. Taff (1889—1953), inspirat de ideile democrat-revoluționare, la timpul lor, ale lui Henry David Thoreau (1817—1862), care, în eseul Civil Disobidience *(1849), definea caracterul abuziv al statului totalitarist față de libertatea individului, exact în acei termeni care ar corespunde cel mai corect raporturilor individ-stat, care se practică în România bolșevizată de azi.*

«În înțelesul plenar de azi, între totalitarism și libertate este demnitatea individului, demnitatea proprie de exprimare a individului, sensul importanței spirituale a individului, care toate împreună ne deosebesc pe noi de un guvernămînt totalitar unde individul este nimic și statul totul». (Dintr-un discurs al senatorului statului Ohio, care este fiul fostului președinte William Howard Taft, discurs ținut la adunarea Camerei de Comerț a Statelor Unite Americane din Washington, mai 1950).

Omul în statul comunist român de azi a început să fie dezumanizat după 1944, fiind trecut între uneltele de realizare ale unor construcții sovietice pe marginea Dunării Noi. Cei care am trăit zi de zi marea și cutremurătoarea dramă a țării,

am fost acele fibre naționale, care am căutat să mai păstrăm decenii la rînd prestigiul demnității umane și naționale nealterat în genuinitatea sa firească, așa cum acestea s-au format ca un produs de multe secole. Rostul acestei cărți este chiar acesta, de a prezenta cititorilor de azi și de mîine, din țară și din străinătate, rezistența de oțel a unui neam care a reacționat prompt și demn cînd a fost provocat, mergînd pînă la sacrificiile supreme pentru afirmarea cauzei sale ultime.

* * *

Doi savanți americani în problemele sovietice, Jan Triska și David Finley, acum cîțiva ani, au căutat să interpreteze valabilitatea unei foarte originale teorii, numite a tendinței de imitație reciprocă, care s-a efectuat între politica SUA și politica URSS-ului. Aceștia au căutat să răspundă practic așanumitei teorii a lui Dupree, care susține că în conflictul caracterului de acțiune dintre agresor și apărător, aceștia caută, foarte curînd, să se oglindească, întru totul, unul în altul.

În cărțile mele, cititorul atent a putut surprinde pe alocurea aceeași tendință a deținuților politici din țară, de a-și însuși, în unele ocazii, aceeași tactică și strategie în lupta de rezistență, pe măsura uneltelor și manevrelor meschine folosite de administrațiile închisorilor și lagărelor de muncă împotriva lor. Desigur, noi nu am avut omogenitatea organizată a unei mase conștiente, în funcțiune de care să determinăm cele mai bune căi de luptă, conform teoriei lui Dupree. O dată, că noi nu ne-am pregătit niciodată în viața de pușcărie de lungă durată și, apoi, că nivelul politic al deținutului politic romdn era deficient. Din această cauză noi nu am reușit să ducem nici o luptă susținută și de lungă durată cu dușmanul (cum fac, de pildă, americanii cu rușii), nici să ajungem la un rezultat pozitiv, în interior, de a dejuca anumite presiuni care ne găseau nepregătiți de rezistență, în masă. Noi am ieșit cei înfrînți fizic și biologic, dar nu și spiritual. Arestările ulterioare acelora care au premers deschiderii Canalului au dovedit, cu prisosință, că reacțiunea sănătoasă internă a rămas mereu vie, activă, potențială și, deci, a constituit, în continuare, o problemă indigestă, pentru un timp, a regimului opresor. Și, mai mult ca sigur, niciodată sufocată ori sfîrșită.

Oricum, această lucrare asupra Canalului Morții nu intenționează să fie o expunere exhaustivă a subiectului, extrem de variat și, mai ales, extrem de abundent și încă virgin, care

a fost abordat. Autorul a dorit, în primul rînd, să prezinte o panoramă mai largă a ceea ce s-a întîmplat în țară după 1944, în epoca de instaurare a teroarei organizate și a crimei sistematice, să înfățișeze drama populației țării și a muncilor faraonice de la Canal, insistînd în mod deosebit asupra corelațiunilor cauzale, de la intențiile de dezumanizare și deznaționalizare a elementului național român autohton de către regimul comunist rusificat, pînă la suferințele oamenilor întemnițați, împușcați în coclaurii munților, pe ogoarele lor de pe cîmpii, sau torturați pe «dibe», ori bătuți cu rîngile la tălpi și schilodiți pe toată viața, dacă mai scăpau, ori munciți și explotați mai rău decît animalele, la diferitele munci exterminatoare, între care cele de la Canalul Morții pot fi puse primele pe ringul abatorului național care a funcționat ani și ani în țară, și azi încă mergînd înainte pe același făgaș.

A mai fost în intenția autorului ca această lucrare, în mod deosebit, să servească și ca sursă de inspirație pentru scriitorii și oamenii de artă, pentru a imortaliza în compozițiile lor figuri și scene zguduitoare din martirajul, abnegația și dragostea neclintită față de Patria noastră adorată, în care, în toate timpurile, s-au născut eroi, martiri și sfinți, și încă se vor mai naște.

* * *

Cartea de față nu este scrisă într-o epocă de optimism sau de entuziasm al rasei umane. Generațiile născute după cel de-al doilea război mondial nu au avut posibilitatea consolidării unor principii imutabile — morale sau etice —, deoarece societatea națională și mondială de azi este în continue prefaceri și neliniști, tulburată de crize materiale și spirituale de toate soiurile. Lumea trăiește într-o continuă și aproape exasperantă expectativă, sperînd într-o zi mai bună. Oricum, suntem într-o nouă perioadă precristică, a așteptării lui Messia. Va veni, va mai veni?

Amenințarea dezlănțuirii puterii nucleare planează grea deasupra noastră, a tuturor, iar asupra tineretului, această psihoză are caracterul infuziunii unei incertitudini viitoare, al unui relativism echivoc, de unde derivă împuținarea elanului și entuziasmului pentru orice fel de cauză mai înaltă care, în cazul de față, am dori să fie, pentru fiii și fiicele neamu-

lui românesc, numai cauza României libere și independente, pe deplin suverană pe destinul ei.

Dar, chiar dacă această carte nu va avea efectul dorit imediat, este credința fermă a autorului că ea va putea să servească, în timp, insuflării spiritului ei, care este însuși spiritul nației noastre împilate, nedreptățită de istorie, trădată și batjocorită, dar legitimată prin mii, mii de rațiuni de a renaște în toată splendoarea ei de odinioară, sub aureola virtuților și aspirațiilor ei milenare.

Probabil, și mai mult ca sigur, că această carte să nu fie scutită de unele erori. Autorul a căutat, pe cît i-a fost posibil, să-și mobilizeze toate resursele memoriei sale, prin care a fixat, în cele mai diferite forme, nume de oameni, de locuri, întîmplări etc. Acuratețea a mers mînă în mînă cu dorința respectării adevărurilor. Dacă, uneori, s-au strecurat greșeli ori s-au omis date nepermise de a lipsi dintr-o cronică de felul acesta, vom fi bucuroși ca orice carență să ne fie semnalată pentru a fi îndreptată la o a doua ediție.

De încheiere nu am aflat un alt cuvînt mai potrivit de spus decît acela pe care l-a pus Montesquieu în prefața lucrării sale Lettres persannes *(1721), preparîndu-se din timp de amărăciunile inevitabile care se abat asupra oricărui scriitor, de cînd este lumea.*

«Eu nu scriu o carte cu dedicații și nu cer ca această carte să aibă vreun sprijin oarecare. Această carte va fi citită dacă este bună. Dacă este rea, puțin mă interesează dacă nu va fi citită».

Desigur, aș fi mai bucuros să fie citită.

Sunt dator ca să-mi exprim adînca mea gratitudine domnului Ovidiu Tîrlea, care a colaborat cu mine și a făcut posibilă tipărirea întregii mele trilogii. Fără concursul său generos și oboseala sa, aceste cărți nu ar fi putut vedea lumina tiparului decît, probabil, mult mai tîrziu și în condiții mai modeste.

De asemenea, mulțumesc pictorului și filozofului dr. Vlaicu Ionescu pentru coperta lucrată pentru acest volum.

ION CARJA

New York City, Sfînta Marie 1974

Îndemnul

1. Nesfîrșita zi de coasă

Coasa tăia anevoie ; mai mult rupea decît reteza tulpinile înalte de rapiță și lobodă, care năpădiseră holda de grîu. Doar ici și colo, de se mai vedea cîte un pai subțire cu spicul sec de grăunte. În schimb, rapița se ridicase ca un val galben, uneori trecînd bine peste umerii oamenilor. Știrul, pălămida și rapița crescuseră năvalnic prin semănăturile țăranilor și, din cauza umezelii continui a pămîntului, oamenii nu putuseră ieși la timp să le plivească. Fusese o vară extrem de ploioasă.

Recolta se prevedea sub orice așteptare de sărăcăcioasă și de aceea, de îndată ce se mai limpezea oleacă cerul, oamenii ieșeau în roiuri pe cîmp să mai salveze pe unde se mai putea grînele sau celelalte culturi de toamnă.

În urma mea, la cîțiva pași, mă urma cosind Gyury Arkossy, fostul lăptar al grofului din sat. Groful, un maghiar de viță veche, înrudit cu familia contelui Gyorgy Bethlen, fostul președinte al partidului maghiar din România, fusese împușcat în luna septembrie a anului 1944, de către un grup de români deghizați în uniforme rusești. Dr. Gyula Wolf, fostul stăpîn al cosașului care venea după mine, stăpînise o mare parte a terenului comunei noastre. După reforma agrară din 1919-1920, proprietățile îi fuseseră mult împuținate, totuși, îi mai rămăseseră circa 500 de jugăre. Groful era un om retras, aparent amabil cu țăranii și oricărui om care îl saluta

cînd trecea cu trăsura lui trasă de doi cai albi ca zăpada, pe care îi cunoșteam încă de cînd eram elev la școala primară din sat, își ridica cu multă deferență pălăria. Nu aș putea afirma că grofui era un personaj urît de oamenii din sat. Totuși, după Dictatul de la Viena din 1940, fiica sa Luisa și băiatul său Ianoș, care se aflau la Budapesta, la universitate, au tipărit unele texte, sub ilustrații fictive, care arătau oameni trăgînd la plug, în locul vitelor, declarînd că aceia erau maghiari puși la jug pe moșia tatălui său.

Doi sau trei săteni, cu ocazia ostilităților care aveau loc în comună și în afara comunei, la Turda, — între armatele germano-maghiare și sovieto-române —, profitînd de o confuzie care se produsese, s-au deghizat în uniforme rusești și, într-o seară, l-au luat pe grof de acasă, sub pretextul că va trebui să se declare ostatec, pentru garantarea liniștii în comună. La trecerea unui gard, cei trei l-au împușcat din spate cu «balalaika», cum se pare, aceeași echipă a mai ucis încă patru maghiari în aceeași noapte, nici unul dintre aceștia nefiind însă bănuit de a fi făcut parte din vreo mișcare iredentistă maghiară sau din MADOZ. Se svonea prin sat că ucigașii au cerut bani și aur victimelor înainte de a le împușca. Procesul inițiat în anul 1948 de către familii împotriva făptuitorilor bănuiți ai crimelor nu a dus la nici un rezultat concludent sau la condamnare. Justiția devenise părtinitoare și coruptă, în slujba «clasei muncitoare». Toate victimele fuseseră persoane cu bună stare materială, iar presupușii criminali erau fie bastarzi, fie foști argați.

Unul dintre bănuiții criminali era un vecin de-al nostru, cu care făcusem școala împreună în sat și, la data aceea, se mutase într-o casă a noastră din capul satului. La cîțiva ani a săvîrșit o altă crimă, ucigînd din greșeală un băiat al unei văduve din comuna vecină nouă, Cheia Turzii, luîndu-l drept casierul fabricii de ciment din Turda, care era așteptat să facă ceva plăți muncitorilor de la o carieră.

Mă opream des să-mi ascut coasa. Îmi întorceam privirea spre Gyury și-i vedeam craniul pleșuv strălucind ca o calotă de plumb sub bătaia soarelui de iulie. Mustața lui mare, stufoasă, se revărsa bogat peste gură. Odată cu mine se oprea și el din cosit, își trecea mîneca cămășii de cînepă peste fruntea transpirată ca, numaidecît, oțelul coaselor să prindă să cînte sub lunecarea ritmică a cuțitelor.

Locul unde ne aflam era la mijlocul drumului dintre comună și orașul Turda. În nici o parte nu aveam mai mult de

1 km. Acest teren de rît era cel mai fertil teren al comunei și în anul acela, ploile dese avuseseră efectul cel mai dezastruos asupra unor terenuri argilo-nisipoase, cum era acesta. Ne hotărîserăm să tăiem cu coasele buruienile de pe acel pămînt, în partea dinspre Arieș, cu intenția ca să însămînțăm porumb furajer pentru hrana vitelor. Timp mai aveam destul pînă la toamnă.

Orașul se pierdea aproape în norul subțire de praf care se producea din abundență din emanațiile fumigene ale cuptoarelor de ciment ale fabricii din vecinătatea noastră. Un soare alb plutea indefinit în înălțime. Din vegetația crudă și grasă, tăiată, se ridica un miros acrișor, de seve amare și grele, aproape grețoase. Simțeam pînă la genunchi răcoarea binefăcătoare ale ierburilor umede care se rostogoleau în brazdele groase sub gura coasei.

Rîtul era tăiat pe din două de un drum comunal care se desfăcea din șoseaua județeană, de la capătul comunei Mihai Viteazul, chiar de lîngă una dintre casele noastre numită «Sinaia» — numire dată în onoarea vaporului Sinaia, cu care am călătorit din America spre România în anul 1927 —, și se împreuna la marginea orașului cu șoseaua națională București-Oradea. De obicei, pe acest drum de cîmp nu circulau decît carele oamenilor sau pietonii care făceau drumul pe jos între oraș și sat. Acesta fusese drumul pe care îl parcursesem opt ani, zi de zi, în timpul școlii, cît fusesem elev la liceul „Regele Ferdinand" din Turda.

Deodată m-am auzit strigat din spate :

— E ceva bai, domnu doctor, îmi zise Gyury, în vreme ce îmi făcu un semn cu mîna, în direcția drumului de cîmp, care se afla în partea opusă ogorului nostru.

O mașină mică, una dintre acele mașini Willis, folosite de armata americană în campania din Europa în timpul războiului, una dintre acele zeci de mii de mașini livrate de americani Uniunii Sovietice, abandonase drumul și venea cu cea mai mare viteză de-a curmezișul semănăturilor, fără nici o ocolire. În jurul nostru nu se mai afla nimeni. La un moment dat, am bănuit că mașina se îndrepta spre un drumeag auxiliar care se afla la capul acesta de ogoare, unde ne aflam noi, înspre rîul Arieș, rîu care venea din munții Apuseni.

— Cred că vine la noi, își dădu cu părerea Gyury, privind cu ochii aprinși spre mine.

Într-adevăr, mașina ajunsese în holda noastră și venea întins spre noi.

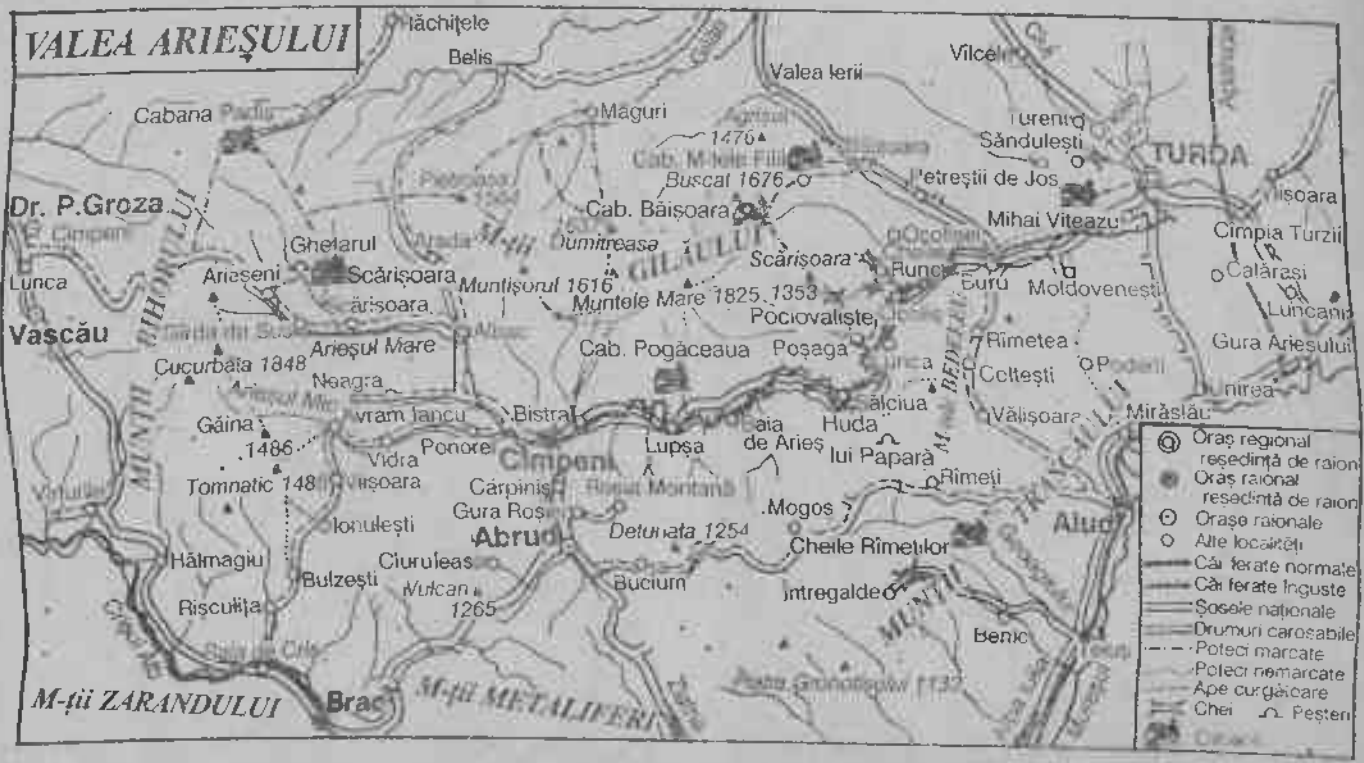
Prima mea reacție a fost de indignare provocată de îndrăzneala aceluia, oricine ar fi fost el, care se afla în mașină și cuteza să calce sub roți puținul grîu care se mai salvase din ploi. Dar, în clipa următoare, văzînd tremurul mustății lui Gyury și privirea îngrijorată cu care mă împrejmuia, am avut o scurtă și zguduitoare tresărire de spaimă, recunoscînd în fața mea una dintre faimoasele mașini ale Siguranței orașului Turda, pe care nu era om să nu o cunoască acum, după trei ani de cutreierare a satelor noastre.

Ca să-mi stăpînesc emoția care mă cuprinsese subit, am început să dau din nou cu coasa care prinse a șuiera în retezarea barajului de buruieni care ne stăteau în față.

Nu am avut prea mult timp să mă gîndesc la ce ar fi trebuit să fac mai urgent și mai potrivit în acele clipe. Desigur, am avut cîteva rațiuni, dar singurul lucru la care nu m-am gîndit a fost acela de a fugi. Mai tîrziu, am regretat că nu fugisem, întrucît din momentul cînd Gyury mi-a atras atenția asupra mașinii, pînă la sosirea ei aici, aș fi avut timp să mă retrag în bercul de sălcii și tufani de pe malul rîului, de unde apoi aș fi putut să mă retrag într-o ascunzătoare convenabilă, pe care o plănuisem cu multă vreme înainte, pentru o eventuală primejdie.

Mașina s-a oprit la numai cinci pași de noi. Trei civili au coborît din ea, dar nu au făcut nici un gest de apropiere spre noi. Între aceștia am recunoscut pe dobașul satului, Pataky Samuel, omul care făcea de toate în sat, de la strigarea anunțurilor pe străzi pînă la treaba de jurat, fiind membru al partidului maghiar și, în același timp, al partidului comunist, unul dintre acei oameni utili afiliați dintru început de Siguranță, care devenise una dintre cele mai odioase figuri ale comunei noastre. Civilii care erau cu Pataky aveau capetele descoperite și își țineau mîinile înfipte adînc în buzunarele pantalonilor. Am mai zărit un al patrulea individ, în mașină, la volan, care era îmbrăcat în uniformă kaki și purta chipiul albastru al Siguranței de Stat.

Ne-am oprit din cosit. Gyury a început să șteargă gura coasei cu un mănunchi de iarbă. Eu mi-am ridicat coasa la fel și am așezat-o în toporiște. Lama albă de oțel se răsfrîngea ca o oglindă strălucitoare în soare. Priveam aparent calm peste arcul coasei la mașină și la oamenii de lîngă ea. Mi s-a părut

VALEA ARIEȘULUI
Măchițele
Belis
Valea Ierii
Vilcele
Cabana Padiș
Măguri
1476
Cab. Mihoi Fili
Buscat 1676
Turenilq
Sândulești
TURDA
Petreștii de Jos
Dr. P.Groza
Cab. Băișoara
Mihai Viteazu
Cimpia Turzii
Ghețarul
Arieșeni
Scărișoara
Muntișorul 1616
Dumitreasa
Scărișoara
Runcu
Moldovenești
Călărași
Luncani
Vascău
Muntele Mare 1825
1353
Pociovaliște
Rîmetea
Gura Arieșului
Arieșul Mare
Cucurbata 1848
Cab. Pogăceaua
Poșaga
Colțești
Podeni
Neagra
Găina
1486
Bistra
Huda
Mirăslău
Ponore
Cimpeni
Lupșa
Baia de Arieș
lui Papară
Vidra
Tomnatic 1481
Carpinis
Rîmeți
Gura Roș
Mogoș
Abrud
Deturnata 1254
Cheile Rîmeților
Aiud
Hălmagiu
Ciuruleas
Bucium
Întregalde
Bulzești
Vulcan
1265
Risculița
Beniș
M-ții ZARANDULUI
Brad
M-ții METALIFERI
Oraș regional reședință de raion
Oraș raional reședință de raion
Orașe raionale
Alte localități
Căi ferate normale
Căi ferate înguste
Șosele naționale
Drumuri carosabile
Poteci marcate
Poteci nemarcate
Ape curgătoare
Chei
Peșteri

că oamenii ezitau să facă vreo acțiune sau să vorbească. Nu aveam nici un interes să încep vorba și de aceea am tăcut și eu și m-am uitat liniștit la ei. La un moment dat unul dintre ei, care avea să-mi fie unul dintre anchetatorii principali, Herța, un fost sticlar de la fabrica din oraș, mi s-a adresat:

— Bună ziua, domnule doctor Cârja. Noi suntem de la Siguranță și avem ordin de la domnul Kovacs să vă luăm la birourile noastre pentru a da o declarație.

Am rămas neclintit cu coasa în față, de-a lungul pieptului. Priveam țintă spre acești oameni și căutam să-mi amintesc unde îi mai văzusem. Eram sigur că îi mai întîlnisem undeva, o dată, sau poate de mai multe ori, dar în acele clipe, probabil fiind prea turburat, nu știam de unde să-i iau.

— Bine, domnilor, am zis eu, în cele din urmă. Voi merge acasă să mă îmbrac și mă voi prezenta la domnul Kovacs. (Acesta era șeful Siguranței de stat, la Turda. El urmase lui Augustin Albon, un fost croitor din Turda, care fusese trecut la Ministerul Siguranței în București, și care avea să devină unul dintre cei mai cruzi zbiri și prigonitori ai oamenilor de la lucrările forțate de la Canalul Dunărea-Marea Neagră. Îi cunoșteam personal și pe unul și pe altul, de pe timpul cînd nu bănuiam cine erau acești oameni, înainte de 1944.)

— Nu credem că este nevoie să vă mai schimbați hainele, zise celălalt civil, care era și el, cum am aflat mai tîrziu, tot un fost maistru la fabrica de sticlărie din Turda, Vasile Popa, acum sublocotenent de Siguranță. Noi vă ducem cu mașina, continuă el, și vă aducem curînd înapoi, tot aici sau acasă, dacă doriți. Este vorba de a semna o declarație urgentă într-un caz pe care îl cunoașteți.

— Îmi este imposibil să merg așa, am spus eu. Am pe mine numai pantalonii, cămașa aceasta leoarcă de apă, pălăria și bocancii. Sunt mai multe motive pentru care este absolut necesar să-mi schimb vestmintele.

Oamenii s-au uitat oruciș unul la altul, apoi la cel din mașină. Am observat de abia acum că șoferul scosese un pistol automat și îl ținea îndreptat spre mine. Nu m-am înfricoșat cîtuși de puțin, pentru că auzisem pînă aici destul de multe despre practica de intimidare a Siguranței.

Am făcut fără nici o intenție un pas spre mașină. Cei doi agenți s-au retras fulgerător în partea opusă a mașinii. Unul dintre ei mi-a țipat, cu vocea sugrumată de spaimă.

— Pune-ți coasa jos imediat. Aceasta este o somație!

M-am oprit. De abia în acea clipă mi-am dat seama că în dosul acestor aparențe se ascundea ceva grav și că mă aflam într-o situație destul de critică. Prin minte mi-au trecut, într-o miime de secundă, tot felul de gînduri asupra a ceea ce putea să însemne arestarea mea. Cîteva antecedente m-au determinat să rămîn subit la credința că organizația mea din munți a fost încolțită și că numele meu a fost descoperit undeva. Un bilet aflat în dormitorul meu cu cîteva seri înainte îmi prevestea surprize, dar nu puteam să cred că era posibil să cad atît de stupid și de repede, mai înainte de a fi ridicat brațul să lovim acolo unde ne era scopul.

Am așezat coasa pe brazda groasă de rapiță galbenă, mi-am scos tiocul cu cutea și l-am pus lîngă coasă. M-am dus la Gyury și i-am spus :

— Du-te azi mai degrabă acasă și ajută pe mama. Aveți de grijă de vite să le legați pe toate la iesle cînd vin de la ciurdă și să dați viței la vaci. Spune-i mamei că eu aș putea să mă întorc acasă ceva mai tîrziu.

Bătrînul ungur își ținea fața ridicată spre mine și se căznea să înțeleagă cît mai bine tot ce îi spuneam. Sunt sigur că a priceput totul și încă ceva mai mult, din ceea ce nu i-am putut transmite.

— Bine, domnișorule, mi-a zis el cu vocea înceată și bărbia tremurînd de emoție.

Stăpînindu-mi cu greu sentimentele care mă cuprinseseră la această despărțire, m-am întors cu fața către mașină și am declarat :

— Sunt gata să merg cu dumneavoastră, domnilor.

Eram de acum dezarmat de coasă, extrem de sumar îmbrăcat, așa că ofițerii din spatele mașinii nu mai aveau nici un motiv să se aștepte la vreo violență din partea mea, sau la posesiunea vreunei arme. Cu toate acestea, cînd am fost lîngă ei, unul dintre securiști m-a pipăit sumar, pentru orice eventualitate.

Unul dintre agenți s-a urcat pe o parte a mașinii, celălalt mi-a spus apoi să intru și eu pe cealaltă parte, după aceea urcîndu-se și el, astfel ca să fiu încadrat de ei. Delegatul partidului comunist Pataky, în fond aceasta fiindu-i calitatea în care a venit să asiste la arestarea mea, s-a așezat lîngă securistul din față, care conducea mașina. Am observat de îndată cum cei doi agenți din spate, care mă încadrau, și-au scos revolverele și le-au așezat pe genunchi. Eu nu m-am putut abține să nu schițez un zîmbet de ușor dispreț, care nu le-a

scăpat, dar pe care nu l-au comentat decît mai tîrziu, în lungile și teribilele anchete la care am fost supus.

Willis-ul a luat-o spre drumul de cîmp, din nou peste semănături, apoi s-a întors spre „Sinaia", ca să ajungem curînd la șoseaua județeană. În fața casei noastre „Sinaia" mașina s-a oprit ca să coboare Pataky care i-a salutat pe ofițeri, evitînd însă privirea mea. Nu erau nici două zile de cînd ne-am întîlnit în sat și Pakay mă salutase cu mult respect, scoțîndu-și pălăria și, dorind vădit să-mi fie pe plac, a schimbat cîteva cuvinte de complezență.

Îmi simțeam inima cum îmi bătea în piept cu repeziciune. Cămașa îmbibată de transpirație îmi era lipită de piele. Mi-am scos pălăria de panama, primită cadou cu cîțiva ani în urmă din America de la frați, și am început să privesc în ea ca într-o altă lume. Din cînd în cînd îmi ridicam privirile cînd se întîmpla ca automobilul să-și micșoreze viteza și stopa. Am văzut zeci de fețe cunoscute care se opreau din mers să se uite după mașina Siguranței spre a iscodi pe cine mai luase. Cîteva persoane m-au recunoscut, și nu mi-am putut reține lacrimile care îmi țîșneau din ochi, cînd îi vedeam pe bieții oameni tresărind de spaimă cînd dădeau cu ochii de mine, iar femeile făcîndu-și cruci.

Mașina înainta cu mare viteză spre oraș. Nu mă puteam concentra suficient asupra primei declarații care urma inevitabil să îmi fie cerută imediat după ce voi fi debarcat din mașină. Imaginea scumpei mele mame îmi stăruia în inimă și în imaginație. Îmi aminteam cum mă condusese dimineața pînă la poartă și cum mi-a spus cu vocea ei caldă și grijulie :

— Să nu te întorci cu noaptea. De nu veți termina azi, mai este vreme mîine. Vino mai degrabă, că dacă nu-i tatăl tău acasă, trebuie să mă ajuți cu vitele.

A rămas în portiță pînă m-a pierdut din ochi, urmărindu-mă cum mă îndepărtam cu coasa pe umăr.

Nu m-am întors în acea zi cu noaptea, și nici în altă zi, după acea zi de coasă, dar am intrat în noapte adîncă cu toții, pe mulți ani, apoi, în care mama și tata m-au așteptat zadarnic să mă mai reîntorc același de la coasă.

Gyury a dus coasa mea acasă și a agățat-o de o cracă a frăgarului din curte, de la colțul grajdului.

— Asta este coasa lui domnișoru, a zis el mamei, și a izbucnit în lacrimi.

După cinci ani fără două zile, cînd m-am reîntors acasă de la coasă, bietul Gyury murise într-o căsuță mai mică, a

noastră, din spatele șurii, unde părinții mei îl luaseră după ce proprietățile grofului fuseseră naționalizate și în clădirile căruia fusese instalată conducerea gospodăriei colective a comunei.

A fost aceasta o pierdere care m-a turburat în retrospecția amintirilor începutului calvarului meu, la fel ca și alte pierderi ireparabile, care mi-au zdruncinat sufletul.

2. Războiul rece : teroarea caldă

Evenimentele care au avut loc în România după capitularea fără de condiții din 23 August 1944 s-au succedat într-un tempo dramatic, pînă la data cînd ultimele elemente ale vechilor partide politice au fost deposedate de orice putere și influență publică. Acest lucru s-a întîmplat după abolirea monarhiei, prin plecarea regelui Mihai în ultimele zile ale lunii decembrie 1947.

Pînă aici, țara a trecut printr-un iureș năucitor de asalturi asupra structurii instituțiilor sale de bază, asupra normelor morale și etice bine stabilite înainte, oamenii fiind adînc zguduiți în însăși ființa lor biologică, precum și în orice certitudine minimă de existență imediată sau viitoare.

Reforma agrară din 1944—1945 a fost primul atentat reușit al comuniștilor în lucrarea lor procesuală de infiltrare a urii de clasă în lumea rurală. A fost aceasta o momeală ispititoare între țărani. Indiscutabil că o reajustare a proprietăților funciare era de dorit și necesară. În România erau cîteva sute de familii de adevărați latifundiari, — români, maghiari, evrei, șvabi etc. —, în mare parte absenteiști, în timp ce sute de mii de țărani nu aveau un petec minim de pămînt ca să-și țină o vacă, o capră sau cîteva oi. Partidele zise istorice, în coaliție cu partidul comunist susținut de ruși și partidul social democrat (la urmă, și partidul marxist maghiar Madoz), au aprobat această lege de reformă agrară care, în mai puțin de patru ani, a rămas fără nici un efect practic, întrucît exact acele terenuri (precum și cele stăpînite anterior), care au fost date «cu titluri de proprietar» bieților țărani avizi de ogor propriu, le-au fost sustrase prin violență din folosință și colectivizate în folosul ultim al statului, mai

degrabă, decît al lor. Este bine să menționăm că cei mai dîrji apărători ai gliei au fost chiar acei țărani săraci care au beneficiat de împroprietăriri și din rîndurile acestora au căzut mii și mii de victime, fie ucise în represaliile pe care partidul le-a aplicat în comunele răsculate, fie trimiși în coloane la muncile faraonice de la Canalul Dunărea-Marea Neagră.

Prin reforma agrară, în faza incipientă, o mare parte dintre țărani a fost amortizată politic, în sensul că aceia care au fost împroprietăriți aveau credința că pămîntul va fi al lor pentru totdeauna, neavînd deci nici un motiv să nu fie mulțumiți de regim.

Comuniștii români (dacă se pot numi așa), care la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial nu erau decît cîteva sute, au reușit să întreprindă o ascensiune serioasă pe scara puterii în stat, cu ajutorul rușilor, obținînd un guvern în întregime aservit intereselor URSS-ului, la 6 martie 1945. Ministrul de externe sovietic Andrei Vîșinsky s-a prezentat regelui și i-a cerut destituirea imediată a guvernului Nic. Rădescu, — numit unealtă a reacțiunii românești —, și numirea lui dr. Petre Groza ca premier, precum și remanierea întregului cabinet. Regele se dovedise prea slab pînă aici în diverse împrejurări (cum se va dovedi, și mai tîrziu, tot atît de inabil să conducă destinele poporului român), așa că a acceptat dictatul Moscovei. Noii miniștri recrutați din partidele marxiste (PCR, PSD, Frontul plugarilor, Partidul Maghiar-UPM-), prezentau garanția victoriei politice comuniste ulterioare. Andrei Vișinsky a condiționat regelui Mihai retrocedarea Ardealului, de acceptarea numirii cabinetului P. Groza, ca și-cum Ardealul ar fi fost unguresc sau rusesc.

Puterile apusene, SUA, Franța și Anglia, au protestat platonic împotriva manevrelor politice abuzive ale Kremlinului, dar fără nici un efect. Se știe că aceste puteri apusene aveau calitatea de puteri protectoare ale României, în conformitate cu tratatele semnate de puterile victorioase ale războiului. Doi miniștri din cadrele vechilor partide (Romniceanu din partea partidului național liberal și Emil Hațieganu din partea partidului național țărănist) nu au putut colabora în noul cabinet, în care au fost cooptați. Regele a încetat la un moment dat să mai contrasemneze acte de guvernămînt, conform cerințelor constituționale (s-a repus în vigoare Constituția din 1923). Această obstrucție inividuală nu a stînjenit deloc treburile partidului comunist.

Partidul comunist a constituit un front unit cu social-democrații, partidul național popular (al lui Mitiță Constantinescu), și frontul plugarilor, pregătind alegerile din 22 martie 1946. Ministerul de Interne, condus cu brutalitate de Theohari Georgescu, a prevăzut toate centrele de vot cu jandarmi și poliție proprie servirii scopurilor partidului comunist. Cu toate că peste 90% din corpul electoral a votat pentru partidul național țărănist al lui Iuliu Maniu, rezultatele publicate au reflectat o cu totul altă situație (BPD — blocul partidelor democrate — 347 mandate sau 84,58%; Uniunea populară maghiară 26 mandate sau 7%; PNȚ Iuliu Maniu 33 de mandate sau 7,22%; PNL Dinu Brătianu 3 mandate sau 0,72%; Partidul țărănesc democrat 2 mandate sau 0,48%).

Iuliu Maniu a oprit participarea deputaților săi la dezbaterile parlamentare, pe care le-a calificat mășluite, dar acest lucru nu a schimbat situația cu nimic. Dimpotrivă, credem noi, a grăbit deznodămîntul final inevitabil.

Noul parlament, unealta nominală a ideologiei și planurilor urmărite de partidul comunist român manevrat ca o păpușă oarbă de URSS, a trecut la lucru radical fără de întîrziere, reușind ca în 34 de luni (martie 1946—decembrie 1948), să schimbe de la bază fizionomia legislativă, juridică și civilă a statului român.

După cum se exprima presa timpului din România, întărirea regimului democrat popular s-a realizat prin întărirea unității de acțiune a clasei muncitoare și a alianței muncitorești țărănești, izolîndu-se burghezia din complexul dinamic social. Aceste manevre, susțineau comuniștii la acea vreme, permiteau transformarea țării cît mai repede, pe cale pașnică, a revoluției burghezo-democratice în revoluție socialistă.

Toate așa-numitele «legi» din această perioadă țînteau la distrugerea burgheziei interne (de la orașe și de la sate), anexe interioare ale imperialismului străin, cum era regizată și vulgarizată cu tîlc propaganda de agitație a guvernului de la București afiliat Moscovei.

În această perioadă de timp au fost impuse următoarele hotărîri în viața economică și socială a țării :

Etatizarea institutului de emisiune, conform căreia Banca Națională a României a devenit Banca de Stat (decembrie 1946). În chipul acesta Banca de emisiune (înființată în anul 1880, care cuprindea cam o treime capital particular pe lîngă două treimi capital național de stat) fiind etatizată, acțiunile particulare ale unei bune părți a burgheziei românești au fost

însușite de stat, iar foștii deținători de acțiuni, deposedați fără nici o compensație. Comerțul exterior a trecut complet sub controlul partidului comunist în anul 1946 (noiembrie). Au fost epurate toate elementele tătărăsciene care se retrăseseră aici într-un ultim naufragiu, după reforma agrară și naționalizarea Băncii Naționale.

La 10 iunie 1947 s-au înființat Oficiile industriale, agenții ale partidului comunist român de control al activităților industriale și comerciale ale întreprinderilor particulare. La scurt timp regimul a pus în vigoare o altă dispoziție de control economic, o armă abuzivă pusă în mîinile unor salariați bine plătiți ai statului, pentru urmărirea îndeaproape a proceselor de producție, desfacere și circulație a bunurilor. Această lege a controlului economic a premers confiscarea principalelor mijloace de producție.

După reforma agrară, unii dintre țăranii săraci care au fost împroprietăriți au neglijat cultivarea terenurilor atribuite ; unii din lipsă de atelaj necesar, iar alții, pur și simplu, luînd calea larg deschisă de partid, au preferat să intre în activitatea de agitație și organizare, mult mai rentabilă decît munca agricolă. Cum, în lumea satelor, țăranii iubitori de pămînt, în cultul căruia s-au născut, au început să cumpere terenurile de vînzare, regimul a intervenit prin «legea circulației bunurilor agricole» din 1947. Prin această dispoziție, partidul comunist a încercat să împiedice acumularea de terenuri agricole în folosul celor care, într-adevăr, le doreau și erau capabili să le administreze. Tot această lege prevedea restituirea pămînturilor înstrăinate de acei țărani, care le-au vîndut forțat pentru alimente în timpul foametei (în Moldova).

* * *

Semnarea Tratatului de pace de la Paris din 10 februarie 1947 a produs turburări adînci în viața oamenilor politici ai vechilor partide. În fața tuturor se ridica un mare semn de întrebare asupra viitorului. Nu mai exista o certitudine cît de minimă pentru o schimbare probabilă în interior. De aceea, partidul național țărănist, intuind abia acum mai bine capcana în care intrase țara, a pus la cale un plan de salvare a unei elite a partidului, în frunte cu Ion Mihalache, vicepreședintele partidului. Cum corupția pătrunsese adînc în masele burgheze românești, grupul de fugari a fost surprins în ten-

tativa sa și toți aceia care se pregătiseră să părăsească țara au fost arestați în ziua de 14 iulie 1947 la Tămădău, de unde trebuiau să se îmbarce într-un avion. Proiectul de evadare nu fusese altceva decît o cursă întinsă abil de Siguranța de stat. Întreg grupul arestat, la care s-au mai adăugat și alte persoane din conducere, în frunte cu venerabilul președinte Iuliu Maniu, au fost judecați și condamnați la pedepse foarte grave, cu excepția unor membri ai partidului care au devenit martori ai acuzării, beneficiind de pedepse mai reduse.

Este locul să menționăm aici cîteva naivități ale unor membri marcanți din PNȚ care, în acei ani grei, nu reușeau să se trezească la realitate și continuau să creadă că PCR va accepta o conviețuire cu partidul național țărănist. Este vorba de un articol al dlui. R. Ohăbeanu (pseudonimul pentru R. Boilă), apărut înainte de alegerile din 1946 în *Tribuna*, organul oficial al partidului pentru Ardeal. Autorul, un strălucit condeier și doctrinar al partidului totodată, a semnat un expozeu cam de trei pagini de ziar, străduindu-se să demonstreze afinități adînci, chiar structurale, între cele două partide, PCR și PNȚ, declarînd, într-un loc, că partidul național țărănist nu era altceva decît «nașul» partidului mai tînăr comunist român. Desigur, acel articol nu a fost o contribuție publicistică întîmplătoare. Se sconta pe PNȚ că, eventual, în fața amintirii unor servicii pe care partidul național țărănist le-a făcut comuniștilor, în diferite ocazii, acum cînd comuniștii erau stăpîni pe situație, ar fi fost posibile unele toleranțe și acomodări de existență. Nu numai că s-au înșelat amarnic, așteptînd recunoștință de la comuniști, dar absolut toate cadrele de frunțași țărăniste au fost trecute prin închisori și decimate fără milă.

În ziua cînd începea judecarea procesului grupului arestat la Tămădău, la 29 octombrie 1947, a apărut un comunicat straniu elaborat de reprezentanți ai partidului comunist român și ai partidului social democrat. Acest comunicat anunța, în termeni pompoși, hotărîrea celor două partide marxiste de a se contopi, formînd Frontul unic muncitoresc.

În primele zile ale lunii noiembrie, au fost siliți să se retragă din guvern ultimii reprezentanți ai așa-numitei burghezii — disidenții național-liberali ai lui Tătărescu și disidenții național țărăniști ai lui Alexandrescu. La 30 decembrie 1947, regele Mihai a fost silit să abdice, acordîndu-i-se cîteva favoruri, astfel că ieșirea lui din țară a decurs liniștit.

În aceeași zi s-a emis Legea nr. 363 pentru constituirea statului român în Republică Populară.

Odată cu începerea anului nou 1948, România se afla pusă pe un nou drum. La 21 februarie a avut loc congresul unificării partidului comunist și partidului social democrat, formîndu-se FDP (Frontul Democrației Populare). După această dată, corpul didactic român a fost mai mult sau mai puțin silit să urmeze pe acela care fusese ministrul Educației naționale, Ștefan Voitec, care a devenit liderul partidului fuzionist social democrat, Const. Titel Petrescu fiind dezavuat. Învățătorimea și profesorii țării, acei admirabili conservatori ai culturii noastre creștine și ai tradițiilor noastre nobile, s-au trezit deodată membrii unui partid ateu, pe o poziție diametral opusă cu tot ceea ce ei profesaseră o viață întreagă.

De unde încă de la așa-numitul armistițiu din septembrie 1944, țara a fost împînzită cu tot soiul de consilieri sovietici, în fabrici, instituții și în guvern (numiri, ca acestea se aflau oriunde roteai ochii : sovrom-lacta, sovrom-transport, sovrom-petrol, sovrom-cărbune, sovrom-*cimă* etc.), de la data declarării Republicii socialiste, nu mai era literalmente cel mai mic sector de activitate națională unde să nu fi răzbit pestilența sovietică. Guvernul comunist român a semnat la 4 februarie 1948 Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală cu URSS pe o durată de douăzeci de ani. Gh. Gheorghiu-Dej, regele neîncoronat al țării, a pus destinul României la discreția Moscovei, fără nici o rezervă. Parcă am fi retrăit anii marilor capitulări din 23 August 1944 cînd, pentru supraviețuirea unor ambițioși sau sforari, țara se putea vinde cu sînge rece la răspîntii de drumuri ! România devenise o colonie a Rusiei. Armata rusească, armata de elită a țării noastre, era la număr de paritate cu armata română admisă prin tratatul de pace, adică 100.000 de oameni. Toate alimentele și toată cazarea acestui enorm număr de mujici cădeau în sarcina țării. Țara mai avea de plătit despăgubirile de război, care se făceau în natură (vite, cereale, grăsimi, material de construcții, mînă de lucru, uneori etc., etc.), toate acestea stabilite la un preț fictiv, luîndu-se ca parametru valoric cursul monetar al leului țării în 1938.

Constituția veche a fost abrogată după ce, în prealabil, la 28 martie 1948, s-au efectuat noi alegeri pentru adunarea națională (numirea acoperă aproximativ ceea ce era parlamentul din trecut). Alegerile au fost organizate de către partidul comunist, avînd concursul nelimitat al partidelor sau grupărilor

afiliate lui, toate acestea constituindu-se în ceea ce s-a numit Frontul Democrației Populare (FDP). Acest nou corp de «parlamentari» a format, chipurile, adunarea constituantă, organul suprem în stat, chemat și autorizat să dea țării o nouă constituție.

Iată cum comenta ziarul *Pravda* din Moscova, ediția din 4 aprilie 1948, alegerile din România, al căror rezultat «extraordinar» (mai ales că era fără nici o opoziție) a fost 93,2% pentru candidații propuși pe singura listă a FDP.

«Forțele democratice ale României au tot dreptul să fie mîndre de victoria lor, pentru că ele au cîștigat încrederea poporului în lupta dîrză împotriva forțelor reacțiunii și pentru că au putut dovedi prin fapte că democrația populară exprimă voința și servește cauza poporului. Poporul român și-a exprimat în aceste alegeri voința sa de nezdruncinat. Marea adunare națională va adopta noua constituție care va pecetlui progresele realizate de poporul român care a ales calea adevărată a viitorului său, calea spre socialism.»

Prin legea nr. 364 din 30 decembrie 1947 a fost instaurat Prezidiul Republicii Populare Române al cărui președinte a fost numit profesorul dr. C. I. Parhon. Prin decretul nr. 3 din 8 ianuarie 1948, s-au stabilit atribuțiunile acestui organ de conducere centrală a statului care, în fond, nu era decît masca aparentă din dosul căreia activau, după voie, comitetul central al partidului comunist și Rusia sovietică.

Noua constituție, scrisă în pripă, prevedea dispozițiile de bază conform cărora proprietatea privată era sortită desființării. Noua constituție declara etatizate toate bogățiile subsolului, pădurile, apele, izvoarele de energie naturală, căile de comunicație și de transmisiune, (art. 6). Pînă aici încă mai existau particulari care beneficiau de investițiile făcute în resursele creatoare de venit enumerate mai sus. Prin noua constituție, individul devenea o unealtă pur și simplu de producție economică, fără nici o personalitate, fiind despuiat de orice drepturi civile sau politice.

Odată cu această descalificare cetățenească a individului, omul s-a trezit destituit de orice privilegiu material, capabil să-i asigure existența bio-socială. În acești ani s-au văzut, prin orașele și satele României, oameni care au avut o stare materială mulțumitoare în trecut, cerșind la rînd cu nevoiașii. Un maior din armata română, care se întîmplase să obțină cîteva medalii valoroase pe frontul din apus, dar care luptase și în

răsărit, a fost trecut în rezervă, fără nici un drept de pensie sau altă remunerație. Acest om, maiorul D. Nicolescu cu soția sa, a trăit cîțiva ani vînzînd cuie și alte materiale rare, sustrase prin fraudă, de la Industria sîrmei din Cîmpia Turzii. Și cîte cazuri similare nu au existat în țară !

Cu toate că noua constituție declara egalitatea în drepturi în fața legii, a tuturor cetățenilor («fără deosebire de sex, naționalitate, religie, rasă ori grad de cultură»), în România de după 1948 s-a practicat, și se practică și azi, cea mai acerbă și necruțătoare discriminare socială și politică. În fața legii — a tribunalelor sau a autorităților administrative, mai ales —, unui fost moșier sau chiabur, industriaș (mare sau mic), intelectual titrat sau unui membru sau simpatizant al vreunui partid politic din trecut, nu i se recunoștea niciodată nici cel mai mărunt drept, chiar dacă adevărul și echitatea săreau în ochi. Cîți foști proprietari de case, care au muncit toată viața să-și înalțe o casă, nu au avut drept să locuiască în propria lor casă, în spațiul locativ minim, oricît ar fi fost acesta ? Profesorul Onisifor Ghibu, o ilustră figură a vieții academice și culturale din Ardeal, sau istoricul Ștefan Meteș, ca să citez numai două cazuri, nu au putut intra în casele lor, ani de zile, ci numai după procese îndelungate, care le-au mîncat toate economiile, precum și sănătatea.

Noua constituție a fost strunga de foc a partidului, prin filiera căreia au fost trecuți toți cetățenii vrednici din trecut, cu scopul precis de a fi distruși, într-o formă sau alta, așa cum vom arăta mai jos.

Constituția din 1948 a servit exclusiv scopurilor partidului comunist de a monopoliza întreaga putere economică și politică din stat și, în felul acesta, de a impune prin teroare și crimă o cruntă dictatură a așa numitului proletariat român.

* * *

În Europa, în perioada de care vorbim — perioada premergătoare anilor de groază, teroare și crimă organizată (1948—1953) —, s-au petrecut cîteva evenimente semnificative, peste care nici o cronică nu poate trece dacă urmărește să dea o explicație cît mai judicioasă premiselor de plecare. De aceea, pentru a se putea urmări firul roșu al complexului de cauze care au dus la opresiunile din ce în ce mai insuportabile din România, este necesar să amintim interferențele unor aranjamente politice ale marilor puteri cîștigătoare ale celui de al

doilea război mondial, în viața statelor Europei și, îndeosebi, a statelor captive.

Între primele acte comune realizate în deplin acord de către marile puteri menționate mai sus, după terminarea celui de-al doilea război mondial, vom menționa pe acela al înființării Tribunalului Interaliat de la Nürenberg, pentru judecarea criminalilor de război. Douăzeci și cinci de colaboratori intimi ai lui Adolf Hitler au fost judecați la Nürenberg. Procesul a durat din 18 octombrie 1945 pînă la 1 octombrie 1946. Tribunalul s-a constituit din opt judecători, cîte doi din partea fiecărei mari puteri. URSS-ul a delegat judecători militari, în timp ce SUA, Anglia și Franța au delegat judecători de carieră civili. Toți judecătorii însă au fost recunoscuți ca dușmani de moarte ai național-socialismului german, indiferent că erau ruși sau occidentali. Sentințele date au cuprins unsprezece condamnări la moarte, trei la închisoare pe viață, patru detențiuni între zece și doisprezece ani și trei achitări. Cu excepția mareșalului de aviație Goehring, care s-a sinucis în celulă înainte de a fi scos pentru a suferi pedeapsa capitală, toți ceilalți condamnați la moarte au fost spînzurați.

Puterile occidentale s-au lăsat influențate de comuniștii ruși, în acest abuziv procedeu de pedepsire a conducătorilor poporului german, acuzați de a fi purtat «un război agresiv». Oare nu s-a atestat prin această acceptare, de către aceste puteri, primatul forței în comunitatea internațională ? Dacă ar fi învins Hitler, oare acesta nu ar fi spînzurat pe toți conducătorii puterilor devenite învingătoare ? Cine știe ? Dar pedepsirea conducătorilor unui popor care a pierdut o luptă nu se poate justifica, nici moral, nici juridic, nici umanitar. Ghinghis-Kan, care era un sălbatec conducător de hoarde, nu ucidea niciodată pe acei conducători de armate care i se opuneau și pe care, pînă la urmă, îi cucerea. Dimpotrivă, ucidea pe toți conducătorii capitularzi. În nici un caz puterile occidentale nu se pot felicita că ne-au scăpat țara de «fasciști» și ne-au dat pe mîna comuniștilor. Noi o spunem fără teamă și cu toată responsabilitatea oulturii noastre, a solidarității și a suferinței îndurate cu întreg poporul român, că era de preferat o cucerire germană decît una ruso-comunistă. Nici într-un caz, nici într-altul, România nu avea independență și autoritate suverană, dar oamenii puteau să se simtă stăpîni pe glia și munca lor. Cel puțin, aceasta este ceea ce noi am observat în timpul ocupației germane 1941—1944. (Ceva mai mult : partidele «democrate» au putut să uneltească în pace, sub umbra coroanei și a Gestapo-ului.

Oare azi, o mai pot face sub regimul pe care l-au sprijinit și cu care s-au aliat în conspirație ?)

Prin judecarea criminalilor de război germani, s-a creat precedentul pentru întreaga lume ca să se inițieze, fără de întîrziere după război, tribunale cu competență specială, aproape în fiecare țară bîntuită de război, pentru judecarea persoanelor care au «comis crime împotriva umanității, care s-au făcut vinovate de dezastrul țării sau au săvîrșit atrocități de război». Două țări au luat atitudini diferite : Finlanda a declarat, la provocarea instigatoare a URSS-ului : «Noi nu avem criminali de război, noi avem numai eroi», iar Bulgaria a căsăpit fără discriminare și judecată peste treizeci de mii de patrioți.

Acest abuz al cîștigătorilor războiului (nu și ai păcii, cum s-ar fi așteptat și cum, tot abuziv, s-a susținut), a fost, la timpul său, criticat lucid chiar de oameni politici și specialiști în drept, din occident. Judecătorul William O. Douglas de la Curtea Supremă din Washington a comentat cu asprime judecarea criminalilor de război germani, spunînd : «...nu interesează cum au analizat, pînă la sfîrșit, avocații aceasta. Crima pentru care au fost judecați naziștii nu a fost niciodată formulată ca o crimă în limitele unei definiții care se cere de către standardele noastre legale... Acea crimă s-a născut sub o „ex post facto law", Goering și ceilalți urmînd a primi pedepse de o oarecare severitate. Dar vina lor nu justifica substituirea puterii în locul principiului.»

În România, după anul 1944, încă din toamnă cînd s-au efectuat primele arestări de către tot felul de bande înarmate ale Ministerului de Interne, s-au pus în funcțiune, începînd din toamna anului 1945 pînă tîrziu apoi în 1953, două Tribunale ale Poporului, unul la București, președinte fiind un comunist (dintre cei puțini) din ilegalitate Alex. Voitinovici, și celălalt la Cluj, ceva mai tîrziu, avînd ca președinte pe Nicolae Matei, un jurist care niciodată nu a reușit să ajungă judecător în trecut. Am fost și eu arestat în anul 1946 de către Tribunalul Poporului-Cluj. Am fost oarecum răpit de pe stradă. Procuratura mi-a declarat că am fost citat pe o listă comună, prin presă și radio, lucru de care eu nu am luat cunoștință. Pe aceeași listă figurau mai mulți ofițeri superiori din Ardeal, cîțiva ierarhi ai bisericii creștine (printre care și actualul Mitropolit Nicolae Mladin al Ardealului), dr. Sebastian Bornemisa, fostul primar al Clujului, cîțiva ziariști etc. Anchetatorul meu Arghir Morariu a fost pe vremuri funcționar al

Clinicilor universitare. Fiind infirm de o mînă, nu a fost mobilizat în timpul războiului și a avut timp să se îndoctrineze pe lîngă unele cadre universitare ca Zevedei Barbu, Mihail Beniuc, Alex. Roșca etc.

Crima pentru care eram învinuit consta că în timpul cînd fusesem elev și student (1938—1942) aș fi scris articole la diferite publicațiuni din țară, cu caracter ostil URSS-ului și comuniștilor români (?). Notez că în anul 1938 eram elev în clasa a șasea liceală, în vîrstă de 16 ani.

A fost trist și desnădăjduitor pentru țara noastră, ca sub ochii regelui și ai liderilor partidelor politice democratice, să se fi operat arestări și să se fi pronunțat condamnări la ani lungi de închisoare aproape întregii elite a armatei române, cei mai viteji generali și ofițeri superiori fiind victime ale urii comuniste, precum și o bună parte din crema intelectualității române, buni patrioți și vrednici apărători ai destinelor țării în timpuri de urgie. Nu vom aminti decît un singur nume din cele cîteva sute care au fost înregistrate în aresturile României în acea perioadă (1945—1947), și acest nume este al ilustrului bărbat de stat Alex. Vaida Voievod, fost prim-ministru al României Mari în anul 1919. Alex. Vaida Voievod a fost închis la poliția orașului Sibiu în 1945—46. Printre vinile sale era și aceea că, în timpul cînd era student la Viena, a condus o manifestație cu caracter antisemit, în cadrul mișcărilor naționaliste ale avocatului vienez dr. Karl Lueger, mare și faimos reprezentant și lider al partidului austriac social-creștin, fost primar al Vienei și sincer filoromân. Să nu uităm că Alex Vaida Voievod a devenit membru al francmasoneriei în 1918, pentru a fi mai util, s-a zis, cauzei unificării țării între frontierele sale naturale, după cum au susținut martori direcți ai actului Unirii. Să nu uităm, de asemenea, că în perioada în care Alex. Vaida Voievod a suferit rigorile arestului, Iuliu Maniu avea o poziție însemnată în statul român, fiind socotit chiar de ruși un fel de exponent unic al năzuințelor democratice ale poporului român, și consilier al regelui.

Aceste abuzuri ale regimului urzupator din România nu au rămas necunoscute occidentului. La 17 noiembrie 1947, cînd România și celelalte state captive europene au cerut să fie admise membre ale ONU, delegatul Statelor Unite la ONU, eminentul om de stat Adlay E. Stevenson, s-a opus cu toată îndîrjirea admiterii acestor state care, conform declarațiilor sale, violau cele mai elementare principii de justiție umană.

ci și, în competitivă măsură, de celelalte mari puteri, cu interese bine determinate aici, URSS, Anglia și Franța.

Prin înțelegerea de la Potsdam din 17 iulie—2 august 1945, prima convenție a marilor puteri după înfrîngerea Germaniei, s-a conturat o dată mai mult, după Tratatul din Yalta (Crimeea), împărțirea sferelor de influențe din Europa. La Potsdam au luat parte președintele Harry S. Truman și primii-miniștri Stalin al Rusiei sovietice și Churchill al Angliei (înlocuit în mijlocul conferinței cu Clement R. Atlee). Agenda conferinței a fost : aranjamentul final al aliaților asupra teritoriului Germaniei ocupate și dispunerea asupra celorlalte teritorii europene ocupate pînă aici de Germania hitleristă. În mod deosebit s-a pus accentul, la această conferință, pe instaurarea unei noi orînduiri în Germania, sub controlul celor patru mari puteri, în scopul democratizării interne ; s-a cedat teritoriul german de la răsărit de linia Oder-Neisse Poloniei, care rămînea sub controlul sovietic.

Pe cîmpurile de război din Europa au murit, în timpul celui de-al doilea război mondial, șaptesprezece milioane de oameni. Treizeci de milioane au fost răniți și recuperați parțial din nou în lupte ; cinci milioane și jumătate au devenit inapți permanent, iar zece milioane au căzut prizonieri. URSS pretinde că din populația sa civilă au fost uciși mai mult de șapte milioane de locuitori, care împreună cu același număr de soldați pierduți de Rusia sovietică, fac circa 8 % din populația întregului Stat unional sovietic. În numele acestor pierderi, al «sîngelui care nu poate fi estimat în bani», cum zicea I. V. Stalin, URSS s-a opus onorării datoriilor de război care le reveneau în baza ajutorului american, mijlocit în baza legii «lend-lease» (de împrumut și închiriere). Din mai mult de cincizeci de miliarde de dolari cît SUA a acordat aliaților în baza «legii de împrumut și închiriere» (lege votată în Congresul american în anul 1941), URSS a primit cea mai mare parte, peste unsprezece miliarde dolari. (Abia în anul 1973 URSS a acceptat să înceapă plata acestor datorii, obținînd din partea administrației Nixon o rată de restituire cu mult inferioară valorilor reale.)

* * *

Manevrele insidioase ale Rusiei Sovietice de a penetra cît mai adînc în lumea liberă, în special de a cuceri cît mai mult teren în Europa, au reușit să fie de abia pentru prima oară

clar văzute, în anul 1947. Cu toate că Winston Churchill a făcut acea faimoasă remarcă la Westminster College, în Fulton, Missouri, la 5 martie 1946, asupra agresiunii comuniste în Europa, occidentul nu și-a cristalizat o poziție tenace de rezistență organizată împotriva URSS-ului, decît începînd, platonic, din anul 1947 și, în mod practic, de abia în anul 1948. Cu ocazia discursului ținut la Fulton, Missouri, W. Churchill, conducătorul victorios al Angliei în cataclismul celui de-al doilea război mondial, a denunțat agresiunea sovietică împotriva lumii libere și a declarat : «...o cortină de fier s-a lăsat de-a curmezișul continentului, astfel formîndu-se o nouă Europă, care diferă în mare măsură de aceea pentru care Aliații au luptat să o înfăptuiască.“ De asemenea, acesta a mai declarat că «guvernele polițiste din Estul Europei nu pot să fie crezute ca lucrînd pentru cooperarea cu Vestul în crearea unei Europe cît mai pașnice».

Ceea ce se numește îndeosebi «războiul rece», nu are, după noi o dată certă, de la început. S-au făcut tentative pe diferite criterii pentru a se stabili o dată de origine, ținîndu-se seama de factori mai mult sau mai puțin considerați determinanți în luarea unor poziții net antagonice a orbitei sovietice față de aceea a Americii.

Cît ne privește pe noi, credem că data de 2 decembrie 1942, dată cînd s-au experimentat de către savantul Enrico Fermi, în laboratoarele din Chicago, înlănțuirile de explozii nucleare, folosindu-se uraniu-ul și pila atomică de grafit, dată care înseamnă indubitabil începutul «erei atomice», poate fi așezată cu anticipație în nașterea rivalității care se va declanșa cu atîta vigoare în anii 1947 și următorii, între URSS și SUA. Ceea ce va deveni mai tîrziu temuta bombă atomică din 1945, s-a dezvoltat dintr-un șir întreg de studii și experiențe pe care americanii le-au accelerat în măsura în care germanii își impuneau regimul forței în zone din ce în ce mai îndepărtate de Berlin, amenințînd vădit securitatea Americii.

Celebrul fizician Niels Bohr, de la Universitatea din Copenhaga, a ținut prima conferință asupra puterii de explozie a atomului, la Universitatea din Princenton, N. J., în luna mai 1939. Mai tîrziu, Lise Meiner și nepotul său Otto Frish au prezentat studii suplimentare care au fost aprofundate la Universitatea Columbia din New York de către indigeni și de către emigranți, deopotrivă. Președintele F. D. Roosevelt a aprobat, la 28 iunie, înființarea Proiectului Manhattan.

Progresele Proiectului Manhattan au fost vertiginoase, astfel că în ajunul plecării președintelui Roosevelt la Conferința de la Yalta (feb. 1945), acesta a putut să raporteze membrilor participanți, că Statele Unite vor putea să folosească bomba atomică într-un timp relativ scurt. Nu a fost Roosevelt acela care a folosit pentru prima oară o astfel de armă teribilă în istoria omenirii, ci urmașului său i-a revenit hotărîrea groaznică de a arunca pentru prima oară bomba atomică. Omul de «mari rezoluții», cum a mai fost numit Harry Truman, a dat dispoziții ca prima bombă B-29 să fie aruncată asupra orașului Hiroshima în ziua de 6 august 1945. Această bombă a adus capitularea imediată a Japoniei și, am putea spune, intrarea omenirii într-o eră a groazei și spaimei care a neliniștit-o profund și i-a dat un sentiment persistent de incertitudine.

URSS, prin lucrări și experiențe proprii și date dobîndite prin spionaj, a elaborat prima bombă în lumea comunistă de abia în anul 1949, cînd se sfîrșește monopolul Statelor Unite asupra armei nucleare și URSS-ul se ridică, incontestabil, la rangul unei mari puteri. Competiția devine de acum tot mai vie între URSS și SUA. În anul 1952 America anunță fabricarea bombei cu hidrogen, iar în anul 1953 URSS-ul anunță fabricarea bombei «termonucleare», ambele tipuri de bombe cu efect distrugător incomparabil mai mare decît primele bombe existente pînă la aceste date.

Perioada dintre 1945 și 1949 a fost epoca de mari, enorme și definitive hotărîri pe care SUA le putea alege pentru fericirea lumii, stabilind condiții de pace și de mari progrese. Nefolosind puterea exclusivă pe care o poseda, America a intrat într-o eră de continue compromisuri, de nesfîrșite abdicări de la rolul ei universal în care lumea credea, de unde au urmat suferințe multiple în întreaga omenire, probabil că tot atît de numeroase și de intense ca acelea care au generat, în tot decursul celui de-al doilea război mondial.

Statele Unite au considerat, pînă în anul 1916, că Atlanticul, pe de o parte, împreună cu țările din vestul Europei, pe de altă parte, constituiau o barieră suficientă de apărare a Americii, în partea de est. Această concepție se asemăna într-un anumit sens cu aceea a Angliei de dinainte de primul război mondial, după care Marea Britanie socotea Canalul Englez suficient pentru a o separa de orice scandal continental.

La începutul secolului douăzeci, Statele Unite au fost obligate de împrejurări imperative conservării securității lor să-și revizuiască convingerile. Statele Unite au fost atrase în războiul

mondial, în parte, pentru că Anglia nu mai era capabilă să mai susţină în continuare balanţa puterilor continentale. Probabil că încă nu era clar, de la început, care urma să fie rolul Statelor Unite ca forţă conducătoare a lumii după primul război mondial. Americanii au fost obligaţi de aceleaşi împrejurări, în anul 1941, să repete intervenţia din 1917—1918, păşind din nou în scena tulbure a evenimentelor politice şi militare ale Europei. Din anul 1947 America a abandonat complet tradiţionala linie politică externă (declanşată de G. Washington), care a ţinut-o în izolaţionism, în baza unor factori de ordin geografic şi istoric, insuficient fondaţi. Ca o mare putere a Atlanticului, SUA a intrat în vacuum-ul european creat prin retragerea Angliei, care devenise incapabilă să mai facă faţă noilor condiţii şi forţe declanşate după război. Numai SUA mai era în stare să se ridice în faţa provocării Rusiei lui Stalin care venea să umple vacuum-ul creat pe continent prin înfrîngerea lui Hitler. Fiecare dintre aceste două supraputeri îşi motivau rolurile însuşite pe raţiuni de responsabilitate asumată de ordin defensiv.

Inevitabilul conflict de interese care s-a născut între cele două mari supraputeri, mai cu seamă, asupra situaţiei create în Germania — focarul cataclismului mondial —, s-a extins deopotrivă şi în partea de est şi sud-est a Europei. În estul şi sud-estul Europei au fost instalate de către URSS regimuri comuniste sau afiliate. Pînă în anul 1947 asemenea regimuri au fost instaurate cu ajutorul direct al Moscovei în România, Polonia, Ungaria, Albania, Bulgaria, Jugoslavia şi Cehoslovacia. Aceste state, odată independente, au intrat astfel în orbita operativă a intereselor Kremlinului de a promova revoluţia internaţională.

În fiecare dintre aceste state, Rusia sovietică s-a folosit de condiţiile specifice interne şi de oamenii aflaţi acolo, pe care i-a utilizat cu succes în realizarea scopurilor sale. Este suficient să amintim numai cazul marelui preşedinte de dinainte de război al Cehoslovaciei, Eduard Beneş, pentru a avea o imagine asupra metodei întrebuinţate de sovietici pentru realizarea scopurilor lor. Kremlinul era informat asupra psihologiei schimbate a foştilor demnitari politici din trecut şi, în cazul de faţă, au urmat calea cea mai apropiată de amărăciunea pe care ctitorul de odinioară al Statului cehoslovac o aducea în suflet după un refugiu umilitor.

Eduard Beneş era convins, după experienţa tristă a anului 1938, cînd după Conferinţa de la München, Puterile Aliate au

abandonat țara sa, refuzînd să o apere de invazia Germaniei hitleriste, — Cehoslovacia fiind destrămată și desființată ca stat suveran —, că nici de data aceasta, adică după reîntoarcerea sa din exil în țara pe care dorea să o refacă, puterile occidentale nu-l vor sprijini în împrejurările precare pe care acesta le prevedea, cunoscînd planurile Moscovei. De aceea el a acceptat, de la început, o conduită cît mai flexibilă și binevoitoare față de Stalin care, la rîndul lui, s-a manifestat prietenos față de el. Rezultatul final a fost că în 1947 s-a creat o coaliție guvernamentală comunistă, regizată subteran de Kremlin, care a dus implacabil la înlăturarea lui Eduard Beneș. Acesta a murit în anul 1948, cu mintea și sufletul adînc tulburate de toată gama înșelăciunilor în care i-a fost dat să trăiască.

În România, cum am mai amintit, reprezentanții partidelor așa-numite istorice — național-țărănist și național-liberal —, ai căror lideri erau Iuliu Maniu și Dinu Brătianu, au aprobat toate reformele inițiale ale comuniștilor inspirați de Moscova (armistițiul fără garanții, tribunalele poporului, lagăre de concentrare ale foștilor dușmani comuniști etc.), au crezut naiv într-o ultimă intervenție a apusului, care nu s-a întîmplat, și cînd au socotit că era timpul să se trezească la realitate, au nimerit cu toții în beznele închisorilor și de acolo în pămîntul sfînt al țării pe care nu l-au știut apăra cu înțelepciunea și onoarea cuvenite.

* * *

Oricum, ni se pare nouă, este necesar să mai amintim cîteva dintre evenimentele mai semnificative ale anului 1947, care au dus la adîncirea schismei dintre cele patru mari puteri beneficiare ale împărțirii Europei, prin zone de influență sau prin achiziționări injuste de teritorii sau subordonări de guverne păpuși pentru scopurile lor. Avînd această icoană în față, vom înțelege mai bine de ce a fost posibilă instaurarea teroarei în lume, de ce a venit valul de suferințe nesfîrșite în România, care a sîngerat și sîngerează cel mai mult și azi.

Foștii aliați erau în căutarea unei declarații comune cu privire la viitorul Germaniei. La Potsdam, în iulie 17—2 august 1945, participanții (Harry Truman, Iosif Stalin, Winston Churchill, Clement B. Attlee) au stabilit schița unui aranjament final asupra statutului de ocupare a Germaniei și au examinat, totodată, disputa teritoriilor ocupate de Germania în

Europa. S-a căzut de acord să se instaureze o conducere quadruplă a Germaniei, fiecărei mari puteri revenindu-i o zonă specifică de administrare, de care fiecare putere în parte se va ocupa să o acomodeze deprinderii unui sistem de guvernare democrată. În plus, s-a hotărît, așa cum am mai amintit, să se cedeze teritoriile de la est de Oder-Neisse, Poloniei, care vor fi puse astfel sub controlul nemijlocit al Uniunii Sovietice.

De fapt, cîtva timp după Conferința de la Potsdam, Germania a rămas sub conducerea celor patru puteri, fiecare putere avîndu-și zona sa de supraveghere. Aliații urmau însă să determine destinul Germaniei, în comun acord, după cum se stabilise, felul de conducere stabilit la Potsdam fiind numai o fază tranzitorie de organizare ulterioară. Acest lucru s-a dovedit imposibil de realizat, din cauza, mai ales, a obstrucțiunilor permanente ale Uniunii Sovietice, care nutrea alte planuri asupra întregii Europe, nu numai a Germaniei. Moscova pretindea incontinuu utilaje mecanice, precum și toate mașinile pe care le-ar fi avut germanii din zona sovietică și care, pretindeau sovieticii, ar fi fost transferate în zonele americană, engleză și franceză. Aliații occidentali au rezistat acestor cereri, care se păreau absolut nedrepte și nefondate pe nici o convenție operantă. În același timp, ca o reacțiune la tendința de spoliere a Rusiei Sovietice împotriva cetățenilor din zona lor de influență și cu intenția precisă de a atinge proprietățile oricărui german retras din zona lor în Apus, puterile apusene au inițiat o vastă și intensă operă de investiție financiară în economia Germaniei de Vest (a celor trei zone), care a început să prospere curînd. Totodată au început discuții aprinse, de-a dreptul dușmănoase, asupra structurii guvernamentale viitoare a Germaniei. URSS prefera o conducere de stat centralizat (desigur, mai ușor de comunizat), în timp ce puterile aliate apusene (SUA, Anglia și Franța) preferau un stat compus, de forma unei uniuni federale.

Aceste disensiuni acerbe (și, probabil, și altele, tot atît de serioase, dar mai puțin cunoscute) au dus la diviziunea Germaniei în două state separate.

Uniunea Sovietică și-a închis frontierele zonei sale și a început punerea în aplicare a reformelor tipice de comunizare în agricultură, apoi de naționalizare a mijloacelor industriale de producție și a stabilimentelor comerciale și bancare. SUA și Anglia au convenit să-și unească zonele de ocupație, sub o singură conducere, *bizonia*, în luna decembrie 1946.

În lunile martie-aprilie 1947, Consiliul celor patru mari puteri, respectiv miniștrii de externe ai zonelor de ocupație s-au

întrunit la Moscova. Întîlnirea acestora a revelat relații de-a dreptul stranii între est și vest. Ședința s-a desfășurat, cum relata presa occidentală, într-o atmosferă de suspiciune și neîncredere reciprocă. Conferința s-a încheiat fără nici un rezultat satisfăcător, sau mai bine zis, printr-un fiasco. Se pare că această stare de lucruri a fost ocazionată de așa-numita doctrină Truman care începuse să se arate la orizont după criza greco-turcă din 1947 și care a deranjat pe comuniștii sovietici. La 12 martie, președintele Truman a declarat : «...trebuie să fie politica Statelor Unite aceea de a asista popoarele libere care rezistă încercărilor unor mici minorități să le subjuge, ori prin presiuni de dinafară».

Președintele Truman a primit autorizația Congresului american de a ajuta Turcia și Grecia cu fonduri considerabile și consilieri, în scopul de a salva aceste țări amenințate de anarhie, și spre a nu cădea sub valurile comunismului care le amenință orînduirea statală și însăși ființa etnică.

Pentru a sintetiza cît mai plastic această situație care s-a creat în Europa, la această dată a declanșării marii schisme politice între est și vest, vom cita numai cîteva din observațiile competente ale fostului secretar de stat american John Foster Dulles. J. F. Dulles care a fost, cum s-a subliniat la timpul său, doctrinarul liniei politice forte a Statelor Unite. El a participat la Conferința de la Moscova și la reîntoarcere a făcut următoarele declarații :

«URSS vrea să reconstruiască Germania într-un mod considerat periculos de celelalte trei delegații.

Noi dorim o Germanie care să nu mai facă niciodată război. De asemenea, o Germanie care să nu poată face război chiar dacă ar vrea să-l facă.

Rușii doresc să facă o Germanie care să fie un sac de dinamită în mijlocul Europei.

Noi acuzăm Rusia că s-a abătut de la stipulațiile tratatului de la Potsdam din 1945. Rusia vrea să facă Germania o mare putere industrială. Produsele Germaniei vor fi livrate Uniunii Sovietice. Pericol. Rușii doresc să tîrască Germania în propriul lor sistem politic, pretinzînd că în felul acesta Germania industrială nu va face război.

Rușii doresc apoi :

— un guvern puternic central la Berlin în zona sovietică,

— un singur partid politic, în care comuniștii să joace un rol predominant,

— o uniune comercială federală care să pună uniunile federale germane sub controlul central de la Berlin.

Aceste tratate ar duce la transformarea Germaniei într-un atelier de lucru pentru URSS.

Aliații (SUA, Anglia, Franța, n.n.) nu pot fi de acord cu planurile sovietice. Noi dorim o Germanie cu instituții politice care să obișnuiască germanii să gîndească propriu și să acționeze individual și nu ca mase conduse de lideri fanatici. Dorim o autoritate care să se nască de jos, care să nu fie impusă de sus în jos.»

Un alt pas important în evoluția politicii Europei a fost făcut de SUA, în luna iunie 1947. În acea lună George C. Marshall, secretarul de stat al Statelor Unite, a desvelit planul Americii de a da ajutor economic pe termene lungi statelor Europei, spre a grăbi astfel calea recuperării acestor state din lipsurile în care se aflau după un război istovitor. Au fost incluse în acest «Plan Marshall», sau, «Program European de Recuperare», proiecte ample de asistență a statelor Europei, etalate pe mai mulți ani.

Blocul sovietic a reacționat fără de întîrziere în fața acestor planuri de ajutorare a țărilor din vestul Europei. Un nou capitol a fost inaugurat în sfera țărilor captive sovietice, în luna septembrie 1947, cînd s-a constituit formal Cominformul într-o formă foarte puțin diferită de ceea ce era Internaționala Comunistă. La prima întrunire a reprezentanților unui mare număr de partide comuniste din lume (din România, Gh. Gheorghiu-Dej), aghiotantul principal al lui Stalin, Andrei A. Jdanov, a adresat cuvîntul de ordine viitoare a partidelor comuniste. Acesta a afirmat că partidele comuniste vor trebui să-și unească fără de întîrziere forțele, în lupta împotriva imperialismului Statelor Unite care caută să încercuiască toate statele marxiste cu intenția vădită de a cuceri globul.

«Planul Truman-Marshall, a declarat Jdanov, este numai o farsă, este numai o ramură a planului general mondial de expansiune politică, care va urma să fie înfăptuit în toate părțile lumii.»

(Cominformul a fost aparent desființat în anul 1956 de către Kremlin, cînd s-a asumat că acesta și-a «împlinit funcțiunea» pentru care fusese constituit.)

Ca o replică concretă, URSS și țările satelite ei au creat în 1949 COMECOM-ul, Consiliul Mutual de Asistență Economică. Acest tratat economic nu era decît un instrument central de coordonare economică a statelor comuniste euro-

pene, de încadrare completă a statelor captive în planurile de exploatare crudă a Moscovei. Economia sovietică a profitat extraordinar de pe urma acestui tratat impus guvernelor statelor satelite. După datele statistice culese din sursele americane consultate de noi, URSS ar fi spoliat aceste state cu o sumă cu mult mai mare decît douăzeci de miliarde dolari în decurs de numai o decadă de la încheierea războiului (1944—1954).

Din 1949 pînă în 1953, statele satelite au fost ținute sub cel mai aspru regim de control de către Moscova. Lucrînd prin partidele comuniste ale respectivelor state, în această perioadă de timp s-a efectuat lichidarea partidelor democratice existente, s-au condamnat diferiți membri marcanți ai partidelor comuniste respective ca țapi ispășitori pentru eșecurile întîmplătoare în planurile economice propuse, au fost reduși la supunere necondiționată toți cetățenii marcanți ai vieții sociale de pînă aici, prin întemnițări și execuții arbitrare, fără de judecată, fără de sentințe.

În scopul «întăririi liniei de partid și a disciplinei», au fost denunțate fel de fel de deviaționisme de la linia de partid. În România, au fost eliminate «personalități» de primul rang, cum au fost Ana Pauker, Teohari Georgescu, Iosif Chișinevshi, Liuba Chișinevshi, Lucrețiu Pătrășcanu, Vasile Luca etc. Dintre cei amintiți, cei mai mulți au fost și membri ai comitetului central al partidului comunist român.

În această perioadă s-au săvîrșit neimaginabile crime, înscenîndu-se tot felul de procese de spionaj, trădare a partidului comunist, a țării, în folosul americanilor sau al altor puteri străine. S-au pronunțat zeci de mii de sentințe penale împotriva a tot ce a avut țara mai bun, mai reprezentativ, a tuturor acelora care nu au dorit să colaboreze într-o formă sau alta cu regimul silnic stalinist intern.

Despre aceste aspecte abominabile ale urii, dușmăniei și nemiloasei prigoane deslănțuite în țară intenționăm să vorbim în paginile care vor urma.

Reacțiunea dementă a lui Stalin, prin presiunile sistematice și sîngeroase pe care le-a aplicat în toate țările captive, s-a datorat nu numai planurilor Statelor Unite de a păși la reconstruirea Europei, ci și altor glasuri autorizate care au contribuit la cîștigarea războiului, unor personalități care și-au asumat responsabilități conștiente față de un viitor mai bun al omenirii.

Astfel, W. Churchill a susținut în diferite ocazii că Europa care s-a născut după al doilea război mondial nu conținea «esențele unei păci permanente». W. Churchill a îndemnat lumea la folosirea puterii, a forței, ca singurul factor susceptibil să determine URSS-ul să-și respecte angajamentele semnate. Tot așa, și unii conducători ai politicii americane au ajuns la aceleași concluziuni. Aceste puncte de vedere comune au fost sintetizate, ca să spunem așa, în cuvîntările faimoase ale lui George F. Kennan, directorul Departamentului de Stat al Statului Major pentru planificarea politică. Acesta a declarat că occidentul trebuie să aplice «contra-forța» politicii Rusiei în scopul de a obliga-o să-și schimbe punctul de vedere asupra diferitelor aspecte geografice și politice în litigiu.

Aceasta a fost prima declarație americană oficială a doctrinei, care se va numi «a stăvilirii» (containment), politică care avea să se aplice curînd, în mod masiv, prin traducerea în viață a Doctrinei Truman.

Doctrina Truman a devenit baza unei puternice tentative de extindere a ceea ce s-a numit, mai departe, Pax Americana. Din nenorocire, fără conținut pentru omenirea dezamăgită din lanțuri.

* * *

Nu este lipsit de interes să remarcăm că Statele Unite au abordat cu toată seriozitatea problemele fundamentale ale statelor Europei între care cea dintîi era a ajutorării lor, în scopul tămăduirii rănilor rămase de pe urma unui război unanim resimțit, material și moral.

Harry Truman a vorbit la 17 martie 1948, la New York, cu ocazia aniversării a 160 de ani de la înființarea organizației «Friendly Sons of St. Patrick». Vorbind despre avantagiile iminente oferite Europei prin Planul Marshall, de la beneficiile căruia cîteva țări din Europa erau oprite de a participa, acesta a spus, printre altele :

— «Dar aici (în Europa, n.n.) o națiune a barat din nou eforturile de cooperare. Această națiune interzice vecinilor săi mai slabi alăturarea Planului Marshall, și ea face tot ceea ce îi este posibil, prin puterea sa, de a împiedica Planul de a avea succesul meritat.

Aceasta însă nu este totul. Acea națiune, în mod stăruitor, își extinde controlul său asupra vecinilor săi. Este o tragică

evidență. Lituania, Letonia, Estonia, Polonia, România, Bulgaria, Jugoslavia, Albania, Ungaria și, mai recent, Cehoslovacia. Una după alta aceste țări au fost aduse sub dominația unei națiuni».

Iar, mai departe : «... credința noastră și puterea noastră trebuie să fie făcute absolut clare în întreaga lume».

Nu încape nici o îndoială că aceste cuvinte difuzate prin radio Vocea Americii (nu și Free Europe, care începe agitația în sfera statelor satelite Uniunii Sovietice de abia în 1950), precum și a altor medii de comunicații, au susținut și întărit, totodată, credința oamenilor din țările captive, într-o viitoare intervenție americană, în cazul că Rusia Sovietică nu se va arăta dispusă să cedeze în procesul său de teroare.

Într-o conferință de presă din 23 aprilie, același an 1948, tot Harry Truman a mai făcut cîteva sublinieri semnificative a ceea ce se petrecea în Europa aflată sub influența Rusiei Sovietice. «Rusia, a spus el, are psihologia sa proprie. Aceasta este orientală. Ideea lor este că forța contează peste tot. Și așa cum cineva merge spre răsărit, în emisfera de răsărit, pornind de la coasta de vest a Europei, la fiecare mie de mile, valoarea omului ca individ și valoarea vieții umane descrește odată cu scara de înaintare. Ei nu au ideea drepturilor individuale, așa cum noi le înțelegem pe acestea, și nici nu au nici un respect pentru viața individului, dacă acesta stă în calea vreunui oarecare proiect pe care ei îl consideră ca fiind pentru binele țării.»

* * *

Tensiunea crescîndă dintre est și vest, precum și asupra Europei centrale, Asiei și a dezarmării, a condus în vara anului 1948 la conversațiile din Washington, dintre Belgia, Canada, Franța, Luxemburg, Olanda, Anglia și Statele Unite. Din aceste discuții s-a născut textul Tratatului Atlanticului de Nord care s-a semnat la Washington la 4 aprilie 1949, de către puterile mai sus menționate, plus Danemarca, Islanda, Italia, Norvegia și Portugalia. Cartea Atlanticului de Nord a devenit efectivă în luna iunie 1949. Consiliul Atlanticului de Nord s-a înființat în baza articolului 9 al Tratatului amintit, la 6 ianuarie 1950, în decursul celei de a treia întruniri a NATO-ului, cînd s-au aprobat planurile lărgite pentru apărarea integrală a teritoriului Atlanticului de Nord.

NATO a fost prima realizare militară și politică a Occidentului, în fața ridicării amenințătoare a URSS-ului. Din păcate însă, a fost o apariție prea tîrzie și neputincioasă, iar pentru estul Europei, de-a dreptul inutilă și nedorită. Acele țări captive nu doreau apărarea Occidentului. Ele doreau să se salveze ele însele, în primul rînd, și apoi ocrotirea NATO-ului. România și toate celelalte state captive nu au avut nici un avantaj de pe urma înființării NATO-ului. Dimpotrivă, a fost un prilej, în plus, de desnădejde, de disperare chiar, văzînd că SUA acordă exclusiv aripa sa protectoare numai vestului Europei, aceasta însemnînd, o dată mai mult, că puterile occidentale plănuiseră abandonarea lor în brațele morții.

Statele satelite Rusiei roșii au început să simtă tot mai intens presiunea sovietică. Ideologic și politic fiecărui stat i-a fost impusă cîte o nouă constituție de tip socialist în anul 1948. Aceste constituții au fost elaborate în cancelariile tenebroase ale Kremlinului. Singură Jugoslavia nu a dorit să accepte ordinele Moscovei și de aceea Iosif Broz Tito, după ce a fost eliminat din Cominform în iunie 1948, în fața amenințării cu invazia țării sale de către trupele sovietice, a cerut ajutor din vest, ajutor care a venit la timp, asigurîndu-i supraviețuirea.

Începînd din 1947, Statele Unite au cerut în repetate rînduri Rusiei Sovietice să se ajungă la un acord asupra viitorului Germaniei. Rusia Sovietică a tergiversat sistematic și continuu încheierea vreunui acord. În fața acestei situații, puterile vestice au păsit unilateral la luarea unor decizii cu privire la soarta Germaniei. Conferințele puterilor ocupante ale Germaniei au avut loc la Londra, cu tot protestul Rusiei Sovietice. În sfîrșit, după aspre și fățișe fricțiuni, la 20 martie 1948, delegația URSS-ului a părăsit întrunirea Consiliului Aliat de Control, punîndu-se capăt fazei de administrare comună a celor patru mari puteri a Germaniei. Ca o consecință imediată a acestei rupturi de cooperare, Rusia Sovietică a ridicat pretenții de încorporare a întregului Berlin în zona sa de administrare. Rusia comunistă a susținut teza conform căreia, dacă Berlinul era împrejmuit și înglobat zonei revenite sovieticilor, Berlinul, în mod logic, trebuia să revină administrației militare și politice sovietice. Se știe că Berlinul era sub un statut aparte, atribuit tuturor celor patru puteri de ocupație, și că Aliații plănuiseră ca acesta să rămînă, și pe mai departe, capitala noii Germanii democratizate și guvernate prin ea însăși.

Născindu-se acest conflict, lucrurile au avansat rapid spre blocarea Berlinului de către sovietici, oprindu-se orice acces pe uscat spre oraș (sectoarele puterilor vestice, bineînțeles).

Reacțiunea Statelor Unite, Franței și Angliei a urmat prompt și într-o formă neașteptată de Rusia Sovietică : Aliații au declarat că vor continua menținerea și aprovizionarea Berlinului pe calea aerului. În același timp, s-a hotărît să se oprească scurgerea aprovizionării cu alimente și mărfuri în zona sovietică pentru ca, în felul acesta, să fie forțată Uniunea Sovietică să ridice blocada.

Blocada Berlinului a durat din iunie 1948 pînă în mai 1949, mai precis, pînă în septembrie 1949, dată pînă cînd încă avioanele americane au mai continuat aprovizionarea orașului. Avioanele aliate cărau zilnic peste 8.000 de tone de alimente, îmbrăcăminte etc., în zonele franceză, americană și engleză.

Blocada Berlinului a demonstrat Uniunii Sovietice că Occidentul nu numai că dispunea de forțe extraordinare să oprească infiltrarea comunismului în Europa, ci și, în același timp, dovedea germanilor din zona de vest că puteau să fie siguri de considerabilul suport moral și material al puterilor occidentale împotriva amenințării potențiale a Uniunii Sovietice.

Deoarece nu mai era nici o cale prin care s-ar fi putut rezolva conflictul născut între est și vest asupra părții în litigiu — Germania —, Aliații din vest au plănuit instalarea unui guvern democrat german peste toată trizona (sectoarele francez, englez și american), lucru care s-a și înfăptuit în decursul lunii septembrie 1949. Astfel s-a fondat Republica Federală Germană. Rusia Sovietică a parat această considerată provocare și, ca o replică de aceeași natură și dimensiune, Moscova a declarat constituit un alt stat german, Republica Democrată Germană, a cărui apariție este marcată în luna octombrie 1949.

Din anul 1948, Statele Unite și vestul Europei au devenit din ce în ce mai scrupuloase în conștiința lor, observînd cu atenție cum URSS-ul prezenta o primejdie crescîndă pentru pacea lumii și că era de datoria lor să facă tot ce era posibil de făcut pentru punerea unor limite expansiunii Rusiei comuniste, care pornise o campanie furibundă în lume, prin propagandă, prin instigări de revoluții interne, prin exploatarea slăbiciunilor micilor state neemancipate economic și politic,

care ieșiseră ruinate economicește din război. În afară de acestea, Occidentul a sesizat de abia acum strategia îndrăzneață întreprinsă împotriva înțelegerilor existente, în baza cărora URSS-ul folosea mîna de lucru a țărilor captive din estul Europei și se folosea, totodată, de teritoriul acestor state ca să ridice un baraj defensiv cît mai înaintat în continent.

Rusia Sovietică ducea o intensă politică de proletarizare a maselor din țările înrobite, distrugînd sistematic instituții străvechi, tradiții, concepții de viață socială, norme morale și etice, idei, credințe și, mai ales, oameni, entități biologice, capabile de a menține polarizată populația pe anumite piscuri de rezistență și aspirații umane mai înalte.

Alăturea de începuturile războiului rece a cărui geneză se poate pune în cursul anului 1945, imediat în apropierea sfîrșitului războiului, națiunile mici din estul Europei au avut de suferit din plin calamitatea unor prefaceri sîngeroase, au avut de îndurat un regim de teroare și de degradare biologică nerecuperabilă, au avut de asistat la îngroparea treptată a celor mai scumpe idealuri pe care o națiune le poate nutri, acelea de a trăi în libertate, independență și prosperitate. Mii și mii de oameni și-au pierdut viețile pentru un mit al eliberării pe care americanii îl creaseră, în puterea miraculoasă a cărora bietele popoare captive credeau fanatic. Amarul dezamăgirii a urmat să apară în cîțiva ani, desmințindu-se credința avută exact în aceeași măsură în care s-a desmințit și cealaltă credință după care omenirea era convinsă că odată cu intrarea Statelor Unite în cel de-al doilea război mondial, se va precipita terminarea războiului și se vor aduce liniștea și pacea mult dorite de lume. Dar, în locul păcii, au urmat zarva, nebunia și tulburarea nesfîrșită a unui secol care și-a pierdut busola salvării.

În paginile care vor urma, cortegiul crimelor săvîrșite deopotrivă de Occident în România cît și de Uniunea Sovietică, căreia Occidentul i-a deschis larg poarta să ne prade și să ne ucidă, vor fi prezentate așa cum acestea au ajuns la cunoștința autorului, nemijlocit, sau prin mărturiile neîndoielnice ale acelor victime sau martiri care le-au trăit ei înșiși. Uniunea Sovietică, prin inițierea unui sistem inchizitorial extrem de crud și prin bestializarea omului, a coborît această ființă nobilă, care era românul, la nivelul trivial al unui obiect de uz.

3. Aripa morții peste țară

Într-o lucrare politică a regimului comunist din țară (*Dezvoltarea constituțională a Statului Român*, Editura Științifică, București, 1957), vorbindu-se despre principalele etape străbătute în dezvoltarea statului sub noua zodie, citim următoarele distincții de etape : «În procesul revoluționar ce s-a desfășurat de la 23 August 1944 în România deosebim două etape : o etapă care a durat pînă în 1948, în care au fost îndeplinite sarcinile desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice și a doua etapă, care a început din 1948 și durează și astăzi (1957, n.n.), în care se îndeplinesc sarcinile revoluției socialiste.»

Prima etapă, spun autorii mai departe, a avut un caracter agrar, antifeudal și anti-imperialist. În această etapă a fost instaurată puterea democrat-populară, au fost lichidate rămășițele semifeudale la sate și desființată moșierimea ca clasă ; au fost înfăptuite reforme democratice, au fost zdrobite forțele politice ale burgheziei și moșierimii dependentă față de stările fasciste.

În etapa a doua, citim în continuare, dezvoltarea ideii partidului, a revoluției populare, statul democrat popular a devenit o formă a dictaturii proletariatului, un stat de tip socialist. «Trecerea de la capitalism la comunism, spunea Lenin, nu poate să nu dea, firește, o abundență și o diversitate enormă de forme politice, dar esența lor va fi inevitabil aceeași ; dictatura proletariatului» (V. I. Lenin, *Opere*, vol. 25, București, E. P. L. P., 1954, p. 406 și urm.)

În această perioadă, statul de dictatură proletară a devenit instrumentul principal al construirii comunismului.

Deosebirea dintre etape pare reală dintr-un anumit punct de vedere, dar în nici un caz nu acela al ridicării maselor pe scara satisfacerii intereselor celor mai elementare, adică a unei graduale ameliorări calitative a vieții populației, fie chiar exclusiv a dobîndirii de condiții economice superioare de la o etapă la alta. Dimpotrivă, dintr-o situație mizerabilă, într-alta mai mizerabilă.

Personal, am întreprins și eu o analiză a procesului de dezvoltare a statului comunist român. Eu am avut în vedere, atunci cînd am căutat să definesc caracterele diferențiale de la o etapă la alta, gradul de ascensiune în comandă a partidului comunist, pînă a deveni puterea monopolizantă a puterii în stat, și concomitent am urmărit gradul suferințelor poporului

român, în dauna directă a căruia s-a făcut spolierea de drepturi civile, publice și umane.

Noi am considerat prima perioadă aceea care a început în anul 1944 și a durat pînă în 1948, perioadă pe care am numit-o a capitulării. În toată țara s-a simțit că a năvălit deodată o faună de elemente străine intereselor fundamentale ale poporului român, de indivizi dușmănoși tradițiilor, aspirațiilor și apartenențelor noastre istorice, o pleiadă de adevărați vampiri și exploatatori ai slăbiciunilor umane, ai derutei în care se afla țara după un război pierdut.

A doua perioadă se înscrie, după noi, între anii 1948 și 1952. Elementele care ne-au servit să facem această delimitare sunt, pe de-o parte, Constituția din 1948 (13 aprilie), naționalizările industriale, bancare etc., reforma administrativă (raionarea), apariția gospodăriilor de stat și S.M.T. (stațiuni de mașini și tractoare), teroarea împotriva burgheziei satelor, arestările masive din anii 1948 și 1949, intensificarea mișcării de rezistență din munți și din dealurile Dobrogei, eliminarea din funcțiunile de conducere a tuturor elementelor vechi, calificate, de care se servise regimul uzurpator pînă a se fi instruit noile cadre.

Noi am numit această a doua perioadă, a organizării și intensificării teroarei. În această perioadă, cu adevărat a fost plîngerea și scrîșnirea dinților pentru toată suflarea românească, deopotrivă pentru cei ce se acomodau mai rapid cu noile norme de viețuire socială, sau cei ce le acceptau mai anevoie, prin siluire.

Întrucît noi am vorbit mai pe larg despre celelalte distincții următoare perioadei «organizării și intensificării teroarei», aceea a îngenuncherii naționale (1952—1956) și a sugrumării demnității umane (1956, pînă în prezent) în *Întoarcerea din Infern*, vol. I, nu vom mai redetalia analiza, de data aceasta.

Considerăm că este suficientă o viziune de ansamblu pe care am enunțat-o succint, ca să se poată urmări procesul meticulos de strivire sistematică a capitalului uman național, în lucrarea sîngeroasă a uneltelor fidele Moscovei, de asuprire și desființare a reliefului moral și material al României.

* * *

Clujul nu este pentru mine orașul tinereții și studenției mele propriu-zise. Totuși, Clujul va rămîne pentru mine orașul drag al unor amintiri tinerești care nu se vor putea șterge nici-

odată. Spre deosebire de Sibiu, unde am început cursurile universitare în 1942, care va rămîne pentru mine citadela romantică și de primă afirmare mai curajoasă a mea, în presă și în literatură — leagănul în care am mîngîiat și am hrănit visele cele mai frumoase cu care am trăit și încă trăiesc și acum —, Clujul mi-a infiltrat, în suflet, viziunea istorică a prefacerilor sociale și naționale —, contactul direct și zguduitor cu dimensiunile dramei secolului nostru nou din toate punctele de vedere.

Și eu am fost la Cluj în primăvara anului 1945 ca să asist la retrocedarea oficială a Clujului autorităților române, după ce acest oraș și o bună parte din Ardealul de nord au fost martirizate sub ocupația maghiară, din august 1940. Ca mii și mii de alți tineri români, am venit și eu, pe jos, din Turda, bătînd cu piciorul peste 30 de km, pe o vreme excesiv de aspră, în care și pînă să ieși din casă în curte, îți era groază. Dar am asistat, am dorit să asist, la acel act de justiție imanentă, pe care rușii disprețuitori ai istoriei și geografiei noastre au fost obligați să ni-l recunoască.

Cu această ocazie l-am văzut pentru prima dată pe regele Mihai alături de zbirul înfricoșător al popoarelor captive, Andrei Vișinski, stînd în picioare într-o mașină deschisă și trecînd în revistă trupele româno-sovietice care le dădeau onorul. Și inima mi-a sîngerat de durere cînd am simțit că Clujul nu va mai putea să fie niciodată românesc, după ce am luat cunoștință de condițiile pe care Kremlinul ni le dicta să le îndeplinim în țara noastră, pe plaiurile noastre. Prețul de sînge impus de Moscova, pentru reinstaurarea noastră în Ardealul de nord, a fost acceptarea de către factorul constituțional, regele, a guvernului dr. Petru Groza, groparul idealurilor noastre naționale. Și cînd am mai aflat apoi, mult mai tîrziu, că la Cluj au mai rămas peste cincizeci de mii de maghiari din pusta maghiară, care au venit aici sub regimul lui Horty Miklos, și care au refuzat să ia cetățenia română, cu speranța mereu vie că iarăși se va întoarce domnia maghiară la Cluj, mi-am dat seama, mai mult, că întregul Ardeal era transformat într-o piesă de joc și de șantaj politic și național, de cea mai ordinară factură.

În Cluj apoi, am fremătat continuu sub înfrigurarea evenimentelor care ne învăluiau sufletele și ni le ridicau pe crestele de zenit ale încercărilor penibile. Imediat în toamna anului 1945, după ce s-a reîntors Universitatea Daciei Superioare din

refugiu, de la Sibiu, am editat și condus aici prima publicațiune românească fără viitor, ABECEDAR LITERAR. Aici au scris pentru prima oară, după refugiu, cîțiva tineri scriitori care aveau să apară, doar cu cîțiva ani în urmă, în plutoanele înaintașe ale culturii și politicii regimului, după ce conștiințele lor fuseseră mutilate.

La Cluj, în toamna anului 1946, apoi, am gustat și eu pentru cîteva ore senzațiile eroului format și ridicat din mulțime. Aici am fost ridicat pe spinările studenților entuziasmați și indignați totodată, după ce se anunțase prin radio că la Paris i s-au recunoscut României drepturile milenare asupra Ardealului, în procesul încheierii tratatului de pace. Dar, prin abuz și fraudă, Basarabia și nordul Bucovinei fuseseră atribuite atotputernicului vecin din răsărit, Uniunii Sovietice. O spontană și impresionantă manifestație studențească a izbucnit ca din pămînt în oraș, și în mai puțin de două ore, piața din fața statuii lui Matei Corvin a fost ticsită cu cîteva mii de studenți (la reîntoarcerea din refugiu, Universitatea Daciei Superioare număra aproximativ 10.000 de studenți). În uralele contradictorii, de răsunătoare satisfacție că Ardealul va fi din nou românesc, și de viu și dîrz protest asupra dezmembrării feței de răsărit a țării, un grup de studenți care, aparent, conduceau manifestația, zărindu-mă în rînduri, m-au luat pe sus și m-au avîntat pe grandioasa statuie, prețioasa operă de mare artă a sculptorului J. Fadrus. Numai datorită calităților artistice, această statuie nu a fost doborîtă de românii din sînul cărora s-a născut cel mai mare rege al maghiarilor și dușman, totodată, al propriului său neam. Pe piedestalul acestei statui stau înscrise cuvintele de foc ale marelui istoric român Nicolae Iorga, care spun, printre altele «...învingător în toate luptele, dar învins cînd te-ai ridicat împotriva neamului tău...». De aici, ținîndu-mă cu o mînă de un picior al calului, am rostit cîteva cuvinte ocazionale, de bucurie și de mari promisiuni ale generației mele.

Toți aceia care am figurat în diferite roluri la această unică manifestație studențească la Cluj, probabil mai amplă și mai grandioasă în dimensiuni ca acea dîrză grevă a studenților care a izbucnit în primăvară, am fost arestați, în timp, sub un pretext sau altul ; cu toții ne-am întîlnit în închisori și, spre

consolarea noastră, cu toţii ne-am aflat mărturisitorii aceleiaşi idei care ne-a unit şi afară, cînd am cutezat să ne ridicăm glasurile.

* * *

Aproape tot timpul ultimilor ani de studenţie l-am petrecut la Cluj, într-o mică odăiţă a unui profesor de la Universitatea maghiară, Zoltan Nagy, care avea un apartament care îi depăşea necesităţile familiei. Profesorul, un tînăr şi bine pregătit economist cu studii în apus, era căsătorit cu fiica unui tipograf, care lucrase în timpul ocupaţiei maghiare la cel mai mare institut poligrafic maghiar din Cluj. Cei doi copilaşi blonzi ai gazdei mele, un băieţaş şi o fetiţă ca un gîndac, mi-au devenit curînd prietenii mei buni şi ei au ajuns să-mi mănînce nucile şi merele pe care le aduceam de la sat. Obţinusem această cameră admirabilă prin intermediul unui tipograf român de la Sibiu (prieten de-al socrului profesorului), cu care locuia la acelaşi etaj, care lucra în tipografia ziarului la care eu fusesem redactor (ziarul ŢARA). Acesta, Patriciu Chiş, nu fusese numai şeful tipograf al nostru, ci el însuşi scria povestiri valoroase din lumea muncitorilor, la o pagină pe care eu o conduceam, şi unde mai colabora acel faimos criminal de mai tîrziu, Gheorghe Crăciun, muncitor la atelierele CFR din Sibiu.

Locuiam la etajul întîi, într-o clădire maiestuoasă, extrem de elegantă, stil austriac, clădită de vechii aristocraţi maghiari. Unica mea fereastră îmi deschidea priveliştea superbă peste Cluj, în perspectiva îndepărtată a dealului Feleacului. Clădirea respectivă, de pe strada Elisabeta nr. 16, se afla ceva mai sus de vechiul consulat francez unde locuia, la acel timp, savantul speolog Emil. G. Racoviţă, protagonistul speologiei ca ştiinţă specială în lume. În anul 1948, casa de la nr. 16 a devenit sediul consulatului maghiar din Ardeal, iar strada Elisabeta, după 1950, s-a numit strada Emil G. Racoviţă.

Era o seară tîrzie de toamnă cînd m-am întors de la biblioteca universităţii. Doamna Nagy m-a anunţat că fusesem căutat de un om de serviciu de la facultatea de medicină şi că acesta îi lăsase un bilet pentru mine cu rugămintea să mi-l înmîneze imediat ce mă voi reîntoarce. Am luat bileţelul şi am trecut în camera mea unde am citit cele cîteva rînduri scrise de profesorul Victor Papilian, fostul decan al facultăţii de medicină pînă la data cînd oportuniştii, în frunte cu profesorul dr.

Mihai Kernbach, au reușit să-i înlăture pe toți acei minunați savanți care conduceau Universitatea Daciei Superioare și, în cazul de față, pe toți acei mari medici români care au dat clinicilor universitare din Cluj faimă mondială. Profesorul și mentorul meu literar totodată îmi scria, cu acele litere mărunte și largi pe care le cunoșteam atît de bine, doar cîteva rînduri : «Iubitul meu prieten. Fă tot posibilul și vino la mine în această seară, oricînd te vei întoarce acasă, oricît de tîrziu va fi.»

Nu am întîrziat o clipă.

Afară ploua des. O ploaie rece de toamnă persista peste Cluj de cîteva zile. Am coborît strada mea pieptișă și în cîteva minute am ajuns pe strada K. Marx, nu departe de Someșul mic, la casa proprie a profesorului Papilian. Reîntorcîndu-se din refugiu, profesorul a aflat casa plină de chiriași și acum nu avea decît cîteva cămăruțe pentru familia sa cu cei doi copii, toată familia compusă din patru persoane fiind medici.

Înconjurat de cîțiva prieteni, Victor Papilian părea vădit turburat. Părul cărunt, rar, de pe capul savantului, era răvășit și ochii incandescenți întotdeauna de data aceasta păreau înflăcărați de febre necunoscute.

— Bine ai venit, iubitule, îmi zise el și mă îmbrățișă ca întotdeauna cînd ne întîlneam. În seara aceasta aș dori să dorm la dumneata, îmi spuse el direct. Ai un pat în plus, îmi închipui sau, dacă nu, un fotoliu ?

Am fost adînc emoționat de cererea neașteptată a acestui minunat om. Consideram o onoare deosebită de a-l avea pe Papilian la mine în cameră pentru o noapte, pe acest mare literat și mare dascăl, nefiind medic în Ardeal să nu fi trecut prin fața lui și nefiind medic în țară care să nu-i fi folosit, pentru studii, manualele de anatomie. Am rămas totuși puțin contrariat de faptul că știind că Victor Papilian avea sute și sute de foști elevi, medici și prieteni nenumărați, care i-ar fi putut acorda ospitalitatea, oricînd și în orice împrejurare, totuși el mi-a cerut-o mie.

Mai tîrziu mi-a explicat.

— Ești cel mai puțin bănuit că m-ai putea adăposti. Și casa unde ești este într-o zonă de mare siguranță.

Mi s-a părut că printre cei prezenți se afla și un fost agent al poliției, un fost comisar, cu care mă întîlneam uneori la cursurile de la Drept penal și Criminologie. După 1944 nu fusese eliminat din poliție. Mi s-a spus că ocupa o funcție minoră și că, în foarte multe ocazii, acesta fusese foarte util cu

informațiile date, unor foști politicieni și chiar unor studenți încolțiți de Siguranță. De asemenea, am reținut printre cei de față și pe liderul tineretului social democrat, un student medicinist cu un an înaintea mea, Liviu Morariu. Acesta avea să apară pe lista de candidați ai partidului social democrat Constantin Titel Petrescu, la alegerile care erau programate pentru acea lună noiembrie a anului 1946.

După ce am ieșit din casă, am mers în tăcere, sub două umbrele aparte, spre casa mea. Victor Papilian mă urma la cîțiva pași.

În seara aceea fusese plănuită arestarea abuzivă a unor personalități politice care depuseseră liste pentru candidați, considerați periculoși cauzei partidului comunist și coaliției sale. Victor Papilian, care fusese un vechi amic de studenție la Paris al lui Const. Titel Petrescu, șeful partidului social democrat român, acceptase să-l sprijine pe acesta, și Const. Titel Petrescu îl numise președinte pe Ardeal al PSD. În această calitate, Victor Papilian, prin prestigiul său, a mobilizat aproape tot corpul medical din Ardeal pentru acest partid, mai puțin odios ca celelalte partide marxiste. P.S.D. avea, la ora aceea, multe șanse de a se lansa ca un partid de mase.

Oamenii începuseră să intre în panică. Amenințarea securității personale, a familiei devenise atît de acută încît, mai mult chiar decît existența zilnică, faptul de a te reîntoarce seara acasă să dormi pe perna ta peste noapte constituia o fericire nebănuită de cei care nu au trecut prin anii groazei.

* * *

În casă trosnea focul și uneori flăcările vii țîșneau spre interiorul căminului sub suflul unei furtuni cu zăpadă, care izbucnise de cu seară și ne înfunda coșurile caselor. Stăteam, ca de obicei, cu părinții de vorbă, cînd, deodată am auzit cîinii lătrînd, semn că cineva intrase în curte. Poarta mare de la stradă fusese larg deschisă de cineva și, la lumina lămpașului, am văzut că în curte intra un căluț trăgînd o sanie în care se afla o mogîldeață încotoșmănată. Omul care trăgea calul de zăbală așezase undeva pe un troian felinarul și se lupta să închidă poarta, ceea ce se vedea că nu reușea, din cauza împotrivirii vîntului puternic. M-am repezit să văd despre cine și ce putea fi vorba. Nu era neobișnuit să avem oaspeți, oricînd în timpul iernii. Oamenii de la munte, care veneau la țară cu ciubere sau fructe ori produse animale, tră-

geau de regulă la noi, să mîie peste noapte. Dar, la un asemenea ceas și pe o astfel de vreme, era cam greu de presupus că puteau să fie acei oameni ai munților care cunoșteau semnele vremii și care își aflau adăpost înainte de a fi înecați de furtună.

— Domnul senator mi-a poruncit să intru aici, îmi zise omul, cînd m-am apropiat, ca un fel de scuză.

— Eu sunt, nepoate, auzii numaidecît, răzbind prin șuieratul vîntului, vocea rară dar răsunătoare a avocatului Andrei Nicola, fostul senator național țărănist al județului Turda, din districtul electoral Iara-Trăscău.

— Bun venit și grăbiți-vă să intrați în casă, i-am spus eu. Iau eu seama calului, ca să fie pus în grajd. Și dumneata, bădie, du-te după domnul avocat în casă, că vei fi înghețat.

Omul mulțumi cu stîngăcie, dar nu-și lăsă căluțul pe mîna mea.

Aceasta era a doua sau a treia oară cînd avocatul Nicola, vărul mamei mele, ne vizita, după reîntoarcerea noastră din America. Sosirea lui în noapte fusese o mare surpriză pentru noi, iar pentru el, un accident inevitabil, îmi închipuiam eu.

— Nu am mai putut face un pas mai departe, Iovule, își explică el prezența către tatăl meu. De două ceasuri ne luptăm să venim pînă la voi, din capul satului de sus. Dinspre Cheile Turzii suflă boholt, nu glumă.

Cînd am intrat eu în casă, l-am aflat pe voluminosul senator, în haină, îmbrăcat cu cioareci mocănești, spre a-i ține de cald, cu ochelarii cu rama metalică strălucitoare, fără toarte, un model de pince-nez foarte vechi și pretențios pe nas, stînd la masă, în fața cu un enorm teanc de ziare și reviste care se adunaseră în ultimele zile.

Părinții s-au uitat lung la mine, tata mi-a zîmbit apoi cu subînțeles și și-a ridicat o sprînceană.

Senatorul, care a simțit că se schimbaseră priviri pe socoteala lui, întrucît eu nu am zis nici o vorbă la intrare, și-a ridicat capul zburlit, alb de colilia unui păr bogat răvășit, pe care îl ținuse înfundat în ziare, și-a trecut privirea peste toți cu un zîmbet fugar, și mi-a zis :

— Le-am spus alor tăi că nu am mai citit ziare de luni de zile. De cînd cu comuniștii ăștia, mai rău ca în pădure. Lasă că, de altfel, stau mai mult în altă parte decît acasă. Dați-mi puțină voie să mă uit prin gazetele astea ce mai este nou, și apoi voi sta și de vorbă.

Senatorul era un om cu anumite ciudățenii. Dar un lucru nu i se putea contesta : era un om de atitudine. De cum au cuprins germanii România în alianță cu regimul militar al generalului Antonescu, în semn de protest, Andrei Nicola își lăsase barba să-i crească în bună voie.

— Nu mă voi bărbieri pînă nu cad capetele lui Hitler și Mussolini, declară el, celor care îl iscodeau din curiozitate ca să afle pricina acestei sălbăticiri.

Andrei Nicola a rămas în casa sa masivă din Iara, ca un adevărat sihastru tot timpul războiului. A avut de suferit enorm din cauza acestei autorecluziuni, la care s-a mai adăugat și amărăciunea zguduitoare a morții unui nepot pe frontul de răsărit, nădejdea bătrînețelor sale. Cu ocazia invaziei armatelor germano-maghiare pe Valea Ierii — luna septembrie 1944 —, Andrei Nicola s-a retras în munți pentru perioada luptelor. La acea vreme senatorul avea numai jumătate din ceea ce fusese barba lui stufoasă, crescută peste piept. Își retezase partea de jos, după căderea lui Mussolini. Cealaltă jumătate avea să o taie în luna mai viitor, după înfrîngerea Germaniei și sinuciderea lui Hitler.

După cîteva ore, senatorul și-a luat ochelarii de pe nas, s-a uitat cu multă mihnire peste noi și a zis cu un oftat adînc :

— Nimic, nimic, nimic, din ce mă așteptam. Ce va mai fi de lumea asta, nu văd nimic înainte.

— Dar, mi se pare, vere, zise tata, nu fără o ușoară notă de maliţiozitate, că așteptai cu nerăbdare democrația asta, după cîte îmi spuneai, mai acum cîțiva ani ?

— Da, Iovule, am așteptat-o cu inima la gură, nu zic ba. Dar eu nu am înțeles democrație cu rușii, care nu știu ce este aceea. Aceasta nu este democrația la care m-am gîndit.

Dimineața ieșise un soare roșu ca focul și zăpada prinsese pojghiță. Andrei Nicola s-a suit cu greu în sania joasă a munteanului și curînd clopoțeii de la gîtul calului au prins să răsune sprinten și sacadat, în trapul mărunt, în drum spre Turda.

După cîțiva ani, după ce rubedenia noastră a gustat din plin surghiunul, fiind ostracizat din fieful său drag, a murit bietul om prin locuri străine, cu sufletul însingerat că lumea pe care o așteptase el nu era aceea a păcii și fericirii oamenilor, ci a suferințelor și morții.

* * *

În primăvara anului 1947 eram doctorand la Cluj. Veneam mai rar la cursuri, întrucît acestea ne erau condensate în numai două zile ale săptămînii. Condițiile de viață ale studenților erau dintre cele mai mizerabile. Lipsa de camere pentru găzduirea studențimii române era corelată cu lipsa de alimente, după foametea care bîntuise țara și după regimul strivitor al cotelor enorme în natură, pe care ni le pretindeau rușii.

În primăvara anului 1946, la un examen pe care seria mea l-a avut cu profesorul Tiberiu Moșoiu, acela care avea să devină curînd guvernatorul Băncii Naționale, de unde a fost apoi epurat fără întîrziere și condamnat să trăiască în domiciliu obligatoriu la o mică moșie a sa, unde a murit în mizerie neagră pășunînd o capră, acesta văzînd că în sala de examene nu aveam căldură deloc (ca și, altfel, în toată Universitatea), după ce și-a încheiat paltonul pe care îl îmbrăcase, ne-a vorbit astfel :

—Eu nu cred că acestea sunt condiții pentru gîndire și pentru o examinare corespunzătoare. Din partea mea toți cîți sunteți de față aveți cu două puncte mai mult decît nota de promovare. Cine dorește o notă mai mare, să se prezinte la examinare cînd vom avea căldură. Lăsați indexele la secretariat.

Cu toate acestea, studențimea clujană trăia într-o mare familie de idealuri și frămîntări generoase, de sinceră și nobilă devoțiune pentru înfăptuirea unei societăți pe măsura pregătirii ei și a marii sale capacități intelectuale și patriotice.

Într-o seară am fost căutat de un prieten care mi-a spus că profesorul Victor Papilian ar dori să mă vadă. L-am căutat ca de obicei, cu multă plăcere de a-l întîlni. Acesta mi-a spus că primise o invitație de la o nou constituită Asociație Româno-Americană de la Alba Iulia, pentru a ține o conferință. Adunarea festivă a numitei organizații avea loc în dumineca imediat următoare și ar fi dorit să-l însoțesc și eu.

— Întrucît ai un grup de persoane acolo, care fac parte din Prietenii Scrisului Românesc, cred că ar fi o ocazie fericită să vii și să vorbești și dumneata. Probabil că vom obține noi înscrieri, pentru lărgirea acțiunii. Eu voi vorbi despre *Humorul francez*, iar după mine, te voi introduce pe dumneata și, sper că în cîteva minute, vei realiza un lucru util.

Era o duminecă frumoasă de început de primăvară. Mijloacele de comunicație erau, în acele timpuri, foarte anevoiase și, de cele mai multe ori, deplasările prin mijloace publice de transport se făceau numai cu autorizații de călătorie eliberate de poliție și de jandarmerie, la sate.

— Mergem cu dubița Institutului de anatomie, îmi spuse Papilian. În afară de mine, va mai fi soția mea Catherine și profesorul Titus Vasiliu, care va merge numai pînă la Turda, (acesta era profesorul de la catedra de Anatomie patologică și soțul primadonei Operei Române din Cluj, Ana Rosza Vasiliu). Va fi loc suficient pentru toți, chiar de prisos. La reîntoarcere ne vom putea abate pe la părinții dumitale de la Mihai Viteazul.

Cunoșteam dubița, de care vorbea profesorul, foarte bine. In ea se aduceau cadavrele pentru disecție la Institutul de Anatomie, ca material didactic pentru studenți. Acestea erau colectate de la diferitele morgi din țară, de la colonii penitenciare, de alienați mintali, de la spitale, de oriunde se nimerea ca trupurile defuncților să nu fie reclamate.

În dumineca respectivă, șoferul Păcurariu, un băiat de treabă, ne-a luat cu dubița chiar de pe scările Institutului și, în mai puțin de două ore, am ajuns la Alba Iulia.

Aproape în toate orașele țării se constituiseră Asociații Româno-Americane. Acestea atrăseseră de la început toată spuma intelectualității române și toată tinerimea română. Chiar mai mult decît în incintele sediilor partidelor comunist sau ale altor partide politice (chiar de opoziție), aici aflai mai multă lume. Acești membri și simpatizanți ai Asociației Româno-Americane erau atrași aici, ca de un enorm magnet, de sentimente întru totul aceleași ca ale întregului popor român, care animau toată lumea, sentimente de mare și pasionantă simpatie față de America, de unde, numai, se mai aștepta salvarea.

Conferința lui Victor Papilian a fost un mare și binemeritat succes. Victor Papilian era un desăvîrșit cunoscător al literaturii franceze, din izvoarele căreia beneficiase direct, în timpul copilăriei sale în casa generalului medic dr. Constantin Papilian și, apoi, la studiile universitare din Paris. Sala a fost arhiplină și, deopotrivă cu magistrala expunere a profesorului, contactul meu direct cu publicul Albei Iulia ne-a adus o sumedenie de noi adeziuni la subfiliala Societății Scriitorilor Români din Ardeal, «Prietenii scrisului românesc», subfilială pe care eu o inițiasem în scopul de a servi ca suport pentru

fundarea unei edituri ardelene, după confiscarea celor existente înainte, de către partidul comunist.

Era o seară calmă și cu înălțimi diafane de cer peste dealurile joase ale orașului Încoronării, cînd am părăsit Alba Iulia. În fața mea erau profesorul Victor Papilian cu doamna Ecaterina Papilian și șoferul Păcurariu. Alături de mine, în spate, se afla poetul Lucian Valea, un amic de-al meu mai de demult, pe care îl întîlnisem întîmplător la Alba Iulia și se invitase la mine la țară. Lucian Valea fusese, în timpul ocupației vremelnice a Ardealului de Nord de către maghiari, cel mai de seamă cîntăreț al durerilor suferințelor noastre naționale, supranumit, uneori, și pe bună dreptate, un al doilea Octavian Goga. *Mătănii pentru fata ardeleană* rămîn versuri nemuritoare pentru anii de supliciu ai Ardealului înjumătățit.

Mașina își urma cursul liniștit. Comentam evenimentul zilei, schimbînd impresii cînd, deodată, în timp ce coboram dealul din partea Aiudului, spre Unirea, ni s-a părut că un corp foarte puternic a lovit caroseria mașinii. L-am făcut atent pe șofer care și el a avut aceeași impresie. Acesta a stopat imediat la marginea șoselei, pe care nu mai era nimeni la acea oră, și a aprins farurile, după care a făcut controlul lăturalnic al mașinii. Pînă aici am venit fără de lumină, fiind doar amurgul serii și, de pe cer, se răsfrîngea luminozitatea splendidă a unei luni întregi ca o monedă de argint. Am coborît și eu după șofer și am mai făcut o dată turul mașinii, în speranța că vom afla despre ce putea fi vorba. Deodată am văzut clar prin snopul de lumină a farurilor cîțiva plumbi de armă care urmau troznetelor unor arme din partea dealului din față, din partea comunei urbane Uioara (Ocna Mureșului).

Nu începea nici o îndoială că oameni de-ai Siguranței și ai partidului comunist român, care aveau la Uioara un resort minoritar aproximativ bine organizat, erau postați la locurile de atac ca să ne sperie sau, mai mult, chiar să ne ucidă. În cîteva secunde am fost din nou în mașină și Păcurariu, care fusese în război într-o companie motorizată și avea experiența atacurilor prin surpriză, ne-a scos fulgerător de repede din raza de bătaie a armelor, pe un drum vicinal, unde nu am fi putut fi decît victimele mortierelor.

Fiindu-mi familiare terenurile, deoarece se aflau în partea județului Turda pe care îl cunoșteam de mic, suficient de bine ca să nimeresc acasă pe mai multe căi, am reușit să ne strecurăm spre Mihai Viteazu fără alte peripeții.

La Cluj, a doua și a treia zi, am căutat să prezentăm protestul nostru autorităților publice — poliție și prefectură. Profesorul Alexandru Borza, marele botanist român, promotorul mișcării pentru protecția naturii în România, care era președintele general al Asociației Româno-Americane, calitate dobîndită, pe lîngă altele, și pentru faptul că studiase în SUA, a cerut lui Victor Papilian, care era vice-președinte, să inițieze și să prezinte reclamația respectivă, ca unul care a fost în cauză. Victor Papilian nu a avut curajul să ia nici o altă inițiativă. El mi-a vorbit în termeni vagi despre înregimentarea lui în partidul lui Constantin Titel Petrescu și despre prudența sa de a nu-i compromite colaborarea cu celelalte partide aliate. În cele din urmă mi-a cerut mie să întreprind tot ce credeam de cuviință că ar fi fost util în acest caz. Eu m-am abținut pur și simplu să formulez o acuzație de orice natură ar fi, de îndată ce îmi lipsea asistența, cel puțin, a lui Victor Papilian.

Oamenii începuseră să devină timorați, să-și piardă încrederea în drepturile proprii și în eficacitatea legii. Această prudență, ca să nu zic teamă, nu i-a ferit ca totuși în anii următori, după reforma învățămîntului public din 1948, toată elita corpului didactic a tuturor universităților române să fie eliminată de la catedre. Mai tîrziu, apoi, după 1955, au reînceput să apară unii dintre ei, dintre cei ce au fost hărțuiți, în mizerie, în închisori sau presiuni morale, la catedrele lor sau la alte catedre, nu însă ca șefi de departamente.

* * *

În luna mai 1948 comuniștii români, sub constrîngerea evenimentelor internaționale și spre a ține pasul forțat cu URSS-ul, de care depindea regimul, întocmai ca puiul de lup de mamă, România devenind, în ultimă analiză, o agenție directă a Moscovei, au efectuat arestări masive. În primele zile ale lunii au fost arestați membrii Gărzii de Fier, după ce Ana Pauker a socotit că sosise momentul lichidării acestei mișcări naționale, create dintru început ca o mișcare stăvilar anti-comunistă. Au fost arestați, între timp, și mai înainte vreme, chiar pe timpul domniei regelui Mihai, membrii

organizației Sumanele Negre, membrii ai fostului Batalion Iuliu Maniu, precum și toată ofițerimea superioară română, care a fost calificată «criminală de război» sau «vinovată de dezastrul țării». Am mai amintit, mai sus, undeva, că a mai fost arestat în 1947 grupul național-țărănist al lui Iuliu Maniu și Ioan Mihalache, și așa numita organizație a trădării naționale în frunte cu Ioan Pop, Max Auschnitt, Ing. Ioan Bujoi, Nic. Mărgineanu etc.

Nimeni, mai ales după arestările abuzive din 1948, nu a mai putut fi sigur de libertatea și viața sa.

Fusesem arestat pînă la acea dată de două ori de către comuniști. Prima oară, în toamna anului 1944, cînd toate persoanele cu o oarecare activitate anticomunistă fuseseră strînse prin diferite lagăre, de unde au fost triate de reprezentanții partidelor comunist, social democrat, național liberal și național țărănist. A doua oară am fost arestat din ordinul Tribunalului Poporului din Cluj, în 1946.

Cînd s-a produs avalanșa arestărilor din mai 1948 am fost sfătuit de prieteni care aveau priză în rîndurile regimului, să dispar pentru un timp din calea necruțătorului temnicer, așa că m-am hotărît să mă retrag la rudeniile mele din Munții Apuseni.

Ca urmare a acestor împrejurări, mă aflam în luna iunie a anului 1948 în Munțele Mare, culmea cea mai înaltă a Munților Gilău, care pleca chiar de jos, de la Valea Arieșului, de la Baia de Arieș, vestita localitate auriferă unde și Iuliu Maniu își avea investițiile sale personale, pînă la exproprierea subsolului. Am plecat cu o căruță trasă de doi cai murgi ai unchiului meu Vasile Candrea, fratele mamei mele, din comuna Neagra, leagănul nașterii părinților mei. Se nimerise ca unchiul meu Vasile să urce chiar în acel timp vitele și oile la vărat, la munte, unde pășunile erau grase și din abundență peste vară. Unchiul meu avea o mare proprietate în munți și, pe lîngă aceasta, el obișnuia să arendeze și alte pășuni pentru numeroasele sale vite și oi.

Urcarea oamenilor la munte cu vitele și cu toate ustensilele gospodărești trebuincioase pentru dogărit, ciubărărit, stors cașul și conservarea brînzei, constituia unul dintre cele mai remarcabile evenimente din viața monotonă a moților. Pe lîngă tot pitorescul acelei suiri la munte, pentru vărat, aerul sărbătoresc, veselia și entuziasmul oamenilor de a acumula resurse noi de trai, prin mînuirea grea a bardei și a fierăstrăului, adăugau accentul bucolic al unei autentice pastorații a nea-

mului nostru, coborîtă aici de la vechii agatîrși, ai căror urmași erau și sunt moții. În această migrațiune sezonieră am surprins însăși taina supraviețuirii, nu numai istorice, dar și biologice, a muntenilor noștri.

Cei peste treizeci de km. pe care i-am parcurs o zi întreagă, urcînd drumuri pieptișe, cu hîrtoape și abisuri laterale amețitoare, de la Neagra-Cândrești, într-un car special cu osiile foarte lungi ca să nu se răstoarne, pînă la zona alpină a brazilor eterni, la coliba «Cândrescului» (unchiului meu i se spunea așa), au fost o încîntare continuă, care mi-a revelat realități încă netrăite de mine, ci cunoscute doar din sumedenia de povestiri a părinților mei și a rudeniilor mele rămase în vetrele străbune.

Unchiul meu își păstrase pentru el doar un perete din coliba sa vastă și înaltă, pe care perete construise trei rînduri de priciuri, pentru familia sa și cîțiva păstori și păstorițe angajați. Mie îmi așternuseră un pat aparte, căptușit cu mușchi moale din pădure, pe priciul superior din partea laterală a intrării, chiar sub streașină, de unde căpriorii negri de fum se înălțau în sus să se încrucișeze în creastă. Fusese o lună umedă acea lună iunie cît am rămas în munți, cu ploi dese și uneori destul de reci. Cînd cădea ploaia peste șindrile, parcă simțeam stropii cum se zdrobeau în însăși ființa mea, într-o muzică monotonă, veșnică, din timpurile genezei. Oamenii trudiți de muncile de peste zi se adunau seară de seară lîngă cîte un trunchi întreg de brad, pe care trei-patru oameni de abia de-l trăgeau înlăuntru decuseară, și își găteau balmușul sau alte mîncăruri, în tigăi cu picioarele lungi, pe care le mînuiau cu măiestrie, ținîndu-le de cozile lungi, ca să nu-i ardă dogoarea focului. Întîia oară l-am văzut pe unchiul meu Vasile și apoi pe alți oameni din colibă, aproape în fiecare seară, cum azvîrleau deasupra bradului încins cîte o doniță de apă, care uneori troznea și înălța flăcări vinete în mijlocul colibei. Mi-am dat seama mai tîrziu că apa nu era aruncată atît pentru a potoli văpăile de foc, cît mai cu seamă pentru a stinge scînteile care se înălțaseră puzderie între căpriorii de sus, unde bîrnele și șindrila acoperișului începeau să se aprindă. De îndată ce se arunca apa peste foc, un abur gros se ridica spre acoperiș, care stingea focul care se ațița adeseori.

Îi vedeam peste zi și vorbeam cu toți pe unde îi aflam, așa că seara nu prea interveneam în discuțiile oamenilor. Îmi plăcea mai mult să-i văd cum mișunau jos, cum se gospo-

dăreau și cum făceau haz de întîmplările zilei. Vorbeau despre vite, despre dihăniile pădurii, despre drumuri rele, ape revărsate, joagăre costisitoare, vaci care fătaseră prin cine știe ce crînguri îndepărtate și în două zile, pînă a fost aflată vaca, vițelul se sălbăticise ; vorbeau de brigadieri noi, oameni de-ai regimului, care umblau să-i zălogească și care îi iscodeau pretutindeni. Uneori vorbeau și despre noua ocîrmuire a țării, de care se înfricoșaseră după ce «Între Ape», la un loc îndepărtat de aici, peste Mărișel, oamenii regimului regizaseră o adunare să ia hotărîri asupra sorții pădurilor. Li s-a spus oamenilor că vor fi ascultați și cei care nu sunt mulțumiți de reformele anunțate de la București și se va ține seama de voința lor. Se adunaseră mulți oameni, poate au fost cîteva mii, și aproape toți s-au ridicat împotriva reformelor de naționalizare a pădurilor și munților. De unde li se promisese oamenilor că vor putea vorbi liber, s-au trezit deodată că sunt împrejmuiți de armată și în mai puțin de un ceas, au fost arestați peste trei sute de fruntași dintre ei, legați cobză și duși au fost, unde, nimeni nu știe, și nici că s-a reîntors de peste un an de zile vreunul dintre ei.

— Abia de am putut tăia o sîlhă azi, povestea unul, și de abia am tras-o cu calul în Poiana vițelului, cînd am și văzut doi brigadieri tineri că se iviseră pe culmea lui Pistol. Am avut noroc că și-au schimbat gîndul, și au luat-o spre vale, că altfel dădeau peste mine și mă alegeam cu o amendă de cîteva sute de lei și ceva temniță.

Aici am luat contactul direct, pentru prima oară, în mare taină, cu membri ai grupului din rezistență aparținători comenzii maiorului Dabija. Acest grup opera în Munții Mare și acesta era cel mai de seamă și temut resort de luptă împotriva comuniștilor și agenților Siguranței, în acea parte a țării.

Într-o seară eram gata să aținesc cînd a intrat în colibă un om pe care nu-l mai văzusem vreodată și despre care am aflat, din vorbirea sa, că era numai în trecere pe aici, el fiind de loc din părțile Albacului, satul lui Horia (Vasile Nicola-Ursu). Omul fusese la Iara, orășelul din apropiere. Am observat că acesta era îngrijit îmbrăcat, cu cioareci noi, opinci cu nojițele unse și laibăr de sărbătoare, cu tivitură vînătă. Se putea bănui că avusese vreo treabă mai de seamă cu ceva autorități, pe unde umblase, și de aceea îmbrăcase haine mai bune. Omul se așeză lîngă unchiul meu, îi vorbi ceva la ureche, stînd pe un butuc de brad, și apoi desfundă o sticlă de

rachie, pe care o trecu tuturor din colibă, inclusiv tinerelor neveste și fetelor.

Cînd cineva îl întrebă, printre altele, despre ce mai era nou pe la oraș, omul zăbovi o clipă, își scoase pălăria neagră de pe cap, dezvelind o țeastă pleșuvă, de cărturar, și începu a zice :

— Ce să vă spun, oameni buni ? Lume nouă, biruri noi, necazuri pe potriva vremurilor, necazuri, și, ce să mai spun, semne de la Dumnezeu, de mari încercări ce-or mai veni. Tare mă tem să nu fie acestea timpurile cele din urmă, cum spune Sfînta Biblie.

Cei mai tineri din colibă prinseră a rîde. Omul însă nu se lăsă impresionat de această atmosferă de ușoară ilaritate care se stîrnise.

— Ia să vă spun o istorie pe care am auzit-o aseară la niște oameni unde am înnoptat, și care îmi sunt prieteni de cînd mă știu pe lume.

«Undeva, se zice că prin părțile Dornei, poate dincolo de munți, pe unde a umblat gazda mea de aseară, se vorbea că, într-un sălaș de oameni sărmani, nevasta născuse doi prunci. Unul ieșise curat ca laptele din pîntecele mamei și era frumos ca un luceafăr. Celălalt, tot un fecioraș, ieșise pocit, nevoie mare, ca un ghemotoc plin de sînge. De cum se născuse, acesta se scîncea amarnic, ziua și noaptea. Mamă-sa și o moașă din vecini se trudeau să-l spele de sînge și nu biruiau să-l curețe, parcă era făcătură.Cum îl ștergeau cu o cîrpă într-o parte, se brobonea cu sînge pieluța pe copilaș în altă parte și iarăși sîngele prindea să se prelingă ca la început. Au venit vecini știutori de toate, babe, doftorițe, deslegători de satana, popi și călugări, și toți se minunau de ce vedeau, dar nimeni nu putea să ajute cu nimic. Era mai cu seamă mirare mare că de cîteva zile, de cînd pruncul se născuse însîngerat, nici țiță nu supsese, nici gura nu-i tăcuse, nici ochii nu-i închisese, și sînge tot ieșea din el și nu se mai sfîrșea nici sîngele, nici viața. Minune mare, fraților !

Dar, cam la două săptămîni, să vedeți minunea lui Dumnezeu nu alta. Deodată pruncul a amuțit, și-a deschis ochii mari și s-a uitat la cei din jur cu ochi de om bătrîn, de să-i înmărmurească pe toți. Și apoi, fără de veste, a prins să vorbească. Întocmai cum vă spun, a grăit și a zis :

— Întoarceți-vă la Dumnezeu ca să scăpați lumea de sîngele nevinovat care a început să curgă în țară. Să nu fie prea

tîrziu, ca țara să fie ca mine. Opriți lucrurile diavolești din lume!

Cu aceste cuvinte auzite de jumătate de sat, care venise la mirare, copilașul a mai scos un sughiț, și din gura lui mică a țîșnit un șipot de sînge gros ca degetul ăsta, și s-a stins dintr-odată ca o luminare și fața lui s-a văzut apoi albă și curată»

Asta am auzit-o de la un vechi ortac de viață de-al meu, om cu vorbă grea, care nu vorbește numai să se afle în treabă. De aia zic eu că așezările lumii ăsteia se clatină de undeva de jos, de la baierele puse de la început de Sfîntul Dumnezeu, încheie străinul povestirea sa stranie.

Oamenii ascultaseră cu interes povestirea care produsese o tulburare adîncă în inimile celor de față, întrucît, după ce a încheiat omul vorba sa, nimeni nu a scos vreun cuvînt cîteva minute la rînd.

După cîteva zile coboram din munte pe căluțul unchiului meu Ion, fratele mai mare al tatălui meu. Suru, care avea mai mult cu un an decît vîrsta mea de atunci, fusese în tinerețe porumb, dar la douăzeci și șapte de ani cîți avea acum, părul îi devenise alb ca neaua. Cal mărunt, pietros, cu picioarele svelte și încă sprintene și tari ca niște arcuri pe care și le punea cu siguranță pe muchiile pietrelor de pe care nu alunecau. Suru îmi fusese dat să mă ducă la Neagra, la vatra strămoșilor mei din Cîndrești. Cînd s-a hotărît să mi se dea Suru pentru călătoria mea de o zi întreagă prin coclauri necunoscute, unchiul meu Ion mi-a spus :

— Dacă mergi cu Suru, nu mai ai nevoie de altă călăuză.

M-am așezat în tarnița de lemn, de forma unei corăbioare, în spatele căreia numeroasele rudenii îmi umpluseră urechile a doi desagi adînci cu tot felul de daruri : unt dulce, urdă proaspătă, caș smîntînă, carne de vițel învelită în frunze de fag, smeură, afine etc. După ce am fost gata de drum, m-am lăsat în voia calului.

— Fii fără grijă, nepoate, îmi mai spuse o dată unchiul Ion. Suru te va duce pînă acasă fără greș. Zăbovește cu el la Săcătură, la popa ori la notarul, și dă-i vreme să îmbuce și el ceva și să bea apă.

Aceasta a fost despărțirea mea definitivă de unchiul Ion, acel om pe care l-am iubit atît de mult și a cărui imagine, din prima clipă cînd l-am văzut în viață, cînd aveam cinci ani, mi-a apărut ca aceea a unui voievod, cu pletele lui argintii pe umeri și căciula înaltă, întoarsă cu vîrful înlăuntru.

După cîteva ore am atins locul de popas. Am oprit la preotul din sat cu care ne înrudeam, părintele Gheorghe Scrob. Aici am aflat pentru prima oară despre Iosif Broz Tito că se desprinsese din lagărul Moscovei. Știrea fusese prinsă de la Vocea Americii. Cei ce o ascultaseră nu au putut să-mi dea detaliile de care aș fi avut nevoie să-mi dau seama despre ce anume era vorba. Oricum, eram bucuros să fi primit această știre, chiar necompletă cum era. M-am despărțit de familia părintelui Scrob cu o inexplicabilă strîngere de inimă. Nu aveam să ne mai revedem decît după patru ani la Canalul Dunărea — Marea Neagră, la Peninsula, în Dobrogea.

În aceeași seară, am aflat detaliile dorite asupra divorțului lui Tito de Kremlin, ascultînd cîteva comentarii la un post de radio străin, la vărul meu, părintele Gheorghe Giurgiu din Neagra.

* * *

Între anii 1947—1949, întreaga țară a trăit vremuri de groază, de halucinații, vremuri de cutezanță eroică și de viziuni apocaliptice, vremuri în care poporul român s-a simțit mai unit ca oricînd în istoria sa națională de după înfăptuirea României Mari. Acești ani vor trebui să formeze, în viitorul realizărilor idealurilor sacre naționale, materialul catehetic al patriotismului român, din care copiii noștri și nepoții noștri să învețe lecțiile de ce înseamnă a fi bun român cînd țara este în primejdie.

Este aici locul să însemnez și acele fenomene psihologice hieratice de masă, care au ajuns să ia proporții aproape endemice în România, în acele vremuri.

Între anii de care am vorbit, în afară de alte multe viziuni semnalate în diferite regiuni ale țării, cum au fost, de pildă, acelea care au fost relatate mai sus, se pare că apariția Maicii Domnului cu Pruncul Sfînt în brațe, pe vitraliile diferitelor biserici și chiar în ferestrele unor instituții, a fost cel mai general.

Încă de pe timpul cînd eram afară nearestat, am luat cunoștință de multe povestiri asemănătoare, parvenite pe diferite căi. În părțile secuiești, de pildă, pe Mureș, în apropierea izvoarelor Oltului, s-au petrecut, se pare, cele mai multe apariții de felul acesta, a căror origine nu a fost explicată decît în mod

miraculos și prevestitor, de către exegeții ocazionali. Cei care mi-au spus despre ceea ce văzuseră (și eu însumi am avut impresia precară de a fi văzut icoana Maicii Domnului cu Iisus Pruncul în brațe, pe un vitraliu al unei biserici din Cluj), povesteau că imaginea sfîntă apărea mai ales după zile de ploaie. Contururile ființelor amintite erau perfect asemănătoare cu cele din iconografia clasică, și nu încăpea îndoială că nu putea fi vorba de vreo înșelătorie, întrucît, în multe locuri, vitraiurile în care se producea apariția erau la o înălțime greu accesibilă, și nimeni nu s-ar fi aventurat să facă icoane pe sticlă în biserici, în timpul nopții, cînd întreaga țară era împînzită de «gărzi patriotice» și jandarmi și membri de partid veșnic în alarmă. Nu era exclusă o iluzie de masă, fenomen psihologic colectiv complex, care nu a putut să fie studiat suficient la timpul său.

— Am stat la Siguranță în Vîlcea, îmi povestea un țăran din părțile de mijloc ale Munteniei, cu cîțiva membri de partid. Între aceștia se afla chiar secretarul de oraș al organizației partidului comunist, un fost tîmplar. Mi s-a părut ciudat să avem printre noi astfel de oameni și nu știam ce să înțelegem din aceasta. După două sau trei zile a fost adus între noi, în aceeași celulă, un avocat din părțile noastre și acesta s-a întîmplat să cunoască pe secretarul de partid arestat cu noi și chiar și pe alți oameni bănuiți de a fi fost împricinați cu acesta. Fără multă ocolire, avocatul l-a întrebat pe acesta, cum de a nimerit aici.

— Locul tău era afară cu tovarășii tăi care chinuie lumea, nu între oameni cinstiți, i-a zis-o avocatul pe șleau.

La aceasta, tovarășul secretar i-a răspuns, după o oarecare bîjbîială :

— Se mai întîmplă să fie și mîna lui Dumnezeu la mijloc, care să deschidă ochii oamenilor la timp și să le îndrepte pașii, nu numai mîna diavolului.

Dintr-una în alta, omul și-a spus aleanul.

- Eram secretar de organizație de partid de cîțiva ani. Într-o zi mă trezesc că vin la mine mai mulți tovarăși de-ai mei să-mi spună că la biserica Sfîntul Antim se strînseseră oamenii buluc și că aceștia pretindeau că vedeau pe un geam dinspre stradă pe Maica Domnului cu Fiul Său cel sfînt în brațe. Am chemat pe șeful miliției imediat la mine și ne-am repezit într-acolo, ca nu cumva să se iște cine știe ce daravelă din nimica toată, din prostia omenească, cum s-ar zice.

— Măi oameni, zic eu, după ce ajung la biserică. Ce vedeți voi acolo ? Năzăreli ? Ia să curățiți locul și să vă vedeți de treabă, ca să nu dați de dracul pînă la urmă.

Oamenii se făceau că nu mă auziseră. Ba, cîțiva își întoarseră spatele către mine, iar alții se uitau pieziș.

O babă din mulțime, una oarecare pe care o vedeam dimineață de dimineață mergînd la biserică, s-a apropiat de mine și mi-a zis :

— Domnule secretar, nu vorbi așa, că mare păcat faci și te va bate Dumnezeu. Doar și dumneata ai ochi ca toți oamenii și fă bine și uită-te bine pe sticla aia și-i vedea minunea. Ia numai încearcă, domnule secretar !

— Care fereastră ? zic eu. Ia uitați-vă la mine cum împușc eu năzucirea voastră, am zis eu apoi, făcîndu-mi loc printre oameni.

La aceste vorbe am și întins arma, pe care o aveam cu mine, luînd țintă fereastra pe care mi-o arătase baba și spre care se uitau oamenii.

Am simțit că oamenii de pe lîngă mine se retrăseseră și căutau înfricoșați către mine. Cît ai clipi din ochi nu mai eram în fața ferestrei decît eu cu miliținanul și un soldat.

Întind arma și eram gata să apăs pe trăgaci cînd am văzut așa cum văd, pe Maica Domnului cu Pruncul Iisus în brațe, uitîndu-se blînd la mine. Ochii mi s-au împăienjenit deodată și m-am simțit slab și neputincios, incapabil să duc la bun sfîrșit promisiunea ce mi-am luat-o. Arma mi-a alunecat la pămînt, spre uimirea întregii lumi.

— A văzut și dumnealui, a văzut și dumnealui, strigau oamenii cu gura mare.

— Trage dumneata, tovarășe miliținan, am zis eu cu jumătate de gură.

— Este treaba partidului aici, nu a mea, a zis el și, făcînd semn soldatului care îl însoțea, s-a îndepărtat de biserică, lăsîndu-mă pe mine de rîsul oamenilor.

El a fost acela, desigur, care m-a raportat la securitate fără de întîrziere și de la el mi-a venit osînda, ca azi să mă aflu aici. Poate, însă, și zvonul care s-a dat de oameni după această întîmplare m-ar fi adus aici. Nu știu. Dar, să vă spun drept, mă simt mai bine aici, decît să mă știu că aș fi tras cu arma în fața sfîntă pe care am văzut-o și care nu se poate să nu fi fost un semn de la Dumnezeu.

La Canalul Dunărea—Marea Neagră fiind, am auzit de la mulți țărani de prin județele Ialomița și Ilfov despre un alt

fenomen hieratic de aceeași natură, dar care depășea cu mult clișeele de mai sus.

— Pe cîmp a căzut o mireasă, îmi povestea un țăran de pe lîngă Urziceni. Eu nu am apucat să o văd, că mă cam feream de adunări de oameni unde, întotdeauna, erau și multe iscoade de-ale partidului și eu apucasem să fiu deochiat. Se spunea de cei carî au fost și au văzut-o, că mireasa aceea era de o frumusețe dumnezeiască. Unii ziceau chiar că semăna cu Maica Domnului. Căzuse din cer, undeva lîngă un crîng. Oamenii apucaseră să cosească iarba și sub picioarele ei se nimerise să fie o brazdă groasă de iarbă pe care, apoi, a stat multe zile. Era îmbrăcată în alb, capul îi era descoperit, avea peste frunte o coroană de flori albastre și ochii ei erau albaștri ca florile de in. De cînd a căzut și pînă a dispărut, nu a scos o singură vorbă. Toată vremea se uita în jur cu ochii blînzi, uneori lăcrima, se uita spre cer îndelungat și iar spre oamenii care veniseră de la mari depărtări să o vadă. Tot ce oamenii înțelegeau era că venise vremea să se întoarcă toată suflarea spre Dumnezeu, să fie buni unii cu alții, să se rabde între ei și să nu ostenească în rugăciuni,

Partidul turba de necaz că nu mai putea stăvili lumea care curgea aici întocmai ca apa de pe coastele muntelui spre vale, Ca totuși să oprească lumea care, după ce vedea minunea, se îndepărta și mai mult de momelile noii cîrmuiri — care, se zicea, că venea de la diavol —, cei de la partid au hotărît să ridice Mireasa din acel loc, cu gîndul, poate, să o aresteze sau să o țină într-un loc ascuns. Mireasa nu contenea să se uite mereu și mereu spre oameni cu aceiași ochi buni, precum și spre cer, cînd fața parcă i se lumina și mai mult. A fost de mirare că patru oameni voinici, care s-au încumetat să se apropie de ea și să o atingă cu mîinile, nu au putut să o ridice nici o șchioapă de la pămînt cu gîndul de a o pune într-un car. Dacă au văzut că nu o pot pune în felul acela în car, după ce s-au mai judecat, unul a venit cu ideea ca să bage sub ea niște bulumaci și să o tragă ca pe o sanie. Cu mare greu au vîrît bulumacii sub Mireasă. După aceea au agățat o tînjală la capetele împreunate ale bulumacilor și au prins doi boi să o tragă. Dar, să vezi minune ca aceea ! Se opinteau boii de dădeau în genunchi, dar Mireasa nu se mișca o scînteie din locul ei. Au mai adus doi boi și încă doi, pînă au fost opt, dar degeaba. Se rupeau lanțurile ,s-a rupt tînjala, dar zadarnică a fost încercarea lor. Partidul s-a lăsat păgubaș față de Mireasă, dar nu și față de gloate. După ce i-a amenințat pe cei care erau de față,

și nu vroiau să se îndepărteze, văzînd cît era de puternică împotrivirea lor, s-a tras cu armele în oameni care, numai așa, s-au împrăștiat, în vreme ce Mireasa vărsa rîuri de lacrimi.

Și cîte alte povestiri de asemenea natură nu circulau prin țara îndoliată ! Dar cine a putut verifica cît adevăr era la mijloc ? Nimeni, însă, nu va putea contesta că acest fenomen de mase era absolut natural și genuin la un popor adînc ancorat în credința și speranța ajutorului ultim al lui Dumnezeu, care, ca întotdeauna în timpurile de restriște, și-a arătat mila față de el. Nu trebuie să uităm o clipă că după cel de-al doilea război mondial, nu a fost o ființă în România, nu a existat o fibră națională neafectată de plaga care s-a abătut ca un cancer asupra țării.

* * *

După 1947 comuniștii au dezlănțuit o aprigă campanie de înfrîngere a tuturor acelor elemente care mai puteau constitui un obstacol în planurile Moscovei de a distruge completamente suveranitatea noastră națională, precum și orice valoare susceptibilă de afirmare în afara șabloanelor impuse. Lupta împotriva singularizării și polarizării personalităților interne a constituit primul obiectiv al partidului. În interior, aveau la îndemînă tot arsenalul trebuincios atingerii acestui obiectiv de realizat, adică dispunea de : mijloace de amenințare a libertății și vieții, suspiciune, corupție în rîndurile salariaților, care nu aveau o conștiință de interese solide, o nouă armată recrutată din rîndurile trădătorilor din Rusia — foștii prizonieri care admiseseră să se pună în slujba regimului necondiționat, batalioanele Horia, Cloșca și Crișan etc. —, corvezile de toate felurile, munci obligatorii (numite eufemistic munci voluntare), angajamente secrete, o clasă muncitoare oropsită după un război pierdut, roasă de multe lipsuri și dornică de aflarea unor condiții mai bune de trai (care însă nu li s-au creat) și, în fine, arestările a zeci de mii de oameni, din cele mai diferite straturi sociale.

Eram la Cluj în primăvara anului 1948 cînd m-am văzut cu filozoful român Lucian Blaga. De Sfîntul Ion, același an, Lucian Blaga cu cîteva persoane din familie și cîțiva prieteni comuni fuseseră invitații părinților mei la Mihai Viteazu pentru cîteva zile. Nu-l mai văzusem de cîteva luni. Omul părea acum complet abătut. Fusese folosit de Mitiță Constantinescu, un fost ministru într-un regim trecut, ca să-i decoreze partidul

nou înființat, Partidul Național Popular, în calitate de vicepreședinte. Lucian Blaga nu a întreprins nici un protest privat sau public împotriva acestei numiri, de unde au urmat o serie de suspiciuni asupra moralei lui, din partea studenților și corpului profesoral deopotrivă. Acum numele lui Lucian Blaga apărea alături de-al unor oportuniști de-ai regimului. Pe pereți, în vestiare și toaletele studențești, inscripțiile acestor nume apăreau laolaltă, la locuri vizibile, cu atribuțiunea celor mai triviale calificative și desconsiderațiuni. Nu întotdeauna listele care se dădeau erau corecte. De aceea, se putea bănui că în multe cazuri agenții comuniști strecurau în mod premeditat și cu insistență și alte nume, ale altor persoane onorabile, care, eventual, nu aveau nimic cu regimul, cu intenția neîndoielnică de a provoca intriga publică și bănuiala sinistră care ar putea pluti asupra unor elemente distinse (întocmai cum se întîmplă în ceea ce se numește «exil»). Prin aceste mijloace, bineînțeles, se slăbea vertiginos solidaritatea dintre intelectuali, și coeziunea morală a elitei neamului slăbea de asemenea, creîndu-se breșe și, prin acestea, reale avantagii regimului în lucrarea sa subterană de corupție pe scară largă.

— Dragul meu, mi-a zis Lucian Blaga. Este un mare neadevăr că eu aș fi semnat cererea de condamnare capitală a lui Iuliu Maniu. Poate alții să o fi făcut, dar eu îți mărturisesc că am refuzat să-mi pun semnătura pe o astfel de petiție. Pot să-ți spun că mi-a fost prezentată și mie ca și prietenului tău... (Lucian Blaga îmi zîmbi larg, dar nu pronunță numele lui Victor Papilian, la care se referea.)

Am avut ingrata misiune de a fi intermediarul unor mesagii foarte intime între Lucian Blaga și Victor Papilian, între care se născuse o animozitate acută, care dura de mai mulți ani. Ambii mentori ai culturii și spiritualității creatoare de cea mai înaltă valoare, nu numai în Ardeal unde iradierea lor era unanimă, dar și asupra țării, unde amîndoi ocupau locurile de frunte (Lucian Blaga, cel mai de seamă filozof și poet al neamului, iar Victor Papilian, cel mai de seamă nuvelist după Ioan Alex. Brătescu Voinești), ajunseseră la un asemenea impas, datorită funcțiunilor politice care le fuseseră atribuite, încît jena care se produsese între ei, și pe bună dreptate, atingea uneori limite extrem de delicate, pe care numai spiritele superioare le puteau sesiza. Ceea ce se întîmplase între acești doi piloni ai așezămintelor noastre culturale, de artă și știință, pornite, la început, dintr-un fel de gelozie dărîmată între ei, avea și repercusiuni sociale dăunătoare, în largi cercuri de inte-

lectuali și admiratori. Pentru nici un român conștient de răspunderea națională prin care trecea țara, acest incident nu era indiferent și era în interesul tuturor ca o conciliere între aceste două mari personalități să fie aflată.

Pe episcopul Iuliu Hosu l-am văzut pentru ultima oară în luna august sau septembrie 1948. L-am întîlnit în sala lui de primire, un fel de oficiu parohial, ceva mai vast, dar simplu mobilat și sobru. Am ieșit în grădinița episcopiei de la reședință și am stat îndelung de vorbă. În ochii înaltului prelat umbreau grija și incertitudinea de viitorul enoriașilor săi.

— Fiule, îmi zise el la un moment dat. Ultima declarație a lui Gh. Gheorghiu Dej, prin care se ocupa de caracterul reacționar al Bisericii Romano-Catolice în general, și al greco-catolicilor români, în special, este semnalul prigoanei care se va dezlănțui curînd împotriva noastră. Nu știu unde vom ajunge. Dumnezeu ne va călăuzi și de data aceasta cum ne-a călăuzit și sub ocupația vremelnică a ungurilor.

Timpurile grele au sosit curînd. Arestările capilor Bisericii Greco-Catolice au început în luna octombrie, a aceluiași an. Toți foștii miniștri ai României au fost arestați, în aproximativ aceeași lună octombrie și lunile următoare. Rămîne un mister nearestarea a numai trei foști miniștri dinainte de 1944, anume Traian Pop, fost ministru al Investițiilor sub Octavian Goga, (Dna Veturia Goga, era, la acea dată, în favoarea regimului comunist, pentru serviciile făcute «democraților» pe timpul cînd era prietena familiei Mareșalului Ion Antonescu, în timpul războiului), Lucian Blaga, ministrul Culturii sub Octavian Goga, și episcopul Nicolae Colan, viitorul Mitropolit al Ardealului, după moarea lui Nicoale Bălan, acela care a tolerat multe abuzuri în rîndurile preoțimii Ardealului și care a privit cu oarecare interes desființarea Bisericii surori Greco-Catolice. Probabil că au mai fost și alți foști miniștri care nu au fost arestați, dar noi nu-i știm. În legătură cu nearestarea celor trei personalități amintite mai sus, s-ar putea ca doamna Veturia Goga să fi obținut clemența regimului pentru exceptarea acestora, toți trei servind sub președinția soțului ei.

Un dinstins intelectual, care era în grațiile fostului mitropolit Nicolae Bălan, îndrăznind să-i întrebe odată pe acesta, de ce nu intervenea împotriva deslănțuirii prigoanei dusă contra Bisericii noastre naționale, acesta a răspuns :

— Eu sunt bătrîn de acum. Nu am stofă de erou în mine. Fiecare trebuie să ne lăsăm în voia inspirației Duhului sfînt

* * *

În acele vremuri ale anilor menționați mai sus, așa calificații chiaburi ai satelor erau hărțuiți prin cele mai drăcești mijloace.

Tatăl meu se folosise de niște copii ai unor oameni nevoiași din sat, la cererea acestora, să ne grijească vitele în grădină, imediat după secerișul holdei, păzind vitele de la porumbul care mai rămînea în picioare și de la livada cu pomi fructiferi. Convențiile, foarte oneroase, încheiate cu părinții copiilor fuseseră achitate la timp. Acum, sub îndemnul partidului, doi dintre foștii paznici, care între timp atinseseră vîrsta de 15—16 ani, veneau să ne ceară plăți retroactive, care depășeau cu mult salariile echivalente ale unor funcționari, pe timpul cînd fuseseră angajații sezonieri ai noștri. Acest fel de reclamații, ale foștilor oameni de serviciu din România, erau generale.

Pe de altă parte, toți cetățenii români care aveau rudenii în străinătate erau filați îndeaproape. În afară de aceștia, toți acei români care aveau legături cu străinătatea erau cercetați cu mare severitate. Mai ales erau vizați cei care aveau legături cu fugarii, care jucaseră diferite roluri politice. Îndeosebi, erau vizați monarhiștii, apoi membrii fostelor partide (național-liberal și țărănist), precum și legionarii. Numele regelui Mihai și al lui Horia Sima deveniseră la un moment dat cele mai odioase nume în lumea partidului, cu toate că, încă la acea dată, partidul mai plătea anumite subsidii membrilor curții regale în străinătate și unor diplomați prin Ministerul de externe care era condus de Ana Pauker.

«Sovrom»-urile exploatatoare din toate sectoarele economice ale țării serveau de canale de scurgere spre URSS a produselor cardinale românești, produse absolut necesare economiei naționale interne. Cotele de vite scădeau zi de zi resortul minim al șeptelului național. Organizația de derută a regimului, ARLUS (Asociația de strîngere a relațiilor cu URSS), ajunsese o capcană ingenioasă de detectare a dușmanilor regimului. Cei care nu acceptau să se înscrie în ARLUS erau considerați *ipso-facto* inamici ai regimului, nu numai ai Uniunii Sovietice cu care trădătorii ordinari ai intereselor noastre naționale, identificaseră interesele României.

Cursele erau întinse pretutindeni și nimeni nu mai avea certitudinea de a fi invulnerabil. Voința partidului era suverană și oricînd aceasta se putea converti în lege cu caracter general de asuprire și de privațiuni felurite. Încet, încet oamenii în-

cepeau să devină legaţi de mîini şi de picioare, la fel ca animalele destinate abatorului, dependenţi numai de organele partidului, la discreţia căruia oamenii au ajuns în cele din urmă. Din fiinţe nobile, oamenii ajunseseră coborîţi în categoria numerelor şi a măsurilor de capacitate de muncă şi producţie, despuiaţi de orice urmă umană.

Mă înapoiasem de la ultima formalitate a dobîndirii titlului academic de doctor, de la Cluj, în luna martie 1949. Aceasta fusese ultima promoţie de doctori în ţară, conform legii vechi a învăţămîntului, din luna mai intrînd în vigoare legea nouă, în conformitate cu dispoziţiile căreia întreg învăţămîntul a fost reformat după standardele sovietice. În mai 1949 au fost epurate toate instituţiile de învăţămînt superior (inclusiv Universităţile), precum şi învăţămîntul mediu, de cadrele indezirabile, rămînînd fără slujbe mii şi mii de profesori de toate gradele.

Ca în fiecare duminică dimineaţa, mă pregăteam să merg la biserică împreună cu tatăl meu. Eram gata să ieşim pe portiţa de la stradă, cînd am dat faţă în faţă cu şeful miliţiei comunale, care era pe punctul de a intra la noi.

— Bună ziua, salută el. Dar încotro, domnule Cârja ?, făcu el pe miratul, observînd că eram pe cale de a pleca de acasă.

— La biserică, domnule plutonier, ca în toate duminicile, zise tata cu voce potolită.

- Dar era vorba să veniţi azi să ne însămînţaţi terenul nostru cu orz. Nu aţi primit ordinul care s-a trimis dimineaţă de tovarăşul preşedinte ?

— Nu am primit nici un ordin, răspunse tatăl meu, puţin şocat de cele ce auzea.

În realitate, nici un ordin nu fusese emis în acest sens. Partidul obişnuia să rechiziţioneze mijloace de tracţiune sau alte servicii pentru scopuri proprii, dar niciodată nu dădea nici măcar un petec de hîrtie prin care să se atesteze autoritatea celuia care hotăra corvoada. Pînă aici nu auziserăm încă să se fi rechiziţionat şi maşinile, unelte şi animalele de tracţiune, de la aceeaşi persoană şi fără prevenire. De aceea am intervenit eu :

— Azi este duminică, domnule plutonier, şi oamenii au încă dreptul să meargă la biserică. Nu am auzit că s-ar fi interzis libertatea de a ne ruga.

— Nu este vorba de nici o interzicere răspunse agentul forţei publice cu prudenţă, un fost argat dintr-o comună vecină maghiară. După cum bine ştiţi, în tot satul există numai patru

semănători, și dumneavoastră sunteți cel mai apropiat de terenul sportiv. Tovarășul secretar de partid a comunicat tovarășului președinte să vă dea ordin dumneavoastră să însămînțați.

— Aș putea să văd și eu ordinul respectiv ?, am zis eu

Plutonierul deveni deodată stacojiu la față. Buza începu să-i tremure și cu vocea sugrumată de mînie se dezlănțui :

— De aici înainte nu mai avem ordine scrise pentru chiaburi. A trecut vremea notarilor. Eu v-am transmis ordinul partidului și dumneavoastră știți ce înseamnă azi partidul. În cazul că nu doriți să vă plecați ordinului partidului, rămîne să suportați consecințele.

Amenințarea era clară. Regizarea însămînțării avea un tîlc care se întrevedea. De aceea, după o scurtă schimbare de priviri cu tatăl meu, am zis :

— Ei bine. Uite, eu voi merge să vă fac semănătura azi, dacă nu poate fi lăsată pînă mîine. Tatăl meu își va continua drumul la biserică, iar dumneata, domnule plutonier, vei conduce caii. Ești de acord ?

Polițaiul satului își trecu ochii spre tata, dar cînd mă simți atît de hotărît, îmi spuse doar :

— Vă aștept la pămîntul de peste calea ferată. Cred că știți locul ?

Peste jumătate de oră eram cu caii și mașina de însămînțat la ogorul miliției, care fusese pînă cu doi ani înainte terenul sportiv al tineretului din partea de jos a comunei. Cu plutonierul se afla un vecin de-al nostru, proprietarul unei batoze și al unui tractor, la fel calificat chiabur. Se înțelege că munca ne-a revenit nouă, în timp ce milițianul s-a dus să-și vadă de treabă, pînă tîrziu după masă, cînd am terminat.

Procedeul provocărilor era același pretutindeni, în toată țara. Exclusiv toate prestațiile obligatorii de servicii erau programate în sarcina «chiaburilor», și nu a mai fost zi de duminică, sau de sărbătoare religioasă, pentru această categorie de oameni huliți și chinuiți.

Strategia concentrică a regimului comunist de a distruge sistematic toate temeliile intime ale vieții materiale și spirituale ale întregii țări — dar mai ales a satelor noastre, focarele rezistenței noastre prin secolele negre de asupriri străine — a fost continuată cu ură susținută și cruzime inimaginabilă. Din tot ce a fost odată fala țării noastre, talpa României — țărănimea noastră sănătoasă și reprezentativă a geniului rasei

noastre —, s-a ales un proletariat umil, un proletariat fără conștiința unei unități de clasă, incapabil să lupte unit și dîrz împotriva hidrei care îl cotropise.

* * *

Acestea sunt parte din antecedentele care au dus la ridicarea țării împotriva regimului. Din aceste împrejurări aspre a izbucnit organizarea tacită, pentru un răstimp aproximativ scurt, a întregii suflări românești, care într-un fel sau altul s-a ridicat împotriva noii orînduiri, fie luînd arma în mînă și trăgînd în dușmanul hain, fie ajutînd pe cei care s-au încumetat să intre în luptă, acordîndu-le alimente și sălaș, cu riscul vieții lor. Și nu au căzut mai mulți dintre cei care au luptat decît dintre cei care au hrănit pe fugari, pe luptători, și i-au ascuns de urmărirea bestiilor.

Din nenorocire, abandonarea condamnabilă a acestui mare și brav popor, care este nobilul neam românesc, de către marile puteri cîștigătoare a războiului, lăsîndu-l în ghearele sîngeroase ale URSS-ului, a fost și este de prea lungă durată. Toate suferințele îndurate de neamul românesc au fost zadarnice pentru el, dar cu folos pentru un viitor care ne stă înainte, cînd odată va veni acea zi cînd tot sîngele nostru, toată jalea noastră, toate scheletele noastre sfinte din morminte vor trebui să fie azvîrlite în fețele ticăloase și oribile ale acestor trădători care au batjocorit tot ce am avut mai sfînt, tot ce am cîștigat luptînd secole la rînd, cu eroism și martiriu : integritatea frontierelor naționale, libertatea și independența noastră suverană.

4. Sub zăvorul temniței

Era a treia arestare a mea după 1944. În oarecare măsură, la celelalte două anterioare fusesem pregătit sufletește și chiar echipat. De data aceasta, cu toate că nu-mi era neașteptată, prin împrejurările în care s-a operat și în condițiile familiale în care ne aflam, mi-a apărut ca un coșmar din care m-am desmeticit cu greu în timp.

Inventarul nostru agricol — vite, mijloace de tracțiune, mașini agricole — fusese simțitor redus după invazia rușilor în România. Pentru cele aproape șaizeci de jugăre de pămînt cît

aveam, atelajul obișnuit de muncă fusese redus la un sfert din cel strict necesar trebuințelor de susținere a culturilor de cereale și vegetale. În timpul războiului ne-au fost rechiziționați, în cîteva etape, opt cai și trimiși pe front. De îndată ce ne înlocuiam caii luați cu alții pe care îi cumpăram, ne trezeam automat cu noi ordine de rechiziție. În ultima fază a războiului am eliminat folosirea cailor pentru tracțiune și munci, la fel ca cei mai mulți gospodari lezați de aceeași calamitate, prinzînd vacile la jug. Am reușit să folosim patru vaci la muncile curente și, în caz de nevoie, aveam încă două pentru schimb, cînd se nimerea că din celelalte patru de jug era vreuna pe punctul de-a făta sau cu vițel mic. De cum se terminase războiul, unele dintre bonurile de rechiziție a cailor au fost onorate. Ni se dăduseră cai șchiopi, nevrozați de război, unii adevărate schelete care nu puteau fi întrebuințați la nici o treabă agricolă înainte de a fi remontați printr-o îngrijire specială. Oricum, nu refuzam restituirile și încercam să ne acomodăm pe cît mai bine posibil cu ce ni se da. În 1948 nu mai aveam în grajd din 15 vite cornute decît vreo șase și ceva tineret, iar din patru cai cîți ne trebuiau, nu mai aveam decît doi costelivi și nepotriviți să tragă pereche.

Este aici locul să menționăm cum s-a ajuns la pauperizarea țăranului român imediat după război.

În baza dispozițiunilor Armistițiului încheiat la 12 septembrie 1944 (semnat, din partea guvernelor URSS, Angliei și Statelor Unite de Malinovsky, iar din partea României — a guvernului și comandamentului de căpetenie —, L. Pătrășcanu, B. Știrbei, D. Dămăceanu și G Pop), România a fost obligată la restituirea în natură a tuturor bunurilor pretinse ca însușite de armatele române sau de civili de pe teritoriul Uniunii Sovietice în decursul beligeranței. Prin prevederile Tratatului de pace încheiat la Paris la 10 februarie 1947, anume articolul 21 paragraful 3, se impune României că : «România va procura toate aprovizionările și înlesnirile care pot să fie în mod special necesare la menținerea liniilor de comunicație cu zona sovietică de ocupație din Austria, pentru care guvernul român va primi o îndemnizație potrivită». Iar, mai departe, prin prevederile art. 22, se estimează datoriile de război ale României către Uniunea Sovietică, rezultate de pe urma operațiunilor militare și de ocupație de către România a teritoriului sovietic. Aceste datorii au fost calculate la valoarea de 300. 000. 000 dolari SUA, plătibili în opt ani începînd de la 12 septembrie 1944

în natură (produse petrolifere, cereale, lemn, vase maritime și vase fluviale, utilaj divers și alte mărfuri.) «Baza de calcul pentru reglementarea prevăzută la prezentul articol va fi dolarul SUA la paritatea lui aur, la data semnării Convenției de Armistițiu, adică 35 dolari pentru o uncie de aur» (Art. 22, paragraful 2).

(Autorii acceptării capitulării necondiționate din 23 august 1944 vor trebui să fie condamnați de istorie pentru marele neadevăr popularizat alături de comuniști, cum că data de 23 august coincide cu data semnării vreunui armistițiu cu puterile aliate și asociate. Nici un tratat sau convenție internațională sau alt document de asemenea natură nu menționează sau înregistrează această dată bizară, în afară doar de reprezentanții comuniști și de românii transfugi ai capitulării din 23 august 1944, care mai supraviețuiesc și de regele abdicat.)

Din luna septembrie 1944, rușii au spoliat pur și simplu țara, sub pretextul că România ar fi adus cirezi de vite și turme de oi din Ucraina și Basarabia. Eu am trăit tot timpul războiului la țară, cu excepția perioadei școlare care era intermitentă, dar nu am văzut nici un animal cavalin, cornut sau ovin intrînd în comuna noastră și nici în jur, de proveniență sovietică. Dar știu sigur, din gospodăria noastră și din comuna noastră precum și din întreg județul nostru, că rușii au cules mii de vite tinere și turme întregi de oi, pe care le-au luat cu cioporul de pe cîmp, le-au încărcat în vagoane și le-au expediat, fie spre colhozurile Uniunii Sovetice, fie pentru aprovizionarea nesătulei armate rusești de ocupație. În schimbul vitelor de care ne deposedau absolut abuziv, ne lăsau cîte un bon scris, fără nici o valoare negociabilă, de către vreun soldat rus analfabet. Această practică silnică a durat în tot timpul armistițiului, 12 sept. 1944—10 feb. 1947. Uneori acele bonuri erau semnate și de vreun delegat al partidului comunist care, în cea mai mare parte, pentru acea perioadă, și pentru acea treabă, erau foști sergenți majori, plutonieri de jandarmerie și polițiști din vechiul regim. Sub cnutul acestor brute a gemut de la început țara, sub «armata eliberatoare» căreia i s-a deschis poarta largă să intre și să jefuiască. Numai cei ce au trăit tragedia crîncenă a dărîmării rînduielii economice a satelor românești, numai aceia știu iadul în care a fost împins poporul român de pe urma nechibzuită a acțiunilor clicii guvernamentale care a cooperat la înfrîngerea pozițiilor pe care România le deținea ca o cheie împotriva Uniunii Sovietice.

Îmi este dureros să-mi amintesc de o vorbă, socotită de duh, în perioada cînd eu mă înălțam în copilărie, și pe care o auzeam rostită ca un ecou, la unele întruniri publice de către politicieni cu haz, cînd încheiau, cu vreo agapă, adunările ocazionale :

— «Trăiască România Mare ! Noi am făcut-o, noi o bem !»

Din nenorocire, vorba lor s-a împlinit, dar nu spre onoarea lor.

Tatăl meu intuise rapid prăpastia la marginea căreia ne aflam cu gospodăria și, în consecință, a imaginat un fel de succedaneu pragmatic ca să facem față situației în care eram tîriți treptat.

— Ne vom descotorosi întîi de cai, și apoi de vitele de rasă. Ne vom reduce grajdul la vaci bătrîne și vaci de munte care nu sunt vizate în ordinele de rechiziție forțată pentru împlinirea cotelor obligatorii, a zis el.

Pentru aceasta ne-a trebuit, desigur, un timp, ca să nu atragem atenția autorităților care ar fi putut interpreta manevra noastră ca un act de sabotaj, care se pedepsea foarte aspru.

Acum ne aflam în anul 1949 cînd, într-o oarecare măsură, planul tatălui meu fusese aproape realizat, cu excepția cîtorva lipsuri de vaci cu lapte și problema cailor. Pe acestea am hotărît să le achiziționăm de la tîrgul anual de mare faimă din lumea moților, de la Cîmpeni, care avea loc două săptămîni după Sfinții Petru și Pavel, stil vechi, deci la 28 iulie acel an.

Cu o zi înainte de arestarea mea de pe cîmp, tatăl meu plecase dis-de-dimineață cu căruța cu cai la tîrgul de la Cîmpeni, care se afla pe Arieș în sus, la 80 de Km. Drumul se parcurgea în aproximativ zece ore. Cu două seri înaintea plecării tatălui meu, mi s-a părut că în noapte cineva a trecut pe la fereastra dormitorului meu, din partea dinspre grădină. Grădina vastă, de 20 de jugăre, împrejmuită pînă la război cu gard de scîndură, care în linie dreaptă făcea aproximativ 2 Km., acum arăta într-o stare deplorabilă ; gardul propriu-zis fusese furat în cea mai mare parte, rămînînd ici-colo cîte un stîlp stingher. Șirul de salcîmi voinici, care se aliniau gardului, fuseseră tăiați de la pămînt, pentru a se construi din ei un pod peste Arieș, care servea satul Cheia-Turzii. Livada minunată de pomi fusese parțial distrusă în urma operațiunilor militare, care avuseseră loc între armatele germano-maghiare și rusești în grădina noastră. Nu am acordat nici o atenție specială pașilor suspecți

pe care i-am auzit furișîndu-se pe lîngă fereastra mea, al cărei oblon îl lăsasem deschis peste noapte. Se întîmpla, uneori, ca unii vecini să scurteze drumul prin dosul casei noastre.

Dimineața, cînd m-am dus să deschid fereastra, am aflat un bilețel mototolit căzut înlăuntrul camerei, aproape de geam. Nu obișnuiam să arunc nici o hîrtie pe jos, și de s-ar fi întîmplat vreodată o asemenea neglijență din partea mea, mama avea grijă să mi-o pună întotdeauna deasupra hîrtiilor de pe masa de scris. Am ridicat deci hîrtia și am desfăcut-o să văd ce era. Am descoperit un scris neregulat de mînă, fără nici o caligrafie, care nu acoperea decît două rînduri. Prima oară am trecut superficial peste conținut, dar de abia cînd am ajuns la sfîrșit, mi-am dat seama că ceea ce țineam în mînă era o încunoștințare foarte gravă, pe care nu mi-o puteam imagina complet. «Nu mai ieșiți din raza comunei un timp. Au început arestările în munți și sunteți pe lista suspecților... Pericol». Nu semna nimeni, dar nici nu era necesar. Bănuiam sursa și de aceea m-am cutremurat. Nu am spus nimic părinților și am încercat să fiu cît mai calm posibil.

— Nu știam ce să fie, îmi zise mama cînd mă văzu în bucătărie, în acea dimineață. Toată noaptea au trecut în sus, spre munte, mașini cu securiști, în camioane asemănătoare celor de război.

Spre seară am mers cu trăsura să văd pe un prieten al familiei, fostul meu învățător și director școlar, Ioan Moldovan. Acesta era și unul dintre liderii partidului național-liberal și în timpul guvernării liberale deținuse funcția de director al Camerei de Agricultură a județului Turda. Era de acum în vîrstă. De data aceasta vizita săptămînală, pe care i-o făceam de ani de zile, cădea în această zi. El mi-a vorbit și era îngrijorat de aceleași mașini care se auziseră în noapte îndreptîndu-se spre munți. Era oarecum înspăimîntat și s-a exprimat cu multă teamă de viața lui la această vîrstă, în cazul că bănuiala lui de o revoltă internă ar fi fost realizabilă, sub opresiunile atît de crude care se aplicau împotriva oamenilor.

— Oamenii rabdă mult, aș zice, aproape tot ce le vine peste cap, îmi spuse el. Dar cînd ajungi să-i flămînzești, și răbdarea are sfîrșit.

Era un amurg patriarhal, difuz, care se prelingea prin praful ce se răscolise peste sat, cînd mă întorceam cu calul în trap ușor, de pe strada lăturalnică unde fusesem în vizită. Cînd să intru pe șoseaua județeană, mi-am oprit calul în ultimul

moment înainte de a fi lovit de un convoi de mașini brune militare, încărcate cu soldați care se deplasau în cea mai mare viteză spre munți. Soldații erau echipați pentru campanie, cu armele în bandulieră, cu fețele sumbre, îngrijorate. Deodată am simțit o strîngere a inimii și mesajul din noapte mi-a revenit în minte ca un cuțit.

«Nu e glumă, mi-am zis eu. Partizanii din munți sunt încolțiți».

Dimineața ne-am îmbrățișat cu tata, care a plecat înainte de răsăritul soarelui. Eu am scos vitele la ciurdă, făcînd de data aceasta treaba tatălui meu. După ce a venit Gyury, am plecat la coasă de unde nu m-am reîntors decît după cinci ani fără două zile, profitînd de o grațiere de două zile, care mi se acordase la mandat.

* * *

Siguranța se afla pe strada Dr. Ioan Rațiu, strada pe care îmi era drumul spre liceu, drum pe care îl bătusem ani de zile. Pentru adăpostirea Siguranței (numire care s-a păstrat pînă în aproximativ luna octombrie, același an 1948, cînd a fost intitulată, apoi, Securitate), a fost evacuată clădirea Băncii Naționale Române, sucursala Turda. Cu toate că avusesem un coleg de liceu Vasile Alban (devenit mai tîrziu faimos agent al securității care era fiul custodierului BNR și locuia acolo), eu nu pășisem niciodată pînă acum prin poarta acestei clădiri cu două etaje. Mașina a intrat fără întîrziere în curtea siguranței, la poartă fiind un plutonier care ne deschise cînd ne zări, din post. Mai tîrziu porțile de fier ale securității funcționau automat, pe bază de sistem electric. Mașina înainta încet și se opri în fundul curții. Șoferul se întoarse spre mine și își așeză peste speteaza scaunului un pistol scurt a cărui gură era îndreptată spre mine. Cei doi civili, care operaseră arestarea mea propriu zis, coborîră fără să fi rostit un singur cuvînt și dispărură în clădire. După cîteva minute se întoarse unul dintre ei, pe care l-am identificat curînd ca fiind sublocotenentul Vasile Herțea, și îmi ordonă să cobor. M-a prins cu o mînă de cot și m-a condus spre o ușă de fier, care se vedea că fusese nou construită în zidul lateral. Am constatat mai tîrziu că între clădirea propriu zisă și garaj, unde fusese probabil o grădiniță îngustă, se clădiseră douăsprezece celule, cîte șase de fiecare parte a unui coridor extrem de strîmt, fără de lumină exteri-

oară. Vasile Herțea a deschis o ușă de la o celulă și mi-a spus să intru :

— Știi de ce ești aici, doctore ?, mă întrebă el cu un rînjet batjocoritor pe fața hidoasă.

— Nu știu, domnule, am răspuns eu sec. Poate ca să semnez vreo declarație, am mai adăugat eu, uitîndu-mă în ochii lui direct.

— Lasă asta, replică el. Toți pe care îi aducem aici ne dau același răspuns. De aceea dumneavoastră veți sta aici să vă gîndiți o vreme, după care vă vom chema la birou să ne dați alt răspuns, acela pe care noi îl așteptăm și pe care dumneavoastră îl cunoașteți. Cînd vă vom chema sus, ne veți da declarația pe care o așteptăm și ne veți spune și despre legăturile pe care le aveți cu banditii din munții.

Scoțînd din buzunar un lacăt sfinx, s-a retras pe ușă și am auzit cum m-a încuiat.

Celula în care mă aflam era minusculă. Abia încăpeau două scînduri de-a lungul unui perete, de lungimea unui om mediu, iar spațiul pînă la celălalt perete, adică lățimea celulei, era tot atît de îngust, încît nu era chip de umblat decît într-o dungă, dacă ai fi dorit să o faci. Pe prici nu era nimic în afară de un căpătîi de scîndură, de forma unei prisme triunghiulare. O rază săracă de lumină se strecura printre interstițiile ușii de scîndură. Pereții despărțitori ai celulei erau din zid de cărămidă. Auzeam clar gemete de oameni și zdrăngăneli de lanțuri, dar nu puteam identifica de unde veneau. De afară se auzea foșnet greu de umblătură multă, șoapte, uneori răcnete și țipete grabnic înfundate, de bărbați și femei.

Nu a trecut prea mult timp — aceasta simțind-o că nici nu apucase să mi se svînte cămașa pe spinare —, că civilul care mă arestase se prezentă din nou la celula mea, de data aceasta îmbrăcat militar, într-o uniformă kaki.

— Domnule Cârja, mi se adresă el, te rog să ieși din celulă să te vadă domnul comandant.

Ofițerul se arătă politicos, aproape de nerecunoscut, cu tot rînjetul acela perfid care îi stăruia pe obrajii gălbejiți ca o frunză de bostan.

Am fost condus de-a lungul coridorului exterior al clădirii, care era mărginit înspre curte cu un grilaj mijlociu de fier vopsit alb. Am fost introdus într-o sală din față, care dădea cu fereastra spre stradă. Într-un birou larg era insta-

lat comandantul siguranței Nicolae Kovacs, un fost maistru suflător de la fabrica de sticlărie din Turda. Îl cunoșteam din văzute și știam multe despre el, de la familia unui farmacist, dr. Ioan Nanu, care închiriase parterul unei case de-a unui unchi de-al meu, chiar lîngă podul de trecere a Arieșului, la intrarea în oraș. Din privirea lui am înțeles că mă cunoștea destul de bine, cum se cunoșteau, de altfel, o bună parte din cetățenii unui oraș sub patruzeci de mii de locuitori. Nicolae Kovacs s-a folosit, pînă la urmă, cu deplin succes de această familie, care a rămas un mister cum a apărut la Turda imediat după 1944. Prin doamna Ecaterina Nanu, soția farmacistului, o femeie frumoasă și vanitoasă, Siguranța a obținut toate informațiile de care avea nevoie din sînul anumitor cercuri locale vizate. În închisoare am aflat unele confesiuni din care am înțeles că doamna Nanu a condus la multe arestări în orașul Turda. Nu încăpea nici o îndoială că Nicolae Kovacs s-a bucurat și de favorurile intime ale doamnei Nanu, al cărei soț, un om venit de prin părțile Buzăului, era lipsit de scrupule și dornic de cîștigarea unei poziții unice în protipendada ce a mai rămas a orașului, și în noua aristocrație pe cale de formare. De altfel, doamna Nanu era cunoscută întregului oraș prin extravaganța și frivolitatea sa pe care o afișa, aparent candid. Prin intervenția și influența lui Nicolae Kovacs, familiei dr. Ioan Nanu i s-a dat avizul favorabil pentru obținerea buletinului de populație pentru București, lucru care părea aproape imposibil pentru cetățenii de rînd sau pentru dispersați. Curînd după arestarea mea, familia Nanu s-a mutat la București unde, se spune, această familie a continuat să colaboreze cu agenții Siguranței statului. Trebuie să menționez că această practică a Siguranței de a se folosi de femei în scopuri de informare a fost generală în țară. Am avut ocazia să întîlnesc în închisoare oameni reclamați de propriile soții, printre care chiar și foști agenți ai securității.

Nicolae Kovacs nu vorbea cursiv românește. Era un tip de muncitor robust, sprîncenat, controlat în acțiuni. El urmase în calitatea pe care o deținuse Augustin Albon, croitorul din oraș, care fusese avansat colonel și transferat la București, în Ministerul de Interne, devenind apoi unul dintre șefii securității Canalului Dunărea-Marea Neagră (alături de coloneii Cosmici și Crăciun).

— Ședeți, domnule Cârja, mi-a zis Kovacs.

M-am așezat pe un scaun din fața biroului. Herța rămăsese lîngă ușă.

— Știți că asupra dumneavoastră sunt acuzații foarte grave, mi-a zis el cu vocea șovăielnică, uitîndu-se drept în ochii mei.

— În ce sens, domnule comandant ? Nu-mi amintesc de nimic ce ar fi putut constitui o acțiune ilegală în purtarea mea.

Kovacs s-a uitat lung la mine, mi-a cercetat privirea cu atenție, a zîmbit maliții și mi-a zis doar :

— Alexandru Lazăr.

Odată cu rostirea acestui nume, s-a uitat la Herțea și i-a făcut un semn discret.

Ofițerul de securitate a deschis o ușă laterală și, în clipa următoare, doi soldați au adus în birou, pe o targă, o ființă plină de sînge, cu părul smuls, în izmene desgustător de murdare, cu fața tumefiată de nerecunoscut, picioarele goale și degetele însîngerate, cu cheaguri pe vîrfuri, ușor de închipuit că omul fusese schingiuit sălbatec și că i se scoseseră unghiile.

— Îl cunoști, domnule doctor ?, mă întrebă Kovacs.

Mi-am întors capul spre comandant și i-am spus cu toată sinceritatea :

— Nu știu cine este acest om.

Kovacs a strigat ca o fiară de la birou, înălțîndu-se pe jumătate, din scaun.

— Spune cine ești, banditule !

O voce slabă, abia perceptibilă, s-a auzit desprinzîndu-se de pe buzele care nu mai aveau nici o mobilitate, sub tumoarea care stăpînea tot obrazul bietului om :

— Eu sunt Alexandru Lazăr, domnule doctor. Iertați-mă !

Alexandru Lazăr era un om mărunt, de aproximativ 33 de ani. Pînă la data arestării fusese magazioner la Industria Sîrmei din Cîmpia Turzii. Originar de la munte, din comuna Mușca, o mică așezare de lîngă Baia de Arieș — localitate aurifieră celebră încă de pe timpul dacilor —, Alexandru Lazăr avusese prilejul să se întîlnească cu multe persoane retrase în munți, care atacau deseori pe partizanii comuniștilor, precum și milițiile comunale sau orice persoane bănuite de a fi fost în slujba regimului. Între cei văzuți de Lazăr era și un cunoscut de-al meu, inginerul Traian Macavei, din Roșia Montană. Acesta era, la acel timp, considerat ca unul dintre cei mai temerari dușmani ai regimului. Despre el și fratele său se spunea că ar fi ucis doi plutonieri de securitate, cînd aceștia au venit să-i aresteze. Propriu-zis, Lazăr nu avea legături directe cu vreun comandant oarecare din Munții Mare (maior

Dabija) sau Muntele Băișorii (căpitan Diamandi). Lazăr mergea în fiecare sîmbătă să-și vadă soția și mama care trăiau la Mușca. Cu această ocazie el se întîlnea cu cîte cineva din munți, cum, de altfel, țăranii din partea aceea se întîlneau zilnic. În Munții Apuseni, așa cum am mai amintit, se aflau încă din primele luni ale anului 1949, o seamă de fugari din calea prigoanei comuniste — ofițeri și civili, deopotrivă. Aceștia se strecurau prin comunele din apropiere, de unde se aprovizionau și prin intermediul oamenilor cărora reușeau să mai mențină relații active de informații cu lumea largă, inclusiv cu ceea ce se petrecea în țară, care îi afecta nemijlocit.

Fără nici o îndoială, Lazăr fusese și se dovedise util cîtorva oameni din munți, pe care, după cum am aflat ulterior, el i-a aprovizionat cu echipament și alimente. Din proprie inițiativă, Alexandru Lazăr, care corespundea cu nota unisonului general al sentimentelor de împotrivire a României unui regim abuziv, a inițiat formarea unui grup de sprijin multiplu al acțiunilor oamenilor din munți. Acest grup ar fi urmat, în ultimă instanță, să constituie resortul material de propagandă și acțiune revoluționară în rîndurile oamenilor, în clipa cînd s-ar fi considerat oportun. Gruparea lui Lazăr s-a numit Liga Apuseană a Moților. În cadrul organizat al acțiunilor sale, Alexandru Lazăr a tipărit un manifest pe care, prin mijlocirea cîtorva colegi și prieteni de-ai săi din Cîmpia Turzii, Turda, Cluj și aiurea, l-a difuzat în mod cu totul original dar, din păcate, extrem de susceptibil de a fi descoperit cu ușurință. Manifestul, bătut la mașină, era plasat în cutii de chibrituri care erau date, fie direct unor persoane, ca din eroare, după ce li se servea un foc pentru țigară, fie scăpate pe jos în aglomerații, de unde erau culese întîmplător. Un ucenic oarecare de la Industria Sîrmei, al cărui tată devenise membru al partidului comunist, a predat un astfel de manifest, primit chiar de la Lazăr, secretarului de organizație de partid a Industriei Sîrmei-Cîmpia Turzii. Alexandru Lazăr a fost filat cîteva săptămîni îndeaproape, urmărit pe drumurile pe care le făcea, și apoi a fost arestat chiar în clipa cînd urca la munte, la o colibă, unde avea loc de întîlnire cu frații Macavei și alți fugari. Bietul om căra în spinare cîteva perechi de bocanci achiziționate cu mari sacrificii, dacă se ține în seamă sărăcia de încălțăminte în care trăia țara atunci, precum și o mare cantitate de alimente, conserve și ziare.

Vina care mi se punea mie în față și de care eram acuzat era că eu avusesem cunoștință directă de activitatea organiza-

ţiilor din Munţii Apuseni, precum şi că nu eram străin de manifestul aflat, atribuit lui Lazăr, dar la compunerea căruia colaborasem şi eu, precum şi pentru transmiterea sistematică a unui buletin cu ştiri cu caracter politic intern şi extern, celor din munţi, cu îndrumări practice de coordonare a acţiunilor lor teroriste.

Lotul în care eram implicat a fost constituit în jurul lui Alexandru Lazăr care a mărturisit legături directe, fizice, cu cei din Munţii Apuseni. A fost cu atît mai uşor să-l considere pe Lazăr şef de organizaţie, cu cît acesta a fost surprins în procesul săvîrşirii aşa-numitei «crime de uneltire» împotriva siguranţei statului (a orînduirii sociale). Au fost arestaţi peste 150 de oameni, dintre care 25 femei. Din tot lotul care am intrat în proces şi am fost judecaţi — 38 de persoane —, numai şapte persoane eram intelectuali (dr. Eugen Suroi, medicul de circumscripţie Lupşa ; Ion Popescu, şeful gării CFR Lupşa ; Iosif Cîmpeanu, şef de secţie financiară la Industria Cîmpia Turzii ; Gheorghe Pavel, contabil la Industria Sîrmei ; Teofil David, student la Drept-Cluj ; Alexandru Lazăr, magazioner la Industria Sîrmei-Cîmpia Turzii, şi subsemnatul). Restul împricinaţilor erau ţărani din comunele Lupşa, Brezeşti, Bistra şi Mușca şi satele anexe, toate din judeţul Turda, şi apoi muncitori de la Industria Sîrmei din Cîmpia Turzii, domiciliaţi în comunele mărginaşe Combinatului metalurgic (Viişoara, Luna, Grindeni, Iacobeni, Poiana, Oprişani) sau ţărani din acele comune. Între noi se afla şi un fost plutonier de jandarmi pensionar, Ioan Hădăreanu, din comuna Viişoara (Agîrbici-Turda), un om minunat şi de dîrză atitudine, constituind o excepţie în categoria colegilor săi.

În ordinea gravităţii acuzării, Alexandru Lazăr figura primul pe listă, apoi urma al doilea, ţăranul Pamfil David, care fusese dovedit de a fi fost agent de legătură între diverse grupuri, şi apoi urmam eu. Ancheta a fost foarte crudă, avîndu-se în vedere că securiştii erau şi anchetatori, oameni absolut nepregătiţi, simpli meseriaşi luaţi din fabrici şi instruiţi să lovească cu ciomegele pentru a obţine declaraţii necesare încheierii unui dosar de trimitere în faţa tribunalului militar. Aceştia lucrau după ordinile primite de la direcţiunile Siguranţei regionale Cluj, sau chiar de la secretarul organizaţiei de partid, un oarecare evreu pripăşit la Turda în împrejurări dubioase după 1944, M. Schwarz. Acesta şi-a schimbat ulterior numele în Mihai Negru, avansînd în poziţii înalte didactice la

Cluj. De asemenea a avut un rol efectiv consilierul sovietic care se afla la Turda, chipurile, pentru probleme economice.

În compoziția personalului Siguranței Turda erau 17 oameni, dintre care numai 5 români. Restul, 5 evrei și 7 maghiari. Între aceștia cel mai crud era o femeie, o unguroaică, de altfel singura femeie în securitatea operativă. (Mai erau cîteva secretare, mesagere, informatoare.) Margareta Hegeduș, era ofițer de securitate. Era o femeie înaltă de aproape 1,90 m., cu niște brațe lungi și o față lunguiață, de animal rozător. Din întîmplare această femeie abjectă, atunci în vîrstă de circa 30 de ani, fusese pentru un timp colegă de liceu cu sora mea la liceul de fete „Principesa Ileana" din Turda. Această femeie pervertită își făcuse o dexteritate în chinuirea bărbaților, împotriva cărora aplica un supliciu barbar și extrem de dureros, bătaia la testicule, pînă cînd omul cădea în nesimțire. Se spune că această femeie a omorît în bătăi doi oameni și că, în campania de ucidere a membrilor grupurilor din rezistență (1949—1950), a împușcat cu mîna ei cinci oameni, bineînțeles, români. Este sigur, pe de altă parte, că nu a fost un singur agent de securitate la agenția Turda care să nu fi ucis cel puțin de la doi oameni în sus, în această perioadă.

Din cîte am observat, ancheta care s-a dus cu mare severitate împotriva mea de către Herța și încă doi anchetatori speciali veniți de la Cluj (de la biroul 2, de contrainformații) urmărea să mă scoată pe mine factorul numărul unu în această regizare de proces complotist împotriva siguranței Statului. De îndată ce se putea dovedi sau, probabil, era suficientă numai declarația mea, că manifestul a fost predat de mine Misiunii Americane de la București, prin intermediul lui Serafim Buta, care era agent de presă, răsunetul acestui proces ar fi atins alte proporții. Se căuta implicarea Statelor Unite în procese de asemenea natură, întru afirmarea tezei Uniunii Sovietice după care America avea un amestec direct la subminarea oricărei mișcări de emancipare socială.

Am stat două săptămîni la rînd, în perioada preliminară de anchetă, în celula unde am fost depus din prima zi. În primele cinci zile am rămas îmbrăcat întocmai cum am fost surprins pe cîmp. În a șasea zi s-a aprobat să mi se dea cîteva schimburi de lînjerie, aduse de mama mea la poarta Siguranței. Pînă aici dormeam pe scîndura goală a priciului, punîndu-mi pe piept, peste noapte, pălăria de panama, în afară de care nu mai aveam nimic disponibil pentru acoperire.

Într-o tivitură a unei cămăși am aflat un bilețel prin care mi se comunica că tata a fost anunțat telefonic, de cineva din Cîmpeni, despre arestarea mea, cerîndu-i-se să se reîntoarcă acasă fără de întîrziere de la tîrg. Acasă se făcuse o percheziție amănunțită care durase de la ora zece, cînd am fost arestat, pînă noaptea tîrziu. Mi s-au luat cele mai multe cărți din biblioteca personală, precum și absolut toate manuscrisele care însumau cîteva sute de pagini.

Rutina zilei de pușcărie, în acele timpuri încă de neorganizare completă a securității, începea dimineața, cînd eram scos la o cișmea în curte, să mă spăl pe față. Cînd treceam prin curte, simțeam mirosul greu care venea din garaj. Am aflat mai tîrziu că acolo fuseseră depozitați cei mai mulți dintre așa-numiții membri ai organizației noastre. După cîteva săptămîni, am stat și eu acolo peste șapte zile, la un loc cu cîțiva țărani și țărance, dintre care una, Ioana David, care era gravidă. Împreună cu ea se mai afla mama ei, o femeie de circa șaizeci de ani, alături de celelalte femei.

În a doua sau a treia dimineață cînd am fost scos, ca de obicei, la cișmea, am dat de cîteva zeci de oameni culcați pe pămînt, în curte, cu mîinile legate în lanțuri, ca niște dobitoace destinate abatorului. Toți erau cu fața culcată la pămînt, conform ordinului primit de la securistul care îi păzea în curte. Lîngă intrarea la celule am văzut un moșneag așezat jos pe ciment, care ofta din greu. M-am mirat să observ un om atît de bătrîn arestat și, în plus, să văd că acest om nu era cu fața la pămînt ca toți ceilalți. De asemenea, nu puteam pricepe, la acea oră, după toată școala mea de criminologie pe care o făcusem, cam ce faptă criminală fusese în stare să săvîrșească acest moșneag. În acea noapte auzisem mare huruit de mașini și mult zumzet în curte. Cum mi-a fost dat să aflu mai tîrziu, în acea noapte fuseseră operate toate arestările de persoane care nu fuseseră ridicate pînă în acea zi, al căror nume fusese aflat într-un carnet de însemnări al lui Alexandru Lazăr.

După prima fază a anchetei, care a durat cam două săptămîni, am fost transferat la închisoarea tribunalului Turda, unde eram depuși în depozit la dispoziția Securității — dacă mai era nevoie de noi —, sau a tribunalului militar Cluj, unde eram duși pentru judecare, cînd ancheta era socotită încheiată. Numai după ce am ajuns la închisoarea tribunalului, am aflat mai multe despre oamenii din lotul meu. Aici am

avut ocazia să cunosc tragedia nebănuită a fiecărui ins în parte și tot aici am aflat că moșneagul pe care îl văzusem cu fața în sus, lîngă intrarea în celular, făcea parte din lotul meu, și că avea peste optzeci de ani și că era orb de mai mulți ani.

— Moș Nichifor este unchiul lui Lazăr, mi-a spus cineva. El i-a spus lui Alexandru Lazăr că și el ar fi gata să dea niște brînză de la oițele lui, fugarilor.

La Siguranța orașului Turda am luat contactul, pentru prima oară, sub regimul comunist, cu ceea ce însemna abuz, cruzime, crimă și «dictatură proletară». Aș putea spune, fără teamă de a greși, că de aici a generat atitudinea mea definitivă de denunțător și dușman făți și permanent al sistemului comunist — antiuman, criminal, tîlhăresc.

5. Oameni care nu s-au mai reîntors

Închisoarea județeană Turda este parte din clădirea generală a Tribunalului și Judecătoriei județului. Aceste instituții, conform sistemului administrativ austro-ungar, instaurat potrivit convenției dualismului austro-maghiar din 1867, erau concentrate la un loc, pentru a servi mai bine scopurilor judiciare și penale, care mergeau mînă în mînă. Înainte vreme a fost aici un alt local de administrare publică, unde au avut loc, printre altele, și alegerile de episcop ortodox român în anul 1847, la 2 decembrie. Aici călugărul Andrei Șaguna nu a reușit să obțină majoritatea necesară de voturi pentru a fi ales episcop (a obținut numai 27 de voturi). Totuși, împăratul de la Viena l-a susținut și impus, peste voința alegătorilor, astfel că Andrei Șaguna a fost sfințit episcop de Carlovit la 18/30 aprilie 1848. Pentru această favoare, acela care avea să devină curînd mitropolitul Ardealului a rămas îndatorat pe viață împăratului Franz Iosif.

Așezată pe malul stîng al rîului Hășdate, închisoarea se află în centrul geografic al orașului. În față se află o veche catedrală romano-catolică, în turla căreia era un ceas care bătea orele pe sferturi și ore întregi. Pentru noi deținuții, această demarcare a timpului de care luam cunoștință prin bătăile grave ale orologiului ne-a fost un real reconfortant moral, simbolizînd încă păstrarea unui contact concret cu geniul civilizației moderne. Rar, după aceea, în anii lungi de temniță, am

mai avut ocazia să mai auzim orologii de asemenea natură. Măsurarea zilelor o aflam numai după semnele anumite pe care le făceam după mișcările razelor soarelui, pe anotimpuri. Trebuie să menționez că ajunseserăm atît de versați în cunoașterea mersului vremii, că nu greșeam decît cu cîteva minute ora exactă, în orice caz, sub 2 sau 3.

Eu am fost transportat, după două săptămîni, de la arestul Siguranței, la închisoarea Tribunalului, într-o mașină Willis, împreună cu alte cîteva persoane, între care se afla și doctorul Eugen Suroiu, fostul meu coleg de la medicină. Pe acesta nu-l cunoșteam însă personal. În anul cînd am urmat cursurile împreună, eram peste 500 de studenți în același an de studiu. Am fost introduși în celula nr. 7 a închisorii, despre care am aflat ulterior că era cea mai vastă și că era și cea mai greu de suportat, din cauză că nu avea nici o aerisire, în afară de un sfert de oblon deasupra ușii, care nici acela nu dădea direct în aer liber. În acea celulă cu arcade joase, care se afla chiar sub sala de ședințe a Tribunalului, erau deja vreo cincizeci de persoane cînd am fost introduși noi, încă vreo cinci. După noi au mai fost aduși și alții, în acea zi sau în zilele următoare. La un moment dat eram aproape șaptezeci de oameni într-o celulă a cărei capacitate obișnuită nu putea depăși douăzeci și patru de oameni. Nu se afla nici un prici. Toți dormeam pe jos, pe rogojini. Am reușit să cunosc cîțiva dintre membrii grupului meu, dar foarte puțini ; cei mai mulți erau la celula nr. 6, a doua ușă de la noi, și la celula vecina nr. 5, din curte. Oamenii pe care i-am cunoscut aici erau din orașul Turda sau din județul Turda. Am recunoscut mulți dintre ei, dar pe cei mai mulți nu-i mai văzusem în viața mea, aceia fiind oameni modești, absenți pînă azi oricărei implicații de ordin politic sau social, văzîndu-și de treburile lor.

Mi-am aflat un loc cam pe la mijlocul camerei, unde cîțiva țărani care mă cunoșteau s-au arătat fericiți să mă aibă vecin. Am observat lîngă ușă, din prima clipă, cîțiva oameni foarte slabi, cu fețele palide și care respirau cu mare greutate. Am bănuit că erau tuberculoși, cum de fapt am aflat că erau. Un om foarte mărunt dintre aceia, cu o cocoașă cît o pîine în spate, dar cu o față senină, cu ochi căprui lucitori, a venit curînd lîngă mine să-și spună numele și genealogia sa din Munții Apuseni, unde eu îmi aveam încă rămuri numeroase ale familiei.

— Eu sunt Nicodim Motora, îmi spuse el. Sunt de la Certege, din satul vărului dumneavoastră, părintele Gheorghe

Jurju. Tatăl meu se înrudește cu primpretorul Vicențiu Motora din Cîmpeni.

Nicodim Motora era unul dintre acei oameni care stăteau zi și noapte lîngă ușă, doar—doar o prinde cîte o gură de aer, să nu piară. El fusese arestat pentru că dăduse de mîncare unui om necunoscut care bătuse la ușa sa într-o seară, la casa lui de sub poalele codrului. Nicodim Motora era unul dintre oamenii înstăriți ai satului, și pricina cu vizita unui om necunoscut în noapte — care era urmărit de Siguranță — fusese un bun pretext de a-l pune la popreală.

La picioarele mele, de-a curmezișul, își aflase culcușul un țigan, Iosif Răzmereș. Țiganul, de vreo treizeci de ani, avea o față măslinie extrem de fină, o mustață căzută de-a lungul comisurilor buzelor, cărnoase odată, iar sfîrcurile acesteia îi cădeau simetric spre bărbia ascuțită, ca o coadă de rîndunică. De cum l-am zărit, l-am asemănat cu fostul domnitor român, pe scurtă durată, Ștefan Răsvan. Răzmereș era închis deoarece, fiind paznicul cirezii de bivoli din comuna Măhăceni, o comună la circa 35 km, vest de Turda, a întîlnit doi oameni care treceau peste pășune în timpul zilei. Dintre aceștia, unul i-a cerut ceva de mîncare. Răzmereș a spus că el nu are merinde de prisos, decît numai pentru el singur. Cel care îi ceruse de mîncare i-a smuls traista de după gît, și i-a luat pîinea, brînza și o ceapă.

— Să mă trăznească Dumnezeu, domnule doctor, se jură el, că nu mă așteptam să-mi ia mîncarea domnul ăla. Doar arătau oameni buni, bine îmbrăcați și în toate mințile. Mare comedie! Eu am spus seara în sat ce mi s-a întîmplat. Încă în acea noapte am fost arestat de unul Popa, un fost glăjar din satul nostru care lucrează acum pentru domnii ăștia de la Siguranță.

Răzmereș păstra în el naivitatea genuină a mucalitului satului nostru, a omului absent din frămîntările rapide și revoluționare ale unei societăți atinse de plaga unui cancer nebănuit.

— Cît despre mine că sunt țigan și prost și ciurdar la sat, că mă țin aici, nu mă mir prea mult. Eu nu am carte și nici dreptate ca domnii. Dar cum se poate să vă țină aici pe dumneavoastră, să vă dea să mîncați terci ca la porci, fără lingură, să vă culce pe jos ca marhele (animale, n.n.)? Asta nu o pot pricepe deloc.

Oamenii din celulă abordau tot felul de subiecte, pentru a face, prin discuții, mai ușoară detențiunea. Unii dintre ei erau închiși aici de cîteva luni și nu mai erau chemați la anchetă decît la intervale de săptămîni. Aceștia erau, mai ales, membrii unor secte religioase interzise de a-și exercita cultul, potrivit dispozițiunilor Legii cultelor din 1948. Mi s-a părut curios să observ că oamenii aveau un moral extrem de ridicat. Nu erau înspăimîntați de viitor, chiar dacă anchetatorii îi amenințau cu sentințe grave, de ordinul anilor. Spre deosebire de atmosfera închisorilor anilor anteriori, — care era oarecum depresivă —, de data aceasta oamenii vorbeau netulburați de viața lor obișnuită pierdută prin arestare, și continuau cu proiectarea planurilor lor de muncă și realizări, chiar de a doua zi după eliberare, luînd deținerea în care ne aflam, ca un accident trecător, ciudat, bineînțeles, dar pasager.

— Pe mine m-au luat cu femeie și feciori cu tot, îmi spunea un muntean. Mi-au rămas vitele pe munte. Chiar dacă nu au să aibă grijă alții de ele, le vom afla noi în cîteva zile, cînd vom fi sloboziți. Numai sănătoși să fim.

Iosif Costea era seniorul celulei. Mai mult ca sigur că el era și al întregii închisori. Se uita cu indulgență la oameni, le zîmbea înțelegător și se lăsa și el furat de minunata imaginație a oamenilor care nădăjduiau în schimbarea rapidă a lucrurilor după voia lui Dumnezeu și nu a lui satana. Acest om, atunci în vîrstă de peste șaptezeci de ani, fusese șeful Siguranței orașului și județului Turda, începînd din anul constituirii României Mari, 1918.

— Eu te știu bine, mi-a spus el, de îndată ce m-a identificat în celulă. Erai copil mic cînd v-am vizitat la Mihai Viteazul, după ce ați venit din America. M-am bucurat că intra un român în castelul acela unguresc și, pentru că mă gîndeam să nu vi se întîmple ceva, v-am pus o pază specială de șase luni în jurul casei pe care a aprobat-o prefectura. Încă în 1927 spiritele oamenilor nu erau liniștite, mai ales în comunele cu minoritari, cum era Mihai Viteazul.

Iosif Răzmereș vorbea despre bivolii lui, despre dealurile cu pășuni uscate ale Măhăcenilor, despre crîngurile și mestecenii și rațele sălbatice, despre fiecare lucru în parte, fiecare avînd săpată cîte o amintire în viața sa. Rareori aducea vorba despre familia sa. Un consătean de-al lui mi-a spus că țiganul avea o soție strașnic de frumoasă. Într-o zi, venind vorba despre viața celor de afară, l-am întrebat :

— Ei, ce zici, Iosife ? Ce-o mai face Pulcheria ?

Răzmereș s-a uitat cu fața luminoasă la mine, și-a umflat pieptul și mi-a zis :

— Ce să facă ? O fi umblînd ea cu ciurda acum, că doară nu o lăsa să se piardă simbria care ni se cuvine. Doar avem cîțiva copilași care trebuie să fie hrăniți.

— Nu asta am vrut să știu, am făcut eu. M-am gîndit la cu totul altceva. Știi cam cum sunt oamenii, și femeile, cînd unul lipsește mai mult de acasă. Cred că mă înțelegi ?, am zis eu rar, cu oarecare intenție de a-i afla gîndurile intime.

— Aha, făcu el deodată, întrevăzînd aluzia mea. Vă gîndiți dacă Pulcheria mi-a rămas credincioasă ?

— Chiar așa, Iosife. Doar suntem oameni.

Răzmereș s-a uitat adînc în ochii mei, puțin șăgalnic, dar nu indiferent de alternativa posibilă, și mi-a zis :

— Eu cred că nevasta mea mi-a rămas credincioasă, după cum m-a încredințat în fața altarului cînd am luat-o.

— Aș băga mîna în foc pentru Pulcheria ?, am mai zis eu, pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios.

Omul a devenit deodată grav, speriat oarecum de a face o declarație solemnă și sinceră, și a zis cu jumătate de glas :

— Aș băga-o, de ce nu, dar repede aș scoate-o.

* * *

La cîteva ore de la ajungerea mea în închisoarea Tribunalului, am reușit să fiu informat asupra tuturor oamenilor care se aflau aici deținuți și, apoi, să verific cît era adevăr din ceea ce afară era numai zvon.

Fuseseră arestați, în ultimele zile, membrii unor organizații despre care se vorbea afară, dar despre care nu știam prea mult la acel timp. Cum se întîmplă întotdeauna cînd teama umbrește speranțele, cînd legenda se află în pragul prefacerilor istorice, și de data aceasta, tot ceea ce afară se auzise despre acțiunile partizanilor din munți, avea mai mult sau mai puțin o anumită consistență magică, cu filiere metafizice undeva în univers. Hiperbolizarea acțiunilor individuale, ale unor persoane, parafraza de cele mai multe ori realitatea. Ceea ce eu știam precis afară — sau cel puțin așa credeam — era acum dezmințit de martorii care stăteau în jurul meu. Din tot ceea ce eu aflasem afară, nu apărea evident dacă în jurul nucleelor de luptă din țară, se afla o mișcare populară amplă de stăvilire a noii rînduieli care căuta silnic să se impună împotriva voinței oamenilor. Aici însă mi-am dat seama că întreg

trupul și sufletul României erau pe baricade. Acest lucru mi-a fost util la consolidarea convingerilor mele că poporul român nu a avut și nici nu va avea vreodată afinități cu ideologia comunistă — creație urbană, de ură organizată și sistematizată pe idei talmudice, neancorate pe nici un tărîm moral sau religios. Ceva mai mult : țăranul român se dovedea incoruptibil, în masa sa.

Așa numita grupare «Armata Albă» însuma cam treizeci de oameni în părțile orașului Turda. Șeful grupului era un fost coleg de-al meu, care urmase secția comercială la liceul din Turda. Acesta era fiul unui negustor prosper din oraș, al cărui vad îl moștenise cu tot negoțul, după decedarea părintelui său. Ionel Manu, respectivul șef al grupului, era subordonat unei organizații centrale mai vaste, cu sediul la Cluj. «Armata Albă» cuprindea simpatizanții regelui Mihai. Șeful suprem al organizației fusese arestat cu cîteva luni înainte la Cluj. Acesta, un fost căpitan din marina română, Alexandru Suciu, organizase o largă rețea de simpatizanți ai fostei monarhii române. Am avut ocazia să cunosc pe cei mai mulți membri ai acestei organizații și am constatat că această organizație întrunea un mare număr de foști meseriași români, mecanici, șoferi, țărani, învățători, foști ofițeri și liber profesioniști. Nu am aflat printre ei proprietari de terenuri, chiaburi, ca să folosim termenul peiorativ al regimului pentru țăranii înstăriți, decît un singur oier, Simion Leașu, care, mi-a mărturisit el, se asociase acestei mișcări subversive (pasive, de altfel, fără nici un plan de activitate violentă, dar potențială), în urma prieteniei și sfaturilor unui comerciant din Turda, Vasile Baciu.

Cealaltă grupare, mai numeroasă ca «Armata Albă», era așa numita organizație «Muntele Băișorii». Comandantul acesteia era un fost căpitan de aviație, C. Diamandi. Membrii acestei grupări erau exclusiv țărani din părțile muntoase împrejmuitoare orășelului Iara (la circa 30 Km. NE de Turda). Aviatorul Diamandi, cu încă doi foști ofițeri români, dintre care unul tot aviator, din flotila de aviație Turda, fuseseră arestați în cazarma orașului în anul 1948. Acești ofițeri, ca multe mii în țară, erau învinuiți, la data arestării, că nu se supuseseră ordinelor superioare, cu ocazia supravegherii alegerilor, cu un an înainte. În fond, acești ofițeri au dorit să asigure condiții de corectitudine maximă în exercitarea dreptului la vot al cetățenilor, care, cum se știe, au fost, pînă la urmă,

măsluite, conducînd la comunicarea unor rezultate fictive, absolut necorespunzătoare voinței populare, care trebuia să fie suverană.

Întrucît nu se putea pune în practică o procedură legală de deținere și condamnare a acestei categorii de ofițeri — foști comandanți de unități la centrele de votare —, aceștia erau ținuți în arresturi cu lunile, maltratați, amenințați și presați în toate felurile posibile și imposibile să-și revizuiască atitudinea față de partidul comunist și noul regim.

Diamandi cu celălalt coleg din aviație au reușit să spargă ușile celulelor de la Siguranța orașului Turda, unde erau ținuți abuziv, au escaladat gardul încă de scînduri al Siguranței, au trecut prin grădinița vecinului din spate și au fugit în munți. Cu ei a mai ieșit un student, iar la munte au mai întîlnit un alt ofițer urmărit. Diamandi s-a retras la poalele Muntelui Mare, din masivul Munților Apuseni, stabilindu-și sediul pe panta de apus a muntelui, spre comuna Băișoara, o comună mare, neaoș românească, cu țărani destoinici și bine chivernisiți. De aici au început o activitate extrem de îndrăzneață împotriva organelor Siguranței de stat, precum și a tuturor membrilor de partid care fuseseră recrutați în această regiune de munte. Au fost multe cazuri ca ofițeri și soldați trimiși în urmărirea lor să nu se mai întoarcă din misiune. În cîteva comune, secretarii de partid au fost pîndiți noaptea și răpiți din casele lor. Unii au fost aflați spînzurați prin păduri, alții chiar de copaci în fața sediilor de partid sau «sfaturi populare». În toate cazurile, spre scuza acestor cutezători luptători împotriva teroarei, au fost executați numai acei agenți ai comunismului, ale căror abuz și cruzime nu mai puteau să fie suportate. În aproape toate comunele, cei care fuseseră desemnați să le conducă — politic și administrativ —, erau oameni străini localității, în general minoritari, indivizi «scoși din producția» diferitelor fabrici sau șantiere, care au fost trimiși cu misiuni speciale de învrăjbire și terorizare a satelor românești, acele vetre de spiritualitate și unități de permanență a existenței poporului român.

Grupului Diamandi îi revine faima de a fi declarat, pentru o noapte și o zi, comuna Băișoara, comună anticomunistă, dependentă numai de voința poporului, liberă și sub egida regelui. Într-o noapte, o mulțime numeroasă de partizani și simpatizanți anonimi aparținînd acestui grup au coborît din munți peste comună, au arestat milițienii respectivi, pe secretarul de partid și toți oamenii știuți și bănuiți colaboratori

și în slujba regimului. Toți aceștia au fost închiși într-o colibă de pe panta superioară a comunei, unde au fost ținuți ostatici pînă la sfîrșitul luptelor care au avut loc a doua zi, după ocuparea comunei. Bătrînul Ioan Marcu, pe care l-am aflat la închisoarea Tribunalului, era dintre cei mai recent arestați. Acest țăran venerabil era învinuit pentru crima de a fi dat un lămpaș oamenilor lui Diamandi și de a fi fost și el la primărie în noaptea cînd toate tablourile și emblemele regimului au fost smulse de pe pereți și aruncate în văpaia unui foc imens aprins chiar în mijlocul satului. De asemenea, au fost arse toate dosarele și tabelele cu cotele obligatorii pretinse sătenilor.

Ilarie Nuțu, un alt membru al grupului, mi-a povestit cum s-au petrecut lucrurile a doua zi după asedierea comunei și ținerea sub control a muntelui unde își aveau partizanii ostatici capturați.

— Dimineața a fost liniște în sat. Nimeni nu a ieșit și nimeni nu a intrat în comună. Firele telefonice au fost tăiate. Spre amiază a apărut o mașină mică a siguranței. Oameni de-ai noștri au oprit-o, amenințînd cu armele. Mașina s-a întors, dar după vreo trei ceasuri, ne-am trezit cu cîteva camioane încărcate cu soldați și încă alte mașini cu tunuri. A fost o greșeală că nu au fost arestați securiștii sau oricare alții cei care au fost în mașina de la amiază. Noi ne-am retras din comună și ne-am așezat în linie de bătaie, deasupra streașinii satului. Eram cîteva zeci de oameni care știam să ne luptăm, toți fiind înainte soldați pe frontul rusesc ori în Cehoslovacia.

Comuniștii ne-au trimis o ștafetă cu propuneri de predare. Noi nu am voit să cedăm, înainte de a ni se promite că vor fi scoși din comună toți veneticii care ne batjocoreau căminele și ne asupreau în chipurile cele mai drăcești. Comuniștii nu au vrut să audă nimic de acestea. Curînd, în după amiaza zilei, comuniștii au început să strîngă cercul în jurul nostru și să tragă în aer. Am început să tragem și noi. Aveam însă mare grijă de ostatici să nu ne scape. Lupta a fost crîncenă. Diamandi a fost un om brav și a stat pînă la urmă cu arma deasupra capetelor ostaticilor, de viața cărora însă nu s-a atins. Cînd am băgat de seamă că armata continua să vină cu alte și alte camioane, am primit ordin să ne scurgem pe o vîlcea, prin care ne puteam asigura retragerea fără pericol. Soldații au început să aducă femei cu copii mici în brațe din

sat, pe care le împingeau în prima linie a focului. Sub scutul lor soldații înaintau tiptil, bănuind că noi nu vom trage în familiile noastre. Diamandi, care rămăsese ultimul în colibă cu viperele acelea, s-a repezit, în cele din urmă la staul, a dat drumul tuturor dobitoacelor care rămăseseră închise peste zi. Dobitoacele — vaci, boi, junci, capre — au pornit-o în goană spre munte, mugind și răcnind, de gîndeai că era sfîrșitul lumii. Se speriaseră cît stătuseră închise, auzind atîta bubuit și șuierat de gloanțe. Oamenii au rămas trăzniți cînd au văzut, călare pe un bou, țîșnind ca din pușcă, din colibă, pe Diamandi însuși. A scăpat teafăr pe vîlcea, și de acolo în munți, cu oamenii lui apropiați. Noi, care ne duceam viața în sat, nu bănuiam că între noi să fi fost și vreun trădător. Din păcate, au fost chiar mai mulți. După o lună am început să fim arestați, mai întîi unul, apoi altul, apoi femei și la urmă copii, chiar cînd ne gîndeam că ura stăpînilor s-a potolit. Am fost luați din casele noastre peste cinci sute de suflete, de la bătrîn la tînăr, femei și bărbați. A fost mare jale în sat, pînă au început să mai sloboadă dintre noi, pe cei cărora nu li se putea afla vină nici cît negru sub unghie. Iată de ce suntem noi aici, de peste o lună, după ce am fost bătuți măr, de nici ochii în cap nu ni se mai vedeau.

Grigore Marcu, ginerele cantorului bisericesc Ioan Marcu, tată a opt copii, stătea lîngă noi cu ochii în lacrămi, ascultînd povestirea al cărei personaj și el fusese. Intervenise și el de cîteva ori, pentru unele precizări, foarte timid, cu multă prudență și chiar teamă de a nu vorbi prea mult.

Grigore Marcu fusese acuzat că reparase și pusese în stare de funcționare un pistol, cu ajutorul unui fierar din Ocoliș, valea alăturată, și că-l predase apoi partizanilor.

Cu Grigore Marcu, Nicodim Cirebea, Teofil Cirebea, Ion Mihuț, Mihai Puiu etc., țărani vrednici din acest grup condamnați la pedepse care treceau de 5 ani aveam să merg de-a lungul închisorii mele, la Cluj, la Canalul Dunărea-Marea Neagră, și apoi la Gherla, de unde ne-am eliberat, cu unii, la date foarte apropiate.

* * *

Aerul se răcise odată cu sosirea toamnei, dar acest lucru nu ameliorase cu nimic condițiile grele de viață din celulă. Sporirea considerabilă și într-un tempo rapid a deținuților depășise posibilitățile de cazare ale acestei închisori.

Imi aminteam că numai cu cîțiva ani în urmă îmi mai era dat să văd «haiducul» acestei închisori, trecînd seara prin fața porții noastre, spre casa lui singuratică dintr-o extremă a comunei mele. «Haiducul» era un om aparent voinic, tăcut, cu fața posomorîtă, adus oleacă de spate, îmbrăcat într-o uniformă albastră închisă, iar pe cap purtînd un chipiu vechi, cu cozorocul crăpat, dar acest lucru se pare că nu-l deranja, întrucît nu a încercat niciodată să-și schimbe chipiul, cu toate că erau mulți ani de cînd îl vedeam tot așa, cum mi-a rămas în amintire din anii mei fragezi. Toamna și iarna purta o manta aproape neagră. Trecea neschimbat pe mijlocul drumului și nu saluta pe nimeni și nu era salutat de nimeni. Omul se simțea stingherit de privirile grele ale sătenilor, care nu erau decît reflexul moral al acestora pentru slujba de temnicer pe care o îndeplinea. Niciodată nu am știut tot numele acestui om. Aflasem de la tata că era căsătorit și că avea cîțiva copii care trăiau altundeva, în afară de satul nostru. Tatăl meu ajunsese să vorbească odată cu el, datorită faptului că fiind primar al comunei de cîteva ori — oricînd se producea cîte o criză —, «haiducul» avusese nevoie de serviciile primarului. Așa am aflat doar că se numea Anghel, că era originar dintr-o comună de la cîmpie și că făcea serviciul cu schimbul la închisoare de foarte mulți ani. Erau numai doi paznici la închisoare pe timpul acela, și niciodată prinșii, de care aveau grijă — răufăcători și mici infractori de drept comun —, nu fuseseră mai mulți de cinci sau șapte de cînd se pomenise el în acest serviciu rău famat public, după 1920, și rău plătit pe deasupra.

Acum, la aceeași închisoare, erau cel puțin zece gardieni bine îmbrăcați, autoritari și cu o anumită morgă discreționară, față de noi, oarecum pătrunși de simțul că ei susțineau statul, în prima linie. «Haiducul» nu mai era în serviciul acestei închisori. Aflasem că noile cadre erau extrase, mai ales, din fostul personal al marilor închisori și că nici unul dintre acești oameni nu era din părțile județului nostru. Nici că se putea altfel, pentru a fi întronată teroarea, decît servindu-se de oameni străini.

Pentru cei două sute de deținuți cîți eram aici, nu existau decît vreo patruzeci de gamele militare cîrpite cu plumb, în care ni se servea mîncarea, și circa douăzeci de linguri. Cînd ni se servea masa, trebuia să așteptăm gamelele unul de la altul, ceea ce era foarte greu, întrucît ciorbele veneau extrem de fierbinți, oamenii neputînd mînca repede, iar cei ce

așteptam eram chinuiți de foame, și nu aveam răbdare de așteptare. Nu mai aveam timp să clătim cu apă gamela ce ne venea la rînd și nici nu ne mai gîndeam să așteptăm lingura. Sorbeam din gamele, de-a dreptul, ca niște lighioane.

Într-un anumit timp oamenii au reușit să suplinească parțial lipsa de linguri, scobind, cu te miri ce, bucățele de scîndurică aflate pe la WC, care ne serveau necesităților. Uneori, cînd eram descoperiți de gardieni că ne întrebuințam «lingurile» proprii de lemn, eram aspru admonestați, în cel mai bun caz, dacă nu, sever pedepsiți, pentru încălcarea regulamentului închisorii, folosind bricege sau cuțite, în interiorul celulei.

Nu mai fusesem scos la anchetă de mai bine de patru săptămîni. Cu toate că avusesem o anchetă extrem de crudă, nu puteam înțelege dacă aceasta se considera sfîrșită sau dacă mai eram susceptibil de a fi reîntors la birourile de anchetă. Aveam un sentiment vag că situația mea nu fusese încă limpezită. Vedeam zilnic oameni ridicați și transportați la Siguranță și acest lucru mă indigna într-un anumit sens. Ca în sufletul oricărui deținut din întreaga lume, și eu nădăjduiam că nu voi fi ținut închis indefinit și că, analizîndu-se activitatea mea numită subversivă, se va afla cineva în Ministerul de Interne să dispună de capacitatea de a discrimina între «drepturi» fundamentale civile și conspirativitate. Nu am crezut niciodată și nu voi putea accepta niciodată să cred că atitudinile de conștiință pot să formeze obiectul unei incriminări.

Într-o dimineață, foarte timpuriu, am auzit poarta de la stradă deschizîndu-se și vocea puternică a unui gardian, ca de obicei, a anunțat peste curte, celorlalți gardieni din schimb :

— Securitatea !

Aproape zilnic aveam aceste vizite ale securității, dar cînd se anunțau de dimineața, însemna că agenții lui Kovacs veneau să ridice pe cineva pentru anchetă, pentru eliberare sau pentru alt scop. De aceste vizite nu ne prea înspăimîntam, cu toate că în inima fiecăruia dintre noi tremura groaza, știind că dacă eram luați pentru anchetă, acolo ne așteptau bătaia, amenințarea sălbatecă, confruntările și schingiuirile. Dar, oarecum, acestea erau inevitabile, și trăind sub umbra lor, ne-am obișnuit să ne așteptăm la ele.

Mașina s-a auzit stopînd în mijlocul curții, s-au auzit apoi pași repezi pe asfaltul dintre celule și, curînd, un gar-

dian a venit la celula noastră, la care mi-a strigat numele. Au mai fost luați cu mine dr. Eugen Suroi și alte cîteva persoane, care îmi erau necunoscute.

Am fost introdus direct în cămăruța scundă a locotenentului Herța. Acesta era îmbrăcat militar, stătea țeapăn în dosul biroului său, deasupra tăbliei căruia zăcea, ca din întîmplare, un pistol, iar în spatele anchetatorului am zărit un ciomag ciobănesc enorm, plin de noduri.

Ca de obicei (pe care mi l-am păstrat în toți anii mei de închisoare, cînd eram chemat în fața vreunui reprezentant al securității sau administrației închisorilor), nu am scos nici o vorbă.

— Tot dușmănos cu noi, doctore?, m-a luat Herța în primire. Știți că aici ca și afară, între oamenii bine educați, se obișnuiește să se salute, cînd se intră. Aici se spune, *să trăiți*.

— Eu știu aceasta foarte bine, dar se salută numai cînd mergi undeva, unde ești invitat și accepți să mergi benevol sau dacă mergi din proprie inițiativă, pentru un interes anumit. Aici eu am venit pentru că am fost adus și, în plus, în fața tabloului pe care mi-l prezentați (am făcut semn cu capul spre pistol și toiag), nu văd ce aș avea de căutat aici.

Herța a rînjit la mine cu toată ura de care era capabil și mi-a zis :

— Te vei domoli dumneata cu vremea. De acum avem toate probele împotriva dumitale. Macavei a fost prins și a declarat toată tărășenia dumitale dușmănoasă regimului. Oamenii lui Dabija au fost arestați pînă la unul și maiorul împușcat ca un cîine. Dacă mai dorești să faci declarații în plus, în afară de cele cu Lazăr, va fi în folosul dumitale. Dacă nu mai faci, sentința ți-e hotărîtă, oricum. Va trece multă apă pe Arieș, pînă vei mai ajunge să-ți vezi părinții și prietenii, ori .. prietenele, accentuă el tendențios pe ultimul cuvînt.

Eram sigur că făcea aluzie la familia farmacistului dr. Nanu, pe care îl vizitam uneori înainte de a ști despre relațiile ambilor soți, dar mai ales ale doamnei Ecaterina Nanu, cu șeful Siguranței. Farmacia lor și casa, de altfel, erau în drumul meu spre oraș, astfel că îmi erau inevitabili.

Herța a deschis sertarul și a scos cîteva fotografii. Mi le-a întins să mă uit peste ele și să-i spun pe cine cunoșteam.

Erau, în total, vreo treizeci de poze executate recent, după fotografii vechi, sau unele instantanee, în diferite ocazii surprinse. Cele mai multe fotografii erau asemănătoare pozelor

3 pe 1½ cm. din buletinele de legitimație. Unele erau ale unor oameni cu fețele tumefiate, însîngerate, diforme. Altele, cum am amintit, ale unor persoane surprinse la diferite ocazii — vorbind, întîlnindu-se pe stradă. Una dintre ele era a unui om întins pe pămînt, mort.

— Nu cunosc pe nimeni dintre aceștia, am zis eu, restituind fotografiile anchetatorului.

Herța s-a uitat lung la mine, apoi la pistol și la ciomag.

— Ce zici, doctore, chiar dacă vom face uz de alte mijloace mai puțin civilizate, nu vei recunoaște legăturile dumitale cu Dabija și Diamandi ?

L-am privit rece în ochi, m-am ridicat în picioare și l-am înfruntat cu tot curajul și indignarea mea :

— Absolut, domnule locotenent. Puteți să mă omorîți, dar eu nu atest neadevăruri. Chiar dacă va fi să-mi rămînă oasele aici, nu uita dumneata și toți tovarășii dumitale de aici, că lumea este tulbure, că eu am frați în America, că toată lumea din jur știe că nu am fost tilhar și nu am fost nici politician vechi și, că odată, veți da socoteală cuiva, nu în cer, în care nu credeți, ci pe acest pămînt, unde e greu de trăit. Cînd, nu pot ști, dar odată, cu siguranță.

Anchetatorul era numai jumătate cît mine. Instinctiv a pus mîna pe pistol, iar cu un deget al celeilalte mîini a apăsat pe un buton. La mai puțin de cîteva secunde au intrat doi plutonieri în birou și s-au postat în spatele meu. Încă eu nu terminasem tot ce aveam de spus și mai eram în picioare.

— A vrut să sară la mine ! a zis Herța, pentru a-și justifica alarma.

Plutonierii aveau lanțuri la ei și se vedea că făceau parte din echipa specială de bătaie a securității.

— Să-l ducem în beci ?, a întrebat unul cu subînțeles.

Beciul era o pivniță oarecare, în care oamenii erau bătuți pînă la moarte, uneori. Despre beci mi-au spus alții care au fost acolo și au luat cunoștință directă de supliciile care se aplicau în beznă, la lumina slabă a unui bec galben.

— Nu încă, a declarat Herța. Înainte trebuie să-l vadă domnul șef. El va hotărî ce să facem cu banditul ăsta de american.

Era prima oară cînd mi se spunea bandit. De atunci cred că nu a fost o singură zi în cei cinci ani pe care i-am făcut în închisori, în prima etapă, să nu aud acest calificativ, adresat mie sau celor care erau în aceeași suferință ca mine.

Întrevederea cu Nicolae Kovacs a fost scurtă. Șeful securității a ascultat raportul lui Herța, care i-a relatat aproape întocmai reacțiunea mea la arătarea fotografiilor, convorbirea mea cu el și amenințările proferate :

— Te joci cu focul, domnule Cârja, mi-a zis Kovacs. Mai bine fii înțelegător și gîndește-te serios în situația gravă în care te afli, la viața dumitale, și caută să lucrezi cu noi. În seara aceasta ai putea să dormi acasă, dacă ne vei asculta.

A ordonat Herța să-mi mai arate o dată pozele. El însuși mi-a mai prezentat vreo cinci, deosebite. Răspunsul meu a fost același. Nici o identificare nu s-a putut face.

— Îl duceți la celulă să se mai gîndească, a hotărît Kovacs.

Oarecum, eram mulțumit că scăpasem deocamdată fără de bătaie.

Am stat pînă seara în celulă. Cînd mă așteptam mai puțin la vreo acțiune a securității împotriva mea, am fost scos din celulă, îmbarcat într-o mașină mică, un taxi oarecare de pe piață, și scos din incinta securității. Inima mi-a tresărit de spaimă și în imaginație îmi apăreau scenele funeste ale multora care au fost luați noaptea cu mașina de la închisori sau securități și împușcați unde s-a nimerit.

Mă însoțea un singur plutonier care nu a scos o singură vorbă. După cîteva minute am ajuns la închisoarea Tribunalului, unde am fost depus în celula nr. 5, dinspre curte.

Trăiam într-un coșmar continuu. Nu înțelegeam cum de după acea înfruntare absolut temerară și nebunească, să fi scăpat atît de simplu. La acel timp nu știam încă despre planurile de lungă durată ale securității, conform cărora nici o faptă, nici o atitudine și nici o împotrivire nu ne era uitată.

În această celulă am întîlnit pe fostul meu profesor de științe naturale, Iustin Poruțiu. Acesta era un eminent om de știință și un om de integritate morală deosebită. În anul 1946 fusese numit prefect al județului Turda, în baza aranjamentului guvernamental, partidului social democrat Const. Titel Petrescu revenindu-i 28 din prefecturile țării. Turda intrase în numărul social democraților.

— Mă bucur să te văd, mi-a spus el cu voce părintească. Eram îngrijorat cînd am văzut că te-au luat dimineața.

Mi-am aflat un colț de rogojină lîngă profesorul meu și împreună am trecut în revistă situația internațională și națională disperată, în care ne aflam.

— Bănuiam un impas cu comuniștii, mi-a declarat el, vorbind despre alianța dintre comuniști și social democrați. Dar, continuă el, nu așa de rapid și de ingrat pentru noi. Eu nu văd nici o salvare a noastră pe cel puțin treizeci-patruzeci de ani, de aici înainte, mi-a zis el cu amărăciune.

Eu m-am afișat ca un optimist de la început și mi-am păstrat nota aceasta încrezătoare, încurajînd oamenii în momentele de depresiune, pentru toți anii cîți i-am avut să-i ispășesc în închisoare, și chiar și după aceea. Oarecum, îmi extrăgeam puterea de rezistență din înseși iluziile mele și, pînă la urmă, am constatat că această atitudine a mea a fost excepțional de avantajoasă pentru mine însumi, în primul rînd, ca și pentru oamenii din jurul meu, aceștia reconfortîndu-se moral și remontîndu-și energiile de rezistență, de la etapă la etapă.

Cu o seară înainte au fost aduse în această celulă cîteva persoane mai recent arestate din lotul Muntelui Băișorii. Cei noi veniți fuseseră ținuți cîteva săptămîni la securitate și fuseseră bătuți atît de grozav încît unii dintre ei își pierduseră uzul normal al rațiunii. Era pentru prima oară cînd întîlneam în viață oameni înspăimîntați ca vitele, cu sistemul senzorial relațional atît de acut dezvoltat și cu un simț al primejdiei permanente atît de covîrșitor inhibat, încît îmi părea aproape neverosimil să cred că aceste ființe fuseseră înainte oameni întregi.

Adormisem aproape imediat după ce s-a dat stingerea pe închisoare. Eram extenuat de întîmplările zilei și, alăturea de aceasta, aerul mai ventilat din această celulă contribuia la ceea ce ar fi urmat să fie o noapte mai bună pentru mine, după atîtea de chin, în aer viciat.

Nu știu cît am dormit. Deodată m-am trezit cu un ghiont în spinare venit de la un țăran, care dormea lîngă mine.

— Opriți-l, nu-l lăsați ! Este la ușă.

Mi-au trebuit cîteva clipe să mă dezmeticesc. Profesorul Poruțiu își luase la subțioară lucrurile pe care le avea așezate drept căpătîi și trecuse peste oameni, spre ușă în zarea de lumină care venea printre obloane. Profesorul dormea îmbrăcat și încălțat de peste șase săptămîni, neprimenit vreodată, în fiecare zi așteptînd să se întîmple ceva miraculos, să fie scos afară din închisoare. Avea o mare nădejde în cei cîțiva disidenți ai partidului social democrat, care îi vor întinde o mînă de ajutor. Subconștientul său era în activitate continuă sub impulsul acestor așteptări. La vîrsta lui de peste șaizeci

și cinci de ani, nu erau de mirare pierderi de control de asemenea natură.

M-am dus la ușă, unde ajunsese, și am încercat să-i vorbesc. El nu dădea semne că mă înțelegea. Era cu ochii deschiși, părea treaz fizic, dar totuși haotic, manifestînd comportament de somnambul. Prinsese să bată în ușă, și în curte se auzeau pașii gardienilor care se apropiau de noi. Cu oarecare greutate și cu ajutorul altor oameni am reușit să-l aduc la locul lui unde, în cîteva secunde, a adormit buștean. Dimineața nu și-a adus aminte de nimic din ce se întîmplase peste noapte.

Abia se liniștise celula și în curte amuțiseră pașii gardienilor, cînd deodată m-am trezit din nou sub erupția unor vociferări sălbatice, venite din partea opusă mie a celulei.

— Săriți, săriți, oameni buni, că mă omoară securitatea! Nu mă lăsați!, nu mă lăsați!, nu mă lăsați! Săriți! Săriți! Să r rrr i ți...

Ion Herculea, un zidar din orașul Turda, tatăl secretarului de organizație politică (de partid) a Teatrului Național, Turda, se îndreptă spre fereastră cu ochii țintă, deschiși, ațintiți undeva, în necunoscut, țipînd mereu, după salvare și apostrofînd securitatea care îl urmărea să-l ucidă.

— Nu mă lăsați, fraților..., nu mă lăsați..., nu mă...

Ion Herculea, un om minunat, fusese victima unui denunț chiar al unui membru din familia sa; fusese acuzat că avusese cunoștință directă de activitățile oamenilor din munți, respectiv Muntele Băișorii. În noaptea cînd se petrecuse invazia asupra satului la Băișoara, se nimerise să fie și el în satul natal. Nu a luat însă parte la lupte, dar, se pare că încurajase pe unii apropiați de-ai săi și se bucurase de acest atac împotriva regimului. Fusese bătut peste tot trupul și fața lui asimetrică se asemăna cu fața Sfîntului Sebastian omorît prin insulțări.

În celula mea, printre alții, se mai afla și un tînăr voinic, un țăran născut după primul război mondial, din noua generație a țării întregite, greu încercate mai pe urmă, dar cutezătoare în credința posibilității creării unei vieți mai bune și mai fericite în România, după cel de-al doilea război mondial. Această generație a constituit și constituie azi pîrghia sigură a ridicării de mîine a României din mormînt.

— Mă numesc Grigore Ilea, de pe Valea Ierii. Sunt închis cu tata. Eu am venit din prizonieratul Rusiei de cîteva

luni. Eu nu cred că ar putea exista o mai bună rînduială în lume, cum am putea să o întemeiem noi, dacă nu ar fi comuniștii.

Ca mulți, foarte mulți alții, și fiul și tatăl Ilea fuseseră arestați pentru conspirație și ajutor divers dat partizanilor din munți, în cazul de față, Muntele Băișorii. Se dedicaseră cu totul mișcării de mase și riscaseră totul pentru a grăbi schimbarea treburilor din țară.

A doua seară după ce ajunsesem în celula aceasta, după ce s-a dat stingerea, am auzit că intra din nou în curte «dubița» securității. Ne-am înfiorat cu toții. Nu ne aminteam decît de un singur caz cînd această mașină a securității — pe care ajunseserăm să o identificăm de acum foarte bine după trepidațiilor motorului — a venit așa de tîrziu să aducă pe cineva. Știam însă că, în ultimele săptămîni, ori de cîte ori venea această mașină odioasă, la ore după închidere, și lua pe cineva dintre noi, acesta nu mai era adus îndărăt. La început am crezut că aceștia erau ridicați noaptea pentru a fi eliberați sau, în unele cazuri, cînd cauzele arestării ni se păreau mai grave și cu corelații extinse în alte regiuni ale țării, bănuiam că era vorba de transferări la alte centre de anchetă. Îndeosebi, se întîmpla că unii oameni au fost luați de la noi și duși la Alba Iulia, unde era grupul cel mai numeros al Muntelui Mare, maior Dabija, sau la Cluj — Armata Albă, Alex. Suciu.

Am auzit cîteva uși deschizîndu-se. La un moment dat a fost deschisă și ușa noastră și în cadrul ei a apărut comandantul închisorii încadrat de doi ofițeri necunoscuți de securitate. A fost rostit numele lui Grigore Ilea.

— Să-mi iau lucrurile cu mine?, a întrebat grijuliu omul.

— Nu, nu iei nimic, a ordonat unul dintre ofițeri, cu o voce sumbră. N-ai nevoie de nimic. Te vei întoarce curînd înapoi.

(Întotdeauna cînd vreun agent de securitate declara cuiva că se va reîntoarce curînd înapoi, însemna că nu se va mai reîntoarce curînd, sau deloc.)

Ușa nu s-a închis pînă în clipa cînd a ieșit Ilea. În treacăt, acesta a îmbrățișat pe cîțiva oameni.

Dimineața am aflat că a fost luat și tatăl lui Ilea, încă vreo patru țărani din regiunea Muntelui Băișorii, — din Poșaga și Ocoliș —, precum și țăranul fruntaș Mihai Cucu, din

Ceanul Mare, una dintre cele mai cunoscute și prestigioase persoane ale satelor județului nostru, din partea de cîmpie, care fusese delegatul permanent al partidului național-liberal în comitetul executiv județean.

Mihai Cucu fusese adus la închisoare în ajunul zilei cînd a și fost ridicat noaptea. Prin crăpătura unei ferestre l-am putut vedea și eu la baia închisorii, care se afla exact în partea opusă celulei noastrei. Acolo fusese tuns și deposedat de toate lucrurile personale, în afară de pantalonii albi de cînepă și cămașă, la fel din cînepă, cu mîneci largi, așa cum era portul țăranilor de pe cîmpie, din jurul Ludușului. Omul avea peste șaizeci de ani, părea bine dispus și se prinsese în glume cu gardienii care, se pare, făceau haz de obezitatea sa evidentă.

Scoaterea acestor oameni din închisoare, în noapte, ne-a incitat rele presimțiri și ne-a îngrozit. În sufletul fiecăruia dintre noi s-a strecurat șarpele rece al celor mai crîncene bănuieli care, din nenorocire, au fost reale. Toți cei șase țărani au fost împușcați, încă în acea noapte, la marginile comunelor lor, așa cum erau îmbrăcați. Doi dintre ei au fost aflați pe un drum pieptiș de munte, la marginea Ocolișului, legați laolaltă de mîini, cu sfoara de la încălțămintea unuia care a fost văzut mort, cu spatele gol. Au fost lăsați acolo între patru și șase zile pînă au intrat în putrefacție și apoi au fost îngropați chiar în locurile unde fuseseră asasinați de agenții criminali ai regimului.

Mihai Cucu a fost împușcat la marginea comunei Ceanul Mare, la capătul unui ogor de-al său. Fratele lui, Gherghe Cucu, care a fost arestat după doi ani de la această crimă, și cu care m-am întîlnit la Canalul Dunărea—Marea Neagră, mi-a povestit împrejurările neobișnuite în care a fost arestat «bădița Mihai».

— Ieșea din biserică, duminică la prînz, îmi istorisea Gheorghe Cucu. În fața lui s-a oprit o mașină a securității din care a coborît un ofițer, s-a îndreptat spre bădița Mihai și i-a spus să urce în mașină, că avea să dea unele informații cu privire la organizarea trieratului în arii. Eram și eu lîngă el și alți mulți oameni. Bădița Mihai s-a desprins dintre noi cu voie bună, cum îi era felul, s-a urcat în mașină, și dus a fost pentru totdeauna. După cîteva zile, niște ciobani din sat ne-au spus, într-o dimineață, că au auzit pocnete de arme în noapte, deasupra satului. Curînd cineva ne-a adus vestea înfricoșătoare că bădița Mihai a fost împușcat acolo, la crucea drumurilor.

Procurorul județului Turda era atunci un fost judecător, Ioan Solonaru, originar din Basarabia. Acesta se dovedise a fi o unealtă fidelă de realizare a opresiunii țăranilor și a oricărui individ indezirabil regimului. Ioan Solonaru a dat ordinul «oficial» ca aceia care fuseseră împușcați în condițiunile amintite, de intimidare și îngrozire a populației, să fie îngropați în locul unde fuseseră uciși. Aceasta am aflat-o mai tîrziu, cînd, pentru un timp, după 1955, am lucrat și eu în calitate de consilier juridic la Fabrica de Ciment din Turda, iar Ioan Solonaru se afla atunci la Industria Sîrmei din Cîmpia Turzii, în aceeași calitate de consilier juridic. Ajungînd în contact zilnic cu avocații și jurisconsulții orașului, unii dintre ei mi-au citat aidoma, fiecare în parte, declarația pe care o făcuse Ioan Solonaru în 1949, asupra asasinărilor de care lua cunoștință :

— Pentru bandiți nu există cimitir.

Această declarație teribilă a fost făcută de Ioan Solonaru într-o ședință a organelor politice județene, vorbind despre «dușmanii poporului».

* * *

Era pe la sfîrșitul lunii octombrie cînd, de acum, știam precis ce se întîmpla cu oamenii luați noaptea dintre noi. Afară continuau arestările în mod sistematic, după «norma» stabilită de partid. Toți cei care soseau de afară ne aduceau veștile grozave ale asasinărilor făcute peste noapte în toate părțile județului. Mai mult, oamenii care veneau proaspăt de afară ne dădeau identificările persoanelor pe care noi le cunoșteam, persoane care au fost luate dintre noi, cu unele excepții, cînd erau executați și alți oameni, tot pentru rațiuni de intensificare a teroarei și de demoralizare a populației. Un asemenea caz s-a petrecut cu un fost plutonier de jandarmi, Vasile Meșter (Trîmbițaș), care, în clipa cînd a fost arestat, a și fost împușcat la marginea comunei Brăzești (Baia de Arieș), în primăvara anului 1949.

Trăiam zile de groază care sporea în aceeași măsură cu cît timpul trecea și nu mai eram scoși la anchetă pentru încheierea dosarelor de trimitere în judecată sau de eliberare, și, în același timp, în măsura în care din munți ne veneau vești că ciocnirile dintre partizani și securitate continuau cu aceeași intensitate și furie.

Într-o seară se dăduse stingerea, ca de obicei. Gardienii treceau pe la ușile celulelor să ordone liniște. Deodată am auzit un claxon la poarta închisorii și imediat apoi am înțeles că mașina securității, prevestitoare de moarte, intrase în incinta închisorii. Motorul s-a oprit și cîteva voci joase s-au auzit șușotind. Nu era un singur om să fi dormit în închisoare și nu era o singură inimă care să nu fi bătut ca un ciocan în piepturile noastre, încît simțeam că aproape ne sufocam.

Prima ușă care s-a deschis a fost la celula nr. 5 unde eram eu și numele meu a fost acela care a fost rostit de data aceasta.

— Nu iei nimic. Te vei reîntoarce curînd, a zis un ofițer de securitate, pe care îl mai văzusem odată.

În mașină am mai aflat un singur om, pe doctorul Eugen Suroi. Fața lui era lividă și ochii holbați. Fiind un tip bolnăvicios hepatic, omul era atît de tulburat încît dinții din gură îi clănțăneau ca o mașină de tuns.

Ne-am strîns mîinile, alipindu-ne unul de altul, fiecare dintre noi avînd credința că mergem spre moarte. Ne închipuiam că în planurile diabolice ale securității trebuia să se fi inclus și asasinarea unor intelectuali, ca să se exercite și în felul acesta teama fără de margini pe care toată suflarea trebuia să o aibă față de puterea regimului clădit pe groază, sînge, cadavre, asasinat la drumul mare.

Mașina a alunecat ușor din închisoare, a luat-o pe strada George Coșbuc, și în cîteva minute am parcurs strada Dr. Ioan Rațiu, trezindu-ne ca dintr-un coșmar în fața porții securității. Mașina a intrat sub bolta porții și a stopat curînd. Cei doi civili care ne escortaseră au coborît din mașină. Șoferul ne-a ținut sub paza revolverului, cu ordinul expres de a nu scoate nici o vorbă. În mintea mea nu încăpea decît o idee : a veșniciei, în care voi intra curînd. Din nu știu ce străfunduri îmi reveniseră atîtea energii încît nu mă mai simțem înfricoșat pentru orice va mai fi fost să se întîmple. Îmi rosteam continuu și continuu, cu luciditate sau, uneori, habotnic, dar cu căldură sinceră și încredere absolută, toate rugăciunile pe care le știam. Peste acestea se ridicau imaginile scumpe ale mamei și tatălui meu pe care îi simțeam material lîngă mine. Eugen Suroi, crescut în spiritul catolic creștin al Blajului, mi-a mărturisit ulterior că și el își rostise rozarul ultim, pentru el și soție și cele două fetițe sub trei ani, care rămăseseră fără de nici un ajutor, și pentru biata lui mamă văduvă.

După un răstimp, care ni s-a părut o eternitate, a apărut un ofițer pe care nu-mi aminteam să-l fi văzut vreodată, și

ne-a ordonat să coborîm din mașină. Am fost conduși în două celule deosebite. Mi s-a părut extrem de straniu să aflu în această celulă minusculă o măsuță mică cu o lumină palidă deasupra, iar pe mescioară să observ cîteva coli de hîrtie și un creion.

Căutam să-mi închipui despre ce putea fi vorba, despre un testament sau..., aici am auzit vocea lugubră a ofițerului însoțitor :

— Cred că bănuiți de ce va depinde viața dumneavoastră, domnule Cârja. Pînă la miezul nopții aveți timp să mărturisiți tot ce ați ținut secret pînă acum, ori să vă scrieți...

M-am așezat tulburat de moarte pe marginea priciului. Am meditat cîteva minute și am început să scriu. A fost interesant să constat că prin simplul contact cu hîrtia și creionul, m-am regăsit complet și m-am simțit dintr-odată stăpîn pe toate resursele mele psihice și mintale. Am început să scriu repede, cu ușurință, aproape uitînd situația extraordinară în care mă aflam. Aveam un singur control : să nu spun nimic altceva decît ceea ce am declarat pînă aici. Nu am făcut nici o ștergere pe hîrtie, nu am omis nimic din ceea ce mi se părea esențial în procesul anchetei. Eram cutremurat cît de limpede și de clară îmi era mintea în aceste împrejurări. Mă regăseam din nou eu, persoana identică de pînă aici, încrezătoare în credința mea, liber de păreri de rău sau remușcări că aș fi greșit față de cineva în viață, inclusiv conștiința mea, dar cu o mare durere pentru suferințele cauzate părinților mei.

Undeva, într-un tîrziu, s-a auzit, în depărtare, bătînd un ceas. Nu am numărat de cîte ori a bătut. Imediat apoi o mînă s-a întins în celulă. Eu am așezat liniștit colile scrise în acea mînă necunoscută, care s-a retras încet. Apoi, m-am trezit în întuneric complet. Fulgerător apoi, nemaiavînd niciodată posibilitatea rememorării acestui act, mi-am pierdut controlul gîndurilor. Mi s-a părut că m-am afundat într-un abis.

Nu știu ce oră să fi fost cînd m-am trezit cu cineva care îmi bătea în ușa larg deschisă și-mi ordona să mă scol.

— Cafeaua, a spus un civil, cu fața posacă și dantura cariată, aparent indiferent.

Cînd se servea arpacașul la închisoarea Tribunalului, spre amiază, mașina securității a intrat din nou în curtea închisorii și ne reda vii între oamenii de care ne despărțiserăm în seară, pe amîndoi aceia care fuseserăm luați în noapte, care fuseserăm compătimiți și pentru care se făcuseră rugăciuni.

Acesta a fost unicul caz cînd oameni luaţi în noapte s-au mai întors în zi, vii între oameni.

Misterul acestei manevre a rămas obscur pînă azi în înţelegerea mea.

6. Tulburarea izvoarelor

În fiecare zi trăiam emoţii noi. În primele săptămîni ne simţeam încă legaţi de viaţa celor de afară, de care fuseserăm despărţiţi intempestiv. Depănam în gînd tot ce ar mai fi fost posibil să se întîmple în viaţa celor dragi nouă şi, cu mici excepţii, aproape toţi dintre noi ne înlănţuiam presupunerile pe zilele anotimpului, care dictează inexorabil ţăranului munca şi viaţa sa.

— Cred că ai mei, povestea un moşneag din părţile Muntelui Mare, au strîns secara în şură şi au început să o bată cu îmblăciile. Mi-e milă de baba mea, dar nu o pot ajuta. Poate să-i dea o mînă de ajutor vreun nepot sau vreun vecin.

Gîndurile m-au răpit şi pe mine înapoi, în ajunul arestării mele. Secerişul cerealelor — grîu, orz şi ovăz — era în toi cînd am fost eu ridicat. Conform dispoziţiilor abuzive ale regimului, toată recolta trebuia concentrată la arii, unde se instalaseră adevărate birouri de control al ultimului bob de grîu. Ţăranului i se alocase o cotă minimă de circa 70 de Kg. pe membru de familie pentru un an întreg, i se calcula, în plus, cantitatea pentru însămînţarea nouă, din toamnă sau primăvară, iar restul era confiscat pur şi simplu, sub titlul de «cotă» pentru stat (în contul armistiţiului, al creării de depozite pentru scopuri militare etc.). Bietul ţăran, obişnuit să aducă batoza de treierat acasă, unde din pleava şi neghina care i se scuturau în ograda proprie, se mai hrăneau cîteva păsări o perioadă de timp, primise cu inima sîngerîndă această măsură poliţienească, instaurată de regimul comunist, în scopul exclusiv de a-l şicana. Revoltele ţărăneşti din toate judeţele ţării, dar mai ales cele din Bihor, Sălaj şi Arad — unde mii de ţărani s-au ridicat cu coasele şi furcile împotriva agenţilor cruzi ai regimului, cînd aceştia i-au forţat să-şi strîngă recolta în arii —, vor rămîne pete sîngeroase de masacru în masă ale acestui regim inuman, cu nimic mai prejos în sălbăticie şi bestialitate ca ceea ce s-a petrecut cu ţăranii români în 1907 în

Țara Românească, Biharia, Apateu, Bereghiu, Somoscheș, Cermem, Copșa Mică, Aiuton-Turda, Galda-Alba Iulia etc., etc., vor rămîne mărturii peste secole de ceea ce a însemnat protestul sfînt al țărănimii române împotriva unui regim asupritor și exploatator, a unui regim născut din ură josnică împotriva așezărilor sacre, organice, a structurii de bază a statului nostru românesc, născut și clădit pe sanctitatea proprietății țărănești individuale și pe gospodărirea independentă.

Am aflat, cu o lună mai tîrziu de la arestarea mea, despre modul cum părinții mei au reușt să-și adune toate păioasele la arie.

Aveam două care de lucru, unul pentru cai și altul pentru vaci. De asemenea mai aveam un car de rezervă la care, la adică, puteam să mai înjugăm alte vite. Tatăl meu a plănuit să folosească toate trei carele, angajînd doi oameni pentru ajutor, socotind că de circa cinci ori folosit fiecare car în parte, va reuși să adune tot ce aveam pe cîmp, pentru ziua cînd batoza ar fi urmat să treiere stogurile noastre. Este necesar să amintim, că în cazul că oamenii nu respectau (voit sau nevoit) termenele date de comitetele de treierat — care lucrau direct cu bazele de strîngere a recoltei, supravegheate de partid și securitate —, erau pasibili de pedepse penale și amenzi strivitoare. (Aceleași penalități se aplicau în cazul că țăranii nu-și arau terenurile în termen sau nu le însămînțau, conform planurilor emise de aceleași comitete agricole conduse de partid.)

Mai mult ca sigur că sătenii au privit cu multă simpatie și extremă atenție familia noastră, după arestarea mea. Arestarea mea i-a tulburat adînc pe oameni, întîi prin felul neobișnuit cum a fost operată și, apoi, socotindu-se popularitatea de care se bucura familia noastră, deopotrivă în rîndurile românilor cît și ale maghiarilor, cu care conviețuiam în cele mai bune relații.

Cînd tatăl meu a ajuns în dimineața stabilită pentru transportul recoltelor la arie, a fost foarte surprins să constate că, efectiv, țarinile erau goale, nemaiexistînd nici o cruce de grîu sau claie de orz pe locurile unde le știa în ajun. Un lung șir de care, încărcate zdravăn, ieșeau de pe ogoare, iar oamenii, pe lîngă boi, zîmbeau tatălui meu, care rămăsese consternat de această surpriză. Erau aici oameni din tot satul, nu numai vecini, și nici nu erau numai cei mai înstăriți și, peste toate, nu erau cei mai mulți români, ci maghiari, cu toate că procentajul

dintre români și maghiari în comună era 50 % la 50 %. Gestul acestor oameni mi-a confirmat pe deplin virtuțile nobile ale țăranilor noștri și, apoi, ale posibilității conviețuirii armonioase ale grupurilor minoritare cu trunchiul etnic majoritar românesc, în statul nostru românesc.

De la un timp nu mai urmăream atît viața celor dragi nouă, a treburilor în care ei continuau să robotească pentru a-și asigura existența, cît persoanele în sine, desprinse de orice context social-economic. Ne preocupau numai părinții, soțiile, copiii, rudeniile și prietenii apropiați. Amintirile dulci legate de acestea prindeau să ne răscolească și, parcă, uneori, îi integram într-o zonă esoterică, într-o atmosferă distilată de orice impurități terestre, contemplîndu-le ca pe niște imagini eterice, dintr-o altă lume. Probabil că de aceea pustnicii și sihaștrii au ajuns să devină și sfinți, stînd departe de oameni și trăind cu ei numai în imaginație. În noi se petreceau procese psihice de care nu eram încă conștienți.

Eram numai la capătul unei despărțiri și nici unul dintre noi nu putea bănui că în față ne stăteau ani mulți și grei, cînd acele imagini aveau să se estompeze sau să se șteargă uneori, dar niciodată să piară, iar în locul lor, peste mințile și sufletele noastre aveau să se proiecteze alte spectre, spectrele întunecoase ale ființelor noastre înseși, ființe schilodite, slăbănoage, bolnave, înfometate. În oglinda sufletelor noastre, mai tîrziu în ani, nu mai era loc pentru lumina și icoanele dragi nouă, ci începeau numai lipsa, foamea, durerea, lacrima și interesele animalice ale salvării trupurilor noastre chinuite.

* * *

Începuse școala. Auzeam uneori, cînd era liniște, rîsetele voioase ale copiilor care treceau spre școală sau spre casele lor. Ochii ni se umezeau și fiecare ne aminteam de lunile septembrie din trecutul nostru, țărani și intelectuali deopotrivă, cînd o porneam la alt an școlar. Liceul „Regele Ferdinand", unde fusesem eu elev, era la mai puțin de trei sute de metri de închisoare. Cîte amintiri strălucitoare nu mă legau de acei ani petrecuți la acest liceu! Cîte idealuri nu mi-am creat eu pe băncile lui și cîte mici, dar fericite glorii nu m-au înfiorat înălțător odată cu încercarea condeiului pentru prima oară!

Într-o după masă caldă de sfîrșit de septembrie, cineva din celulă ne-a atras atenția că erau mai multe persoane pe

coridorul din fața grefei Tribunalului, coridor care dădea spre închisoare și care nu era închis încă pentru camuflarea noastră.

Era o mică zgîrietură pe sticla vopsită cu var de afară, și prin ea puteam să zărim cîte ceva afară, în curte, și pe coridorul de la primul etaj. În fiecare săptămînă, sîmbăta, erau două femei care apăreau de foarte dimineață lîngă grilajul grefei și stăteau ore întregi, pînă cînd erau alungate. Acestea erau soțiile doctorului Suroi și a șefului de stație CFR, Ion Popescu din Lupșa. Mai tîrziu am aflat că bietele femei, rămase singure și fără rudenii în acea comună, unde soții lor fuseseră cu slujbele, fără rezerve financiare sau servicii, cu mari sacrificii au reușit să plătească bani buni unui funcționar de-al Tribunalului, pentru accesul pe coridor, spre a putea numai să se uite la locul de supliciu al soților lor și numai spre a putea fi văzute, eventual.

În ziua de care vorbesc, era un șir lung de persoane care se uitau cu ochii mari, înfricoșați, în curtea liniștită, ca un mormînt, a închisorii, prin care rar de tot se plimbau doi gardieni. Fiecare dintre acele persoane avea, desigur, pe cineva după obloanele scunde din dosul zăbrelelor groase. Se pare că în acea sîmbătă, precum au mai fost și altele, vigilența pazei penitenciarului era mai indulgentă, fiind atîta lume pe coridor.

Doctorul Suroi mi-a spus că și-a zărit soția cu una dintre fetițe, pe care o ținea în brațe.

— Lîngă ea și doamna Popescu, mi-a mai spus el, se află o doamnă mai în vîrstă pe care nu o cunosc. Uită-te și tu, s-ar putea să o recunoști tu.

M-am apropiat de fereastră și mi-am lipit ochiul de zgîrietură. Deodată ochii mi s-au umplut de lacrimi și nu mai vedeam decît ca prin sită. Umerii au început să mi se clatine sub spasmele sufletului meu. O vedeam pe biata și scumpa mea mamă, îmbrobodită cu o năframă neagră, suptă la față, transfigurată, aproape de nerecunoscut. Se uita cu teamă spre fereastra celulei mele. În mod neîndoielnic, aflase că eram aici, după interesul exclusiv acordat acestei ferestre.

Mai tîrziu am aflat că familiile grupului nostru ajunseseră să se cunoască aproape toate între ele, din căutările lor zadarnice pe la securitate și Tribunal, ca să ne vadă, ca să obțină cîte o încuviințare să ni se accepte o haină, sau să aibă o veste de la noi, într-un fel oarecare.

Unele familii s-au dovedit extrem de întreprinzătoare și ingenioase, totodată, intrînd în contact cu diferite persoane cu influență, mijlocind strecurarea unor mesaje soților sau copi-

ilor lor în închisoare. Deci, nu era un mister că și mama mea să fi aflat unde eram eu și că, uneori, noi puteam să vedem pe cei care ne căutau.

În prima clipă mi-a venit să izbesc cu pumnii în geam, să-l sparg, spre a fi văzut cel puțin de mama, printre gratii, că trăiam. Dar, în clipa următoare, mi-am înăbușit pornirea, ținînd seama că aș fi putut primejdui alte bucurii pe care și alții dintre noi le puteau avea, zărind pe cineva drag. Am scos un deget pe după rama geamului, care însă nu putea fi văzut de sus, dar care totuși mi-a satisfăcut dorința nestăvilită de a face un gest, oricît de neînsemnat și disperat era, un gest de afirmare a existenței mele spre exterior.

* * *

Cîndva, prin octombrie, ni s-a permis să primim echipament de iarnă de acasă. Ni s-a dat o carte poștală pe care aveam dreptul să scriem lista lucrurilor de care aveam nevoie și care erau strict restrînse la un anumit inventar spartan, fără a face însă nici un alt adaus, referitor la persoana noastră, sănătate sau urări obișnuite.

A doua zi după expedierea cărților poștale, au și început să sosească pachetele de acasă. Orice lucru primit ne înduioșa și ori de cîte ori cineva descoperea un articol nou, neștiut de acasă, își punea întrebarea prin ce mijloace și cu ce sacrificii s-a putut cumpăra așa ceva de către familie.

— Nu pot pricepe de unde are soția bani să-mi cumpere bocanci noi ?, se mira pe toate vocile un muncitor de la Industria Sîrmei, din Cîmpia Turzii.

Doctorul Suroi și socrul său Octavian Bârlădeanu, un fost plutonier major de jandarmi, primiseră, fiecare în parte, colete mari, bogat asortate cu tot felul de lucruri noi, excelente pentru iarna care ne stătea înainte. Medicul se arătă generos și împărți o parte dintre lucrurile vechi sau excesive, care nu ar fi putut fi salvate de pe urma unei percheziții. Gestul lui, răsfrînt mai cu seamă asupra muntenilor, oameni sărmani și fără nici o posibilitate materială (unii nici nu fuseseră căutați de cineva și nici nu primiseră nimic de pe urma comunicării), impresionă celula noastră, pe deplin justificat, avîndu-se în vedere spiritul de egoism care se dezvoltă în oameni, în închisoare.

După cîteva zile îmi sosi și mie pachetul așteptat. Părinții depășiseră cererea mea, adăugînd în dublu exemplar aproape

tot ceea ce cerusem, plus alte cîteva lucruri extra. Am fost surprins să constat că gardienii care ne cenzurau pachetele nu mi-au reținut nimic. Unul dintre gardienii de la poartă, de care am aflat mai tîrziu că era o cunoștință de-a unei rudenii de-a mea, mi-a zis :

— Știu că veți da și altora care nu au, de aceea eu închid ochii.

Era primul reflex uman la începutul carierei mele de pușcăriaș, moștenirea prețioasă de la un regim defunct.

Nicodim Cirebea, un băiețaș slab, de șaptesprezece ani, prins în învălmășeala încăierării de la Muntele Băișorii, a primit și el un pachețel de la mama lui. Femeia, neputînd rezista îndemnurilor ei materne și de mare grijă pentru Nicodim, care era în pubertate, cu fața presărată de coșuri, slab ca un ogar, a strecurat în buzunarul unei tundre gri, un bulgăraș de unt și altul de brînză, învelite într-o merindare din fir de cînepă. Nicodim a intrat în celulă cu pachetul în brațe, cu ochii în lacrimi, sărutînd nesățios straiele primite, nebănuind existența lucrurilor înfundate în buzunare. A desfăcut cu multă încetineală traista vărgată, și a început să despătureasc albiturile și hainele primite. La un moment dat a nimerit buzunarul înfundat cu bulgării de unt și de brînză. Ochii i s-au aprins în cap, bărbia i s-a lungit ca unui cățel și nările au început să-i freamăte. Ducînd la nări merindarea umedă de zer, în clipa următoare și-a întins-o peste față, lăsînd să cadă untul și brînza peste genunchii lui slabi. Imediat apoi, un hohot de plîns a umplut celula, zguduind pe toți cei care eram înăuntru.

— Izvorul meu, cetina mea, pădurea mea, pruncia mea, prinse a se boci Nicodim, sfîșiat de amintirile incitate de contactul cu merindea țărănească pe care o strîngea în mîini cu disperare.

După ce s-a mai domolit, la mîngîierea și încurajarea unora dintre noi, am aflat taina acestui plîns convulsiv.

— Mirosiți-o și dumneavoastră, domnule doctor. Miroase ca mușchiul acela verde și gras de la izvorul de unde beam cu apă, la streașina pădurii.

Într-adevăr, petecul acela anonim de pînză era îmbibat cu un parfum greu de brad și mușchi, aromat cu unda specifică a brînzei greu mirositoare, de altfel, care formau laolaltă o totalitate de tonuri olfactive extrem de tari și tulburătoare.

Toți slăbiserăm îngrozitor și cu toții simțeam cuțitul foamei, care ne tăia încet puterile. Nicodim, acel tînăr în creș-

tere, suferea de foame într-un grad mai accentuat ca oricare dintre noi, împreună cu ucenicul mecanic Gheorghe Latiș, din lotul meu, de asemenea în vîrstă de numai șaptesprezece ani. Cu toate acestea, amintirile răscolite de peisajul în care s-a născut și trăit au covîrșit subit instinctul primar al hranei, debordîndu-l pentru un timp peste scara degradării umane, pe care regimul se străduia să ni-l determine. O dată mai mult, mi-am dat seama că cel mai puternic simț al omului este mirosul și că acest simț are în viață un rol extraordinar în orientarea finală a existenței umane și animale.

* * *

Țăranii munteni cu care eram închis manifestau serioase simptome de irascibilitate și de anevoioasă acomodare la privațiunea de libertate. Deprinși să trăiască liber, să cutreiere neîncetat în lume, cenzurarea mobilității lor înnăscute din necesitate le producea suferințe fizice peste cele morale și psihice. Cu toate acestea, acești oameni nu se revoltau atît împotriva autorităților regimului care erau, în primul rînd, responsabile de starea noastră, cît împotriva americanilor, în intervenția cărora credeau să se întîmple, în sprijinirea luptei poporului român pentru cîștigarea unei vieți libere și independente.

Mă lăsam atras în tot felul de discuții cu țăranii și muncitorii și adeseori descopeream geniale observațiuni asupra rațiunii existenței umane, profunde și de o subtilă nuanță teleologică. Oarecum, cu toții aveau o atitudine de paralelism umano-cosmic, să zic așa, în angrenajul existențial, neîmplicînd voluntar sau necesar personalitatea lor în trecerea lor prin viață.

— Ne-am născut să îndeplinim o lege a firii, îmi spunea cantorul bisericii greco-catolice din Băișoara. Pămîntul ne-a fost dat să împlinim voia lui Dumnezeu, peste care noi nu vom putea trece și nici stăpînirile, care de la El purced.

La fel ca moții, și acești munteni erau săraci în folclor, dar extrem de fecunzi în credințe mistice, în vrăjitorii și fabule.

Timpul trecea anevoie și condițiile de viață deveneau tot mai greu de suportat, odată cu numărul din ce în ce mai mare de deținuți, care continuau să fie aduși fără încetare. În ultimul timp erau aduși indivizi neafiliați vreunui grup anumit, dar suspectați de a fi dușmani subversivi și potențiali ai regi-

mului. Pentru aceea, regimul împînzise județul cu rețele speciale de provocatori și întinsese curse diabolice, pentru capturarea oricărei persoane susceptibile de a deveni un dușman activ. (Strategia aceasta s-a aplicat, de altfel, în întreaga țară, aidoma.) Mi-a fost dat să aud de numeroase organizații fictive, create de către securitate, folosindu-se foști polițiști, foști jandarmi și politicieni, descalificați moral din trecut, infractori de carieră și chiar cadre ecleziastice, din toate cultele. Prin asemenea categorii de indivizi, oamenii naivi și mai puțin naivi erau atrași în fel de fel de capcane, și apoi înfundați în pușcării, după ce li se confisca toată averea. Conform dispozițiunilor de drept penal, pedeapsa principală a privațiunii de libertate pentru conspiratorii la siguranța statului era corelată cu încă două pedepse suplimentare : confiscarea averii și degradarea civică, pe o perioadă determinată, degradare care începea să-și producă efectul numai după eliberarea din închisoare.

Într-o zi a intrat în celula noastră locotenentul Herța cu o persoană pe care o cunoșteam de afară, dar pe care nu am văzut-o îmbrăcată în uniformă militară niciodată. Odată fusesem în atelierul de fotografiat al acestui individ, un maghiar de circa treizeci de ani, care acum însoțea pe anchetatorul meu, în uniformă kaki, purtînd gradul de plutonier.

— Veți fi fotografiați pe rînd, ne anunță Herța. Dosarele dumneavoastră sunt aproape completate și în curînd veți fi trimiși la judecată.

Această știre nu ne-a speriat. Doream să ieșim odată și cît mai repede din această închisoare mizerabilă unde, pe lîngă altele, ne mîncau ploșnițele. Speram că vom da de un loc mai larg, într-o altă închisoare. Doream să plecăm oriunde, dar să plecăm odată. Nu bănuiam că în toate închisorile țării era aceeași situație, dacă nu chiar și mai rău. Capacitățile de încarcerare ale închisorilor rămăseseră mult în urma volumului extraordinar de mare de oameni arestați. România dispunea de un sistem penitenciar, pînă în 1944, capabil să dețină circa 15.000 de oameni în întreaga țară. Niciodată acest număr nu a fost atins în închisorile noastre, așa cum mi-au declarat diferiți foști directori de închisori din timpul regimurilor trecute, pe care i-am întîlnit în decursul ispășirii pedepsei mele, prin închisori sau la Canalul Dunărea-Marea Neagră. Acum în anul 1949, eram peste 150.000 de oameni sub lacăt în întreaga țară.

Era o după amiază blîndă de octombrie cînd oamenii, după ce-şi sorbiseră supele subţiri de coji de cartofi, moţăiau pe podele. Mă furaseră gîndurile spre satul meu şi cărţile mele şi lucrările pe care le începusem a scrie sau a le încheia. Nu ştiu cum s-a întîmplat, dar, în acele momente de amare tristeţi, mi-a venit deodată în minte Monahia, eroina unei nuvele de-a mele. Parcă se făcea că o vedeam în splendoarea unui balcon dintr-un crîng şi îi auzeam aievea vorba ei melodioasă cum se răsfrîngea ca un clincăt de violină într-un amurg diafan de vară coaptă. Deodată mi s-a părut că am auzit de-afară, un nume care m-a săgetat în inimă. M-am ridicat în picioare şi am trecut peste oameni, spre fereastra cu zgîrietura, pe unde puteam zări afară. Mi-am lipit ochiul de geam şi am privit direct înainte unde, rezemată de grilaj, privind avid pe deasupra curţii goale a penitenciarului, rotindu-şi ochii căprii luminoşi, am văzut-o pe Monahia şi alăturea de ea pe Liomena. Ochii amîndurora au trecut şi peste fereastra unde eram eu, dar nu cu insistenţă, doar în căutare.

Au zăbovit mult în tăcere. S-au retras apoi spre scările macerate de timp ale Tribunalului, să coboare în stradă. Îmi închipuiam că duceau cu ele, în sufletele lor, pustiul unei închisori între pereţii căreia ele nu aveau de unde să ştie, că acela pentru care veniseră le luase imaginea lor ultimă sub pleoapă şi că avea să le-o poarte ca pe un talisman ani şi ani la rînd, uneori fără nădejde, alteori ca un refugiu salvator pe un tărîm pierdut, în tinereţea care scădea în ani şi pasiuni.

7. Drumul osîndei

După ce fuseserăm înconoştiinţaţi că se apropia termenul de transferare a noastră la Cluj, unde urma să fim judecaţi de către un tribunal militar (Tribunalul militar orăşenesc, preşedinte Nicolae Vasu din comuna Şutu, judeţul Turda), a început o nouă fază în viaţa noastră de puşcăriaşi. Căutam să ne imaginăm cum vom apărea în faţa completului de judecată, ce vom declara, ce atitudine vom lua şi care ne va fi ultimul cuvînt. În afară de mine care aveam studii juridice şi care eram numit de ţărani şi muncitori, uneori, în mod cu totul impropriu, avocat (pînă la acea dată nefăcînd parte din vreun colegiu sau barou de avocaţi, şi nici nu am pledat vreodată

la bară) se mai afla la închisoare un amic, ceva mai în vîrstă decît mine, Ștefan Barta, care profesase efectiv meseria la bară și care avea, incontestabil, mai multe cunoștințe practice în procese decît mine. Ștefan Barta, fiul unor țărani modești din comuna Luna, de pe Cîmpia Turzii, fusese implicat în mișcarea regalistă a lui Ionel Manu. La ultimele alegeri parlamentare din 1946, Ștefan Barta a figurat pe lista de candidați, pe locul doi, a partidului național-țărănist, fiind considerat una din forțele tinere pozitive și promițătoare ale partidului său. Fiecăruia dintre noi ni se cereau sfaturi, eram consultați public sau privat, asupra declarațiilor celor mai potrivite pe care oamenii urmau să le facă curînd. Eram angajați într-o dilemă foarte subtilă și de mare responsabilitate morală față de acești oameni simpli, cu rosturi familiale definite, amenințați cu distrugerea definitivă a viitorului și a familiilor lor, de către regimul inchizitorial și crud care a pornit să ardă cu fierul roșu orice împotrivire și chiar și orice simplă bănuială de opoziție din țară.

De comun acord cu Ștefan Barta, am stabilit să sfătuim oamenii să fie cît mai prudenți și laconici în declarațiile lor, să evite orice implicații ale altor persoane și să nu recunoască în fața judecătorilor faptele neadevărate, smulse cu sila, în urma bătăilor îngrozitoare, la securitate. Pe cît posibil, le recomandam oamenilor să nege cunoștința vreunui comandament sau ierarhii în ceea ce securitatea numise organizație. Securitatea urmărea să prezinte grupuri constituite, adică structurate în formă de organizații, cu ierarhie de comandă și atribuțiuni de funcțiuni, deoarece această formă de activitate subversivă era compatibilă cu încadrarea indivizilor în paragrafe penale foarte grave, subtitlul așa numit de crimă împotriva siguranței statului, art. 209, paragrafele I—IV, Codul Penal. În cazul că gruparea respectivă era conectată cu vreo persoană oarecare care a ucis oameni sau agenți de-ai regimului, cum erau numeroase cazuri, pedepsele care s-ar fi putut aplica în asemenea cazuri mergeau pînă la pedeapsa pe viață, 25 de ani muncă grea, și nu cobora, în nici un caz, sub cinci ani detențiune simplă sau corecțională. Ne străduiam să evităm scara unor pedepse de asemenea natură, de care eram siguri că nimeni nu va ajunge să le execute pînă la capăt, dar care dacă s-ar fi aplicat în unele cazuri ale grupurilor noastre județene, efectul moral asupra oamenilor ar fi fost dezastruos, precum și asupra familiilor de afară. În același timp, regimul

s-ar fi servit de aceste sentințe în propaganda de înfricoșare a oamenilor de afară, realizînd înălțarea teroarei pe cele mai înalte culmi. Or, aceasta nu era în interesul nostru.

Era o zi rece, de toamnă umedă și opacă, cînd, într-o dimineață, am fost luați de la închisoarea județeană și transportați la sediul securității de pe strada Dr. Ioan Rațiu. Înainte cu cîteva zile fuseseră ridicați oamenii din organizația «Armatei albe» a lui Ionel Manu. De data aceasta nu am mai fost încarcerat în celulă aparte, cum mi se întîmplase pînă aici, ci am fost depus laolaltă cu toți membrii lotului meu, în garajul securității. Încăperea, aparent suficientă pentru adăpostirea a două mașini, servea de acum scopurilor de triere a arestaților, de deținere temporară sau pentru constituirea loturilor destinate transferurilor, cum era cazul de față. A fost prima oară cînd vedeam pe cele cinci femei care făceau parte din grupul nostru. Între acestea se afla și soția lui Alexandru Lazăr, șeful grupului nostru. Alexandru Lazăr nu fusese adus între noi. Soția lui mi-a spus că avusese o confruntare cu el, cu vreo două săptămîni în urmă.

— Nu mai este de recunoscut, mi-a spus biata femeie. E numai oase, ca un schelet. Degetele îi erau bandajate și pe frunte avea încă cicatrici crude. Îmi închipui că i-au fost smulse unghiile.

Soția lui Pamfil David, Ioana, era gravidă. O femeie de o rară frumusețe, plăpîndă, aceasta se simțea stingherită că trebuia să stea între atîția bărbați. M-am apropiat de ea și de mama ei să le încurajez. Le-am întrebat cum au fost tratate pînă aici.

Femeile, mama și fiica, s-au uitat una la alta, înainte de a vorbi. Ioana a lăsat capul în jos, iar mama mi-a spus :

— Am fost ținute tot timpul aici. Noaptea ne culcau, fie în celule, fie în spălător. Toată ziua ne-au pus la muncă, să curățim birourile, să șurluim pe jos, să spălăm rufe aduse de securiști de acasă, și cîteodată, să pregătim mîncarea securiștilor. Ioana a fost necăjită tare rău. Cu toate că este așa cum o vedeți, s-au năpustit armăsarii ăștia peste ea să o batjocorească și, cum ea se împotrivea, a fost bătută, lovită cu cismele și amenințată cu moartea. Numai ea și Dumnezeu știe prin ce și cîte a trecut. Din «curva partizanilor», nu a mai fost scoasă, cum au început să-i zică de la început.

În grupul nostru s-au observat, încă de pe timpul cînd eram în prima fază a cercetărilor, mici desidențe și ușoare fricțiuni. Se pare că oamenii de la Cîmpia Turzii, majoritatea

muncitori de fabrică, instigau spiritele împotriva lui Alexandru Lazăr. Oamenilor, mi s-a spus, nu le convenea să apară în judecată cu un șef de lot de talia intelectuală și prestigiul social minor al lui Al. Lazăr și, de aceea, îl făceau vinovat de înșelăciune, el pretinzînd că avusese relații cu intelectuali de seamă, din țară și din străinătate, și că, în ultimă instanță, aceia conduceau mișcarea subterană. În mod vădit oamenii erau decepționați că se angajaseră pe un drum, pe care nu aveau conducători de suprafață socială și de oarecare impozanță. Cel care urzea intriga în taină mi s-a părut a fi un oarecare muncitor laminorist de la Industria Sîrmei, Ioan Nicoară. Agitația lui nu a aflat asentimentul celor mai mulți, cu excepția unor amici de-ai săi, printre care și un om foarte mărunt, aproape un pigmeu, tatăl a șapte copii, Maxim Mărgineanu. Alexandru Lazăr, mi-a spus acesta, trecînd într-o zi prin fața casei lui, i-a dat și lui un manifest care, afirma Mărgineanu, nu apucase să fie citit de el, deoarece în aceeași zi, slăbind un stîlp din pivnița sa din curte, a intrat să-l consolideze dar, dintr-o oarecare cauză, stîlpul a căzut și tot pămîntul care era îngrămădit deasupra groapei ca să țină răcoare, s-a prăvălit peste el. Bietul om a suferit cîteva leziuni interne, a fost internat în spital de urgență, dar, fiind descoperit de către Lazăr că și el avea cunoștință despre organizația din munți, fusese luat din spital, încă nerestabilit complet.

— Cum de nu i-a fost milă de copilașii mei ?, se văita Maxim Mărgineanu. Nu a văzut că eu eram numai o jumătate de om și că aveam datorie față de familie să o țin ?

Omul avea ceva din caracterul țigănesc. Unii dintre oamenii din fabrică mi-au spus că era țigan pripășit la Cîmpia Turzii curînd după 1944, cu ajutorul partidului. Oricum, omul nu comisese nici o faptă ilegală și arestarea lui, în condițiile date, nu justifica nici o represiune de nici o natură, împotriva lui. Ceea ce se petrecea cu el era un abuz întru totul asemănător cu ceea ce se petrecea cu 90% dintre toți deținuții țării.

Ceea ce mă îngrijora, într-o oarecare măsură, era curentul de simpatie și interes care se formase între oameni pentru persoana mea. Mă temeam ca aceștia să nu fie tentați să rostească numele meu în proces, ca al aceluia care a atras adeziunile lor în organizație. Mulți dintre acești oameni, unii de absolută bună credință, insinuau asupra acestei alternative,

o dată, să apară într-o altă ipostază celor de afară, și al doilea, sperînd că apărînd eu în fruntea lotului, la ieșirea din închisoare, care părea iminentă și într-un timp nu prea îndepărtat, și-ar fi asigurat șanse avantajoase de o mai bună considerație, întrucît au lucrat cu oameni cunoscuți autorităților americane și, în același timp, cunoscut în regiunea reședinței lor. Singurul om care ar fi putut da această turnură procesului, fără succes, de altfel, era Alexandru Lazăr. Nu știu dacă i s-a pretins vreodată aceasta, dar ancheta care s-a dus cu mine nu a atins decît uneori, în tangență, această suspiciune.

În discuțiile mele cu oamenii am căutat să le temperez ambițiile, lăsînd să se întrevadă agravarea situației fiecăruia dintre noi, dacă Alex. Lazăr nu ar apărea ca singurul șef al lotului.

Atitudinea lui Nicoară mi s-a părut că nu era decît o sugestie inspirată de către organele de securitate, în scopul de a învrăjbi spiritele și de a asigura un martor puternic și înrăit împotriva lui Lazăr.

* * *

În noaptea aceea am dormit cu toții în garaj. Ni s-au azvîrlit cîteva rogojini, care nu au ajuns, însă, decît la acoperirea parțială a cimentului din garaj. Cei mai mulți dintre noi primiserăm paltoane de iarnă de acasă, așa că ni le-am așternut sub noi. Începînd din noaptea aceea, luni și luni la rînd, aveam să dormim numai pe paltoanele noastre, pînă cînd am ajuns la Canalul Dunărea-Marea Neagră, unde tot cu ele ne-am salvat, cei care le aveam, de vînturile reci și crivățele de gheață în bătaia sălbatecă a cărora am fost puși să murim.

Dimineața ieșise un soare rece de toamnă pe un cer ireal de albastru. Curtea securității era plină de frunzele castanilor care căzuseră peste noapte din cauza brumei care înghețase ultimele plante verzi care mai rezistaseră. Cîțiva ofițeri de securitate au intrat în garaj la noi, au trecut printre noi ca printre niște vite, împroșcîndu-ne cu fel de fel de insulte.

— Ce zici, doctore, mi-a zis un sublocotenent evreu, pe care îl cunoșteam de pe timpul cînd eram elev la liceu, ca fiind băiatul unui negustor de cîrpe vechi. Îți place unde ai adus acești oameni nenorociți ? Mă mir că nu ți-au dat în cap azi noapte.

Eram acum în curte, aliniați pe un singur rînd. Ni s-au citit numele de pe o listă de către un grefier al securității și, după ce am fost astfel verificați că eram cu toții prezenți, ni s-a ordonat să intrăm, în ordinea apelului nominal făcut, într-un autobuz albastru, cu perdelele lăsate. Pe culoarul deschis dinspre incinta securității, apăruseră aproape toți ofițerii și subofițerii securității, în frunte cu Kovacs, șeful securității, căruia îi vedeam azi, pentru prima oară, epoletul cu gradul de căpitan. Am recunoscut mulți dintre acești criminali, și am fost de-a dreptul stupefiat să constat că majoritatea acestora erau evrei și maghiari din orașul nostru sau din comunele apropiate. Regimul comunist s-a servit de elementele minoritare, alături de toți bastarzii satelor și orașelor noastre spre a forma primele cadre de securitate ale partidului comunist, punîndu-se în practică învățătura lui V. I. Lenin, care indica această manevră socială și politică, deoarece aceste categorii minoritare și sociale neidentificabile erau capabile nu numai de orice compromis, dar și de săvîrșirea oricărei crime împotriva majorităților constituite.

În acea dimineață îmi pusesem căciula în cap pentru prima oară de la arestare. Mi-o luasem pentru un simplu motiv de prevedere ; mă gîndeam că dacă vom fi separați de puținele boarfe pe care le aveam cu noi, să am cel puțin căciula, pantalonii de pănură groasă și paltonul, care să mă scutească de intemperiile neprevăzute ale naturii și de iarna care îmi stătea în față.

— Pare a fi Avram Iancu, mă zeflemisi unul dintre securiști, cînd treceam pe lîngă coridor, să mă urc în autobuz.

— În ultimii ani ai vieții, adăugă un unguraș cu mustața întoarsă, pe care îl știam că rămăsese repetent de mai multe ori pînă să ajungă în clasa a șaptea de liceu, cînd a sosit 23 august 1944, și în față i s-a deschis viitorul.

Ne-am așezat în liniște pe bănci. În interiorul autobuzului nu răzbea nici o rază de lumină, dar de la transparența perdelelor lăsate, se produsese un fel de luminiscență turbure, ca un abur. Ne puteam vedea unul cu altul, dar ne era oprită discuția. Patru securiști s-au urcat cu noi în autobuz, pentru supraveghere. De abia ne-am urcat, că motorul a și fost pus în funcțiune. Am simțit lămurit cum am trecut prin poarta securității, cum am înaintat cîtva timp pe străzile pline de oameni ale orașului și, apoi, deodată am pierdut urmărirea, nemaiputînd bănui pe ce drumuri am luat-o. În orice caz, după toate aluziile anchetatorilor, nu puteam merge decît la

Cluj. Unele poticniri ale motorului, arderi grabnice de carburanți, mugete groase ale gazelor scăpate pe eșapament ne îndreptățeau să credem că eram pe dealul Feleacului, în drum spre orașul unde ne așteptau osînditorii oficiali. Crima care se înfăptuia împotriva unor oameni care au îndrăznit să se gîndească numai că starea de lucruri din țară nu era bună și nici conformă cu dorința maselor trebuia dusă pînă la sfîrșit.

Simțind lîngă mine masa de oameni obijduiți, a unor bieți țărani și muncitori, care nu urmăriseră nici un profit decît acela al unei bune și cinstite orînduiri a țării noastre, sufletul meu se înălța și se întărea din ce în ce mai mult, pe măsură ce ne apropiam de Cluj. Acolo trebuia să-mi spun ultimul meu cuvînt, pe care mi l-am rezervat pentru judecată. De acum știam mai sigur ce aveam să vorbesc. Mergeam cu întreaga țară și mă simțeam tare și neînfricat.

II. Rogojina

1. Ardealul, prezent !

Intram pentru a doua oară în calitate de arestat în penitenciarul Cluj. Penitenciarul se afla în imediata apropiere de Opera şi Teatrul Naţional Român, pe strada Buday Naghy Antal, fostă Mareşal Foch. Oarecum, această închisoare îmi era cunoscută, din scurta mea deţinere anterioară, din anul 1946, cînd am fost învinuit de fapte incriminate de aşa-numita lege a «criminalilor de război şi vinovaţi de dezastrul ţării» — fapte pentru care atunci nu am fost condamnat de către Tribunalul Poporului, cînd aş fi luat maximum cinci ani, dar pentru care aveam să fiu condamnat în anul 1960 şi să primesc o sancţiune onorabilă de cincisprezece ani temniţă grea. (În anul 1946 fostul prim-ministru inginer Ion Gigurtu, condamnat în baza aceleiaşi legi, a luat cincisprezece ani. Or, eu nu fusesem nici ministru şi nici major la data săvîrşirii «crimelor», dar am luat, după douăzeci de ani, pedeapsa unui prim-ministru.)

În afară de acest contact iniţial cu această temniţă austro-ungară, mai fusesem ulterior în interiorul ei, în calitate de oaspete al fostului director al penitenciarului, dr. Ioan Meteş. Printr-un mariaj al unei verişoare a mea din Detroit (SUA) cu un nepot de-al lui Ioan Meteş, ne-am aflat într-un anumit grad de rudenie prin alianţă, şi la sfaturile rudeniilor din America, am vizitat pe fostul director al închisorii Dumbră-

veni, unde acesta avusese în paza sa pe Ana Pauker, pînă la data expedierii ei în URSS, în schimbul cu Moș Codreanu. Dr. I. Meteș îmi povestea despre privilegiile de care se bucura Ana Pauker în închisoare, unde era închisă cu o serie de alte membre ale partidului comunist român, dintre care Liuba Chișinevschi, celebra agitatoare, îndeplinea funcțiunea de secretară a acelei femei fatale pentru neamul românesc. Ana Pauker, pe lîngă faptul că se bucura de un regim alimentar princiar, sfida organele administrative ale închisorii, refuzînd să vorbească cu directorul, menținînd raporturi doar prin Liuba Chișinevschi. Trebuie să ne gîndim că sub același regim al închisorilor din România de sub regele Carol II, în același timp, românii închiși pentru că-și iubeau țara mureau de foame și erau scoși din închisori și împușcați la drumul mare.

În perioada cînd îl vizitam pe dr. I. Meteș (1945—1948), închisoarea gemea de deținuți de drept comun, un mare număr de sabotori economici din întreprinderile naționalizate, cîțiva membri ai unor organizații maghiare șoviniste și membri ai organizației generalului Aldea, «Sumanele Negre».

Directorul închisorii m-a scos prin curte să-mi arate gospodăria lui personală, avînd dreptul să țină, alături de caii închisorii care serveau transporturilor de provizii și alte munci anexe, o vacă în folosul său personal. La acea dată oamenii trăiau aproximativ uman, avînd cîteva cluburi sociale, vorbitor săptămînal cu familia, dreptul de a fi alimentați de afară (cei care aveau posibilități), servicii religioase duminicale în cele două capele creștine de la etajul trei.

De data aceasta am aflat o altă închisoare. Întîi, gardienii erau îmbrăcați în uniforme bine ajustate, majoritatea oameni tineri, cu privirile încruntate și dușmănoase. Fostul director I. Meteș fusese transferat la o altă închisoare, Mihail Kogălniceanu, pentru minori. Regimul alimentar era mizerabil.

Am fost debarcați din autobuz într-o curte interioară a închisorii, dintre clădirile masive, care formau sediile Tribunalelor și penitenciarului. Femeile au fost despărțite de noi și trimise la o secție specială, în aripa clădirii unde se aflau și femeile deținute de drept comun, unde se rezervaseră cîteva celule mai încăpătoare pentru femeile arestate pentru infracțiuni politice.

Bărbaţii am fost escortaţi la etajul doi, unde am fost băgaţi într-o sală largă, pe care am aflat-o goală. Lîngă pereţi erau înfăşurate rogojini, iar încolo se mai afla numai o sobiţă de tuci, într-un colţ, care, după instalaţie, trebuia să fi funcţionat cu gaz metan. Fiecare ne-am aflat cîte un loc, alinîndu-ne pe lîngă circumferinţa pereţilor, şi la mijloc, pe un rînd. Ne-am aşezat bocceluţele cu lucrurile pe care le aveam la căpătîi şi am început să cercetăm ferestrele, pereţii, uşa, podelele. Încă mai eram sub imperiul teamei şi a bănuielilor că Siguranţa era cu ochii pe noi, că mai eram în ghearele ei, că ne mai putea lua de aici să ne bată şi că, înadins ne adunase pe toţi la un loc şi nu ne amestecase cu alţii, spre a ne putea observa şi afla alte aspecte nemărturisite în anchetă. Cineva s-a apropiat de vizeta uşii, care se închidea cu un capac exterior, şi pentru că nu putea să-şi imagineze cum era acel capac manipulat, a dedus peremptoriu că acolo se afla instalat un aparat de detecţiune a convorbirilor noastre, de care trebuia să ne păzim. Am trecut cu toţii pe lîngă vizetă şi am fost de acord să fim prudenţi şi să nu angajăm nici o convorbire în acea arie. Mai tîrziu am constatat că acea vizetă servea pentru spionarea vieţii din celulă, nu atît cu urechea cît cu ochiul.

Cu toate că Alexandru Lazăr fusese adus odată cu noi şi în acelaşi autobuz, de abia acum a fost remarcat mai stăruitor şi prezenţa sa a început să provoace interesul nostru. Eu i-am întins mîna şi am schimbat cu el cîteva cuvinte circumstanţiale. Omul părea buimăcit, privirea îi era pierdută, iar trupul i se sfrijise şi scăzuse mult din ceea ce îmi aminteam despre el.

Ioan Nicoară, care se afla într-un alt colţ al sălii, de cum l-a văzut pe Lazăr, a prins să se agite. Scăpînd de sub sfatul şi prinsoarea unor mîini care încercau să-l reţină, s-a repezit la bietul om şi i-a tras două palme, în timp ce-i adresă cele mai triviale injurii :

— Bestie cu chip de om, m-ai nenorocit. M-ai tîrît în închisoare. Dacă vei scăpa viu de aici, ai să mori de mîna mea afară ! Vulpe roşie, nenorocitule...

Am pus mîna pe umărul lui Nicoară cu suficientă putere ca să mă simtă, m-am uitat în ochii lui şi am încercat să-l temperez :

— Toate la timpul lor, Nicoară. Acum avem altceva în faţă, nu răzbunarea. Trebuie să fim cuminţi şi să nu ne pier-

dem cumpătul. Dacă Lazăr ne-a adus aici, nu a fost în puterea lui să ocolească această nenorocire.

Nicoară a mai bombănit ceva în grabă și s-a îndepărtat de noi, nu fără să mai arunce priviri fulgerătoare spre Lazăr.

L-am sfătuit pe Lazăr să ceară administrației închisorii să fie transferat într-o altă celulă. În aceeași seară, Lazăr a fost scos dintre noi și dus la infirmerie unde, într-adevăr, îi era locul, ca să se refacă spre a putea apărea în proces.

* * *

Pe acea aripă a etajului doi al închisorii Tribunalului Cluj se aflau vreo 14 celule, cele mai largi ale închisorii, cu capacitate normală de 18-24 de paturi. Aceste celule erau despărțite de scările centrale ale penitenciarului printr-un perete recent ridicat. Din aceste celule paturile fuseseră evacuate și oamenii dormeau pe jos ; unii pe rogojini deșirate, alții pe podeaua goală. În felul acesta, într-o astfel de celulă, puteau fi înghesuiți peste 50-60 de oameni. Ni s-au luat lucrurile personale, lăsîndu-ni-se numai ceea ce aveam strict pe noi și, în plus, o pereche de schimburi, lînjerie. La protestul nostru, care încă la acea oră mai putea fi auzit, administrația ne-a lăsat și paltoanele, pentru a dormi pe ele. Uneori, însă, trebuia să ne culcăm îmbrăcați cu ele, din cauza frigului. Ziua ni le țineam pe umeri, cînd reușeam să ne sustragem supravegherii gardienilor, care aveau ordin să ne confișteze paltoanele dacă le foloseam peste zi.

A doua zi au fost aduși în celula noastră vreo șapte preoți greco-catolici din Maramureș : Sighet, Vișeul de Jos, Vișeul de sus, Iehud, Dragomirești, și cîțiva țărani din aceeași regiune. Apoi, în alte zile, au mai fost aduși cîte unul sau doi, cazuri izolate, pînă cînd, la un moment dat, celula ajunsese atît de compact aglomerată, încît nu mai puteam să ne mișcăm peste zi, decît cu greu, iar noaptea, spre a ajunge la tinetele de lîngă ușă, era una dintre cele mai silnice încercări, pentru cel care avea necesitatea și deopotrivă pentru cei cari se aflau de-a curmezișul drumului. Cu oricîtă grijă, era imposibil să nu calci pe o mînă, pe un picior al unui om, să nu-l trezești din somnul nenorocit de pe podele, să nu ridici un murmur împotriva ta, chiar dacă erai împins de trebuințe imperioase, care nu puteau fi reținute, cu oricît control și jenă ai fi avut.

Celula noastră se afla chiar lîngă intrarea de la casa scărilor, imediat în apropierea WC-ului turcesc. Încă din prima seară a sosirii noastre aici, am reușit să obținem vești asupra populației secției de deținuți politici. Am fost avantajați de faptul că gruparea lui Ionel Manu fusese introdusă în celula vecină nouă și prin orificiile peretelui comun, unde se întîlneau fumurile celor două sobe — de la noi și de la ei —, reușind să deplasăm hornurile sobelor, care fuseseră scoase din funcțiune (se lucra la introducerea unui sistem de încălzire centrală), am putut să vorbim de îndată ce am descoperit această posibilitate. De altfel, a doua zi dimineața, cînd ni s-a deschis celula pentru a ieși la WC, ne-am întîlnit cu unii dintre vecinii noștri imediați și chiar cu alții de la a doua celulă, care întîrziseră să iasă cu tinetele deșertate. Încă strictețea de fier a regimului din închisorile sovietice nu fusese instaurată complet, fiind numai în proces de evoluare. Doar foamea fusese impusă, ca prim pas.

La acea oră, a toamnei tîrzii a anului 1949, ne aflam în depozitul Tribunalului Cluj, aproximativ următoarele organizații pregătite de judecată : Armata Albă, organizația lui Alex. Suciu ramura Turda-Ionel Manu, ramura Bistrița, Năsăud-locotenent Ioan Hodiș, ramura Cluj-Gavril Groza, învățător Ion Lungu ; grupul Ion Crișan-Abăcioalei, organizație legionară, cu numeroase subdiviziuni aproape în toate județele Ardealului ; grupul Dr. Ioan Gărduș, organizația legionară Turda ; organizația Liga Apuseană a moților, Alexandru Lazăr, din care făceam și eu parte ; grupul rezistenței greco-catolice din Maramureș, constituită din preoți, medici, profesori și țărani, — Dr. Gavril Iusco, protopop Nic. Vlad, preot I. Hotic, preot Cristea etc. ; grupul greco-catolic Cluj, preot Gheorghe Mureșanu ; și în fine, ultimele elemente ale grupului medicului veterinar Capota din Margău-Cluj. Au mai existat o seamă de membri ai unor secte religioase interzise (baptiști și martori de-ai lui Iehova), cîțiva criminali de război întîrziați prin arresturi sau implicați în grupări conspirative ulterioare. La acea dată de care vorbesc, nu am mai întîlnit la penitenciarul Cluj nici un minoritar cum, de pildă, am întîlnit mai tîrziu, cu zece ani în urmă, sau chiar la Canalul Dunărea-Marea Neagră, unde am dat peste cîțiva maghiari, germani și evrei, închiși, mai ales, pentru fapte conexe cu infracțiunile politice. Într-un singur caz am luat cunoștință de o organizație de tineri evrei a unui oarecare Labiș din Moldova, numită «Pui de Lei», grupare evreiască cu caracter naționalist.

Atmosfera care ne-a întîmpinat la penitenciarul Cluj a fost una de mare surescitare, de tumult și efervescență greu de stăpînit, uneori de panică, dar, în general, aș putea-o defini ca masivă, dîrză și neclintită încredere în desnodămîntul fericit și grabnic al plasei în care fuseserăm prinși. Mi-a fost dat să aflu și de existența cîtorva persoane care au căutat, cum s-ar spune, cu luminarea contacte cu persoane de care se bănuia că au legături cu mișcările subterane, conștiente că acele persoane vor fi arestate, dorind însă să cadă și ele.

— Cum se putea, îmi spunea cu sinceritate naivă, un țăran din Baciu-Cluj, ca eu să fi rămas pe dinafară de toți oamenii de treabă pe care îi urmăreau comuniștii ? Mi-ar fi fost rușine ca nepoții mei să afle cîndva despre mine că eu nu am fost la cot cu acești arhangheli ai acestor vremuri întunecate, sub comuniștii ăștia hapsîni.

Altul, de care se făcea haz deseori, spunea unora și altora :

— Nevasta mea m-a băgat la închisoare împreună cu niște prieteni.

«Nu pierde ocazia, mi-a zis ea, îndemnîndu-mă să intru în legătură cu niște ofițeri din munți. Intră acum în închisoare, să nu fie prea tîrziu, să ai și tu o vechime de cel puțin cîteva luni, ca să fii îndreptățit și tu să fii despăgubit după ce vor veni americanii. Uită-te la jidani cum s-au pricopsit».

Din fericire, aceste cazuri au fost foarte rare și incidentale, cînd anumite persoane au calculat beneficii viitoare de pe urma detențiunii. Aceste persoane s-au dovedit, în timp, a fi cele mai slabe în suferință. Neavînd la bază o convingere puternică, un ideal pentru care să se expună și să lupte, au căzut repede și s-au prăpădit la primele probe de foame și frig. Unele dintre acestea au devenit informatori în închisoare, sau pontatori și brigadieri la canalul Dunărea-Marea Neagră.

* * *

Organizația care crease multe probleme securității a fost aceea a lui Ioan Crișan și Abăcioaiei. Ioan Crișan fusese un legionar notoriu, din garda veche, și deținuse funcțiuni politice în perioada guvernării legionare, iar în cadrul Mișcării Legionare avea o anumită distincție ierarhică, fiind comandant ajutor legionar. Acesta fusese un om onest, după toate

informațiile pe cale le aveam, fiind din județul Turda și activînd aici. Crișan se devotase integral cauzei căreia îi servea, considerînd-o că era și a întregului popor românesc, și de aceea, curînd după arestările din luna mai 1948, scăpînd de sub primul iureș, a intrat în clandestinitate activă, organizînd elementele rămase încă în libertate și mobilizînd și alți indivizi, care se ofereau voluntar să sprijine lupta clandestină.

Undeva, în județul Someșului, unde Ioan Crișan își desfășura activitatea (părțile Hășmașului : Zalha, Ciaca, Ciubanca, Ciubăncuța etc.), acesta a întîlnit pe un fugar din părțile Moldovei, de asemenea un legionar vechi, Abăcioaiei, care trăia ascuns prin casele unor români care își riscau, dacă nu viața, atunci cu siguranță libertatea, cutezînd să ocrotească asemenea elemente, care erau date în urmărire pe întreaga țară. Cu Abăcioaiei, Crișan a împînzit organizarea unor pichete anticomuniste în cîteva județe, care au funcționat efectiv și cu rezultate pozitive de înspăimîntare a regimului, de rezistență împotriva planurilor agenților comuniști pe care aceștia le-au întîmpinat alocurea, fără să bănuiască, de la început, de unde venea această împotrivire dîrză. Au fost zeci de cazuri cînd oamenii acestei organizații au pedepsit aspru, uneori agățînd în spînzurători secretari de partid abuzivi, milițieni, criminali sau agenți camuflați ai siguranței, strecurați printre sățeni.

Carența acestei organizații, după părerea noastră, după ce am cunoscut cîteva zeci dintre membrii ei și am discutat în mod amplu asupra acțiunilor lor temerare, a fost că nu s-a stabilit o legătură directă și de strînsă colaborare cu oamenii din munți. Activitatea lor, în afară de cîteva persoane date în urmărire și care trăiau ascunse, era desfășurată de oameni cu rosturi în sate, foarte puțin sau deloc bănuiți, care se cunoșteau în cercuri foarte restrînse și, mai ales, numai forțați de anumite împrejurări, cînd era nevoie de mai multe persoane spre a duce la îndeplinire vreo acțiune de represalii. Dacă Crișan și Abăcioaiei s-ar fi limitat să aibă numai ajutorul material, de aprovizionare și procurare de armament de la oamenii satelor, și ar fi folosit fugarii din munți, care mișunau pretutindeni în toți munții noștri, ar fi fost evitate multe jertfe care au căzut nechibzuit, precum și chiar moartea lor grabnică. Ioan Crișan a fost urmărit îndeaproape, pînă cînd într-o dimineață din luna martie 1949, trecînd dinspre gara CFR, Cluj spre podul peste Someș, pe strada Horia, a

fost somat de către o patrulă de siguranță să se predea. Crișan era travestit, foarte greu de a fi recunoscut, de unde rezultă că securitatea avea oameni de informație strecurați chiar în rîndurile organizației sale. Crișan a încercat o rezistență și a căutat să se retragă fugind, dar a fost blocat sub porticul Ocolului silvic regional Cluj, din apropierea podului peste Someș. Comandantul patrulei, locotenentul Moise Barany, un evreu care s-a îndeletnicit înainte cu vînzarea de îmbrăcăminte într-un magazin de stat, a tras cîteva focuri în plin și l-a ucis pe acesta sub poartă. Barany, ca răsplată pentru această ispravă și altele de aceeași natură, a fost numit comandantul arestului securității din regiunea Cluj, unde l-am întîlnit și eu în vara anului 1957 cînd am fost atras într-o cursă de către securitate, fiind arestat la Oradea, citat fals de președintele Tribunalului Regional Oradea, și adus la securitatea Cluj. Aici s-au exercitat fără succes asupra mea cele mai neînchipuit de groaznice torturi spre a mă sili să devin agent informator ; așa cum s-a petrecut, întru totul la fel, răpirea a sute și sute de intelectuali, foști deținuți politici, aflați liberi după rebeliunea maghiară din octombrie 1956, cu același scop.

Abăcioaiei se afla la Cluj la acea dată, în partea de nord a orașului, ascuns la niște studenți. Se pare că fusese filat de mai mult timp, astfel că într-o seară, cînd acesta trecea de la o ascunzătoare la alta, a fost arestat după o goană îndelungată, în care s-au schimbat focuri de armă și au căzut cîțiva grav răniți din partea Siguranței. Pe Abăcioaiei l-am cunoscut la penitenciarul Cluj, grupul lui fiind aici în așteptarea pronunțării sentințelor, cînd am sosit noi. Cu toate că era conștient că va primi pedeapsa maximă — el apărînd în proces ca șef de lot, cu crime împotriva agenților de securitate —, pedepsele în asemenea cazuri fiind moartea, omul mi s-a părut calm, demn, stoic.

— De voi fi condamnat la moarte și voi fi executat, mi-a spus el, într-o scurtă întîlnire care ne-a fost mijlocită la baie, mor împăcat că mi-am făcut datoria pentru neamul meu.

A doua sau a treia zi, într-adevăr, s-au pronunțat sentințele, iar Abăcioaiei și încă două persoane din lotul lui nu s-au mai reîntors la celula lor, aceștia fiind condamnați la moarte. Am aflat curînd că recursul a fost respins, la fel ca și cererea de grațiere înaintată lui C. I. Parhon, președintele prezidium-ului Marii Adunări Naționale. Cîndva, în vara anului 1950, Abăcioaiei cu asociații lui au fost împușcați în ceafă,

cum se obișnuia să se execute sentințele capitale sub comuniști.

Cu o parte dintre oamenii încercați ai acestui lot m-am întîlnit la Aiud și cu cei mai mulți — țărani și muncitori, elevi și studenți —, la lucrările Canalului Dunărea-Marea Neagră.

* * *

Organizația „Armatei Albe", cum se autointitulaseră partizanii regelui Mihai, era constituită mai ales din meseriași, mici proprietari de ateliere, proprietari de mașini sau autobuze, studenți, țărani și cîțiva învățători. Mi s-a părut că era o grupare destul de reușită și viguroasă, formată din oameni relativ tineri, nici unul nedepășind 50 de ani — foarte activi și întreprinzători. Spre deosebire de gruparea lui Crișan, aceasta nu avea în obiectivele ei de activitate acțiuni violente sau aplicarea de represalii oamenilor abuzivi ai regimului. De fapt, fuseseră surprinși în faza de constituire și nu se putea ști precis cum ar fi evoluat pînă la urmă. Deocamdată oamenii se întruniseră în anumite cercuri, cotizau și se ajutau reciproc. Cu toții se declarau monarhici, visau reîntoarcerea regelui abdicat și reinstaurarea unei stări de lucruri întru totul asemănătoare cu aceea care fusese înainte de război. Nu am aflat nici un intelectual mai de elită între aceștia și, de aceea, mi s-a părut caracterul acestei organizații ca fiind mai mult de ordin pragmatic, fără confruntări ipotetice ale unui viitor așezat pe baze mai solide ; erau oamenii unor inerții tradiționale.

Aveam cîteva îndoieli de la început asupra seriozității acestei organizații, adică de cînd am luat contact cu primii ei membri la Turda. Mi se părea ciudat și oarecum de neînțeles apariția acelui căpitan de marină civilă, Alexandru Suciu, la Cluj. Nimeni dintre oamenii acestei organizații cu mai multe ramuri nu mi-a putut da vreo dată biografică mai consistentă asupra lui și nici care anume îi fuseseră interesele la Cluj, de se aciuiase aici.

— Era încurcat cu o femeie de aici, mi-a spus un șofer aparținător grupului care, zicea, fusese unul dintre primii oameni recrutați de Suciu.

Am cunoscut la Canalul Dunărea-Marea Neagră pe aproape toți membrii „Armatei Albe", dar de Alexandru Suciu nu am dat printre aceștia.

Tot timpul am păstrat o anumită bănuială și nu am ezitat să mi-o exprim și față de membrii acestui grup care, sunt dator să o mărturisesc, erau oameni excepționali, oameni care au rezistat cu multă demnitate suferințelor și celor mai cumplite privațiuni. Prin intermediul acestor oameni am avut marea șansă să obțin cele mai multe informații politice de afară, cînd eram la Canal. Aceștia fiind majoritatea mecanici, au intrat de la început la atelierele mecanice de depanare sau menținere de mașini și utilaje mecanice, unde, în ateliere fiind, ajungeau în contact cu oamenii civili care furnizau materiale atelierelor MAI (Ministerul Afacerilor Interne), sau care ridicau piese și comenzi executate.

Grupul preoților din Maramureș, cam șapte la număr, dintre care protopopul Sighetului, părintele Vlad, un om blînd și înțelept, părea figura centrală a grupului, cuprindea și un număr restrîns de țărani, de funcționari administrativi și cîțiva medici. Spre deosebire de alte comunități religioase greco-catolice care au fost desființate de regimul comunist, și în care cei mai mulți preoți s-au întors la ortodoxism, iar care nu, au renunțat la exercitarea publică sau privată a funcțiunii lor preotești, preoții din protopopiatul Vișeului de jos au rămas uniți sub jurisdicțiunea protopopiatului existent și au profesat funcțiunea lor sacră paralel — desigur, pe cît posibil, tainic —, alăturea de ritul ortodox instaurat obligatoriu de regim în bisericile lor.

Alături de această învinuire — de a fi continuat să practice credința canonică greco-catolică, după tipicul prescris —, mai subsista și o altă învinuire care cădea sub incidența penală: aceștia găzduiseră diferiți călugări catolici alungați de la mînăstirile greco-catolice din țară, odată cu desființarea cultului lor.

Părintele Ștefan Hotic din Dragomirești, beniaminul grupului, părea un iluminat al unui nou apostolat al credinței părinților și strămoșilor săi. În ochii lui tineri și calzi vedeam cum ardea flacăra unei mistici înalte și sfinte. Prietenia mea cu acești oameni și cu medicul Iusco din Dragomirești va rămîne pentru mine, pentru totdeauna, o amintire caldă, duioasă și înălțătoare, la care poposesc de multe ori în viață în vremurile de frămîntări și zbucium ticălos. Seninătatea și resemnarea acestui grup, liniștea și înțelepciunea cu care raționa fiecare dintre acești oameni, în împrejurările de viață vitregă în care ne era dat să trăim, mi-au fost și mie

de ajutor și m-au călăuzit mai tîrziu de-a lungul anilor mei de temniță amară.

Cu toate că în Ardeal mai funcționa un tribunal militar, la Sibiu, afară de cele două de la Cluj (orășenesc și de regiune), Clujul a avut parte să judece cele mai diverse și mai numeroase organizații din rezistența națională română. Sibiul a judecat lotul maiorului Dabija (Muntele Mare), grupul lui Ștefan Popa, o parte din grupurile răzlețe din munții Făgărașului și grupările țărănești din județele Sibiu, Târnave (Mare și Mică), Hunedoara și Brașov, și altele, de care noi nu avem cunoștință.

Președintele Tribunalului militar orășenesc din Cluj era un oarecare Nicolae Vlasu, un fost judecător rural din comuna Șutu, județul Turda, de lîngă granița Feleacului. Acest om fusese eliminat din justiție sub Antonescu, pentru abateri grave de la etica justiției. După 23 august 1944, se înrolase imediat în solda comuniștilor și acum ocupa această poziție cheie de osîndire a celor mai buni fii și fiice ale țării. Un om venal, ironic, cinic, lipsit de orice reflex moral și compasiune umană.

Din 1948 pînă în 1951, sălile de ședințe ale celor două tribunalele militare din Cluj au fost continuu pline de oameni cu 7 ani închisoare corecțională. Pedepsele coborau pînă la sau altă, împotriva hidrei comuniste devoratoare a așezămintelor noastre tradiționale — civile, creștine, culturale și de organizare gospodărească —, sălile tribunalelor amintite erau ticsite cu familiile numeroase ale acestora, prieteni și cunoscuți, cînd era posibil. Valul de arestări de după 1956 nu a atins dimensiunile acestor ani de bestială represiune, în care Ardealul întreg, cu cea mai curată suflare a sa, a fost prezent la actul de acuzare a unui regim care se clădea pe teroare, prigoană, trădare, lacrămi, sînge, crimă, jaf, bestialitate.

2. Toți prin strungă

Loturile sosite înaintea noastră fuseseră citate pe rînd în fața Tribunalului militar —, a ceea ce, în timpul războiului, se numea curtea marțială. Sentințele care se pronunțaseră diferau după natura organizațiilor și, în interiorul lor, după

gradul de periculozitate a persoanei în parte. Astfel, de pildă, pentru membrii grupurilor «Armatei Albe», quantum-ul pedepselor a fost cel prevăzut ca minim în articolele penale, ceea ce părea curios, ținînd seama de cei aproape 150 de oameni cîți cuprindea, pe cercuri, această organizație. Alexandru Suciu, șeful suprem, primise 15 ani închisoare corecțională, iar șefii de ramuri, cum era Ionel Manu din Turda, primise numai 7 ani închisoare corecțională. Pedepsele coborau pînă la un an și au fost chiar cîteva achitări. Tuturor, însă, li s-au aplicat confiscarea averii și interdicția civilă care, în fond, însemna descalificarea persoanei de la exercițiul drepturilor publice-politice — afară, cum era acela de a fi ales sau de a alege, de a ocupa funcțiuni de răspundere în stat sau de a profesa o meserie publică (învățător, profesor, avocat etc.). Regimul urmărea cu asiduitate condamnarea oricărei persoane considerate cît de cît ostile sau rezervate față de politica nouă a comuniștilor, pentru a-i scoate pe acești indivizi din viața publică, paralizîndu-le orice influență, prin despuierea lor de drepturi publice pe zeci de ani, astfel ca aceștia să nu mai prezinte nici un obstacol în planurile lor diabolice.

Completurile de judecată funcționau zilnic, în rotație de echipe, așa că nu era vorba de întreruperi pentru odihnă. Erau unele procese care țineau cîteva zile la șir, din cauza numeroșilor martori care erau aduși cu forța de afară pentru a acuza. Nu am auzit atunci de nici un caz cînd vreun martor să fi fost citat și să se fi prezentat la cererea vreunui învinuit în apărare. Dar mai tîrziu eu însumi am prezentat o listă de șapte martori la al doilea proces pe care l-am avut în 1960, printre care pe scriitorul Ion Agârbiceanu și directorul liceului din Turda, prof. Octavian Dănilă, dar nici unul nu s-a prezentat, cu toate că, aparent, cererea mea a fost admisă pentru audierea martorilor.

Sosise Crăciunul, primul Crăciun în închisoare.

Se acceptau pachete lunare de la rudenii, sub cinci kg, cu un anumit conținut dictat, din care era exclus orice fel de aliment, în afară de zahăr și prăjituri. În fond, noi sufeream de lipsă de proteine și grăsimi, de exact ceea ce ne era interzis. Alimentația era extrem de slabă, cu scopul expres de a ne slăbi și demoraliza, prin aceasta asigurîndu-se șanse maxime de comportare a deținuților favorabile intereselor siguranței în fața instanței de judecată, interese care erau ca învinuiții să recunoască declarațiile date la anchetă.

Amintirile caselor noastre, ale celor dragi nouă, ale vremurilor de belșug și lumină de odinioară din satele noastre împînzite și pline de colinde și zurgălăi ne turburau sufletele și numai cu greu ne rețineam lacrămile pe cari fiecare le simțeam fierbinți sub perdeaua pleoapelor.

Cu o zi înainte de Ajunul Crăciunului fusese judecat lotul țăranilor din Someș. Printre aceștia se aflau și cîțiva preoți, ofițeri și un student de la institutul teologic ortodox din Cluj, Ciprian Suărășan, un băiat eminent. Seniorul grupului, Nicolae Ciaca, un țăran sfătos, cu nasul proeminent de legionar roman, adus oleacă de spate, era tălmăcitorul viselor. În închisoare, mai adesea ca oriunde în lume, hrana cea mai prețioasă a sufletului a fost și va rămîne visul. Numai în el ne regăseam și numai în el mai simțeam mîngîierea scumpă a libertății. Mai mult ca oriunde, în temniță mi-am dat seama de marele adevăr pe care Shakespeare l-a spus undeva, zicînd prin gura unui personaj : «noi suntem creați din stofa visurilor noastre».

În dimineața procesului, țăranii din Someș, după ce și-au spălat fețele și și-au îmbrăcat schimburile curate, care erau extrem de mototolite, de cum fuseseră ținute sub căpătîi, și-au făcut rugăciunile ca de obicei, de data aceasta însă în spatele preoților, și au început să schimbe gînduri între ei, îngrijorați de ziua care le stătea în față. Nu atît apariția în fața judecătorilor militari îi emoționa, cît eventualitatea de a vedea pe vreun membru al familiei și, apoi, osînda iminentă care le va pecetlui viața pe cîțiva ani. Bătrînul Nicolae Ciaca era arestat cu unul dintre fiii săi Valeriu, care fusese pînă la data arestării milițian la Cluj ; s-a apropiat de mine să-mi spună visul lui de peste noapte :

— V-am visat azi noapte, domnule doctor, îmi spuse el cu ochii mari, senini, adiați de un zîmbet bun și cald, înaripat de speranțe. Se făcea că veniserăți la noi în sat, într-o zi de duminecă, și erați îmbrăcat în alb. Era lume multă în fața bisericii, și eu v-am făcut loc ca să intrați. Mă gîndesc că acesta este un vis bun pentru ziua de azi și că Dumnezeu ne va fi de ajutor la judecată, încheie el cu fața surîzătoare.

Nicolae Ciaca prinse apoi să povestească și altora visul său cel bun, deplin convins, după concepția și tălmăcirea sa, că acest vis îi era de bun augur.

În sinea mea aveam o altă convingere asupra acestui vis. Întotdeauna cînd visam oameni îmbrăcați în alb îmi mergea

rău și, apoi, biserica însemna, în toate tâlmăcirile clasice de vise, recluziune, necaz, lacrămi.

Oamenii s-au întors spre seară de la tribunal. Sentințele urmau să se pronunțe în ziua de Crăciun. Ajunul Crăciunului l-am petrecut cufundați în nostalgii. Seara fusese o vreme rea, ploua din greu și mugea vîntul pe la ferestrele înzăbrelite.

— Parcă nici vremea nu se mai potrivește cu sărbătoarea Nașterii Domnului ; și ea este întoarsă ca gîndurile și viețile noastre, și-a spus gîndul unul dintre oameni, vorbind parcă pentru toți.

Strînși la un loc, oamenii din comunele apropiate, care își aveau aceleași obiceiuri specifice, aceleași colinde și aceiași prieteni, au prins să colinde încet, îngînînd emoționant de sensibil melodioasele și dulcile noastre cîntece de seară de Crăciun. Patru preoți someșeni, cîți erau cu țăranii și ceilalți din alte comune răsfirate, și apoi cu toții cîți eram din părțile Munților Apuseni, ne-am asociat glasurile noastre în colindul strămoșesc. Pruncul Sfânt se năștea în închisoare, simțeam aievea săvîrșirea minunii din staulul din Bethleem, speranțele noastre se înviorau din nou. Parcă auzeam goarnele și trîmbițele heruvimilor și serafimilor vestind peste lume marea bucurie a nașterii Mîntuitorului, care avea să aducă mîngîiere deopotrivă pentru cei săraci ca și pentru cei bogați, pentru cei bolnavi ca și pentru cei sănătoși, pentru cei liberi ca și pentru cei înrobiți.

În toată închisoarea se auzeau melodiile joase ale colindelor robilor și cu toată intervenția și amenințările repetate ale gardienilor, zumzetul sufletelor noastre ne-a unit pe toți sub suprema ocrotire a Dumnezeului nostru străbun, pe care fiecare îl mărturiseam.

A doua zi dimineața, imediat după cafea, s-a prezentat la ușa celulei noastre un gardian de la grefă. Acesta a citit lista nominală a tuturor membrilor grupului Someș, cîți erau în această celulă, și i-a condus apoi la grefa Tribunalului unde li s-au comunicat sentințele. Cea mai mare pedeapsă fusese de 12 ani, iar bietul Nicolae Ciaca, bătrînul cu visul său prevestitor din ajun, primise cea mai mică pedeapsă de 3 ani, detențiune corecțională. Într-un anumit sens tâlmăcitorul de vise fusese norocos : putea lua 5 sau 7 ani.

La cîteva zile oamenii din Someș au fost ridicați din celula noastră și transferați la două închisori : țăranii și muncitorii la penitenciarul principal Gherla, iar intelectualii și ofițerii la penitenciarul principal Aiud.

* * *

Grupul nostru, în întregime, cu excepția lui Alexandru Lazăr, și bineînțeles, a femeilor, eram în aceeași celulă unde am fost depuși de la început. Așteptam oarecum cu nerăbdare ziua judecății spre a ști, în sfîrșit, care ne era soarta. Provizoratul se pare că este o condiție neprielnică omului, fiind o condiție negativă umană, întocmai ca și oboseala. În mod curios, dacă afară, în libertatea relativă de dinainte, precum și la închisoarea județeană Turda, aveam credința fermă a unei iminente și neîntîrziate schimbări a regimului în țară, în aceste săptămîni de cînd eram la închisoarea Cluj, aproape că nu mai implicam în planurile noastre alternativa decisivă, dorită și previzibilă anterior, a schimbării regimului care, în fond, era unica soluție de salvare a noastră din gheara fiarei în care încăpuserăm.

În primele zile ale lunii ianuarie 1950, aproximativ în aceeași zi a plecării lotului Someș sau în ziua următoare, ne-au fost prezentate citațiile de notificare a prezentării noastre în fața Tribunalului militar. Conform dispozițiunilor procedurii penale române și instrucțiunilor de aplicare a procedurii penale cuprinse în codul justiției militare, care se aplicau în cazul de față, unui deținut compatibil de a apărea în fața unui tribunal militar, i se prevedea un timp prealabil de 15 zile, după ce i se citea actul de acuzare complet și i se acorda dreptul de a-și alege un apărător, cu care să aibă cel puțin o întrevedere în scopul pregătirii apărării. Noi nu aveam în față nici șapte zile pline.

— Acestea au fost legile burgheze de care justiția poporului nu mai are nevoie azi, mi-a spus un plutonier, care îndeplinea funcțiunea de grefier.

— Dar, i-am replicat eu, pe citația pe care mi-o dați să o semnez, sunt enumerate anumite paragrafe din codul de procedură penală și din codul de justiție militară. Dacă aceste dispoziții nu au fost schimbate de la data arestării mele din iulie 1949, acestea prevăd exact ceea ce eu pretind.

Omul s-a uitat lung la mine cu o lucire de ironie sau compătimire, a ridicat mucalit din umeri și mi-a zis cu inocență prefăcută :

— Veți pune aceste întrebări în fața tribunalului, a încheiat el discuția pe care o purtasem în biroul gardianului de pe sală, unde am fost scoși cîte unul spre a lua act de data fixată pentru judecare.

Acum că aveam fixată ziua judecății, oamenii au devenit deodată extrem de nervoși și irascibili. Mi s-a părut că pînă la această dată, mulți dintre ei nu erau absolut convinși că vor fi duși în fața tribunalului ci că, doar, se juca un teatru de intimidare cu ei. Unii dintre aceștia, printre care era și maistrul Ioan Stoica, unul dintre cei mai distinși meseriași de la Industria Sîrmei din Cîmpia Turzii, un om introvertit, laconic și cu foarte reduse relații cu oamenii din celulă, mi-a spus :

— Eu nu am avut niciodată nimic cu justiția. Comedia care s-a făcut cu noi pînă acum era prea destul ca să înfricoșeze oamenii de la întreprindere și să le dea o lecție de ce se poate întîmpla cu cei care uneltesc împotrivă. Nu văd ce nevoie mai era să ne ducă și în fața judecătorilor ? Cred că «tovarășii» și-au pierdut capul.

Cel care insufla zilnic o notă de umor și bună dispoziție în atmosfera încărcată în care trăiam era șeful de stație Popescu. Un om de statură potrivită, mai mult scund, cu o față inteligentă și vorbă blîndă, acest om s-a dovedit a fi un excelent improvizator în versuri de situații neprevăzute. Umorului său natural îi adăuga tăiușul satirei și al ironiei fine care avea darul să descrețească frunțile înnourate ale oamenilor. De îndată ce întreg lotul a trecut prin biroul gardianului și din nou ne aflam adunați la un loc, Popescu, care avea la el cîteva pungi de hîrtie, în care primise zahăr de acasă, cu un miez de creion a compus o cronică rimată a întregii mascarade, în felul original cum contempla el desfășurarea procesului, cum interpreta și cîntărea el importanța și contribuția fiecăruia dintre noi la răsturnarea regimului, după funcțiunile pe care le aveam în organizație, și ce pedepse se potriveau pentru membrii acestei Ligi Apusene a Moților.

Ion Popescu și Iosif-Joe Cîmpeanu, amîndoi suferind de apariția unor chelii premature, auzind de utilitatea unui tratament empiric a acestei boli, au început să folosească perseverent de cîteva săptămîni tot usturoiul primit de acasă, spre a-și face frecții pe capete.

— De acum, fraților, a încheiat Ion Popescu «sketch»-ul lui binevenit, toată lumea să poftească să se frece cu usturoi pe țeste, ca să aibă judecătorii poporului de unde trage și apoi de unde să ne cadă păr, pînă vom ieși din gheena, care nouă ne-a fost pregătită.

* * *

Ziua procesului.

O zi rece de iarnă. Căzuse zăpadă de mai multe zile. Eram scoși la plimbare în curtea alăturată închisorii, care se mărginea pe de o parte și la două extremități de însăși clădirea Tribunalului, iar pe cealaltă parte de un zid enorm, de peste patru metri, peste coama căruia se mai înălțau patru șiruri de sîrmă ghimpată. De la cîteva ferestre ale Tribunalului, din colțul dinspre stradă, unde erau toaletele, se putea vedea în curtea unde ne plimbam. Au fost cazuri cînd unii deținuți au surprins cunoscuți sau chiar rudenii, care le urmăreau viața din temniță și, uneori, reușeau să le transmită mesaje.

Cu toate că aveam experiența frigului din acele scurte plimbări pe care le făceam aproape zilnic, cu excepția duminicilor, în dimineața zilei de 9 ianuarie 1950, cînd am fost scoși prin labirintul coridoarelor într-o altă curte a închisorii și de acolo urcați la etajul trei, unde se afla Tribunalul militar «competent» să ne judece, parcă am simțit dinții gerului mai mult ca oricînd și pe aproape toți ne-a cuprins un tremur nebănuit de ciudat. Fuseserăm bărbieriți de cu seara și fețele noastre erau albe ca varul. Cîțiva gardieni se ațineau pe margini, iar unul, în frunte, ne deschidea drumul. Auzeam șuieratul subțire, de șerpi, al gardienilor, care atrăgeau atenția oamenilor, în mod straniu, să se ferească din calea noastră, spre a ne lăsa loc liber de trecere. Am fost uimiți de cîtă lume se afla pe coridorul principal al Tribunalului. Mergeam alături de colegul meu dr. Suroi. Deodată acesta mi-a atins cotul și mi-a șoptit emoționat :

— Uite pe sora ta. Lîngă ea este Lenuța. (Lenuța era soția colegului meu Suroi.)

În aceeași clipă am întîlnit ochii înlăcrămați ai scumpei mele mame, care se afla alături de sora și cumnatul meu, în același grup cu doamna Suroi. Am simțit că mă înăbuș și că picioarele mi se moaie, ca de gelatină. Nu am putut să rostesc nici un cuvînt, în așa măsură eram de turburat de această neașteptată revedere, după aproape șase luni de la arestare. Nenorocita mea mamă a întins mîinile spre mine și mi-a rostit numele, în hohotele de plîns care o cutremurau.

Aproape aceeași stare de lucruri s-a petrecut cu fiecare în parte din ceilalți oameni care se aflau cu mine. Fiecăruia îi venise cineva drag să-l vadă și nu a fost o inimă să nu se

cutremure la această întîlnire dintre baionetele soldaților postați din loc în loc pe coridoarele Tribunalului plin de lume.

Am fost escortați într-o sală vastă unde am fost așezați în bănci, sub paza baionetelor soldaților. Gardienii s-au retras într-o sălită lăturalnică. Eram singurul lot care urma să fim judecați în acea zi la Tribunalul militar orășenesc. Am zărit totuși într-un colț al sălii un grup de femei, de care am aflat ulterior că erau călugărițe ortodoxe de la o anumită mînăstire din nordul Ardealului, care fuseseră aduse aici pentru rejudecarea cazului lor, după ce alte persoane mai fuseseră arestate în urma lor. Asemenea cazuri se judecau de un complet special, într-o sălită mai mică, fără public.

După un timp, am fost chemați pe rînd în sala de ședințe, unde se aflau doi grefieri civili. Accesul publicului era interzis pînă în momentul intrării juriului, cînd imediat se începea ședința. Pe unul dintre grefieri, P. Lupu, îl cunoșteam foarte bine din timpul studenției mele la Sibiu, pe atunci acesta lucrînd la curtea marțială Sibiu. În calitatea mea de redactor al unui ziar, *Țara*, avusesem prilejul să cunosc multă lume din acel alt și iubit Heidelberg al studențimii române ardelene. În viața ulterioară studenției, multe din acele persoane cunoscute în împrejurări profesionale mi-au mai apărut întîmplător în cale și, uneori, mi-au fost utile situațiilor speciale care se născuseră după 23 august 1944.

Grefierul Lupu se afla alături de un alt grefier, un om mai tînăr — desigur, locțiitorul său, în faza de pregătire. Vechiul grefier, un om excepțional din cîte îl cunoșteam pînă aici, m-a recunoscut. Și-a lăsat capul în jos și l-a clătinat încet, în semn de compătimire, în timp ce se uita pe sub sprîncene la mine. Faptul că încă în acel om nu dispăruseră amintirile ce ne uneau și că avea un cît de mic interes față de persoana mea m-a remontat moral întrucîtva.

Grefierul Lupu îmi trecu dosarul noului grefier.

— Numele ?, mă întrebă acesta, ridicînd ochii miopi spre mine.

— Ion Cârja, am zis eu.

— Data și locul nașterii ?, urmă el.

— 25 martie 1922, Whitman, West Virginia, Statele Unite ale Americii.

Grefierul luă notă cu stîngăcie de numirea locului nașterii, de aceea fiind nevoie ca să intervin, pentru scrierea corectă.

— Profesiunea ?

— Agricultor, am declarat eu întocmai la fel cum o făcusem tot timpul pînă aici, cînd eram supus unui asemenea interogatoriu.

Grefierul a scris ocupația mea cu oarecare ezitare, ridicînd ochii de cîteva ori la mine, să constate dacă făceam o declarație sinceră sau nu.

— Educația școlară, merse el mai departe.

— Doctor în drept și absolvent al Facultății de litere și filozofie din Cluj.

Omul a pus stiloul deoparte, s-a uitat lung la mine și mi-a zis vădit iritat și nemulțumit :

— De ce căutați să induceți instanța în eroare, declarîndu-vă agricultor, deîndată ce aveți titluri academice ?

— Pentru că aceasta este realitatea, am zis eu. Sunt agricultor, nu am profesat nimic altceva în viața mea decît agricultura. Nu văd nici o incompatibilitate între studiile pe care le am și profesiunea pe care o prestez efectiv.

— Hm, făcu omul. Eu voi scrie aici avocat.

— Dumneavoastră nu puteți să menționați altă profesiune decît aceea pe care eu o afirm și, la adică, o atest.

Grefierul se consultă cu Lupu, îndrumătorul său în profesiune și, după avîzul acestuia, luă act de profesiunea mea întocmai, nu fără a mai face o observațiune :

— Va urma să faceți precizările de rigoare în fața instanței.

— Sunt conștient de acest lucru.

— Ați luat cunoștință de învinuirile care vi se aduc ?, mă întrebă el formal.

— Am luat act de articolele de încriminare a activității mele, am zis eu.

Am fost din nou trecut la locul meu din sala de așteptare. Aici am observat că, din cînd în cînd, unii oameni erau scoși de către soldați și duși la WC. Ion Popescu, șeful de gară, mi-a șoptit că era bine să cer și eu să fiu scos, deoarece familiile noastre sunt pe coridorul de trecere și aș putea să le văd.

Un soldat m-a luat în fața lui și mi-a indicat traseul de urmat.

Abia am ieșit din sală că am și văzut valurile de oameni de o parte și de alta a coridorului, lungindu-și gîturile să vadă în sala unde eram noi. Am văzut pe mama între acei oameni și din nou ochii mei s-au umplut de lacrimi. Cu orice

risc am luat din mîinile Mamei mele batista pe care ea mi-a întins-o și am simțit în ea umezeala lacrămilor ei. Mi-am dus batista la gură și am sărutat-o cu nesaț, în timp ce treceam spre toaletă. Eram intrigat că nu văzusem pe sora și cumnatul meu Octavian. Cînd, însă, eram pe cale să intru în vestibulul closetului, am zărit pe sora mea, în apropierea ușii. Ea mi-a făcut un semn discret cu ochii din care eu am dedus că cumnatul meu se afla înăuntru. Soldatul m-a însoțit pînă la unul din separeurile WC-ului, unde s-a postat să mă aștepte. Am intrat în cabina liberă, alăturea de una care era ocupată. Am bătut ușor în perete și mi-am spus numele. Nu era, de astfel, nevoie de nici o semnalizare, deoarece cumnatul meu a intrat numai cu o secundă înainte aici, așteptînd intrarea mea, bănuind că voi ajunge aici.

Cumnatul meu mi-a întins un bilețel pregătit pe sub peretele despărțitor de scîndură. Am trecut repede cu ochii peste el și am fost fericit să aflu că, în afară de nenorocirea abătută asupra mea, acasă erau bine, sănătoși și optimiști. Tatăl meu nu putuse să vină la Cluj, trebuind să stea cineva acasă cu gospodăria. Cumnatul meu a ieșit fără de întîrziere, pentru a nu stîrni nici o bănuială soldatului de pază, iar eu la cîteva secunde. M-am reîntors cu capul în pămînt, ridicîndu-mi-l numai cînd am trecut pe lîngă mama mea cu sora și cumnatul, care de acum erau din nou împreună, fericit că aveam mesajul de acasă atît de dorit.

* * *

Grefierul care ne identificase adineaori a ieșit în cadrul larg al ușii sălii de judecată și a strigat cu voce puternică numele lotului nostru :

— Liga Apuseană a Moților !

Am intrat cu toții în sala de ședințe și am fost introduși în două boxe. Juriul era constituit din trei judecători, dintre care doi ofițeri superiori, în timp ce președintele avea gradul de căpitan. În dreapta completului de judecată se afla procurorul militar. Foarte aproape de boxele noastre se afla o masă lungă, în jurul căreia ședeau cîțiva civili, pe care i-am bănuit a fi avocații noștri. Președintele aruncă o privire peste sala arhiplină, aparent bine dispus și pașnic. M-am uitat și eu peste sală, foarte fugar, deoarece nu aveam voie să privim în acea direcție unde era publicul. Am descoperit, pe lîngă familia mea, alte cîteva rudenii și un mare număr de prieteni, la care

nu mă așteptam să asiste, din motive de prudență proprie. De asemenea am descoperit cîteva fețe de ofițeri de la securitatea județului Turda, printre care și pe Vasile Herța, fostul meu anchetator. Anchetatorii, s-a observat, se prezentau și ei la dezbateri ca să fie văzuți de victimele lor, astfel ca acestea să-și păstreze declarațiile consemnate prin presiune și violență, oamenilor fiindu-le groază să nu mai fie reîntorși la securități pentru reanchetare, cum erau amenințați.

— Tovarășe grefier, citește actul de acuzare a acuzaților din boxă, a ordonat președintele, după ce a declarat ședința deschisă.

Grefierul a citit cîteva pagini întocmite de persoanele din umbră ale securității și tribunalului, acele persoane din vechile barouri și corpuri judecătorești, care acceptaseră să colaboreze cu regimul, dîndu-le o mînă de ajutor în problemele pentru care regimul nu avea personalul calificat necesar. Cu unii dintre aceștia m-am întîlnit la Canalul Dunărea-Marea Neagră în 1952, arestați în baza unor dispoziții administrative. Fără nici o jenă, acești detractori îndrăzneau să se revolte împotriva regimului, invocînd serviciile pe care ei le aduseseră, slujindu-i pentru a ne condamna pe noi.

Faptele pentru care noi ne făceam vinovați erau : contacte directe și de ajutorare a organizațiilor teroriste-paramilitare din munți, relații cu ambasada Statelor Unite (aici era citat numele meu), pregătiri în masă de primire a parașutiștilor eventuali, în cazul unei intervenții străine, agitații contra regimului și asociere în acțiunile criminale ale altor grupuri din munți, care săvîrșiseră crime împotriva agenților regimului. Faptele noastre, ale fiecărui membru în parte, se încadrau în articolele codului penal de sub titlul «crime și delicte de uneltire împotriva siguranței statului», art. CP 209, punctele 2—4.

După această formalitate procedurală, președintele a ordonat gărzii să ne evacueze din sală și să fim ținuți la dispoziția tribunalului.

Ordinea după care am fost chemați din nou în sală a fost aceea a gradului de învinuire apreciat de securitate și a periculozității intrinseci a persoanei. Au fost luați, la început, cei cu caziere mai reduse, cu contacte periferice cu Alexandru Lazăr. După apariția lor în fața completului de judecată, oamenii erau readuși în sala de așteptare, dar de data aceasta așezați în alte bănci, sub altă pază, fiindu-le interzisă orice

comunicare între ei sau cu noi, cei care urmam să fim luați la rînd.

Mai rămăseseră, spre seară, numai trei persoane care nu fuseseră chemate în fața instanței. Printre acești eram și eu, alături de Alexandru Lazăr și țăranul Pamfil David. În fine, înaintea celor doi, am fost introdus eu în sală. Intrarea mea a produs oarecare interes și mișcare în rîndurile asistenților, de unde am înțeles că asupra cazului și persoanei mele mai fuseseră interogați și alții pînă aici.

Am fost condus în boxă. Grefierul a citit procesul verbal de identificare.

Președintele a întrerupt lectura grefierului, după ce acesta a citit profesiunea mea. Cu un zîmbet maliţios pe fața lui lată ca o farfurie, acesta mi s-a adresat :

— Ați numit această profesiune ostentativ, ca să apăreți ca țăran judecat de justiția poporului ?

— Cîtuși de puțin, nu, am răspuns eu. Aceasta era munca pe care o făceam efectiv afară, încă de pe timpul cînd studiam, alături de tatăl meu, pe ogorul nostru.

Judecătorul a zîmbit cu răutate și, întorcîndu-se către ceilalți colegi ai săi, un colonel și un maior, care erau asesori populari militari, le-a zis :

— Un al doilea Iuliu Maniu. Și el s-a prezentat demagogic tot cu această calificare profesională în proces.

După acest scurt incident, grefierul a dat citire actului personal de acuzare.

Actul de acuzare se centra pe cunoștința mea directă cu Traian Macavei, unul dintre luptătorii cei mai temerari din Munții Apuseni, cu Serafim Buta, consilierul de presă a Misiunii americane din București, apoi participarea mea în calitate de co-autor al unui manifest prin care se propovăduia ura împotriva clasei muncitoare (a se citi «comuniștilor»), și se instiga la răzmeriță împotriva regimului ; colaborare și ajutor organizațiilor subversive, prin intermediul lui Alexandru Lazăr.

— Ați înțeles acuzațiile cari vi se aduc ?, mă întrebă președintele.

— Întocmai, am replicat eu scurt.

— Le recunoașteți ?, continuă el.

— Nu în întregime și, pe cele pe care le recunosc, nu întocmai cum au fost formulate de acuzare.

— Aveți un avocat personal ?, mă întrebă el.

— Nu am nici un avocat. Eu sunt avocatul propriei mele cauze.

— Procedura penală obligă ca fiecare inculpat, care apare în fața unui tribunal militar, să aibă un apărător calificat și aprobat de colegiul avocaților să apară în fața unei instanțe. Apărarea, printr-un avocat, este obligatorie într-un caz ca acesta.

— Tot procedura penală prevede că numai în cazul că inculpatul nu și-ar putea face singur apărarea, este obligatorie asistența judiciară. Or, în cazul de față, eu mă declar pe deplin capabil să mă apăr singur. Titlul meu academic nu este mai prejos ca al acestor domni din băncile din fața mea. Acceptînd apărarea acestor avocați înseamnă că eu îmi contest propria mea pregătire juridică, fiind de acord să dau cuvîntul altuia să vorbească pentru mine, cu care nu m-am întîlnit niciodată în viață, care nu mă cunoaște și care nu-mi cunoaște activitatea mea.

Judecătorul a suspendat pentru două minute ședința.

— Tribunalul se retrage pentru deliberare, anunță președintele.

De abia s-a retras, că judecătorii au și reapărut pe estradă.

— Tribunalul militar respinge excepțiunea dumitale ca inadmisibilă, a declarat președintele.

— Eu protestez împotriva impunerii unui avocat din oficiu în cauza mea. Suntem în fața unor violări ale dispozițiunilor de procedură penală, în acest caz, în sensul că nu mi-a fost admis contactul prealabil cu un avocat.

Un bărbat voinic, din banca avocaților, s-a ridicat în picioare, și, după ce a cerut dreptul la cuvînt, s-a întors către mine și mi-a declarat :

— Eu voi fi avocatul dumneavoastră. V-am citit dosarul, sunt familiarizat cu cauza și pot să vă fac apărarea în condițiuni optime, în ceea ce vă privește interesul.

— Dumneavoastră ați citit un dosar întocmit de organele de anchetă, recte, de agenții securității de stat, care au smuls declarații în mod forțat și care declarații, în nici un caz, nu reprezintă faptele și responsabilitatea mea în întregul context al condițiunilor sub care s-ar fi comis crima de care sunt acuzat. Dumneavoastră cunoașteți numai poziția acuzării și nu și a inculpatului. Eu vă reprob și declar că nu-mi voi însuși apărarea dumneavoastră.

Președintele a intervenit, chemîndu-ne la ordine. M-a făcut atent că va trebui să mă supun hotărîrii tribunalului și, în consecință, să accept apărarea din oficiu.

— Nu mă pot împotrivi hotărîrilor dumneavoastră, domnule președinte. Mă supun deciziei tribunalului. Dar, în ce mă privește, am dreptul să cer tribunalului să fie consemnată voința mea expresă de a mă apăra singur, că nu-mi însușesc asistența judiciară acordată din oficiu și că nu voi semna concluziile pe care avocatul propus de dumneavoastră le va pune în cazul meu.

Consemnarea a fost făcută potrivit cererii. Desigur, aceasta nu a avut nici un efect.

Procesul s-a judecat fără martori, fără confruntări, cel puțin cu Alexandru Lazăr, care era arestat și care, de altfel, ar fi fost singurul martor pe care l-aș fi propus.

După interogatoriul președintelui, la care eu i-am răspuns în conformitate cu starea reală de lucruri care a dus la împricinarea mea, și care diferea de învinuirile securității, a urmat la cuvînt avocatul, care nu a făcut decît să sumarizeze dosarul și să invoce, în apărare, eroarea în care căzuse o mare parte din populația țării, care nu a reușit să se desprindă de o anumită mentalitate burgheză din trecut și care nu a reușit să vadă încă drumul nou deschis de socialism. Cerea circumstanțe atenuante. Nu mi s-a permis să vorbesc în apărarea mea. Președintele mi-a spus că o voi putea face la ultimul cuvînt, care mi s-a dat după audierea și a celorlalți doi, Lazăr și David.

La ultimul cuvînt, oamenii au fost ponderați. Fiecare dintre membrii grupului căutau să așeze la baza activității lor, bunacredință și confuzia politică în care trăiau. O anumită cumințenie populară, specifică neamului nostru, a caracterizat, în general, atitudinile acestor oameni de suflet, care au vibrat la timp pentru interesul țării și bunăstarea oamenilor ei. Toți lăsau la aprecierea instanței pedeapsa care urma să li se dea.

În cuvîntul meu ultim, m-am ocupat mai ales de întreg grupul de oameni, de proveniența lor socială și de condițiile grele de viață ale acestora.

— Întreaga țară ar trebui să fie aici, am zis eu. Toți au aceleași simțiri, pentru că toți au aceleași nevoi, și toți suferă de aceleași dezavantaje în cîștigarea existenței de fiecare zi. Eu am fost la intersecția unor tendințe ale nemulțumiților și, în același timp, sub ochiul securității. Mi-a fost imposibil să fac vreun gest ostil împotriva orînduirii noului regim și, mărturisesc, nici nu aș fi făcut la acel timp, cînd nu vedeam nici

o rațiune. Crima mea constă în aceea că nu am divulgat ceea ce știam că se petrece în sate și în munți. Or, eu, fiul unui fost muncitor miner din Statele Unite, care cu trudă grea și-a cîștigat un ban cu care și-a cumpărat pămîntul și casa din țară, m-aș fi aflat în conflict cu însăși concepția onestă de viață a tatălui meu, cu tot ceea ce părinții mei au creat prin muncă și sudoare în această țară și pentru această țară, dacă aș fi trădat murmurările țării, care erau și ale noastre. În plus, mi-aș fi trădat conștiința. Eu nu mă consider vinovat de nici o faptă criminală împotriva regimului și de aceea eu cer să fiu achitat.

Am fost singurul, din acest lot, care am cerut achitarea.

Era seara tîrziu cînd am fost luați în primire de gardienii închisorii ca să fim conduși din nou la celulă. Am putut vedea din nou, sub lumina electrică de pe coridoarele înalte, fețele dragi ale familiilor noastre. Am avut o reacție subită de groază și scîrbă totodată, cînd am zărit prin lumea prin care treceam figura odioasă a fostului meu coleg de liceu, Viorel Oroianu. Acesta trecea cu capul sus printre oameni și le făcea gesturi de încurajare bieților oameni de la munte, dintre care mulți erau consătenii săi. Acest individ, unul dintre cei mai slabi la învățătură din clasa noastră, fusese acela care pusése în contact pe mulți oameni din satele de munte cu Traian Macavei. El însuși a fost acela care, fiind student întîrziat la Cluj, zărindu-mă odată pe stradă, m-a chemat la el să-mi prezinte pe Traian Macavei, omul de la care Lazăr avea numele meu. Eram sigur că acestui individ se datora arestarea cîtorva zeci de oameni nevinovați, pe suferințele cărora el și-a ridicat prestigiul infam de om al regimului, fiind numit avocatul regiunii Cluj, un post de extrem de mare răspundere și extrem de bine plătit.

Iubita mea mamă s-a aruncat printre gardieni să-mi atingă haina, văietîndu-se alături de celelalte mame, soții sau copii.

— Ionu mamii, Ionu mamii, dragul nostru, noi nu te vom uita niciodată.

După cîțiva ani, cînd ne-am văzut din nou, fiecare dintre noi mai îmbătrînit și mai obosit de viață, mi-am dat seama că imaginea mea nu a dispărut niciodată din inimile scumpe ale părinților mei și că rugăciunile și gîndurile lor începeau, ziua și noaptea, cu mine și se terminau tot cu mine, precum la fel cu fratele meu Nicolae, care fusese răpit de pe străzile Bucureștiului în 1947, și despre care nu mai știam nimic.

După două zile de la data procesului ne-au fost aduse la cunoștință oficială sentințele. Eu primisem 5 ani închisoare corecțională, 3 ani interdicție civilă și confiscarea averii. Pedeapsa maximă, Lazăr, 10 ani, iar minimă, 2 ani, Ioan Nicoară.

3. Oameni din rafturi

Lui Winston Churchill i se atribuie butada conform căreia diferența dintre capitalism și comunism constă în aceea că în timp ce primul este specializat în adunare și înmulțire, al doilea, comunismul, este expert în scădere și împărțire. Desigur, aceste cuvinte descoperă mult adevăr. Noi însă, cei care am asistat și trăit procesul de instaurare a comunismului în România, am putea face și alte diferențieri fundamentale, nu mai puțin plastice ca ale omului care, abia după dezlănțuirea teroarei în Europa de răsărit și centrală, și-a dat seama de enorma greșală pe care a patronat-o și el, cînd s-a hotărît abandonarea a o sută de milioane de oameni nevinovați în ghearele Kremlinului roșu.

După noi, cei care am cunoscut de la rădăcină geneza comunismului în România, precum am cunoscut, tot atît de amănunțit, și metoda de uzurpare a puterii de stat a acestuia, cu ajutorul de fiecare clipă al rușilor (și acum, comuniștii români, se pare că nu mai doresc să arate recunoștința datorată acelora care i-au născut și le-au pus în mînă pîinea, cuțitul și biciul, pentru gloate), nota caracteristică pe care a trasat-o comunismul vieții în țara noastră, și care dăinuie și azi cu aceeași nuanță de teroare neimblînzită, este că acesta a produs două polarizări de gravitație în rîndurile maselor : aglomerările la sursele prime de asigurare a procesului vital (depozite de alimente — carne, pîine, ulei etc. —, servicii, muncă de orice fel, fără discriminare, fără pretenții de recompensare echitabilă, imposibil de soluționat) și aglomerările din pușcării. Acestea sunt cele două curente pe care comunismul le pune în mișcare și, de îndată ce unul dintre ele își diminuează frecvența, regimul începe să se clatine sub vulcanii nestinși ai nevoilor umane sugrumate, producîndu-se, ceea ce se numește în domeniul electronic, scurt circuite.

Din ziua arestării mele am întîmpinat chinurile supraaglomerărilor din închisoare. Din mizerabila închisoare a Tribunalului Turda, plin de insecte, pînă la podelele goale ale

închisorii Tribunalului Cluj și, apoi, în continuare, la paturile de fier suprapuse în trei etaje, oamenii nu-și mai aflau locul minim de a-și întinde pentru odihnă, pentru cîteva ore în noapte, cel puțin, trupurile trudite, bătute și mutilate. Somnul, avînd pe deasupra altor funcțiuni de conservare a organismului și una esențială de dezintoxicare a lui, se înțelege că supra-aglomerările în care am fost determinați, în mod brutal, să trăim constituie, alături de înfometarea noastră îngrozitoare, unul și foarte însemnat atentat criminal împotriva vieții noastre, de dărîmare a rezistenței noastre bio-spirituale, prin desființarea unui coeficient minim de asigurare a unor condiții de odihnă.

Am fost transportat într-un vagon-dubă de la Cluj la Aiud, la 7 februarie 1950. Am fost îmbarcați în tren la miezul nopții și, cîndva, după cîteva ore, am fost cuplați la un tren de marfă, care ne-a transportat pînă la Aiud. În afară de intelectualii din lotul nostru, au mai fost încărcați aici intelectuali din alte organizații care mai fuseseră judecați. De asemenea am aflat în vagon o seamă de alți oameni, aduși de pe la diferite închisori din nordul Ardealului, care fuseseră duși pe la unele instanțe și securități, pentru confruntări. Acum erau reîntorși la închisoarea de ispășire. Țăranii au fost repartizați la Gherla, studenții la Pitești, elevii la Tîrgșor, și ofițerii, o parte la Dej și o altă parte la Aiud.

Era o zi geroasă de iarnă cînd am intrat pentru prima oară între zidurile închisorii Aiud. Cunoșteam închisoarea din exterior, și întotdeauna această clădire monumentală, masivă, mohorîtă, așezată în orășelul acesta dintre dealuri acoperite cu vii, m-a impresionat. Nu mi-am putut niciodată imagina că într-o astfel de clădire mută, împrejmuită cu ziduri înalte, ar fi putut încăpea atîta durere și că acele ziduri ar fi putut să aibă o forță atît de extraordinară în a stoarce din ființe umane toate resursele de energie, care susțin un om și îl înnobilează.

De la gară am fost încărcați în cîteva camioane deschise. Ni s-a ordonat să stăm pe vine. Peste capete ni s-au aruncat cîteva prelate înghețate, înțepenite, ca niște pînze de tinichea. Cînd ni s-au luat prelatele de peste noi, ne-am trezit între niște ziduri înalte, gri, iar pe lîngă camioane am văzut vreo duzină de gardieni și doi civili. Mai tîrziu am identificat că cei doi civili care ne-au primit erau unul directorul închisorii, Constantin Dorobanțiu, iar celălalt, fostul director interimar, Ioan Mariș, acum directorul fabricii închisorii.

Dorobanțiu ne-a trecut în revistă, uitîndu-se cu ochi aspri la noi. Întorcîndu-se spre gardieni, a dispus să fim încarcerați la unul dintre pavilioanele din fața clădirii centrale, a celei care mai tîrziu am aflat că se numea Celularul principal.

Am fost înghesuiți într-o celulă care se afla chiar la ușa de intrare a secției a șasea. Aici am dat peste un grup de persoane, cei mai mulți din părțile Orăștiei. Curînd am ajuns să cunosc pe un om brunet, cu sprîncenele groase și vocea melodioasă, îmbrăcat într-o haină cadrilată, cîndva de bună calitate și cu croi elegant.

— Mă numesc Militaru, mi s-a autorecomandat acesta. Sunt de loc din Oltenia, dar am profesat avocatura la Oradea pînă în ziua cînd am fost arestat.

Am fost informat de avocatul Militaru asupra tuturor oamenilor din lotul său, el fiind șeful unei organizații din Bihor care căzuse ca atîtea altele. Majoritatea oamenilor din lotul său se aflau în această celulă. Militaru fusese membru al partidului național-liberal. A jucat un rol activ în reorganizarea partidului său în județul Bihor dar, cedînd cu oarecare ușurință presiunilor politice din ce în ce mai simțite ale partidelor marxiste și coaliției și cîrdășiilor acestora —, Militaru a ajuns să joace curînd cartea falimentară și deloc onorabilă a lui Gh. Tătărescu. Pentru ca totuși să nu rămînă ridicol, după căderea lui Tătărescu din grațiile partidului comunist, omul, socotindu-se în același timp și frustrat, a început să recruteze oameni nemulțumiți pentru o acțiune proprie, desigur, subversivă, anticomunistă. Din nefericire, omul neavînd un stagiu suficient aici pentru a-și forma popularitatea cuvenită unui om politic, oamenii pe care i-a recrutat erau ei înșiși pripășiți în acea parte, fără aderențe în masa băștinașă. Mi-a fost foarte simplu să înțeleg natura eterogenității organizației lui Militaru, după ce am aflat că Militaru apăruse la Oradea de abia în anul 1945. Oamenii din Bihor își aveau mentorii lor politici și acelora le acordau încrederea lor, nu unui necunoscut. Ocupația vremelnică a maghiarilor îi înțelepțise pe oameni și le adîncise un nou simț al orientării sociale și politice.

Am stat doar două zile în celula în care am fost depuși în prima zi. În acest timp am luat contactul cu rigoarea de fier a unui penitenciar destinat să ucidă oamenii. Din primele clipe mi-am dat seama de severitatea condițiilor de detențiune de aici. Întîi, nu am aflat în această celulă nici un articol de inventar, din acelea care erau afișate vizibil pe un tablou din

apropierea ușii. Două hîrdaie mari, pentru necesități, atîta doar am aflat între cei patru pereți goi. Într-un colț al celulei se mai afla o sobă confecționată dintr-un butoi care servise pentru încărcarea de bitumen, în care ar fi urmat să se aprindă focul din vreun material combustibil, ceea ce nu se vedea în jur, precum, de altfel, nici foc și nici căldură nu am avut vreodată la Aiud, în acea perioadă.

Efectiv, intraserăm în celulă la ora 11 sau 12 dimineața. Celor din celulă li se servise deja masa și acum erau în așteptarea cinei. La ora 4 ușa celulei a fost deschisă. Un deținut cu șorț alb, care mînuia cu mare dexteritate un polonic de circa 500 de grame, turna fiecărui deținut în gamelă un soi de lichid transparent, în care se prizăreau cîteva foi de varză, lipsind orice urmă de grăsime. Această ciorbă mizerabilă a fost servită numai vechilor locatari ai celulei. Acea ciorbă, care nu conținea nici un element nutritiv, fiind un ieftin simulacru, oarecum eficace din punct de vedere psihologic, ne-a fost sustrasă noilor veniți pe considerentul că noi primiserăm o alocație de hrană rece pe o zi, la plecarea din penitenciarul Cluj. În realitate, nu a fost unul dintre noi să rezistăm ispitei unei bucățele de pîine și unei felioare de marmeladă, cît ne-a fost dat pentru o zi înainte rația de alimentație. La ora cînd se servea ciorba de varză noi eram sleiți de foame, consumîndu-ne hrana în ajun.

A doua zi am fost luați la două birouri speciale ; la unul să ni se întocmească formele de încarcerare, iar la altul să ni se controleze inventarul și să predăm la magazie ceea ce era în plus. Oricîte lucruri — mă gîndesc la îmbrăcăminte —, ai fi avut în plus de cele admise, aici nu ar fi fost suficient să le îmbraci toate și deodată, ca să nu simți frigul crîncen din celulă. În zilele următoare, am fost transferați pe același coridor, în aceeași secție, la o altă celulă. Cîțiva dintre noi fuseseră luați și repartizați aiurea, înainte de a fi scoși majoritatea. Fuseseră aleși dintre noi foștii jandarmi și polițiști. (Mai tîrziu am aflat că aceștia au fost trecuți la un regim special de pregătire, în vederea noilor funcțiuni care aveau să li se atribuie imediat după ce au ajuns la canal : brigadieri și pontatori.)

Celula nouă în care am fost repartizați avea trei șiruri de paturi de fier, așezate pe trei rînduri. Fiecare pat, la rîndul său, avînd încă două suprapuse. Patul de sus, al treilea, era lîngă tavan. Căpătîiul acestui pat dădea în plafon, iar oamenii care urmau să doarmă în el abia reușeau să se strecoare.

În fiecare pat dormeam doi sau trei oameni ; vorba vine că dormeam ; ne chinuiam unul pe altul. Unii dintre noi, după ce am stabilit de comun acord, dormeam sub paturi, cu schimbul. De altfel, nu era prea mare diferență între cei ce dormeau în pat și cei care dormeau sub pat. Uneori era preferabil să dormi sub pat, deoarece paturile nu aveau saltele, decît niște rogojini extrem de uzate, și le simțeam chingile de fier cum se atingeau cu oasele, întrucît nu mai era vorba de țesuturi musculare sub pielea noastră.

— Parcă suntem în rafturi, a zis odată cineva dintre noi.

Din momentul acelei reflecții, m-a pasionat această observațiune și, în acele vremuri de ușor romantism de început de închisoare, mă gîndeam cu stăruință ca primul meu volum de amintiri din pușcărie să-l intitulez : oameni din rafturi.

Iată însă că anii lungi de temniță care s-au adăugat, și pe care a trebuit să-i execut, au estompat acel prim contact cu celulele Aiudului, și la transcrierea memoriilor mele de acum, acea perioadă încape într-un singur și modest capitol, comparativ cu alte amintiri mai aspre și mai grave, care aveau să-și pună amprenta pentru veșnicie în viața mea.

Celula în care mă aflam avea două ferestre care dădeau spre celularul principal. Priveam spre acea clădire semeață din față, și ceea ce mă impresiona mai mult era liniștea de moarte care plutea peste ea. Nu-mi puteam închipui cîți oameni se aflau acolo, cine erau și ce se putea petrece în acea cumplită liniște de moarte care mă intriga.

— În celular, mi-a spus cineva dintre cei mai vechi, se află, întîi, toți criminalii de război și vinovați de dezastrul țării — toți demnitarii care au fost arestați și condamnați, precum și membrii Gărzii de Fier. Bănuiesc că mai sunt și alte categorii dar, chiar dacă ar mai fi cineva în afară de categoriile celor amintiți, aceștia sunt persoane care au conecție cu unele persoane considerate mai periculoase sau chiar acele persoane sunt considerate periculoase prin ele însile regimului, prin activitatea sau influența lor.

Într-adevăr, lucrurile se prezentau așa cum mi-au fost relatate.

La acea dată încă nu se fixaseră obloanele la ferestre și deținuții puteau comunica, de la fereastră la fereastră, prin alfabetul surdo-mut. În cîteva zile toți am deprins acest mijloc de transmisiune a gîndurilor noastre și de recepționare corespunzătoare. Mi-a fost curios să constat cît de ușor pot

reînvia învățături din anii copilăriei, amintiri și deprinderi pe care le credeam dispărute cu totul. Învățasem acel alfabet încă în primele clase liceale, dar erau mai bine de cincisprezece ani de cînd nu mă mai gîndisem la el. Iată că acum îmi prindea bine.

Noi aveam privirea din partea de sud spre celular. La partea stîngă a noastră, la colțul celularului, se afla grajdul în care erau ținuți cîțiva cai și boi de tracțiune, din serviciul închisorii. În fața grajdului se afla un fel de ogradă împrejmuită cu gard simplu, din scîndură, scund, unde oamenii din celular erau scoși la plimbare. În fiecare dimineață, după ce se dădea deșteptarea la ora cinci, începea imediat plimbarea, pe celule sau, uneori, ne-am dat seama, pe grupe de celule. Această plimbare continua pînă seara tîrziu, uneori mergînd pînă la stingere, la ora zece seara. Erau și zile și săptămîni chiar, cînd plimbările erau tăiate și atunci celularul semăna cu un enorm cavou. Acest sistem de plimbări era asemănător cu cel practicat în URSS, unde, oamenii care au fost deținuți acolo mi-au spus că, de pildă, la închisoarea centrală Lublianka din Moscova, plimbările se fac zi și noapte, fără întrerupere, din cauza marelui număr de deținuți, pe de o parte, și apoi datorită faptului că administrația închisorilor ferea oamenii de a se pune în contact unii cu alții.

Mi-am putut da seama, încă înainte de a ajunge în contact direct cu oameni din celular, că în celular erau cîteva mii de deținuți, după căruța de cai pe care o vedeam cum era împinsă zilnic de oameni încărcată de cîte două ori. cu turtoi (mălai bine prăjit în formă de colăcei). Pîinea o vedeam foarte rar și au fost săptămîni întregi cînd nu am văzut o firimitură de pîine.

De la această celulă am putut vedea ieșind și intrînd în celular umbrele unor oameni care au jucat rol de seamă în viața politică, culturală sau militară a țării. Aș putea afirma că aproape toți generalii români care au luptat pe frontul rusesc se aflau aici, în frunte cu miniștrii Apărării Naționale, șefii de stat major și amiralii. Aici se aflau toți aceia care au creat cadrele armatei noastre naționale și care au insuflat patriotismul cald în piepturile soldaților noștri, toți aceia care au dat dovadă de cele mai înalte calități ostășești și de jertfă pentru patrie.

Îmi persevereză în memorie figurile și numele unor asemenea personalități ale vieții noastre publice, care au fost la Aiud la acea dată, pe care i-am văzut sau de care am auzit,

cum ar fi : generalii Petre Dumitrescu, Macici, Budulescu, Molciuschi, frații Caraolț, Avramescu, Ciupercă, M. Lascăr, Manoliu, Țapu, Racoviță, Tătăranu, Stavrescu, Mihail, Dumitriu, Rosetti etc., amiral Păiș, profesorul Alexandru Marcu, filozoful Ioan Petrovici, poetul Nichifor Crainic etc.

Din această celulă auzeam în fiecare dimineață, înainte de a se da deșteptarea, cărucior morgii care transporta dis de dimineață trei-patru sau chiar mai multe cadavre, pe care le ridica din celular, de la secțiile externe sau de la spital. Cadavrele erau trecute în curtea din spate, unde erau ZARCA și atelierele de întreținere ale închisorii și unde tîmplarii pregăteau, la normă, sicriele din scîndură grosolană, cherestea ieftină, nedată cel puțin la rindea. Trupurile erau așezate aproape goale (numai în cămașă și indispensabili) în coșciuge și trecute prin gard alăturea, unde erau înmormîntate în cimitirul anonim al închisorii, fără de cruce, fără de lumînare și fără de rugăciuni creștinești.

Scîrțiitul dureros al acelui cărucior tras de oameni m-a obsedat apoi ani și ani la rînd, și nu știu de ce, am avut atunci impresia că în înaintarea lui anevoioasă, în alunecarea lui cu un fel de pocnete mici și rupturi în aschii, din cauza degresării osiilor și a gerului care înțepenea locașul de învîrtire a roților, se asemăna cu însuși mersul veacului nostru, care avea același plînset în scurgere.

Am putut vedea pe cei doi gardieni, aceiași întotdeauna, care însoțeau acest dric, pus în acțiune de trei oameni deținuți de drept comun, cu fețele puhave și roșii de ger.

Unii dintre noi eram sortiți să lîncezim ca stafiile în rafturile din celule, iar alții dintre noi să fie așezați în rafturile interioare ale lutului, unde se clădeau cîte trei sau patru lăzi cu cadavre, una peste alta, ca să rămînă și să ajungă spațiu pentru cît mai mulți. Și mult pămînt a trebuit și așa, cu toată economia locasurilor de veci de care regimul a aflat că era cel mai ieftin, la Aiud.

4. Pagini de istorie pierdute

În cele trei luni cît am fost ținut la Aiud am avut timp, aproape suficient, să aflu o serie de lucruri din viața publică a țării de care dacă nu eram complet ignorant, știam prea

puțin și destul de vag. Aceasta, pentru că la acel timp nu eram suficient de matur (între anii 1937—40), ca să urmăresc activitatea politică a factorilor guvernamentali, fiind încă elev de liceu. Apoi, tatăl meu a încercat să impună în familia noastră rezerve prudente față de curentele politice care vînzoleau țara în acea perioadă, considerîndu-le nesănătoase. Dînsul ne dădea exemplul Statelor Unite ale Americii, unde erau în ființă numai două partide, în timp ce în România erau, între anii 1936—1938, peste treizeci de partide și grupări politice, extrem de virulente, de contradictorii și cu o morală joasă, de castă, fără toleranță, exclusiviste pînă la extremă.

În primele zile ale încarcerării mele la Aiud, se afla în celulă cu mine un fost inspector financiar George Rățoiu, care era recunoscut de unii legionari ca fiind ajutor de comandant legionar, ceea ce el însuși nu contesta. Omul, un moldovean cu memorie sănătoasă și cu un trecut bogat de activități în cadrul organizației sale, s-a dovedit un excelent și fidel istoric al evenimentelor politice din țară, al căror martor fusese, din vremurile care coincideau cu nașterea mea. Ahtiat să învăț și să reține orice consideram util culturii mele și exersării memoriei mele pe care nu doream să o las să trîndăvească, am rămas recunoscător lui G. Rățoiu, pentru multe informații pe care mi le-a împărtășit. G. Rățoiu era un om scund, cu fața lungă și ochii blînzi, drapați de o pereche de pleoape japoneze, care îi dădeau înfățișarea permanentă a unui om doborît de somn sau în continuă întrebare. Acest om mi-a relatat cu exactitate matematică toate datele importante și remarcabile din viața politică, dramatică, a României, după cel de-al doilea război mondial, care l-a pasionat, dîndu-i atenția maximă și căutînd să se încadreze activ în procesul de evoluție al țării pe care a iubit-o. Cu o sinceră și caldă pasiune, el a împletit în țesătura acelor evenimente, începuturile de luptă ale generației sale, așa cum s-a ancorat în ea, de pe timpul studenției sale la Iași, alăturea de Corneliu Zelea Codreanu, zeul unei generații, pînă la scurta victorie legionară din 1940—41 și apoi, la ivirea furtunilor restricțiilor, de după 1945. Fără povestirile sistematice ale lui G. Rățoiu nu aș fi fost capabil să mă avînt în atitudinile ulterioare — intelectuale, de cunoscător al fenomenului legionar, morale și de afirmare a unei poziții —, cu sutele de legionari pe care mi-a fost dat să-i întîlnesc în timpul carierei mele de pușcăriaș pe termen lung. Oricum, alături de ceea ce aflasem de la G. Rățoiu și, mai tîrziu, de la alți mar-

tori iluștri și foarte competenți în materie, eu aș putea declara că educația mea politică națională — de cunoaștere și de discriminare, de doctrină și de definiție, de trecut istoric și lupte convulsive —, a început să mi se cristalizeze de abia la Aiud, și de aici înainte.

Oamenii pe care i-am întîlnit aici, și la Canalul Dunărea-Marea Neagră, în marea majoritate a cazurilor, au fost oameni integri, robust călîți sufletește și mintal, oameni deplin conștienți de valoarea rolului pe care un individ, oricare ar fi, era dator să-l joace în viața comunității românești, în scopul creării unui viitor cît mai bun și strălucitor de înălțare a neamului nostru. După aproape un deceniu de cînd mă aflu în așa numita lume liberă, mi-a fost imposibil să mai întîlnesc oameni de aceeași talie morală și patriotică, între fugarii de după 1945 și ulterior, pînă azi, decît, în mod excepțional cîțiva, pe care îi pot număra pe degetele celor două mîini.

* * *

Istrate Micescu, fostul ministru de justiție în guvernul Cuza -Goga (dec. 1937—febr. 1938), căzuse victimă în închisoare, datorită unui învățător din Bucovina, Nichifor Robu, fost deputat în partidul Liga Apărării Naționale Creștine (LANC), cu semnul de partid și electoral, svastica. Nichifor Robu, mîhnit și revoltat de starea de lucruri în care ajunsese țara după 1944, a convocat pe Istrate Micescu la o anumită biserică din București, în 1947, cu scopul de a depune un jurămînt de credință pentru realizarea unei sarcini și misiuni politice patriotice, autoînsușite de aceștia, de salvare națională, sub auspiciile unei organizații subterane, al cărei președinte urmă să fie savantul jurist român alături de Nichifor Robu. Se pare că au mai fost încunoștințate și alte persoane, de unde a urmat inevitabil răsuflarea indiscreției care a ajuns la urechea securității. Istrate Micescu și Nichifor Robu au fost arestați chiar în biserică, în vreme ce preotul îi avea pe amîndoi sub patrafir.

Acest om cu memorie fantastică și neegalat de nici un alt savant român în materie de drept civil, s-a acomodat mai ușor ca mulți intelectuali la condițiile mai mult decît spartane ale temniței. Din nenorocire, nu a avut o constituție biologică pe măsura moralului său, așa că la cîțiva ani de la încarcerare, a decedat înainte de a împlini vîrsta de 70 de ani (s-a născut în anul 1881). În timpul asprei sale detenții, Istrate Micescu a

susținut un înalt nivel de preocupări în lumea penitenciarelor pe unde am fost purtat. Ca mulți alții, și acesta a contribuit să sporească cultura oamenilor din închisori, continuînd să învețe și să îndrumeze oamenii cu care soarta l-a pus la un loc, pentru care el a fost o binecuvîntare.

Mi-a fost dat să aud de la foarte mulți deținuți, la Aiud, o seamă de lucruri narate de Istrate Micescu, din timpul cînd acesta a ocupat funcțiuni de înaltă răspundere în stat, ca aceea de ministru, de profesor universitar și de strălucit decan al baroului de avocați din București și președinte al altor organizații și asociații juridice din țară și din străinătate. Alături de Nicolae Titulescu care era cu doi ani mai tînăr decît Istrate Micescu și care, la rîndul său, a fost un eminent jurist, impunîndu-se într-o așa măsură încît la vîrsta de numai 21 de ani a devenit profesor universitar, tot de drept civil și tot la aceeași universitate din București, Istrate Micescu va rămîne în istoria juridică română, prin remarcabila sa contribuție didactică, oratorică și fulminant pledant la bară, ca una dintre cele mai ilustre figuri din viața academică română.

Nu l-am întîlnit niciodată în viață pe Istrate Micescu, cu toate că și el a fost la Aiud. Nu am putut afla data cînd acesta a decedat. Din multele amintiri ale acestui om de seamă, mi-au rămas în minte multe povestiri, amintiri de-ale acestuia și anecdote atribuite lui. Dintre amintirile lui, voi relata una care mi se pare interesantă și mai puțin cunoscută și, socotesc eu, ar merita să fie salvată de la pierdere, în cazul că nu se va afla altcineva, mai competent, cîndva, să vorbească despre ea.

După alegerile parlamentare din decembrie 1937, de la care dată nemaiexistînd alte alegeri libere în România (și chiar, de nici un fel, deoarece ceea ce se practica acum în România nu mai sunt alegeri, desemnîndu-se de partid cîte o persoană pentru o poziție ; ceea ce sunt, s-ar putea spune, confirmări ale maselor, obligate să se prezinte la urne), guvernul liberal nu a reușit să obțină majoritatea de 40 % conform căreia, după legea electorală în vigoare, partidul cîștigător al unei asemenea majorități ar fi beneficiat de o primă de 20 % la mandatele cîștigate, asigurîndu-și conducerea. Opoziția partidului național-liberal era formată din două partide aparent puternice la acea dată : partidul național-țărănist și Garda de Fier (Mișcarea legionară). Aceste două partide au mers în alegeri în cartel, stabilind o platformă electorală acceptabilă ambelor partide — de toleranță și de supraveghere a legalității alegerilor —, cu intenția declarată de a răsturna

guvernul liberal, cum s-a și întîmplat. Partidul național-liberal a obținut 36 % din voturi (sau 39,2 % din totalul mandatelor), partidul național-țărănist și Garda de Fier aproximativ 35 %, iar restul a revenit altor partide minore, cum era și partidul Cuza—Goga, care a luat 9 % din voturi. Regele Carol II nu a mai convocat parlamentul ci a fixat alte alegeri pentru anul următor, luna martie 1938, alegeri care nu au mai avut loc, deoarece Carol II a instaurat o dictatură personală la 10 februarie 1938. S-a creat un partid al Coroanei, așa numitul Frontul Renașterii Naționale, ai cărui oameni de conducere au fost extrași, în cea mai mare măsură, din rîndurile partidului național-țărănist, excelînd printre aceștia avocatul piteștean Armand Călinescu, un om extrem de vanitos, de ambițios, lipsit de orice experiență politică de anvergură națională.

Un ofițer superior îmi spunea la Aiud că regele Carol al II-lea l-a ales pe Goga să formeze noul cabinet, după alegerile nedecise din decembrie, sub impulsul alcoolului și dintr-un capriciu al Elenei Lupescu, metresa sa nefastă, așa cum, de altfel, lua cele mai multe hotărîri acel rege vicios. Imediat după alegeri, Carol II a convocat pe șefii partidelor politice la castelul său din Sinaia. Octavian Goga, fiind și el de față, a fascinat pe Elena Lupescu prin verva sa și prin strălucirea spiritului său de mare «causeur». Cînd a fost vorba să fie numit un premier pînă la noile alegeri, Elena Lupescu a insistat pe lîngă rege ca să fie numit Octavian Goga, cu toate că partidul acestuia avea un caracter antisemit (cu mult mai redus, desigur, decît partidul Gărzii de Fier, și cu cadre de susținători puține, nefiind o forță națională).

Istrate Micescu povestea că în timpul cît el era ministru de justiție, s-a întîmplat să aibă un incident dramatic cu ministrul plenipotențiar sovietic de la București, V. I. Ostrovschi, și, legat de acesta, o altercație cu casa regală.

Se știe că în anii 1937—38 ne aflam în pragul războiului mondial care avea să înceapă în septembrie 1939. Efectiv, din anul 1938, România era conștientă de slăbiciunea aliaților ei, Franța, Anglia și Statele Unite care, cu toate că aveau tratate de ajutor în favoarea țării noastre, au declarat, în diferite ocazii, că ele nu se vor amesteca într-un eventual conflict armat care ar putea afecta România. De atunci a început, propriu zis, abandonarea noastră în brațele Uniunii Sovietice, pentru că de la această dată Occidentul a fost absent și s-a reținut de la orice răspundere care îi revenea moral și uman, spre a ne salva din orbita comunistă.

În România, mișcările numite de dreapta erau în continuă și viguroasă ascensiune. Uniunea Sovietică, prin ministrul de externe Maxim M. Litvinov (1930—1939), un evreu polonez pe adevăratul nume Moise M. Meier, căuta să ducă o politică de cooperare cu marile puteri dușmane ale Statelor Unite ale Americii, în speță, cu Japonia și Germania. Concomitent, Litvinov era preocupat și urmărea asiduu subminarea nașterii oricărei rezistențe anticomuniste în țările limitrofe URSS-ului, cum era și România, unde se ridica zidul tînăr și dîrz de patrioți hotărîți să se opună oricărei infiltrații comuniste în țară.

Rușii, neîntrecuți în șiretlicuri și profitînd din plin de pe urma slăbiciunilor unui rege corupt, au imaginat o manevră politică ce, dacă ar fi reușit, ar fi adus căderea mai degrabă a României în ghearele sovietice.

Istrate Micescu a primit un telefon, într-o zi, de la ministrul plenipotențiar sovietic din București, prin care acesta îi comunica revoltat, că o comisie sovietică care fusese la București, la întoarcere cu trenul spre URSS, a fost asaltată în tren, lîngă Iași, la o anumită stație, de către o bandă de șase legionari îmbrăcați în cămăși verzi. Agentul sovietic îi mai comunica lui Istrate Micescu că șeful delegației a fost ucis, iar ceilalți membri ai comisiei grav mutilați. Se cereau satisfacții imediate, pentru a se evita alte complicați.

Indiscutabil că ministrul sovietic insinua o amenințare prin comunicarea sa, dacă aceea era realitatea.

Istrate Micescu a cerut informații imediat prin sistemul de poliție și procuratură care îi erau subordonate. În cîteva minute s-a edificat că nu era vorba de nici un incident asemănător. În schimb, poliția a aflat într-un tren cu destinația Ungheni, în care se aflau și cîțiva cetățeni sovietici, șase persoane travestite, basarabeni și ucrainieni, care au și fost arestați pentru că erau înarmați și nu posedau legitimațiile corespunzătoare identificării. Stația de care vorbea ministrul sovietic nu fusese încă atinsă de trenul respectiv, acesta avînd o întîrziere întîmplătoare.

Reconstituindu-se cazul, Micescu a raportat regelui că ministrul Ostrovschi a căutat să regizeze un incident cu caracter politic foarte grav, de pe urma căruia rușii ar fi urmărit să

unor satisfacții. Aceste satisfacții ar fi fost ca guvernul român să acorde un drept de intervenții mai active în viața publică românească, pe motivul că autoritățile naționale române nu erau capabile să controleze «bandele» criminale de legionari care bîntuiau țara și periclitau viața diplomaților străini, compromițînd, în același timp, relațiile de bună convietuire cu URSS-ul.

Așa după cum s-a înțeles, trenul respectiv a avut unele întîrzieri, care au scăpat din calculele misiunii sovietice din București, așa că la ora cînd era proiectată dezlănțuirea atacului asupra comisiei sovietice, Ostrovschi s-a grăbit să protesteze, chipurile, să dovedească că era bine informat, ceea ce nu era deloc adevărat în cazul special de față.

Istrate Micescu a cerut regelui ca agentul sovietic să fie declarat «persona non grata» spre a fi retras din România, pentru practicarea unor provocări scandaloase de felul acesta.

Regele Carol II avea și el interesul arzător de a afla o cale de opresiune plauzibilă, și acceptată de cercuri naționale cît mai largi, împotriva mișcării studențești anticomuniste și, de aceea, a insistat pe lîngă Istrate Micescu să considere consumat acel incident raportat de agentul sovietic, ceea ce, spre onoarea lui Istrate Micescu, acesta nu a făcut-o, cu riscul de a înrăutăți relațiile între partidul său și rege.

Cu cîțiva ani mai tîrziu, cînd Ostrovschi avea o altă misiune în Europa, întrebat fiind de un reporter străin asupra rolului avut în România, acesta a declarat cu ipocrizie specific asiatică :

— Am întărit Garda de Fier și am apropiat mai mult Uniunea Sovietică de centrul Europei.

* * *

Generalul Aldea era una dintre figurile cele mai controversate din închisoare. De contribuția sa directă, tehnică, se lega arestarea mareșalului Ion Antonescu, Mihai Antonescu, și imediat apoi a generalilor Pantazi, ministrul de război, și Vasiliu, ministrul de interne. Se știa de toată lumea că generalul Aldea, odată om de largă suprafață în cadrele armatei române, a nutrit o ură ascunsă tot timpul împotriva lui Ion Antonescu, încă de pe timpul cînd mareșalul Antonescu, atunci general, era șeful școlii de război. Această ură, pornită, probabil, dintr-un impuls de rivalitate competitivă sau pură ambiție, a

atins punctul culminant în clipa cînd Ion Antonescu a devenit șeful statului român în 1940. Generalul Aldea a fost retrogradat în funcțiunile sale militare și, în cele din urmă, s-a retras din cadrele active ale armatei. Se pare că generalul Antonescu îl bănuia pe Aldea ca avînd relații și interese comune cu unele persoane din conducerea partidelor democrate desființate.

Generalul Aldea a participat efectiv la arestarea mareșalului Ion Antonescu și a lui M. Antonescu în după amiaza zilei de 23 august 1944, și el a fost acela care i-a predat, în aceeași noapte, pe aceștia fostului locotenent dezertor Emil Bodnăraș, agentul conspirator sovietic. Emil Bodnăraș sosise clandestin la București cu cîteva luni mai înainte din URSS, unde ajunsese curînd în contact cu șefii partidelor democrate (național liberal, național-țărănist, social-democrat). În cercurile în care apărea era cunoscut cu numele de Ceaușu sau de Spătaru. Îmi amintesc că eram spre sfîrșitul anului universitar 1944, la Sibiu, cînd un coleg de-al meu de liceu, atunci student la medicină, cunoscut comunistofil încă de pe băncile liceului din Turda, mi-a spus că a văzut la București, într-un cerc intim de prieteni, pe un oarecare Ceaușu, care avea o funcție importantă de realizat pentru faza de sfîrșit a războiului. Mi-a vorbit cu oarcare entuziasm despre acel om pe care îl văzuse, despre care mi-a mărturisit că trăiește ascuns de ochiul autorităților și că, eventual, ar fi un om cu extinse relații în occident, atingînd cercurile anglo-americane. Am ascultat cu interes istoria sa. Mi-am dat seama că nu putea fi vorba decît de vreun comunist, dar în nici un caz nu bănuiam că era vorba de un conspirator de o asemenea talie ca Emil Bodnăraș de care, de altfel, nici nu auzisem, dar oricum, de un om care sosise din Moscova cu misiuni speciale, acceptabile pentru negociere cu Palatul regal. Colegul meu, Cornel Reteșan, era un spirit dotat, inteligent, preocupat de cultură la fel ca și de problemele sociale. El mi-a propus mie și la alți cîțiva tineri scriitori să acceptăm colaborarea la o nouă revistă «Omul nou», pentru care el pregătise un poem amplu, un fel de compoziție programatică, cu accente stranii, simboluri și îndemnuri maiakovschiene, de escaladări pe alte tărîmuri. Mi s-a părut ciudat că omul îmi spunea că are fonduri. Îl știam nevoiaș de acasă, studiind numai prin mijlocirea burselor de care beneficia fiind un element strălucit. Apoi, mi s-a mai părut ciudat că Reteșan îmi propunea mie conducerea publicației ca unuia, zicea el, care aveam o mai mare experiență publicistică (ii

publicasem și lui cîteva lucrări pînă aici, la revistele și ziarele unde colaboram sau eram editor) și ca unuia mai cunoscut.

Propunerea și proiectele au rămas baltă, din cauza precipitării evenimentelor militare și politice care se succedau vertiginos. In acea toamnă, Cornel Reteșan avea să apară ca redactor la exact același ziar la care am lucrat eu, acum cu alt titlu, *Libertatea* (care înlocuia ziarul *Țara*, la Sibiu), director fiind un cunoscut comunist, profesorul universitar medic dr. Mihail Kernbach.

Generalul Aldea povestea, cu oarecare amărăciune și vădite accente de remușcare, scena la care a participat în acea zi de pomină din istoria neamului românesc, cînd regele și șefii partidelor democrate din România au dat legată de mîini și de picioare țara și minunatul său popor, Uniunii Sovietice.

Mareșalul Antonescu fusese de cu dimineață, în acea zi, să inspecteze fortificațiile capitalei, înainte de a pleca a doua zi pe front. Cînd s-a întors acasă, doamna Maria Antonescu, soția sa, l-a anunțat că fusese chemat de palat, unde era așteptat să fie văzut de rege. Doamna Veturia Goga, aparent prietenă a familiei Antonescu, se afla și ea de față, locuind, de fapt, în casa mareșalului. Nimeni însă nu bănuia că această femeie cu un trecut atît de aventuros, care ajunsese să fie soția unuia dintre cei mai mari poeți ai neamului românesc, îndeplinea acum funcția ingrată de spioană în această casă, în solda regelui Mihai și a rușilor, în același timp.

«Micul Napoleon», cum îi spunea doamna Antonescu mareșalului, era plin de praf și de năduf.

— Fă o baie și mănîncă ceva, l-a sfătuit doamna Antonescu.

— Nu am timp pentru aceste lucruri acum, a zis ostașul. Întîi, interesele țării și numai după aceea ale mele, dacă mai este timp.

Punîndu-și chipiul pe cap, a ieșit pentru totdeauna din casa sa.

La Palat, încă de cu seara, din ajun, după ce Iuliu Maniu și Ion Mihalache avuseseră o întrevedere cu Antonescu, iar în acea dimineață Gh. Brătianu îl vizitase pe mareșal, cu un mesaj din partea partidului național-liberal, era mare activitate și nervozitate. Problema ieșirii României din război, a încheierii unui armistițiu, cu puterile aliate, forma punctul de convergență și de mare interes al oamenilor politici, al regelui și al generalilor, în acele clipe de răscruce și hotărîri istorice.

Generalul Aldea povestea cu lux de amănunte detaliile sosirii mareșalului Antonescu la palat, unde l-a aflat, venit mai degrabă, pe Mihai Antonescu, care era însărcinat și cu portofoliul ministerului de externe.

Mareșalul a fost introdus, fără întîrziere, în sala tronului, unde regele Mihai îl aștepta, înconjurat de cîțiva consilieri intimi ai săi. De față nu se afla, însă, nici un politician vechi, dintre cei care avuseseră discuții prealabile cu el.

— Cunoști, mareșale, i-a vorbit regele, că situația de pe frontul de răsărit este dezastruoasă.

— Da, majestate, a încuviințat mareșalul.

— Ce crezi că se poate întreprinde eficace și urgent, pentru salvarea granițelor țării și a poporului meu ?

Mareșalul a avut o clipă de ezitare, dar văzînd oameni străini pe lîngă rege, dintre care unii erau adversari declarați ai săi (cum era și generalul Aldea), și-a dat seama, instantaneu, că se afla într-o cursă și că, în această situație, răspunsul pe care îl va da era de cea mai mare importanță, nu numai pentru viitorul țării, dar și pentru securitatea sa personală, pe care instinctiv și-a simțit-o în primejdie.

— Este în interesul României de a se încheie un armistițiu cît mai curînd cu puterile aliate. Situația de pe frontul din Moldova a devenit extrem de critică. Armata noastră nu va putea să se fixeze pe o linie defensivă stabilă decît în cîteva zile, după o retragere strategică pe culmile Carpaților. Un armistițiu ar fi util cauzei poporului român. În acest sens dl. Mihai Antonescu a trimis un curier special la Stockholm azi de dimineață pentru a informa pe doamna ambasadoare Kolontay că România este gata să negocieze și să accepte condițiile de armistițiu propuse de guvernul URSS la începutul lunii iunie 1944.

— Sunt de perfect acord, mareșale. Dar eu aș dori ca armistițiul să se încheie cît mai curînd, să se termine odată cu suferințele poporului român.

— In acest caz, armistițiul poate fi încheiat imediat ce vom da un termen minim de 15 zile armatelor aliate germane să se retragă de pe teritoriul nostru. Este o datorie de etică ostășească, să urmăm această cale de preavizare a intențiilor noastre, pentru desangajarea dintr-o alianță de luptă.

Regele s-a uitat drept în ochii mareșalului, apoi la consilierii din preajma sa, a ieșit pentru o clipă într-o sală laterală și s-a întors imediat, cu fața extrem de serioasă și gravă, ceea

ce rar s-a văzut la acest băiețandru ahtiat mai mult după mecanică decît după nevoile țării.

— Armistițiul se va încheia fără de nici o comunicare prealabilă lui Adolf Hitler. Și imediat. Dumneata ești desînsărcinat din această clipă din toate prerogativele dumitale de șef de stat și de guvern. Te declar arestat.

În aceeași clipă cîțiva ofițeri, care erau deja preparați pentru această acțiune, au tăbărît pe mareșal și pe adjunctul său Mihai Antonescu și i-au arestat.

Generalul Aldea a condus din umbră această operație. Alături de mareșal și de profesorul Mihai Antonescu, au mai fost arestați în aceeași după amiază generalul Pantazi, ministrul Apărării Naționale, și generalul Piki Vasiliu, ministrul de Interne. Un nou cabinet a fost constituit în acea zi, avînd ca președinte pe generalul Const. Sănătescu, fostul șef al casei militare a palatului, care a condus efectiv conspirația palatului alături de generalul Mircea Ioanițiu, colonel Dămăceanu, atunci șeful de stat major al comandamentului militar al capitalei, general Mihail Mocioni-Stîrcea, ca oameni ai palatului, Emil Bodnăraș și Lucrețiu Pătrășcanu, oamenii Moscovei. Aceștia se fac vinovați, alături de clica intimă a regelui, de marea trădare a neamului românesc și înrobirea lui comunismului sovietic și internațional.

Mareșalul Antonescu și prof. Mihai Antonescu, neopunînd aparent nici o rezistență, cu excepția unor apostrofări ale mareșalului aduse ofițerilor care îl cuprinseseră de umeri, au fost depuși pentru cîteva ore într-o sălită de la capătul scărilor principale ale palatului regal. Regele, prin executanții săi direcți (generalul Aldea a evitat să declare dacă și el a fost printre aceia), a predat pe cei doi arestați lui Emil Bodnăraș, care nici nu mai era cetățean român la acea dată și care făcea parte dintr-o altă armată, aceea sovietică, și înainte chiar de a se semna vreun armistițiu, au fost predați de acesta în custodie. Nu apusese încă soarele cînd din curtea palatului ieșea un camion tras de cai, pe care camion erau legați de mîini și de picioare, ca niște animale destinate abatorului, mareșalul Antonescu și Mihai Antonescu, acoperiți de o foaie de cort murdară. Prin plin București, acest camion tras de cai a trecut spre Vatra Luminoasă, o suburbie a Bucureștiului, unde au fost ținuți pentru cîtva timp sub paza lui Bodnăraș și a altor străini. De aici au fost luați la Moscova, la Lublianka, unde au fost anchetați de către organele autorităților guvernamentale sovietice, pînă la 1946 cînd au fost trimiși din nou la București,

unde au fost judecați de tribunalul poporului prezidat de generalul Alex. Petrescu și condamnați la moarte. Regele se mai afla în țară la acea dată, dar nu și-a exercitat dreptul lui de clemență, pentru a grația pe aceia care i-au salvat coroana pînă aici.

Este interesant să se rețină că în armistițiul care s-a încheiat de-abia la 12 septembrie 1944, cînd încă Ion Antonescu și Mihai Antonescu se mai aflau în țară, nu se află nici o clauză după care era prevăzută scoaterea din țară a așa numiților criminali de război, pentru a fi anchetați. Articolul 14 din Armistițiu are următorul cuprins: «Guvernul și Comandamentul de Căpetenie al Românei se obligă a colabora cu Comandamentul Suprem Aliat (sovietic) în vederea arestării și judecării persoanelor învinuite de crime de război».

Tribunalul Poporului, care a judecat procesul mareșalului Ion Antonescu și a încă zece colaboratori ai săi, între 4 și 17 mai 1946, a condamnat la moarte cinci persoane: mareșalul Ion Antonescu, Mihai Antonescu, vice-președintele consiliului de miniștri, general Piki Vasiliu, ministru de Interne, profesor G. Alexianu, fost guvernator al Transnistriei, și pe Radu Lecca. Ultimul, grav bolnav și parțial paralizat, a fost grațiat, comunicarea comutării pedepsei făcîndu-i-se în drum spre locul de execuție. Acesta a povestit în închisori despre splendida atitudine a mareșalului, demnă și de o înaltă abnegație față de interesele României, pînă în clipa împușcării lui de un pluton de comuniști, îmbrăcați în haine militare. În drum spre Livada Cireșilor, unde se executau sentințele capitale, Mihai Antonescu a avut o criză de înfricoșare și s-a trîntit la pămînt. Mareșalul s-a aplecat deasupra lui și l-a scuturat de umeri, zicîndu-i:

— Fii curajos, nu te teme de moarte pentru neamul tău. Fii demn că mori pentru țară.

Eu consider că nimeni încă, în afara frontierelor, nu a avut o istorisire fidelă a ultimelor clipe ale mareșalului. Adevărul l-a cunoscut numai Haralamb Lecca, de unde apoi acesta a fost aflat de deținuții care au stat împreună cu el. Odată, fără îndoială, acele pagini vor fi scrise și lumea va cunoaște moartea eroică a acelui militar care și-a contopit viața cu a poporului român. Indiscutabil, Antonescu a comis și unele greșeli grave față de neam, cum ar fi aceea a înaintării prea îndepărtate în Rusia, dar acest lucru nu-l discutăm aici.

Generalul Aldea a ocupat cîteva funcțiuni importante imediat după 23 august (ministru de interne, printre altele), dar a cunoscut curînd prețul trădării și al răzbunării față de Anto-

nescu. A gustat din plin fructul ingratitudinii regimului, pierzîndu-și funcțiunile și onorurile, odată cu eliminările forțate din conducere, a generalilor Const. Sănătescu și apoi Nicolae Rădescu. Generalul Aldea a inițiat cu Ilie Olteanu, o persoană binecunoscută în cercurile partidelor politice democrate, care ocupase importante funcții administrative după 23 august 1944, o organizație subversivă, „Sumanele negre". Obiectivele acestei organizații, aparent prima cunoscută mai larg în România din seria sutelor care vor urma după 1946, erau ca să saboteze regimul comunist și să mențină în țară un spirit ostil și de împotrivire organizată anticomunist.

Teohari Georgescu, ministrul de interne, prin noile cadre pe care le-a creat în poliție și jandarmerie, prin corupție și trădătorii pe care i-a aflat, a arestat în mai puțin de doi ani pe toți membrii „Sumanelor Negre". Generalul Aldea, un om extrem de voinic, un fel de uriaș al cărui picior depășea mult proporțiile normale, nu putea afla încălțăminte potrivită pentru el în închisoare, umblînd cu ghetele vechi, cîrpite cu stofă și legate cu sfoară. În mai puțin de patru ani de cînd a asistat la actul trădării naționale de la 23 august 1944, la palat, a murit în cele mai groaznice chinuri de foame, bolnav și cu sufletul răvășit de căința faptelor sale, care nu au ajutat poporul român, decît numai și exclusiv Rusiei Sovietice și bandei de comuniști români. Spre onoarea lui ultimă, și-a recunoscut greșelile oricui avea ocazia să ajungă în contact cu el.

* * *

Încă în 1950, zdruncinătura care s-a produs în întreaga țară — ca urmare a uzurpării puterii politice și economice de către partidul comunist român din solda Moscovei — era încă vie și dureroasă ca o rană deschisă. Oamenii discutau încă și la această dată cu aceeași pasiune și tulburare despre evenimentele ultimului deceniu, ai căror martori au fost.

Erau cîteva lucruri care stîrneau animozități adînci în sufletele oamenilor, și pe bună dreptate. Anume, actul de la 23 august, care a adus începutul dezastrului țării. În general, oamenii erau de acord că a fost de dorit și necesară desolidarizarea României din frontul german dar, cu minime excepții, se afirma că felul cum s-a produs actul a fost greșit în concepție, aventuros și net împotriva intereselor vitale ale neamului românesc. De aici, unii numeau pe autorii actului (regele

Mihai, Iuliu Maniu, Dinu Brătianu și agenții lor din străinătate, Const. Vișoianu, Barbu Știrbei și alții, care au șters putina, cum s-ar spune), trădători ai poporului român. Majoritatea absolută a deținuților politici nu mai aveau nici o simpatie față de acești oameni, care, dimpotrivă, li se păreau venali și odioși. Calificativul era, desigur, destul de grav, motiv pentru care unii politicieni mai vîrstnici și ofițeri superiori se expuneau cu curaj în apărarea coroanei și a liderilor partidelor devorate de comuniști, în speță, național-liberal și național-țărănist.

Mi-a fost dat să aud mai multe învinuiri, în contactele ulterioare, avute cu tot felul de oameni și de toate convingerile politice, privind corifeii partidului național-țărănist, Iuliu Maniu și Ion Mihalache. Întîi, nu i se putea ierta lui Maniu pasivitatea lui politică creditară, în care a excelat, devenind un mare opoziționist, dar un slab mobilizator și organizator de acțiuni politice și de punere în mișcare a maselor. După 1944 toată suflarea țării era cu Iuliu Maniu și ar fi putut să-și folosească popularitatea internă și prestigiul internațional, pentru a amortiza, dacă nu chiar a desființa ridicarea partidului comunist român. Chiar la alegerile din 1946, cînd din nou Iuliu Maniu și-a verificat încă o dată atașamentul țării cu el, inclusiv al partidelor național-liberal și alte grupări, el nu a mișcat un deget, ci a așteptat, ca în august 1944, să vină americanii și englezii cu forțe aeriene să-l ajute să scape de rușii pe care el însuși, cu regele, i-a adus în țară. Lui Iuliu Maniu i-au lipsit energia și fermitatea de a lua hotărîri istorice ; făcea față excelentă situațiilor dacă era purtat pe brațe, fără riscuri, fără împotriviri periculoase, altfel se retrăgea în meditații la Bădăcini-Sălaj.

Încercînd să-l definesc juridic pe Iuliu Maniu, aș putea spune că fostul jurisconsult al consistoriului Mitropoliei greco-catolice din Blaj nu apărea prea interesat și asiduu în pledoarie, în fața primei instanțe a unui proces, dar era meticulos și talentat în apel și recurs. De data aceasta istoria i-a anulat dreptul la recurs.

Ion Mihalache era judecat tot așa de aspru. Am înțeles din relatările unor oameni de absolută bună credință, că partidul țărănist a cochetat strîns cu partidul tînăr comunist (înființat în 1921), în multe ocazii. Chiar dacă partidul comunist nu apărea la suprafață, după ce a fost interzis prin decretul din 7 aprilie 1934, membrii de frunte ai partidului național-țărănist

purtau și fluturau flamura roșie peste țară ca o amenințare bizară.

Astfel, în luna noiembrie 1935, partidul național-țărănist a organizat o mare manifestație, chipurile antifascistă, la București cu scopul direct de a discredita partidul național-liberal care guverna. De bine de rău, partidul național-liberal proteja proprietatea individuală și nu accepta influența Moscovei, sub nici o formă, în țară. La acea manifestație, Ion Mihalache — omul care umbla în ițari și cămașă românească pe care o purta îmbrăcată pe dinafara pantalonilor —, care era unul dintre cei doi șefi ai partidului național-țărănist, a făcut parte activă din coloana de marș prin București, compusă din tot felul de elemente ostile guvernului liberal. Pentru a-și manifesta cît mai necruțător și evident, totodată, resentimentele sale față de partidul de la putere, Ion Mihalache a manifestat cu pumnul stîng ridicat, după modelul comuniștilor de peste Nistru și la fel cu colegii săi din Internaționala a treia. Desigur, Ion Mihalache a avut ocazia să-și revizuiască zelul său socialist și cînd patria a fost în pericol, la fel ca miile de colegi învățători ai țării, și dascălul de la Topoloveni a îmbrăcat voluntar uniforma de maior al armatei române, cerînd să fie trimis pe front pentru apărarea fruntariilor României.

Ceea ce însă scandaliza pe cea mai mare parte dintre oamenii închisorilor era intervenția pe care Iuliu Maniu a făcut-o în anul 1936 pe lîngă magistratul Popescu-Cetate, în favoarea comunistei Ana Pauker. Iuliu Maniu a trimis o scrisoare numitului judecător care prezida completul competent să judece pe instigatoarea Ana Pauker, care lucra în interesul Uniunii Sovietice în România, cerîndu-i să fie indulgent cu aceasta și alți comuniști arestați, dintre care cîțiva acuzați de spionaj în favoarea Rusiei roșii. Iuliu Maniu, care era o personalitate stimată nu numai în cadrul partidului său, dar și de opoziție și de aproape toți cetățenii României, recunoscători eforturilor acestuia de a alipi Ardealul la patria mamă, a dat scrisoarea de intervenție avocatei Eli Negruzzi, care a predat-o judecătorului Popescu-Cetate. Ana Pauker a fost condamnată la un anumit quantum de pedeapsă privativă de libertate, mult inferioară celei cuvenite pentru gravele acuzații care i se aduceau. O parte din pedeapsă a executat-o la închisoarea Dumbrăveni (Tîrnava-Mică), unde era director dr. Ion Meteș, cel care avea să-i devină ulterior protejat și un fidel membru de partid, iar pentru restul de pedeapsă a fost scutită în schimbul de deținuți obținut prin extrădarea unui fruntaș țăran basa-

rabean, Moș Codreanu, închis abuziv de URSS. Acest schimb s-a făcut în vara anului 1940.

Mai tîrziu mi-a fost dat să aflu, cînd am ajuns în contact cu oameni din lotul lui Lucrețiu Pătrășcanu, care fusese unul dintre liderii partidului comunist român, care a lucrat direct cu URSS-ul și palatul regal pentru realizarea loviturii de stat din 23 august 1944 și care a fost primul ministru de Justiție comunist după 1944 (sub Sănătescu, Rădescu și P. Groza) și care, pînă la urmă, a fost împușcat ca fiind trădător al partidului său, că printre acuzațiile care i s-au adus Anei Pauker cînd a fost eliminată din partidul comunist, a fost și o scrisoare pe care aceasta a dat-o în 1947 generalului Alex. Petrescu, care judeca procesul așa-numit al «trădării naționale», în frunte cu Iuliu Maniu. Ana Pauker se pare că s-a dovedit recunoscătoare lui Iuliu Maniu, și de data aceasta a încercat să se revanșeze, dînd o scrisoare de intervenție asemănătoare, tot acelei avocate Negruzzi, care făcea apărarea fruntașului partidului național-țărănist.

De data aceasta scrisoarea Anei Pauker nu a mai avut efectul miraculos al scrisorii lui Maniu din 1936. Regimul comunist a aplicat lui Iuliu Maniu pedeapsa maximă de 25 de ani temniță grea, acesta pierzîndu-și viața în închisoarea Sighet, la 5 februarie 1951. Cu zece ani și ceva mai tîrziu, aproximativ aceeași zi de februarie 1963, a decedat la Sighet și Mihalache. Ana Pauker însăși a mărturisit acest lucru lui Petre Pandrea, avocatul comuniștilor din România și cumnatul lui Lucrețiu Pătrășcanu. La închisoarea Aiud, unde am revenit după nouă ani, am dat peste P. Pandrea.

* * *

Ceea ce încă lumea nu știe din ceea ce s-a mai petrecut în dosul cortinelor politice din țară, s-a aflat în închisoare, de la persoane competente, de la prima sursă. Din nenorocire memoria celor mai tineri dintre noi a avut și ea o limită de înregistrare și oricît am fi dorit să acumulăm cît mai mult, cu conștiința fermă că odată și odată va veni vremea să facem cunoscute acele dedesubturi, nu am reușit pe deplin. Probabil, că dintre foștii deținuți din țară, care nu și-au schimbat cadrul de viață și inimile, memoria lor să fi fost mai receptivă și mai fidelă decît a mea, și în paginile istoriei naționale de mîine, contribuția acestora să fie prezentă.

5. Bătălia generalilor

În perioada cînd mă aflam la Aiud, se găseau aici aproape toți ofițerii superiori români arestați, încă din timpul cînd regele mai era în țară. Efectiv, regele nu a mai avut nici o putere în stat, după întronarea de către Moscova a guvernului Petru Groza, 6 martie 1945, cu toate că regele a fost decorat de Stalin la 20 iulie 1945 cu cea mai înaltă decorație sovietică, «Victoria», ordin înmînat de mareșalul Tolbuhin. Refuzul regelui de a colabora cu guvernul Groza între august-decembrie 1945, precum și aparenta bunăvoință a Moscovei de a admite în guvernul Groza doi reprezentanți ai partidelor «istorice», Emil Hațieganu (național-țărăniști) și Mihai Romniceanu (național-liberali), la începutul anului 1946 nu a avut nici un efect asupra arestărilor pe care comuniștii le operau în țară ; în rîndurile armatei și ale civililor — lideri sociali și politici.

Legea în baza căreia s-a hotărît înființarea Tribunalului Poporului (București și Cluj) rezidă în Decretul Lege nr. 1849 din 11 octombrie 1944, care are următorul conținut : «Articol unic. La finele art. IV din înaltul decret regal nr. 1626 din 31 august 1944, se adaugă următoarele aliniate :

«Legi speciale vor prevedea condițiile în care vor putea fi urmăriți și sancționați toți acei care în orice calitate și sub orice formă au contribuit la dezastrul țării, și în special în legătură cu războiul purtat împotriva Națiunilor Unite.»

«Aceste legi vor putea prevedea și măsuri pentru urmărirea averilor lor.» Acest Decret Lege, adaus la Decretul Constituțional nr. 1626 (publicat sept. 1944) semnat de Mihai I rege, a fost răsplata loialității «monarhului» față de elita oștirii române și a înalților ei funcționari, precum și plata menținerii pe tron a încă trei ani și două luni, față de ruși și comuniștii români.

Regimul mergea înainte cu planurile sale, cu corupția sa, cu oamenii care se rupseseră complet din tulpina poporului român, pentru un blid de linte. Cu atît mai condamnabilă ar putea să apară atitudinea lui Mihai care, văzînd și fiind conștient că a devenit izolat și fără putere în recîștigarea poziției sale de arbitru în stat, nu a părăsit imediat țara. Prin acest gest ar fi manifestat protestul său împotriva abuzului care se oficia în țară de către oamenii Moscovei. Dacă regele Mihai ar fi rămas în străinătate cînd a fost la cununia aceleia care avea

să devină regina Elisabeta a Angliei, sau ar fi părăsit țara imediat după ce a constatat că rezultatele alegerilor ultime din 1946 au fost măsluite, regele nu ar fi ajus să semneze și un act rușinos de abdicare, act care, în nici un caz, nu va putea fi considerat ca rezultînd dintr-o împrejurare de forță majoră, dat fiind că a avut în față și în prealabil șanse nelimitate de a se retrage onorabil și să devină un luptător autentic pentru cauza poporului său (sau chiar numai să fi rămas un simbol al demnității regale române).

La Aiud se aflau peste patruzeci de generali (de armată, de divizie și brigadieri), plus cîteva zeci de colonei. Cu oarecare excepții, aproape toată elita ofițerimii române era aici pentru vina de a fi luptat în răsărit sau de a fi administrat regiuni eliberate de sub tirania comunistă. Între a fi fost condamnat pentru o crimă de război sau crimă pentru dezastrul țării, nu era atît o deosebire de natura crimei, cît una de tehnică a incriminării penale, astfel ca să nu existe scăpare pentru nimeni dintre aceia care păreau indezirabili regimului. Generalii și coloneii care ocupaseră funcții esențiale în structura statului în cei patru ani cît domnise mareșalul Ion Antonescu (de la prefecți de județe pînă la conducători de oști) prezentau cel mai mare pericol pentru noua orînduire care fusese născută, crescută și consolidată sub ocrotirea baionetelor sovietice.

Pentru zdrobirea morală și biologică a dușmanilor, comuniștii s-au folosit de toate mijloacele care le stăteau la îndemînă. Și trebuie să menționăm că nu le-a lipsit nimic din arsenalul lor distructiv pentru a pune în practică ceea ce imaginația organelor de opresiune putea scorni și, materialmente, totul era posibil de apropiat pentru atingerea scopului.

După răpirea oamenilor din familie și dosirea lor ani și ani la rînd fără de știrea celor dragi, oamenii au început să-și reducă pretențiile la minimum, ceea ce înseamnă, pînă la obsesia disperată a supraviețuirii biologice, conduși numai de imperativele instinctului de conservare individuală.

Despre foame s-a scris aproximativ mult în literatura universală. Aceasta este o calamitate veche de cînd omenirea și va dăinui pînă la sfîrșitul veacului omenesc, deoarece resursele de îndestulare a necesităților de hrană vor rămîne întotdeauna dependente de factorii incontrolabili ai stăpînei noastre natura. Nu este însă același lucru de a fi flămînzit sistematic, conform unui plan de reducțiune plănuită, sau de a fi victima unei calamități sau dezastru neprevăzut, care a survenit spontan și

care, în cele mai multe cazuri, poate înceta tot așa de subit, cum a început.

Să rabzi de foame cu anii, să simți cum te sfîrșești ca o luminare, să fii conștient de dispariția energiilor tale fizice și spirituale, datorită lipsei de pîine, este mai mult decît îngrozitor. Dacă ai avea să fii executat la o anumită dată fixată, pînă atunci începi să mori cîte puțin și la data respectivă ești aproape desprins din condiția existențială. Dar să știi că vei muri, că nu mai ai în față nici o salvare, și să nu știi cînd, este înfricoșător. De aceea mulți oameni care au fost în pușcării și care nu au putut să-și păstreze întotdeauna nivelul social corespunzător sub nebunia foamei vor trebui înțeleși în acțiunile lor. Și nimeni nu va putea să judece pe nimeni din pușcării, decît aceia care au fost în pușcării și cei care au răbdat de foame.

Foamea nu este o stare imaginabilă și de aceea aici nici nu poate fi înțeleasă decît în cazul că ai experimentat-o. Poți să scrii despre iubire și să faci inimi să vibreze în avînturi dumnezeiești, deoarece iubirea are multiple game și variante extrem de nuanțate ale spiritului omenesc. Nu este de aceea imposibil ca să se reușească să se interfereze în expunerea cuiva coarda personală care sună la aceeași atingere a unei anumite fibre. Nu vei putea vorbi tot așa despre foame. Ea nu are decît o singură gamă, o singură coardă, minoră și jalnică, surdă și dureroasă. Foamea este exact la pragul morții și lîngă acel prag nu poți aduce pe nimeni prin imagini, sunete, culori sau ritmuri.

Numai omul care a fost sau este înfometat știe ce este această înfricoșătoare suferință, pe care absolut toți deținuții politici din România au trăit-o din plin și, în cele mai multe cazuri, dezastruos și nu numai jenant (ca să nu spunem nedemn) dar, de-a dreptul trivial.

Nici un scriitor occidental, nici un sfînt al bisericii apusene nu a scris sau nu a mărturisit suferințele foamei. Dar despre foame au scris rușii înfometați de regimurile blestemate ale țarilor și secretarilor generali de partid comunist. Au scris pagini nemuritoare Dostoievski, Tolstoi, Gorki, Knut Hamsun și alți scriitori mai puțin cunoscuți. Apoi, regimurile posturilor bisericești ale bisericii ortodoxe ; stricte, chinuitoare, absolute, nu sunt decît un reflex mistic al transfigurării foamei care adîncește pe om în străfundurile primare ale ființei sale.

* * *

În celularul principal, la etajul trei, erau îngrămădiți, în celule, generalii armatei române și mulți colonei de frunte. Așa cum am mai menționat mai sus, toți acești înalți ofițeri ai armatei noastre au fost condamnați de tribunalele militare în funcțiune, la pedepse variabile între 5 și 15 ani, pentru diferite fapte incriminate de regimul comunist. Lucrețiu Pătrășcanu, fostul ministru de Justiție, acea sinistră figură a intelectualității române de după primul război mondial, care s-a înhăitat cu o bandă de criminali spre a legifera paragrafele penale de pedepsire a tuturor românilor care, fără discuție, și-au iubit țara, a plătit, pînă la urmă, cu viața, infamia în care se încadrase și pe care o promovase cu elan revoluționar după 1944.

Din prima seară la Aiud, din clipa cînd am văzut întîia gamelă cu varză crudă scăldată în apă călduță, mi-am dat seama că aici am nimerit într-un regim de alimentare de exterminare. Am aflat, în celula în care am fost introdus, cîțiva deținuți mai vechi, printre care și pe avocații Constantin Militaru și Francisc Mitran din Oradea, care mi-au confirmat întocmai bănuiala mea. Aici am aflat și pe căpitanul Gheorghe Căpotă din Mîrgău-Cluj, primul cadavru ambulant pe care mi-a fost dat să-l văd vreodată, pînă aici, în viața mea. De aici înainte am mai văzut mulți.

— Aici am fost aduși ca să fim uciși, mi-a spus unul.

Un medic oarecare s-a apropiat într-o zi de mine să-mi spună :

— Organismele noastre nu mai secretează nici un suc gastric necesar digestiei. Vino să-ți arăt ceva.

Omul m-a condus la tinetele cu urină și fecale, care la acea oră erau pline și așteptau să fie scoase să le deșertăm la WC.

Spre surprinderea mea, nu am văzut nici o fecală plutind în hîrdaie ; toate erau coborîte la fundul ciuberelor.

— Ce pot să-ți spun mai mult ?, îmi zise acesta. Nimeni dintre noi nu mai asimilează nimic. (Cu zece ani în urmă, la aceeași închisoare Aiud, un alt medic, bun prieten de-al meu, făcea aceeași remarcă).

Am intrat la închisoare cu hotărîrea fermă să-mi stăpînesc pornirile instinctuale. Cîtva timp aveam chiar o satisfacție că mă puteam considera deasupra altora, cînd era vorba de rezistență la foame și la tentații. Dar, nu mă jenez să mărturisesc, eram primul care vărsam lacrimi ori de cîte ori mă

aflam în fața unei suferințe a unui semen de-al meu, sau cînd amintirile mă întorceau la trecutul pe care nu l-am folosit cum (mă gîndeam eu acum) ar fi fost mai bine și demn să-l fi folosit. În acele luni eram extrem de slab și nu mă sfiam să primesc compasiunea oamenilor de lîngă mine. Se știe doar că mila este cel mai supărător și jignitor sentiment pe care l-ai putea manifesta față de cineva.

— Cel puțin să fi ucis pe un criminal dintre aceia care m-au adus aici, ziceam eu uneori, cînd cădeam în brațele revoltei desnădăjduitoare.

Pentru mine, hrana cea de toate zilele a fost încă din copilărie un atribut secundar, probabil, pentru că hrana în casa părinților mei era în belșug, și nu m-a interesat decît în măsura în care aceasta intra în calculul factorilor de asigurare a existenței noastre. Pînă în 1944 nu am avut nici o rațiune deosebită să așez pe primul plan al preocupărilor mele, în gospodăria părinților mei, problema alimentației. Din acest motiv am crescut fără nici o înclinație susceptibilă de a mă pune la unison prin și cu senzațiile mele gastrice cu alții. Aveam pentru foame o optică intimă, foarte personală. Eu puneam foamea în categoria acelor exigențe naturale ale ființei umane care ar fi urmat să se manifesteze pe cît posibil mai discret și eminamente personal, fără absolut nici o implicație socială. De aceea, cînd m-am aflat și eu în lănțul foamei alături de toți ceilalți deținuți cu care împărtășeam aceeași soartă, m-am trezit căzut ca într-un vid, de unde nu mă mai puteam reculege decît cu anevoie.

«Nu, nu, îmi spuneam eu, nu voi lăsa niciodată să se cunoască din atitudinea sau expresia mea că sufăr de foame. Ar fi umilitor pentru mine să atest la o înfrîngere a rezistenței mele, pe acest teren.»

Dar, în anii care au venit, de cîte ori nu mi-a tremurat și mie gamela în mîini, sperînd și dorind din toată ființa mea să fiu și eu chemat la un supliment de ciorbă mizerabilă, ca să-mi umplu și eu un segment din intestinele întotdeauna goale și chiorăitoare!

* * *

Cu cîteva zile înainte de plecarea mea la Canalul Dunărea-Marea Neagră, au fost aduși o parte dintre deținuții din celularul principal la secția unde mă aflam și eu. Am reușit să

aflu cîte ceva din viața oarecum misterioasă a oamenilor care erau chinuiți în celular, de unde aproape zilnic se scoteau cîte 3—4 morți, în afară de cei care piereau pe la alte secții, inclusiv infirmerie și spital.

— Nu-ți poți închipui, îmi spunea un inginer din Cluj, cîtă durere și umilință umană zace în iadul din față.

Din celula unde eram atunci, din secția a cincea, aveam vederea deschisă spre apocaliptica clădire care se înălța gri, ca un palat de cenușă peste intervalul despărțitor.

— Aș dori să-ți vorbesc, continuă el, numai asupra cîtorva aspecte care mi s-au părut mie că constituie însăși cheia sistemului de distrugere a valorilor și condițiilor umane, începînd de la capul de sus al piramidei și coborînd apoi în jos, pînă la bazele anonime. Comuniștii, se pare, înțeleg prin revoluție două lucruri sau două acțiuni care trebuiesc să se săvîrșească concomitent : agitația în masele insuficient pregătite politic, în care pulsează viu instinctele răvășite ale unor oameni cu mințile dezorientate și incapabile de vreun control rațional și, în același timp, lovirea cu măciuca în valorile călăuzitoare — sociale, culturale, economice și politice. De felul cum este împletită și dirijată această campanie, de repeziciunea și amploarea cu care se desfășoară și de folosirea, din plin, a tulburărilor produse în mase și a doborîrii elitelor care mai dețin încă frînele de conducere, depinde șansa de reușită a revoluției.

Mareșalul Antonescu și-a ajustat o conducere de stat, — administrativo-politică —, prin și cu elemente militare. Desigur, a fost o mare eroare a sa de a fi procedat în felul acesta. Armatele comuniste ruse, în momentul cînd ne-au năpădit țara, nu aveau nici o teamă de civili, care nu apucaseră încă să se regrupeze în jurul liderilor politici și, prin urmare, ca o consecință logică, civilii nu mai formau la acea dată o forță de temut. Dar militarii da, ei încă mai puteau să fie adunați sub o comandă unică și ei încă mai puteau să primejduiască pe ocupanții sovietici și uneltele lor interne. De aceea, obiectivul principal al regimului uzurpator a fost doborîrea armatei române care era compusă, în afară de militari de carieră, și de un colosal număr de ofițeri rezerviști, dintre care cei mai mulți, anticomuniști convinși.

La etajul unde se aflau generalii, au fost repartizați de către administrație cei mai răi și cei mai ticăloși gardieni. Noi am bănuit că toți aceștia, precum și o bună parte dintre alții numiți pe alte etaje ale celularului, erau cadre noi, îndoctrinate în școli speciale ale partidului comunist, provenite dintre

foștii dezertori de război, veniți cu diviziile Horia, Cloșca și Crișan, și Tudor Vladimirescu, sau simpli vagabonzi și chiar deținuți de drept comun, care nu au prezentat nici o problemă în a fi înrăiți într-un asemenea grad cum erau aceste specimene detestabile.

Uneori, la unele secții, administrația admite, pentru o rațiune sau alta, care nu ne este prea clară, să se distribuie suplimente de mîncare, după ce s-a servit rația fiecărui deținut. În fond, aceste suplimente nu erau decît drepturile fiecărui om în parte, căruia nu i se dădea polonicul reglementar plin, sau dacă i se dădea plin, mîncarea era diluată cu apă, ca să rezulte totuși un plus disponibil, cu care se amăgeau oamenii și, ceva mai mult, se incitau spiritele. În felul acesta se creează animozități virulente datorită sau preferințelor după care aceste suplimente erau atribuite, sau imposibilității de împărțire dreaptă a acestora între oameni, cînd se dădea o anumită cantitate de mîncare pentru toată celula. Uneori erau cazuri cînd se aflau persoane extenuate sau distrofici în celulă și, în cele mai multe cazuri, oamenii din celulă cădeau de acord ca orice supliment ar veni în celulă, să fie cedat acelora care aveau mai multă nevoie pentru a-și salva viața. Au fost și cazuri cînd nu s-a putut întruni consensul celulei datorită unor indivizi secătuiți de orice sentiment de compasiune sau caritate, care pretindeau ca cei slăbiți să fie tratați la fel în fața polonicului, și suplimentele să se împartă prin rotație. Se creau atîtea probleme de conștiință încît, literalmente, oamenii ajunseseră să fie patologic obsedați de repartizarea suplimentelor. De cum se sculau oamenii, în celulă, începeau discuțiile pe această temă, interminabile, penibile, josnice.

Generalii și coloneii, oameni care, înainte, au dus o viață îmbelșugată, nu chiar ca ostașii de rînd, cu toate că au trăit viața cazonă pe fronturile de bătălie, s-au dovedit a fi mai puțin eroi în fața foamei decît fuseseră în fața redutelor dușmanilor, care trebuiau să fie învinse.

Cît am stat în celular, continuă interlocutorul meu, mai bine de trei luni, am asistat zi de zi la o mascaradă atît de tragică încît este aproape imposibil de conceput. Dacă nu m-aș fi aflat la etajul inferior celui al ofițerilor, și dacă nu aș fi auzit eu însumi și, uneori, nu aș fi văzut tot eu însumi prin interstițiile ușii, m-aș fi îndoit să cred ceea ce îți relatez.

După ce se încheia distribuirea terciului, dimineața, cele două plantoane care purtau ciuberele de la celulă la celulă,

luau hîrdăul pe sus și-l duceau la capătul uneia dintre scurte (celularul avea forma literei T, iar extremitățile de sus ale literei se numeau, scurta est și scurta vest, n .a.), unde erau generalii români, cîte 3, 4, 5 sau chiar 6 într-o celulă, mobilată cu patru paturi de fier, fără saltele. Numele generalilor români aflați la Aiud sunt prea cunoscute ca să le mai amintesc.

După așezarea ciuberelor la locul indicat cu rămășițele terciului, care era uneori mai subțire, alteori mai vîrtos, dar întotdeauna delicios — aceasta fiind mîncarea preferată în închisoare, după cum singur vezi, alăturea de fasolea pe care nu o vedeam decît din lună în lună, și atunci doar numai cîteva boabe —, cele două plantoane se retrăgeau după un perete al coridorului. Cei 7—10 gardieni de pe secția generalilor, cum ziceam noi, treceau pe la ușile celulelor pe care le descuiau, lăsîndu-le întredeschise. Cînd toate celulele vizate erau descuiate și întredeschise, cîțiva dintre gardieni răcneau ca niște fiare, încît tot celularul răsuna :

— Generalii la terci !

Întocmai ca niște animale zăvorîte în cușcă, flămînzite și înnebunite de groaza morții, ofițerii țîșneau spre cele două sau trei hîrdaie, cîte se nimereau a fi, fiecare cu gamela în mîinile tremurînde, sperînd să poată aduna ceva de pe marginea doagelor. Dar, pentru că la fiecare hîrdău năvăleau mai mulți oameni, era exclus ca fiecare să-poată ajunge să-și folosească lingura de lemn să radă terciul sau să-l adune de pe fundul hîrdăului. De aceea, în cîteva clipite, aceștia abandonau tot ceea ce aduseseră cu ei spre a aduna mai mult terci — gamele și linguri —, și treceau la folosirea rapidă a degetelor pe care, după ce le muiau în terci, le duceau imediat și cît mai repede la gură, spre a reuși, cel puțin în acest chip, să adauge ceva, cît de puțin, la porția insuficientă care le revenea. În îmbulzirea subită care se petrecea în jurul hîrdaielor, care aveau efectul unui magnet magic asupra bieților oameni, se puteau auzi gemete, bușeli, injurii, care izbucneau înflăcărate și instantaneu, de îndată ce unii rămîneau în afara cercului de acces la terci și nu apucaseră să-și moaie nici cel puțin un deget în mălaiul fiert în apă.

— La celule, la celule, se auzeau apoi vocile poruncitoare ale gardienilor, care pînă aici se desfătaseră cu acest tablou tragic și degradant, pe care numai mintea drăcească a membrilor partidului comunist îl imaginase ca să ucidă în oameni ultima scînteie de demnitate.

Îți poți închipui cu cîtă jenă se regăseau apoi în celulă, din nou, ofițerii. Îți poți lesne închipui cum se uitau de chioriș unul la altul, aflînd printre ei pe acela care fusese mai norocos sau pe care îl avantajase o poziție mai favorabilă a așezării hîrdăului — mai aproape de perete, mai aproape de grilaj etc. Tactica de pe fronturile de luptă pe care bravii noștri generali o folosiseră cu deplin succes contra hoardelor comuniste, de data aceasta se restrîngea în jurul unor butoiașe împuțite cu mămăligă lichidă, afară bună numai de hrănit porcii. Aici generalii ieșeau înfrînți, neputînd face față acestei strategii, pentru care nu luaseră lecții la Academiile militare.

Am aflat prin sistemul nostru de comunicare, care nu era prea greu de folosit de la o celulă la alta sau de la un etaj la altul, că numai un singur general nu ieșea din celulă la această provocare murdară, și acesta era generalul Ion Dumitrache, fostul comandant al Diviziei 2 Munte. Încolo, toți, fără nici o excepție, dintre ofițerii superiori ambulatorii, au căzut în lațul dezonoarei, dacă aș putea să-l numesc așa, laț care era pregătit în prealabil de către regimul comunist, pentru ca în felul acesta să se doboare mîndria unor oameni laolaltă cu rangurile militare la care ajunseseră. Nu era numai o tentativă de stîrnire de animozități și gîlceavă imediată, incitată și consumată în închisoare ; era ceva mai mult și mai diabolic elaborat. Acești oameni, care au trăit laolaltă aceste umilințe, care au fost terfeliți și înjosiți împreună, trebuiau să fie atît de mult coborîți unii în ochii altora, încît chiar dacă aveau să mai iasă vreodată din închisoare, să nu se mai poată privi unul pe altul în ochi fără jenă, și între acești oameni să nu se mai poată stabili niciodată o scară de respect și de subordonare unul altuia, în scopul creditării unei ierarhii necesare. Bătălia generalilor este expresia unei metode de degradare a omului care, într-un fel sau altul, a atins toată țara și a stigmatizat milioane de oameni, care nu au putut vedea pe deasupra, pe ecranul viitorului.

Am ascultat această poveste cu inima sîngerîndă de durere și de revoltă. Simțeam cum puținul sînge pe care îl mai aveam îmi năpădise în obraji și cum clocoteam neputincios la auzirea unor asemenea mîrșăvii. Nu mă gîndeam însă că și eu eram în pragul unui întru totul asemănător tratament, dacă nu și mai cumplit. Aveam însă cu mine tinerețea, vigoarea și o mare, nestrămutată și fermă voință și, mai ales, ambiție, ca să rezist. Din paginile care vor urma, cititorii vor putea judeca singuri dacă am învins întotdeauna sau niciodată.

6. 5 mai 1950

Timpul pe care l-am petrecut la Aiud, indiscutabil, o parte infimă dintr-un deceniu cît îmi era rezervat de soartă să execut, mi s-a părut extrem de condensat în trăire și experiență între oameni relativ necunoscuți. Într-un anumit fel, acest timp mi s-a părut fecund și pentru arborarea unor alte valențe sociale, pe care nu le bănuiam. Aici, și de data aceasta am avut pentru prima oară ocazia să stabilesc contacte directe cu oameni care fuseseră în miezul unor evenimente politice cruciale ale istoriei noastre, să aud de la ei mărturisiri sincere asupra unor evenimente pe care chiar ei le-au generat sau le-au cunoscut nemijlocit; să-i cunosc chiar pe acei politicieni sau oameni de cultură pe care nu avusesem ocazia să-i fi cunoscut înainte personal, decît prin lectură sau, în redusă măsură, prin intermedii.

Se desprimăvărase de acum și printre gratii vedeam măreția cerului albastru care se boltea departe, peste munții Bedelului. Seara, cînd răsărea luna, cerul părea de culoarea albastră intensă a florii de in și gîndurile mă purtau doar peste cei treizeci de km., unde, sub castanul din fața casei, iubiții mei părinți se uitau și ei spre aceeași lună, cum obișnuiam să o facem seară de seară acasă. Ochii noștri se oglindeau în strălucirea aceleiași luni, dar nu puteau răsfrînge, de data aceasta, și simțurile noastre, astfel ca prin mijlocirea ei să ne aflăm sufletește laolaltă. Cît de minunată mi se părea una dintre povestirile lui Victor Papilian, în care doi îndrăgostiți se simțeau în corespondență erotică, contemplînd, de la mari distanțe, luna, în fiecare seară la aceeași oră, între aceleași minute. Eu nu doream să merg cu imaginația așa de departe, doar să mă nimeresc să fiu și eu, chiar în aceeași clipă cu ochii la lună, cînd ar fi fost și cei dragi mie.

Fuseserăm schimbați de cîteva ori dintr-o celulă într-alta, după criterii pe care nu le puteam discerne, de abia ne așezam căpătîiul lîngă un perete, că iar apărea cîte un gardian cu o listă, citea cîteva nume și ne ordona să ne luăm boarfele și să-l urmăm. Oricît de nesuferită ni se părea situația de a fi sub zăvor și, apoi, de a fi ocupat un locșor lîngă un perete într-o anumită celulă, ni se părea oribilă alternativa veșnic amenințătoare de a fi transferați în altă celulă. Aceasta, mi se pare, este una dintre caracteristicile deținutului de totdeauna.

Prizonierul este o ființă inertă prin excelență. Un anumit sentiment de autoabandonare pune stăpînire pe el, de îndată ce intră în rutina vieții de temniță. Îi este silă să se mai miște, să caute un alt loc care nu-l mai ademenește, singura lui mare dorință fiind numai să fie lăsat în pace, cu fîntînile din el și viermii din suflet care rod încet și rod adînc la temelia făpturii lui.

Într-o zi, aproape de servirea prînzului, am auzit că se deschid mai multe uși pe coridorul nostru. La un moment dat s-a deschis și a noastră și în cadrul ei a apărut comandantul închisorii Dorobanțiu cu fostul director interimar Mariș, acum însărcinat cu producția în fabrică, și încă vreo cîțiva civili și vreo doi-trei sanitari. Dorobanțiu, însoțit de suita sa, a intrat în celulă, s-a uitat peste noi și ne-a întrebat dacă dorearn să ieșim la munci.

— Da, au răsunat vocile oamenilor, într-o încuviințare aproape unanimă.

Oamenii erau disperați de condițiile din ce în ce mai rele de viață din celulă și în locul acesteia preferau să iasă afară, oriunde, într-un alt cadru.

— Guvernul a pregătit o mare șansă pentru voi, banditilor, a zis comandantul, un om cu fața subțire și dinți ascuțiți și scăpați peste buze. Regimul nostru vrea să construiască un canal între Dunăre și Marea Neagră, și oamenii muncii s-au gîndit să folosească și brațele voastre, ale celor care doriți, acele brațe care pînă acum nu au fost bune decît să lovească în muncitori sau să tragă cu arma în ei.

Noi stăteam în picioare în fața comisiei, fiecare pe unde ne nimeriserăm. Un inginer miner, Wilhelm Fucs, care se legitima drept german, dar în fond fusese recunoscut de cineva de afară ca fiind evreu, adus aici pentru tentativă de trecere frauduloasă a frontierei, a cerut comandantului dreptul la cuvînt :

— Să trăiți, domnule comandant, eu nu fac parte din acea categorie de dușmani ai poporului de care ați vorbit mai înainte. Eu am iubit și iubesc clasa muncitoare și conducătorul ei, și eu mă simt onorat să am șansa să muncesc alături de muncitorii români pentru țară.

Comandantul părea că îl cunoștea pe Fucs, după cum i-am surprins tresărirea ochilor. L-a lăsat pe Fucs să spună

tot ce avea de spus și, cînd a constatat că Fucs a isprăvit, și a rotit privirea semeață peste noi toți, și ne-a zis :

— Acest om este conștient de ce așteaptă poporul de la voi. Ar fi timpul să vă schimbați și voi gîndurile, să o luați pe această linie și să vă dați seama pe ce lume trăiți.

După această remarcă, s-a retras un pas deoparte, lăsînd să apară în față un om înalt, cu obrajii mîncați de vărsat, de altfel bine hrănit și viguros. Se putea bănui în el un fost muncitor de la vreo uzină metalurgică sau chiar un fost miner.

— Eu vin de pe Canalul Dunărea-Marea Neagră. Lucrările au început deja pe o mare porțiune a traseului. Aș dori să aflu dacă printre dumneavoastră se află meseriași, muncitori calificați și orice fel de mecanici. Cei care cred că se încadrează într-o categorie din cele anunțate, să iasă afară din celulă.

Au ieșit cîțiva oameni, mai mulți mecanici sau cu calificări profesionale apropiate, cîțiva proprietari de autobuze și batoze de treierat grîul. În fruntea tuturor a pășit, bineînțeles, W. Fucs.

— Acum toți ceilalți care ați rămas, dacă nu aveți vreo boală sau vreo infirmitate, veți putea să fiți folosiți la alte munci, continuă delegatul de la canal.

— Este cineva care nu vrea să muncească ?, întrebă de data aceasta Dorobanțiu.

— Eu, domnule comandant, răspunse un inginer slab ca un schelet.

— De ce nu poți ?, întrebă comandantul.

— Sunt extrem de slăbit și nu mă pot ține pe picioare, zise inginerul Andrei Rădulescu, un fost asistent de la Institutul agronomic din Cluj.

— Să nu aveți teamă, interveni delegatul de la Canal. Chiar și aceia care sunteți slăbiți vă puteți înregistra. Noi avem o mare varietate de munci, mai grele și mai puțin grele, și dispunem de un sistem de asistență sanitară care va asigura ajutorul maxim de reabilitare tuturor pentru refacere. Noi nu omorîm oameni, accentuă el cu un anumit ton. Noi vrem numai să vă întindem o mînă de ajutor și am dori ca să lucrați pentru noi cu tot elanul.

După cîteva ore, toți oamenii din secțiile a cincea și a șasea eram înregistrați pentru lucrările de la Canal, cu minimele excepții, ale unor oameni pironiți pe pat, cîtorva tuberculoși cu cavernele sîngerînde și cîtorva foști miniștri. În locu-

rile care fuseseră ocupate de cei inapți și neselecționați, au fost aduși din celular alți oameni. Pînă spre seară oamenii din celulă se considerau reanimați sufletește, cu perspectiva de a ieși dintre pereții închisorii, de a lucra sub cerul liber, de a avea un pachet de cinci kilograme pe lună cu alimente de acasă și o carte poștală, cum se promisese, și aceasta, mi s-a părut, influențase cel mai mult în hotărîrea oamenilor de a ieși la muncă, deoarece aici la Aiud, fiind ca în mormînt, un contact cu familiile era improbabil și absolut imprevizibil.

Parcă se produsese o reală relaxare și un bun prilej de încurajare a viselor noastre celor mai îndrăznețe.

— Dacă mi se reduce o treime din pedeapsă, în proporția zilelor lucrate, nu este chiar rău, făcu un țăran, care nimerise și el la Aiud, și căruia nu-i era frică de muncă și i se părea că tot ceea ce promitea administrația era demn de încredere.

— Am cinci ani, mai zise el. Înseamnă că voi mai ispăși numai trei și cîteva luni, și mă voi elibera.

Aproape că în mințile tuturor șerpuia această ispită, care ne fusese strecurată cu șiretlic în viața noastră pentru a ne amăgi și turbura speranțele într-un alt viitor, pentru realizarea căruia intraserăm în luptă.

A doua zi au trecut doi plutonieri de la grefă prin fața celulelor cu niște formulare tip, pe care le-am semnat. Administrația avusese de grijă să ne smulgă consimțămîntul scris că ne înregistraserăm de bună voie la muncă și că ne asumam răspunderea pentru pericolele eventuale cărora le-am fi putut cădea victimă, la lucrările de care am luat cunoștință că va urma să le prestăm.

Am avut un moment de îndoială cînd am citit cuprinsul declarației pe care urma să o semnez. Am lăsat să treacă altul în fața mea, luîndu-mi răgaz să mai recitesc o dată textul acela ciudat.

Un plutonier dolofan, care era în față, a observat ezitarea mea și mi-a zis :

— Ce este cu dumneata ? Nu vrei să semnezi ?

M-am uitat la plutonier și i-am surprins un zîmbet enigmatic pe față. Nu i-am răspuns imediat. În același timp mi-am simțit cotul atins de un preot din Maramureș.

— Semnează, mi-a șoptit el. Nu îi întărîta. Fii înțelept ca șarpele.

— Da, am răspuns eu plutonierului. Semnez, dar ca jurist vreau să văd ce semnez.

Pînă aici nimeni nu avusese curiozitatea să citească textul sub care se semna.

Plutonierul a luat dosarul meu, în care se afla declarația, s-a uitat peste actele cuprinse în el, și mi-a zis cu vădit sarcasm :

— Dar dumneata nu ești jurist sau avocat. Dumneata ești agricultor.

— Și aceasta se poate, am zis eu, și i-am înapoiat condeiul cu declarația semnată.

Era la începutul lunii mai cînd, într-o zi, foarte de dimineață, ni s-a oferit prima ocazie să muncim încă de la Aiud. Gardienii, care erau la secția noastră, au trecut pe la două sau trei celule, inclusiv a noastră, să întrebe dacă era cineva dintre noi dispus să iasă din celulă la curățat de cartofi pentru bucătărie. Am ieșit absolut toți. Preferam orice mișcare de acum, căutînd să ne desmorțim oasele și să ne antrenăm pentru munca ce ne aștepta.

Am fost încolonați cu oamenii celorlalte celule și am fost escortați într-o clădire paralelă cu secția noastră, într-o încăpere largă, înaltă, de la care lipsea tavanul, care era, în schimb, rotunjit și împodobit cu icoane religioase.

— Aceasta a fost capela ortodoxă, mi-a spus cineva, un senior al închisorii Aiud.

Un crucifix mare atîrna legat cu un șireang deasupra unei mese care, se putea deduce, servise ca altar capelei. Pereții nu fuseseră vopsiți încă, așa că se puteau vedea picturile murale ale sfinților apostoli, intercalați cu heruvimi, serafimi, evangheliști etc.

În mijlocul bisericii era un vraf de cartofi intrați în putrefacție, aduși din gropile din curte unde fuseseră ținuți peste iarnă sub tulei de porumb, peste care se așezase pămînt, în lipsă de pivniți corespunzătoare.

Am aflat acolo, deja lucrînd, un alt grup de oameni care, se vede, fuseseră aduși mai de vreme. Fiecăruia dintre noi ni s-a dat cîte o custură și ni s-a spus cum să lucrăm ; aveam de curățat, nu prea adînc, partea putredă a cartofului, iar ceea ce rămînea să o descojim și să o depunem în cîteva ciubere, urmînd ca apoi, ceea ce recuperaserăm să fie trecut la bucătărie pentru hrana pușcăriașilor. Mă uitam cu silă la murdăria care ne stătea în față. Mirosul acela de mucegai și putreziciunea aceea albă, mucilaginoasă mă amețeau de-a binelea. Era, pur și simplu, un atentat la sănătatea noastră ceea

ce se pregătea aici pentru hrana noastră și era, în plus, un avertisment îngrozitor la regimul alimentar care ne mai aștepta, în cazul că vom mai întîrzia mult la Aiud.

Oamenii stăteau pe bucăți de lemne tăiate scurt, pentru foc. Pentru că nu erau suficienți butuci pentru toți cîți sosiserăm, cei mai mulți ne-am așezat pe vine și am început să lucrăm la pestilența în jurul căreia eram concentrați. Alegeam cu silă cîte un tubercul îmbîcsit de păienjenișul mucegaiului grețos și căutam să salvăm ce se mai putea, ceea ce era infim de puțin.

Mă uitam peste oameni și îi vedeam cu cîtă seriozitate munceau, absorbiți în această murdărie dezgustătoare. Deodată ochii mi s-au oprit asupra unui bărbat mai în vîrstă decît toți ceilalți din preajma sa. Acesta era un om cu oarecari trăsături mai distinse pe fața lui extrem de albă, pe care apărea o mustață căruntă tăiată scurt, dedesubtul unui nas frumos arcuit. Omul avea un fel de jiletcă boierească, încadrată pe margini cu ornamente palide, din cauza unui exces de uzură. Pe cap avea o căciulă fumurie, din miel de astrahan, înfundată pînă peste urechi. Omul, mi s-a părut, era străin de toată lumea care era în preajma sa. Lucra repede, cu un cuțit scurt, și cu oarecare dexteritate. Mi s-a părut ciudat să-l văd rontăind ceva. Am privit mai atent la el și am constatat cu stupefacție că omul mînca aproape toți cartofii pe care îi curăța. Mînca cu o poftă feroce, cu lăcomia unui animal flămînzit și hăituit. Era pentru prima oară în viața mea cînd vedeam un asemenea spectacol, adică, să se mănînce cartofi crudi și încă de această calitate dubioasă. Nu mă gîndeam că nu va trece nici un an și aveam să mă dedau și eu unui asemenea act trivial, aflîndu-mă o dată la fel de flămînzit. Mă nimerisem în beciul popotei ofițerilor batalionului de securitate de la Peninsula (Valea Neagră, Dobrogea), unde, cu încă vreo zece oameni, trebuia să aranjăm pentru iarnă zarzavaturile, în cadrul corvezilor. Am mîncat acolo, pe ascuns, peste șapte cepe crude, mari cît pumnul, imediat după cafeaua de orz de dimineață. Mi s-a făcut rău încît am leșinat pe un maldăr de paie într-un șopron, de unde căram în beci zarzavaturile. Apoi, mai tîrziu, am văzut oameni mîncînd iarbă, și am auzit că deținuții de la Capul Midia, în primăvara anului 1951, au mîncat cîini, pisici și șerpi.

Cineva de lîngă mine mi-a șoptit numele omului care devora cartofii :

— Acela la care vă uitați este Atta Constantinescu, fiul Porrului.

Această imagine mi s-a înfipt adînc în memorie și mi-a rămas corelată în imaginația mea pentru totdeauna ca icoana omului decăzut și degradat fizicește și fără reflexe morale și sociale, în urma extenuării și inaniției calculate a regimului comunist.

* * *

Despre începerea lucrărilor de la Canalul Dunărea-Marea Neagră am aflat cu cîteva săptămîni mai înainte de a fi selecționați pentru muncă. Ni s-a spus de către cei mai vechi la Aiud că încă din toamna anului 1949 au fost luați oameni de la Aiud și duși la lucrări în Dobrogea. În general, după toate relatările pe care le aveam, am reținut că cei mai buni meseriași erau reținuți la fabrica închisorii Aiud. Deoarece fabrica din Aiud, profilată pe producție metalurgică — piese mici, exclusiv —, nu putea folosi atîția meseriași de elită cîți erau adunați aici, o bună parte fuseseră expediați la Canal, unde direcțiunea Canalului — creată special pentru această lucrare colosală, care depășea posibilitățile tehnice și financiare ale țării secătuită de războiul catastrofal în care fusese încleștată pe două fronturi falimentare în răsărit și apus — avea nevoie de oameni calificați pentru instalațiile de cazare și întreținere a zecilor de mii de oameni care aveau să fie aduși aici.

S-a întîmplat chiar ca cineva care fusese dus prin luna martie acel an 1950, să fie reîntors la Aiud, la cererea administrației închisorii. Omul a avut ocazia să vorbească unora dintre deținuții care ieșeau să lucreze în fabrică. De la acesta, prin oamenii care dormeau în secția noastră, am reușit să aflăm ce ne aștepta. Omul, se pare, se declara fericit că fusese readus la Aiud.

— O lume aridă, săracă, cu vînturi aspre și cazare mizerabilă, povestea el. Aceasta vă așteaptă în Dobrogea. Nu aveam apă de băut, nu aveam closete, decît gropi săpate de noi între bălăriile care cresc înalte cît tufele. Nu sunt construite încă bucătării și nici nu am observat, pînă la plecarea mea, vreo dotație cu echipament corespunzător pentru instalarea cazanelor de fiert mîncarea. Noi am mîncat exclusiv alimente reci, alterate și insuficiente pentru eforturile care ni se cereau în ateliere.

Zarurile fuseseră aruncate și nu mai aveam de acum nici o altă ieșire. Nu mai puteam dispune de noi și, volens-nolens, eram obligați să ne supunem destinului care ne era determinat.

Între timp, cîțiva dintre oamenii care au fost aleși pentru transportul planificat muriseră sau se îmbolnăviseră grav, fiind trecuți la infirmerie. Printre cei morți se număra și tînărul asistent universitar Andrei Rădulescu, tatăl nefericit a două fetițe, ale căror fotografii le purta la sîn ca pe cele mai scumpe comori ale vieții sale.

Din lotul meu nu se afla cu mine la Aiud decît medicul Eugen Suroi. Țăranii fuseseră repartizați la Gherla, iar ceilalți intelectuali, foarte puțini, cum am amintit, avînd pedepse sub cinci ani, fuseseră trimiși și ei, de asemenea, la Gherla. Eugen Suroi fusese tot timpul cu mine în celulă și, într-un anumit fel, tovărășia lui am socotit-o singura fibră care mă mai lega cu amintiri din trecut. Încolo, întîlnisem tot oameni noi, cu care nu avusesem nici un contact statornic anterior. Am dat și peste cîțiva studenți, care erau de vîrsta mea și urmaserăm cursuri comune, fără însă de a fi avut sentimente reciproce de oarecare cordialitate, precum și cîțiva ziariști și scriitori, ale căror nume îmi erau cunoscute, la fel cum le era și al meu lor, colaborînd la aceleași publicațiuni din țară înainte de 1944. Încadrarea unui individ într-un alt mediu social decît cel în care s-a format și în care a fost obișnuit să trăiască constituie o experiență tragică, mai ales cînd aceasta se efectuează și în condițiuni vitrege, de corecțiune silnică. În fiecare clipă este necesar să accepți concesii, să renunți la ceva, să abdici de la o concepție, de la o idee, să suferi rigoarea de fier a unor mlădieri pe care dacă nu le suporți, te frîngi și îți riști echilibrul mintal. Cadrul restrîns în care eram obligați să ne revizuim viața și pretențiile determina un proces intens de combustiune internă, o măcinare nelimitată a nervilor și, toate acestea, fără nici o rază de ieșire spre un liman. Dimpotrivă, corecțiunea era numai în stadiul inițial, și în față ne stăteau ani mulți pe care în sinea noastră, speram și aveam aproape certitudinea că nu-i vom executa. Dar, judecînd din cînd în cînd lucrurile lucid și serios, ni se părea probabil să-i facem pînă la sfîrșitul mandatului, dacă ne vor ține puterile.

În dimineața de 5 mai 1950, ni s-a comunicat de către un ofițer, străin închisorii, să ne pregătim bagajele pe care le

aveam asupra noastră și să ieșim în curte, la magazie, să ne luăm echipamentul excedentar limitei care ni se permisese în celulă. De acum aveam certitudinea că vom pleca.

Spre seară am fost scoși în curte și îmbărcați într-un camion descoperit. Amurgea ușor cînd am ieșit pe sub poarta de beton a temniței. Am fost transportați la gara Aiud. Camionul a stopat lîngă o linie mărginașă aproape de magazia de mărfuri, unde era garat un vagon-dubă, pe care îl vedeam aievea prima oară în viața mea. Acesta era un vagon cu dimensiunile obișnuite unui vagon pullman, de culoare gri, cu ferestruici mici, vopsite cu o culoare albă, încît să nu avem nici o transparență de a vedea afară. Am fost așezați alături de vagon, unde am fost numărați de cîteva ori de agenți deosebiți, și apoi ni s-a ordonat să urcăm scările, în vagon. Înăuntru am mai găsit vreo patruzeci de oameni, de la care am aflat că fuseseră culeși în decurs de trei zile de la alte închisori din nordul Ardealului și unii chiar de la unele securități, unde fuseseră ținuți după condamnare, la dispoziția organelor anchetatoare. În cîteva clipe, cele cîteva bănci au fost ocupate. Camionul cu care fuseserăm aduși avusese o încărcătură de peste patruzeci de oameni. Îmi aduceam aminte că șeful de gară Ioan Popescu a ținut în celulă la Cluj cîteva foarte instructive prelegeri asupra căilor ferate și, printre altele, asupra tipurilor de vagoane. Am reținut din-cele spuse că un vagon-dubă avea capacitatea maximă de nouăzeci de oameni. Mă gîndeam că, după oamenii aflați în vagon, eram suficienți pentru capacitatea existentă, simțindu-ne și astfel îngrămădiți. Dar m-am înșelat. După circa o oră, a sosit un alt transport cu aproximativ același număr de oameni căți fuseserăm noi, dacă nu mai numeroși. Aceștia au fost siliți să intre peste noi, fiind ghiontiți din spate și înjurați, loviți cu cizmele și pălmuiți, cînd vreunul se poticnea.

Oamenii care se aflau așezați pe bănci au trebuit să se scoale în picioare, ca în felul acesta să se facă loc noilor veniți. Am constatat cu groază că eram atît de presați unul în altul, încît nu ne puteam roti nici chiar pe picioare, să ne schimbăm poziția. În vagon se produsese imediat o căldură insuportabilă și simțeam că ne înăbușim. Cineva de lîngă ușă, unde se aflau, pentru securitate, cîțiva soldați cu arme, a reclamat asupra stării de sufocare din vagon. După cîtva timp ni s-au deschis cîteva ferestruici și am avut bucuria să se nimerească, chiar în fața mea, o astfel de fereastră deschisă. Vedeam cerul albastru, aproape negru, și simțeam mirosul

ierburilor crude care începuseră să crească. Îmi era familiară mireasma bălților din apropiere și, din trestiile și papura care creșteau prin șanțurile de împrumut pline cu apă a terasamentului, auzeam orăcăitul broaștelor de mai.

Cînd noaptea se lăsase grea peste munți, am fost atașați la un tren mărfar care ne-a tras pînă undeva peste Bărăgan, unde am fost cuplați la un alt tren mai rapid. Lîngă mine nu aveam cunoscut decît pe doctorul Suroi și, din văzute, îl știam pe Atta Constantinescu. Toți ceilalți, care fuseseră cu mine în celulă, se aflau prin alte colțuri ale vagonului. Am folosit prilejul să mă prezint lui Atta Constantinescu și, începînd din noaptea aceea înfricoșătoare, s-a născut prietenia noastră, o prietenie ocazionată de circumstanțe tragice, dar care avea să dăinuie cu multă stimă și cordialitate din partea amîndurora, pînă la sfîrșitul vieții sale, care s-a întîmplat în urma sinuciderii sale, la circa trei ani după eliberare.

Spre dimineață ni s-a dat hrana rece care ne fusese alocată pentru drum. Am înghițit mai mult decît am mestecat o bucată de slănină rîncedă, pe lîngă o ceapă și o coajă de pîine, care ne era rația pentru dimineața. Curînd s-au ridicat voci, cerîndu-se să ni se dea întreaga rație cuvenită pe întreaga zi, ceea ce gardienii au acceptat, după o scurtă conferință între ei. Majoritatea au devorat mîncarea pe întreaga zi, cu riscul de a nu mai avea nimic de mîncare pînă la destinație unde, mai mult ca sigur, nu eram așteptați cu masa întinsă.

Cînd am ajuns pe culmile Carpaților, s-a luminat de dimineață. Un abur ușor se înălța de prin văile adînci și cerul se subția sus, ca un fuior de raze strălucitoare.

— Uite, prietene, îmi zise Atta Constantinescu, cu vocea moale, catifelată, și ochii în lacrimi. Uite, după culmea aceea se află o căsuță unde își duce ultimii ani din viață scumpa mea mamă. Sper că încă o mai trăi.

Eram în apropierea stațiunii Predeal cînd Atta Constantinescu îmi vorbise despre mama sa bătrînă, acea vrednică femeie care veghease lîngă soțul ei la făurirea României Mari.

Încă nu erau nămiezile cînd treceam de-a curmezișul Bărăganului, îndreptîndu-ne spre Cernavodă. Din holdele tinere de grîu se ridicau pîlcuri de drophi greoaie, ruginii, care se arcuiau în zboruri scurte și cădeau în stoluri printre semănături. Era pentru prima oară în viața mea cînd vedeam aceste minunate păsări ale Bărăganului nostru, despre care citisem atîta.

POZIȚIA GEOGRAFICĂ A LAGĂRELOR DE MUNCĂ FORȚATĂ
DIN DOBROGEA
1950-1954
COLUMBIA
CERNAVODĂ
ALIGNY
POARTA ALBĂ
GALEȘ
DOROBANTU
Km. 34
MEDGIDIA
CULMEA
OVIDIU
PENINSULA
NĂVODARI
L. Tașaul
CAPUL MIDIA
L. Siut Ghiol
MAMAIA
STADION
CONSTANTA
EFORIE
EFORIE NORD
EFORIE SUD
TEKIRGHIOL
L. Tekir Ghiol
DUNĂREA
MAREA NEAGRĂ
LAGĂRE

Era ziua de 6 mai, ziua sfîntului și dreptului Iov, ziua onomastică a iubitului meu tată. Plecasem în ziua de 5 mai, ziua de naștere a tatălui meu. Îmi stăruiau în minte versetele din Biblie pe care obișnuiam să le citim cu ocazia aniversării tatălui, în familie, ca un omagiu luptei, vieții pe care a dus-o ca miner în America, unde și-a mîncat tinerețea în măruntaiele munților Aleghani, scoțind cărbuni, ca să facă bani și să se reîntoarcă în țara pe care o iubea și pe care ne-a învățat ca și noi copiii să o iubim și să o adorăm.

Domnul a zis Satanei : «Ai văzut pe robul Meu Iov ? Nu este nimeni ca el pe pămînt. Este fără de prihană și curat la suflet, care se teme de Dumnezeu și se abate de la rău»... Domnul a zis Satanei, la insinuările acestuia că Iov va cădea în păcat, îndată ce Dumnezeu îl va părăsi și îl va lăsa în voia sa : «Iată, îți dau pe mînă tot ce are, numai asupra lui să nu întinzi mîna».

Mă cutremurau aceste amintiri și aceste versete care mi se sădiseră pe de-a-ntregul, cum erau scrise, în sufletul meu, și care coincideau cu drumul meu, din această zi comemorativă pentru mine, spre Canalul Dunărea-Marea Neagră.

Diavolul mi-a luat totul, în cazul meu, inclusiv libertatea. Oare va cuteza să mă atingă și pe mine, să mă înfrîngă ?

«Nu voi cădea, îmi ziceam eu. Voi fi și voi rămîne statornic credinței de fier a patronului numelui tatălui meu, chiar dacă va fi să închid ochii în necunoscutul care îmi stă în față».

Cu sufletul tulbure am trecut Dunărea spre seară, după ce mai întîrziaserăm prin cîteva stații și pe cîmp. Peste noapte am fost ținuți în continuare în vagon, cu toate că se părea că ajunseserăm la destinație.

Reflecțiile din ajun încă îmi mai stăruiau cu aceeași perseverență cînd au mijit zorile. Mă simțeam tare și încrezător în forțele mele lăuntrice la acea dată. Mai tîrziu, cînd am descins din dubă, mă simțeam pregătit să lupt și să sufăr, fără ezitări și fără teamă.

III. Roaba

Ca urmare a condițiilor politice create în țară de pe urma instaurării regimului comunist, care au condus la arestările masive în absolut toate straturile sociale românești, precum și datorită supra-aglomerărilor din închisori, pe de o parte, și a continuului și freoventului murmur al nemulțumirilor populației, pe de altă parte, deschiderea Canalului Dunărea-Marea Neagră a devenit o necesitate. Chiar dacă au mai fost și alte considerații, de alt ordin și preeminent extern, șantierele morții care s-au deschis de-a lungul a 65 de km., pe traseul proiectat pe care trebuia să fie săpat canalul, au îndeplinit un rol decisiv în aducerea țării la ascultare.

Despre lumea care a fost adusă aici valuri-valuri, despre acei oameni zdrențuiți, flămînziți, cu ochii împăienjeniți și sufletele răvășite, cu creierii slăbiți de pe urma inaniției și speranțelor împuținate pînă la disperare, despre aceste făpturi vom vorbi în paginile acestei cărți.

1. Cernavodă-Columbia

Era în jurul orei opt dimineața, ziua de 7 mai, cînd am fost debarcați din vagonul-dubă. Mi-am rotit ochii de jur-împrejur de pe platforma îngustă a stației Cernavodă, unde va-

gonul fusese tras pe o linie laterală. Bălăriile crescuseră sălbatice și erau încărcate cu un fel de praf albicios, uscat, ca pudra de talc. Soarele se vedea alb pe un cer albastru marin și o ușoară undă răcoroasă se simțea venind din valurile Dunării, peste care se vedea arcuindu-se podul uriaș. Un dorobanț de sub porticul de intrare al arcadei podului, construit din beton, era întors cu fața spre noi, parcă semețindu-se în apărarea Dunării și a lumii de dincolo de ape, de unde fuseserăm aduși aici să ne amestecăm sudorile frunților însîngerate cu țărîna uscată a Dobrogei. Aerul, cu toate că era uscat, îl simțeam parfumat, după lunile îndelungate trăite în celule neaerisite, cu excrementele sub nas, ziua și noaptea.

La cîteva minute au sosit niște camioane deschise, cu obloanele laterale joase, conduse de civili. În fiecare dintre ele se aflau doi-trei soldați cu armele în bandulieră. Camioanele au tras aproape de linia moartă unde era garat vagonul nostru. Soldații au sărit pe pămînt și au făcut cordon în jurul nostru, lărgind și încuind cercul cu ceilalți soldați și cîțiva gardieni care ne ținuseră sub paza lor pînă acum, astfel ca să ne putem îmbarca.

Fuseserăm îmbarcați aproximativ cîte treizeci de oameni într-un camion. Cu spatele proptite de cabină și fețele îndreptate spre noi, cîte doi sau trei soldați ne țineau sub paza armei în fiecare camion. Nu era nevoie de nici o somație din partea gărzii să fim liniștiți, deoarece eram frînți de oboseală. Majoritatea absolută a acestor oameni nu mai văzuseră Dunărea vreodată în viață, dar nu manifestau curiozități deosebite să se ridice în genunchi sau să se agite la noua privelițte. Fiecăruia dintre noi ne era suficientă vederea pe care o aveam din șederea pe podelele camionului. Deoarece drumul de la gară cobora într-o serpentină domoală spre malul drept al Dunării, am avut în față fluviul măreț care era mărginit de cele două țărmuri ; cel din stînga întins și jos, înțesat cu sălcii, arini și tufăriș divers, cel din dreapta, de-a lungul căruia noi mergeam în jos, era cu mult mai înalt și pietros. Apele Dunării erau umflate de pe urma dezgheților întîrziate din centrul Europei. Apele păreau înverșunate, loveau țărmurile cu putere și se pulverizau în mii și mii de particule, clăbucind apoi în dungi groase pe limitele coastei. Din loc în loc pluteau geamanduri colorate pentru demarcarea liniilor de plutire a vapoarelor și ambarcațiunilor mai mici, pentru a nu ieși din adîncurile normale de plutire a apelor.

La aproximativ 1 km. de gară, pe Dunăre în jos, mașinile au ieșit din șosea și au început să urce umărul unui delușor pe un drumeag de curînd construit, printre barăci de lemn, dintre care cele mai multe păreau stabilimente publice, ca birouri administrative, sanitare, polițienești. Drumul, după ce urca la ceea ce ar fi putut fi jumătatea altitudinii dealului, se întorcea aproape în sens contrar direcției din care veniserăm, văzînd astfel din camion drumul alb paralel cu Dunărea care era la picioarele noastre. La un moment dat camioanele au stopat, soldații au coborît din spatele cabinelor și apoi, încet, cu răbufniri de gaze înăbușite de eșapamente, au început să înainteze din nou, cu viteză scăzută. Ne-am trezit curînd între niște barăci late, așezate pe trei niveluri de teren deosebite, pe o suprafață relativ largă, însă destul de lungă, între șirurile de sîrmă care împrejmuiau lagărul.

Acesta era lagărul de muncă forțată Columbia. Numirea dată, eufemistică și inocentă, nu ne-a fost cunoscută imediat, decît în clipa cînd am fost puși să semnăm cîteva inventare cu lucrurile care ni s-au dat : gamelă, saltea, pernă de paie, etc.

Formalitățile de recepție a lotului nostru au decurs rapid. După identificare, conform dosarelor excepționale, am fost numărați de cîteva ori de funcționari și agenți ai administrației, apoi de cîțiva deținuți care se țineau pe lîngă persoanele oficiale. Am fost împărțiți în două brigăzi. Un băiețandru brunet, țigănos, cu pletele mari și vocea joasă, cavernoasă, ne-a luat în primire.

— Eu vă voi fi brigadier pentru cîteva zile. Sunteți datori să-mi dați ascultare, altfel eu trebuind să raportez domnului comandant al coloanei. Orice abatere disciplinară este pedepsită grav aici. Nu vă mai spun că veți putea fi trimiși din nou în pușcării să putreziți acolo. Acum, dați-i drumul după mine, așa încolonați cum sunteți.

Omul o luă înainte, zîmbind în stînga și în dreapta altor deținuți, care fosneau peste platou. Brigadierul nostru, Gheorghe Băltoiu, era un țigan neaoș din București, închis pentru crimă cu tîlhărie. Ca el mai erau vreo douăzeci și cinci care, am constatat ulterior, fuseseră aduși aici de la alte lagăre de deținuți de drept comun de pe canal, pentru formarea primelor cadre de conducere a lagărelor de deținuți politici, precum și pentru unele munci interne. Regimul se aștepta la o împotrivire organizată a deținuților politici și, de aceea, se pare, s-a prevăzut cu nucleele de deținuți de drept comun, mai ușor de manevrat în scopurile lor.

Deținuții de drept comun erau îmbrăcați cu haine vărgate. Fiind cald, nu purtau decît pantalonii. Uneori îi vedeam cu zeghele pe ei, avînd pe spate marcate în litere mari DC (deținut de drept comun). Cînd am primit și noi haine vărgate, mai tîrziu, la Valea Neagră — în urma unor evadări care au fost posibile datorită faptului că între îmbrăcămintea noastră și a civililor cu care ajungeam uneori să ne interferăm lucrul pe șantiere nu era nici o diferență —, noi aveam imprimate între omoplați literele DP (deținut politic). La mai puțin de un an, aceste semne au dispărut de pe spinările noastre. Se pare că datorită criticilor aspre care se făceau la posturile de radio străine, regimul comunist și-a dat seama că serviciile de informații străine reușeau să descopere existența noastră pe Canal, activitatea noastră, numărul nostru, muncile la care eram supuși, jalea în care ne zbăteam, datorită chiar acestor echipamente marcate. În anii 1950 și următorii, stațiunile balneare de pe coasta Mării Negre au început să fie vizitate de un număr din ce în ce mai mare de turiști străini. Mulțimea deținuților nu putea să fie tăinuită.

Am intrat într-o baracă nouă, pe al doilea șir de bараci. La acea dată erau patru linii de bараci, cam trei-patru bараci pe o linie, așezate paralel, pe trepte amenajate separat pe coasta dealului. Înaintea noastră mai fuseseră aduși alți oameni, prin lunile martie și aprilie. După ce am coborît la sala de mese și am văzut și bucătăria, mi-am dat seama că înainte chiar de a fi aduși primii deținuți politici aici, au fost deținuții de drept comun aceia care au lucrat la construcțiile pe care le-am aflat, întrucît clădirile din prima linie păreau mai vechi.

Am intrat într-unul din cele două dormitoare largi ale barăcii. Un miros plăcut de cherestea proaspăt lucrată, de talaj încă nestrîns de pe podele se desprindea puternic și reavăn. Dormitorul părea sumbru, întunecat, din cauza priciurilor care fuseseră așezate unul peste altul, pînă în tavan, și de-a lungul pereților, fără ocolirea ferestrelor. Ne-am așezat lucrușoarele fiecare unde ne-am aflat locul, bucuroși că, în fine, aveam un loc unde să ne așezăm capul peste noapte.

— Imediat, toată lumea să iasă din dormitor, pe platou, s-a auzit vocea supărător de groasă a brigadierului.

Ne-am reîntîlnit afară pe platou, din nou, aceiași oameni care veniserăm cu duba și alții. În brigada în care fusesem repartizat se mai aflau cîteva persoane pe care le cunoșteam

din celulele prin care trecusem la Cluj și Aiud. Am întîlnit însă și alți oameni, cunoscuți mie de afară, dar pe care nu apucasem să-i văd încă la închisoare. Acei oameni veniseră cu o a doua dubă în aceeași noapte cu noi. Printre aceștia se afla fostul primar al orașului Cîmpia Turzii, Traian Duca, un fost revizor școlar Brună, un inginer agronom Oct. Sîntu, fratele preotesei din satul meu, precum și o seamă de țărani din regiunea mea, aduși de la închisoarea Gherla.

Brigadierul ne-a ordonat să ne împărțim în cinci grupe, după cum doream. Eram aproximativ șaptezeci de oameni. Dintre noi au fost numiți, pentru fiecare grupă, cîte un șef de grupă. La grupa mea a fost numit, prin consensul nostru, inginerul silvic Emil Cîmpeanu din Timișoara, un bărbat voinic, cam de cincizeci și patru de ani, la acea dată. În această grupă ne-am nimerit să fim mai mulți intelectuali, între care Const. Atta Constantinescu, avocații dr. Ioan René Cancicov și Adrian Dobrescu, un fost diplomat, Dinu (Constantin) Cesianu, profesorul Frasin Munteanu-Rîmnic, nepotul istoricului Nicolae Iorga etc.

Am fost conduși la sala de mese unde ni s-a servit cîte o cafea neagră și o bucată de pîine cu o felioară de marmeladă. Eram extrem de înfometați și de surmenați. De asemenea, aerul pur pe care îl respiram a produs apetituri deosebite în cerințele noastre imperioase. În cîteva clipe am devorat tot ceea ce ni se dăduse. Imediat am fost scoși din nou pe platou, unde cîțiva oameni aduseseră un maldăr de saltele goale și un fel de săculețe mate, care, am bănuit, trebuiau să fie dosul pernelor noastre. Într-o groapă din fundul curții am aflat paiele necesare parțial înfundării saltelelor și dosurilor de perină.

Soarele începuse să ardă. Unii dintre noi am amețit, luînd contactul direct cu forțele naturii din calea cărora fuseserăm feriți de cîteva luni. Oamenii lucrau încet, cu mișcări necontrolate, îndemînările fiindu-le pierdute. Doar un om printre aceștia se vedea lucrînd cu mare zor, sporovăind întruna și făcînd observații, cu o autoritate proprie. Cineva l-a întrebat cine era și în ce calitate ne vorbea pe un astfel de ton.

— Mă numesc Gheorghe Comanici, căpitan de aviație, instructor de zbor, ca să știți cu toții cu cine aveți de-a face.

Pentru noi toți, acest om extrem de blond, butucănos și cu gura largă de pește, era complet necunoscut, chiar după autoidentificarea sa. Mai tîrziu am aflat că bietul om se con-

sidera o celebritate a aviației române și că noi am fi fost obligați să fi luat cunoștință de acest fapt, socotind că faima lui ar fi fost de ordin național. În timpul detențiunii mele îndelungate am mai întîlnit zeci și zeci de cazuri asemănătoare care, alternînd stagii patologice mintale, de la schizofrenie la paranoia, revelau aceleași dezechilibre morale.

Undeva, la periferia grămezii de paie, un om slab, cu nasul coroiat care îi trăda rasa, stătea într-un genunchi și se trudea, fără nici un succes vizibil, să-și umple și el salteaua de doc albastru.

— Ce-i, jidane ?, îi strigă unul. Nu merge treaba aici la gheșeft ? Comuniști ați vrut, comuniști aveți, băga-i-ați în mama voastră de pistruiați.

Aceste cuvinte ne treziră pe toți din moleșeala care ne cotropise în soare. Fuseserăm șocați concomitent de două lucruri : întîi, că se aflau și evrei printre noi și, al doilea, de curajul omului care vorbise. Eram cu toții conștienți că între noi se aflau informatori ai administrației și, de aceea, nu vedeam rațiunea imediată a cuiva să-și agraveze situația, și așa nenorocită, în care ne aflam, vorbind așa cum am auzit.

Ovreiașul avea o față tînără, dar foarte trasă, ciolănoasă. Mi s-a părut, la prima privire, că omul nu era unul dintre evreii tipici care să se intimideze numaidecît, la o simplă sfruntare. Mai tîrziu am aflat să acesta fusese prin diferite lagăre din Ungaria și Polonia, unde evreii fuseseră concentrați și unde suferiseră îngrozitor. Reîntorcîndu-se acasă, în România eliberată de rușii moscoviți, nemaiaflînd pe nimeni, a încercat să treacă frontiera spre o țară mai bună, spre un alt Canaan, dar a fost prins.

— Nu plînge dumneata la morminte străine, a zis Tesler (cum am aflat, mai tîrziu, că se numea). Plîngi la groapa dumitale, rumânule.

Oamenii au început să zîmbească, alții chiar să rîdă, la auzirea filozofiei evreului. Cei mai mulți i-au dat pace. Din cînd în cînd cîte unul dintre noi mai făcea cîte o glumă asupra stîngăciei lui, ceea ce nu-l supăra. Cînd am fost îndreptați spre dormitoare cu saltelele în spate, Tesler de abia reușise să-și umple un sfert salteaua, sacul pernei rămînînd gol. Tesler nu a manifestat nici o nervozitate că fusese surprins în mijlocul procesului de umplere a saltelei ; și-a pus sacul pernii după gît și a pornit-o cu noi spre dormitoare.

* * *

De-abia ne-am așezat saltelele pe priciuri, că din nou a apărut brigadierul, inoportun ca întotdeauna.

— Lăsați totul așa cum se află și ieșiți imediat afară, pe platou.

În cîteva minute am fost din nou pe platou, încolonați în cinci grupe. Eram două brigăzi, formate aproape în întregime din deținuți recent sosiți aici. Un om mic, un fel de pitic caraghios, cu o mustață tunsă a la Hitler, se plimba agitat mai la o parte. Cînd unul dintre brigadieri l-a anunțat că suntem gata pentru raport, omulețul s-a apropiat de noi cu fruntea încruntată și maxilarele strînse.

— Mama voastră de bandiți. Asta a fost adunare ? Așa credeți voi că vom construi Canalul ? Marș la baracă, pas alergător !

Înainte de a se executa porunca, ne-am uitat unii la alții. Desigur, nu era încă stabilită o altă coeziune între noi decît aceea de condamnați la o suferință comună, ceea ce nu era suficient pentru o reacțiune spontană și solidară. Oare pentru aceasta fuseserăm aduși la Canal ?

— Ce mai stați, bandiților ? Ori vreți să vă pun în butuci pe toți ?

Îndemnați de brigadieri, înjurați pe limba lor, am prins să ne mișcăm din loc, unii mai încet, alții mai repede, după vîrstă, putere, teamă și convingere. Eu am rămas ultimul ca să-l ajut pe Atta Constantinescu, ce se mișca foarte anevoios, fiind extrem de slăbit și bolnav.

— Ce-i cu voi, tîlharilor ? Voua nu v-a sunat ordinul ?, urlă către noi omulețul înfuriat.

M-am oprit să-i dau o explicație pigmeului.

— Omul acesta este bolnav și are nevoie de sprijin.

— Aha, ați venit aici să sabotați ? Vă știu eu, boierilor, de ce sunteți buni. Dacă nu-i în stare să se miște, ia-o tu la picior, lunganule, ce mai stai.

M-am uitat în jos la acea lepădătură. Îmi venea pînă la mijloc. Cît eram de slab, dacă m-aș fi lăsat peste el, l-aș fi strivit. Piticul a înțeles disprețul meu, dar pentru că avea de partea lui puterea, mi-a tras două perechi de palme cît ai zice pește.

— Te pui cu mine, banditule ? Ia-o la picior imediat !

L-am lăsat pe Atta Constantinescu pe platou clătinîndu-se pe picioare, de slăbiciune și de emoție.

L-am auzit murmurînd în timp ce eu mă îndepărtam cu fața arzîndă :

— Prietene, prietene...

Abia am păşit în dormitor, unde se aflau toți oamenii, cînd am auzit din nou răcnetul brigadierului :

— Toată lumea, în cea mai mare grabă, pe platou !

Cu toții am înțeles că de data aceasta trebuie să păşim mai ager, dacă nu vroiam să fim chinuiți la infinit.

— Așa, bandiților ! zise satisfăcut pigmeul. Vedeți că puteți să vă mișcați mai repede dacă vreți ?

Ne simțeam plămînii umflîndu-se în piept neputincioși de a mai absorbi aerul necesar procesului vital. Eram secătuiți de orice vlagă, și orice efort, cît de mic, ne extenua.

— Pînă azi ați fost ținuți în închisoare de clasa muncitoare, împotriva căreia ați ridicat mîna înarmată. Acești oameni, pe care voi i-ați batjocorit și i-ați exploatat, v-au hrănit și pe voi. De azi înainte voi trebuie să vă cîștigați pîinea prin muncă, precum și îmbrăcămintea, cazarea și paza, pe care guvernul v-o asigură. (Parcă noi aveam nevoie de pază.) Regimul nostru nu vă va da nimic, absolut nimic, fără muncă. Va trebui să deveniți alți oameni de ceea ce ați fost ; niște burghezi împuțiți, explotatori haini și jecmănitori la drumul mare. Asta ați fost, bandiților. Noi nu v-am împuşcat cum ați fi meritat. Noi v-am lăsat în viață și acum vă acordăm dreptul la muncă. Voi știți ce înseamnă asta ?

Noi ascultam impasibili. Cunoșteam prea bine placa aceasta. Nu am zis nimic. Omulețul s-a apropiat mai mult de frontul brigăzilor și a repetat :

— Voi știți ce înseamnă dreptul la muncă ?

Nici un deținut nu a răspuns și, în același timp, nici un om nu părea intimidat de vociferarea instructorului Stan, cum am aflat, mai tîrziu, că îl chema și ce funcțiune avea în lagăr.

— Toată lumea la lucru acum. În spatele barăcilor, fuga marș, a țipat acesta la noi.

Cînd oamenii au rupt rîndurile și s-au îndreptat în pas alergător spre partea superioară a lagărului, mi s-a părut că

amenințările auzite au avut un oarecare efect asupra celor mai mulți deținuți.

Urcînd printre bараci, pe drumul cel mai scurt, a apărut din nou, ca din întîmplare, instructorul Stan între noi.

— Fiecare să pună mîna pe cîte o sculă. Săpați adînc în deal și nivelați terenul la nivelul dat. Nu vă uitați la mine acum. La treabă ! Cînd veți ajunge pînă aici (ne indică el o linie din fața noastră), veți primi mîncarea. Ați înțeles, bandiților ?

Nici unul dintre noi nu am scos vreo vorbă. Am început să lucrăm fiecare cu ce ne apucase la mînă : o roabă de lemn sau de fier, o lopată, o cazma etc.

* * *

Primul contact cu munca ni s-a părut îngrozitor, după cîteva luni de întrerupere, la alții cîțiva ani. Aceasta, în afară de faptul că aveam în spate două nopți nedormite, eram flămînziți și debilitați pînă în cele mai intime fibre. Nimic nu mai era sănătos în noi, nici o funcțiune vitală nu mai activa natural în ființele noastre.

Curînd soarele a început să coboare pe crudul învăpăiat al cerului, undeva peste Bărăgan, în mari depărtări. Era primul apus de soare pe care îmi era dat să-l văd peste Dunăre, în Dobrogea. Întotdeauna, de aici înainte, oricîte apusuri de soare am mai avut să contemplu de pe malul drept al Dunării, toate mi s-au părut asemănătoare. Soarele, de îndată ce apuca să alunece spre orizont, începea să se piardă într-un val roșiatic ca o baie de sînge, într-o imensă pîlnie care, apoi, se dezvolta ca o pulbere densă, aproape translucidă, de după care soarele apărea ca o monedă de plumb, fără nici o strălucire, lipsit de raze și splendoare.

Dinspre vale am auzit la un moment dat cîntece soldățești. Aceste cîntece mi s-au părut destul de debile, fără de volum întreg și aritmice în cadență. La început nu puteam înțelege despre ce putea fi vorba. Curînd, însă, ne-am lămurit, cînd am văzut, peste acoperișurile barăcilor, intrînd prin poarta larg deschisă, brigăzile de deținuți care se reîntorceau de la muncă. Nu puteam distinge fețe omenești din cauza distanței, dar ceea ce vedeam deasupra umerilor acelor fărțuri ni se păreau niște măști negre, oribile, purtate de niște siluete schiloade și șchiopătînde. Oamenii s-au oprit pe platou unde li s-au făcut

ceva comunicări de către un civil care, bănuiam, făcea parte din conducerea lagărului. Oamenii au intrat apoi în sala de mese, în două sau trei serii, capacitatea sălii necorespunzînd celor două-trei sute de deținuți.

— Puneți uneltele la un loc și coborîți la baracă să vă luați gamelele pentru masă, ne-a poruncit brigadierul.

Ajunși la baracă, am constatat că aici deja apăruseră curioși să ne vadă, dintre deținuții vechi, care ieșiseră de la masă. Nu am remarcat vreo restricție de circulație de la o baracă la alta și oarecum, scăparea de sub controlul riguros sub care trăiserăm pînă aici ne-a dat o ușoară satisfacție.

Oamenii se arătau binevoitori și fiecare dintre cei cu care am vorbit mi s-a părut atent în a ne informa asupra condițiilor de muncă mizerabile și extenuante, asupra insolațiilor, asupra grijii pe care trebuia să o avem în mînuirea uneltelor, care ne puteau răni palmele subțiate.

— Nu mai suntem la închisoare, mi-a spus doctorul Horațiu Tănăsescu, un medic primar de la Sibiu, primul om cu care am convenit dintre cei vechi. Dar eu personal aș fi preferat închisoarea în locul chinurilor de adaptare la această muncă care mi se pare infernală. Toată ziua să sapi într-un pămînt tare ca piatra, să încarci bacuri de nisip cu roaba sau roci cu brațele, este mai mult decît îngrozitor. Nu te speria însă, mă consolă pînă la urmă distinsul fost director al unui spital militar din Sibiu, care funcționase în liceul german al Maicilor Ursuline, în timpul războiului 1941—1945. Ești încă tînăr și, bănuiesc, ești și vînjos, cu toate că ești slab. Eu nu am lucrat niciodată muncă fizică și anii mei sunt cel puțin îndoiți ca ai dumitale.

Aveam multe cunoștințe comune cu medicul Tănăsescu din Sibiul studenției mele și prietenia lui mi-a fost reconfortantă în cea mai mare parte a timpului cît am lucrat la Canal.

La ora nouă seara s-a dat stingerea. Cu toate că eram frînți de oboseală, nu ne venea să ne culcăm. Concertul greierilor din iarba și buruienile de dincolo de sîrme ne încînta. Apoi acea lună tînără, roșie, peste apele mlădioase ale Dunării, era un peisaj care ne înviora. Și oamenii cu care puteam să vorbim liber, să ne încurajăm și să nădăjduim împreună, cît de minunați mi se păreau toți acești oameni, pe care nu-i mai văzusem în viață pînă aici, dar care îmi erau apropiați, ființă din ființa mea umană, una întru suferința și speranța mea.

2. Canicula, geologie, apă, moarte

Canalul Dunărea-Marea Neagră, așa cum însăși numirea sugerează, urma să mijlocească o cale de comunicație navală mai directă între Dunăre și Marea Neagră și, în același timp, din rezervorul acestuia, ar fi urmat să se dezvolte o rețea amplă de canalizări laterale pentru irigarea stepei dobrogene. «Să transformăm Dobrogea într-o grădină de legume și zarzavat», era sloganul cu care regimul căuta să-și legitimeze acțiunea criminală, ori de cîte ori se agita problema Canalului, silind peste 100.000 de oameni înrobiți să muncească flămînzi și desbrăcați — cea mai mare parte oameni absolut nevinovați —, la acea lucrare infernală.

Canalul acesta constituise o preocupare mai veche în țară, fiind abordată și de vechile partide politice. Unul dintre Brătieni elaborase chiar un proiect savant în acest sens. După cît s-a putut constata, traseul pe care urma să se construiască canalul nu se abătea nici o iotă de la acela care fusese imaginat de primul proiect.

Dobrogea este rezultatul unor procese tectonice din era primară. Nordul Dobrogei era format dintr-un rest al unei vechi suprafețe cutate, ridicată în era primară. Rocile acestei zone (horstul dobrogean) se opresc pe linia de slabă rezistență Pecineaga-Camena. Ea este îndreptată de la NV către SE și este continuarea liniei de cea mai mare depresiune a Cîmpiei Române. La sud de această linie se găsesc șisturi cristaline, spre deosebire de nord, unde aflăm granit, porfir, permian, etc. Între aceste grupuri de elemente geologice s-au intercalat strate cretacice. Mai spre sud este o a doua linie Sarain-lac Tașaul, linia Casimcea, de la care începe regiunea de podiș prebalcanic. Baza acestuia este formată din calcare jurasice, pînă la Valea Carasu, de la care înspre sud sunt straturi de calcare cretacice. Peste ele s-a așezat sarmaticul, iar peste toate, pînă la urmă, un strat de loess. În masa aceasta de sedimente apele curgătoare au săpat văi adînci pînă la soclul cretacic. Dintre toate văile Dobrogei, Carasul prezintă caracterul unei văi largi, vechi, tăiată prin falia Dunării. Această vale este de origine tectonică. Ea este săpată în lungul unei depresiuni morfologico-tectonice. Panta malurilor sale e înclinată invers ca cea a văii. Această răsturnare s-a făcut în diluviu (cvaternar).

Canalul urma să fie adîncit pe vechea albie a Carasului care, la această dată, este secată. Punctul de joncțiune la Du-

nare era proiectat să fie la Cernavodă, iar ieșirea la Marea Neagră urma să fie Capul Midia. Lungimea canalului era aproximativ 64 de km. Pe linia demarcată a canalului au fost înșirate 11 lagăre de muncă forțată pentru deținuții politici din România. Aceste lagăre nu au apărut vreodată pe schema generală a instalațiilor de muncă oficială, care va apărea într-un capitol special (Appendix). Noi vom căuta să determinăm locurile geografice unde ne aflam noi, servindu-ne de nomenclatura topografică afișată de regimul comunist.

După cum am avut datele pe diferite perioade, de la diferiți deținuți transferați dintr-un lagăr într-altul (deci, prin contacte directe), în vara anului 1952 cînd, se pare, a fost înregistrată o oarecare stabilitate în efectivele de deținuți pe Canal (și, în plus, aveam impresia, s-au atins numerele maxime de victime), situația pe lagăre era aceea pe care am dat-o într-un volum anterior al nostru *(Întoarcerea din inferm — amintirile unui deținut în închisorile României bolșevizate — , cruzimi, masacre și bestialități necunoscute)*, date pe care le vom reda mai jos pentru orientare și pentru a fi mai bine cunoscute și reținute. Începînd numirea lagărelor și dispozitivelor de deținuți de la Dunăre spre Marea Neagră, acestea ar fi : Columbia (Cernavodă), 1. 200 ; Saligny, 2. 000 (majoritatea femei — politice amestecate cu de drept comun — , ca de altfel și la Cernavodă) ; Kilometrul 31, 1. 500 ; Poarta Albă, 10. 000 ; Galeș, 3. 000 ; Noua Culme, 2. 000 ; Peninsula (Valea Neagră), 6. 000 ; Tașaul, 1. 500 ; Midia, 500. Mai existau două lagăre speciale, unul la Eforie cu 300 de oameni și celălalt la Constanța, numit șantierul Stadion cu 400 de oameni. În afară de aceste lagăre principale mai era o sumă de lagăre auxiliare, satelite celor amintite, cum erau așa-numitele «întreprinderi agricole» de la Salcia, Seimeni, Saligny, Medgidia, Basarabi, Năvodari, Castelul etc. În unele dintre acestea am lucrat și eu, cum au fost Năvodari și Ovidiu-Vie.

În afară de aceste lagăre presărate de-a lungul liniei proiectate a Canalului, un mare număr de deținuți politici lucrau la minele de plumb din Siret, Cavnic, Baia Mare, precum și la barajul de pe Bistrița, la Bicaz, ca să nu numim decît pe cele mai de seamă centre de suferință și de exploatare criminală a regimului comunist român.

Totalul deținuților politici la Canal a rămas aproape tot timpul, începînd din anul inaugurării depline a lucrărilor canalului (1950), în jurul a 30. 000 de oameni. Diferența pînă la 100.000 o constituiau deținuții de drept comun, sabotorii și

alte categorii asimilate (pistolari sau frontieriști, sau deținuții de drept administrativ, o categorie semi-politică). (Să nu se uite că în afară de deținuții politici de la Canal, mai erau cel puțin 20.000 de deținuți politici în închisori, în atelierele penitenciarelor și la mine sau barajul Bicaz.) La acest număr de oameni trebuie să se mai adauge încă peste 100.000 de oameni care lucrau la Canal, sub alte condiții și alte calități : civili — muncitori simpli, căruțași, tehnicieni, funcționari —, batalioane de pază compuse din securiști, milițieni, paznici etc. Aceste categorii de oameni, cu excepția specialiștilor și securiștilor, erau compuse din elemente mai mult sau mai puțin indezirabile regimului, pe care nu le-au putut aresta pentru vreun motiv oarecare, și care și-au plecat capul, dar în care regimul nu avea încredere completă și, de aceea, aceste persoane trebuiau să fie puse într-un loc de muncă susceptibilă de control permanent. După ce am ajuns în lumea liberă — 1965 —, am fost foarte contrariat să aflu o bună seamă dintre foștii angajați civili — din toate categoriile, deci și securiști —, de la Canal, plimbîndu-se cu pașapoarte în regulă prin străinătate. Mai mult chiar, unii dintre aceștia cutezînd să-și afișeze fețe smerite de foști persecutați ai regimului, fiind aproape să declare că au fost chiar deținuți politici. Eliberarea unor pașapoarte de ieșire din țară unei atari categorii de oameni (și unor pistolari și frontieriști) a rămas pentru mine o enigmă. Aceasta, mai ales, că mulți dintre aceștia au dovedit atitudini dubioase în poziția pe care o dețineau.

Asupra acestui ansamblu de lagăre și de oameni va urma să vorbesc în continuare, nu înainte însă de a începe cu punctul de joncțiune al Canalului la Cernavodă și de a descrie, astfel, panorama întreagă a tragediei care s-a consumat pe întinsul stepei dobrogene, cu primul ei lagăr de la Dunăre, Columbia.

* * *

Mi s-a părut că de abia am ațipit cînd am auzit o toacă undeva bătînd de zor și o voce tenebroasă, pe care am recunoscut-o imediat ca fiind a brigadierului de drept comun, țipînd demonic :

— Deșteptarea, bandiților, deșștteptarrreeea !

Îmi simțeam picioarele de plumb și creierul îmbîcsit de confuzii, ca și cînd ar fi fost de clei. Disciplina care, însă, ne întrase în reflexe în îndelungata detențiune de pînă aici, a

tresărit în noi întocmai ca un șarpe, și am început să ne desmorțim și să ne ridicăm de pe priciuri după puteri.

— Mai repede, mai repede, bandiților, se agita tîlharul printre priciuri. Mai aveți să vă spălați și apoi să ieșiți la exercițiile de înviorare în curte.

Parcă nu deslușeam bine despre ce era vorba. Oare fuseserăm aduși aici pentru refacere și se intenționa remontarea noastră fizică printr-un program de gimnastică și alimentare corespunzătoare, de ni se vorbea de exerciții de înviorare, sau era vorba, pur și simplu, de un supliciu drăcesc de distrugere a noastră ? După munca la care fuseserăm puși cu o zi înainte, atîrna mai mult în balanță ultima alternativă.

Nu am apucat să mă spăl pe ochi cînd brigadierul, ca un apucat, a început să ne ghiontească de la spate, să ieșim cît mai repede din dormitor. Spălătorul cu douăsprezece robinete nu putea să deservească simultan peste două sute de deținuți, cîți aveam acces la ele. Tot aceeași supra-aglomerație se întîmpla la latrinele turcești. Unii am apucat să ne facem necesitățile pe lîngă cabine, nemaiputînd stăpîni presiunile imperioase. În clipa următoare am fost siliți prin violență să ne adunăm excrementele cu pumnii și să ne mișcăm apoi cît mai repede posibil spre locul de adunare, pentru educația fizică, cu mîinile murdare și împuțite.

Pe platou se aflau deja ieșite cîteva brigăzi. Oamenii erau încolonați și echipați ca pentru a ieși pe șantiere. Adică, aveau în mîini gamele cu smalțul căzut, din reforma armatei, care nu lipsea nici unui deținut oriunde l-ai fi văzut pe Canal. Unii o purtau legată la cingătoare, iar alții, care apucaseră să afle vreo pînză prisoselnică, își confecționaseră un fel de trăistioare mizerabile, pe care fie că le țineau în mînă, fie că le purtau atîrnate ca niște clopote la gît, legate cu sfoară.

— Brigăzile noi, la flancul drept, se auzi o comandă venind de la un om pirpiriu, în cămașă albastră, care se afla chiar aproape de poartă.

Ne-am ocupat terenul comandat. Ne era indiferent unde eram așezați, oriunde fiindu-ne aceeași silă. Am văzut apoi că imediat, lîngă acel om, care dispusese asupra noastră, și de care mai tîrziu am aflat că se numea Ioan Ghinea și deținea funcțiunea de instructor numărul 1 pe lagăr și pe șantire, a apărut un individ de talie mijlocie îmbrăcat într-o cămașă kaki, militară, de vreo 35-40 de ani, aparent agil în mișcări, extrem de atent și supus instructorului. Aceștia au schimbat cîteva cuvinte, după care omul în kaki s-a îndepărtat în pas

alergător spre un punct care ar fi putut fi luat ca centrul frontului brigăzilor.

— Puneți gamelele pe pămînt, începu el programul. Acum răriți rîndurile. Grupele 1 și 5 faceți cîte șase pași laterali, grupele 2 și 4 faceți cîte doi pași laterali, grupa 3 rămîne pe loc.

Cu oarecari ezitări și neînțelegeri, am executat expunerea în dispozitivul comandat de exercițiu.

Mi se părea de-a dreptul absurd să aud asemenea comenzi aici, la un lagăr de muncă forțată. Asemenea exerciții silnice, ca și acelea de pas alergător pe loc, mișcări ritmice ale brațelor și înclinări dureroase ale trunchiului păreau suplicii de-a dreptul chinuitoare.

Instructorul Ghinea se plimba printre oameni cu țigara strînsă între dinți, și din cînd în cînd atingea pe cîte un nenorocit cu piciorul în spate, pe care îl afla în contradicție de ritm cu numărătoarea comenzilor.

Educația fizică sau exercițiile de înviorare, cum se mai numeau aceste chinuri matinale, au durat cam 15 minute. După acestea, fără să ni se mai acorde timp să ne spălăm — cei cari nu apucaserăm să o facem pînă aici —, am fost trecuți prin fața unor oameni, deținuți de drept comun, care ne-au servit, unul cu o bucată de pîine, altul cu o felioară de marmeladă și al treilea ne-a turnat în gamelele care ni s-au dat în acea dimineață celor noi veniți cafeaua nagră de orz prăjit.

Am mîncat fiecare pe unde am apucat, în curte, prin șanțuri de scurgere a apei, așezați pe pămînt sau stînd în picioare.

Un om cu figura unui vultur pleșuv s-a apropiat de mine, venind din partea altei brigăzi. Fața îi era oribilă, tumefiată, iar palmele bandajate cu niște cîrpe murdare.

— Ești cumva domnul Cârja ?, mă întrebă el.

— Da, eu sunt Ion Cârja.

Omul, fără a mai spune altceva, năpădi peste mine și mă sărută pe frunte și pe obraji.

— Eu sunt părintele Nicolae Bucea din Bistra. Am aflat că ai sosit și am ținut să te văd.

Părintele Bucea făcea parte din organizația lui Dabija și avea o condamnare de zece ani muncă silnică. Soția sa era închisă, de asemenea și, din cîte apucase să afle părintele Nicolae Bucea, parohul ortodox al uneia dintre cele mai mari și pitorești comune din Munții Apuseni, din pragul Cîmpenilor (capitala moților), aceasta se afla pe un șantier tot pe Canal, la Saligny, probabil, sau altundeva.

— Aici este iadul pe pămînt, îmi șopti discret părintele Bucea. Ne omoară arșița, setea, foamea, oboseala și murdăria. Trăim mai rău decît dobitoacele. Nu cred că fiul risipitor din pilda Domnului a fost mai rău înflămînzit în clipa cînd s-a decis să mănînce roșcove alături de porci, printre străini.

Părintele Nicolea Bucea mi-a fost unul dintre duhovnicii mei pe Canal.

* * *

A doua zi de dimineață, deșteptarea s-a dat la ora patru. La ora cinci brigăzile trebuiau să iasă pe poartă, pentru muncă. Eram încolonați în grupe de cîte 14-18 oameni. Brigada din care făceam și eu parte, una dintre cele cam unsprezece cîte erau la Cernavodă în acea vreme, s-a nimerit să fie printre ultimele. Drumul cobora lin spre șoseaua paralelă Dunării și aerul proaspăt ni s-a părut un adevărat balsam. Cînd am trecut printre barăcile administrative, am auzit un cîntec venind de undeva din față. Apoi, am auzit cum cîntecul se apropia de noi, prin vocile unor oameni care mi se păreau că erau din ce în ce mai aproape de noi. Cîțiva zeloși, mai ales pistolari și administrativi, sosiți cu două trei luni înaintea noastră, au avut ideea stranie — sau administrația le-a sugerat și, eventual, impus —, de a introduce, între suferințele noastre, marșurile cazone la ordinea zilei, ale forțelor armate pe care le cunoșteam de afară. Oamenii erau obligați să le cînte, atît la plecarea pe șantier cît și la reîntoarcere în lagăr. Îmi aduceam aminte de acele marșuri pe care le intonau soldații cînd treceau prin fața curții noastre, cînd mă aflam acasă, și aceștia erau în drum spre poligonul de instrucție. În starea în care ne aflam, slăbiți și distruși fizic, obligația de a și cînta era o tortură în plus, pe care eu personal nu am putut să o suport, nu numai că nu aveam glas să cînt, dar și pentru că, pur și simplu, nu o puteam accepta, cu orice risc.

Undeva, mai sus pe Dunăre, înainte de a ajunge în teritoriul portului Cernavodă, am fost îmbarcați în bacuri. Fiecare bac era tras pentru pornire de cîte un remorcher, care purtau cele mai diferite numiri : Oituz, Poseidon, Diana, Mărășești, Jupiter, etc.

În mai puțin de jumătate de oră, după ce am ieșit de sub arcadele mărețe ale podului construit de inginerul român Anghel Saligny, podul numit odinioară «Regele Carol I» (inaugurat în anul 1895), am abordat pe coasta dreaptă a Dunării, deci

tot pe partea care se afla și lagărul, unde am debarcat. La poalele dealului am descoperit grămezi de lopeți, tîrnăcoape, roabe, dulapuri, grinzi, și cîteva cuve negre, unele încărcate, altele goale.

— Brigadierii să-și ia oamenii la vechile locuri de muncă de ieri, ordonă Ghinea, care sosise cu un jeep între timp. Brigăzile noi trec pe șosea și așteaptă încolonate dispozițiunile.

Cele două brigăzi care sosiserăm în ajun am fost aliniate pe marginea Dunării. Ghinea s-a apropiat de noi și ne-a vorbit.

— Partidul și guvernul v-au acordat dreptul la muncă. Să fiți vrednici de această onoare. Ați fost aduși aici să construiți Canalul. Ei, ce ziceți, bandiților, vreți să munciți la construirea Canalului ?

Oamenii au rămas pasivi, nemanifestînd nici o reacțiune.

Ghinea a făcut un pas ostentativ către noi și ne-a aruncat din nou aceeași întrebare provocatoare :

— Construim Canalul ?

Cîțiva oameni, prinzînd intenția instructorului, și pentru a-l domoli, au murmurat în barbă :

— Construim Canalul.

— Nu așa, bandiților !, țipă vădit nemulțumit instructorul. Construim Canalul ? repetă el cu o voce îngroșată de ură.

— Construim Canalul, s-au auzit mai multe voci de data aceasta.

Ghinea părea că era destul de nemulțumit de această atestare cam debilă, sub așteptările sale și, de aceea, a mai repetat o dată :

— Întreb pe toată lumea : construim Canalul ?

— Construim Canalul, am zis de data aceasta aproape toată lumea.

De cîte ori, apoi, în cele mai felurite ocazii, nu am auzit această placă, zi de zi și uneori noaptea, rostită de acest zbir și de alții ca el, ba, uneori, chiar de brigadieri, în cei trei ani cîți i-am robit în Dobrogea, unde mi-am irosit unii din cei mai buni ani ai tinereții mele.

— Azi veți munci la nisip, ne anunță Ghinea. Veți scoate nisipul din deal și-l veți turna pe jghiaburi. Dați ascultare completă brigadierilor și pontatorilor. Căutați să vă faceți norma. Cine nu-și face norma nu mănîncă rația de Canal care

este, cum vi s-a mai spus, raţia alimentară echivalentă unui miner, 6.000 de calorii.

Niciodată, după calculele noastre, nu am atins însuşirea nici a 2.000 de calorii pe Canal, şi chiar maximum din aceste calorii ne reveneau exclusiv numai din cele 750 de grame de pîine şi bucăţica de marmeladă zilnică, cînd nu ne era sustrasă. Cealaltă mîncare era aproape aceeaşi pe care o avusesem în celule, în închisori, cu singura deosebire că în locul unui polonic de 350 de grame ni se turna în gamele un polonic de 500 de grame.

* * *

Ne-am căţărat cu mare greutate pe panta dealului. Din cauza săpăturilor după roci pentru umplerea barajelor care se construiau pe partea opusă deschiderii a ceea ce urma să fie canalul, faţa dealului prezenta excavaţii curioase şi de-a dreptul periculoase de trecut. Cei mai tineri mergeau mai bine, dar cei mai bătrîni aveau nevoie absolută de sprijinul nostru. Eu îl sprijineam pe Atta Constantinescu care, pe întreg şantierul, era cel mai dărîmat om. Din ceea ce fusese un om de 150 de kg., acum dacă mai avea 65 de kg. Se ştie că atunci cînd organismul, după ce se stabileşte la o greutate specifică mai mulţi ani la rînd, se întîmplă să scadă sub ceea ce a fost jumătatea greutăţii normale, se produc tulburări grave sănătăţii, zdruncinînd esenţial metabolismul fiinţei respective, atrăgînd consecinţe nu numai pernicioase vieţii dar, uneori, chiar fatale. Eu însumi, care afară avusesem 80 de kg., aici coborîsem la 50 de kg. (la înălţimea mea de 184 cm), lucru care, însă, nu mă afecta atît de grav, reuşind să-mi păstrez încă vigoarea şi luciditatea minţii.

Cînd să trecem de-a lungul unor gropi, un om negru, cu faţa prelungă şi nasul acvilin, legat la gît cu o batistă, se ridică în picioare din poziţia de genunchi în care îl văzuserăm, şi înaintă spre noi cu paşi mărunţi.

— Ce faci, prinţule, aici ?, zise Atta Constantinescu, recunoscînd pe profesorul Matei Cantacuzino. Am auzit că eşti închis, continuă Atta Constantinescu, dar nu mă aşteptam cîtuşi de puţin să ne revedem aici.

Prinţul Matei George Cantacuzino, marele arhitect român, lucra la o roabă cu care transporta bolovani coloraţi din rocile sedentare extrem de policrome ale dealului dobrogean. Pentru

tentativa de trecere a frontierei, fusese condamnat la 7 ani detenţiune simplă.

Munca pe care am prestat-o în prima zi ni s-a părut istovitoare. Trebuia să scoatem cu lopeţile nisipul dintr-o pungă a dealului, unde acesta se depozitase de pe urma scăderii apelor în perioadele geologice anterioare. Nisipul, aproape auriu, de calitate superioară, îl aruncam în afara pîlniei, printr-un sistem de lopătare în releu, aducîndu-l pînă lîngă jgheaburi, pe care acesta aluneca la vale. Îndată ce nisipul ajungea la nivelul Dunării, era încărcat în bacuri pentru diferitele destinaţii de construcţii ale Canalului.

Nu apucaserăm încă să ne încadrăm în ritmul muncii cînd am început să simţim dogoarea pîrjolitoare a soarelui. Ne scoaserăm cămăşile ca să ne aerisim pieile care erau albe şi subţiri ca foiţa de ţigară. La mai puţin de o oră, ni le-am îmbrăcat din nou, nemaiputînd suporta arşiţa. Ne-am acoperit capetele cu şepcile sau pălăriile şi, mai tîrziu, ne-am înfăşurat gîturile cu batistele — cei care aveam —, să ne ferim de insolaţia pîrguitoare care ne ameninţa. Curînd apoi, am simţit chinurile setei, o sete profundă, leşinătoare. Butoaiele cu apă erau la vale şi de acolo, cîte un om de fiecare brigadă ne aducea apa cu o botă. Omul nu putea aduce mai mult decît o botă o dată şi, pe deasupra, nici aceasta nu era prea mare. Avea o singură căniţă cu care distribuia apa oamenilor însetaţi. Ni se dăduse ordin să nu risipim un strop de apă, adică, să nu aruncăm nici o picătură de apă, astfel ca să nu mai clătim cana după cel care o folosise anterior sau, chiar dacă rămînea apă în cană de la cel ce o folosise mai înainte, să ni se toarne apă peste aceasta ca să o bem. Nimeni care nu a fost însetat vreodată în viaţă nu va şti cîtă fericire simţea omul cînd îi sosea rîndul la apă. Dar, trebuie să notez aici, niciodată nu ne venea cana plină şi nici a doua oară. Nu puteam înţelege de ce se practica această economie de apă, în timp ce aveam la picioarele noastre undele albastre ale Dunării.

— Apele sunt tulburi, ne-a spus un medic de şantier. Din motive medicale preventive apa aceasta nu poate fi folosită pentru băut, înainte de a fi sterilizată.

Oricum, cînd a ajuns ora prînzului şi am coborît la mal cu gamelele, unde ni se servea masa, ne-am afundat gamelele în apele Dunării şi am băut apă tulbure, cum era, pe săturate.

Ziua a trecut dureros de greu. Contactul cu munca ne secase orice putere pe care ne închipuiam că o mai aveam, datorită condițiilor teribile de teren, căldură, sete, ariditate, slăbire și ritm impus, în care fuseserăm surprinși. Mîinile începuseră să ne crape, tumefiindu-se, în același timp cu bătăturile rapide care ne-au apărut în palme ca urmare a mînuirii cozilor uneltelor. Urechile ni se umflaseră ca niște ciuperci pînă seara. Atta Constantinescu se înroșise la față ca un rac și am avut teamă să nu facă vreo congestie.

— Mor, simt că mor, amice, îmi spusese el adeseori în decursul zilei. Este prea mult pentru mine!

Cînd soarele se apropie de orizont și a început să-și piardă conturul în praful de peste Bărăgan, am primit ordin să coborîm la locul de adunare, pe malul Dunării.

Am fost numărați, încolonați și conduși la bacuri, pentru reîntoarcere la lagăr.

Oamenii păreau sfîrșiți de orice energie. Pe fețele lor nu se putea vedea nici un reflex psihic; nici zîmbet, cînd omul ar fi încercat să-l schițeze, nici grimasă, doar cute adînci care începeau să se piardă și ele într-un fel de țesut puhav care apăruse pe obrajii tuturor. Dacă am fi murit în clipa aceea toți am fi avut masca ultimă anonimă. Scriitorul rus Ivan Bunin spune undeva că pe fața omului mort se poate citi, ca într-o carte, viața petrecută. Pe fața noastră, dacă am fi murit cu toții și deodată atunci, nu s-ar fi putut citi decît placiditatea unor animale care mor într-un abator și care toate sunt la fel, neavînd niciodată vreo viață spirituală. Fețele noastre nu mai erau ale noastre.

— Toată lumea va sta cu spatele la perete, iar cei care nu încap se vor așeza cu spatele unul în altul pe centrul bacului, ne ordonă un sergent care avea paza bacului nostru, cu încă trei soldați din batalionul de securitate.

Așezarea pe podeaua umedă a bacului ni s-a părut o binecuvîntare. Toți am început să moțăim imediat, iar alții dintre noi au adormit de-a binelea.

Remorcherul a scos un muget ascuțit de sirenă, punctat cu cîteva repetiții mărunte, înecate, și apoi am auzit motorul lucrînd din plin. Bacul s-a desprins apoi ușor de litoral, plutind pe Dunăre la vale.

Mă uitam pierdut la arcadele încovoiate ale podului și la picioarele de beton monumentale înfipte în matca Dunării,

cînd am auzit un pocnet de armă. Am tresărit. Oamenii care adormiseră s-au trezit numaidecît și fiecare ne-am uitat speriați unul la altul încercînd să pricepem ce s-a putut întîmpla.

— Toată lumea cu fața la podea, am auzit ordinul sergentului sub autoritatea căruia eram.

Ne-am așezat fără de întîrziere pe burtă. Eram depersonalizați complet. Nu puteam dispune nici de un gînd al nostru, nicidecum de previziunea unor catastrofe care păreau iminente. Dacă am fi fost împușcați în ceafă, în poziția în care ne aflam, ne era, probabil, indiferent ; nu am fi avut fiorul unei solidarități comune și dîrze de autoapărare și de reacțiune imediată. Munca și insolația ne-au descoperit într-o asemenea măsură, încît rămînerea în inerție ni se părea unica alternativă a vieții.

Cînd am intrat în sala de mese, în lagăr, seara, am întîlnit pe învățătorul Ioan Lungu din Cluj, care mi-a relatat accidentul care a avut loc chiar pe bacul în care se afla el.

— Un țăran dobrogean dintr-o brigadă mai veche a înnebunit de cîteva zile. Se pare că din cauza insolației, sau alte cauze. Cu toate că nenorocitul nu mai era integru și responsabil de faptele sale, acesta a fost silit să iasă zi de zi la muncă. În ultimul timp apucase o meteahnă vrăjitorească ; învîrtea în gamelă apă cu pămînt, și o învîrtea și o învîrtea cu zor și fără oboseală, murmurînd pentru sine și pentru alții care îl auzeau, că atunci cînd pămîntul va deveni alb în gamelă, el se va elibera sau va muri. În această seară, venind cu bacul, învîrtea, ca de obicei, tina în gamelă, poate mai agitat ca altădată, și bolborosea vraja lui cînd, fără de veste, a aruncat gamela peste marginea bacului și în clipa următoare s-a azvîrlit și el în valurile Dunării. Un soldat care se afla pe remorcher a tras în el fără de nici o somație și ezitare, ucigîndu-l din primul foc. Deasupra apei s-a ridicat un rotogol rubiniu de sînge în care razele soarelui s-au răsfrînt ca într-un potir.

Peste suflet mi s-a așternut o jale iremediabilă și, fără să știu cine era nenorocitul care își sfîrșise viața atît de mizerabil, am spus în gîndul meu rugăciunea pentru odihna veșnică a celui care a aflat această ieșire disperată din iadul în care ne aflam.

Nu aș putea spune dacă omul a fost un laș, un biruit sau un învingător.

3. Noi și porcii

Munca pe care am prestat-o timp de peste șapte săptămîni la Cernavodă a fost variată. După prima zi de lucru la extragerea nisipului, am fost trecuți la «decopertarea» terenului pentru exploatarea rocilor. După cum am amintit mai înainte, undeva, nordul Dobrogei este format dintr-o rămășiță a unei vechi suprafețe cutanate, ridicată în era primară. Partea terenului unde nouă ne-a fost dat să lucrăm se afla chiar în ceea ce se numește podișul prebalcanic dobrogean. Peste jurasic și cretacic s-a așezat o manta puternică de loess (varietate de lut galben-calcaros depus din praful abundent purtat și îngrămădit de vînturi, reprezentînd astfel o rocă sedimentară eoliană, extrem de rezistentă) pe care noi urmam să o înlăturăm în scopul dezvelirii celor mai felurite conglomerate, gresii, marne, calcare cretacice etc. Viața animală a epocii de formare a acestor roci, care a corespuns cu mari zguduiri terestre, a prezentat numeroase foraminifere, precum și ultimii amoniți și belemiți, și în maximă dezvoltare reptile de uscat, ca păsări în forme mari, cu dinți în mandibule, apariția mamiferelor reprezentate prin forme mici de marsupiale și insectivore, iar viața vegetală prin plante angiosperme arborescente și prin apariția dicotiledonatelor.

În acele dealuri joase așezate de-a lungul malului drept al Dunării, unde s-a construit peste toate un pămînt nou mezozoic secundar (jurasic și cretacic), am avut marea și neașteptata revelație să ne întîlnim cu o lume minunată și fascinantă din istoria frămîntată a pămîntului, pe care o poți afla numai în paginile cele mai rare de paleontologie. Iată că nouă ni s-a oferit nemijlocitul prilej (care nu a fost nici intenționat și nici dorit, de altfel), de a lua contactul cu fosilele acelei ere geologice a pămîntului care se înscrie aproximativ între anii 190.000.000 și 120.000.000 înainte de era noastră.

Stratul de loess pe care urma să-l spargem cu tîrnăcoapele mi s-a părut o muncă tot atît de groaznică ca aceea pe care aveam să o execut ulterior la săpăturile de pămînt din partea de sud a Dobrogei, unde micașisturile amestecate cu cristalurile de cvaț, feldspați și o altă serie de minerale amorfe sau cristalizate ne-au supralicitat ultimele forțe posibile ca să le despicăm. Uneori, dădeam cu tîrnăcopul cît ne țineau puterile și nu desprindeam nici ca un polonic de pămînt. Era nevoie să izbim de multe-multe ori ca să facem un șănțuleț firav

deasupra unei falii dislocate anterior, unde apoi înfigeam rângile de fier prin lovituri repetate, ca să rupem rocile. Norma de om era destul de mare și imposibil de realizat, literalmente ; doi metri cubi de roci, sau un metru cub de loess. Eu am lucrat cîteva zile la șir cu Atta Constantinescu și avocatul Ioan René Cancicov de la fostul Credit Agricol din București. Ne-am asociat într-o grupă, în conformitate cu dispozițiile de organizare pentru muncă. Cred însă că a existat de la început și un sentiment comun de simpatie care ne-a alăturat : toți aveam din punct de vedere profesional aceeași pregătire academică (doctori în drept), toți eram născuți în străinătate (Atta Constantinescu la Paris, Cancicov la Berna, ca fiu al fostului atașat militar colonel Cancicov, fratele fostului ministru de finanțe profesor Mircea Cancicov, iar eu în West Virginia ca fiul unui emigrant român din Munții Apuseni, miner în Munții Allegheny, SUA). Faptul de a fi fost născuți în străinătate, se pare, constituia numai o afinitate în plus de protest mut și îndîrjit împotriva soartei care se abătuse asupra noastră, ocazionîndu-ne această suferință comună. Eu eram cel mai tînăr și, datorită vieții mele de la țară, singurul deprins cu munca brută. Cei doi erau neîndeminatici și, eram sigur, nici unul dintre ei nu a ținut vreun tîrnăcop sau o lopată în mîini, în toată viața lor de pînă aici. Efectiv, eu eram acela care dădeam cu tîrnăcopul, Cancicov arunca pămîntul cu o lopată la vale, iar Atta Constantinescu lovea din cînd în cînd cu ranga în solul potrivnic, pentru a nu părea că nu lucrează și să atragă asupra lui fulgerele brigadierului, ale pontatorului, ale miliției lor care se plimbau printre noi, și ale instructorilor de șantier, Ghinea și Stan. Aceștia din urmă stăteau undeva pe un promontoriu sau pe coama dealului și ne urmăreau îndeaproape cu binoclul. Nici nu-ți dădeai seama de unde venea supravegherea cînd te trezeai luat de după cap, căftănit și burdușit mai rău ca un animal :

— Ce, banditule, sabotezi ? Oare nu ai venit aici de bunăvoie să muncești ?

Și după această apostrofare, mai primeai cîteva picioare în spate sau cîteva perechi de palme, ca să înveți minte să muncești continuu și sîrguincios pentru construirea canalului și a socialismului (sic).

Avocatul Cancicov avea cel puțin cîte un leșin pe zi. Era TBC-ist, distrofic, demoralizat. Atta Constantinescu se ținea pe picioare, pe cît se putea, muind și muind mereu în apă batista pe care și-o ținea pe creștet. Cînd nu mai rezista, se așeza pe

pămînt și se uita îngrozit împrejur de unde îi va veni năpasta.

După două sau trei zile, Atta Constantinescu nu a mai fost brutalizat cu atîta necruțare. Mi s-a părut că se intenționa să i se taie rația de mîncare cînd, în ziua a patra, Atta Constantinescu a fost transferat într-o altă grupă de patru oameni mai vîrstnici, care nu i-au arătat nici o simpatie, dimpotrivă, ostentație. Aceștia nu au acceptat ca omul să fie pontat în volumul lor de lucru. Se observa cu ușurință că administrația căuta să incite și în interiorul lagărului (ca și în închisori, de altfel) lupta de clasă, sub o altă formă, dar cu aceleași scopuri distructive ale unei societăți împotriva căreia se declarase război pînă la moarte. În locul lui Atta Constantinescu a fost repartizat în grupul nostru inginerul silvic Emil Cîmpeanu, care ne era și șeful nostru de grupă.

Cu toate că munca era exterminatoare și auspiciile sub care ne era dat să o executăm aveau un caracter odios, totuși m-am surprins dintr-o dată că o făceam cu o mare curiozitate de a descoperi ce se ascundea în măruntaiele acestor dealuri. În viața mea nu mi-a fost dat să văd pînă aici o varietate de fosile atît de colosală, de veridică, de excepțională în conservarea unor tiparuri de plante și mulajuri de animale, ca acelea pe care le-am descoperit eu însumi și camarazii mei de suferință, cu tîrnăcoapele și lopețile noastre.

În bătaia soarelui învăpăiat care cădea ca într-o căldare de aramă în gropile pe care le adînceam, se conturau policrome tot felul de fosile ale unor plante, melci, animale necunoscute, reptile, pești, păsări, care au existat odată pe acest pămînt și care s-au imortalizat prin acele excepționale mineralizări pe care le scoteam la lumină. Nu mă săturam privind formele perfecte ale unor șerpi enormi, încolăciți sau în proces de înaintare încovoiată, ale unor plante gigantice cu brațe nesfîrșite sau melci cît căpățînile de varză, sau chiar mai mari, surprinși de eternitate în stările lor naturale sau de spasmuri și convulsiuni. În acele mase de roci sedimentare stratificate îmi apărea miracolul veșniciei și, într-un anumit fel și sub o anumită optică lăuntrică, meditațiile pe care mi le-au incitat aceste feerii paleontologice mi-au servit ca un sprijin moral neașteptat, ca o pîrghie de avîntare peste alte praguri ale existenței universale, în care existența mea, cea mai mizerabilă, mi se părea de-a dreptul insignifiantă, dacă nu chiar inutilă și neinteresantă, dacă nu ar fi fost și reflexul religios creștin,

care mă umbrea permanent și care îmi neliniștea un finalism de altă natură, cu mult superior aceluia al simplei înlănțuiri a vieții animale pe această planetă, de reflexii și instincte.

* * *

Ne-a fost dat de multe ori să muncim și la alte treburi decît săpături, cum erau încărcările bacurilor cu nisip sau cu arocamenți. În aceste cazuri trebuia să întindem dulapii peste căpriorii de pe mal pînă pe pereții scunzi ai bacurilor. Pentru această lucrare era nevoie să intrăm în apa rece a Dunării, dis-de-dimineață, apă care ne trecea peste umeri, ca să fixăm schelele de suport. Soldații stăteau de pază pe țărm și pe bacuri pînă ce noi intram în Dunăre, cîte patru-cinci oameni. Pentru că nu erau alte posibilități, intram în pielea goală, fără chiloți. În timp ce ne îndreptam dimineața spre șantier, ne gîndeam cu groază dacă și în acea zi vom fi repartizați la încărcări și, apoi, cui îi va veni rîndul să intre în apă.

Din prismele aranjate de noi, începeam căratul cu roaba peste dulapuri, trebuind să parcurgem circa 25-30 metri peste apă, unde era ancorat bacul. Înălțimea peretelui bacului varia de la doi la trei metri deasupra suprafeței apei, în funcțiune de adîncimea vadului Dunării unde se afla bacul priponit. Într-un asemenea bac se încărcau de la două vagoane pînă la opt vagoane de material. După demarcarea calei laterale a bacului, știam cît material să încărcăm, conform unei scări de toleranță de care fuseserăm avizați. Pe fiecare bac, de altminteri, se afla cîte un matelot civil, tătar sau turc. De obicei, era nevoie să înfundăm bacul peste un metru și jumătate în apă, ceea ce corespundea aproximativ cu greutatea admisibilă de încărcare. Uneori, între mateloții responsabili de bac, se aflau oameni de treabă, care ne opreau încărcarea înainte de a atinge limita, după care se calcula și norma realizată de noi. În ochii unor asemenea oameni am observat compasiunea pe care ne-o acordau, din care înțelegeam că încă țara era cu noi.

La încărcare, cei mai tineri împingeau roabele pline cu material. Cei mai vîrstnici și bolnavii încărcau roabele. Pentru un bac întindeam două sau trei punți de încărcare. Aveam ordin să mergem foarte repede cu roabele ca să încărcăm în timp bacurile.

— Toate roabele să circule !, se auzeau vocile brigadierului, pontatorului sau ale milițienilor supraveghetori.

De cîte ori nu cădeam cu roabă cu tot în apă și de cîte ori nu eram pălmuiți de milițieni, pentru ceea ce ei numeau neglijență fără scuză sau act de sabotaj, cînd noi ne prăvăleam de la cîte doi-trei metri de pe punte ! Acești monștri se făceau că nu înțelegeau că eram slabi, că amețeam din cauza lipsei de sînge și oxigen în cap, și că amețirea noastră de pe schelă nu era o plăcere sau un sport pe care eram tentați să-l practicăm cu riscul înecului.

Cînd, uneori, se rărea cadența lucrului, și brigadierii și instructorii administrației căutau să ne țină totuși ocupați și sub tensiune pînă la reluarea altei munci sau întoarcerea la barăci, se abandonau roabele sau tărgile, urmînd calvarul faraonic al purtării bolovanilor pe brațe în bacuri. De data aceasta nu mai scăpa nimeni, toți urmînd să parcurgem punțile clătinătoare de la țărm la bordura bacului, unde asvîrleam materialul. Mă cutremur și azi cînd îmi aduc aminte de căderile bieților oameni mai vîrstnici în apele Dunării. Cei care știam să înotăm, ne avîntam imediat în undele apei să-i salvăm. Uneori, unii dintre înotători se fofilau dintr-o cauză sau alta de a nu sări în apă. Milițienii și pontatorii, care ne cunoșteau pe cei care înotam, interveneau numaidecît, izbind cu cizmele în spate pe cel care ezita.

— Sai și salvează-l, că-i frate cu tine, banditule ! Ori vrei ca eu să răspund pentru moartea lui ?

Nu aveam nici un colac de salvare să le întindem decît forța și abilitatea noastră, care erau extrem de limitate. Abia apucam peste umeri pe bieții oameni, că aceștia ne și imobilizau disperați mișcările noastre, de teama morții. Era o mare problemă și grea luptă să devenim salvatorii acestor nenorociți. Dar ambiția noastră, îndîrjirea de a învinge încercările drăcești la care eram supuși ne dădeau energia necesară acțiunilor noastre, și nu s-a întîmplat decît un singur caz cînd un om din brigada noastră a murit sub bac, unde a fost atras în cîteva clipe de un vîrtej absorbant din străfunduri, de unde nimeni nu l-a mai putut ajuta.

În timpul mesei, în jurul orei 12, ochii tuturor oamenilor erau îndreptați spre Dunăre în jos, ca să vedem remorcherul care ne aducea marmitele cu mîncare. Zăream remorcherul în depărtare cum își înalță fumul albastru de îndată ce ieșea de sub pod. Apoi, îi auzeam mugetul, de salut sau semnalizare dat altor ambarcațiuni și, imediat apoi, ni se ordona să co-

borîm de pe deal la masă, care ni se servea de-a lungul şoselei, pe care era oprită orice altă circulaţie, în afară de a deţinuţilor şi a cîtorva căruţaşi civili, admişi înăuntrul cordonului ca indispensabili unor lucrări pe care noi nu le puteam face.

În cele trei săptămîni cît am lucrat cu Atta Constantinescu în aceeaşi brigadă, el nu a coborît o singură dată în vale pentru a-şi lua porţia de mîncare. Avîndu-se în vedere starea sănătăţii lui foarte grave — în ultimul timp suferea de o orchită groaznică —, i s-a permis, în mod special, să rămînă la locul de muncă unde eu îi duceam gamela cu ciorbă şi bucata de pîine. Cîteodată îl aflam stînd în picioare în aşteptare, cînd mă reîntorceam cu mîncarea. Alteori îl aflam cu capul rezemat pe genunchi sau tăvălit pe pămînt cu faţa vascularizată şi ochii congestionaţi.

— Simt că aici îmi vor rămîne oasele, îmi spunea el. Nu mai am nici o putere. Sunt pur şi simplu extenuat fizic şi moral. Numai gîndul de a mai vedea-o o dată pe Ileana mă mai ţine în viaţă.

Ileana era unica fiică a magnatului român. După arestarea lui, fata a fost dată afară din universitate. Trăia la un fel de rubedenie după mama ei, din familia Duiliu Zamfirescu. Ca să-şi cîştige existenţa a lucrat la un şantier de construcţii din Bucureşti, muncind ca salahoră, cărînd cu roaba cărămizi şi mortar pentru zidari. Am cunoscut pe această minunată fată cînd, după eliberare, l-am vizitat pe Atta Constantinescu în repetate rînduri, într-o cămăruţă de 2 pe 2,50 metri, în casa avocatului J. Farago, fiul scriitoarei Elena Farago din Craiova şi fratele scriitoarei Coca Farago, în apropierea clădirii Consiliului de Miniştri. Atta Constantinescu trăia aici în cea mai neagră mizerie după 1955, după eliberare. Printr-o relaţie binevoitoare fusese angajat magazioner la Patriarhia din Bucureşti pe un şantier oarecare. Ileana a reuşit, după cîţiva ani de salahorit, să fie reprimită la cursurile serale universitare şi să-şi ia un titlu academic, fiind un element eminent.

— Gîndeşte-te la destinul omenesc şi cutremură-te, mi-a spus odată Atta Constantinescu, cînd mi s-a părut mai liniştit. Eu am fost cîţiva ani administratorul general al carierelor din Dobrogea şi nu ştiu dacă le-am vizitat de două sau trei ori. Nu ştiam în ce condiţii se lucrează în ele şi, de altfel, nu erau în funcţiune decît două : Cernavodă şi Canara. Uite că acum am fost adus eu aici să pier în această carieră, pe care mi-a

fost dat, o dată în viață, să o conduc. Și, mai mult, chiar în această țară pe care am iubit-o și ai cărei cetitori sunt și părinții mei.

Fața îi era tumefiată și, la fel ca noi toți, omul arăta schimonosit și hidos. Nu era unul dintre noi care să nu fie umflat peste tot, ca o reacție a organismului la soarele fierbinte, după lîncezirea din celulele întunecate și cu igrasie, unde toți pigmenții heliotropici ne-au fost distruși.

De cîteva ori Atta Constantinescu mi-a zis cu vocea tremurîndă, trădînd o vădită emoție.

— Simt imperios nevoia să-ți fac cîteva confesii. Aș dori să nu mor înainte de a împărtăși cuiva anumite taine care, odată, vor trebui să fie cunoscute de poporul român. Din nenorocire, nu am nici un vechi prieten aici și nici un om căruia să-i pot comunica ceea ce am și ceea ce mă apasă pe suflet. Cred că nu mă voi înșela în onestitatea dumitale.

Am bănuit că fostul demnitar era victima unor procese sufletești mai adînci și cu serioase implicații de conștiință. Nu am cerut niciodată și nici nu i-am făcut vreodată vreun avans spre a-mi vorbi. Am așteptat cu răbdare ca omul să-mi vorbească numai în clipa cînd va simți îndemnul.

Acest lucru s-a întîmplat și nu prea tîrziu.

Intr-o anumită zi, Atta Constantinescu nu s-a mai putut ridica de pe priciul său și nu a mai putut fi scos la muncă. A fost luat în aceeași zi la infirmerie, unde îl vedeam seară de seară, după ce mă reîntorceam de la muncă. Medicul lagărului era un fost asistent de la Institutul de anatomie din Cluj, dr. I. Barbu, pe care îl cunoșteam de afară, întîlnindu-l de mai multe ori în cabinetul profesorului dr. Victor Papilian, în acel timp decanul Facultății de medicină, de prietenia și colaborarea căruia m-am bucurat pînă la moartea sa.

După cîteva zile, Atta Constantinescu a fost scos din infirmerie, spre a face loc altor nenorociți accidentați sau mai grav bolnavi, și a fost transferat într-o altă brigadă de criminali de război, majoritatea plutonieri de jandarmi și cîțiva inapți de muncă. Mă aștepta în fiecare seară pe o bancă din spatele barăcii sale, de unde ni se așternea în față privelișteа superbă a Dunării care curgea pe cele două brațe care se desfăceau ceva mai jos de pod, ca să cuprindă o insuliță verde, cu vegetație bogată, între ele. Atta Constantinescu nu se mai putea mișca decît cu sprijinul cuiva din cauza infecției testiculare care radiase spre genunchi și pîntece.

— Uite ce este, amice, îmi zise el odată, cînd stăteam așezați pe bancă. Vezi omul acela negricios care ne privește uneori ? Acel om se ține după mine de multă vreme. Am văzut că dumneata te întreții uneori cu el. Aș vrea să-ți spun că acela este un plebeian, nimic mai mult. Nu-l pot suferi și nu pot bănui intim de ce mă irită într-o asemenea măsură. Probabil că ar fi trebuit să fie singurul om care ar fi putut să mă intereseze. Dar îmi repugnă. Să nu mă crezi bolnav sau suferind de megalomanie, ferească sfîntul ! Sunt un democrat convins. Eu am avut un rang social în această țară și familia mea a pus cărămizile de bază la făurirea României Mari. Acest om pe care îl vezi a admis să fie ministru într-un guvern de mezalianță, numai și numai pentru a-și satisface o ambiție vană, nereușind să se valideze anterior prin promovarea naturală de selecțiune a partidului în care era înregimentat. Ferește-te în viață de oamenii de conjunctură. Cînd dorești o poziție, impune-te și persevereză. Risipește bani și vei cîștiga înmiit.

Persoana vizată era dr. Petre Nemoianu, un om modest, care profesase avocatura în județul Mehedinți, al cărui prefect fusese odată. Petre Nemoianu mi s-a părut a fi un intelectual cu o aleasă cultură juridică și politică, un om cu un simț realist solid, demn și stoic în starea de captivitate în care ne aflam. Fusese o perioadă de timp ministru al agriculturii înainte de anul 1940.

Am bănuit că Atta Constantinescu suferea de un complex de trufie, exclusivist și cu efect erosiv, periculos condițiilor lui sanitare la acea oră. Am încercat să-i temperez pornirile, propunîndu-i chiar, odată, o apropiere de Nemoianu care, mi-a spus, era dispus să-l consoleze. Era, de altfel, și în interesul deținuților, ca oamenii de suprafață să apară solidari, pe o singură poziție.

— Nu, nici nu vreau să aud, mi-a zis el. Acest om este un edec politic. El nu a căutat să aristocratizeze politica, să o ridice la demnitatea pe care o merita într-o societate evoluată. El a proletarizat-o.

Apoi, cînd seara coborî măreață peste Dunăre, deodată Atta Constantinescu mi-a pus mîna grea pe genunchi și mi-a zis :

— Cred că este timpul acum să-ți împărtășesc una dintre tainele mele de care ți-am amintit. Mai speram să ies din închisoare și să-mi reiau rolul politic pe care îl aveam în partidul național-liberal, în fruntea căruia ajunsesem, ca reprezen-

tant al generației noi. Credeam că mai era încă posibil să iau șefia partidului în locul Brătienilor, care nu au jucat, din 1944, cartea cea mai bună pentru partid și țară. Mă gîndeam, de cînd te-am cunoscut, că mi-ai fost un bun sfetnic, eu dorind să întineresc conducerea partidului și să asigurăm poporului român un guvern tînăr și entuziast, pe măsura noului secol. Dar toate s-au dus de acum. Simt, am convingerea că mă prăpădesc. Știi, atunci cînd rămîneam pe deal singur și te așteptam să-mi aduci ciorba, mă gîndeam să mă sinucid. În fiecare zi aripa morții mă atrăgea ca un îndemn spre actul funest. De cîteva ori m-am apropiat de buza prăpastiei să mă azvîrlu în gol. Nu știu ce m-a împiedicat să o fac. Cred că, totuși, sunt un om slab care nu poate să ducă un gînd pînă la capăt cu toate riscurile și cu toată onoarea. Și în afară de aceasta, mai era ceva. Am vroit să-ți mărturisesc încă ceva. Nu doream să dispară din istorie o mărturie a unor acțiuni de-ale mele, pe care mi le asum, chiar dacă rezultatul lor a fost și este dezastruos.

Atta Constantinescu s-a oprit din vorbă. Parcă nu afla cuvintele care ar fi urmat, în mod logic, să mi le mai spună. Toaca s-a auzit dintr-odată sunînd stingerea peste lagăr. Ciocăniturile șinei lovite cu un ciocan parcă împrăștiau aschii înțepătoare în creier și în inimă și mi se părea că vedeam acele sunete stridente cum se rostogoleau la vale, pînă în apele Dunării, care le lua în freamătul ei nocturn și le înghițea.

— Pe mîine, amice drag, pe mîine, restul, dacă mă va mai ține Dumnezeu. Mîine vom continua...

L-am condus cu grijă la baracă și la prici. Șovăia încet și mă ținea strîns cu brațul peste mijloc.

— Pe mîine..., am mai auzit încă o dată vorba înăbușită a lui Atta Constantinescu, în vreme ce mă îndepărtam spre baraca mea.

Nu mi s-a mai dat ocazia, încă o dată în viață, să mai am o astfel de convorbire cu Atta Constantinescu și nici, prin urmare, să mai aflu taine pe care ar mai fi avut să mi le destăinuie. Bănuiam doar că ceea ce avea să-mi mai spună privea contribuții personale pe lîngă fostul rege Mihai, al cărui consilier și sfătuitor fusese pînă la plecarea aceluia din țară. Atta Constantinescu a avut de spus, desigur, și un cuvînt precumpănitor la retragerea României din războiul alături de Germania. Asupra acestei influențe, Atta Constantinescu nu mi-a vorbit deschis niciodată, dar de foarte multe ori m-a lăsat să

înțeleg că el nu a fost străin de ruperea relațiilor cu Germania lui Hitler.

De cîteva ori am fost rugat de un maior din armata română, care se afla și el arestat la Cernavodă, să mijlocesc o întîlnire a lui cu Atta Constantinescu. Ofițerul mi-a spus că a făcut parte din garda palatului regal la 23-24 august 1944 și că fusese de față la arestarea mareșalului Ion Antonescu și că, în calitatea pe care o avea, a escortat pe Atta Constantinescu la cămaruța unde era arestat generalul Pantazi, la palat, pentru ca acesta să-i facă o comunicare privată. Maiorul mi-a spus că îndrăznea să-mi ceară această favoare, observînd că eram unul dintre apropiații fostului politician.

— Aș dori să-i amintiți domnului Atta Constantinescu cine sunt eu și funcția pe care o dețineam la palat cu ocazia evenimentelor din seara zilei de 23 august 1944, m-a rugat ofițerul. Aș dori să am o întrevedere cu dînsul.

Atta Constantinescu a refuzat categoric și sistematic să-l vadă pe maior.

— Mi-e silă de asemenea oameni, de executanți, în momente de criză. Ce rost ar avea să mai vorbesc cu el ?, m-a întrebat acesta. Sunt la mijloc acțiuni consumate de acum ; el și-a făcut datoria. Ce corelații ar mai putea exista între noi acum și la ce ar servi să mai reactualizez scene pe care eu le cunosc foarte bine ? Am eu vreo vină că el se află aici ?

Nu am depus nici o insistență, dar am avut, încă o dată, impresia că unii oameni, după ce comit vreo eroare, nu mai au curajul să o revizuiască sau să stea drept în fața consecințelor.

Atta Constantinescu a fost luat a doua zi împreună cu dr. Petre Nemoianu și generalul Gr. Țapu și transferați la penitenciarul Aiud. Nu ne-am mai reîntîlnit decît în anul 1955 la București. În toamna anului 1956 Atta Constantinescu a avut, în fine, curajul să realizeze ceea ce nu făcuse la Cernavodă ; s-a aruncat de la etajul patru al unui spital din București, unde se afla sub stare de arest, punîndu-și capăt zilelor. Nu știu dacă a împărtășit sau nu cuiva alcanul inimii sale sau, și de data aceasta, ca la Columbia, timpul l-a ajuns din urmă și nu a apucat să facă o confesiune posterității, aruncînd o rază de lumină peste zilele de răscruce ale poporului românesc, care au însemnat, de bună seamă, intrarea României în beznă. Generațiile viitoare ar fi avut prilejul la o mărturie în plus, pentru lecțiile de istorie națională de mîine.

A doua sau a treia zi după ce am ajuns la Columbia, ni s-a schimbat brigadierul. Deținuții de drept comun au fost retrași din lagărul nostru, inclusiv de la bucătărie. În locul lor au fost numiți deținuți politici sau asimilați politici, din categoria criminalilor de război sau a frontieriștilor și pistolarilor. Am fost uimit să văd că cel care ni s-a prezentat ca nou brigadier era unul și același om care conducea exercițiile de înviorare în fiecare dimineață. Am aflat că acesta se numea Ioan Mitucă, fusese căpitan în armata regală română, originar din Oltenia, și că avea o condamnare de cinci ani detențiune simplă pentru fapte legate de activitatea sa ca ofițer în zonele ocupate de români în Ucraina. Căpitanul Mitucă să fi avut 35-37 de ani, era un bărbat aparent curtenitor, reverențios în discuții, neinteresat să apară numaidecît intelectual. Am simțit că noul brigadier se străduia să ne cîștige simpatia și bunăvoința.

— Eu am fost numit de către administrație brigadierul dumneavoastră, ne-a spus el în prima dimineață, cînd a apărut în fața frontului nostru, fiind pregătiți pentru a ieși pe șantier. Nu am mai dorit să stau în interiorul coloniei, unde am fost reținut pentru servicii administrative și conducerea programului de educație fizică de dimineață. Vreau să fiu și eu în rînd cu dumneavoastră, să muncesc și eu, să nu fiu un trîndav.

L-am ascultat cu atenție moderată. Nu ne-a fost greu să descoperim ața albă cu care își cosea petecul netrebniciei. Brigadierii aveau porție dublă de mîncare și, la adică, puteau să ia și de trei ori la rînd mîncarea de cazan, — pentru că ei dispuneau absolut de aceasta —, nu trebuia să muncească pe șantier, aveau dreptul de la început la carte poștală să scrie acasă și să primească răspuns, plus alte avantaje tot atît de substanțiale.

Brigadierul a luat contactul cu șefii de grupă să-i cunoască, fiind primii colaboratori pe șantier, apoi a luat numele tuturor oamenilor din brigadă să vadă cine eram (și am fost afară), ce pregătire aveam și la ce se putea aștepta din partea noastră. A doua zi a schimbat șeful grupei noastre, punînd în locul inginerului Emil Cîmpeanu pe un băiat mai tînăr, student în ultimul an de agronomie la Cluj, Ioan Gavra, fiul unui preot din județul Bihor.

Într-o dimineață foarte apropiată de data cînd a fost numit brigadier, de-abia ne-am îmbarcat în bac, l-am văzut pe căpitanul Mitucă extrem de agitat. Se învîrtea peste tot printre oameni, le vorbea sacadat, fața îi era crispată și vineție. La un moment dat a apărut și în cercul nostru, al grupei în care mă aflam și eu, stînd jos cu spatele lipit de peretele bacului. În această grupă, în afară de inginerul Emil Cîmpeanu, șeful de grupă, mai erau o serie de intelectuali ca Ioan René Cancicov, avocații Adrian Dobrescu și Ioan Isvoreanu din București, dr. medic Horațiu Tănăsescu din Sibiu și încă vreo trei-patru studenți și învățători. Oarecum această grupă era a intelectualilor din brigada respectivă. În afară de lupta de clasă care se incita între indivizi se regizase și lupta între clase pe grupe și, mai departe, pe compoziții proporționale de brigăzi. Gruparea noastră inițială, după simpatii, a fost păstrată, deoarece aceasta a corespuns planului politic al ofițerului de securitate al lagărului. Altfel, aceasta ar fi fost ajustată, conform principiului de agitare a funcțiunilor sociale.

Ioan Mitucă a venit între noi și ne-a spus cu voce stinsă de emoție și precipitată de necesitate :

— Domnilor, mă aflu într-o foarte grea și delicată situație. Am suferit de o indigestie de cîteva zile și acum simt îngrozitor nevoia de scaun. Îmi este imposibil să mă reții pînă la destinație. Aici, cum vedeți, nu am nici o posibilitate de ușurare. Ce să fac, ce să mă fac ? Dați-mi, vă rog, un sfat ! Simt că mă scap și mă compromit.

Maxilarele omului erau încleștate și pe frunte i-am văzut broboane de transpirație. Fața îi era galbenă de acum și-i tremura sub nervozitatea impulsurilor organice implacabile în luptă cu controlul intelectual și moralitatea societății în mijlocul căreia se afla. Era clar că omul se lăcomise la mîncarea de care dispunea acum și că, după ce se înfundase cu tot ceea ce se retrăgea din alocația noastră mizerabilă, scadența nu putea fi decît această necesitate firească.

— Cacă-te în apă, a zis unul dintre noi, cu scîrbă și ironie, în același timp.

Se pare că aceasta era dezlegarea pe care disperatul brigadier o căuta din gura cuiva și sfatul acesta a fost pus în practică fără de întîrziere. L-am văzut pe lacomul ofițer cățărîndu-se pe gardina bacului, după ce a schimbat o vorbă cu sergentul din pază, unde și-a desfăcut oureaua și după ce și-a coborît sub genunchi turul pantalonilor, în strălucirea soarelui matinal, brigadierul s-a ușurat, murdărind fața apei

albastre a Dunării. O duhoare grea a adiat peste noi, de care nu ne-am putut feri.

Această imagine a brigadierului mi s-a impregnat în imaginație și, în toată perioada cît am robit la canal, oricine s-a întîmplat să-mi fi venit ulterior brigadier(sau pe oricare alt brigadier îl vedeam), nu am putut să-i acord decît aceeași considerație de silă, scîrbă și dezgust pentru ei și această categorie de oameni. Aceștia, pe lîngă că ne erau dușmani în lupta noastră de supraviețuire — silindu-ne în muncă —, erau și paraziții noștri care ne sugeau substanța prețioasă din rațiile alimentare. La această categorie, se adăuga și aceea a pontatorilor, a inginerilor șefi de șantiere, a unor medici de șantier și a unei «elite» de informatori camuflați, retribuiți discret.

* * *

În fiecare dimineață cînd ne urcam în bacuri asistam la una și aceeași scenă care ni se prezenta pe ostrovul opus nouă, dintre apele Dunării. Între lăstărișul, sălciile și arinii care creșteau vraiște pe insula dintre brațele Dunării, ceva mai jos de podul Carol I (sau Saligny), erau și cîteva poieniță cu iarbă și canale mici cu apă în care se retrăgeau peștii pentru prăsilă sau refugiu. Aici țăranii din Cernavodă — crescători de vite, porci și oi, — își aveau animalele pe ostrov, dintre care cele sterpe stăteau pentru vărat. Vacile cu lapte treceau înot în fiecare dimineață și seară lărgimea acestui brat al Dunării, în locul unde noi ne îmbarcam acesta era larg de circa 50 de metri. Se pare că la acel punct, Dunărea își scurgea apele principale pe brațul stîng și prin alte canale. Se întîmpla ca la aceeași oră foarte timpurie a zilei țăranii să-și alimenteze porcii pe care îi aveau în «baltă», cum se numea, local, ostrovul. Vedeam femei și copii aducînd lături cu ciuberele, purtate în mîini sau în cobiliță, pe care le așezau în luntre, în care se aflau bărbați cu bărbi aspre și șepci jegoase. Aceștia potriveau vasele cu lături astfel ca să nu se verse în timpul vîslitului și apoi le treceau peste apă. Acolo, dincolo de noi, erau turmele de porci slabi, cu picioarele lungi de ogari și rîturile negre, ascuțite, care guițau cît îi ținea gura în așteptarea unicii mîncări sigure de peste zi. Era atîta agitație, atîta guițătură, atîta neastîmpăr la primirea lăturilor, încît de piatră să fi fost, și totuși ai fi înțeles suferințele foamei îndurate de acele biete patrupede care nu aveau

altă rație de mîncare peste zi decît lăturile acestea scarbede și cei cîțiva peștișori sau raci aleatorii ai mlaștinii, plus iarba.

Îmi aduceam aminte stăruitor de un tablou celebru reprezentînd foamea porcilor, pe care însă nu-l puteam identifica și atribui vreunui maestru al penelului. Dar nu era nevoie, de altfel, de amintiri îndepărtate și imaginare; tabloul viu care se petrecea sub ochii noștri era prea suficient. Barca nu ajungea bine de cealaltă parte a apei, că porcii, de toate soiurile și de toate vîrstele, năvăleau în apă, cufundîndu-se în albia Dunării încît nu li se mai vedeau decît urechile lungi și semețe, sălbatice, și nu li se auzea decît plînsetul infernal de foame dureroasă.

Nu era nici o deosebire între noi și aceste biete făpturi înflămînzite. Și noi, întocmai, așteptam cu același tremur al întregii ființe, cu aceeași plîngere a viscerelor, sosirea lui «Hector», «Oituz», «Mărășești» sau a altui remorcher care ne aducea ciorba anostă cea de toate zilele, pentru prînzul nostru sărăcăcios. Dar noi, mai rău decît porcii, nu aveam bucuria vînării unui peștișor peste zi cu care să ne mai astîmpărăm foamea cumplită care ne rodea ca o pilă călită, trasă nemilos peste mucoasele intestinelor uscate și goale.

Apoi, spre deosebire de porci, noi nu puteam grohăi și guița, noi nu puteam plînge cu hohote sau urla de foame, pentru că pe noi ne-ar fi împușcat paznicii Ministerului de Interne care erau înarmați ca pentru război.

Porcii și noi, noi și porcii, o apă și un pămînt, pe un pămînt deșert de hrană și de binecuvîntarea darurilor pămîntului.

4. De-a curmezișul Dobrogei

Mi-a fost dat să pătimesc patru veri în Dobrogea. Nu aș putea spune care lună a verii a fost mai toridă acolo. Se întîmpla uneori să ai călduri tropicale în luni de primăvară, ca aprilie sau mai, ori chiar toamna în septembrie și chiar octombrie. Un lucru, însă, ne-a rămas dureros de viu în amintirile noastre, ale tuturor acelora care am muncit la Canal: cele mai reci, mai viscoloase și mai capricioase luni sunt ianuarie, spre sfîrșit, februarie și prima parte a lunii martie.

Lunile mai și aproape tot iunie 1950, cît am rămas la Columbia, au fost luni calde și de nesuferit pentru noi, mai cu seamă că eram într-o stare de sensibilitate excepțională, ca o consecință a regimului de celulă. Aproape tot acest timp, capetele, urechile, fețele și mîinile ne-au rămas umflate și pufoase. De la un timp au apărut spărturi în piele, care s-au infectat apoi din cauza pămîntului cu care eram mereu în atingere, fiind fără nici o posibilitate de pansare sau salubrizare. Puroaiele ne curgeau de-a lungul obrajilor ca niște fire scîrboase de miere și, dacă nu le puteam șterge continuu, uneori se închegau și fețele noastre apăreau împăienjenite cu un fel de fileu gălbui, dezgustător. De asemenea picioarele ne erau tumefiate că niște baloane, iar pe sub pielea uscată pe noi, eram plini de apă din cauza blocărilor porilor și a regenerării pielii, care încă nu avea o cale de respirație directă. Într-un timp relativ scurt, regimul muncii forțate a reușit să ne dărîme atît de desăvîrșit încît, uneori, ne era perfect egal dacă mai aveam să ne trezim a doua zi sau dacă am fi căzut pe șantier, cum s-au întîmplat nenumărate cazuri.

La aproape patru săptămîni am fost duși pentru prima oară la o baie cu dușuri, care se afla între clădirile administrative de pe coasta dealului. Această baie era folosită și de către soldații de securitate din garda care ne păzea, precum și de unii muncitori civili care lucrau în portul Cernavodă.

Baia, pentru un deținut, înseamnă hrană, înseamnă primenire, înseamnă desfătare și, ceea ce este mai mult, unica posibilitate ca, în goliciunea în care ne era dat să fim, să atingem o ipostază de singularizare perfectă sub jetul apei, o regăsire a ceea ce am fost odinioară — oameni curați la trup, oameni obișnuiți să ne spălăm zilnic, oameni care în clipa următoare ne-am fi putut îmbrăca în linjerie imaculată și să apărem iar între oameni. De ceea ce am suferit mai intens în închisoare, și la Canal a fost în ordinea unei anumite ordine, în cazul meu, întîi, lipsa de cărți, apoi baia, urmînd aerul curat și la urmă, mîncarea și apa. Cînd am ajuns, după zece ani, din nou la Aiud, la Zarca — rezerva oroarei și crimei organizate împotriva omului —, scoaterea la baia lunară constituia pentru mine unica și suprema plăcere.

Efectivul de deținuți politici la Columbia nu a depășit niciodată numărul de șase sute, în perioada cînd am fost eu acolo. Se pare că imediat după ce am fost noi aduși de la Aiud, și un al doilea transport tot de la Aiud, la puțin timp, a intervenit o schimbare în planurile Ministerului de Interne cu

privire la locul de repartizare a deținuților politici la muncă. Nu puteam înțelege de ce nu mai erau aduși aici oameni, de care știam că erau închiși și că aveau o situație asemănătoare cu a noastră. Desigur, aveam cunoștință de existența altor lagăre de muncă forțată în Dobrogea și aiurea, dar deoarece nu apucaseră să se efectueze transferuri de oameni între lagăre, nu aveam nici o informație precisă de compoziția și felul de funcționare a altor lagăre. Puținul pe care îl aflasem îl datoram deținuților de drept comun pe care îi întîlnirăm aici la sosire.

Era spre sfîrșitul lunii iunie. Era într-o zi de duminică și, în mod excepțional, nu am fost scoși pe șantiere. Ni s-a ordonat program administrativ, după ce lucraserăm cîteva ore prin curte la nivelat terenul și la curățenia generală a dormitoarelor. La un moment dat am fost chemați de urgență de către brigadieri în dormitoare, curtea rămînînd aproape pustie. Cineva, care a venit mai tîrziu în dormitorul nostru, ne-a spus că pe platoul lagărului se aflau un grup de ofițeri necunoscuți și cîțiva civili, laolaltă cu comandantul și ajutoarele lagărului nostru. Mai mult chiar, cel care ne adusese vestea ne-a mai comunicat că s-a întîmplat să recunoască printre civili pe un oarecare Vaida, care fusese muncitor la atelierele CFR Cluj, iar acum era ministrul unui departament pe care nu-l reținem anume.

Fiind ora mesei, grupa de serviciu a fost chemată la bucătărie de unde ne-a fost adusă mîncarea în baracă. În ultimul timp nu ni se mai servea nici o masă în sala mare, care era destinată a fi sufrageria lagărului. Abia ne-am așezat gamelele pe genunchi cu ciorba fierbinte, că am și auzit porunca ostășească a brigadierului să ne ridicăm imediat drepți în picioare, cum se obișnuia ori de cîte ori intra vreun individ cît de mărunt din conducerea administrativă a lagărului. Am avut impresia că brigadierul rămăsese în stare de alarmă lîngă ușă din clipa cînd am fost chemați în dormitoare. Am auzit apoi, după un scurt timp, o voce care ne-a spus «ședeți, continuați masa». Nu aveam nici o posibilitate să vedem printre priciuri cine intrase și nici nu aveam voie să ne deplasăm în asemenea ocazii să aflăm despre ce era vorba. Toți eram cu ochii îndreptați spre partea de unde bănuiam că va trebui să apară cineva, simțind foșnetul caracteristic al unei înaintări de pași.

Deodată, dintre rîndurile priciurilor, a apărut un om mărunțel, îmbrăcat în uniformă militară, cu o mulțime de fireturi pe umeri și pe cozorocul chipiului, care mai era ornamentat și cu frunzele de stejar distinctive pentru ofițerii superiori. Nu

mi-a trebuit nici o secundă să recunosc în el pe fostul meu croitor din Turda, omul care îmi făcea uniformele liceale și cel care confecționase, în mod unic, toate cămășile verzi din Turda, în perioada guvernării legionare (sept. 1940—ian. 1941), Augustin Albon. Acesta era unul dintre comandanții de securitate de pe canal, din sectorul deținuților politici. Ochii noștri s-au încrucișat pentru o secundă. Eu mi-am lăsat privirea în gamelă, iar Albon, alunecîndu-și ochii pe priciul vecin, a dat peste o altă față cunoscută, aceea a fostului primar legionar din Cîmpia Turzii, Traian Duca. Se pare că acesta i-a înfruntat privirea cu ostentație, deoarece am auzit imediat pe Albon vorbind :

— Și tu ești aici, Traiane ? Cum te simți și ce mai faci ?

A urmat o clipă de tăcere grea ca plumbul, după care s-a auzit vocea aspră, ca o coardă de metal în rupere, venind de pe prici :

— Miiînc !

— Unde este Gheorghe ?, continuă Albon.

(Gheorghe era fratele mai mic al lui Traian Duca, un mecanic de înaltă calificare, care fusese comandantul garnizoanei legionare Cîmpia Turzii.)

— La Aiud, a răspuns Traian Duca, cu aceeași rezonanță metalică a vocii. A fost reținut în fabrică.

— Cred că vei munci conștiincios aici ca să mergi mai degrabă acasă, a mai zis colonelul Albon.

— Voi merge acasă cînd mă va ajuta Dumnezeu. Nu am nevoie de pomana voastră nici aici, cum nu am avut nici afară, zise Duca cu voce răspicată, clară, ținînd lingura în sus.

Augustin Albon a mîrîit ceva în barbă și și-a continuat drumul. S-a mai uitat o dată la mine insistent, fără însă să-mi adreseze vreun cuvînt. Eu nu aveam nimic să-i spun. Fusese jignit profund în amorul său propriu, dar nu a manifestat nici o reacțiune specială, nefiind pregătit pentru un asemenea răspuns din partea unui deținut, chiar dacă acesta îi fusese cunoscut și, probabil, coleg în profesiune, făcînd parte din aceeași breaslă a meseriașilor cu sediul la Turda.

În dormitorul vecin, Augustin Albon a mai întîlnit un bun cunoscut de-al lui, pe Emil Chișiu, un fost coleg de-al meu de la liceul din Turda, fiul tîmplarului Chișiu. Cu acesta, după cum mi-a relatat Emil Chișiu, Albon a avut o convorbire mai lungă și relativ amicală. Emil Chișiu nu era atît de îndîrjit împotriva lui, întrucît tatăl său și Augustin Albon și fratele acestuia Alexandru Albon, un destoinic mecanic și proprietar

de atelier mecanic, fuseseră prieteni vechi, obișnuind să se viziteze și să împartă între ei conducerea breslei meseriașilor din orașul Turda și județ. Această organizație, unică în felul ei în Ardeal, fusese creată de jurisconsultul dr. Augustin Rațiu, un inspirat doctrinar al meseriașilor români, asistat și de alți activiști sociali, ca învățătorul Pamfil Giurgiu, directorul căminului de ucenici din Turda. În al doilea rînd, Emil Chișiu avea un frate colonel în Ministerul de Interne, Epaminonda Chișiu, care se reîntorsese din prizonieratul rusesc în 1945, complet îndoctrinat, pe linie de partid. Acest frate al lui Emil Chișiu ocupa o foarte importantă poziție în conducerea centrală a securității din București și, din cîteva destăinuiri ale lui Emil Chișiu, am înțeles că Augustin Albon îi era îndatorat acestuia. Niciodată colonelul Chișiu nu și-a vizitat fratele și nici nu i-a trimis vreun pachet sau cel mai neînsemnat semn de atenție, fiind numai doi frați în viață, cel mai mare dintre ei, un învățător, a pierit cu soția în anul 1946, toamna, în flăcările unui butoi de benzină incendiat în școală, unde acesta adusese acest butoi cu credința că era petrol, pentru a-l distribui oamenilor din sat, care erau în criză de petrol lampant. Petrolul fusese adus prin contrabandă și incendiul a izbucnit în timpul nopții cînd nenorociții au aprins un chibrit.

Nu era acesta unicul caz cînd frați buni se aflau pe două poziții ireconciliabile și fără posibilitate de comunicare unul cu altul, în afară de riscul pe care cei din partid și l-ar fi asumat de a intra și ei în pușcărie. Erau soț și soție, tată și fiu, bunic și nepot, preot și enoriași etc., despărțiți prin linie de foc, unii de alții, dușmani declarați de moarte unul împotriva celuilalt, defăimători, sperjuri, acuzatori capitali. Este destul să amintesc că la Tribunalul militar Cluj, în 1948 un fiu a depus mărturia principală împotriva tatălui său, un învățător din Sălaj în baza căreia și a altor coroborări, tatăl a fost împușcat ca fiind dovedit că a făcut parte dintr-o organizație anticomunistă. Este notoriu, de asemenea, cazul fiului publicistului român Ioan Rusu-Șireanu (1864—1900), care imediat după 1945 a început să scrie primele piese de propagandă comunistă în România, uitînd că tatăl lui a fost ctitorul unui curent naționalist în Ardeal, cînd ocupa funcțiunea de redactor la ziarele «Românul», «Tribuna», sau prin scrierile sale «Moara din vale» sau «Românii din Debrețin» sau «Românii din satul unguresc», curent în șuvoiul căruia au fost scăldate inimile și mințile românilor care au creat România Mare. Cel mai ilustrativ caz de bestializare a omului în regimul comunist este acela al lui

Alexandru Moghioroș, membru în comitetul central al partidului comunist român, fiul nerecunoscător al măcelarului maghiar din Salonta (jud. Bihor), care își avea tatăl la închisoarea Gherla din 1946 pentru că acesta mărturisea învățătura sectară creștină a Martorilor lui Iehova (foștii Studenți în Biblie). Bătrînul Moghioroș nu-și numea altfel fiul, în vorbirea cu oamenii din închisori, decît «diavolul familiei», «dracul» etc. Bătrînul a închis ochii în pușcărie prin anul 1954.

Discuția lui Emil Chișiu cu Augustin Albon a fost utilă pentru tot lagărul, prin informația care ne-a parvenit.

Albon i-a spus lui Emil Chișiu că în două trei zile urma să fim evacuați din acest lagăr Columbia și transferați la un altul, lîngă Constanța. Aici urmau să fie aduși alți oameni, altă categorie de dușmani ai poporului — bărbați și femei —, cu un alt fel de pedepse. Cînd am ajuns la noul lagăr am aflat de existența categoriei de «deținuți administrativi», de care pînă aici nu știam nimic.

Din acea zi a intervenit o altă atmosferă în lagăr. Personalul administrativ a început să dea atenție bolnavilor recuperabili, să-i fortifice pe cît era posibil pe cei care apăreau ambulatorii, iar nouă nu ni s-a mai cerut să facem muncă voluntare în lagăr, după întoarcerea de pe șantiere, în afară de corvezi la bucătărie. În schimb, eram îndopați mai insistent cu pilule de chinină pentru imunizare împotriva malariei propagată de țînțarul anofel. Acest lucru a început să ne îngrijoreze, bănuind că vom fi așezați în vreun lagăr dintre bălți.

Nu este mai puțin adevărat că eram cu toții dornici să plecăm de la Columbia, cu vaga credință că oriunde vom merge munca va putea fi mai ușoară, fiind alte condiții de teren și alți factori circumstanțiali. Unii dobrogeni care erau cu noi ne povesteau că lîngă Marea Neagră pămîntul era mai ușor de săpat, că peste zi adia în mod regulat aerul de pe mare, mai astîmpărînd arșița care ne ucidea aici pe dealuri. În plus, tocmai împintenau aceștia speranțele, că în nici un caz condițiile de cazare și de alimentare nu vor putea să fie acolo atît de îngrozitoare ca aici. Spre deosebire de viața din celulă, unde ne obișnuiserăm și unde ne era silă de orice mutare dintr-o celulă într-alta, ne-am surprins cu toții că de îndată ce am ajuns în aer liber și la muncă, caracterul esențial al ființei umane, acela al mobilității și căutării de ajustare permanentă a vieții la împrejurările noi, a irupt din nou tumultuos, amestecat cu creațiile imaginației de aflare a unui loc mai potrivit de salvare a ființei noastre.

* * *

În timp ce zvonul circula insistent printre noi, administrația lagărului nu lăsa să se înțeleagă în nici un fel confirmarea acestuia. Mutenia aceasta ne indigna și dacă nu ar fi fost toleranțele de care am amintit, adică scutirile de corvezi din lagăr, mai că ne-am fi îndoit de autenticitatea declarației colonelului Albon, care fusese auzită de mai multe persoane.

Într-a treia dimineață după vizita lui Vaida și a suitei sale oficiale, toaca a sunat ceva mai degrabă deșteptarea pe lagăr. O ștafetă de la birourile administrației a alergat pe la barăci ca să anunțe adunarea rapidă a brigadierilor pe platou. După cîteva minute brigadierul s-a întors și ne-a comunicat dispoziția primită :

— În cea mai mare grabă, vă faceți bagajul. Luați absolut ce vă aparține. Întindeți păturile pe priciuri și ieșiți la locul obișnuit de adunare, în careu, pe platou.

În centrul platoului am aflat bucătarii cu ciuberele de cafea neagră și alte ajutoare de-ale lor, cu tărgile de pîine. Am trecut prin fața lor să ne ridicăm obișnuitul tain al dimineții, mai puțin marmelada. Cineva a avut o altercație cu un gardian care supraveghea distribuirea hranei. Se pare că l-a întrebat despre marmeladă :

— Ce vrei, banditule ?, l-am auzit urlînd pe Ghinea, instructorul de care nu aveam să scăpăm pînă la închiderea lucrărilor Canalului. Ai vrea să mănînci marmeladă, mai adăugă el cu voce rea, tăioasă, chiar dacă nu muncești ? Fii mulțumit că ai luat pîinea și cafeaua. Ori, stai, făcu acea bestie. Dă pîinea înapoi !

Omul îi întinse pîinea cu mîinile tremurînde. Ghinea luă bucata de pîine, o rupse în două și aruncă o bucată bietului om sfrijit ca o plantă uscată, iar cealaltă bucată o călcă în picioare.

— Să te notez eu pe tine aici, mai zise el, și îi scrise numele într-un carnețel. Voi avea eu grijă de tine, fii fără grijă, banditule ! Vreau să văd dacă și lucrezi așa de bine după cum mănînci.

Ne-am sorbit cafeaua din gamele, stînd în picioare, în front, și apoi am predat gamelele unor oameni care le strîngeau în niște roabe.

— Azi veți fi transportați la o altă colonie de muncă, se auzi vocea comandantului lagărului Gherasim. Veți fi îmbar-

cați în camioane și va trebui să vă supuneți orbește ordinelor pe care le veți primi pe parcurs. Veți sta în poziție de așezat în camioane și, vă avertizez în cel mai serios mod, orice abatere de la ordinele primite se va sancționa aspru și pe loc.

Soarele se înălța învăpăiat pe cer și Dunărea strălucea tremurîndă sub mișcarea subțire a valurilor. O ceață fină ca un voal de mătase se resfira peste baltă, ca o respirație enormă a insulei și, din depărtări, liniștea era întreruptă uneori de vreo sirenă de locomotivă sau muget de ambarcațiune. Noi ne adîncișerăm în sinea noastră, cu gîndurile noastre spre cei dragi, care nu aveau de unde ști cumplitul lucru că drumurile noastre nu erau cîtuși de puțin îndreptate spre casele noastre, ci spre alte meleaguri necunoscute, ale blestemului, unde trebuia să ne frîngem oasele, să robim în jug, spre a nu ne pierde viețile.

Deodată s-au auzit huruituri de mașini și am văzut cum pe lîngă Dunăre venea un convoi de camioane brune, folosite în mod obișnuit în scopuri de deplasări sau campanii militare. În cîteva minute camioanele au ajuns în fața porții lagărului, unde au fost parcate într-o anumită ordine. Pe poarta de sîrme ghimpate a intrat colonelul Augustin Albon însoțit de cîțiva militari galonați. Comandantul lagărului a schimbat cîteva cuvinte cu el, după care am auzit vocea pițigăiată a aceluia care, am constatat mai tîrziu, era ferocele criminal al lagărelor de deținuți politici pe canal, Augustin Albon, unul dintre cei doi ofițeri superiori însărcinați cu securitatea lagărelor de deținuți politici de pe Canal.

— Veți fi încărcați în camioane. Nimeni nu are voie să se ridice din poziția de ședere. Oricine va încerca să se ridice în picioare, pentru orice motiv, va fi împușcat fără somație. Ați înțeles toți ordinul ?

În jurul camioanelor din fața lagărului se întinsese un cordon de soldați, aproape om lîngă om. Fuseseră aduse și alte forțe ale securității în vederea efectuării acestui transfer. Cu toate că oamenii se mișcau în cea mai mare disciplină, totuși, în fiecare clipă, se puteau auzi cele mai detestabile injurii rostite de personalul lagărului, pălmi aplicate necruțător bieților oameni și gemetele unora care cădeau neputincioși la încercările nereușite de a se urca în camioane pe deasupra obloanelor demontabile din spate, care în mod natural, în asemenea ocazii, ar fi urmat să fi fost coborîte.

Cînd brigada noastră a ajuns la poartă, instructorul pigmeu Stan, făcînd un tur de control brigăzii, s-a oprit deodată lîngă prima grupă în care mă aflam și eu, al doilea după șeful

de grupă, fiind puși după înălțime, și mi-a tras două perechi de palme zdravene.

— Astea știi pentru ce sunt, lunganule ?, mi-a zis el cu fălcile încleștate de ură.

— Nu știu, am răspuns intrigat, sincer neștiindu-mă vinovat cu nimic.

— Ca să-ți schimbi privirea de cîine cu care te uiți la mine. Acuma știi ?

Am tăcut din gură, dîndu-mi seama că mă aflam în fața unui individ degenerat, care pe lîngă că era îndoctrinat cu otrava urii împotriva noastră, mai suferea și de un complex mizerabil de inferioritate, pe care nu și-l putea stăpîni. Nu putea fi vorba de vreo privire disprețuitoare din partea mea care, și dacă ar fi fost, nu ar fi putut să fie observată din cauza tumefierii feței încît, literalmente, ochii nu mi se mai vedeau decît ca două linii adînci. Pe obrajii mei nu se putea citi nici un reflex, în afară de o imagine oribilă.

După cîte am putut noi să numărăm și să refacem efectivul aproximativ al deținuților care eram în transportul respectiv, au fost cam douăzeci de camioane. Nu a fost posibil să fim îngrămădiți mai mult de douăzeci și cinci sau treizeci de oameni maximum într-un camion, întîi că aveam și ceva bagaje cu noi și apoi, dacă ar fi fost mai mulți, nu am fi avut locul fizic necesar să stăm așezați pe podele.

În fiecare camion s-au urcat cîte doi soldați cu arme automate, un fel de balalaici rusești, care stăteau cu spatele rezemat de cabina camionului și fața îndreptată spre noi. Coloana s-a pus încet în mișcare și a coborît coasta galbenă cu vegetație săracă a Columbiei, ca să cotească imediat la stînga și să o luăm pe malul Dunării pînă la portul Cernavodă. De aici, ne-am îndreptat spre deșertul Dobrogei, în interior, pe o direcție care bănuiam după soare, a fi răsărit-sud. Un dobrogean care era cu noi în camion, cunoscînd drumurile țării acesteia de foc și pîrjol, ne-a spus :

— Acesta este drumul Hîrșovei. Drumul vine de la Constanța și merge spre Hîrșova. Cred că ne îndreptăm spre Medgidia.

Drumul pe care înaintam era asfaltat proaspăt din loc în loc, iar pe alocurea era pur și simplu drum de țară, sărăcăcios pietruit, cu hîrtoape, și acoperit cu un strat gros de praf gălbui-albicios.

Pe o parte și alta a șoselei se întindeau ogoarele țăranilor, care însă — ne-am dat seama — nu mai aveau distincția

cunoscută a culturilor particulare. Doar, pe alocurea, de se vedeau fîşii mai înguste de semănături, încolo, se întindeau suprafeţe mari de păşuni, presărate cu mici crînguri de pomişori închirciţi, care apăreau ca nişte adevărate oaze. Curînd culoarea solului s-a schimbat de la predominanţa tonului galben de stepă formată pe solul balcan-argilos, spre un colorit castaniu, care ne apărea, mai cu seamă, prin rîpele şi surpăturile de teren din cale.

La un moment dat am auzit oamenii din jurul meu vorbind despre necesităţi naturale imperioase, care nu puteau fi rezolvate decît prin coborîrea din maşină, pentru uşurare. Feţele mai multora deveniseră vinete — albastre şi se puteau bănui suferinţele îngrozitoare în care bieţii oameni se zbăteau. Sfaturile noastre erau ca aceştia să se adreseze soldaţilor de lîngă cabină. Un om s-a ridicat într-un genunchi ca să fie observat de pază că avea ceva de comunicat. Aceasta a vorbit soldaţilor de năpasta care îi chinuia pe cei mai mulţi dintre noi. Bolile de stomac şi, îndeosebi, diareea aveau un caracter acut în lagăr, parte şi din cauza enormelor cantităţi de chinină pe care eram obligaţi să le înghiţim zilnic. În aceeaşi clipă am auzit o detunătură uşoară şi imediat am văzut o rachetă albă care s-a ridicat spre cer. Soldaţii din maşina noastră nu au apucat să dea un răspuns celui care le vorbise, cînd am simţit că maşinile au început să-şi rărească exploziile şi au început să-şi încetinească mersul. Foarte curînd, apoi, au stopat, rînd pe rînd. Eram curioşi şi noi să ştim care a fost motivul opririi întregii coloane şi al tragerii rachetei albe spre cer. Înainte de a ne putea răspunde curiozităţii noastre legitime, s-a auzit trecînd pe şosea alăturea de noi o maşină în care am văzut pe colonelul Augustin Albon, care stătea în picioare în jeepul decapotat, de unde dădu ordine:

— Soldaţii imediat jos, în cordon! Oamenii care se simt bolnavi de stomac pot coborî!

Aproape jumătate dintre oamenii din camionul nostru au coborît.

Dacă nu ne aflam în situaţia tragică în care ne găseam, aş putea spune că spectacolul la care am asistat a fost pur şi simplu burlesc. Oamenii îşi dădeau pantalonii jos şi-şi arătau spatele gol pe o întindere de aproape o sută de metri, pe o parte a şoselei. Se întîmplase că în chiar acea parte a traseului să fi fost o cale ferată şi, mai mult, chiar în acele minute, să fi trecut un tren personal. Nu-mi pot închipui ce reflecţii să fi avut pasagerii, văzînd oamenii aceştia nenorociţi

cu bucile goale de-a lungul terasamentului căii ferate, dar noi, în schimb, am avut o mare satisfacție ; era și a fost o manifestație unică, posibilă, de a demonstra în afară de lagăr, starea nenorocită în care trăiam, umilința și suferințele în care eram obligați să robim.

În decurs de patru ore, cît a durat drumul pînă la destinație, coloana a stopat de trei ori, pentru aceleași motive. Nu mai putea fi vorba numai de un caz sporadic de diaree, ci de o adevărată dizenterie generală, contaminantă, rezultată de pe urma condițiilor insalubre în care eram cazați și obligați să împărțim viața neigienică în comun.

Sub arșița stepei dobrogene coloana de mașini înainta prin praf și, uneori, pe asfaltul negru lipicios, spre o destinație pe care noi nu o cunoșteam și nici chiar dobrogenii, care erau cu noi, nu o puteau bănui.

La un moment dat, în timp ce mașina cobora panta dulce a unui deal, am văzut întinderea nesfîrșită a apelor albastre care ne-a apărut întocmai ca un cer prăvălit pe pămînt.

— Aceasta e Marea Neagră, șopti careva. La stînga, în vale, este comuna Cogealia, iar la dreapta, Canara. Nu știu unde mergem. Acesta este un drum nou. Poate se va fi deschis un nou lagăr pe aici pe undeva.

Într-adevăr, era un lagăr nou acela unde mergeam. Mașinile au urcat apoi un drumeag îngust, proaspăt demarcat, pe un promontoriu, de unde am avut în față albeața grupului clădirilor navigației marine ale Constanței și orizonturile largi care se conturau la nesfîrșit, palpitînd într-un fel de abur diafan.

Curînd apoi am văzut gardul înalt de sîrmă ghimpată și înlăuntrul lui ne-au apărut același tip de barăci joase, în formă de H, cu acoperișurile negre, de carton gudronat.

Camioanele au stopat la ceea ce am bănuit că era poarta lagărului, unde doi soldați cu armele în spinare se plimbau în jurul celor două gherete, așezate de o parte și de alta a porții.

— Acest loc se numește Peninsula, șopti un dobrogean. Apa pe care o vedeți în față este Siutghiolul.

Soldații au sărit primii din camion, înșirîndu-se imediat în cordon. La aproape un ceas după sosire, ne-a sosit și nouă rîndul să descindem din camion. Am fost percheziționați pînă la piele, fiind căutați și în anus, înainte de a intra în acest lagăr unde aveam să trăim, unii dintre noi, cumplita dramă

a luptei pentru supraviețuire timp de trei ani și ceva, iar alții să închidă ochii pentru veșnicie, neizbutind să ajungă la sfîrșitul luptei pe care noi, cei mai norocoși, dacă am cîștigat-o acolo, aveam să o continuăm și afară, cu aceeași înfrigurare, mulți ani încă.

5. Peninsula : Valea Neagră

Lagărul unde fuseserăm aduși în ziua de 25 iunie 1950 se afla pe o fostă moșie de cîteva sute de hectare a lui Vintilă Brătianu, fostul ministru al Apărării Naționale în timpul primului război mondial, apoi de mai multe ori ministru de finanțe (fiind un distins economist) în guvernul liberal de sub președenția lui I. I. C. Brătianu. Se pare că Vintilă Brătianu a achiziționat această moșie în urma reformei agrare realizată imediat după terminarea războiului mondial, așa cum o mulțime de alți politicieni români au beneficiat în același mod să obțină suprafețe exagerate de teren, de pe urma acelei reforme agrare, care a adus acestora profituri mai mari decît țăranilor, în folosul cărora se promulgase legea.

Cînd a sosit transportul nostru de circa 600 de oameni de la Cernavoda, am dat aici doar de cîțiva meseriași deținuți care au fost aduși ceva mai înaintea noastră pentru unele amenajări de cazare. După cîte am fost informat, cele aproximativ 20 de barăci de lemn au fost confecționate de deținuți de drept comun și de soldați din detașamentele de construcții, fii de chiaburi sau intelectuali, de foști politicieni sau notorii anticomuniști, toți indezirabili regimului, motiv pentru care regimul comunist nu a îndrăznit să pună arma în mîna unor asemenea elemente, cu origine «nesănătoasă». Am fost păstrați în formațiunea brigăzilor în care fuseserăm constituiți la Columbia și plasați în barăci, care urmau nomenclatura alfabetului, A, B, C etc. Fiecare baracă avea o literă alfabetică, iar fiecare din cele patru dormitoare ale barăcii avea un număr, de la 1 la 4. De pildă, eu am ajuns să fiu cazat în baraca C, dormitorul 2. Brigada mea s-a numit C 2.

În dormitoare se aflau patru șiruri de priciuri suprapuse ; de-a lungul fiecărui perete lateral era un șir de priciuri, iar la mijloc două șiruri apropiate. Două dormitoare de pe

aceeași latură a H-ului aveau cîte un spălător comun cu 12 robinete, deasupra unui jgheab de tablă. Au trecut aproape trei luni pînă ce a început să curgă apă prin țevile conducteior. Fiecare baracă avea cîte un closet cu instalație turcească într-un fel de șopron închis pe toate laturile cu scînduri. În fața celor opt oficii ale closetului, se afla un șănțuleț în ciment, pentru urinare.

Cu toate că autoritățile canalului numeau acest lagăr Colonia de muncă Peninsula, noi nu-i spuneam altcumva decît lagărul Valea Neagră. Am aflat, mai tîrziu, că și oamenii din afara sîrmelor ghimpate între care trăiam noi, numeau tot Valea Neagră acest înfiorător lagăr. Numirea era, deci, destinată și semnificativă. De la început ne-am dat seama că munca pe care urma să o facem aici se prevestea mai grea decît cea de la Cernavodă — cu toate că și aceea fusese îngrozitoare, după cum am menționat la locul potrivit. Aici administrația lagărului avea la îndemînă o mai mare varietate de posibilități de a ne exploata.

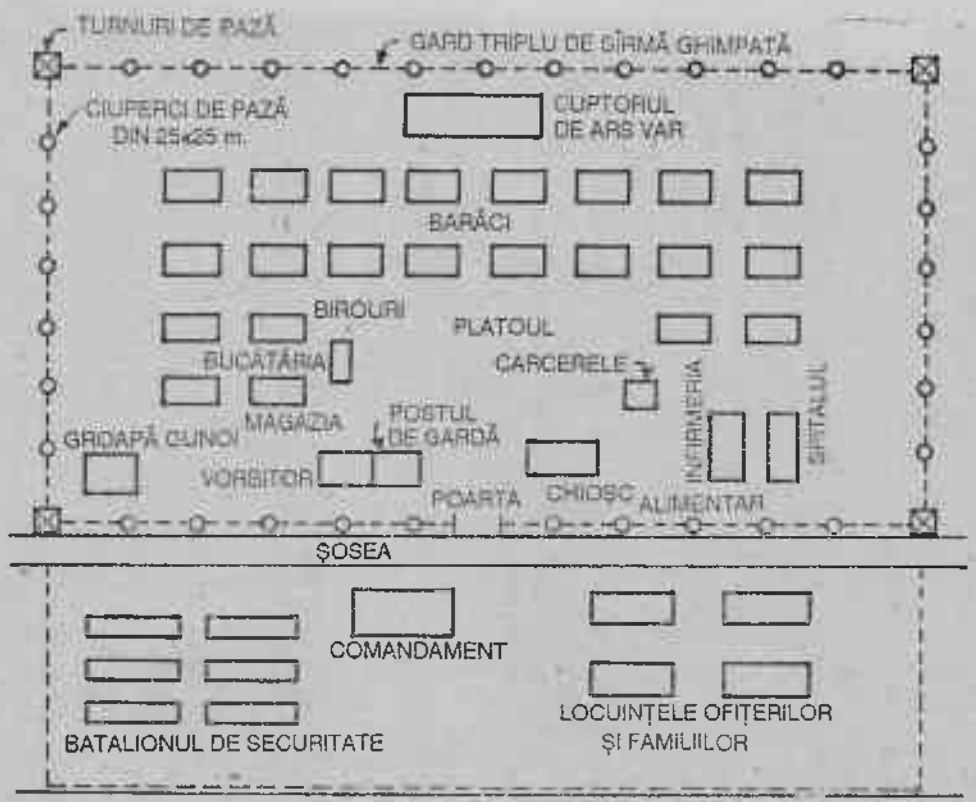
Valea Neagră, numită anterior Cogealia, era numele comunei de la poalele promontoriului pe care se afla lagărul. Cum am amintit, Peninsula era cuprinsă pe trei laturi de apele dulci ale lacului Siutghiol, lacul din partea de nord a orașului Constanța. Comuna Valea Neagră, o așezare de circa 700 de familii, aparent prosperă pe vremuri, era așezată pe șoseaua Constanța-Tulcea. Prima comună de la Constanța, pe această șosea, era Canara, numită mai recent Ovidiu, apoi, în continuare, Valea Neagră, Năvodari (fostă Caramurat) etc. Aceste comune, împreună cu Tașaul și Mamaia (sat și urbe), cu regiunile împrejmuitoare, formează spațiul geografic în care s-a desfășurat una dintre cele mai amarnice tragedii ale Canalului. Aici în trei ani și cîteva luni de viață a lagărului de deținuți politici, peste 15.000 de oameni au îndurat cele mai neînchipuite umilințe, aici sute de oameni au închis ochii pentru vecie, căzînd sub gloanțele soldaților din batalionul de securitate sau sub năruirile malurilor de pămînt care i-au strivit. Aici au murit oameni de foame, de boli netratate, de ger, de bătăi. Aici și-au tulburat mulți tineri și vîrstnici mințile, aici și-au pierdut unii lumina ochilor sau alții au fost mutilați datorită celor mai diverse accidente. Aici au primit sute și sute de persoane anunțurile desfacerilor căsătoriilor, în urma presiunilor și amenințărilor la care erau supuse soțiile lor afară printr-un sistem satanic, pornit spre distrugerea tuturor

instituțiilor de bază ale societății românești autentice. Aici s-a consumat o tragedie ca, de altfel, în toate lagărele asemănătoare de deținuți politici de pe Canal, care nu va putea să fie cunoscută niciodată în întregime, în toată durerea și disperarea ei. Asupra acestor oameni, Gh. Gheorghiu—Dej și toată banda lui din comitetul central al partidului a concentrat toată ura distructivă caracteristică comunismului antiuman și ateist, folosind toate mijloacele imaginabile și inimaginabile.

Oamenii pe care i-am întîlnit la Peninsula, aproximativ 200, ne-au apărut extenuați fizic, la fel ca noi, de altfel, dar spiritual, am avut impresia că erau remontați, reflectînd o anumită dîrzenie și încredere. Contactul cu ei ne-a fost binefăcător, mai ales că foarte puțini dintre ei fuseseră aduși aici înainte, sub regimul vreunui privilegiu din partea administrației, cum ne-a fost dat să întîlnim vechile cadre de deținuți de drept comun la Columbia.

Ca în orice împrejurare de unde plecau comuniștii să întreprindă ceva, și aici plecarea era de la zero. Afară, au distrus gospodăriile țăranilor, au dezorganizat și anarhizat fabricile și instituțiile bancare, au desființat sistemele sociale și de educație, nu fiindcă ar fi vroit să le pună la pămînt, dar pentru că nu aveau cadrele necesare să le mențină, închizînd sau descalificînd cea mai mare parte a corpului didactic. Aici, au clădit barăcile, dar nici pe acestea nu le-au terminat complet înainte de sosirea noastră. În cele mai multe în care am fost repartizați după sosire am aflat pămîntul gol, mușuroit la mijloc, pe care a trebuit noi înșine să-l nivelăm și să batem podelele. În aceste barăci nu am aflat priciuri, apă, cum am spus, și nici chiar closete. În primele seri, mai multe brigăzi am dormit afară, pe pămînt, în jurul barăcilor.

Deoarece bucătăria nu era prevăzută în acel timp cu echipamentul corespunzător fierberii mîncării pentru un număr mai mare de oameni, aproape două săptămîni am mîncat numai hrană rece. Aceasta consta, dimineața, dintr-o bucată de brînză și o felioară de marmeladă sau slănină și marmeladă, plus cele 250 grame de pîine. La amiază, ni se da salam sau slănină cu ceapă, iar seara hamsii, heringi sau alte soiuri de pește conservat, extrem de sărat, la care trebuia să renunțăm de multe ori, — cu toate că ne crăpa inima în noi de foame —, din cauza lipsei de apă. Apa era adusă cu cisternele și depozitată în butoaie mari în interiorul lagărului. Dar deoarece administrația canalului nu dispunea de suficiente mijloace de

SCHIȚA LAGĂRULUI "VALEA NEAGRĂ"

transport pentru toți angajații Canalului, preferințele de satisfacție erau acordate, în locul întîi, civililor și detașamentelor de soldați constructori. Deținuții politici erau lăsați pe planul al doilea. Au fost seri cînd mîncarea nu ne-a fost adusă de la Constanța, de unde se făcea aprovizionarea noastră, pînă după orele 11 sau chiar 12 noaptea. În aceste cazuri apărea colonelul Augustin Albon în incinta lagărului, convoca brigadierii și îi ținea în ședințe îndelungate, trimițîndu-i din cînd în cînd între noi, ca să sondeze starea noastră de spirit. Teama unei revolte a deținuților părea posibilă oricînd și, dacă s-ar fi dezlănțuit vreuna dintru început, multe tragedii ulterioare puteau să fie preîntîmpinate. Lipsa de orice informație certă de afară, haosul în care ne aflam, cu ființele diminuate la o treime din ceea ce fuseserăm odinioară, au fost factori negativi care au contribuit la înfrîngerea oricărei inițiative din partea noastră. Administrația, la începutul lucrării noastre pe Canal, nu a avut literalmente un dușman potențial de inițiere a celei mai neînsemnate împotriviri organizate. Cu toate că foamea a generat toate revoltele umane, de data aceasta, și în cazul nostru, ea nu a reușit să ne mobilizeze și să ne aprindă scînteia trebuincioasă.

A doua zi am fost scoși la muncă, în imediata apropiere a lagărului, spre Siutghiol. Am dat aici de un început de săpături, întreprinse pe o mică porțiune de teren. Cîteva sute de roabe abandonate zăceau prăvălite pe-o parte sau chiar răsturnate peste cap. Sub un fel de șopron acoperit cu trestii și stuf, am aflat lopeți, tîrnăcoape, casmale și răngi de fier și rude groase de lemn. Fiecărei brigăzi i-au fost repartizate scule de lucru, astfel ca fiecare brigadă să poată executa tot procesul de operații necesare săpăturilor și transportului de pămînt propus. Unii dintre noi trebuia să săpăm cu tîrnăcoapele sau cu casmalele, alții să dăm pămîntul afară de pe urma acestor săpături ca să facem un șanț, alții să cărăm pămîntul cu roabele și, în fine, după ce adînceam suficient șanțul, trebuia să facem cuptorirea sub mal, ca să răsturnăm cu răngile și prăjinile, falele mari de pămînt galben-cafeniu.

Chiar de a doua zi au început să vină alte și alte convoaie de oameni de la diferitele închisori ale țării. Toți acești noi veniți de abia soseau în lagăr, că și erau scoși imediat la muncă, chiar în aceeași zi a sosirii, dacă nu era cumva apus soarele. Au sosit și cîteva transporturi de deținuți de la alte lagăre, unde unele categorii de oameni fuseseră ținuți temporar, cum a fost și cazul nostru.

La început ni s-au dat pantaloni, jachetă și beretă din material confecționat din deșeurile rezultate de pe la diferitele darace, țesătorii etc., combinat cu apreciabile cantități de celofibră, care dădea vestimentelor o asprime deosebită. (Au fost și oameni care niciodată nu au ajuns să poarte haine cazone, oricît de uzate erau ale lor proprii.) Hainele cazone, confecționate din acest material ordinar, aspru și nerezistent, erau prevăzute cu dungile negre sau albastre pe fondul gri. Pe spate, între omoplați, aveam două litere mari, care ne identificau crima pentru care eram aici, DP (deținut politic) Deținuții de drept comun aveau literele DC. Am purtat numai cîteva luni aceste semne ale stigmatizării noastre sociale și publice. Într-o zi a venit ordin să predăm la magazie jachetele cu inscripțiile respective, în schimbul lor fiindu-ne date alte jachete, tot vărgate, dar pe spate cu literele odioase ale deținuților de drept comun, DC. Protestele noastre au fost înăbușite fără de cruțare, unii dintre noi alegîndu-se cu cîteva nopți de carceră.

— Cu ce sunteți voi mai buni decît deținuții de drept comun, bandiților ?, ne-a luat la rost Ghinea. Dimpotrivă, ei sunt mai puțin periculoși nouă decît voi. Ei au dorit să-și însușească numai fructele unui copac la care, credeau ei, aveau dreptul. Voi, bandiților de mare talie, ați săpat la rădăcina pomilor și a întregii grădini. În loc să fiți mulțumiți că clasa muncitoare v-a acordat dreptul să ieșiți la muncă și să vă reabilitați în fața partidului, voi, năpîrci spurcate, mai aveți și curajul să murmurați cînd noi vă îmbrăcăm și nu vă lăsăm goi ? Ia să-mi scrii, brigadier, pe toți aceștia pe o listă să-i am eu, și diseară să-mi aduci pe toți la carceră. Au să învețe ei minte pe ce lume trăiesc !

Spre satisfacția noastră nu am purtat prea mult timp aceste jachete jegoase și nici, spre iarnă, mantăile cu semnele DC. Una cîte una, aceste haine au dispărut din spinările noastre și, pînă în primăvara anului 1951, doar rar de tot de se mai vedea cîte o haină cu acea inscripție pe care noi nu vroiam să o acceptăm, pentru că nu vroiam să fim identificați în acea categorie de infractori de drept comun, care în nici un caz nu avea nimic de-a face cu lupta unui popor pentru o societate dreaptă, democrată, garantă a drepturilor de proprietate privată și a libertății cetățenilor. Așa după cum cei mai mulți dintre noi nu am vroit să facem front comun cu deținuții asimilați politic, uneori vinovați de port ilegal de armă sau de trecere sau tentativă de trecere ilegală a frontierei, tot așa

nu am consimțit să contopim niciodată categoria deținuților politici cu aceea a dreptului comun, cu toate că erau cîțiva «avocați» ai acestei cauze. După aceștia și, mai ales, chiar dintre deținuții de drept comun, se ridicau opinii conform cărora se încerca să se argumenteze că și ei (deținuții de drept comun) erau victimele regimului abuziv, în care nu au avut o altă cale de cîștigare a existenței, decît furtul, uciderea, comiterea de fraude. Printre acei care s-au opus tot timpul cu vehemență acestei teorii, eu mă înscrisesem printre cei dintîi, susținînd că, între hoție, crimă și activitatea delicventă, cu un cuvînt, și deținut politic, omul și cetățeanul care s-a ridicat să apere un sistem politic național și o ideologie economică liberă, neabătîndu-se niciodată de la calea onestității și a sacrificiului pentru atingerea unui ideal, exista o mare și de netrecut prăpastie. Nu auzisem de nici un caz al unui om politic dintr-un stat democrat care să fi fost hoț sau tîlhar mai înainte de a deveni om de stat. Dar știam mulți tirani din statele nedemocrate care se dedaseră la acte de banditism sau simplă hoție înainte de a ajunge în fruntea țărilor lor și, pentru aceasta, nu este nevoie să amintesc decît două cazuri : Stalin și Mussolini.

Cu toate că vom mai vorbi și în altă parte despre șantierele de muncă aparținătoare lagărului «Peninsula», voi enumera aici, pentru o prealabilă informare, numele celor mai de seamă locuri de muncă din acest sector de aproximativ 12 km. al Canalului, unde noi am depus munca principală.

Astfel, voi numi șantierele : Canara, carieră de piatră, lucrări de dinamitare a rocilor, perforări, încărcări de piatră în vagoane cu brațele, cu macaralele, pe rampe amenajate, — uneori cu roabele sau cu tărgile —, spart piatră cu ciocănelul (pentru terasamente și șosele), întreținere de mașini și depanare, precum și excavare pentru trecerea canalului. Acest lagăr se afla la 6 km. de lagărul Peninsula-Valea Neagră. Aici s-a lucrat în două schimburi de cîte 12 ore la început, apoi trei schimburi de cîte 8 ore și, în fine, la urmă, spre încheierea lucrărilor Canalului, s-a lucrat numai în două schimburi a cîte 8 ore, cînd s-au constatat prea multe accidente în timpul muncii de noapte și mai multe tentative de evadare, dintre care unele cu succes.

Mustața, șantier extrem de vast, poate cel mai extins șantier de deținuți politici pe Canal, cu o suprafață de circa 30 ha., la numai 1km. de lagăr. Aici se lucra la descărcări de

vagoane, nivelări de deșeuri, concasări de piatră extrasă din Canara, porțiune de trecere a Canalului, — deci excavări —, ciopliri de piatră pentru construirea Stadionului Constanța (parcul Dragonului). Mustața era, după cum am menționat mai sus, cel mai mare șantier, imediat următor celui al săpăturilor, care se întindea de la Ovidiu pînă la est de satul Mamaia. Spre deosebire de traseul lung al săpăturilor, la Mustața aveam un singur cordon de pază, în timp ce la celelalte șantiere de excavație, acelea erau cuprinse în patru-cinci cercuri proprii de pază. La cariera Canara (în turcește «canara» înseamnă carieră), lucrau aproximativ 500 de oameni, în timp ce la Mustața efectivul era în jurul a 2.000 de deținuți.

Șantierul de excavație propriu-zis, în care lucrările se efectuau la început cu lopata și roaba, întrunea un efectiv variabil între 1.000-1.500 de oameni. După ce s-au introdus draglinele și sistemul hidraulic de lucru, efectivul a scăzut simțitor, munca noastră reducîndu-se mai mult la taluzări și întreținere de pompe.

În afară de aceste trei șantiere principale, complexe în sistemul lor de funcționare, mai erau următoarele șantiere cu profil propriu : Concasoarele, Grupul Social Năvodari, Grupul Social Tașaul, ZPB Constanța (toate trei construcții), Noua Stîncă (săpături), Construcții Ovidiu, Grădina (circa 300 de infirmi, bătrîni, inapți). Am numit numai cele mai importante șantiere, fără a menționa specific atelierele anexe interioare unor șantiere (depanare, electric, întreținere) proprii unor lucrări complementare de asigurare a funcționării lor, sau munci din incinta lagărului, istovitoare și acestea, la beciuri, construcții de barăci, arderi la gropile de var, bucătărie, întreținere, corvezi. Nu intercalăm ca munci grele acelea prestate de deținuți de la cabinetul tehnic, plantoancle, medicii de șantier și de spital sau infirmerie.

Munca la săpături, după părerea generală a celor care am muncit de la începutul lucrărilor pînă la încheierea lor, ni s-a părut a fi cea mai grea și exterminatoare muncă la care un om ar putea fi supus. Nici omul preistoric nu a cunoscut o asemenea experiență și nici chiar, mai tîrziu, săpăturile adînci nu au fost în caracterul muncii omului. De aceea, mi s-a părut munca la care am fost supuși întocmai ca aceea la care au fost supuși săpătorii Canalului Suez sau Panama, în secolul XIX și începutul secolului XX — a doborît cele mai multe vieți. Căram cu roaba pămînt la o distanță variind între 150 și 200 de metri. Norma de om era între 2,50-3.00 m^3 pe zi.

Cînd încărcam o roabă cu vîrf și o băteam pe marginile superioare cu lopata să o îndesăm, să nu cadă pămîntul, abia de se putea transporta un metru cub de 12 ori. Cei mai slabi nu puteau să ducă 1 m^3 nici în 20 de transporturi. Se poate bănui cu ușurință calvarul extraordinar al oamenilor care erau puși și obligați să realizeze aceste norme exacerbate care, după cum mi-a fost dat să aflu ulterior, nu au putut fi atinse nici chiar de civilii care aveau alte condiții de hrană și alt mediu sufletesc și motor al interesului. Civilii lucrau, apoi, cu cai sau boi, la transportarea pămîntului. Cu doi căluți mici și îndesați, la Cernavodă, de pildă, vedeam oameni care nu reușeau să facă mai mult de 10 m^3 pe zi. Trebuie să menționez că acești oameni aveau locul de descărcare la aproape 1 km de la locul de excavație, acesta fiind unul dintre motivele pentru care, la anumite puncte ale Canalului, nu au putut fi folosiți deținuții.

Personal am avut ocazia să muncesc la absolut tot felul de lucrări existente la Valea Neagră, în cei trei ani și ceva cît am stat la Canal, în afară, bineînțeles, de acelea care erau rezervate specialiștilor (ingineri, medici, desenatori) sau «funcții de încredere» (de «magistratură» cum le-am numit eu și cum s-au numit peiorativ între noi) sau de «încredere», cum erau cele de brigadier, pontator, planton. Încolo, de la căratul ciuberelor cu excremente pentru încărcarea sacalelor, munci la bucătărie, săpături, spart piatră, cioplitor în piatră, încărcări de vagoane (cu pămînt, piatră, pietriș, ciment), zidărie, montator de plinte, sobar, grădinărie, perforator, salahor, etc., le-am experimentat pe toate.

Pînă în cele din urmă, lagărul număra în jurul a 70 de barăci, dintre care cele mai multe din lemn. În primăvara anului 1952 am început să construim și barăci de cărămidă, dintre care una chiar lîngă poartă, care a servit de închisoare. Maestrul dulgher, care conducea construirea barăcilor în interior, în faza întîi, a fost un maghiar dintr-o comună apropiată mie, Rimetea (sub colțul Trăscăului), Imre Hotves. Omul fusese condamnat pentru încercare de trecere frauduloasă a frontierei, la șapte ani închisoare. Era un om de talie mică, foarte priceput în meserie, aspru cu deținuții repartizați să lucreze sub ordinele lui. După doi ani a fost transferat pentru lucrări similare la lagărul Poarta Albă, unde a căzut de pe schele și și-a fracturat ambele picioare, rămînînd olog, cum a și fost eliberat dintr-un spital, la împlinirea termenului.

Suprafața lagărului era de circa 20 ha. În centrul lagărului se afla o baracă mai scundă, de dimensiuni mai reduse decît o baracă pentru cazarea deținuților, construită pe o singură linie, ca litera I. În această clădire erau birourile serviciului tehnic, cabinetele speciale de anchetă, birourile comandantului, ajutorului ofițerilor politici. Barăcile se înșirau în jurul lagărului de formă patrulaterală, așezate pe trei laturi. Latura din față a lagărului, dinspre Constanța (sau sud), rămînea deschisă aproape complet spre cazărmile batalionului de securitate și locuințele ofițerilor și personalului administrativ. Proporția dispozitivului de pază era de 1 soldat la 10 oameni. Comandantul lagărului avea la început gradul de locotenent major (grad intermediar între locotenent și căpitan), și mai tîrziu căpitan, cum a fost în ultimul timp. Comandantul batalionului de securitate avea gradul de maior. Pentru un timp a fost un locotenent-colonel. Ofițerii politici, adică personalul de securitate atașat lagărului, lucrau în subordinea directă a securității regionale Constanța și sub porunca supremă a comandantului securității canalului, care avea în frunte, la început, pe generalul Vaida și apoi, după 1951, pe crudul colonel Gh. Crăciun, care avea să ajungă după 1958 comandantul închisorii Aiud. Subordonați ai acestora (Vaida, Crăciun) pentru deținuții politici erau coloneii Albon, Cosmici și Bădică. Ofițerul de securitate la Valea Neagră, șeful biroului de supraveghere și anchetă, era locotenentul Chirion. În 1953 s-a mai adăugat unul, locotenentul Sălăjan, care însă nu l-a strămutat din poziție pe Chirion.

* * *

Părinții mei, fiecare în linie filială proprie, descendenți din vechi familii de preoți ortodocși din Munții Apuseni, au avut grija să ne învețe de mici, pe lîngă alte îndeletniciri bune și înțelepte, că niciodată în viață să nu începem sau să nu pornim la un drum mai important în zilele numite de «sec», miercurea și vinerea, sau la sfîrșit de săptămînă. Nu m-am gîndit vreodată înainte, să le aprofundez sfaturile, pe care le socoteam de origine mai mult sau mai puțin superstițioasă, și nu am încercat să întreprind o analiză de corelații și semnificații, pe care aceste zile pretinse neprielnice vieții le-ar fi putut avea în cazul meu.

În timpul anilor de închisoare și ulterior, memorînd faptele mai importante întîmplate în viața mea, am constatat cî-

teva lucruri curioase, apropo de prezicerile părinților mei. Întîi, că eu însumi m-am născut într-o zi de sîmbătă (25 martie 1922, Buna Vestire) și că tot într-o zi de sîmbătă (26 februarie 1927) aveam să ajung în România, prin portul Constanța, debarcînd de pe un vapor francez «Sinaia». De asemenea, tot într-o zi de sîmbătă 14 aprilie 1951 aveam să cad de la 6 metri, de pe un taluz de descărcări la șantierul «Diguri și Dragaje», împreună cu cîțiva vagoneți din care trăgeam pămîntul, în apa rece a Siutghiolului, de unde am fost salvat în mod miraculos.

Zilele de sec, miercurea și vinerea, într-adevăr, mi-au adus nenorociri în viață : într-o zi de vineri 29 iulie 1949 am fost arestat pentru complicitate în acțiunile subversive din Munții Apuseni, după care arestare (a patra) am fost trimis la canalul Dunărea-Marea Neagră și, de asemenea, într-o zi de miercuri 14 octombrie 1959, ziua de cinstire a Cuvioasei Paraschiva, am fost arestat pentru a șasea oară și ținut la regimul înfiorător de subsol al securității Cluj timp de peste doi ani, bătînd toate recordurile cunoscute la acea securitate. Tot într-o zi de vineri, 5 mai 1950, am fost luat de la Aiud și transportat la canalul Dunărea-Marea Neagră. Au fost numai o zi de marți și două de joi fericite în viața mea ; a fost o zi de marți 27 iulie 1954 cînd m-am eliberat de la închisoarea Gherla după efectuarea muncilor de la canal și o zi de joi 30 iulie 1964 cînd m-am eliberat de la Aiud și, o altă zi de joi, 13 mai 1965 cînd am reușit să mă repatriez în SUA, plecînd din România în această zi și sosind pe solul american în aceeași zi, zi de care m-am bucurat, să zic așa, pentru singurul motiv că scăpam din iadul roșu. Dar în această zi am simțit și o mare, de netămăduit durere, părăsind patria mea adevărată, lăsînd acolo în suferință părinții, sora cu familia, o sumedenie de rudenii, mii și mii de frați și surori cu care pătimisem în închisori și lagăre de muncă, precum și toată suflarea românească, a cărei suferință o înțelegeam profund, fiindcă o cunoscusem de la început, și cu care mă identificasem în toți acei ani ai groazei și crimei organizate împotriva omului, începînd din 23 august 1944, cînd România a fost dată pe mîna rușilor, mai corect, a comunismului.

Mai reținn precis că a fost o zi de duminică (25 iunie 1950) cînd am fost transferat de la Columbia la Peninsula. Încolo, nu am avut nici o zi de luni norocoasă în viața mea, în care să fi plănuit și să fi întreprins vreun pas care să-mi aducă

satisfacții și succes. Ceea ce este drept, evenimentele nici unei zile ale săptămînii de mai sus nu au fost corelate de vreo hotărîre a mea, de vreun act voluntar imaginat și realizat propriu. Dacă aș fi să declar sincer, aș putea spune că, chiar dacă eu nu aș fi implicat vreo hotărîre de realizare proprie, zilele de miercuri și vineri mi-au fost fatidice în viață, așa după cum mi s-a atras atenția de către părinții mei și după cum eu însumi nu am putut să te evit, nu numai în aceste cazuri, ci și în altele.

Mă aflam în apropierea imediată a portului de intrare a mea în România, Constanța, într-o duminică, cum am amintit, cînd am ajuns aici după aproape douăzeci și trei de ani, de la debarcarea mea pe pămîntul scump al țării părinților mei și al meu, după aceea, pe care l-am îndrăgit nespus de mult, și în care aș dori să-mi sfîrșesc viața trecătoare pe acest pămînt. Mai mult, în acel pămînt sacru al jalei și rezistențelor milenare ale unui neam nobil și prea greu bîntuit de toate urgiile istoriei și răutățile cotropitorilor de toate soiurile, aș dori să-mi odihnesc oasele, după trecerea pragului vieții acesteia, cu toate că acolo oasele mi-au fost rupte în bătăi și chinuri.

Oricare vor fi împrejurările, și acestea mă gîndesc să fie numai fericite în viitor neamului românesc, ziua de reîntoarcere a mea în România voi căuta să o aleg să fie numai o zi de luni, spre a fi un început fericit, după sfatul părinților, mai ales că pînă acum nu am putut numi nici o dată memorabilă fericită întîmplată în această zi.

6. În jug, la roabă

Două sau trei săptămîni am lucrat exclusiv la săpăturile din imediata apropiere a lagărului, la circa 200 de metri în partea dinspre Constanța, pe malul lacului Siutghiol. Brigada noastră rămăsese aproape în aceeași compoziție pe care o avusese inițial la Cernavodă-Columbia. Curînd, însă, ne-a fost schimbat brigadierul. În locul căpitanului Ioan Mitucă a apărut, într-o dimineață, în fața brigăzii noastre încolonate pentru a ieși la muncă, un om de talie mijlocie, cu fața lungă, brăzdată de o cicatrice de la urechea stîngă spre bărbia ascuțită, ochii mici înfundați în cap ca două butoane, umerii că-

zuți, îmbrăcat într-o jachetă murdară, pătată cu ulei, cu saboți în picioare și o coșarcă de papură într-o mînă. S-a uitat aparent indiferent la noi, ne-a strigat înfundat, cu o voce răgușită, să ne aliniem și apoi, cînd ne-a venit rîndul, ne-a comandat să înaintăm spre poartă. Ne-a fost păstrat același pontator Iordăchescu, un fost contabil din București, de circa 28 de ani. Despre acesta se spunea că a fost agent al securității în ultima vreme. Iordăchescu fusese implicat într-un proces mai vast cu o grupare centrală condusă de un oarecare Bontilă.

În aceeași zi am aflat că numele brigadierului nostru era Vasile Buiucă, fost căpitan de șlep la Constanța, grec de origine, care fusese folosit un timp la muncile de întreținere internă a diferitelor instalații mecanice din lagăr.

Munca pe care o făceam, de săpare și transportare a pămîntului, ni se părea în fiecare zi tot mai anevoioasă. Dacă ploua peste noapte, dulapii pe care se împingeau roabele se mișcau din făgașul lor și cîteva ore trebuia să le pierdem aranjîndu-i din nou, întrucît, fără de aceștia, era absolut imposibil să ne urnim roabele încărcate, ca să ne îndeplinim norma. Desigur, orice muncă aferentă nu era luată în considerare la calculul normei de săpături și transporturi, așa că de teama de a nu ne pierde tainul de mîncare, toate lucrările ocazionale, neprevăzute, le făceam în cea mai mare grabă. La început oamenii s-au organizat în echipe de 6-7 persoane, stabilindu-se ca norma să fie calculată pe cap de om, în cadrul întregului complex de operațiuni înscrise de la săpături pînă la transportul pămîntului și nivelarea lui la rampa de descărcare, cînd nu-l aruncam în apele Siutghiolului. În aceste cazuri oamenii își repartizau muncile după puteri, capacitate și în acord cu o considerație morală și umană între ei. Brigadierul Mitucă, la brigada noastră, permisese organizarea echipelor pe bază voluntară în interiorul fiecărei grupe. Chiar din după-masa preluării brigăzii de către Vasile Buiucă, acesta ne-a grupat în alte formații de muncă. Brigadierul Buiucă studiind tabelele nominale cu datele fiecărui om în parte, — tabele pe care le avea pontatorul asupra sa —, a format echipe de intelectuali, de muncitori, de țărani și de meseriași. Era vădit că acest om trecuse binișor prin școala comunistă și căuta să promoveze și aici o luptă de clasă, pe măsura limitelor existente. Fără îndoială că majoritatea intelectualilor nu erau obișnuiți cu munca brută. Începînd de a doua zi, bri-

gadierul a hotărît înjumătățirea rațiilor de mîncare pentru cei care nu reușeau să-și facă norma, acordînd ceea ce se oprea, celor care își făceau norma, din alte echipe. Am fost emoționat să constat că oamenii din echipele de țărani restituiau pe ascuns suplimentele sustrase intelectualilor, care erau aproape tot timpul sub normă.

Ieșeam pe șantier foarte de dimineață, imediat după răsăritul soarelui. Deșteptarea se dădea la ora cinci și la ora șase toată lumea era încolonată în fața porții pentru ieșire pe șantiere. De îndată ce ajungeam pe șantier ne dădeam pantalonii și cămășile jos de pe noi și rămîneam numai în chiloți. Razele ultraviolete ale dimineții ne-au tămăduit pe foarte mulți de reumatismul contractat în închisorile igrasioase și, în afară de subnutrirea noastră și de eforturile suprasolicitate posibilităților noastre fizice, trupurile noastre, ale celor mai tineri, au prins să se învioreze și să se fortifice muscular, cu toată extenuarea pe care o simțeam în întreaga noastră ființă.

Peisajul marin, cu tonuri magice ca în picturile lui Claude Monet, care ni se deschidea spre Marea Neagră, în care, pînă în mari și adînci depărtări, sub orizont, vedeam vapoare grele plutind spre meleaguri necunoscute, avea un efect miraculos și reconfortant asupra noastră. Scoși din beznele închisorilor, măreția bolții albastre, puritatea aerului adiat de brize ni se păreau o binecuvîntare, în care fremătam ca într-un imn al unei noi creații, cu toată tragedia în care eram încleștați, sub bărbia morții.

Împingeam roabele grele cu pămînt pe schelele de ieșire din malca canalului pe care îl săpam, și nu ne gîndeam decît la două lucruri : sosirea cît mai grabnică a mesei de prînz și, apoi, coborîrea serii. Uneori, nu ne preocupa realizarea normei, chiar dacă aceasta atrăgea înjumătățirea porției de mîncare. Tînjeam mai mult după odihnă, după repaus, și ne gîndeam în repetate rînduri, la lîncezeala netrebnică din închisori, unde ne era dat să murim încet, dar nu chiar atît de dureros. Oare există o acoladă între asceza unui budist și reclusiunea impusă unui deținut ?

Într-o dimineață, înainte de a se da deșteptarea, m-am trezit mișcat de cineva, care mă prinsese de un picior. Mi-am deschis ochii și am văzut lîngă prici pe Emilian Malciu, fratele mai mic al ziaristului Grigore Malciu, fostul director și coproprietar cu Tudor Arghezi,. al ziarului bucureștean de mare tiraj, «Informația».

— Ioane, îmi zise acesta cu vocea stinsă, Grigore a murit de cîteva minute la infirmerie. Vino să-l mai vezi o dată.

Eram pur și simplu buimăcit. Îl știam pe Grigore Malciu bolnav, tumefiat îngrozitor, datorită edemului foamei și insolației suferite la Cernavodă. Figura impozantă a lui Grigore Malciu mi-a apărut instantaneu în minte, cum l-am cunoscut prima oară pe acest minunat condeier.

Lucram la încărcare de bacuri pe malul drept al Dunării, mai sus de podul Carol I. În acea zi, din motive necunoscute, nu mai venise vreun remorcher să ne tragă la lagăr, ca de obicei. Coloana de deținuți a fost pornită pe jos, spre Columbia. Deoarece, dinspre Deltă, se prevestea furtună — nori negri-se înălțau ca puhoaiele pe cer și un vînt prevestitor de ploaie grea ajunsese deja asupra noastră ; înainte chiar de a atinge portul Cernavodă, garda de securitate a decis să grăbească pasul oamenilor, cu gîndul, eventual, de a scăpa de furtună. Eu îl sprijineam, ca de obicei, pe Atta Constantinescu, care înainta cu greu. Un ofițer de securitate, care conducea detașamentul de deținuți, observînd că Atta Constantinescu nu putea ține pasul cu grosul coloanei, a însărcinat un soldat să ne ia sub paza sa, permițîndu-ne să rămînem în urmă. De-abia ne-am despărțit de coloană, că am observat pe același ofițer alăturea de un om înalt, umflat ca un butuc, cu fața ca o pîine rumenă, aproape fără de ochi, stînd în calea noastră.

— Sprijină și cadavrul ăsta ambulant, mi-a spus ofițerul. Veniți cum puteți la lagăr, dar nu trîndăviți pe drum.

Omul care m-a luat de braț și-a spus numele :

— Sunt Grigore Malciu. Sunt extrem de bolnav. Îți mulțumesc de efortul în plus care ți-a revenit.

Nu am făcut nici două sute de metri că am simțit stropii reci ai ploii izbindu-ne fețele. Grigore Malciu s-a oprit, oftînd din adîncuri, s-a rezemat în bățul pe care îl avea și s-a uitat drept înainte, în furtună.

— Mă sufoc. Nu mai am aer. Dar nu cad !

Grigore Malciu mi-a apărut ca o stavilă în fața furtunii. Cerul devenise negru în cîteva minute și toate baierele lui se rupseră : apa curgea șiroaie, năvalnic, încît nu vedeam la un pas în față.

Am ajuns uzi pînă la piele, tîrziu, la lagăr. Grigore Malciu își ținea fruntea sus, gîfîind greu, sprijinindu-se mai mult în bățul său decît în mine. Atta Constantinescu, în schimb, se sprijinea cu toată greutatea de mine, încît abia îl puteam susține.

Cînd am fost transferați de la Columbia, Grigore Malciu se afla în infirmerie, de unde fusese luat cu targa la camion. Ajuns la Valea Neagră, Grigore Malciu a fost așezat pe podeaua unei barăci goale, care avea să devină interimar baie. Aici, între patru pereți dezolanți, a zăcut nenorocitul bolnav cîteva zile pe podea, pe care își așternuse paltonul, fără nici o medicație și fără nici un tratament sau regim alimentar adecvat unei asemenea tulburări de schimb dintre plasma sîngelui și celelalte fluiduri ale țesuturilor. Emilian Malciu venea să-și vadă fratele dimineața și seara, fiind singura mîngîiere a acestuia. Cu o seară înainte mă strecurasem și eu pînă în cămăruța lui să-l văd. L-am aflat extrem de abătut și aproape desprins din această lume. Mi s-a părut că am întrezărit cîteva șuvițe uscate de sînge sub urechile lui.

— Cred că mă voi stinge, dragul meu, mi-a zis el.

Dintre pleoapele strînse, aproape lipite din cauza umflăturilor, am văzut cum se scurgeau lacrimile deznădejdii. Fața lui era mată, ca de bronz, și împrejurul ochilor apăruseră mari cearcăne vinete.

— Să nu părăsești condeiul, Ioane, îmi mai zise el cu vocea sugrumată de emoție. Îți va fi singura armă în viitor, după ce vei ieși de aici, dacă vei ieși, și cînd afară nu vei mai avea nimic, în afară de minte și pană. S-a născut o altă lume, dragul meu. O lume crudă, de părăsiri și privațiuni...

Desmeticindu-mă după vestea lui Emilian Malciu, mi-am tras în grabă pantalonii și am țîșnit desculț spre infirmerie. Oamenii de serviciu ai brigăzilor se îndreptau cu tărgile spre bucătărie să ridice pîinea și să ia cafeaua pentru oameni.

Grigore Malciu zăcea încremenit în somnul de veci, întocmai așa cum l-am cunoscut dintru început : imperturbabil, demn, drept, cu fața buboasă, dar falnică. Între pleoape am descoperit urmele uscate ale lacrămilor pe care, se vede, nu le-a putut învinge pînă în ultima clipă.

Lîngă el a mai sosit imediat Gigi Dimitriu, un fost avocat și ziarist din București, fiul fostului director general al închisorilor din țară, care îl însoțea pe Emilian Malciu.

Toți trei am stat nemișcați cîteva minute lîngă trupul neînsuflețit al scumpului nostru frate și prieten, pînă cînd am auzit sunînd goarna de ieșire din barăci, pentru încolonarea pe platou. Un gardian a apărut în ușa camerei, s-a uitat dușmănos la noi și ne-a strigat :

— N-ați venit aici să jeliți. Marș la brigăzile voastre ! De hoitul ăsta vom avea noi grijă.

Emilian Malciu s-a aruncat disperat peste trupul inert al fratelui său, bocindu-se ca un copil, iar Dimitriu și cu mine, înainte de a ne îndepărta, ne-am atins mîinile de fruntea rece a primei victime de la Peninsula, acela care a fost talentatul și învolburatul ziarist Grigore Malciu, dedicat în viață cultului propovăduirii noutății și evenimentelor veridice, în forma lor nudă.

Sala plutea în lumina transparentă a soarelui tînăr și auriu al dimineții, și cei doi frați prăvăliți pe podea mi-au apărut deodată ca fiind o jertfă aprinsă, de jăratec, în convulsiunea spasmului de înălțare la cer.

* * *

Roaba a fost, de la început, unealta prin mijlocirea căreia am simțit cel mai mare chin al muncii. Încercînd să desprindem apariția sa în istoria omului, nu am reușit să o plasăm în un anumit punct de origine. Întotdeauna, cînd eram gata să ne amintim o epocă în care am fi putut să o așezăm, matematicienii și fizicienii făceau divergență comună, declarînd că erau de acord că roaba nu putea să aibă o istorie prea îndepărtată, pentru simplu motiv că ea nu apărea în nici un tablou antic sau chiar medieval. Targa avea preeminență, ea servind ca mijloc de transport din vremuri străvechi pentru greutăți. Probabil, roaba în forma care este cunoscută azi — o cutie patrulaterală așezată pe două brațe, dintre care extremele servesc de prindere și împingere pentru om — nu a fost necunoscută epocii primitive, dar, în mod sigur, ea nu a fost definită decît recent, de către Blaise Pascal, care s-a ocupat cu principiile și categorisirea pîrghiilor de rezistență. Neavînd nici un erudit între noi, care să ne explice apariția istorică a roabei și a eventualului inventator al ei, noi ne mulțumeam să-l înjurăm pe Pascal, pe acel minunat om de știință și genial gînditor, care a scris nepieritoarele *Les Provinciales* (1656—1657) și *Pensées*. Roaba a fost folosită, fără îndoială, la lucrările Canalului de Suez (25 aprilie 1859—17 noiembrie 1869), acea primă construcție de unire a două mări, imaginată de inginerul francez Ferdinand de Lesseps ; albumele și lucrările istorice și de specialitate ne prezintă roaba în toată majestatea sa ca o unealtă folosită la această lucrare colosală realizată prin forțele exclusive ale brațelor.

Numai cine este nevoit să lucreze cu o roabă ajunge să-i cunoască tainele. Numai cine este nevoit să ridice o roabă și să o împingă 300 de metri pe o scîndură îngustă de 10 cm sau o pîrtie bătătorită de 15 cm, sau să urce pe o schelă cu înclinarea de 30 m./6 m. sau 8 m., în anumite cazuri, poate să aprecieze calvarul roabei în ceea ce a fost munca forțată pe care deținuții de la Canal au executat-o ani de zile. Niciodată nu am avut dohotul trebuincios pe care să-l punem pe osia roții ca să alunece mai ușor. Absolut niciodată, cît am lucrat la săpăturile de pămînt de la Canal, nu am avut o roabă cu mînerele netede și brațele corespunzătoare muncii pe care trebuia să o prestăm ; ori erau brațele prea scurte, ori prea lungi. Peste toate acestea, roabele pe care le aveam, majoritatea, erau construite din schelete de fier și lada de tablă, extrem de grele și anevoioase la împins. Cele cîteva mai ușoare, de lemn, erau deja deteriorate și, chiar în situația în care erau, dacă ne cădea în mînă vreuna o reparam cum puteam ca să ne-o însușim pentru ziua de suferință, care ne stătea în față.

Eu am lucrat aproape exclusiv la cărat la roabă, considerîndu-mă voluntar mai apt decît ceilalți din grupa mea pentru a face acest lucru. Oarecum, mi-a convenit această muncă silnică pentru simplu motiv că aveam timp suficient să fiu singur, să mă gîndesc, în cele aproximativ 15—20 de minute cît făceam un drum de întoarcere cu roaba. Îmi creasem o plăcere mereu și mereu nouă să descopăr ori de cîte ori ieșeam din groapă, frumusețea încîntătoare a lacului spre care mă îndreptam să deșert roaba. Uneori — cu toate că îmi era extrem de grea povara pe care o purtam —, nici nu mă gîndeam la munca ce o făceam, și înaintam mecanic, ca un robot. Această distracție mi-a fost fatală de cîteva ori. Nedepunînd efortul necesar de opintire sporită la începerea urcării schelei, — adică nefăcînd pași mărunți și iuți ca să prind viteza potențială de ieșire pe planul orizontal de sus —, mă trezeam epuizat la mijlocul schelei, unde mă opream cu suflarea sugrumată și puterile fizice istovite. Trebuia să-mi țin roaba pentru un timp în echilibru, să mă odihnesc cîteva clipe și apoi să mă încordez din nou ca să izbutesc sus. În tot acest timp auzeam în spatele meu înjurăturile brigadierului și, de cele mai multe ori simțeam pe spate arsura parului milițianului care mă îmblătea pentru pretextul, chipurile, că sabotam lucrul, blocînd schela pentru cei care mă urmau cu roabele.

Pentru a evita orice intervenție de acest fel, îndată ce mă simțeam extenuat, încercam să mă remontez imediat rărind

doar pașii, continuîndu-mi urcușul cu orice risc. De cele mai multe ori reușeam, dar uneori mă prăvăleam de pe schelă, de la 2—3 metri, cu roabă cu tot, alegîndu-mă cu tot felul de lovituri dureroase. Căderea între brațele roabei producea, în cel mai bun caz, julirea pielei de pe coaste sau picioare sau brațe, uneori atît de profund, că toată partea afectată de zdrelire se împurpura de sînge. Medicul de șantier se prezenta la fața locului cu tinctura de iod, singurul desinfectant de care dispunea lagărul, și te ungea peste leziuni fără nici un fel de menajament. Usturimile, durerile și suferințele acestei operații depășeau tot ce o minte omenească își poate închipui că un om, numai cu pielea pe oase, ar putea îndura.

Eram trecut pentru cîteva ore la săpat sau încărcat și apoi, din nou, o luam de la început.

Uneori, de pe urma unor asemenea căderi, oamenii își fracturau mîinile și picioarele, devenind ciungi sau schilozi.

Într-o zi mi-a fost dat să văd primul om care își pusese jugul după cap la cărat roaba, nemaiputînd-o împinge altfel.

În brigada vecină, care își avea alte două schele pe căpriori proprii de ieșire din groapă, am văzut un om în vîrstă, cărunt, cu ochelari bombați, cu niște chiloți murdari care de abia se mai țineau pe el, că avea după gît un fel de împletitură multicoloră ale cărei capete coborau la coarnele roabei, chiar la mînerele de unde omul suporta greutatea. Am bănuit imediat că era vorba de un fel de jug pentru susținerea și ușurarea sprijinirii roabei, omul nefiind în stare să țină ridicată roaba numai cu brațele.

— L-ai văzut pe Papa Follender ?, mi-a zis avocatul bucureștean Adrian Dobrescu, care era repartizat la nivelarea pămîntului vărsat spre Siutghiol.

Era pentru prima oară cînd auzeam numele acestui om. De aici înainte l-am auzit rostit de multe ori și eu însumi am ajuns să stabilesc relații ulterioare cu acest evreu condamnat pentru acte de trădare comise, spune-se, împotriva coreligionarilor săi, de pe timpul cînd fusese deținut într-un lagăr sub mareșalul Antonescu. Follender era condamnat pentru crimă împotriva umanității.

În chiar aceeași zi am văzut și alți oameni care l-au imitat pe Papa Follender, între care, primul, un băiețaș delicat și extrem de tînăr, dacă avea 16—17 ani, elevul Gh. Crețu din București, și un avocat sas din Sighișoara, Scheiber, care se considera coleg de bară al lui Ion Gheorghe Maurer, membru

marcant al partidului comunist român și secretar sau subsecretar de stat al unui minister oarecare. Se știe că I. Gh. Maurer fusese avocatul lui Gh.Gheorghiu-Dej și se făcuse util, mai înainte de 1944, în mai multe forme, mișcării comuniste române promovate de câteva duzini de recalcitranți sociali., respinși de mișcarea de dreapta, care impunea o normă etică, `— morală, religioasă și națională —, la care acești revoltați sociali nu aveau acces.

Papa Follender mi-a rămas în minte ca un simbol al robiei moderne, al stadiului cînd omul a ajuns să fie pus în jugul roabei, o muncă tot atît de odioasă ca a boului silit să tragă la plug, dar pentru că ar fi fost prea greu și nu ar fi corespuns scopurilor muncii speciale care era așteptată de la noi (noi trebuia să adîncim solul, nu să-l brăzdăm), truda i-a fost intervenită de la plug și car, la roaba ticăloasă.

* ■* *

La scurt timp după transferarea noastră la Valea Neagră am observat că unii oameni nu se puteau scula dimineața de pe priciuri. Brigadierul se năpustea peste ei, îi amenința cu pumnul, îi amenința cu reducerea hranei la rația de celulă, cu tăiatul pachetului și oprirea corespondenței lunare (sic) către familie (nu de la familie, ceea ce era un mare privilegiu, care li s-a acordat unora, numai o dată sau de două ori în tot timpul detențiunii, de trei ani și ceva la Canal).

Oamenii rămîneau cu ochii larg deschiși, parcă îngroziți de ce auzeau, încercau să se ridice, dar nu-i ajutau puterile, în cîteva clipe apărea un medic deținut, din resortul infirmeriei, însoțit de vreun plutonier oarecare, cerceta omul și, pentru că acesta nu se putea ridica, era lăsat pentru refacere în baracă. Unii medici deținuți, spre dezonoarea lor, se lăsau impresionați de insistențele plutonierului, ale instructorilor, ale ofițerilor politici sau chiar ale comandantului lagărului și nu-și dădeau avizul favorabil, în sensul ca omul să fie scutit de a ieși pe șantier. Mulți dintre acești oameni au pierit la locul de muncă, fiind aduși cu tărgile în interiorul lagărului, de unde, apoi, erau luați cu o căruță și înmormântați la periferia cimitirului din comuna Valea Neagră.

Cei care rămîneau în dormitoare, la amiază primeau numai o jumătate de polonic de ciorbă (375 de grame, sau 250 de grame, depindea de mîncarea servită), pîinea fiindu-i suprimată complet, pe considerentul că sfertul de pîine dat dimi

neața acoperea întreaga rație cuvenită, pe toată ziua. Omul zăcea o zi sau două sau chiar mai multe pînă cînd reușea să se ridice în capul oaselor. Sprijinit de oamenii din brigadă, acesta făcea toate eforturile posibile ca să iasă din nou pe șantier, să mai mănînce o dată alocația întreagă, chiar cu riscul ca a doua zi, scena să se întîmple aidoma.

Era o dimineață de vară cînd, ca de obicei, brigăzile ieșeau pe poartă, unde oamenii erau numărați de un sergent din batalionul de pază și, în plus, de un om al administrației. În acea dimineață am văzut că, în mod neobișnuit, se afla la poartă comandantul lagărului Zamfirescu cu veșnica lui țigară în colțul gurii. Trebuia să ținem alinierea perfectă și să pășim strîns unul după altul. Aflîndu-mă în grupa de margine, întîia, am putut să observ cauza pentru care Zamfirescu se afla la poartă și nu în interiorul lagărului sau la postul de control, unde îl vedeam în mod obișnuit. La picioarele fostului hamal din portul Constanța și președinte al sindicatului muncitorilor maritimi portuari, se afla trîntit la pămînt un om între două vîrste, cu capul descoperit tuns scurt, cum eram toți, de altfel, în primii doi ani, care încerca zadarnic să sărute picioarele zbirului. Zamfirescu se ferea de atingerea omului și, din cînd în cînd, îl atingea cu pantoful în față sau în burtă.

— Lăsați-mă să ies pe șantier, domnule comandant. Vă implor și vă rog ca pe Dumnezeu, lăsați-mă să ies. Mor de foame dacă nu ies, mor...

Acestea au fost cuvintele pe care le-am auzit cînd treceam cu brigada prin poartă.

Am aflat, mai tîrziu, că omul prăvălit la pămînt era un fost comisar de poliție din București, Hagiu, și că fiind foarte slăbit și incapabil de a face vreo muncă oarecare cît de neînsemnată pe șantier, chiar de a căra apă, a fost oprit în lagăr, la fel ca toți ceilalți care căzuseră și cădeau zilnic. Omul nu putea, însă, suporta chinurile foamei și, desigur, numai printr-un regim alimentar sporit ar fi reușit să se refacă. Hagiu se mai abătea uneori pe la bucătărie, de unde era alungat ca un cîine din preajma hîrdaielor pe care ar fi dorit să le lingă de rămășițele de mîncare, dacă s-ar mai fi aflat. De obicei, nu se afla nimic, fiecare brigadă avînd oamenii ei înfometați care luau hîrdăul în primire să-l curețe perfect, imediat după ce se servea masa. În unele brigăzi, se obișnuia să se facă în tură acest lucru. Șeful bucătar era un sîrb fugit de sub urgia lui Iosif Broz Tito, comunist antititoist, cum au fost atîția, care

s-a refugiat în România în 1948, unde a fost condamnat de autoritățile comuniste române, pentru agitație dușmănoasă împotriva regimului (?), iar alții pentru cele mai stranii acuzații. Regimul comunist nu avea nici o încredere în disidenții lui Tito. Menționăm că din 1949 Tito nu a mai permis trecerea refugiaților scăpați peste frontieră, spre apus. Pe majoritatea lor i-a reîntors la frontieră, predîndu-i autorităților române, după ce îi ținea el în închisoare diferite perioade de timp, sau în lagăre de muncă forțată, unde mulți au fost chiar împușcați. Bucătarul sîrb, ca cei mai mulți dintre jugoslavii aflați în închisoare, era extrem de pervers, crud, o adevărată bestie, informator ordinar și unealtă fidelă a administrației.

Scena din poartă ne-a cutremurat pe toți și în sufletul fiecăruia dintre noi a început să se miște o cumpănă foarte intimă, care oricît am fi luptat, nu putea să nu scoată la suprafață decît cea mai aprigă indignare, ură, scrîșnire a dinților. Îndîrjirea noastră împotriva regimului trebuia să continue, oricum, în orice împrejurări ; ceea ce ne aștepta în viitor nu putea să mai fie viața unor oameni creați să fie liberi, demni și mîndri de rasa umană.

Vasile Buiuca, brigadierul, se întreținea foarte amical pe șantier cu Ghinea, Chirion, comandantul biroului de securitate al lagărului și alți oficiali ai administrației sau ai securității. Uneori îl vedeam că înmîna coli de hîrtie care, ne închipuiam noi, nu puteau fi decît rapoarte cerute de conducerea lagărului asupra unor probleme care îi interesau. Alteori îl vedeam pe Buiuca că chema la el pe cîte unul dintre noi cu care vorbea în șoaptă și, în mod ciudat, cei pe care îi chema deveneau evazivi în răspunsurile pe care noi le așteptam, după ce-i întrebam asupra naturii convorbirii avute. Într-o zi, însă, Buiuca ne-a vorbit despre o nouă muncă care ne revenea să o facem în viitor, în scurt timp, și în mod special această muncă trebuia făcută numai de brigada noastră.

— În curînd, magaonilor, vom merge să lucrăm la Canara. Vom lucra în schimb de noapte. Vom fi singura brigadă care vom lucra peste noapte în colonia noastră. Dar pentru asta vreau să vă anunț că nu-mi voi pune fața să ajungem acolo, înainte de a avea dovada începînd de aici, că vreți să munciți cinstit. Nu așa ca pînă acuma ; să munciți cu tot sufletul, fără chiul și fereală. M-ați înțeles, magaonilor ? Să facem norma chiar cînd este aproape imposibil. Pentru brigada noastră nu va trebui să existe scuze. Numai așa vom beneficia de încre-

derea administrației, care ne este absolut necesară pentru obținerea unei munci de noapte.

Era clar că Buiuca prezentase și prezenta rapoarte asupra fiecăruia dintre noi și, pe de altă parte, el avea misiunea de a informa securitatea asupra prieteniilor noastre, cunoștințelor și popularității nostre în interiorul brigăzii și în alte brigăzi etc. După felul cum ne vorbise, se credea că ni se crea cine știe ce favoare fiind destinați să lucrăm de noaptea, cîte 12 ore în șir, la cariera de piatră, care se afla la circa 6 km. de lagăr.

Lucram înfundat, obidiți, înfometați și însetați. Nu mai aveam nici o altă nădejde în noi decît aceea de a primi răspunsuri după cărțile poștale care ne-au fost date să le scriem familiei. Acest gînd ne absorbea complet și pentru curiozitatea de a afla ceva, cît de puțin, de la familiile noastre, eram în stare să muncim peste limitele reduse ale forțelor noastre. Amenințarea opririi scrisorii de acasă sau a pachetului cu alimente de 5 kg., care ne-a fost promis că-l vom avea dacă îl vom cere de acasă și ne va fi trimis, erau arme destul de puternice și covîrșitoare în mîinile administrației ca să ne îndemne la muncă și să ne păstreze disciplinați.

* * *

Într-o zi, înainte cu cîteva minute de a se da încetarea lucrului pentru prînz, am auzit o prăvălire masivă de mal, la numai cîțiva zeci de metri de noi. Brigada care lucra în acea parte era constituită aproape exclusiv din țărani maramureșeni și dobrogeni. S-a văzut un nor subțire de praf înălțîndu-se spre cer în acea parte și, imediat apoi, s-au auzit țipete de oameni înfricoșați.

— L-a prins malul ! Să săpăm degrabă să-l dezgropăm !, am înțeles din vaierul care se ridica tumultuos în văzduh.

Un biet om, bărbat tînăr din partea Sighetului (Maramureș), nu apucase să se ferească suficient în clipa cînd oamenii de sus, care se aflau pe platforma superioară a solului și care manevrau rîngile în opintirea de a răsturna falia de pămînt cuptorită adînc la bază, fusese prins sub mal chiar în clipa fatală, cînd mai avea numai un pas să iasă din locul prăbușirii. Tovarășii de echipă și întreaga brigadă au sărit ca unul, în cea mai mare grabă să-l salveze, săpînd cu lopețile, casmalele și mîinile. După o muncă istovitoare și palpitantă, la care s-au alăturat și oamenii din alte brigăzi, au reușit să-l dezgroape pe acela care cu mai puțin de 15 minute înainte fu-

sese un om viu. Acum, oamenii au tras de sub pămînt un mort cu toracele strivit, fața înăbușită de sînge amestecat cu pămînt, bazinul și genunchii turtiți complet, cald încă, de sîngele care nu se răcise de tot.

Omul apărea, sub arșița aprigă a Dobrogei, ca o altă fosilă, mai recentă, a solului antic al acestei scoarțe a pămîntului limitrof catenelor hercinice, nemumificată în tiparul pămîntului, dar care avea să se întipărească veșnic în memoriile noastre pentru istoria neamului, ca o icoană vie a unor crime care nu vor putea fi uitate.

Cu fiecare zi ce trecea, condițiile de lucru ni se păreau tot mai anevoioase și oamenii deveneau tot mai aspri, mai puțin comunicativi, mai duri. Obrajii începuseră să ni se desumfle, trupurile să ne revină la dimensiunile normale dar, dacă ne surprindeam prin vreo fereastră a barăcilor, noi înșine nu ne mai recunoșteam. Deveniserăm aproape negri și peste fețele noastre nu mai fulguia nici un zîmbet. Probabil că Ch. Darwin a avut dreptate cînd a derivat, în evoluție antropologică, zîmbetul și rîsul omului, din rînjetul primitiv al animalelor. Un lung timp la Canal, oamenii aveau întipărit mai mult rînjetul pe fețele lor, care odată au fost fine, subtilizate, nobile.

Pămîntul își lua tributul de la noi, cu vîrf și îndesat, acel pămînt al țării pe care îl iubeam pătimaș.

7. Foamea și setea

Între foame și sete există o deosebire. Dar această deosebire nu este de natură, ci numai de intensitate. Și una și alta, aceste senzații organice adînci afectează direct necesități primare ale organismului, necesități de primul ordin care, dacă nu sunt satisfăcute într-un anumit timp, amenință însăși existența biologică a oricărei ființe. În definiția noastră proprie, necesitatea nu este decît un dezechilibru determinat de durată. Acest dezechilibru continuu în care am fost ținuți în închisoare și lagăre de muncă forțată a fost, desigur, premeditat calculat de către regimul comunist într-un astfel de mod încît acesta să submineze adînc însăși structura celulară a indivizilor odată cu deteriorarea însăși a entității lor spirituale. Comuniștii au scontat pe rezultatele înflămînzirii și însetării

omului nu numai pentru a amortiza reacțiunea popoarelor împotriva regimului tiranic pe care îl impuneau, dar și pentru a nimici pe dușmanii potențiali sau pe cei declarați. În fiecare caz această politică a regimului comunist a depins de coordonarea intensității și duratei regimului de înflămînzire, avîndu-se în vedere scopurile imediate sau mai îndepărtate de realizat.

La Canal, după cum am amintit undeva mai înainte, foamea a fost prima fantomă, chiar înaintea muncii infernale, care ne-a întîmpinat. Sub imperiul ei sălbatec am trăit ani de urgie și groază, ani în care mai mult ca în celule, cînd ne mujam bocceluțele de sub cap, — care ne serveau de perne —, cu balele care ni se prelingeau din gurile flămînde în timpul nopții, foamea ne-a apărut ca o năpastă teribilă, din tentaculele căreia ne era imposibil să ne sustragem și să scăpăm. În mintea noastră nu încăpea nici o altă idee decît aceea de a obține ceva, cît de cît, în plus, pentru hrănirea noastră. Ochii ne erau hipnotic ațintiți numai pe lama casmalei, pe roata roabei, pe ciocanul de sfărîmat piatră, pe lopata de încărcat pămînt, pe platforma de cărat piatră sau bolovani a vagoanelor, pe orice ne era dat să facem și de pe urma folosirii căruia așteptam să ni se dea polonicul de mîncare sărăcăcioasă sau alterată, cu mult sub nivelul refacerii energiilor noastre.

În lagărul de la Peninsula, administrația respectivă a intensificat pînă la paroxism foamea și setea, introducînd în graduare durata draconică a maximului posibil pentru unii și a imposibilului de atins pentru alții.

În brigada din care făceam și eu parte se afla un elev de liceu din Moldova, care la data arestării fusese în clasa a șaptea, deci în jurul a 17 ani. Acum era după doi ani de închisoare. Încă imberb, doar cu un pufișor negricios sub nas, Constantin Herțan era în procesul normal de creștere și dezvoltare. Nu era nici o mirare că băiatul urmărea, prin orice mijloace, să obțină o porție de mîncare mai bună, mai multă și repetată. Pentru aceasta, Const. Herțan a apărut în brigada noastră ca un muncitor extraordinar la vîrsta lui fragedă. Șeful grupei lui era un oarecare Romulus Dănilă, fiul unui preot, tot din părțile Moldovei de jos, un tînăr care dăduse dovadă de grave abateri disciplinare sub arme, sfidînd noua conducere de stat, de pe urma acestor fapte alegîndu-se cu arestarea și trimiterea cu un mandat de cinci ani detențiune corecțională la Canal. Const. Herțan era unul dintre privilegiații brigăzii, și pe bună dreptate. În primul rînd, era cel mai

tînăr dintre noi și apoi, era un muncitor ambițios, ceea ce nimeni nu-i putea contesta. Mai tîrziu cîndva, după doi ani, Herțan a ajuns pontator într-o brigadă.

După aproximativ două săptămîni de la data cînd am scris acasă pentru trimiterea de alimente și lenjerie, totul împreună 5 Kg., oamenii au început să primească pachete. Mai mult, la poarta lagărului au început să apară oamenii din partea locului și chiar de la mari depărtări, care veniseră cu intenția de a reuși să-i vadă pe cei care le scriseseră de la adresa dată. Oamenii aflaseră că la anumite lagăre (la cele de drept comun) se acordau vorbitoare cu cei închiși și, de aceea, s-au grăbit să obțină și aici aceleași favoruri de care auziseră, neavînd de unde ști că între o categorie de deținuți și alta era o mare prăpastie. Probabil că administrația lagărului avea dispoziții să acorde vorbitor și oamenilor din acest lagăr (ca și tuturor celor de deținuți politici de pe Canal), pentru că la această primă apariție de civili în fața porții, într-o duminică, am observat că unii oameni au fost chemați la poartă de ajutorul primului brigadier Neagu Gh. Gujbă, un fost plutonier major de jandarmi din Banat. La acest prim vorbitor au fost admiși, mai ales, brigadieri, pontatori și fruntași în muncă. Unii oameni au primit numai pachete de afară și sfatul milițienilor ca să muncească mai bine ca să poată să se bucure de vorbitor ca și cei cari beneficiaseră de acest favor.

Eram în spatele barăcii tolănit pe pămînt, cînd cineva m-a strigat în baracă să văd un copil. M-am grăbit, fiind foarte dornic să văd o asemenea minune vie în viața aspră a lagărului. Într-adevăr, chiar în apropierea locului meu de pe prici, se afla un copilaș de vreo trei anișori, bucălat, cu pantaloni scurți, foarte vioi, cu o bluză cu guleraș marinăresc, extrem de simpatic și îndrăzneț pentru vîrsta lui. I-am mîngîiat părul cîrlionțat ca de mătase și copilul și-a întors fața spre mine, zîmbindu-mi cu o drăgălășenie fermecătoare. În zîmbetul acestui copil am înțeles toată puritatea pruncilei de care vorbea Cristos, într-o anumită ocazie. Acest zîmbet mi-a răscolit atîtea tumultuoase amintiri, atîtea dureri refulate, atîtea emoții acumulate în primul an de închisoare, încît nu mi-am putut reține lacrimile calde între pleoape. Băiețașul scăpase printre gardieni și brigadieri, și se luase după tatăl său, pontatorul brigăzii noastre Iordăchescu. Nu am profitat prea mult de această vizită turburătoare, că s-a și prezentat un brigadier de la poartă cu un gardian să ia copilul.

— Cine i-a admis intrarea în lagăr ?, strigă gardianul.

— Domnul comandat Zamfirescu, rosti molcom pontatorul.

Nu știu cît adevăr ascundea declarația pontatorului, dar Iordăchescu nu ar fi îndrăznit să invoce o asemenea justificare, dacă nu ascundea și un sîmbure de adevăr.

Ne-am uitat și noi cu interes, din perimetrele barăcilor noastre, la grupul pestriț de civili care veniseră în vizită. Nu așteptam să aflăm nimic nou de la aceia care își întîlniseră membri din familie, pentru că aproape toți, de data aceasta, erau numai oameni ai administrației, într-un fel sau altul, care nu erau dispuși să facă confesiuni cu riscul căderii în dizgrație.

Pachetele care se acceptaseră la poartă fuseseră luate înăuntru pentru cei care fuseseră vizitați, dar respinși de administrație să se întîlnească cu familia. În acea seară, s-a simțit un nou spirit de afară — de comunicare și respirare mai largă — și deținuții, în general, s-au însuflețit de speranță că nu erau uitați, cu toate că favoritul administrației nu ajunsese în mijlocul oamenilor de rînd. Dar, cine știe, ne ziceam fiecare în sinea noastră, va veni, va fi posibil să vină o zi cînd și noi vom vedea pe cineva drag din familie.

De a doua zi au început să sosească pachete din ce în ce mai multe în lagăr și aceste pachete au început să fie distribuite oamenilor, fără discriminare, cîteva luni la rînd. Oriunde eram pe șantiere, de aveam vizibilitatea drumului șerpuitor care urca de la Valea Neagră spre lagăr, urmăream mașina poștei Constanța care ne aducea pachetele și scrisorile așteptate ca o mană cerească de acasă. După cîteva luni această mașină, un fel de autocamionetă joasă, ne-a devenit extrem de familiară și mulți dintre noi îndrăzneau să aproximeze, după vedere, cam cîte pachete puteau fi în încărcătura zilei.

— Cred că au fost patru sute de colete, spunea un ofițer, odată, un fost căpitan de artilerie. După viteza unei asemenea mașini pe o pantă ca aceea, care nu poate fi mai mult de 25 Km, pe oră, mașina are circa 2. 000 de Kg. încărcătură, concluse el raționamentul făcut.

— Azi nu au fost mai mult de două sute de colete, preciza altul, altă dată. Foaia de cort a camionetei a fost trasă peste încărcătură și în lada unei asemenea masini nu încap mai mult de 1. 000 Kg.

De cele mai multe ori pronosticurile apăreau reale. Listele cu pachetele sosite erau afișate la baraca de distribuire și noi le puteam sumariza.

Pachetele erau depozitate într-o magazie din interiorul lagărului ale cărei uși au fost armate și ferestrele zăbrelite. Seara, după ce se servea masa, erau convocați la o adunare specială brigadierii și pontatorii și li se citea lor, prima oară, lista oamenilor care primiseră colete. Întotdeauna era nelipsit de la această adunare locotenentul Chirion, comandantul politic și de securitate interioară a lagărului sau, dacă el nu putea fi de față, era reprezentat de către vreun adjunct al său, din cei doi pe care îi avea. Aici se hotăra, cu avizul brigadierilor și aprobarea lui Chirion, dacă pachetul urma să fie predat destinatarului sau să fie restituit expeditorului.

Oricum, seara în jurul orei opt, oamenii care fuseseră anunțați mergeau la baraca de lîngă infirmerie, în primul an, unde, pe o ferăstruică, li se dădeau pachetele desfăcute, după ce erau meticulos examinate. Ceea ce se afla interzis intrării în lagăr, era oprit de ajutorul de prim-brigadier Gujbă și de către ceilalți brigadieri care erau delegați la desfacerea pachetelor (nu toți brigadierii aveau acces la desfacerea pachetelor). Ceea ce era consumabil era însușit de către acești paraziți și ticăloși, care, dacă nu puteau consuma totul, împărțeau unor turnători, medici și ingineri de șantiere, fruntași în muncă, după libera lor voință. În cazul că alimentele erau alterate, acestea erau aruncate, pentru a nu periclita sănătatea oamenilor.

Într-o dimineață, după distribuirea de seară a pachetelor, care se făcea o dată sau de două ori pe săptămînă, am constatat că Const. Herțan, beniaminul brigăzii noastre, lipsea din fruntea grupei lui, al cărei șef era.

— E la carceră, s-a auzit zvonul printre noi.

Constantin Herțan pîndise toată noaptea dintr-un colț obscur de lîngă baraca unde se distribuiau pachetele. Se știa că unele alimente se aruncau, dar nu se știa unde. Ochii înfometatului elev erau pe brigadierii care urmau să arunce acele alimente, dacă ar fi fost cazul. Ca aproape în toate cazurile, și în acea seară au fost aflate alimente necorespunzătoare. Cîțiva brigadieri, după ce oamenii au părăsit punctul de distribuire și peste lagăr se lăsase liniștea de moarte, întreruptă doar, din cînd în cînd, de semnalele de toacă ale gărzii, au luat tot ceea ce fusese aflat alterat și dus la unul dintre closetele mai noi, spre centrul lagărului, lîngă bucătărie, unde au fost aruncate în cloacă. Const. Herțan a pîndit pînă ce brigadierii s-au re-

tras la barăcile lor și apoi, în cea mai mare taină, bietul băiat s-a apropiat de closetul respectiv, a desprins cu atenție o scîndură din spate și a intrat în groapa cu excremente de unde a ales o rață friptă, intrată în putrefacție, și de acum, desigur, îmbibată și de sucul scîrbos al cloacei în care fusese asvîrlită. Înfometatul adolescent s-a retras ușor spre ieșire, unde, însă, a fost surprins de un gardian de serviciu, din interiorul lagărului. Rața a fost smulsă din mîinile tremurînde ale copilului înnebunit de foame și, imediat, acesta a fost trecut la carceră. Se pare că Herța nu apucase să se înfrupte din poftita rață după care coborîse în murdăria pestilențială întocmai ca o hienă din deșert.

Era o după-masă tristă de duminică. Afară plouase toată noaptea și în acea zi nu am fost scoși la muncă voluntară, cum eram scoși în fiecare duminică dimineața. Nu știu dacă în cei trei ani și ceva de Canal am fost scutiți, în maximum zece duminici, să nu fi fost scoși la muncă pînă la cel puțin ora două după masă. Brigadierul și pontatorul ne-au comunicat dimineața, după deșteptare, că în acea zi vom avea program administrativ, adică să ne coasem efectele, să ne spălăm rufele, să ne scuturăm păturile și să aranjăm priciurile, să curățăm baraca și țarcul etc. Cu toate că ni se comunicase acest program de dimineață, imediat după ce ni s-a servit cafeaua, ne-am trezit cu un grup de soldați de securitate și cîte un gardian în fiecare dormitor, pentru percheziție. Ne-au fost întoarse toate lucrurile pe dos, ne-au fost desfăcute căpătîile de pernă umplute cu paie și noi dezbrăcați în pielea goală și trecuți dintr-o parte a barăcii în alta cu hainele în brațe. Ne-au fost luate custurile construite din părți de potcoavă cu care ne tăiam pîinea, mulți fiind știrbi de pe urma bătăilor suferite în securități, ne-au fost luate sulele pilite din cîte un cui cu care ne coseam încălțămintea și ne-a fost luat tot, absolut tot ce nu intra în inventarul admis, foarte redus, pe care un deținut îl putea avea asupra sa. Se ignora complet că aici, în lagăr, noi aveam nevoie de așa ceva mai mult pentru viața noastră de muncitori înscalvizați, decît în celulă. Nimic nu este mai deprimant și mai desgustător într-o închisoare decît perchezițiile inopinate sau chiar așteptate din cînd în cînd. Toată viața îți era întoarsă pe dos și ceea ce ai putut să-ți aduni și să-ți creezi cu grijă în jurul nevoilor imperioase, deodată era distrus și trebuia să o iei de la capăt, dacă mai aveai ambiție, putere și entuziasm.

De aceea, în acea după masă, zăceam pe marginea priciurilor sau întinşi pe priciuri şi ne vedeam fiecare de necazurile noastre, unii cu acul, alţii cu revizuirea lenjeriei, răscolirea paielor în saltele ca să se mai afineze, alţii luptîndu-se cu gîndurile şi te mai miri ce, cînd omul nu are decît minimum ce îmbrăca şi gospodări, şi nici un reazim cert de meditaţie, în afară de zădărnicia vieţii şi a morţii.

După ora unu se citise o listă de oameni care primiseră pachete, în brigada noastră. La un moment dat a sunat goarna cu înginări lungi de tonuri îndepărtate, punctate uneori de opriri stridente, ceea ce însemna prezentarea oamenilor la ridicarea pachetelor. După un anumit timp, au început să soseaască oamenii cu ceea ce primiseră de acasă, pe care le aduceau fie îngrămădite în cîte un dos de pernă, fie în pătură sau în haină. Nimănui nu-i era dat ambalajul în care sosise coletul şi nimeni nu a primit nici un petec de hîrtie, scris sau nescris, odată cu pachetul. Printre noi era şi un ţăran fruntaş din judeţul Alba, comuna Lorinţi, Victor Gherman. Acesta ajutase cu alimente fugarii din Munţii Sebeşului, avînd o pedeapsă de cinci ani închisoare corecţională. În satul său, moş Gherman fusese un om de frunte. Avusese şi doi fraţi la Bucureşti cu înalte demnităţi la Ministerul de Finanţe înainte de 1946. Soţia sa Clara îi trimisese primul pachet. După calitatea alimentelor din pachetele primite se putea deduce standardul de viaţă al celor de afară şi aş putea afirma ceva mai mult ; ceea ce era cunoscut încă de afară, din timpurile normale, asupra bunei stări a provinciilor româneşti, era acum şi aici cu prisosinţă invederat. Astfel, pachetele cele mai abundente, cu pîine albă, mare, crescută de două palme, slănină groasă, afumată, şuncă, brînză ca spuma, veneau din Banat şi din Ardeal. Din Muntenia şi Moldova pachetele care soseau erau sărăcăcioase, predominînd pîinea lipie, scăzută, brînza telemea, carne de pasăre, fructe şi cîteva prăjituri. Dobrogenii primeau pachete foarte simple, mai mult mămăligă, mălai, pastramă şi un fel de brînză vineţie. Ca la munteni şi moldoveni, nici la aceştia nu am observat vreo jumară de porc sau alimente mai substanţiale. Maramureşenii, în schimb, primeau slănină de porc, dar pîinea era neagră, inferioară calitativ. În afară de aceste alimente de bază, conţinutul coletelor lor se reducea la fructe, nuci şi un fel de plăcintă cu brînză.

Moş Victor Gherman apăruse în dormitor cu braţele încărcate cu o pîine mare cît o roată de plug, albă ca laptele la tăietură, cu coaja arămie, apoi un borcănaş cu carne de porc

și cîrnați conservați în untura proprie, prăjituri, două cămăși de cînepă nouă, ciorapi și altele. Fața omului radia de fericire. Moș Gherman, fiind din apropierea mea cu comuna și fiind, de altfel, și sufletește foarte apropiați din clipa cînd ne-am întîlnit în această brigadă, m-a invitat imediat să gust din alimentele primite, ceea ce se obișnuia între oamenii care se cunoșteau și nutreau afecțiuni reciproce. În dormitor domnea liniștea, o liniște ciudată și neverosimilă. Ochii tuturor oamenilor erau îndreptați spre bunătățile pămîntului pe care moș Victor Gherman le-a acoperit curînd cu un prosop. Victor Gherman avea în el acea zgîrcenie tipică a țăranilor chiverniși și grijulii de avutul lor, caracteristică de care nu s-a debarasat nici aici. Nu rîvnea de la nimeni nimic, dar nici de dat nu dădea cu ușurință, decît la cerere și în anumite împrejurări. Nu mă apropiasem bine de priciul lui moș Gherman cînd am auzit un țipăt strident din colțul din fund al dormitorului. În acea parte se afla un grup de șapte-opt țărani maramureșeni, între care și unul Gherasim Chiș, figura dominantă a lor, țăran de o delicatețe spirituală rar întîlnită. Mi-am îndreptat ochii să văd ce se întîmplase și am rămas înmărmurit de scena care aproape că se consumase, dar care încă șoca. Un țăran, Vasile Suciu, cu obrajii albi și mustața roșcovană, se uita spre noi cu fața schimonosită, ochii ficși, imobili și maxilarele încleștate cruciș. Mi-am dat seama că omul suferise o paralizie fulgerătoare peste care, însă, trecuse cu viață. Mi-am explicat în aceeași clipă șocul suferit : omul fusese confruntat subit cu vederea unor alimente dorite, dar imposibil de avut pentru sine. Dezechilibrele acestea erau naturale în faza de înfometare în care eram și nu a fost unul dintre noi să nu urmărim pe un altul cu înfrigurare de bestie cînd acesta își aranja alimentele în lădița de sub pat, pe care fiecare dintre noi o avea după cîtva timp. Oamenii au reușit să-și alcătuiască valijoare de lemn din lădițele aflate pe șantiere, în care fusese dinamită, sau din scîndurile aflate prin curte sau la barăcile noi, pe care le foloseau în acest scop. Majoritatea absolută dintre noi nu avuseserăm la sosire decît saci confecționați din cîte o cămașă, un petec mai mare în care se nimerise să ni se trimită vreun pachet la penitenciar etc.

Foamea își manifesta teroarea nu numai prin chinurile gastrice și apetiturile noastre teribile nesatisfăcute, dar își punea amprenta și pe chipurile noastre, desfigurîndu-ne, relevînd din nu știu ce abisuri trăsături dure, necunoscute pe fețele umane pînă aici, provocînd în noi trezirea fazei de apu-

cat cu ghearele, cu spasmele, încruntarea și schimonosirea omului primitiv.

Omar Abduran era un tînăr înalt, voinic, de vreo treizeci de ani, din comuna Caramurat aflătoare la circa 15 km. de Peninsula. La fel ca încă vreo sută de alți tătari care se aflau în acest lagăr sau altele, acesta ajunsese la închisoare pentru că ținuse în casa lui un timp, sau fusese complice, în ascunderea unor căpetenii ale marelui principat tătăresc din Crimeia care, între 1941—42, se alăturaseră mișcării de emancipare promovate de armatele germane de ocupație. Tătarii, vorbind de marea lor familie a Hoardei de Aur, s-au așezat în secolul al XIII-lea în bazinul mijlociu al Volgii. Hoarda de Aur s-a desființat în secolul al XV-lea, iar tătarii s-au răspîndit aiurea, în mari grupe, cel mai mare grup așezîndu-se la nord de Kazan. Tătarii din Crimeia, pentru colaborarea lor cu armatele germane împotriva comunismului rus, au fost deportați masiv în anul 1944 în Uzbekistan, ca represalii, nemaipermițîndu-li-se să se reîntoarcă la vetrele lor. Șefii lor naționali s-au refugiat în centrele tătărești din Europa, astfel că unii dintre aceștia, niște medici și avocați, au nimerit în Dobrogea.

Intr-o duminică, zi cînd aveau loc vorbitoarele, Abduran și-a auzit numele strigat pentru a ieși la poartă. Tătarul, care era șeful unei grupe în brigada noastră, fiind un foarte bun și rezistent muncitor și, în plus, fără de nici o prietenie specială față de nimeni dintre noi și, deci, fără să ne cruțe — ori îndemnîndu-ne la lucru, ori dînd informații asupra noastră administrației —, a sărit de pe prici, și nemaiașteptînd constituirea grupei de înaintare spre platou, cum era ordinul, a țîșnit ca o jivină sălbatică spre vorbitor. Toți eram curioși de oricine primea vorbitor, ce vești aducea de acasă, din țară și, după fiecare om în parte, reușeam să stabilim criteriile de acordare a vorbitorului. Au fost oameni care au primit săptămînal vorbitor, unii care au primit lunar, alții numai la șase luni sau la un an, iar alții deloc, cum am fost și eu. Administrația anunțase permisiunea unui vorbitor lunar fiecărui deținut, fără nici o discriminare. Să nu uităm însă că, în interiorul lagărului, se incita o aprigă luptă de clasă care a prins unde și unde, prin regizarea sistematică a unor tratamente inegale și, apoi, prin atitudinile necorespunzătoare ale unor foști politicieni sau chiar intelectuali de suprafață.

Din pragul barăcii noastre am putut vedea în fața porții un car tras de niște bouleni mici, de stepă, cum sunt mai toate animalele în Dobrogea. Nu ne puteam explica apariția acelui car și nimeni nu ne-a putut da nici o lămurire asupra lui pînă în clipa cînd s-a reîntors Omar Abduran.

Tatăl tînărului era grav bolnav încă înainte de arestarea lui Omar. Se pare că era paralizat. Bătrînul părinte ținuse să vină la lagăr să-și vadă fiul și, de aceea, neavînd alt mijloc de transport, a fost adus cu carul cu boi, în care se mai aflau doi copilași ai tătarului, soția și mama. Deoarece bătrînul tătar nu a putut coborî din car, Omar a fost însoțit de un soldat de securitate pînă la car, ca acesta să-și îmbrățișeze tatăl, nu înainte de a-și săruta juncii pe boturi.

Omar avea fața lată, mongoloidă, mată și ochii foarte mici, adînci și parcă pururea plutea în ei o dungă de smoală viscoasă. Acum, după vorbitor, ochii omului păreau moi, umezi, cu fața alungită. Ne-a spus în grabă despre cine și cum venise la vorbitor și apoi, fără altă vorbă, s-a cuibărit în locul lui de pe prici, lîngă tavan, unde a rămas mut și imobil, cu brațele încrucișate sub creștet.

Noaptea m-am trezit subit. În somn mi se părea că auzeam pe cineva mestecînd în gură mîncăruri fabuloase, cu o aromă îmbătătoare. În clipa cînd mi-am deschis ochii, l-am văzut pe Omar stînd turcește pe prici, la locul lui, mîncînd cu poftă sălbatică. Mi-am dat seama că erau mulți ochi ațintiți de sub priciuri asupra tătarului, după foșnetul păturilor. Omar însă, se simțea singur în miezul nopții. Îl vedeam cum ducea la gură mămăliga și telemeaua și îl auzeam cum rontăia ca un animal tînăr prazul crud pe care i-l văzusem în brațe cînd se reîntorsese de la vorbitor. Odată s-a coborît să-și umple gamela cu apă și iar s-a urcat la locul lui ca să continue ospățul opulent.

Am adormit într-un timp, visînd că și eu mă înfruptam cu brînză și mămăligă, mîncarea familiei noastre de seară, laolaltă cu laptele dulce ale vacilor.

Cînd s-a dat deșteptarea, l-am văzut pe Omar gemînd și horcăind pe prici. Contrar obiceiului său, omul nu a mai coborît primul de pe prici și nici chiar ultimul. Brigadierul a venit numaidecît în dormitor să inspecteze dacă s-a sculat toată lumea. Omar a declarat că era bolnav și că el nu va putea să iasă la lucru, mai degrabă preferînd să stea la carceră, dacă nu era crezut.

Bietul tătar mîncase seara o mămăligă întreagă de cel puțin patru kg., brînza adusă și tot prazul cît îi fusese admis la poartă, singurele alimente disponibile în familiile sărmanilor tătari din stepa dobrogeană. Și bineînțeles, nici în casele celorlalți dobrogeni, situația nu era mai bună.

* * *

În brigada noastră aveam un fruntaș al partidului național-țărănist, un pantofar proprietar de atelier de confecții și reparații în București, Gh. Grosu. Personal, am o mare stimă față de pantofarii români care au dus faima artei lor peste hotarele țării, încălțămintea lucrată de români fiind unanim apreciată, ca realizare calitativă și de gust. În prima clipă cînd l-am văzut pe Grosu, mi-am dat seama, după protuberanța exagerată mandibulară, că acest om făcea parte din acea categorie de oameni numită a digestivilor. Nu m-am înșelat cîtuși de puțin. Grosu era un individ extrem de simpatic, curtenitor și, mai cu seamă, politicos, dar era încontinuu obsedat de foame. La început i-am oferit cîteva țigări în schimbul muncii de a-mi fi fixat cîteva ținte pe bocanci. Omul a preferat pîine din pîinea mea pentru munca sa, ceea ce eu i-am dat, părîndu-mi-se că era mai important pentru mine să-mi salvez bocancii decît să mai fiu flămînd încă șase ore în plus, intervalul de primire de la un sfert de pîine la celălalt. Mai tîrziu am aflat alți oameni care se ofereau să-mi repare încălțămintea, pe un maghiar Iulius Tackacs dintr-o comună din județul Bihor, pantofar de meserie, și pe un fost secretar comunal Mărcuță din Moldova și, după recomandarea lui Emilian Malciu, fratele ziaristului martir de la Canal, pe un fost tipograf al ziarului Informația, Gheorghe Stanciu, din București, care făcea parte din aceeași organizație cu frații Malciu și domnișoara Dombrowski, fiica fostului primar general al Capitalei. Aceștia acceptau țigări pe care eu le primeam în pachetele mele de acasă și, pentru că nu fumam, le ofeream cu ușurință celor care le simțeau necesitatea. După cîteva luni de la sosire la Peninsula, administrația lagărului a admis ca pantofarii de meserie să primească sculele necesare profesării meseriei de acasă. În timpul programului administrativ aceștia puteau, dacă doreau, să lucreze pentru oamenii din lagăr, în mod gratuit, administrația scutindu-i de corvezi și acordîndu-le porție dublă alimentară. Un mic grup de pantofari a fost reținut, după un timp, în lagăr, spre a putea face

față reparațiunilor enorme care trebuiau efectuate, ca oamenii să nu rămînă în lagăr desculți. Administrația lagărului le punea la dispoziție ață de cusut, sule, ceară, cuie și alte materiale necesare. Acești oameni se specializaseră, foarte curînd, într-o altă artă decît aceea de a pingeli sau de a căputa. Pentru consolidarea trainică a bocancilor, pantofarii ne prevedeau încălțămintea cu o armură specială de măsele de fier, foarte grea, de altfel, la umblat, dar durabilă pentru marșurile lungi pe care le făceam și, mai ales, pentru lucrul pe piatră în toate zilele. La pămînt, uneori, lucram desculți sau cu saboți de lemn, ca să apăsăm pe umerii hîrleților. Pentru această lucrare, care ne-a fost extrem de valoroasă, pantofarii asociaseră pe oamenii care lucrau în atelierele mecanice, unde aceștia puteau confecționa măselele de fier trebuincioase.

Gh. Grosu era prins zilnic sustrăgînd pîine de la oameni. Omul nu putea rezista ispitei care se ivea : ori că era trimis cu targa la magazie, cînd îi urma schimbul de serviciu, cum ne revenea fiecăruia prin rotație, și pe parcurs, el arunca undeva o rație sau două de pîine, după care se reîntorcea ulterior să o ridice și să o mănînce în closet sau altă baracă, spre a nu fi văzut de noi, ori alteori, Grosu fura pîinea de sub căpătîiul oamenilor sau de oriunde oamenii obișnuiau să o țină de la o masă la alta, duminicile sau seara. Împotriva disprețului cu care era privit, a pedepselor repetate pe care le-a suferit, a umilinței în care era condamnat să trăiască, Grosu invedera un caz iremediabil, un recidivist cronic. Odată l-am luat deoparte și i-am vorbit prietenește :

— De ce nu încerci să te mulțumești cu cît ai și ce mai primești, în plus, de la alții pentru munca făcută ?

— Pentru că eu nu am răbdat niciodată în viață de foame și organismul meu îmi cere, mi-a mărturisit el cu sinceritate, uitîndu-se în ochii mei.

L-am privit în tăcere și am avut un moment de ezitare, înainte de a merge la o a doua întrebare, care se referea la familia lui de afară, în care două fiice aveau titluri academice.

— Știu că este rușinos și este degradant ceea ce fac, continuă el, înainte de a vorbi eu. Dar, nu este așa de degradant ca oameni ca dumneavoastră trebuie să munciți în acest iad ca să trăiți ? Care este deosebirea între ce fac eu și ce faceți dumneavoastră ? Că eu am curajul să iau ce socotesc că mi se cuvine, iar dumneavoastră vă luptați ipocrit cu o situație blestemată ? Eu vreau să supraviețuiesc cu minimum de suferință, indiferent de ceilalți, de care puțin mă intere-

sează dacă sunt neputincioși. Cum ați vedea posibil să mai păstrăm legile morale aici, unde nu este libertate, unde nu avem ce mînca și unde nu putem vorbi ?

Era o atitudine și aceasta, pe care nu am îndrăznit să o combat, omul părîndu-mi-se în pragul unei depresiuni complexe.

Din acea zi am devenit mai înțelegător cu Gh. Grosu, pe care am început să-l privesc cu alți ochi ca pînă aici.

Lipsa de apă de băut și de spălat a fost una dintre cele mai mari calamități pe care am întîmpinat-o la Peninsula și care ne-a chinuit și înspăimîntat enorm din prima zi a sosirii noastre aici.

Încă nu fusese instalat apeductul de deservire a lagărului și apa trebuincioasă era adusă cu cisternele. Se putea bănui că aprovizionarea noastră cu apă era secundară altor necesități, cum era lumea civililor care lucrau la Canal și care aveau, desigur, preferință. În lagărul nostru am avut, pe o durată de aproximativ trei luni, cîte un singur butoi de apă cu o capacitate sub 1.000 de litri, pentru două barăci, deci la 600—700 de oameni. Din această apă trebuia să ne spălăm cînd veneam de la muncă, să bem și să ne spălăm și o cămașă sau o izmană. Primul nostru gînd, cînd ne întorceam de pe șantier, era să ne aprovizionăm cu apă. Se năștea însă o dificultate : în ce să ne păstrăm apa ? Aveam doar o singură gamelă pe care trebuia să o folosim la luarea mesei de seară. Dacă nu luam apă imediat după ce intram în lagăr, riscam să rămînem fără apă de băut, oamenii folosind-o pentru spălat și pentru alte scopuri.

Unul dintre țăranii moți, cunoscut mie și familiei mele și rudeniilor mele din munți, Gheorghe Balea din Bistra- Cîmpeni, ajunsese să fie repartizat să lucreze, în mod permanent, în interiorul lagărului, la lucrările de tîmplărie și dulgherie. Foarte curînd acest minunat bărbat, care afară condusese o întreprindere particulară de cherestea, mi-a confecționat o albioară din scînduri.

— Să o ai pentru spălatul rufelor și, cînd nu speli, poți ține ceva apă în ea sub pat, îmi zise el, cînd mi-o dădu într-o seară.

În această albioară, care m-a însoțit aproape tot timpul în necesitățile mele la Canal, adunam două-trei gamele de apă, după ce mă spălam sub butoi afară, unde era o mare înghesuială și o adevărată luptă să-ți umpli o gamelă sau un pumn cu apă.

Îmi aduceam aminte deseori de revolta poporului lui Moise din pustiul Refidim, după fuga din Egipt, cînd oamenii nu au aflat apă de băut și au strigat profetului : «Dă-ne apă să bem !» Noi nu aveam cui striga și nici vreo stîncă a Horebului nu se întrevedea în față, în care să fi izbit cineva și să fi țîșnit miraculos apă îndestulătoare răcoririi și curățirii noastre. Noi aveam alături de noi numai suferința și deznădejdea, chinurile permanente în care fuseserăm destinați să murim de către marii conspiratori ai dezastrului nostru național, adevărații criminali împotriva umanității și libertății popoarelor mici, începînd de la așa-numiții lideri interni pînă la conducătorii guvernelor de la Londra și Washington.

Odată m-am nimerit sub cepul butoiului, cu mîinile căuș întinse sub gamela unui om care încerca să și-o umple. Din ceea ce se prelingea pe lîngă gamelă, într-o groapă murdară și plină de tină, încercam, alături de alții, să-mi spăl mîinile, ca să-mi salvez cel puțin apa la care aveam dreptul să mi-o iau pentru băut. Deodată am auzit că s-a făcut liniște în jurul meu și aproape în același timp m-am simțit atins puternic cu un bocanc în spate, căzînd în patru labe. M-am ridicat degrabă din groapă și m-am întors să văd cine mă lovise. În spatele meu se afla instructorul Stan, acel specimen infect de care am amintit că mă mai lovise odată cu palmele lui, la plecarea din Columbia.

— Ce faci acolo, banditule ? De ce împiedici oamenii să-și ia apă ?

M-am retras între oameni, fără să protestez, dîndu-mi seama că orice cuvînt din partea mea nu ar fi avut alt efect decît să atițe mai mult pe acel mizerabil criminal pornit împotriva noastră.

Aproape în fiecare seară reușeam să-mi rezerv cîte o gamelă de apă în troaca mea de sub pat, pe care o țineam peste noapte ca o avuție. Într-o seară ni se dăduseră la cină hamzii sărate cu pîine și o jumătate de ceapă. Am băut o parte din apa mea după acea mîncare sărată de pește și m-am culcat pe prici. Tovarășul meu imediat de prici era inginerul Emil Cîmpeanu din Timișoara, fostul inspector silvic al regiunii Banatului. Inginerul Emil Cîmpeanu era fratele ilustrului medic român Liviu Cîmpeanu din Brașov, acel chirurg magician, cum era cunoscut în țară, și a cărui faimă a trecut frontierele României. Datorită celebrității sale, rușii l-au chemat la Moscova în anul 1946 pentru un așa-numit schimb de experiență. Se pare că savantului medic i-au fost impuse anumite misiuni

imposibil de îndeplinit la reîntoarcere, pentru a-și salva clinica personală. Ca om de onoare, Liviu Cîmpeanu a preferat să-și curme viața, sinucigîndu-se imediat după ce s-a întors de la Moscova. Liviu Cîmpeanu va rămîne un martir al profesiunii sale și al neamului românesc pentru modul cum a reacționat tentativei de asasinare morală, a unui om și a unui profesionist. Aproape aidoma același lucru s-a întîmplat la Cluj în 1945, cînd ilustrul profesor universitar dr. Emil Țeposu de la Facultatea de medicină, de a cărui distinsă prietenie mă bucuram, s-a sinucis în cabinetul său, în schimbul depunerii unor mărturii defăimătoare împotriva unor colegi de-ai săi pe care, însă, din nenorocire, viața i-a privilegiat ulterior. Unii dintre oamenii pentru care dr. Emil Țeposu, șeful clinicii de Patologia căilor urinare, și-a dat viața la numai 55 de ani, cîți avea, nu numai că și-au salvat catedrele și pozițiile și nu au intrat la închisoare, dar, ulterior, la numai 2-3 ani de la moartea lui Țeposu, au pactizat cu regimul comunist, au fost promovați în funcții de mari onoruri și unii, cum a fost Dr. Iuliu Hațieganu, fostul rector al Universității Daciei Superioare sub Antonescu, a devenit chiar deputat în parlamentul comunist.

Așa după cum am amintit, obișnuiam să-mi păstrez oricît de puțină apă în troaca de sub pat, pînă dimineața. Simțeam nevoia ca dimineața să-mi spăl ochii, chiar simbolic, înainte de a-mi face rugăciunea pe care am deprins-o de copil și la care nu am renunțat niciodată în viață. Nu puteam concepe să-mi încep o nouă zi de viață fără să mă fi spălat pe față și fără să-mi fi închinat această zi lui Dumnezeu, care singur mă mai putea ajuta aici.

Cînd m-am sculat în acea dimineață, la sunarea goarnei, primul meu gest a fost să mă vîr sub pat să-mi iau gamela cu apă din troacă, în care mi-o turnam după cină, ca să mă spăl pe ochi. Spre surprinderea mea nu am aflat nici un strop în gamelă. Inginerul Cîmpeanu mi s-a părut puțin stînjenit de mirarea mea mută, dar nu mi-a spus nici un cuvînt. Țăranul Gh. Balea, care dormea pe un prici vecin nouă, s-a uitat la mine compătimitor, dar nu mi-a putut fi de nici un folos.

Pe șantier, Emil Cîmpeanu mi-a mărturisit cu părere de rău că el îmi băuse apa peste noapte, nemaiputînd îndura setea îngrozitoare după hamziile sărate.

— Dar de ce nu mi-ai lăsat cel puțin un strop de apă, pentru mine ?, am dat glas indignării mele, care încă nu era domolită.

Omul s-a uitat blînd la mine, cu multă dragoste și sincer regret.

— Știți că eu nu sunt omul care să mă pot abține în viață. Ți-am spus doar istoria vieții mele. Iau tot ce mi se oferă sau aflu, cu orice risc. Nu cunosc jumătăți de măsură.

Mi-am pus capul în pămînt și m-am simțit jenat de atitudinea mea. Emil Cîmpeanu avea exact cu 25 de ani mai mult decît mine, născîndu-se în chiar aceeași zi în care și eu am văzut pentru prima oară lumina zilei, o zi de Buna Vestire. Putea să-mi fie tată.

Am dat buzna la butoaiele cu apă de pe șantier unde ne-am umplut burțile cu apă stătută din ajun ori, în parte, primenită peste noapte.

Nimic nu se uită mai degrabă și mai definitiv decît trecerea, fără alte incidente, peste îndeplinirea unor lipsuri biologice de care ai fost privat. Eram doar oameni, și sufeream pentru una și aceeași cauză, în care suferință nu se putea pretinde ca fiecare dintre noi să avem aceeași putere de îndurare.

8. Somnul

Cîndva, pe la sfîrșitul lunii august sau primele zile din septembrie, brigada noastră condusă de Vasile Buiucă a început să lucreze în schimbul de noapte la Canara. Era singura brigadă de la Peninsula care a început să lucreze în schimbul de noapte, oarecum experimental. Pînă aici toate brigăzile lucrau de la ora șase dimineața la ora șase seara, adică 12 ore pe zi. De îndată ce brigada noastră a început programul de noapte și nu s-au semnalat incidente de nici un fel, administrația lagărului a început să planifice mai multe brigăzi să lucreze în schimburi duble de zi, pe unele șantiere, adică să se reducă orele de muncă pe șantier la 8 în loc de 12. La șantierul nostru au rămas, încă vreo cîteva luni, numai două schimburi de cîte 12 ore de muncă neîntreruptă. Schimburile duble de zi, respectiv de la 6 dimineața la 2 după masa, și de la 2 după amiază la 10 seara, au fost puse în practică la Concasoare, Năvodari-Construcții și Mamaia-sat săpături.

Cariera Canara nu-mi era necunoscută complet la data cînd am început să lucrez aici în schimb de noapte. Întîi, învățasem despre ea la liceu, cînd ni s-a vorbit și am studiat geologia României. Apoi, în timpul cînd lucrasem la săpăturile din apropierea lagărului, în două sau trei duminici, am fost aduși aici pentru muncă voluntară. Am dat aici de un șantier de exploatare a pietrei, aproximativ primitiv. De-a lungul a două linii ferate industriale care se adînceau în despicătura unui masiv de calcar, am descoperit lucrări de excavație în proces de execuție, cuve depuse pe lîngă piramide de grocamenți, cîțiva perforatori civili cu aparate sau baramine, o sumă de roabe, rîngi de fier, fel de fel de scule, zbiruri părăsite printre stînci, vreo două excavatoare și cîteva macarale de dimensiune mijlocie. Oarecum am fost deziluzionat de faima pe care mi-o creasem în fantezie asupra acestei cariere, după ce cunoșteam vastitatea și organizarea complexă a carierei de piatră Săndulești-Turda, de unde se extrăgea calcarul pentru fabrica de ciment Turda.

În acele duminici de care aminteam, am avut ocazia să vorbesc cu oameni din alte brigăzi, în cadrul muncilor la care am fost repartizat. Printre aceștia se afla un evreu din Constanța, Isaia Huber, fostul proprietar a două cinematografe orășenești. Huber era un om de talie mică, extrem de brunet, cu ochii negri ca tăciunele și cu o minte sclipitoare. Cu toate că era evreu, căuta să se acomodeze cît mai convenabil împrejurărilor date, fiind dispus să accepte și chiar să facă haz de anecdotele care se debitau la adresa evreilor. În general, evreii din lagăr erau acuzați că prin filiera lor semită s-a infiltrat comunismul în țară și că, dacă pentru noi românii și creștinii nu era nici un mister că ne aflam aici în robie, prezența evreilor era de neexplicat și pentru noi ei deveneau de-a dreptul incomozi.

— Ori ați fost trădători în lagărele de evrei ale lui Antonescu împotriva fraților voștri, ori sunteți strecurați printre noi ca să fiți aici informatori ai administrației și să ne turnați, i-a spus, odată, cineva lui Huber, cînd se întîmpla ca eu să vorbesc cu el.

Opinia aceasta era aproape generală și, de multe ori, unii evrei au fost descoperiți ca fiind informatori ai administrației.

Huber făcea haz de aceste afirmații și nu se arăta indignat, avînd înțelepciunea necesară de a nu stîrni discuții pe această temă destul de delicată și critică.

— Știi, îmi spunea Huber într-o zi, că în anul 1941 eu am mai fost în acest lagăr. Eram concentrați aici cam 40 de evrei din județul Constanța, majoritatea comercianți și oameni de afaceri. Lucram la încărcat de vagoane cu piatră. Aveam o baracă nu departe de gara din Valea Neagră. Eram sub pază jandarmerească în baracă și pe șantier. Un plutonier era șeful lagărului nostru, pe care se întîmpla să nu-l vedem zile întregi la rînd. Fiecare îi dădeam cîte ceva ca să fie mulțumit. Bani aveam destui la noi. Ne duceau la lucru doi soldați care apoi dispăreau în Ovidiu, la cîrciumi sau să vadă cîte o fată. Noi nu ne zgîrceam nici cu ei. Erau alte timpuri atunci, un lagăr de aur, să zic așa, pe lîngă ce este acum locul acesta. Nu am mîncat niciodată de la cazanul lagărului nostru. Mîncarea ne era adusă din oraș de către familiile noastre sau de prieteni creștini negustori sau vecini. Aș putea spune că am trăit împărătește. Pe zi trebuia să încărcăm, o echipă de șase oameni, un singur vagon de piatră de 10 sau 15 tone, nu platforme de acestea de 15—30 de tone. Dacă fiecare dintre noi am fi pus numai cîte 4 bolovani pe oră, l-am fi încărcat ușor în șase ore. Plutonierul ne elibera cîte un bilet de învoire în oraș, pentru scopuri de aprovizionare a lagărului. Nu-i luam banii care erau alocați hranei noastre, și nu era săptămînă să nu dorm cel puțin o noapte acasă cu familia. Numai cine nu a vrut, nu a profitat de aceste toleranțe. Erau niște evrei mai bătrîni de prin Tulcea sau alte orașe mai îndepărtate, care nu se încumetau să plece acasă și să se reîntoarcă a doua zi.

Huber muncea acum la rînd cu noi, fără îndemn și cu mare silă. Fusese arestat pentru complicitate de trecere frauduloasă a frontierei, avînd unele legături cu vechii marinari din portul Constanța.

* * *

În brigada noastră, cînd am fost scoși la Canara, s-au produs cîteva transferări și înlocuiri de oameni. Au fost scoși oamenii mai vîrstnici și au fost aduși oameni cu aceeași pedeapsă de cinci pînă la șapte ani condamnare, din alte brigăzi. Printre cei care au sosit proaspăt în brigada noastră se afla și un avocat din Cluj, dr. Aurel Chita, care imediat după 23 august 1944 s-a înscris în partidul Frontul Plugarilor al lui Petru Groza. În foarte scurt timp a fost recompensat, fiind numit primul prefect de Maramureș, la Sighet, după retragerea germanilor. Chita era un om extrem de ambițios, de altfel bine

pregătit profesional, dar fără calitățile selective ale intelectualului perfect format. Odată ce s-a văzut prefect sub un regim care, ca fiu de țăran, nu putea să-l accepte sincer pentru că acest regim era un dușman de moarte al clasei țărănești din care el însuși purcedea, omul a stabilit și menținut legături cu anumite cercuri politice subterane și chiar organizații de luptători din munți, de care era plină țara. Securitatea l-a urmărit îndeaproape — în Maramureș fiind o rețea extrem de puternică de agenți comuniști în acea vreme, avîndu-se în vedere că unii evrei, care s-au reîntors din lagărele din Ungaria și Germania, serveau cu trup și suflet noul regim —, și astfel prefectul Chita a fost arestat în anul 1948. În grupul lui se afla și un fost coleg de-al meu de liceu, locotenentul de artilerie Aurel Fodoreanu, decorat cu înaltul ordin Mihai Viteazul, pentru fapte de bravură pe frontul din Cehoslovacia.

Chita îmi va rămîne în minte ca unul dintre acei oameni pe care închisoarea și lagărul i-au distrus din capul locului, fără cruțare și fără suficientă împotrivire din partea lor. El a intrat la închisoare cu moralul distrus. Pe fața lui lungă, oacheșă, chinurile foamei erau adînc imprimate, încît aproape că îi vedeam prin pielea subțiată a obrajilor dantura încleștată, pregătită să sfîșie orice, numai să aibă ce înghiți. Purta cismele cu șireturi cu care fusese arestat, cu toate că acum era vară. Nu avea nici o comunicație cu vreunul dintre intelectualii brigăzii, de care se ferea ca de niște ciumați. Vorbea doar cu niște țărani din județele Cluj și Maramureș. Atitudinea lui ni se părea stranie și unii dintre noi nu ne-am ferit să-l bănuim informator al administrației, observînd că, uneori, profită de cîte un polonic în plus, chiar și atunci cînd nu-și făcea norma. În general, Chita își făcea norma, lucrînd ca un dement, ceea ce pe noi ne nemulțumea, aruncînd o lumină proastă peste noi, iar el mergînd la distrugere biologică sigură.

Chinurile noastre începeau din momentul părăsirii lagărului. Luam cina pe la ora patru și jumătate, înainte cu ceva de a porni spre Canara. De abia ieșeam pe poartă că ne simțeam leșinați de foame. În față ne stătea întreaga noapte fără de hrană (doar dacă vreunul dintre noi putea să-și rezerve vreo coajă de pîine, ceea ce era un act de eroism), o noapte de muncă intensă și istovitoare.

— Simt că pic din picioare, îmi zicea uneori Chita, cînd nu se mai putea abține, eu fiind în același rînd de marș cu el, grupele noastre fiind vecine.

Mai tîrziu Chita a ajuns șef de grupă.

— În fiecare zi mă rog lui Dumnezeu să mă ajute să trec numai noaptea care îmi stă în față, îmi mai spusese el o dată.

Chita lucra orbește, cum am amintit mai sus, fără să se automenajeze cîtuși de puțin, irosindu-și toate energiile puține pe care le mai avea, considerînd valabile două ispite care fuseseră întinse de administrație oamenilor : o porție de mîncare în plus și, apoi, acordarea eliberării condiționate celor care își făceau norma, ceea ce însemna că celor care își atingeau norma de muncă zilnică, pentru astfel de două zile muncite, li se acorda un record de trei zile executate de pușcărie, deci o zi de gratificație.

* * *

Schimbul nostru de noapte avea misiunea principală de a isprăvi lucrările neterminate de schimbul de dimineață, schimb care avea cam 600 de oameni. Astfel, nouă ne reveneau încărcarea vagoanelor cu bolovani sau piatră sfărîmată, așezarea de panouri de cale ferată la noi rampe sau riparea liniei pe alte poziții, curățenia terenului ca să se poată mișca excavatoarele sau macaralele, și apoi, de mai aveam timp, sfărîmam piatră pentru trebuințele de trasee la șosele sau căi ferate etc. De-a lungul Canalului era plănuită construirea unei căi ferate, dar pînă la acea construcție, mai era nevoie de alte linii ferate în Dobrogea. Munca aceasta brută și diversă continua toată noaptea, cu o mică întrerupere de 15 minute la miezul nopții, cînd celor care ne păstram o bucățică de pîine de la cină sau prînz ni se permitea să stăm pe o piatră și să o mîncăm. Celor care nu aveau nimic li se acorda, de asemenea, răgazul de un sfert de oră pentru a se odihni.

Așteptam această întrerupere a muncii ca pe o adevărată mîntuire. Eram sleiți de puteri și doborîți de somn. Aveam de luptat nu numai cu foamea, dușmanul nostru permanent, dar și cu somnul, pe care nu ni l-am putut împlini niciodată la șapte ore, în toată perioada cît am lucrat în schimb de noapte. Cunoșteam chinurile luptei cu somnul încă din celule, cînd eram lînceziți și cu toate procesele vitale scăzute la minimum. Atunci somnul era o permanentă necesitate, strict determinată de subnutriție și de obscuritatea în care viețuiam. Aici somnul era o nevoie implacabilă, determinată de securitatea biologică a organismului și de supraeforturile la care eram condamnați silnic. De îndată ce brigadierul anunța încetarea lucrului

pentru repaos, oamenii se așezau exact în locul unde se aflau, nemaicăutînd un alt loc mai potrivit, ca să nu piardă timpul. Cu foarte puține excepții, ca ale unora care își scoteau din cîte o obială o coajă de pîine ca să o rontăie, toți adormeau buștean în clipa următoare. Dacă nu s-ar fi auzit, după cîteva minute, răcnetele brigadierului și ale pontatorului să ne sculăm și să trecem imediat la muncă, cred că am fi dormit pînă la răsăritul soarelui, ghemuiți cum eram, stînd pe o piatră sau chiar pe pietrișul sau pămîntul de sub noi.

Ca niște fantome, umbrele noastre prindeau să se alungească din nou sub noaptea înaltă, în interiorul cordonului de pază. Ne mișcam încet ca niște somnambuli, în fiecare clipă gata să ne rostogolim. De la ora 12 noaptea înainte, ochii noștri căutau disperați de mii de ori spre răsărit ca să vadă împurpurarea cerului și ivirea soarelui din Marea Neagră. Auzeam cocoșii din Valea Neagră cum vesteau miezul nopții, cum cîntau la ora două din noapte și apoi, deodată, înainte de a cînta și a treia oară, vedeam irizarea splendidă a cerului care, parcă, speria de-acum toți cocoșii din jur, care întîmpinau repetat și prelung zorile cu cucurigul lor matinal, dureros pentru cei mai mulți dintre noi, care veneam de la sate. Nouă nu ne era dată dulceața odihnei nopții spre a ne bucura din plin de apariția majestuoasă a răsăritului. Lupta ciclopică pe care am dus-o cîteva luni la rînd muncind în acest schimb, pe vreme bună, pe ploaie sau pe zăpadă sau în furtuni, în sărbători și în Ajunul Crăciunului, ne-a împuținat trupurile. Ochii ni s-au adîncit în orbite, întorcîndu-ni-se, parcă, spre un univers interior pierdut, aproape gol de gînduri și fantezie, spre un pustiu lăuntric tot atît de trist și zadarnic ca acela al spațiului străin unde ne tîram trupurile netrebnice.

9. Goarna

După transferarea lotului nostru de la Cernavodă la Peninsula, au început să sosească în noul lagăr alte și alte transporturi de oameni, aproape zilnic. Unii erau aduși cu trenurile, în vagoane dubă, pînă la poalele dealului, la gara Valea Neagră. Alții erau aduși cu camioanele, fie de la vreun tren din Constanța, fie de la alte lagăre. Am reușit să observăm că, din ce în ce mai mult, Ministerul de Interne căuta să organi-

zeze lagărele din rețeaua de muncă de pe Canal, după un anumit criteriu. În partea dinspre Dunăre, de la Columbia pînă la Poarta Albă inclusiv, erau deținuți de drept comun și deținuți administrativi, precum și aproape toți deținuții politici cu pedepse de la un an la patru ani. Mai cu seamă, această categorie ultimă de politici, inclusiv pistolarii și frontieriștii, cu pedepse mai mici, au fost păstrați la Poarta Albă, cu un tratament mai mult sau mai puțin asemănător deținuților de drept comun, adică mai blînd. Judecînd bine, deținuții care au fost repartizați la Poarta Albă, din așa-numita categorie politică, erau oameni absolut inofensivi, care nu erau în ochii securității de stat decît incidental. O mare parte dintre aceștia, ieșind din lagăr la termen, au beneficiat din plin de toate drepturile regimului comunist, adică, dreptul la muncă calificată, unii studenți au fost reprimiți la aceleași facultăți de unde au fost arestați, acordarea unor privilegii întru totul asemănătoare deținuților de drept comun; cu unele excepții, așa cum am amintit. Partea dinspre Siutghiol pînă la Marea Neagră era populată de deținuți politici, cu excepția unui lagăr, Capul Midia, condus de locotenentul Borcea (un fost ajutor de brutar din Turda), unde se aflau cîteva mii de deținuți administrativi sau cu pedepse terminate și trecuți în categoria de «deținut administrativ». Prin arestat sau deținut administrativ se înțelegea acei oameni care jucaseră diferite roluri politice, sociale sau economice mai de suprafață și acum, în baza unor hotărîri ale Consiliului de miniștri (HCM), acei oameni puteau să fie reținuți în lagăre de la o lună la 60 de luni. Nici o pedeapsă administrativă nu s-a dat în ani, ci exclusiv în luni, ca și cînd duzinile de luni nu constituiau ani, și încă ani mulți și grei.

Un lot numeros, care a fost adus cu trenul-dubă, a fost acela al bănățenilor, din organizația colonelului Ion Uță, fostul prefect militar al județului Severin, și a maiorului Domoșneanu. Majoritatea membrilor acestei numeroase organizații erau țărani din comunele Domașnea, Teregova, Feneș, Arminiș, Jablanița, Sumița, Mehadia etc. Luptele pe care acest grup de țărani excepționali le-au dus cu batalioanele de securitate în munții Poiana Ruscă, Cernei și Godem au înspăimîntat de-a binelea regimul comunist. Țăranii și-au tăinuit atît de bine rolurile lor de rezistență, încît a fost foarte greu ca să fie descoperită mișcarea de masă care dădea loviturile îndîrjite și repetate regimului. Oamenii se aflau ziua pe la casele și în

ogrăzile lor, văzîndu-și obișnuit de treburile lor casnice. Cînd se lăsa noaptea, țăranii ieșeau cu armele în munte să-și apere munții și pădurile, ogoarele și casele, ucigînd, de era nevoie, nemilos, uneltele criminale ale guvernului care era pus să-i înrobească. Această îndîrjire extraordinară a țărănimii împotriva unui regim silnic, însușit de o bandă de trădători ai intereselor poporului român, va inspira, odată, pe oamenii de talent ca să imortalizeze faptele eroice ale apărătorilor gliei și tradiției noastre naționale. Chiar astăzi izbucnirea lor în legendă s-a înfiripat în folclorul local și cunoașterea lui este în funcțiune numai de o zi a coborîrii luminii în țară. Plin de ură și înhăitat în banda călăilor, un scriitor ocazional ridicat de partid, Petre Dumitru, băiatul unui jandarm, a folosit, din ordin, revolta țăranilor bănățeni ca să scrie acel roman insultător și calomnios *La vînătoare de lupi*, în care acesta a elogiat faptele criminale ale călăilor asupritori, ale securiștilor înrăiți și îndoctrinați de ruși și înarmați de aceștia, care au ieșit să-și ucidă propriii părinți, frați, surori și prieteni. Acestor țărani, cu frunțile înalte și brăzdate de griji, unii cu piepturile ciuruite de gloanțe și absolut toți cu spinările mușcate adînc de bice și loviturile cu streangul udat în apă, cu spinările buboase sau cicatrizate și vinete, acestor țărani din părțile Timișoarei și județele limitrofe le revine onoarea că în alianță cu cei mai buni fii și fiice ale Banatului au organizat pumnii tari de rezistență de-a lungul și de-a latul Banatului, imobilizînd în repetate rînduri patrulele și plutoanele de grăniceri de pe Dunăre, favorizînd trecerea sigură spre Jugoslavia și lumea liberă a unor grupe de patrioți și români prigoniți, urmăriți de agenții turbați ai securității comuniste.

Acești oameni, din nenorocire pînă la urmă, au căzut prin trădare. Căpeteniile lor, care au fost prinse, au fost împușcate pe loc sau condamnate la moarte de tribunalul militar din Timișoara, al cărui președinte era colonelul Mihai Constantinescu. Cei care au scăpat de pedeapsa capitală au primit pedepse grele, de lungi ani de detențiune și confiscarea averilor. Cine însă se încrede că vreodată comuniștii sunt capabili să acorde clemență dușmanilor, chiar dacă aceștia li s-au făcut extrem de utili și au făptuit crime în beneficiul lor, trădînd pe alții și dedîndu-se la toate planurilor lor diabolice de asuprire și prigoană, comite o enormă greșeală. Comuniștii nu cunosc nici o normă morală certă, nu au nici o recunoștință față de nimeni, ei taie cu bisturiul nu numai ceea ce socotesc putred, dar merg în adîncime, pînă la os. Moral, după comu-

niști, este numai ceea ce servește interesului partidului, interes care este, în ultimă instanță, distrugerea necruțătoare a dușmanului de clasă.

(In primăvara anului 1952 a apărut în lagărul «Peninsula» și colonelul magistrat Mihai Constantinescu cu un mandat de 10 ani de detențiune, pentru crimă de război. Era un om scund, cu ochii albaștri spălăciți și fața suptă. Părea extrem de timorat. Intr-o dimineață, la Mustața, trei sau patru țărani bănățeni, condamnați de Constantinescu, s-au prezentat la locul unde lucra acesta, la spart piatră, și unul i-a întins o bucată de pîine alături de o linguriță de sare :

— Pentru că am dorit să avem și noi o bucată de pîine și sare pentru copiii noștri, ne-ai osîndit, domnule colonel. Noi ți-o dăm aici s-o guști cît e de amară.

Magistratul a început să tremure ca varga, să plîngă și să-și ceară iertare.

— Noi te iertăm, zise unul mai în vîrstă dintre țărani. Nu știm dacă Dumnezeu te va ierta, și copiii noștri.

Deoarece în lagăr se produsese un curent de ostilitate deschisă împotriva lui Constantinescu, administrația l-a înapoiat la cîteva zile de la sosire, la un penitenciar din țară, pentru a nu cădea victimă răzbunării unor oameni mai tineri osîndiți de acesta).

Am constatat cu durere că între acei minunați bărbați în floarei vîrstei sau chiar mai vîrstnici, se aflau și unele cozi de topor, care lucraseră strîns cu securitatea în deconspirarea mișcării țărănești anticomuniste din Banat. Se pare că securitatea a implicat premeditat acești mișei între oamenii pe care aceștia i-au trădat, în scopul de a-i ține, prin ei, mereu sub control, ca nu cumva acei răzvrătiți, care cutezaseră să ia armele în mîini împotriva lor ca să-și apere avutul, să mai unelteaască ceva, chiar înlăuntrul zidurilor sau sîrmelor, împotriva regimului.

Unul dintre șefii de grupă din brigada noastră era chiar unul dintre trădătorii țăranilor din Munții Banatului, Ghidion Ghinescu. Un om relativ tînăr, cu un nas coroiat ca un papagal, cu vocea șuierătoare, parcă vorbea dintr-o măsea, adus oleacă de spate, Ghinescu se asemăna cu un fel de scorpion. Nu știu dacă am vorbit de două ori în viața mea cu el, și atunci numai în cadrul ordinelor de muncă pe care el era însărcinat, uneori, să ni le dea, cînd lucram cîte două sau trei grupe la un loc. Între cei cinci șefi de grupă, Ghinescu era primus inter pares.

Celălalt individ care știrbise onoarea unui grup atît de strașnic și de bine închegat era gornistul Ioan Bica.

În grupa mea erau mai mulți țărani, dar, printr-o simpatie spontană și reciprocă, mi-am dat seama ulterior că am ajuns să mă atașez chiar din prima clipă mai mult de un țăran din Teregova, Ioan Velea. Țăranul acesta de aproape 60 de ani, vîrsta tatălui meu la acel timp, mărunt la trup dar mare la suflet, avea condensat în el tot tezaurul înțelepciunii țăranului român din secole, laolaltă cu un umor propriu și un entuziasm vital rar întîlnit. Nu-mi aduc aminte să-l fi văzut pe moș Velea de două-trei ori cu fața posomorită și întunecată, și nu l-am auzit niciodată blestemîndu-și viața și destinul, cu toate că ultimii ani din viață ai unui om sunt mai prețioși decît ai tinereții, cînd omul nu-i știe judeca. Puterea de răbdare a acestui om era superbă. Bun tovarăș de muncă, neacceptînd nici un efort suplimentar din partea mea, ca să-l ajut cînd ar fi fost cazul, cu toate că eu făceam munca de rezistență, acest om mi-a fost ca o boabă de rouă pe suflet, mi-a fost ca un frate și ca un părinte, mi-a fost, de multe ori, ca un balsam.

Odată, însă, l-am auzit pe moș Vasile revoltîndu-se amarnic, și aceasta s-a întîmplat în dimineața cînd l-a văzut la poartă pe Ioan Bica cu goarna.

— Uită-te la bitangul ăla care suflă în goarnă, îmi atrase atenția moș Velea, furișîndu-se printre grupe să ajungă pînă la mine, în clipa cînd ne apropiam de poartă. M-am uitat la omul cu goarna și m-am uitat și la fața lui moș Velea care era crispată, de nerecunoscut, în timp ce se retrăgea la locul lui din grupă, la coadă.

Pe șantier, moș Velea mi-a vorbit despre gornistul Bica.

— Am auzit de nenorocitul ăsta că a sosit aici, dar cum de-a ajuns și gornist, nu pricep. Ți-am mai spus despre necazurile care au dat peste noi și cum țăranii noștri au luptat dîrz împotriva comuniștilor. Am avut și trădători printre noi, și unul dintre aceștia era și nemernicul ăsta cu goarna. Într-o seară, Bica a intrat în casă la Grozăvescu, pe care îl știi. Oamenii erau aproape de culcare, gata să stingă lampa. Bica era cunoscut în sat că era în serviciul primăriei și cunoștea și el o mulțime de oameni, poate că chiar tot satul. Comunele noastre gemeau sub străinii care ne-au fost trimiși în sat de prin fabrici să ne conducă și să ne îndrumeze ca să intrăm în colective. Mulți dintre cei care veneau erau pleava satelor, niște vagabonzi. Noi, însă, știam alta : să nu ne lăsăm amăgiți de

comuniști și să ne ținem cît mai strîns de-ale noastre legi și datini. Era atunci o seară de iarnă. Afară bătea vîntul cu zăpadă, încît nici cîinele nu-ți venea să-l scoți afară, nicidecum omul. Bica a spus Grozăveștilor că cineva, niște oameni străini și care zic că-i cunosc, ar dori să le vorbească la drumeagul din marginea satului, care urca spre dealuri, chiar din apropierea ogrăzii lui Grozăvescu, care era mărginaș în sat. Tatăl și feciorul, adică Grozăvescu bătrînul și tînărul, nu au răspuns imediat, dar pînă la urmă, după o încrucișare de priviri, știindu-se că și ei făceau parte dintre acei luptători din munți, s-au gîndit că ar putea fi cineva care era în silă, în lipsă de ajutor. De aceea s-au încumetat să iasă din casă să vadă pe cei care, se spunea, îi căutau. Abia au ieșit din curte că au și fost înșfăcați de cîțiva soldați, satul fiind împînzit de securiștii care fuseseră aduși aici de cu seară, dar de care oamenii încă nu prinseseră de veste. Camioane grele îi aduseseră de cu seară la marginea comunelor, iar de acolo, pe căi dosnice, prin grădini și ulicioare, soldații se strecuraseră spre casele oamenilor împricinați, întocmai ca tîlharii. În noaptea aceea de pomină au fost arestați cîteva sute de oameni. Unul, care a prins de veste ceva mai degrabă că era încolțit, a sărit pe fereastra din dos, cu fata care era studentă, și s-a îndreptat în noapte spre munți. Au fost urmăriți o cale îndeaproape, dar, căzînd și ridicîndu-se mereu și mereu, omul cu fața cea vitează și vrednică au ajuns pînă la ascunzătorile lui Uță și Domoșneanu care, deja, primiseră ștafeta că oamenii erau în primejdie de moarte. După cîteva săptămîni au căzut și Domoșneanu, și tatăl, și fata, și au căzut încă mulți oameni din satele noastre, prin care cîinii au prins să urle a pustiu. Cumplite și blestemate vremi, încheie moș Velea povestirea sa, spusă pe apucate, după cum se potrivea și era posibil schimbul de vorbă în timpul lucrului.

Povestirile lui moș Velea și ale altor bănățeni parcă veneau dintr-o altă lume. Știam foarte multe isprăvi minunate din luptele țăranilor din Munții Apuseni și din Munții Sebeșului și Făgărașului, dar parcă acțiunile țăranilor bănățeni mă vrăjeau într-un mod aparte, prin ceea ce aveau în ele ca amplitudine, diversitate, uneori coordonare și subordonare unor scopuri anumite.

Într-o altă brigadă, unde oamenii aveau pedepse mai mari ca într-a noastră, se afla fiul preotului din Teregova, avocatul Cornel Costescu. Acesta era un om de talie mijlocie, cu fața mai mult rotundă decît lunguiață, puțin roșcovan la

obraji, timpuriu încărunțit, un om aparent calm, dacă nu aș fi fost ispitit să-l bănuiesc extrem de precaut și circumspect. Fratele său mai vîrstnic, tot avocat, Romulus Costescu, fusese fruntaș național-țărănist în județ și candidat pe lista partidului la ultimele alegeri. Odată cu izgonirea zaverei din Munții Banatului, avocatul Romulus Costescu a fost printre primii vroiți de securitate de a fi arestat. Într-o seară, acesta a fost ridicat din biroul său și legat burduf de agenți ai securității. A fost dus în taină la stația locală CFR, urmînd să fie transportat cu un tren rapid care făcea cursa spre Timișoara. Oamenii au prins de veste, nu se știe cum, și la cîțiva kilometri de Teregova, între povîrnișurile dealurilor, trenul a fost oprit de țăranii care împinseseră pe linie bolovani și trunchiuri de copaci, și avocatul Costescu a fost eliberat.

Țăranii bănățeni nu mi s-au părut a fi oamenii unui anumit partid politic. Erau însă, cu toții, înfocați apărători ai proprietății particulare, adepți, într-un anumit fel de a vedea lucrurile, ai unei filozofii individualiste, pragmatice, în ultimă instanță. Fiecare om luat în parte apărea extrem de independent, dezangajat social, dar, așa cum istoria o dovedise în desfășurarea evenimentelor dramatice ultime, cu inepuizabile valențe de cooperare în cazuri excesive, cum se întîmplase și în acela al procesului de deposedare treptată și de înrobire planificată, împotriva căruia aceștia reacționaseră uniți și viguros.

* * *

Goarna lui Ioan Bică a început să ne devină foarte curînd odioasă. Goarna aceasta ne irita în orice împrejurare cînd o auzeam ; dimineața, ea era aceea care ne întrerupea somnul niciodată sfîrșit, seara ea era aceea care se lăsa așteptată să-și legene melodia cazonă, de stingere. Apoi, tot goarna era aceea care ne chema imediat și insistent, după deșteptare, la adunarea de pe platou să ieșim la munci ; ea era aceea care ne suna alarmant ieșirea la munci voluntare și, ceea ce era mai teribil, ea ne scotea de cîte patru-cinci ori, uneori, pe platou, pînă la miezul nopții, la numărătoare, cînd numărul oamenilor din lagăr nu corespundea cu acela al oamenilor reîntorși de la muncă. Citeodată se întîmpla să greșească cîte un brigadier numărul raportat și la totalizare nu ieșea numărul general din scriptele administrației. Ori de cîte

ori se întîmpla vreo astfel de eroare, numărătoarea ținea cîteva ore. Au fost multe, foarte multe dăți, cînd administrația nu se potolea cu numărătoarea pînă la miezul nopții. Noi, în cel mai bun caz, eram trimiși la barăci după fiecare numărătoare și scoși din nou la probă, pînă ce numărul miraculos ieșea. Alteori, eram ținuți patru-cinci ore afară, în ploaie sau în vînt, cu picioarele în noroiul pînă în glezne, pe acel platou pe care îl uram din toate fibrele noastre. Aceste chinuri ale scoaterii repetate, pînă în miez de noapte, la numărătoare erau îngrozitoare. Uneori ne doream moartea, mai degrabă, sau ținerea nelimitată pe șantiere decît statul în picioare, ore întregi, sub ploaie, în vînturi, în zăpadă și ger, care ne pătrundea pînă la oase, obosiți, sleiți de puteri, flămînzi ca niște cîini și înfrigurați.

S-a întîmplat odată să fie o duminică și, în mod excepțional, nu a ieșit la lucru decît o singură brigadă care lucra la CFR ripări, pe șantierul Mustața. Dimineața a sunat goarna lui Bică să ieșim la număr. Numărul nu a ieșit prima oară. Numărul nu a ieșit nici a doua oară. Numărul nu a ieșit nici a treia și nici a patra oară. Deodată s-au auzit sunînd toacele de alarmă în toate turnurile de pază ale lagărului. După cîteva minute am fost introduși în barăci cu consemnul categoric de a nu ieși afară sub nici un motiv. Prin ferestre am văzut cum s-a dezlănțuit panica în lumea personalului administrației și a batalionului de securitate.

Soldații au ieșit din barăcile lor, în cea mai mare grabă, echipați ca pentru operații militare în toată regula. Și-au luat mantăile împăturite după cap, armele de-a curmezișul pieptului, unii au luat în spinare lăzi cu muniții, alții mortiere și alte arme automate, cîțiva au încălecat caii păstrați în rezervă pentru asemenea ocazii, și în cîteva minute, au fost puși pe picior de război cîteva sute de soldați pentru căutarea evadatului prezumtiv. Rachete roșii se înălțau într-un anumit tempo spre cer, pentru vestirea altor forțuri militare de securitate și, desigur, telegraful și telefonul erau în circuit direct cu organele regionale ale securității și partidului Constanța și organele centrale guvernamentale și de partid din București. Lipsa unui om din lagărul Peninsula a intrat în alarma generală a țării. De data aceasta nu era vorba numai de un număr, cum noi eram considerați, ci de un om care, probabil, a însemnat ceva și care putea să divulge afară ororile din acest lagăr al morții. În trei ani cît am stat în acest lagăr,

nimeni, absolut nimeni, nu a fost eliberat de aici, chiar dacă și-a îndeplinit mandatul.

În interiorul lagărului a fost declarată stare de alarmă. Nu era admisă, cum am amintit, ieșirea nimănui din dormitor. Brigadierii și pontatorii au fost consemnați să stea cu oamenii în barăci și numai milițienii greoi și țanțoși pășeau agale printre barăci.

După aproximativ o oră, am simțit că s-a produs o destindere oarecare. Bică a sunat adunarea brigadierilor pe platou, pe un arpegiu de tonuri proprii, disonante și supărătoare. Noi am început să ieșim de prin dormitoare. Controlul slăbise complet asupra barăcilor. Curînd am putut vedea, întorcîndu-se la bază, glorioasele plutoane de securiști, unii pe jos, alții călări pe caii în spumă.

În acea seară am aflat de la prietenul meu Milică Malciu că Pincas Sarelli, pontatorul brigăzii de ripare a lui Ioan Mireanu, a fost adus într-o pătură de pe șantier. Pincas Sarelli fusese ziarist afară, pe Sărindar, dar acest om a fost tot timpul un excelent coleg și camarad de breaslă în relațiile pe care le-am întreținut în toată perioada Canalului. Pe lîngă integritatea caracterului său ca om, spre deosebire completă de alți pontatori, Sarelli constituia una dintre cele mai prețioase surse de strecurare a informațiilor în interiorul lagărului. Personal, îi datorez o mare recunoștință acestui om care, spre deosebire de alți «magistrați» ai brigăzilor, cum i-am numit eu pe brigadieri și pontatori, acest om mărunțel la trup și cu fața veșnic în proces de jupuire (probabil, suferea de o boală tegumentară datorită lipsei de vitamine, mai mult decît alții), s-a expus tot timpul unor grave primejdii spre a aduce de pe șantier un ziar, o notă cu informații de la posturile de radio străine sau să ne mijlocească însușirea unui creion sau a unei bucăți de hîrtie. Cu creioanele pe care mi le-a dat Pincas Sarelli am scris peste 400 de pagini de însemnări zilnice pe care însă, la data cînd am fost transferați la închisori, a trebuit să le îngrop undeva pe un șantier din Dobrogea, unde, de acum s-or fi nimicit.

Greșeala cu numărătoarea se datora lui Pincas Sarelli. Pontatorul omisese să numere și să raporteze și plantonul de dormitor pe care brigadierul îl luase pe șantier ca pedeapsă. În grabă, și conform rutinei numărului obișnuit pe care Sarelli

îl raporta brigadierului și porții, dimineață de dimineață, cît și neglijenței contranumărătorilor din gardă, la număr ieșise un om mai puțin.

Pînă să se constate greșeala de numărătoare, soldații apucaseră să intre în trestiile de pe marginea lacului, în acele mlaștini pestilențiale pline de șerpi, iar soldații încălecați pe cai alergau prin împrejurimi în căutarea omului dispărut. Din partea Constanței și din alte părți cu resorturi necunoscute nouă ale securității, curgeau forțele înarmate spre Peninsula.

Comandantul lagărului, în acea perioadă, era un locotenent major Lazăr, fostul comandant al închisorii principale Gherla, pînă în 1951. Lazăr era evreu, la fel ca Sarelli, dar acest lucru nu l-a oprit ca să-l pedepsească imediat pe Sarelli în cel mai crud mod. L-a introdus pe bietul gazetar într-un fel de șopron de pe șantierul Mustața, unde se țineau de obicei seulele, și l-a îmblătit cu un par pînă ce, literalmente, Sarelli a căzut în inconștiență, trupul fiindu-i maltratat oribil, iar dantura sfărîmată complet. Toată treaba a făcut-o Lazăr cu mîna sa.

După cîteva ore de la alarma generală, și apoi aceea a adunării brigadierilor, s-a auzit din nou goarna lui Bica. De data aceasta se suna încolonarea oamenilor pe platou, în formația de numărătoare obișnuită.

După ce fiecare brigadă ne-am ocupat locul determinat pe platou, pe poartă au intrat coloneii Albon și Cosmici, alți cîțiva ofițeri superiori de securitate pe care nu-i cunoșteam și, bineînțeles, întreg statul major al comandantului lagărului nostru — administrativ și de securitate.

S-a purces la numărătoare care, de data aceasta, a ieșit de la prima operație. Cu toate acestea, noi a trebuit să stăm în poziție de drepți cîteva ore, pînă ce corpul ofițerilor a încheiat consfătuirea de rigoare privind incidentul consumat.

Tîrziu, Bică a sunat solemn retragerea oamenilor la barăci.

Cînd lucram la Canara și era liniște, auzeam în noapte, la 10, sunînd goarna lui Bică, dînd stingerea. De asemenea, în amurgul dimineții, mai înainte încă de a se porni mișcarea valurilor pe Marea Neagră, auzeam goarna lui Bică, care ne atingea urechile ca o ploaie de aschii. Goarna, veșnica goarnă a secolului sclavilor.

10. Goana după o roabă și o lopată

Degradarea umană nu este numai un proces simplu de retrogradare de valori pe scara achizițiilor culturale și civilizatorii. De îndată ce omul este determinat (sau acceptă) dintr-o cauză oarecare sau dintr-un concurs anumit de împrejurări să facă prima cedare — biologică sau morală —, din ceea ce a constituit integritatea personalității sale, alunecarea rapidă spre bestialitate nu mai este decît o simplă desfășurare subsecventă de consecințe iminente. Începutul degradării umane înseamnă viitoarea prăbușire a unei ființe aureolate de virtuțile nobile ale rasei umane.

Astfel, după ce eram flămînzi, însetați și extenuați pînă la ultima fibră, acceptam nu numai să lucrăm în continuare, dar să facem și eforturi supranaturale, ademeniți de momeala unei hrane care era absolut insuficientă recuperării energiilor noastre irosite în muncă, precum și de speranța unor reduceri de pedepse, după care s-ar fi reușit să ieșim, mai degrabă din acel infern, în cazul că ne îndeplineam norma de lucru zilnică. Or, speranța, în închisoare, este și hrana foarte valoroasă a deținutului din toate timpurile, dar și, mai mult ca oriunde, ultima lașitate a omului, după cum o definea cu oarecare sarcasm scriitorul revoltelor umane niciodată potolite, Giovanni Papini.

Nu știu dacă normele de muncă erau aceleași și pentru angajații civili ai Canalului, și pentru deținuții politici. Un lucru îl știau precis însă, că biroul tehnic al lagărului, în care lucrau și o seamă de ingineri, contabili și tehnicieni deținuți, stabilea normele specifice pentru fiecare șantier în parte. De unde, la început, norma de spart piatra era de 750 cm^3 de om, pînă la urmă, indiferent de șantier și de natura condițiilor de muncă, norma ajunsese 1,25 m^3. Or, o normă de excavat și cărat pămînt, la început a fost 2 m^3 pe cap de om, ajungînd, mai tîrziu, la 3,5 și 4 m^3, iar la vagoneți manuali (sau trași cu locomotiva Diesel), norma săltase pe om de la 4 m^3 pe cap de om, la 6 și 7 m^3. Nu mai vorbesc de alte munci, unde exagerările au fost uluitoare. Un tencuitor în interiorul lagărului, care lucra la construirea barăcilor noi, — construcții, care au durat fără încetare aproape pînă la încheierea lucrărilor din 1953 —, trebuia să tencuiască, la început în 1950, aproximativ 10—12 m^2 în 8 ore. Pînă la urmă, norma a fost ridicată, în interiorul lagărului și la șantierele de con-

strucții contractate, la 24—30 m^2 pe om. La încărcatul vagoanelor cu bolovani, un vagon de 20 de tone era norma a trei oameni pe zi în 1950. În anul 1952 norma ajunsese la 20 de tone pe cap de om. La fel, erau aceleași norme și la încărcatul pietrei sfărîmate pentru șosele sau terasamente de cale ferată.

Norma, sau standardizarea unei zile de lucru în funcțiune de produsul realizat, a fost ideea inginerului american Frederick Winslow Taylor (1856—1915) care a imaginat, pentru prima oară într-o fabrică din Philadelphia, sistemul măsurării unei zile de lucru pe produs realizat, în scopul impunerii unui sistem de plată stimulator pentru muncitori. Să reținem că la data cînd Taylor a introdus acest sistem de muncă în Philadelphia, SUA era în pragul primului război mondial și se simțea nevoia unui stimulent în muncă, stimulent pe care și Henry Ford l-a impulsat într-o altă formă, pe baza altei concepții, în lumea muncitorilor săi din Dearbon și Detroit, Michigan. Desigur, la origine, norma nu a fost adoptată ca un sistem de exploatare și ucidere a omului. După cum am menționat, prin stabilirea ei, omul avea în față un etalon precis de orientare, știind că pentru o anumită cantitate de muncă prestată va primi o anumită plată, nefiind obligat să muncească decît atît cît dorea și cît considera adecvat corespunzător forțelor și nevoilor sale. Cine lucra, în schimb, mai mult și realiza mai mult decît limitele normei statuate, cronometrate, era plătit în conformitate cu depășirea. Tatăl meu, ca muncitor miner în West Virginia, a lucrat sub acest regim al normei pînă în anul 1927, realizînd cîștiguri excepționale, care l-au mulțumit și i-au adus bunăstarea familiei noastre.

Henry Ford (1863—1947) a revoluționat, într-un anumit fel, acest sistem de retribuire a muncitorilor, îndepărtîndu-se de la principiul standardizării procesului de producție. Ford a introdus un alt stimulent, de natură mai puțin științifică, dar mai uman în calcularea salariului muncitorilor, susținînd că reducerea prețului de producție și creșterea concomitentă a volumului de vînzări sunt factorii primordiali care conduc la îmbunătățirea eficienței producției, iar de aici, ca o consecință ineluctabilă, urmează sporirea posibilităților de punere a mărfurilor pe piața de vînzare la un preț mai mic, deci o mai mare cantitate de bani încasați și o superioară retribuire a muncitorilor implicați în procesul de producție.

Comuniștii au rămas numai la ideile lui Taylor, care nu ar fi fost rele, dacă nu le-ar fi sovietizat, în sensul că au extins

pînă la maximum efortul uman, stabilind standarde de realizat după atingerile maxime, nu după scara resurselor normale, comune, neforțate, de exploatare umană. Comuniștii au neglijat, voit și criminal, cadența naturală a muncii, de unde derivă natura silnică a muncii într-un regim sclavagist socialist sau comunist.

Noi trebuia să lucrăm, pentru realizarea normelor, după variația atingerii normelor maxime de lucru pe zi a unor studenți reeducați la Pitești, de pildă, a unor oameni înnebuniți de spaime și îndobitociți de chinuri și bătăi și, în unele cazuri, hrăniți special, pentru a putea munci mai bine și a demonstra astfel că într-o zi se poate face mai mult decît în alta, dacă există voință și supunere față de regim. Ceea ce reeducații realizau era accesibil tuturor, norma lor fiind susceptibilă de a fi generalizată. Cine nu o atingea risca să se autocalifice încă o dată dușman al poporului, pentru vina de sabotaj. Munca devenise subiectul și deținutul obiectul procesului de producție. Noi nu contam, în scripte, decît ca un număr, iar pe șantiere, ca o sculă oarecare.

Biroul tehnic, pe care l-a condus un timp inginerul Jean Vernichescu din București și în care, alături de el, care era deținut, lucrau și alți deținuți, inginerii Ion Vasile, Drăgoi, Virgil Antonescu, Popescu, contabilul Kline etc., a avut contribuția lui directă și criminală la uciderea unui mare număr de oameni prin consimțămîntul dat adoptării unor norme inaccesibile unui om oarecare, comun, și, mai ales, unor oameni subnutriți, bolnavi, mutilați, chinuiți și parțial dezechilibrați mintal, datorită regimului din securități, închisori și de la Canal. Personal, nu cred că mai mult de 25 % din oamenii de la Canal aveau deplina responsabilitate a faptelor lor și discernămîntul corect și limpede al rațiunii lor. Din nenorocire, cum am mai amintit, toți aceia care au colaborat la îngreunarea condițiilor noastre de muncă au fost deținuți, dar nu toți au fost deținuți politici. Din cei aproximativ 14 oameni care lucrau în cabinetul tehnic, 10 cel puțin — tehnicieni, ingineri și contabili — erau condamnați pentru deținerea clandestină de armă sau tentativă de trecere frauduloasă a frontierei.

La poarta lagărului se aflau cîteva panouri expuse în niște rame enorme, cu numerele brigăzilor și diagrama zilnică a normelor realizate. Unele brigăzi apăreau tot timpul cu mențiunea «fruntașe», iar altele «codașe». Între primele, erau brigăzile de studenți și elevi veniți de la Pitești, apoi urmau cî-

teva brigăzi de criminali de război — foşti ofiţeri, poliţişti, jandarmi etc.

Himera normei începuse să ne neliniştească de îndată ce am constatat că, într-adevăr, celor care nu ne făceam norma, raţiile de mîncare ne erau reduse, cartea poştală lunară către familie ne era tăiată, pachetul cu alimente şi efecte de 5 kg. oprit, pedepsele la carceră sau de planton aplicate seară de seară. Forţarea la muncă devenise teribilă şi înnebunitoare. De sub coerciţiunea regimului impus, nimeni nu se putea sustrage, în afară de cazul că dorea să se sinucidă. În mod surprinzător, am constatat că impulsul vital — străduinţa de supravieţuire — devenise extrem de intens aici, spre deosebire de timpul cînd ne aflam la închisori şi moartea nu ne înfricoşa. Nu aş putea spune că regimul de la închisoare era mai infernal ca munca şi condiţiile de viaţă spartană de la Canal. Dimpotrivă, au fost cazuri (şi eu printre acestea) cînd oamenii au cerut reîntoarcerea la penitenciare, dar nu s-a admis.

* * *

Cînd brigăzile ajungeau pe şantier, de se întîmpla să urmeze unor schimburi care ieşeau din tură sau, chiar cînd nu se aflau asemenea schimburi de înlocuit, primul gînd al oamenilor, după ce ajungeau la sectoarele de muncă de unde trebuiau să-şi ridice uneltele, era de a-şi însuşi, fiecare în parte, cît mai grabnic şi pe ales, o lopată, o furcă, un ciocan, o targă sau o roabă cît mai potrivită. În această precipitare a oamenilor spre scule era ceva isteric. Am văzut sute şi sute de oameni în aceste momente foarte critice, oameni de toate vîrstele şi de toate diferenţele intelectuale, ou toţi, fără excepţie, au avut aceeaşi atitudine şi aceeaşi reacţiune la începutul muncii. Administraţia, se pare, plănuise generarea unor conflicte inevitabile pe tema realizării normelor. Pe de o parte, înăuntrul aceleiaşi brigăzi se năşteau rivalităţi între oameni; cei care îşi îndeplineau normele beneficiau de raţia reglementară, plus un supliment care se sustrăgea de la aceia care nu reuşeau să atingă cerinţele respective. Apoi, pe de altă parte, se năşteau conflicte între brigăzi, în cazurile că unele brigăzi atingeau, în mod constant, normele şi chiar le depăşeau, iar altele nu puteau să ajungă la coeficienţii determinaţi. Brigăzilor fruntaşe li se ofereau anumite avantaje cum erau, de pildă, scoaterea la corvezi numai o dată sau de două ori pe

săptămînă, permisiunea permanentă de a cumpăra marmeladă, biscuiți și țigări de la chioșcul alimentar din incinta lagărului, și altele.

Ministerul de Interne (MAI), care era patronul nostru și care a încheiat contractele de lucru cu administrația Canalului pentru deținuți, încasa bani buni de pe urma chinurilor noastre. Se plătea teoretic aceeași sumă deținuților, ca și civililor. În timp ce civilii își însușeau toată suma alocată ca salarii, nouă ne revenea aproximativ 2 % din ceea ce ar fi trebuit să fie salariul nostru. Se făceau tot felul de rețineri ca : mîncare și cazare, pază, echipament (care se rezuma, în cel mai bun caz, la o zeghe și o pereche de pantaloni), articole de igienă (săpun, apă pentru spălat, baie etc.), vidanjare (pe care în fond, tot noi o făceam), despăgubiri la care am fost condamnați, taxe de judecată etc. După trei ani și două luni de muncă forțată la Canal și încă aproape un an de muncă la fabrica închisorii Gherla, am ieșit din închisoare, la eliberare, cu aproximativ 450 de lei. Este adevărat că și eu am ajuns să profit uneori, cu întreaga brigadă din care făceam parte (cînd lucram noaptea), făcînd cîteva cumpărături de la chioșcul alimentar, dar în nici un caz, toate acestea, în general, nu au depășit suma de 200 de lei. Cîștigul unui civil necalificat la Canal era aproximativ 1.000 pe lună. Unde a mers diferența, din ceea ce s-a reținut de MAI, este ușor de bănuit : în buzunarul partidului comunist ca să întrețină noua clasă de paraziți gras plătiți, să agite satele, să omoare oamenii la colțuri de străzi sau pe ogoare, să facă spionaj în străinătate etc. Oricum, un lucru trebuie reținut și bine memorizat de cititorii actuali ai acestor însemnări și de generațiile viitoare : nici un deținut politic nu a cerut să fie adus la Canal să muncească în această calitate. Dacă regimul odios ne-a închis, se presupune că guvernul avea rezerva bugetară a subsistenței noastre asigurată, a celor cîteva sute de mii de deținuți cîți s-au perindat prin lagăre în această perioadă de timp. Folosirea deținuților politici la muncile forțate la Canal a constituit o gravă crimă a regimului comunist care, odată, va trebui să fie judecată.

* * *

Nu era șantier, dintre cele aproximativ 18 de la Peninsula, unde omul să nu aibă nevoie de cel puțin o sculă. Dar, la Canara, Mamaia-sat, Diguri și Dragaje, Mustața mai ales, cîteve unelte erau strict indispensabile pentru întreaga zi de

lucru. Acele unelte reprezentau pentru noi mijloace de salvare sau de pierzanie.

Unealta, în general, este socotită ca o prelungire auxiliară manuală a abilității omului de a performa o lucrare anumită, cu un mai mare randament și o mai mare precizie. Desigur, și uneltele au ajuns la un anumit nivel de perfecționare. O roabă pe o roată cu cauciuc, rotindu-se pe rulmenți, este mai ușor de împins și, desigur, pe o asemenea roabă se poate încărca pe îndelete un sfert sau o șesime de m^3 de pămînt. O lopată cu coada rindeluită și acomodată curbei de lucru este incomparabil mai ușor de manipulat decît o lopată cu coada neșlefuită, abia ruptă din pădure. Sau un ciocan cu capetele patrulaterale și netede, călite este mai spornic în sfărîmarea pietrei decît un ciocan știrb, moale și bombat.

Acestea erau motivele pentru care noi, și toți ca noi, din cele cîteva zeci de brigăzi, fremătam de nerăbdare să ajungem fiecare dintre noi cît mai repede la sculele expuse în piramide, care ne așteptau.

— Asta a fost lopata mea ieri, striga unul altuia, care apucase să pună mîna mai repede pe o lopată cu coada mai bine ajustată.

— Se poate, dar alaltăieri a fost a mea, și-mi pare bine că mi-am regăsit-o, îi riposta cel care apucase să ia lopata mai înainte.

La fel era pentru furci, roabe, ciocane, baroase, tărgi etc. Conflictele aprinse care se năsteau zilnic consumau instantaneu energiile nervoase minime ale oamenilor și, în multe cazuri, îi vedeai pe bieții oameni, care luptaseră uniți în munți împotriva bandelor comuniste, încăierîndu-se pentru o coadă de lopată, pentru o roabă șchioapă, pentru o targă, un ciocănel cît un cartof sau te miri ce altceva. Aceste declanșări subite și violente de energie nervoasă reduceau simultan capacitatea de muncă a oamenilor încît, în clipa următoare, îi vedeai cu fețele palide, tremurînd ca varga și clătinîndu-se pe picioare. Plus de aceasta, resentimentele izbucnite ale unui om față de alt om contribuiau la adîncirea mîhnirii și la eroziunea spiritului omenesc, care nu mai putea rămîne inalterabil în aceste atitudini care se creau volens-nolens.

Între ceea ce a spus V. I. Lenin și ceea ce se petrecea aici nu era vreo diferență radicală, decît una de calitate și responsabilitate. Lenin a spus, vorbind de gradul de coruptibilitate al capitaliștilor, că dacă aceștia s-ar întîmpla să fie închiși și ar

urma să fie condamnați la moarte prin spînzurătoare, dacă s-ar întreprinde o ofertă publică în închisoarea respectivă, asupra funiilor necesare strangulării celor închiși, dintre capitaliștii închiși s-ar afla nu numai unul, ci foarte mulți, să ofere funiile la un preț mai moderat, neținîndu-se seama că exact cu aceeași funie pe care o vindea va fi el însuși spînzurat.

Și noi ne sinucideam cu aceleași roabe, tărgi, tîrnăcoape, lopeți, furci etc., pe care nu numai că le acceptam, dar doream să fie cît mai spornice într-o muncă de exterminare jalnică și de-a dreptul inutilă scopurilor noastre, dintre care primul era acel al supraviețuirii.

Fuga oamenilor nenorociți după uneltele de autotorturare mi s-a părut că a reprezentat dimensiunea unei gravități negative a omului înlănțuit, nu numai fizic și moral, stors de orice vigoare de ripostă, dar de reducere a însăși instinctului propriu-zis de autoconservare.

Și eu am fugit după o roabă sau după vreo lopată, și eu am scăpărat de mînie cînd altul îmi lua unealta pe care o avusesem înainte sau o rîvnisem zadarnic.

Și eu am fost un om care doream să mă salvez de la o zi la alta, prin mijloacele care mi se puneau la îndemînă, flămînzit și umilit cum eram. Nu-mi fac nici laudă, dar nici nu mă autoblamez.

11. Grîul cel bun

Trecuseră cîteva săptămîni și eu nu mai primeam nimic de acasă, în urma scrisorii trimise. Ca toți ceilalți în situația mea, credeam că administrația a oprit cartea poștală care ne-a fost dată fiecăruia și pe care mi s-a admis să scriem numai zece rînduri. Unii, mai bănuitori, erau de părere că organele politice și securitățile din localitățile noastre de reședință dispuneau de soarta scrisorilor noastre. Pînă la urmă, se pare, că ultima alternativă a fost cea adevărată, deoarece, la cîtva timp, am primit și noi pachete, aflînd mai tîrziu că scrisorile trimise de noi nu au fost înmînate de agenții poștali obișnuiți, la timpul acela, ci de membri ai partidului comunist, cu diferite funcțiuni.

Era o după amiază fierbinte de vară, într-o zi de duminică. Cineva m-a anunțat în baracă, unde mă aflam, că avocatul Adrian Dobrescu, care făcea parte din aceeași brigadă cu mine, mă chema afară. În spatele barăcii noastre l-am aflat pe Dobrescu în tovărășia a încă patru persoane, toți așezați pe pămînt. Doi dintre cei prezenți îmi erau necunoscuți.

— Vreau să-ți prezint doi prieteni, îmi zise Dobrescu.

— Dinu Cesianu, își spuse numele un bărbat înalt, cu ochii pătrunzători și fața inteligentă.

— Frasin Munteanu-Rîmnic, se recomandă celălalt, urnindu-se cu greu din poziția în care se afla tolănit.

Acesta era un om ca de 40—45 de ani, purta ochelari cu rame strălucitoare de metal. Nasul și fața îi erau într-un proces jalnic de jupuire. Am bănuit că omul era devitaminizat în ultimul grad, observîndu-i albeața feței care apărea de sub pielea închisă și uscată care se scămoșa ca un penaj ciudat.

— Am dorit să te cunosc și personal, îmi vorbi Munteanu cu voce rară și afectuoasă, după ce te cunoșteam numai din minunatele dumitale povestiri din Țara Moților, care mi-au parvenit la Roma, cînd eram în misiune. Azi am o zi bună, aș putea spune, nu numai că te-am cunoscut, dar și că am vești de acasă și un pachet primit la poartă din care îmi va face plăcere să ai și dumneata o părticică.

A fost pentru prima oară într-un an, cînd, după arestare, puneam mîna pe patru bucățele de zahăr cubic, pe o corăbioară și o jumară. Îmi părea aproape neverosimil că mai apucasem clipa să mă ating de asemenea delicatese. Frasin Munteanu s-a imprimat adînc în amintirea mea, prin această atenție foarte rară pe care mi-a arătat-o, prin vorba lui moale și mîngîietoare, cu atît mai binefăcătoare mie, cu cît el însuși avea nevoie de îmbărbătare și remontare.

Frasin Munteanu era fiul profesorului Ion Munteanu-Rîmnic din Ploiești, cumnatul marelui istoric Nicolae Iorga, sub președinția căruia acesta deținuse, pentru scurt timp, portofoliul Ministerului de Interne din România. Frasin Munteanu avea în el o aristocrație fină a sentimentelor și o sensibilitate umană care te captiva din prima clipă. Eforturile lui exagerate de a munci și de a se subordona cît mai perfect constrîngerilor disciplinare și de umilință în care ne aflam îi dădeau aerul unui om timorat. Oricum însă, Frasin Munteanu mi-a devenit și rămas un bun prieten în anii pe care aveam să-i trăim în Dobrogea. Aveam ocazii să mă întîlnesc deseori

cu el, mai ales la muncile de corvoadă interioară, brigada lui fiind în apropiere de a noastră. Munceam la construcții interioare, săpături de fundații pentru barăci, zidărie, la cuptoarele de ars var, la vidanjare etc., oriunde brigăzile noastre erau scoase împreună.

Brigadierul de la munci interioare era un italian din București, Mario Petrini. Acesta, se pare, fusese zidar afară și aici, împreună cu un alt frate Luigi (?) Petrini, de asemenea îndeminatec în construcții, lucrau, unul în interior, iar celălalt pe șantier, la început ca pontator și apoi ca brigadier pe un șantier de construcții. Magazionerul sculelor pentru munci interioare și păstrătorul scriptelor era Leon Humulescu (Herșcovici) care lucrase pe Sărindar, ca gazetar, la „Dimineața" și „Adevărul". Leon Humulescu făcea parte din acea categorie de evrei care reușeau să se facă întotdeauna și oriunde indispensabili, astfel că ajunsese unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai administrației. Scund, cu buze groase, picioarele scurte și răschirate, pe nas cu niște ochelari extrem de bombați sub care îi apăreau bulbii roșietici ai ochilor miopi, Leon Humulescu vorbea sîsîit și strecura în vorba lui un dozaj apreciabil de umor, niciodată secătuit, chiar și în împrejurările cînd fulgerele administrației se învîrteau pe deasupra capului său.

— Domnule Humulescu, l-am întrebat eu odată, după ce ajunseserăm să ne cunoaștem mai bine și ne permiteam unele confruntări mai intime. Cum se explică fenomenul în baza căruia evreii ies la suprafață oriunde în societatea umană, nu alunecă la fund ? Dumneata, de pildă, ai ajuns să-ți creezi o viață nu tocmai atît de imposibil de suportat aici, spre deosebire de marea masă a deținuților.

Leon Humulescu mi-a zîmbit larg, dezvelindu-și șiragul dinților mari și înnegriți. Apoi mi-a vorbit, aparent franc și cu voie bună.

— Uite de ce, tinere. Evreii sunt răspîndiți pretutindeni pe fața pămîntului. Prin rude sau prieteni, ei au posibilitatea să realizeze un contact permanent cu viața oamenilor de pe tot globul. Noi suntem, după cum vezi și știi, mai mult negustori și mijlocitori — de mărfuri, de valori, de idei etc. Întotdeauna ne îndreptăm spre acele locuri de pe pămînt unde bănuim că am putea să ne aflăm la interferența unor schimburi oarecare, într-o societate care nu are curajul aventurii financiare și, așa cum vezi, noi reușim aproape întotdeauna. Nu

uita că noi avem o anumită înțelepciune a investițiilor bazată pe o lungă experiență. Cît despre situația evreilor din închisori, noi suntem o excepție aici. Suntem mai puțini la număr, am reușit să atragem atenția administrației asupra noastră, prin contrast și contradicția aflării noastre în închisoare, într-o vreme cînd evreimea internațională jubilează pe culmi. Și, trebuie să mă crezi, treaba pe care o fac eu aici, de contabil, de organizator, de om flexibil ordinelor administrației și înțelegător al susceptibilității deținuților, este o treabă pe care nu știu cine ar putea-o face mai bine decît mine, urmaș al lui Nathan Înțeleptul, încheie el, aplecîndu-și capul pe un umăr și rîzînd cu poftă, în timp ce mă lovi prietenește peste umăr.

Eu am zîmbit convențional și mă pregăteam să trec la o altă întrebare, care apărea scadentă, în continuare, a curiozității mele, dar Leon Humulescu, omul care fusese al treilea pe lista partidului comunist în România după 1930, și care era sortit să devină comisarul afacerilor interne din România într-o eră comunistă, mi-a intuit, se pare, intenția, și de aceea a continuat imperturbabil, cu oarecare umor, care îl făcea agreabil :

— Eu sunt și ziarist. Mi-a plăcut să fiu întotdeauna lîngă surse. De aceea, mi se pare, am ajuns să fiu și în închisoare sub mareșalul Antonescu într-o situație asemănătoare. Oricum, acum plătesc acele favoruri. Dar sper că aceasta va fi ultima oară. Am îmbătrînit de acum și nu mai văd o altă revanșă din partea cuiva, pentru că nu văd nimic la orizont.

Nedespărțit de Leon Humulescu, după cîteva luni de la sosirea noastră la Peninsula, era Papa Follender, evreul pe care îl văzusem pentru prima oară înjugat la roabă. Papa Follender lucra la aranjarea sculelor, la numărătoarea și inventarierea lor sau la transmiterea unor ordine din partea administrației oamenilor de la munci, sau chiar a unor dispoziții din partea lui Humulescu sau Petrini. Grupului de ziariști aflați la Canal, Leon Humulescu ne era foarte familiar. Prin el am cunoscut o serie de ziariști din București și chiar din provincie. El a fost acela care mi l-a prezentat și pe scriitorul evreu Sergiu Dan, autorul unui roman de o oarecare vogă afară, *Arsenic*, și pe directorul teatrului evreiesc Barașeum din București, Markovits. Fără îndoială, Leon Humulescu era susținut și aici de oculta internațională a francmasoneriei, indiferent că aceasta fusese interzisă în România după 1946. După reîntoarcerea în URSS, din exil, a scriitorului Ilya Eh-

renburg, care reușise să împace cele două loji, a Occidentului (Albastră) cu a Orientului, avînd aprobarea tacită a Kremlinului, masoneria din România nu a mai constituit un dușman declarat al regimului, cum apăruse la începutul uzurpării puterii de stat, știindu-se că fostul rege Carol al II-lea și o camarilă intimă a sa au fost membrii acestei organizații ateiste și anticreștine. Dovada eclatantă o prezintă scriitorul Mihail Sadoveanu, care a ajuns curînd omul numărul doi al regimului comunist român. Odată, cineva mi-a spus că l-a surprins pe căpitanul Lazăr, comandantul lagărului (evreu și acesta), strîngînd mîna lui Leon Humulescu, extrem de amical, cînd aceștia se aflau în dosul magaziei de scule.

În afară de bucătari, care nu răbdau de foame, de grupul restrîns al pontatorilor și brigadierilor și de o serie de informatori, echipa lui Humulescu și muncitorii de la beciuri, mai era un grup de oameni care beneficiau de un regim alimentar aproape princiar, comparativ cu ceea ce aveam noi, plus că aceștia nu făceau efectiv o muncă istovitoare.

Acesta era grupul lui Gogu Tsaldaris, un grec din Constanța, care avea sub ordinele sale vidanjarea generală a lagărului și a sectorului administrației și batalionului de securitate, apoi reparațiunile electrice, de instalații și menținerea tuturor motoarelor aflătoare în perimetrul lagărului etc. Aghiotantul lui era un alt grec, Teodoridis, care, în speță, era șeful direct responsabil al echipelor de vidanjare. Teodoridis avea un om care căra cu sacaua excrementele din lagăr, vărsîndu-le afară pe cîmp într-o groapă imensă. Din întîmplare, omul care făcea această muncă parșivă era un moț din Scărișoara (Gîrda), Munții Apuseni, Ioan Pașca. Acesta își avea sora profesoară la Turda și ne cunoșteam foarte bine încă de afară, prin părinții noștri. Omul fusese închis împreună cu preotul ortodox local Diodor Todea, un admirabil slujitor al altarului și un om minunat. Ambii fuseseră bătuți îngrozitor la securitate, fiind tuberculizați. Părintele Todea a fost întors la închisoare, de la Canal, la un regim special, în vreme ce bietul Pașca a acceptat să îndeplinească munca pestilențială de curățitor de haznale. De cele mai multe ori sacaua era umplută de voluntari, cărora li se acorda cîte un polonic de mîncare în plus, de către Teodoridis, ori se încărca de deținuți pedepsiți între care și eu am fost de cîteva ori, recordul, însă, deținîndu-l un tînăr, Dan Cernovodeanu, băiatul unui croitor din București, un element eminent, cu studii juridice, care fusese colegul de clasă a fostului rege Mihai.

Ioan Pașca avea în seama lui un căluț roib cu care trăgea afară din lagăr sacaua și, alăturea de încă aproape două duzini de deținuți privilegiați, se bucura de dreptul de a ieși neînsoțit de gardă sau escortă. În timp ce Ioan Pașca a fost primul căruia i s-a acordat această excepție, ceilalți (ingineri, tehnicieni și cîțiva brigadieri) au urmat foarte tîrziu acestui regim. Ioan Pașca ne-a fost extrem de folositor în multe ocazii, făcîndu-ne reale servicii, în baza privilegiului de care se bucura. Prin ceilalți oameni din Munții Apuseni care lucrau la munci interioare, contactele noastre au rămas permanente și utile tot timpul pușcăriei la Canal. Electricianul lagărului a fost, pentru un timp, un băiat excepțional din Cluj, Ion Pop, numit între prieteni Popică, deoarece era mărunt la făptură și îi lipsea o ureche, în urma unui accident. Acesta căzuse cu lotul Armatei albe (regalist), era acum omul de legătură între ardeleni, mai ales, avînd dreptul de circulație necontrolat, ziua și noaptea, în tot lagărul.

În scurt timp am avut la Peninsula o rețea de informații interioare și exterioare mulțumitoare și sigură, reușind să dublăm legăturile, în unele cazuri.

* * *

Ce se petrecea afară în timpul acesta ?

După ce Mao Tse Tung a proclamat independența Republicii Populare Chineze la 21 septembrie 1949, foarte curînd armatele naționaliste au fost alungate de pe continent, refugiindu-se în Taiwan. Crearea Chinei roșii a constituit, fără îndoială, cea mai triumfătoare victorie marxistă din lume, după revoluția bolșevică din Rusia din 1917. În același timp, aceasta a însemnat și o înfrîngere categorică a prestigiului Statelor Unite, socotită, pînă aici, campionul lumii libere, întrucît principiile pe care le afirmase pînă aici, de protectoare a libertăților individuale și a popoarelor, au fost brutal călcate în picioare.

Pe de altă parte, prima explozie nucleară sovietică din toamna anului 1949 a atras atenția, o dată mai mult, liderilor lumii libere, că Uniunea Sovietică a apărut pe ring de acum ca un competitor extraordinar în concertul lumii și, ca atare, această forță nu mai putea fi neglijată. Dimpotrivă, Uniunea Sovietică trebuia privită cu toată seriozitatea, ca fiind expresia unei noi primejdii care se ridica în coasta lumii libere. Do-

vada intențiilor sale de confruntare cu lumea liberă, în scopul instaurării dictaturii proletare mondiale, a fost dezlănțuirea războiului din Coreea. Acest act de banditism a înspăimîntat lumea, cînd s-a auzit că 60.000 de oameni impecabil echipați din Coreea de Nord au trecut, la 25 iunie 1950, cu tancuri și armament nou fabricat de sovietici, pe teritoriul Coreei de Sud, producîndu-se cea mai mare criză internațională de după 1945. Convențiile ONU au fost violate flagrant, clătinîndu-se de la bun început acest organism internațional vicios. Trecerea paralelei 38 de către armatele comuniste din nord a făcut parte dintr-un plan de invazie studiat cu meticulozitate de către sovietici. Rusia comunistă urmărea includerea întregii Corei în zona ei de influență. Ei aveau cunoștință că Coreea de Sud nu era înarmată și, apoi, Kremlinul era convins că SUA nu va interveni. Dar lucrurile nu s-au petrecut chiar așa. La 27 iunie 1950 președintele Truman a adresat lumii acea viguroasă declarație de denunțare a politicii Uniunii Sovietice, spunînd printre altele : «Atacul asupra Coreei demonstrează clar și indubitabil că comuniștii au trecut de folosirea subversiunii pentru cucerirea națiunilor, și de acum vor folosi invaziunile armate și războiul.»

În aceeași zi de 27 iunie s-a întrunit Consiliul de Securitate care a aprobat imediata intervenție a armatelor ONU, pentru restabilirea păcii în Coreea.

Generalul erou american Douglas Mac Arthur a fost numit comandant suprem al armatelor ONU. Consiliul de Securitate a luat cu ușurință această istorică hotărire de intervenție, neîntîmpinînd nici un veto, care putea veni numai din partea Uniunii Sovietice, dar care, la acea dată, nu mai participa la ședințele de lucru ale acestui Consiliu, începînd încă din luna ianuarie 1950, ca semn de protest împotriva neeliminării Chinei naționaliste din Consiliu și înlocuirea ei cu China roșie.

Întreaga lume a privit cu înfrigurare desfășurarea operațiunilor militare din Coreea de Sud. Năvalnica înaintare și cucerire de teren din sud a început să îngrijoreze, mai ales, lumea liberă. Marele general Mac Arthur, nesocotind de la început tactica impusă de Washington, de «limitare a intervenției», a făcut o debarcare surprinzătoare în portul Inchon care deservește Seul, — capitala Coreei —, la sfîrșitul lunii septembrie. Prin această vertiginoasă intervenție, armatele ONU au rupt frontul armatelor comuniste, silind retragerea dezastruoasă a comuniștilor peste paralela 38. Generalul Mac

Arthur a început să bombardeze sistematic obiectivele din Coreea de Nord, producînd debandadă în rîndurile populației și armatei. Washington-ul a intervenit fără de întîrziere, în scopul evitării unui conflict mai extins, care purta în el germenele celui de-al treilea război mondial. Bravul general Mac Arthur văzînd odată cadavrele rămase după un bombardament asupra comuniștilor agresivi, se spune că a exclamat : «Iată un spectacol care place ochilor mei bătrîni». Acest înțelept vizionar american a fost desinvestit din funcțiunile sale de înalt comandant al armatelor ONU, de către președintele Truman, la 11 aprilie 1951, pe considerațiunea «limitării războiului», dar nu și a pericolului care rămînea amenințător pentru viitor. Soldații Chinei roșii au început să îngroașe rîndurile armatei Coreei de Nord, în timp ce rușii subvenționau din greu nevoile armatei cu echipament și provizii. Între China roșie și URSS exista, la acea vreme, un tratat de apărare comună care era susceptibil de a fi fost pus în practică ori de cîte ori ar fi fost nevoie.

România, la rîndul ei, sprijinea din plin ostilitățile provocate de Coreea de Nord. România ajuta nu numai cu alimentele pe care le sustrăgea necesităților primare ale unei țări învinse și spoliate pînă la sînge, dar și prin aducerea unui mare număr de copii și răniți coreeni în țară. Guvernul comunist a agravat astfel dublu împovărarea soartei bietului popor român : luîndu-se pîinea de la gura populației țării și, al doilea, întărind frontul internațional al comunismului, slăbind speranțele de eliberare a țărilor captive. Nu trebuie să se uite că din salariile mizerabile ale funcționarilor, ale oricărui salariat, se operau reduceri substanțiale pentru subvenționarea războiului coreean, sub titlul «contribuție benevolă pentru poporul coreean».

Viața noastră la Canal, în acele vremuri, suferea influența directă a evenimentelor din Asia. Viitorul părea incert și, de aceea, paza și constrîngerile diabolice în care eram integrați ca într-o imensă menghină se intensificau în toate chipurile.

Uneori, cum am mai amintit, eram scoși la numărătoare sau la diferite anunțuri pe platou, în timpul zilei, cînd eram în lagăr, fie numai cîteva brigăzi (schimbul doi și trei), fie aproape tot dispozitivul lagărului. Se auzeau trecînd prin văzduh avioanele americane, care făceau raiduri excentrice bazelor lor din Grecia și Turcia, rotindu-se deasupra Dobrogei. Era natural ca noi să ne ridicăm capetele spre cer.

— Toată lumea cu capul în pămînt, se auzea porunca primului brigadier sau a vreunui ofiţer prezent sau chiar a cîte unui gardian care se nimerea să fie în apropiere.

După acest avertisment, dacă totuşi vreunul dintre noi mai aveam curiozitatea să ne ridicăm ochii spre înălţimea cerului, de era observat de vreun om al administraţiei, era trecut imediat pe o listă şi seara pus în carceră. Iar dacă se întîmpla să dăm expresie indignării noastre, să protestăm împotriva acestei interdicţii bicisnice, eram puşi în lanţuri şi bătuţi nemilos.

Zecile de oameni ai regelui Mihai, cei cu mai multe speranţe aşezate în forţele idolului lor, crezîndu-l angajat în străinătate într-o luptă pe viaţă şi pe moarte alături de aliaţii care ne-au trădat pentru a ne elibera, erau aceia care pătimeau mai mult de pe urma curiozităţii lor. Ei nu aveau de unde şti că în timpul acesta Mihai, care se căsătorise în zilele de mare doliu al naţiunii române, la 10 iunie 1948 (cu o lună înainte fuseseră efectuate peste 20.000 de arestări în România) cu prinţesa Ana de Burbon-Parma, îşi trăia anii frumoşi, în lux şi opulenţă, pe diferite riviere, desmierdat de îmbrăţişările tinerei soţii, desfăşurînd din plin funcţiunile sale robuste de mascul sănătos, fără nici un regret faţă de suferinţele oamenilor care îndurau chinurile iadului şi pentru el, sau unii numai pentru el. Şi, aceştia erau oameni tineri, oameni dotaţi, oameni dornici de viaţă, oameni care îşi lăsaseră afară iubitele pe care nu aveau să le mai vadă sau întîlnească niciodată. Mai tîrziu, după ce am ajuns în SUA, am aflat că în acei ani de groază pentru ţară, regele şi o seamă de acoliţi ai săi şi cîţiva diplomaţi români au continuat să mai primească indemnizaţii de la guvernul român comunist, în baza unei înţelegeri care a existat între Mihai şi Ana Pauker, ministrul de externe, la retragerea lui Mihai în Occident.

În depărtare, pe Marea Neagră, din luna iunie 1950 pînă în 1951 spre toamnă, au rămas ancorate trei mari vase de război, la circa 30 de mile de mal. În tot acest interval, nu am observat ca vreuna dintre aceste ambarcaţiuni să se fi clintit din poziţia sa. Nu am putut să le identificăm apartenenţa şi pavilionul sub care erau, cu toate că aveam cîţiva amirali şi navigatori între noi. Mai mult ca sigur, acestea făceau parte din corpul naval al URSS sau al României, şi se aflau acolo în baza unui sistem de prevenţie defensivă. La acele vapoare de război ne puteam uita fără nici un risc. Şi aceasta nu numai pentru că ele se aflau pe linia orizontală a privirilor noastre,

dar, și pentru că nu erau ale dușmanilor regimului de la București. Pînă cînd acele ambarcațiuni nu s-au retras de la punctul de control maritim, noi am înțeles că situația internațională continuă să fie turbure, și aceasta ne dădea un sentiment de certitudine viitoare. În sufletele noastre mai pîlpîia luminița unei speranțe.

* * *

În jurul datei de 1 august 1950, mi-am auzit și eu numele citit de pe o listă a celor care primiseră pachete. Am simțit o asemenea emoție încît, la un moment dat, mi-am pierdut respirația. Nu-mi puteam discerne natura sentimentelor în prima clipă ; era impulsul năvalnic de a obține o certitudine că părinții îmi mai erau încă în viață și că prin acel pachet intram în contact magic cu ei, sau era la mijloc exclusiv declanșarea subită a unui complex de senzații, peste care domina tiranic foamea, dîndu-mi freamătul acela turburător că mă aflam în apropierea clipei cînd voi ajunge să mă satur, cel puțin o dată, cu alimentele pe care mă așteptam să le primesc de acasă.

La distribuirea pachetelor asista, de data aceasta, și comandantul lagărului Zamfirescu. În dosul unei mese lungi, așezată în curte lîngă bucătărie, erau cîțiva brigadieri și doi gardieni însărcinați cu desfacerea și predarea pachetelor. Zamfirescu se plimba de la unul la altul și, uneori, aproba ceva în plus de cota admisă sau oprea ceea ce i se părea impropriu necesităților oamenilor, după bunul său plac.

Cînd mi-am auzit numele, m-am apropiat de masă, chilug și slab ca un schelet, cum eram. Se nimerise ca pachetul meu să ajungă în mîinile lui Tsaldaris, grecul cu gospodăria internă a lagărului, ale cărui funcțiune și considerație din partea administrației erau ceva mai mari ca ale unui brigadier de rînd. Omul fiind o cunoștință mai veche a unui bun prieten de-al meu, poetul macedonean Teohar Mihădaș, care se afla și el la Canal într-o altă brigadă, mi s-a părut amabil cu mine ori de cîte ori se întîmpla să ne vedem și aceasta, mai ales, că nu avusesem niciodată ocazia să lucrez sub autoritatea sa directă, ci numai a subordonaților săi.

Tsaldaris mi-a zîmbit discret și a început să taie pînza în care erau împachetate lucrurile și alimentele trimise. Înainte însă de a spinteca pînza, a întors întreg pachetul spre mine cu adresa scrisă, cu intenția vădită ca să pot citi scrisul. Era cu strictețe interzisă intrarea în lumea deținuților a oricărui fel

de notă, chiar a unei simple adrese. M-am cutremurat de fericire ; tatăl meu scrisese cu litere mari, late, cu sfîrșiturile literelor încovoiate, numele meu și adresa lagărului. În colțul de return am descoperit literele mici, incerte și strîmtorate ale mamei mele. Mi-a fost destul să înțeleg că lumea de afară nu era pierdută pentru mine, de îndată ce cele mai scumpe ființe erau încă în viață.

Tsaldaris a desfăcut pachetul cu oarecare grijă. Primul lucru care s-a descoperit vederii mele au fost cîteva spice mari de grîu, roșietice ca aurul, pe firele de pai galbene ca mierea. Fața lui Tsaldaris s-a luminat de această surpriză care era, însă, cu mult mai mult surpriza mea. Comandantul lagărului Zamfirescu s-a apropiat zîmbind, cu țigara între dinți, a luat spicele în mîinile sale butucănoase, s-a uitat cu interes la ele, și pentru că spicele erau cu adevărat excepțional de reușite, nu și-a putut reține admirația :

— Frumos grîu !

După această exclamație, s-a întors către mine și mi-a zis :

— Ce zici, banditule ? Să-ți dau spicele acestea sau să le calc în picioare ?

Eu nu am scos nici un cuvînt. Ochii îmi erau însă înecați în lacrimi și nu mai aveam glas în acele clipe, fiindu-mi doar în minte imaginea părinților care trebuie că au lucrat din greu, fără de ajutorul meu, pentru această recoltă. Am întins doar mîinile spre el, în mod cu totul inconștient de ceea ce făceam.

— Ia-le, cu toate că nu le meriți. Nu tu ai lucrat pentru o asemenea recoltă și de aceea nu ai avea dreptul să te bucuri de nimic. Tu numai ai uneltit împotriva țăranilor și a clasei muncitoare. Te știu eu foarte bine !

Zamfirescu nu știa prea multe despre mine, pentru că niciodată nu am avut vreo convorbire cu el, și cu atît mai mult nu știa că eu am fost acela care de cîțiva ani munceam ogorul părinților mei, la fel ca toți țăranii români, că eu însumi am fost arestat de pe ogor și că aceste spice splendide de grîu erau rezultatul muncii părinților mei de peste 70 de ani, care, la vîrsta lor, făcuseră singuri însămînțările în lipsa mea, după ce eu am fost întemnițat.

Luîndu-mi lucrurile într-un dos de pernă, m-am îndreptat adînc turburat spre baraca mea. În curticica din fața barăcii se aflau cîțiva țărani din dormitoarele barăcii noastre. Trecînd printre ei, aceștia au văzut spicele de grîu care ieșeau din dosul

pernii. M-au înconjurat degrabă și mi-au cerut să le arăt grîul. În preajma locului nostru de munci nu am văzut undurind nici o holdă de grîu în cele patru veri cît am robit în Dobrogea.

Moș Victor Gherman, care se nimerise și el printre acei țărani, a luat cu sfințenie spicele în mîinile sale și în aceeași clipă a căzut în genunchi, hohotind de plîns și închinîndu-se în fața lor, făcînd cruci mari peste pieptul său. Ceilalți țărani și-au făcut și ei semnul crucii și apoi, pe rînd, și-au trecut spicele peste frunți, sărutînd boabele mari, aurii-roșietice.

— Doamne, am auzit vaietul unuia dintre ei. Cînd om mai aduna și noi cu mîinile noastre darurile Tale de pe ogoarele noastre?

— Bun grîu la oameni în hambare anul ăsta, făcu un altul.

Eu mi-am luat spicele în tăcere și mi-am continuat drumul spre dormitor, abia reținîndu-mi lacrimile.

În minte mi-a revenit remarca unui țăran făcută cu cîteva săptămîni în urmă, cînd avusesem o convorbire cu el.

— Grîul cel bun se ține la hambar; nu se vinde, nu se risipește. Noi suntem grîul cel bun al țării. Pe noi ne-au adunat în aceste jitnițe stăpînii zgîrciți ca să nu ne piardă. Că deodată ce se prăpădește grîul cel bun, se înalță pălămida și alte buruieni și urmează foametea.

Grîul cel bun era în brațele mele, era în mîinile oamenilor care continuau să-l semene și să-l stringă afară, și el era, în același timp, chiar lîngă mine, în acest lagăr blestemat și în altele, sub chipul acestor țărani aleși pentru martiriul național, acești țărani care i se închinau lui, și care, ei înșiși, erau boabele de mare preț ale țării noastre, sămînța de întotdeauna a renașterii rasei noastre.

12. Brigadierii

Nu se va putea epuiza niciodată, oricît s-ar scrie, tot ceea ce trebuiește să fie cunoscut, despre ceea ce a însemnat teroarea administrației, exercitată prin biroul politic, de miliția subordonată cu sarcini speciale în lagăr și în interiorul șantierelor de muncă, precum și de instructorii din lagăr și de întreg aparatul de pază al securității, care ne-au ținut ca într-un imens clește, în toți acei ani de aspră robie de la Canal. De asemenea, aceleași elemente au fost uneltele de torturare în toate cele-

lalte lagăre, din Balta Brăilei sau de la minele subterane de la minele de plumb Cavnic, Baia Sprie și Nistru, la barajul Bicaz și alte locuri infame de exploatare crudă a muncii neplătite a deținuților politici. Dar crearea și menținerea unei atmosfere de tensiune și șoc continuu nu ar fi fost posibile fără existența unei garnituri complicate și bine ajustate, bine dresate și devotate, de deținuți, care au admis să colaboreze nemijlocit și criminal cu administrația și agenții ei, pentru distrugerea biologică și morală a zecilor de mii de deținuți politici de-a lungul Canalului.

Brigadierul, pontatorul și informatorul erau uneltele de lucru imediate ale ofițerului politic, politrucul din lagăr. Așa cum am mai amintit, în spatele acestuia, se afla aliniată întreaga ierarhie a partidului comunist, de la secretarul de partid al orașului și județului Constanța, pînă la ministrul de interne, Alexandru Drăghici, direcțiunea politică a Canalului și toți membrii comitetului executiv al partidului comunist român, al cărui cap era, în acea vreme, Gh. Gheorghiu-Dej, dușmanul feroce al fericirii poporului român, ucigașul crud al unui neam de oameni care n-au ridicat ura, furcile și armele niciodată și niciînd în istoria sa, contra nimănui, decît atunci cînd nu mai puteau îndura siluirea și cuțitul care le ajungeau la oase.

Brigadierul avea în subordinea sa între 70 și 90 de oameni. În cazuri excepționale, erau și mai mulți. În timp ce deținuții unei brigăzi dormeau într-un dormitor comun, brigadierul și pontatorul aveau un dormitor aparte, în care se țineau și evidențele de muncă ale deținuților de brigadă. Brigadierul era ales de administrație în baza unor recomandații pe care administrația le deținea din dosarul însoțitor, execuțional, al fiecărui deținut. În acest dosar execuțional se afla fișa individuală cu indicarea pedepsei, fapta incriminată penal și caracterizarea periculozității deținutului. Apoi, tot în acel dosar, se mai afla o caracterizare a organelor de securitate exterioară, de pe vremea cînd omul încă se afla sub ochiul supraveghetor al organelor de siguranță a statului, apoi a atitudinii sale față de partid și regim, a comportamentului său cu organele de anchetă — de cooperare sau ostilitate —, cu administrația penitenciarelor pe unde a trecut, față de oamenii politici de ieri și de azi, caracterul său, slăbiciuni, condiții psihologice speciale, influență socială, origine socială etc. Nu am fost mirați să constatăm că de la început au fost aleși circa 80% brigadieri și pontatori dintre foștii subofițeri ai jandarmeriei ante-

rioare regimului comunist, între care includem și pe foștii agenți de poliție — polițai și comisari —, după care urmau oameni din cele mai variate cîmpuri de activitate, ca muncitori, țărani, studenți, elevi, sectari, ofițeri și chiar avocați și preoți. Întrucît nici unul dintre cei care au fost numiți brigadieri sau pontatori nu reușeau să-și ascundă trecutul, deoarece erau aici oameni din absolut toată țară, am avut posibilitatea să deducem cu exactitate, că exclusiv acei indivizi, care și afară au servit regimul într-o formă sau alta, fiind cozi de topor sau «piei de iepure» (numirea camuflată a securității pentru informatorii rurali) sau care, la procese, au acceptat să dezavueze fără rezervă scopurile organizațiilor din care făceau parte sau pe membrii ei, sau implicînd alte persoane în proces, încercînd să-și diminueze responsabilitatea faptelor pentru a obține o pedeapsă mai mică el personal și, în același timp, sau în cele mai multe cazuri, sprijinind procuratura să ceară o pedeapsă maximă sau chiar capitală împotriva unor persoane vizate în mod special de securitate, numai aceste persoane amintite mai sus au ajuns să dețină sceptre în lagăr.

Atribuțiunile aparente ale brigadierului erau de a organiza brigada în grupe de muncă, de a le comunica oamenilor normele de realizat, de a îngriji să fie scoși la raport deținuții bolnavi care nu puteau ieși la muncă și de a avea grijă să se distribuie hrana oamenilor din subordine. Brigadierul nu avea latitudinea să scutească pe nimeni de la muncă fără avizul medicului și aprobarea administrației. De asemenea, brigadierul însoțea oamenii la infirmerie, le comunica acestora actele transmise de la administrație, conducea coloana de muncă pe șantierul respectiv înlăuntrul cordonului de pază, fixa rotația de serviciu administrativ în interiorul barăcii (pentru curățenie, aducerea mîncării și pîinii de la bucătărie și magazie), hotăra programarea plantoanelor de noapte și, în fine, asigura canalul direct și permanent de comunicare între administrație și deținut.

Pontatorul ținea scriptele brigăzii. El măsura și repartiza munca în fiecare zi, marca realizarea normelor, insuficiențele în muncă, atitudinea oamenilor în muncă, colaborarea lor sau acțiunile de sabotaj observate, precum și delăsările.

Atît brigadierul, cît și pontatorul aveau în mîna lor toată viața unui om din lagăr. Pe baza rapoartelor lor favorabile, se admiteau deținutului scrisoarea teoretică lunară, pachetul lunar de 5 kg. sau vorbitorul. Dacă aceste rapoarte erau nega-

tive, omul era sortit șicanelor posibile și imposibile, pentru a-l readuce pe linia dorită de administrație. Eu personal nu am avut dreptul la nici un vorbitor în cei trei ani și două luni de Canal. Am primit, în schimb, șase pachete și trei scrisori de la părinți. Alții s-au bucurat de pachete și scrisori lunare, iar unii nu au primit nici cît am primit eu.

Pontatorul se alegea după aceleași criterii ca și brigadierii. Dintre brigadieri era ales primul-brigadier, care avea sarcina controlului general interior al activității lagărului. Acesta nu ieșea pe șantier, nu avea contact cu deținutul de rînd decît rareori, lucrînd tot timpul cu brigadierii, pontatorii, informatorii și plantoanele. El era cel mai important element al administrației din interiorul lagărului. După cîte se va vedea, unui astfel de prim-brigadier i s-a dat chiar o armă de către ofițerul politic al lagărului ca acesta să ucidă un om în incita lagărului cu acea armă.

Informatorul sau «turnătorul», cum i se mai spunea, era individul care reprezenta, în fiecare brigadă, ochiul și urechea administrației. Acesta era cunoscut unanim în fiecare brigadă și, mai mult, în timp, aproape în tot lagărul. Acesta nu putea să fie cunoscut decît într-un timp mai îndelungat în alte brigăzi și, de aceea, lucrînd în colaborare camuflată cu alți turnători, din alte brigăzi și din alte barăci, reușea să colecteze informații abundente administrației pînă ce era descoperit. Informațiile erau predate, după caz, brigadierului, pontatorului, primului brigadier, plantonului de la biroul central sau chiar direct unui ofițer din biroul politic. În brigada mea, pentru mai mult de 18 luni, am avut unul dintre cei mai periculoși informatori din lagăr, un oarecare Maftei, un student întîrziat, de prin părțile de nord ale Moldovei. Acesta părea un individ degenerat, cu capul mare, trupul chircit, extrem de blond, aproape alb, cu părul rar și fața osoasă. Scria zilnic pagini întregi de hîrtie, fără nici o jenă, pe o măsuță din dormitorul nostru. Într-o noapte, tîrziu, ieșind afară și la întoarcere, văzîndu-l că scria de zor și, pasămite, vroind să par interesat, crezînd că îi va face plăcere, l-am întrebat :

— Îmi dai voie să te întreb, ce tot scrii dumneata, domnule Maftei ?

Studentul și-a ridicat fața clorotică spre mine, mi-a rînjit ca un animal încolțit deasupra hranei și mi-a zis cu vocea înceată și apăsată, printre dinți :

— Nu este treaba dumitale să știi. Mai bine vezi-ți de somn.

Am fost extrem de șocat de limbajul acestui om, care era și șeful unei grupe, cu atît mai mult cu cît acest individ era prieten bun cu un fost coleg de liceu de-al meu, care se afla și el în aceeași brigadă cu mine, notarul Nicolae Purdea. Pe Nicolea Purdea îl bănuiam că lucrează cu Maftei, dar, pentru că odată mi-a făcut un real serviciu, atrăgîndu-mi atenția unei primejdii care se rotea deasupra capului meu și de care m-am ferit la vreme datorită avertizării sale, nu am întrerupt discuțiile ocazionale cu el. Mi s-a părut că Nicolae Purdea temperase pornirile lui Maftei împotriva mea, porniri dușmănoase îndreptate împotriva tuturor intelectualilor brigăzii, de altfel. Maftei mă saluta dimineața și, cînd se nimerea să-mi transmită vreun ordin, îmi vorbea cu oarecare politețe. Maftei cerceta foarte des, seară de seară, brigada studenților și putea fi văzut deseori intrînd la birouri. Este cazul să amintesc că Maftei venea de la Pitești.

Toți acești oameni amintiți mai sus — brigadieri, pontatori și informatori — au făcut tot atît rău în rîndurile deținuților cît și administrația criminală. Informatorii nu reușeau să rămînă infinit necunoscuți oamenilor, din cauza unor privilegii care li se acordau. Brigadierul, care avea putere suverană asupra hîrdăului cu mîncare, numea aproape cu regularitate pe turnători la distribuirea suplimentelor. Aceste suplimente, cum am mai amintit, erau sustrase din alocația noastră de hrană. În general, turnătorii lucrau mai ușor, li se acordau munci preferențiale și cînd le venea rîndul de serviciu ca plantoane peste noapte, care se făceau în ordinea grupelor, alfabetic, întotdeauna se afla vreun motiv ca ei să fie evitați sau, în cazul cel mai rău, să fie puși fie schimbul unu sau patru, la schimbul doi și trei apărînd, ca din senin, în acea seară, doi oameni pedepsiți de brigadier sau de administrație. În afară de acestea, mai aveau și alte favoruri, cum erau primirea lunară a pachetului, acordarea vorbitorului lună de lună (pentru marea majoritate, vorbitorul se acorda numai o dată la șase luni), a vorbitorului familial (pentru acest fel de vorbitor, administrația a pus la dispoziția unei anumite categorii de deținuți, cîteva dormitoare, într-o baracă interioară lagărului, în apropierea porții, unde deținutul se întîlnea cu soția, sau pretinsa soție, peste noapte), apoi pentru ei nu se aplica nici o restricție la cumpărarea de țigări, unt, biscuiți, marmeladă, de la chioșcul alimentar. În schimbul acestor beneficii care, trebuie să mărturisim, în acea epocă de înflămînzire

îngrozitoare, erau de extraordinar ajutor, putînd să salveze un om de la moarte, mulți dintre deținuții închisorilor din țară și din lagărele de muncă forțată s-au transformat în adevărate hiene hrăpărețe, devoratoare ale propriilor frați.

Nu trebuie să se piardă din vedere că toate favorurile amintite mai sus se acordau, într-o mai mare măsură, brigadierilor, pontatorilor, persoanelor care lucrau la cabinetul tehnic sau contabil al lagărului, cîtorva șefi de șantier — ingineri deținuți — și cîtorva medici care colaborau cu administrația lagărului.

Se pare curios — dar este explicabil, totuși —, denunțătorii și informatorii au fost mai numeroși în prima fază de arestări și condamnări masive ale tribunalelor militare din România, perioada 1949—1954, decît în faza a doua, aproape tot așa de masivă dintre anii 1959—1964. În faza a doua nu se mai năștea noi turnători în legăre și penitenciare, ci tot cei vechi apăreau la suprafață, și cum nu toți aceștia au fost arestați a doua oară, numărul lor a fost, în mod natural, mai redus. Printre turnătorii din faza a doua nu am inclus pe foștii membri de partid sau pe foștii colaboraționiști politici de afară, care au nimerit la închisoare și care și aici practicau aceeași degradantă funcție de trădare a omului, ca a doua natură a lor.

Brigadierul și toți agenții din sînul nostru care lucrau cu el erau indivizi care s-au rupt de masa deținuților, care nu aveau nici o relație prietenească cu nici un alt deținut, chiar dacă acesta i-ar fi fost frate sau tată, și nici nu tolerau vreo prietenie care ar fi mijit sau ar fi tins să se închege între oamenii în suferință. Cînd se observa o apropiere afectivă sau de interes între oameni, brigadierul și acoliții lui sesizau imediat biroul politic care intervenea prompt, spărgînd nucleul eventual, oamenii fiind transferați dintr-o brigadă în alta, sau chiar la alte lagăre, pentru retezarea oricărui contact posibil în viitor. Categoria deținuților de mai sus, adică cei cu funcții văzute și nevăzute în solda administrației, era compusă din oameni duri, dezumanizați, unelte oarbe și ordinare în mîinile unor criminali de profesiune, sadici și bestiali. Tipul brigadierului de la Canal va rămîne ca o amintire monstruoasă a oricărui deținut politic, susceptibilă de a-i produce coșmare ori de cîte ori îi va reveni în minte sau în imaginație. Acești oameni au făcut tot atîta rău cît și administrația în rîndurile deținuților politici din lagăr, dacă nu, uneori, mai mult, pentru că de ei nu te puteai feri.

* * *

Cum am mai menționat, numai rareori brigadierii, pontatorii și informatorii făceau parte din categoria deținuților politici propriu-ziși, în afară de cazurile cînd nu erau studenți reeducați la Pitești sau jandarmi ori polițiști. Consider că relatarea identificării brigadierilor pe care i-am avut la Canal în cei trei ani și trei luni cît au durat lucrările va reuși să revele caracterul selecțiunii oamenilor cu care administrația a colaborat pentru exploatarea și asuprirea noastră abjectă.

În perioada mai 1950—iulie 1953 cît am fost ținut la Canal, am avut șapte brigadieri. Dintre aceștia, doi au fost criminali de război : căpitanul Ioan Mitucă (mai 1950—iulie 1950) și plutonierul major de jandarmi Grigore Pop (octombrie 1952—iulie 1953) ; doi au fost frontierișți : căpitanul de navă civilă Vasile Buiucă (iulie 1950—aprilie 1951) și avocatul Ioan Drescanu (aprilie 1951—octombrie 1951), ultimul fiind, imediat după 1945, lider al tineretului național-liberal din București ; doi au fost studenți reeducați la Pitești : Lie Pompiliu (octombrie 1951—martie 1952) și Vasile Marian (martie 1952—iulie 1952), și, în fine, unul a fost țăran maramureșan din Iehud, Dumitru Pop, membrul unei organizații țărănești din rezistență (iulie 1952—octombrie 1952).

Dintre prim-brigadieri, trei au fost plutonieri de jandarmi : Neagu, Cojocaru și Gujbă, toți judecați pentru crimă de război ; unul a fost profesor, Constantin Madan, judecat pentru crimă de război ; unul a fost student reeducat la Pitești, Grama, și ultimul prim-brigadier a fost un oarecare Barnoschi, un om mărunt, extrem de negru și neînchipuit de brutal, de care nu am putut afla decît că era din Basarabia, dar nu am știut niciodată pentru ce vină a fost condamnat și nici ce meserie a avut afară. Acest Barnoschi a fost în funcțiunea de prim-brigadier doar în ultimele trei luni înainte de închiderea lagărului Peninsula, iulie 1953. A mai fost un prim-brigadier adjunct, un fost căpitan din armata regală română, al cărui nume nu mi l-am putut reaminti, care a funcționat în perioada turbure, imediat după moartea lui Stalin. Cu toate că toți cei numiți mai sus au îndeplinit funcțiunea de prim-brigadieri, uneori, în anumite perioade de timp, numai cîte unul dintre aceștia apărea însărcinat exclusiv cu exercitarea acestei calități, ceilalți primind, interimar, alte funcțiuni în lagăr, fiind însă tot timpul păstrați în apropierea biroului politic și a administrației. Se pare că după moartea lui Stalin, Barnoschi și-a

însușit toată puterea peste toți primii-brigadieri de pînă aici, de unde noi ne făceam impresia că acest individ apărut peste noapte în lagăr, ori era un deținut de drept comun, ori era un agent special de securitate introdus între noi, pentru asigurarea unui control riguros asupra noastră.

Încercînd să prezint un tabel general al brigadierilor de la Peninsula, voi categorisi și de data aceasta, ca mai sus, brigadierii, pe anumite grupe, pentru a învedera, o dată mai mult, metoda de selecționare a acestor indivizi care au colaborat nemijlocit, permanent și tiranic cu administrația în asuprirea noastră, în exploatarea noastră și dărîmarea noastră biologică și morală și, în multe cazuri, în uciderea noastră. Din cei aproximativ 70 de brigadieri cîți au fost odată, în perioada de vîrf a anului 1952 vara, cînd se aflau la Canal-Peninsula cei mai numeroși deținuți politici și reținuți administrativi, îmi amintesc de aproximativ jumătate dintre aceștia.

Astfel, au fost, dintre cei de care îmi amintesc, 13 foști plutonieri sau plutonieri majori de jandarmi, absolut toți judecați pentru crime de război. Aceștia au fost : Ioan Slăvoacă, Vasile Pop, Neagu, Const. Cojocaru, Solomon, Subțirică, Vasile Matei, Iancu Matei, Zubrinschi, Hupșcă, Petru Homorogan, Bunescu, V. Gujbă. În al doilea lot de care îmi amintesc parțial, format din țărani, muncitori sau meseriași, amintesc 11 nume : Ioan Pop-Iehud, Dumitru Pop-Iehud (frați), frații Mario și Luigi Petrini, Ghita, Stelian Ologiu, Dobrescu, Gh. Iancu, Brezoianu, Ioan Mireanu, Ioan Ludușan și Barnoschi (?). Dintre studenți și elevi am 10 nume odioase în amintirea mea : Gh. Marian, Vasile Marian (elev), Văcaru, Lie Pompiliu, Coriolan Gherman, Grama, Burculeț, Enăchescu, Lupașcu, Morărescu. Dintre așa considerații intelectuali, Leon Humulescu, Constantin Madan și Ioan Dresoan. Ofițeri, navigatori sau armurieri : Vasile Buiucă, Ioan Mitucă, Ioan Bogdănescu, Gogu Tsaldaris.

Desigur, lista este incompletă, cum am menționat, dar dacă se va reface odată în întregime, cred că proporția va rămîne neschimbată în ceea ce privește ponderea categoriilor discriminate mai sus, precum și natura pedepselor sub care aceștia stăteau.

Ar mai fi de adăugat lista numeroasă a pontatorilor și informatorilor, dar ne vom mulțumi ca pe aceștia să-i amintim doar atunci cînd vom avea de făcut vreo mențiune specială asupra rolului lor infam și asupritor, în lucrarea de colabo-

rare mîrşavă cu organele de securitate, în dauna miilor de deţinuţi politici şi administrativi. Activităţile acestora nu sunt mai neglijabile decît ale brigadierilor, în cele mai multe cazuri, dar socotim că o enumerare, chiar parţială a acestora, a cîtorva zeci de nume de care ne amintim, ar îngreuna lectura acestei cărţi care ar dori să fie mai degrabă un ghid în labirintul aproape fără de ieşire al muncilor şi suferinţelor de la Canal, şi nicidecum expozeul exhaustiv al unei drame cutremurătoare, pentru a cărei reconstituire integrală îmi lipsesc detaliile necesare.

13. Culegătorii de perle

In memoria fiecărui om se încrustează unele amintiri care, oricîtă vreme ar trece şi orice eforturi s-ar face pentru înăbuşirea lor, rămîn mereu vii. Un incitant oarecare, chiar impropriu impresiei originare, dar din perimetrul afectiv apropiat aceleia, va provoca, prin percuţie, ieşirea la suprafaţă a acelei amintiri care, într-un anumit fel, constituie o obsesie dominantă în subconştientul nostru.

Mie, audierea operei lui Georges Bizet, *Pescuitorii de perle*, scăldată în acea lumină vibrantă de sunete graţioase de un pitoresc pretenţios, depănată pe o scară de emoţii atît de profund umane, încît ai impresia că te afli lîngă sursa primară a vieţii virgiliene, îmi suscită amintirea unei ierni la Canal, în cariera de piatră Canara. Ori menuetul celebru' al lui Boccherini, acea piesă elegantă şi gravă totodată care l-a făcut, printre altele, nemuritor pe marele compozitor italian din secolul al 18-lea, îmi reînvie în suflet zilele de cumplită teroare după închisoarea Aiud 1950, cînd un planton fluiera părţi din această perlă muzicală, în fiecare dimineaţă cînd curăţa coridorul din faţa celulei mele.

Era prin luna ianuarie sau februarie. Peste dealuri stăruia zăpada albă, pe alocurea troienită, încreţită sau scămoşată de furia vînturilor care măturau continuu Dobrogea tot timpul iernii. Lucram la sfărîmat piatră pentru terasamente de cale ferată şi şosele. Brigada noastră ocupase o platformă îngustă sub poalele unui deal dinamitat în partea superioară, pentru dislocarea stîncilor care, în lespezi enorme şi bolovani colosali, cădeau la vale, de unde erau încărcaţi în vagoane şi

transportați, o parte la capul Midia, pentru construirea barajului.

Noi izbeam cu baroasele în bolovanii aflați în vale și, după ce reușeam să-i fărîmițăm în mai multe bucăți, ne așezam în jurul grămezilor de piatră să le sfărîmăm cu ciocănelele pînă la dimensiunile unui ou de gîscă. Din ceea ce fusese norma de 750 cm^3 de om pe zi, ajunseserăm la 1,25 m^3 de om. Era extrem de greu, și pentru marea majoritate, de-a dreptul imposibil, să se atingă norma obligatorie.

Printre noi se afla un om scund, cu fața ascuțită, ca un fel de gîndac, îmbrăcat în hainele proprii, un palton negru, de acum jegos, pantofi scofîlciți în picioare și pe cap o pălărie de fetru cu boruri largi, clăpăuge, din cauza ploilor și zăpezilor care căzuseră peste ea. Era foarte greu să-i fi putut identifica meseria de afară. Ochelarii cu rame de metal pe care îi purta pe nas, fiind miop, îi dădeau înfățișarea unui grefier de tribunal, a unui profesor de matematică sau a unui funcționar obscur din vreun birou al vreunei instituții vaste. Aveam impresia că Gheorghe Calinici intenționa să se afunde într-un fel de anonimat printre deținuți, ceea ce nu reușea, chiar din cauza îmbrăcămintei și felului straniu de a se comporta, precum și a unei atitudini curioase pe care o avea la muncă. Întotdeauna Calinici afla o altă cale de muncă decît ceilalți oameni, care o făceau, mai mult sau mai puțin, într-o formă asemănătoare.

De pildă, cînd ne revenea munca la spart de piatră, acest om nu se repezea ca majoritatea deținuților să-și aleagă un baros sau un ciocănel mai bun, ci își deșerta fără grabă traista pestriță în care își ținea, de obicei, gamela și sfertul de pîine, și se urca încet pe panta dealului ca să-și înceapă lucrul după concepția sa. Cu mîinile învelite în cîrpe, Calinici începea să răscolească crusta zăpezii și să culeagă pietrele potrivite pentru prisma pe care trebuia să o prezinte pontatorului la terminarea orelor de lucru.

Așa cum ferea zăpada cu mîna, mi se părea uneori că vedeam oile părinților mei cînd le scoteam iarna prin grădină de era vreme mai bună, și ele începeau să scormonească cu picioarele în zăpadă după mușchii verzi dintre pomi. Truda lui Calinici era extrem de obositoare și cu cel mai scăzut randament posibil. Reușea să adune cîte o traistă de pietre în aproximativ o oră. Pînă seara, abia aduna 200 cm^3 de piatră

într-o movilită pe care o preda cu fața senină pontatorului, care era întotdeauna nemulțumit de productivitatea sa.

— Eu nu am dat cu ciocanul niciodată în viață, mi-a spus el, odată. Am o adevărată repulsie să sparg pietre. Nici nuci nu am sfărmat vreodată. Cred că ochelarii pe care trebuie să-i port justifică suficient evaziunea mea, mi-a zis el zîmbind. Apoi, ca încheiere ; nu au să mă facă ciocănarii pe mine ciocănar.

(Era o aluzie la noua conducere proletară, cei mai mulți fiind de extracție muncitorească, din fabrici, și apoi, emblema partidului comunist, secera și ciocanul.)

Mi-am dat seama că acest om reprezenta un protest viu și conștient împotriva muncii forțate la care eram puși. Știa să-și aleagă calea de sabotare cea mai inteligentă și mai lipsită de riscuri. Cînd brigadierul și un instructor l-au obligat să-și așeze ochelari de sită peste ochelarii săi, Calinici nu s-a opus, dar și-a rupt toartele ochelarilor, chipurile, forțîndu-se să suprapună ochelarii reglementari de sită peste lentilele sale. În acea zi Calinici a lucrat cu ochelarii legați cu o sîrmă, dar tot la cules de piatră.

Cînd, în brigăzile vecine, au apărut apoi categoria așa numiților deținuți sau reținuți administrativi — oameni luați de acasă și trimiși la Canal după bunul plac al organelor Ministerului de Interne, fără nici o judecată —, mulți bătrîni au prins să împrumute metoda de lucru a lui Calinici, neputînd lucra cu baroasele sau cu ciocanele.

Pe coastele devastate de explozii ale carierei, în zăpada strălucitoare ca o oglindă în diminețile reci sub minus 10°, culegătorii de pietre reprezentau un tablou unic prin măreția tragediei în care ne aflam și cruzimea tiraniei în care oameni ai secolului al XX-lea erau condamnați să robească pentru o bucată de pîine și o ciorbă de arpacaș.

* * *

La cîteva luni am fost dotați cu echipament cazon, o zeghe, pantaloni și o manta, toate vărgate, ca să nu putem evada. La lagărele sau pe șantierele care aveau o pază mai strînsă sau oameni inapți — foști ofițeri superiori, politicieni infirmi etc., care lucrau la grădinile de zarzavat ale Canalului —, acestora nu li s-au dat efecte cazone de penitenciar,

decît în cazurile cînd oamenii rămîneau efectiv cu fundurile goale, nemaiputînd ieși la muncă dacă nu li s-ar fi dat îmbrăcăminte.

După un timp, echipamentul cazon sau al nostru propriu a început să se distrugă. Întîi, ne-au căzut nasturii. Dacă nu reușeam să ni-i găsim, încheierea mantăii, a hainei sau a prohabului de la pantaloni în zilele de ger prezenta probleme foarte grave, amenințîndu-ne sănătatea. Nimeni dintre aceia care nu au trăit în sărăcia crasă și sub restricțiile draconice ale unui regim comunist nu va cunoaște fericirea de a avea un nasture la nevoie. Curînd oamenii au început să suplinească nasturii lipsă de os, sidef sau cazeină, cu bucățele de lemn, legate cu sîrmă sau capete de sfoară.

Unul dintre șefii unei grupe din brigada în care eram eu era la un moment dat un tînăr voinic, nu prea înalt, dar extrem de bine legat și proporționat. Noi îl știam pe Gheorghe Nicolaescu că ar fi fost afară marinar dar, odată, acesta mi-a spus că pe vremuri fusese într-un timp boxer, lucru care părea plauzibil, dacă se avea în vedere constituția acestui om, chiar dacă acum era scăzut considerabil din adevăratele proporții. După cinci ani, cînd l-am întîlnit pe străzile Bucureștiului, mi-a spus că își cîștiga existența ca instructor de box la un club muncitoresc oarecare din capitală.

Nicolaescu nu a primit niciodată vreun pachet la Canal. În cazul lui nu opera nici o discriminare, fiind bun muncitor, supus disciplinei, cu origine socială relativ sănătoasă, ca fiul unei văduve de război, mamă a cinci copii. Dar, se părea, nu avea pe nimeni să-i poarte de grijă și acest lucru îi dădea un sentiment de tulburătoare tristețe cînd erau zilele de vorbitor sau se primeau pachete de către oamenii din baraca noastră.

Iarna se apropia cu pași repezi. Serile erau extrem de reci. Bruma, cînd se ridica soarele, strălucea ca un covor de diamante peste stufărișuri, stîlpi și vagoanele staționate pe șantiere. Apoi, au început ploile reci și aerul se simțea tare ca o pînză de oțel, prin care se trecea cu greu. Nicolaescu venea, în ultimul timp, descult la cariera de piatră, unde picioarele îi sîngerau jalnic, lovindu-se de pietre sau călcînd peste muchiile tăioase ale acestora. I se dăduseră și lui zeghea, pantalonii și mantaua zebrată, dar nimănui nu i s-a dat bocanci. Apoi, cînd aerul s-a răcit aproape de limita de înghețare a apei, bietul om și-a confecționat niște saboți de lemn,

iar cineva i-a dat niște ciorapi groși de lînă să și-i tragă în picioare. Cu acești saboți grei, confecționați dintr-un capăt de dulap aflat prin curtea lagărului, pe care îi legase cu sfori și sîrmă, Nicolaescu a ieșit luni și luni pe șantier, fără ca administrația să-i dea o pereche de bocanci, din care eram informați că era o mare rezervă la magazie. Și ca Nicolaescu erau sute și sute de alți nenorociți, cărora nu le-a trimis nimeni de acasă vreo haină, o pereche de încălțăminte, o bucată de pîine sau o vorbă bună, cel puțin.

După mai bine de un an, administrația a început să dea și bocanci unor deținuți, dar în măsură foarte redusă și numai în cazuri foarte speciale. Noi, cei care primiserăm pachete de acasă, am avut grijă să cerem și încălțăminte, ciorapi și pulovere. Dar încălțămintea se uza extrem de repede și de aceea, cîțiva pantofari inventivi au imaginat aplicarea unor măsele de fier pe bocanci, împrejurul tălpii, ceea ce dădea o rezistență deosebită bocancilor. Cu asemenea prevederi eu am reușit să lucrez trei ani la rînd cu numai două perechi de bocanci. Cu ultima pereche m-am eliberat de la închisoarea Gherla unde, ultimul an, nu i-am folosit prea intens, lucrînd numai în fabrică, fără deplasări. În ultimul an de la Canal, administrația lagărului ne-a obligat pe cei care aveam două sau mai multe perechi de bocanci sosite de acasă, să le cedăm celor care nu aveau încălțăminte. Celor care nu au consimțit de bună voie să cedeze bocancii, încălțămintea prisoselnică le-a fost confiscată după o percheziție amănunțită, sub pretextul că a doua sau a treia pereche de bocanci constituia exces de inventar, inadmisibil unui deținut. Numai familiile noastre de afară știau cu cîte sacrificii au cumpărat încălțămintea pentru noi, dacă ne amintim că, în acei ani, criza de piele în România era extraordinară, după răpirea cirezilor noastre de vite de către ruși și, ca o consecință, reducerea la un sfert a întregului nostru septel național. În anul 1951 guvernul comunist din România a început să importe piei de vite, la un preț foarte ridicat, din America Latină, unde, cîndva, România fusese exportatoare de o asemenea materie primă.

În nesfîrșitele ore de muncă istovitoare pe șantier, auzeam deseori vocea profundă, de bariton, a lui Nicolaescu, îngînînd cîntece marinărești, care sunau ca niște acorduri tulburătoare de orgă anevoie pedalate, peste tonurile cărora dege-

tele executantului unei muzici funebre alunecau cu ezitare și întîrzieri de suflu.

«Departe, fiecare avem o căscioară,
Fiecare avem o soțioară,
Și un copil care să ne zică tată.
Departe, fiecare avem o căscioară,
Fiecare avem o măicușoară,
Care să ne aprindă focul...
Departe... departe...»

Nu am fost numai eu acela care să nu-mi stropesc pietrele cu lacrimi cînd auzeam cîntecele cu accente de litanie nostalgică ale lui Gheorghe Nicolaescu, marinarul care cutreierase mări și țărmuri îndepărtate și care suferise și atunci dorurile tulburătoare ale înstrăinatului de cămin, la care niciodată nu te mai reîntorci același după ce ai trecut pragul copilăriei.

* * *

M-am întîlnit în închisori și lagăre cu mulți și buni prieteni și amici de afară. Dar, oricîtă bună intenție aveam în a menține legături strînse cu toți aceștia, cercul meu preferențial s-a redus constant la acela al scriitorilor și gazetarilor cu care mă întîlneam mai des și în societatea cărora mă simțeam mai bine.

La un moment dat, prin anul 1952, se aflau la Peninsula peste douăzeci de ziariști și cel puțin zece scriitori de mare talent, ale căror nume erau bine cunoscute în țară.

Teohari Mihădaș, poetul român de origine macedoneană, pe care îl întîlnisem pentru prima oară la Bistrița-Năsăud încă din anul 1945, cînd eu am condus primul grup de scriitori din Asociația Scriitorilor Români din Ardeal, în partea Ardealului de nord răpit de maghiari, pentru reluarea legăturilor întrerupte aproape patru ani, mi-a produs, din prima clipă a cunoașterii lui, certitudinea unui talent autentic, original, cu o vînă lirică de aur, gravă și meditativă, deprinsă sub umbra marilor filosofi greci, de sub poalele Olimpului, de unde venise de tînăr în țară.

Teohari Mihădaș avea o statură de atlet, cu umerii largi, pieptul deschis și picioarele robuste. Avea o pedeapsă de șapte ani detențiune simplă. Apăruse în lagăr puțin înainte de sosirea unui mare lot de deținuți administrativi, între care se

afla și naşul său dr. Nicolae Buta, şeful organizaţiei naţional-liberale din judeţul Năsăud şi fost prefect al judeţului. De asemenea, cu avocatul Buta, a venit şi preotul greco-catolic din Bistriţa, Augustin Tătaru, socrul altui bun prieten de-al meu, prozatorul Valentin Raus, medic. Una dintre cele două fiice ale blîndului preot Tătaru, Cornelia, care era în urma mea la universitate cu doi ani, avea să aibă o influenţă negativă ulterioară în arestarea mea din anul 1959, cînd se strecurase în corpul didactic universitar la Cluj, la catedra profesorului Mihail Bogdan, care fiind născut în SUA era îndeaproape urmărit în relaţiile lui cu prietenii, şi eu îi fusesem unul dintre aceştia. Cornelia Tătaru trăia la acea dată cu un căpitan maghiar din securitatea regională Cluj care m-a anchetat odată asupra unor probleme obscure şi incomode, absolut abuziv.

Întîlnirea cu prietenii de afară, în închisoare, este întotdeauna tulburătoare dar, sub alt aspect, reconfortantă cînd te ştii cot la cot cu oameni pe care i-ai apreciat.

Teohari Mihădaş fusese surprins la arestare cu o pereche de pantaloni scurţi, de doc albastru, cu care a continuat să lucreze pînă aproape de Crăciun. De sub şorţul său uzat, picioarele musculoase şi năpădite de păr abundent ale lui Mihădaş apăreau ca o dovadă a unei robusteţi deosebite, pe care a probat-o din plin, îndurînd frigul şi îngheţul numai cu aceşti pantaloni şi un pulover cu gulerul răsfrînt, de ski, peste umeri purtînd un fel de togă romană, prinsă cu un nasture de lemn sub gît, confecţionată dintr-o pătură sustrasă clandestin din nu ştiu care penitenciar. Pe cap avea o beretă fostă bleu odată, cusută de el, asemănătoare unei capele jandarmereşti, fără de cozoroc însă. Mihădaş avea faţa lată, fruntea înaltă, bombată, şi nasul socratic, ceea ce îi dădea o înfăţişare aparte, abstracţie făcînd de echipamentul său straniu.

— Mă Ioane, îmi zise el în clipa cînd ne-am reîntîlnit, după patru ani. Dă-mi întîi o coajă de pîine şi apoi vom mai vorbi. Să ştii însă una, pentru totdeauna : eu nu am venit aici ca să muncesc. Mi-e scîrbă şi mi se înfioară pielea pe mine de trădarea ţării noastre comisă de americanii şi francezii tăi, ca să nu zic nimic de ipocriţii de englezi. În fond, germanii ne-au adus nenorocirea pe cap, să ştii, şi de la ei, chiar dacă va mai renaşte vreodată un Reich militar, nu vom avea de cîştigat absolut nimic şi, cu atît mai puţin, salvarea noastră din robia în care am intrat. Ne zbatem într-un necunoscut al genezei, haotic, fără de limite. Dar trebuie să avem

ambiția supraviețuirii noastre, altfel suntem pierduți noi și generațiile următoare.

Am lucrat pe diferite șantiere cu Teohari Mihădaș, niciodată însă în aceeași brigadă cu el, cu toate acestea ne-am putut bucura de lung prilej de vorbă. Simțeam în el clocotul unei revolte continue, era în sufletul lui un volum de aburi extrem de comprimați ca sub capacul unei oale gata în orice clipă să sară în tavan, numai oleacă dacă ai mai fi intensificat para.

— Nu vreau să muncesc, nu văd rațiunea utilității muncii aici. E un nonsens să muncești forțat. Dacă tu o faci, este că ești un conformist social, un fel de cameleon al mediului nenorocit al secolului nostru dictat și condiționat numai de determinanți fizici opresivi. Nu, tu nu ai libertatea suficientă a spiritului pe care eu nu vreau să mi-o pierd. Dimpotrivă, vreau să mi-o afirm.

Poetul Mihădaș a făcut foarte multe nopți de carceră manifestîndu-și dîrz atitudinea refractară. Brigadierul lui, un plutonier major de jandarmi cu care s-a întîmplat să stau la închisoarea Aiud pentru un timp, era unul dintre acei oameni ai grupului său din Bihor și Arad, care îmi mărturisise de cîteva ori aprobarea și respectul pe care îl aveau cu toți ceilalți din celulă, pentru încurajarea de fiecare clipă pe care o infiltrase oamenilor. Nebănuind care va mai fi viitorul în viața noastră de pușcăriași, aceste declarații l-au ținut totuși cu un fel de sentimente supuse față de mine, chiar după ce am ajuns la Canal, și el, ca și încă vreo șapte-opt din categoria lui, să ajungă unul dintre cei mai netrebnici asupritori ai oamenilor din lagăr.

— Domnule Cârja, mi-a zis odată brigadierul lui Mihădaș. Vă rog să îmblînziți pe prietenul dumneavoastră. Dacă nu este nebun, atunci, mă gîndesc, el vrea să-și piardă viața aici. Spuneți-i să dea cu lopata cît de cît, dar să nu stea rezemat în coada ei toată ziua ca o statuie pe șantier. Eu sunt obligat să-l raportez, că și peste mine sunt alții, cum știți, și-mi pare rău că vă este prieten.

M-am dus chiar atunci la locul de lucru a lui Mihădaș. Acesta m-a văzut de departe, nefăcînd altceva decît să privească în jur. Stătea și acum rezemat în coada lopeții ca un învingător de pe o efigie romană. Toga îi atîrna deoparte și tălpile desculțe îi erau lipite de pămînt.

— Am văzut că te-a vizitat banditul ăsta de brigadier. E un pungaș. Ce ți-a spus ?

— Îmi închipui că bănuieşti, am vorbit eu. Se pare că îl incomodează şi pe el pedepsirea prea deasă a ta. Ar dori să simulezi doar că lucrezi, chiar dacă nu vrei să realizezi randamentul aşteptat, şi mi-a promis că va închide ochii asupra normei tale.

— Aha, făcu cu satisfacţie Mihădaş. Este exact ceea ce bănuiam eu că se va întîmpla. Banditul ăsta nu mai are curajul să meargă pînă la capăt cu asasinarea mea. Ei bine, de mîine nu voi mai ieşi la lucru. Intru în grevă cu orice risc. Libertatea trebuie cîştigată, nu este o concesie şi nu constă din prelungirea unei agonii. Eu sunt lucid şi întrevăd calea pe care va trebui să merg.

— Nu uita, trebuie să supravieţuim, i-am mai spus eu, înainte de a pleca.

Ne-am îmbrăţişat frăţeşte şi eu m-am reîntors la locul meu de muncă, împingînd o roabă, cu care mi-am justificat ieşirea din perimetrul de lucru a brigăzii mele.

Poetul a rămas proptit în lopată, cu un zîmbet larg pe faţa lui lată, privind spre mine şi peste mine, într-un univers al lui, de lumini şi ademeniri, spre himera urmărită de sufletul său mare şi învolburat de contradicţii.

Nu i-am putut bănui tenacitatea şi rezistenţa, dar curajul spontan şi iluminarea spiritului său mi-au împăcat conştiinţa că nu am impietat asupra imperiului de gîndire al acestui om desculţ, înflămînzit şi, totuşi, cutezător.

Fiecare eram sortiţi să ne sfîrşim într-un fel ; el cu luptele lui interioare şi mizeriile inerente, eu cu munca istovitoare în care perseveram nebuneşte numai şi numai de teama de a nu fi umilit mai mult decît aş fi putut îndura. Preferam să cad muncind decît să fiu înjurat, brutalizat, lovit, de şleahta brigadierilor sau de agenţii criminali ai regimului. Această mîndrie mi-a fost şi de mare ajutor în viaţă, dar m-a şi costat mult.

14. Reeducarea

Nu aş putea afirma cu toată convingerea că dacă I. V. Stalin nu ar fi decedat în martie 1953, teroarea din lagăre şi puşcării ar mai fi continuat cu aceeaşi intensitate mai de-

parte, sau s-ar mai fi temperat, odată cu intrarea noastră în al patrulea an de Canal și al cincilea sau al șaselea an de detenție. Un lucru rămîne cert : din 1949, cînd au început arestările masive în România, și pînă în primăvara anului 1953, regimul din închisori și lagărele de muncă a fost neînchipuit de dur și cu un neascuns caracter de distrugere a ființei umane.

I. V. Stalin, cunoscut a fi fost un caz tipic de sadic mental, a imprimat prin covîrșitoarea sa personalitate patologică varietatea perversității sale demonice, nu numai în sistemul său personal de guvernare, dar și în toată dinamica socială a tuturor statelor satelite sau afiliate ideologic. Urmînd cu sfințenie învățăturile acestui caz clinic de dictator, Gh. Gheorghiu-Dej și toată clica sa deopotrivă din comitetul central al partidului comunist român, de la miniștri pînă jos la temnicerii de rînd, toată argățimea română și-au făcut o datorie de onoare față de partid, să substanțializeze bestializarea omului. I. V. Stalin a fost primul comunist de mare rang din revoluția bolșevică rusă din 1917, care după instaurarea regimului comunist al sovietelor în Rusia, a impus torturarea deținuților politici. Această idee i-a aparținut exclusiv lui Stalin și a fost dusă de el pînă la moarte. Sub Stalin metodele de torturare au depășit cele mai rafinate suplicii și cruzimi imaginate și practicate în timpul țarilor. Au fost dese cazurile cînd însuși Stalin ordona și instruia NKVD-ul asupra torturilor care urmau să se întreprindă împotriva unor indezirabili. Stalin își făcea o desfătare din iluzia pe care o crea oamenilor, cu o zi sau două înainte de arestare, asigurînd pe unele din victimele sale că sunt în perfectă siguranță, că nimeni nu are nimic cu ele și că puteau să-și continue viața în pace și liniște. Omul respira ușurat după o astfel de garanție, ca în chiar aceeași zi sau în cea următoare, să fie arestat. În felul acesta victima simțea cu mult mai intens cruzimea soartei, mai cu seamă că după arestare se primeau pedepse colosale și deportări în lagărele din Siberia. De asemenea, cum consemnează cei mai mulți dintre biografii lui Stalin, acesta urmărea o plăcere sadică cunoscînd dinainte șocul natural al victimelor, din chiar clipa asigurării favorului său. Se cunoaște cazul eroului civil D. F. Serdich, cu care Stalin a băut la o recepție și i-a toastat, închinînd chiar «Bruderschaft», dar acest lucru nu l-a oprit să-l aresteze numai la cîteva zile, pentru că omul îi stătea în cale. Sau cazul comisarului A. Serobrovski ori al istoricului I. Steklov, ca să citățm numai cîteva

exemple mai eclatante, cînd oameni de mare valoare ai partidului său nimereau în închisori, la numai cîteva zile după ce vorbeau cu Stalin și se considerau în siguranță. Gama sadismului lui cunoștea și alte variante : se bucura de necazurile pe care le putea produce celor mai intimi colaboratori ai săi, arestîndu-le, de pildă, soțiile, și aceștia urmînd să aibă grijă de copii în lipsa lor, dar și să se țină de serviciu etc. Sub diferite pretexte, Stalin a arestat pe soția lui Kalinin în 1937, a lui Molotov în 1945, și multe altele. Am mai putea menționa arestările înalților demnitari, condamnarea lor rapidă la cîte 25 de ani detențiune sau chiar pe viață și deportarea lor neîntîrziată în Siberia. După cîteva luni, aceștia erau eliberați, unii dintre ei, și erau repuși exact în aceeași poziție anterioară arestării, fără a li se fi dat vreo explicație din partea cuiva. Se poate lesne închipui ascultarea oarbă de care dădeau dovadă oameni ca aceștia după eliberare ! Dacă se analizează bine cazul Stalin, nu este în toate acele comportamente stranii ale acelui monstru cu chip de om decît dorința sadică de a dovedi poporului, imenselor mase de mujici și membri de partid, că el deținea puterea absolută și supremă în stat, că el singur avea controlul acestei puteri de viață și de moarte asupra tuturor.

Această mentalitate aberantă s-a răsfrînt fidel și în practicile și activitățile de fiecare zi ale securității partidului comunist din România. Sute și sute de oameni au fost chemați la organele politice de stat sau partid cu cîteva zile înainte de arestare, unde au fost elogiați pentru contribuțiile lor diverse — sociale, științifice sau de cooperare —, unii au fost chiar premiați sau promovați în situații mai prestigioase, dar la cîteva zile au fost culeși fără cruțare cu dubele securității, în clipa cînd aceștia nu aveau nici cea mai mică suspiciune că ceva se uneltea împotriva vieții și libertății lor. Profesorul de marxism, Pavel Apostol din Cluj, cea mai remarcabilă figură intelectuală a partidului de la Universitatea Cluj, a fost arestat după un banchet dat în onoarea lui, cînd se afla în așternut cu tînăra sa soție de numai două zile, o fostă studentă. Un învățător din Cluj, membru de partid, din corpul de inspecție didactică, a fost luat de securitatea orașului cînd se afla la gara CFR cu soția, în clipa cînd se pregătea să se urce într-un vagon să plece la cununia fratelui său. A fost adus în beciurile securității în brațe cu tortul, pe care îl avea pregătit pentru masa nunții. Pe cofetarul Ursache din Piatra Neamț, care lucrase pentru partid în diferite ocazii, l-au luat

din fața altarului, îmbrăcat mire, cum a și sosit la Canal cu hainele de acum tocite. Pe o mamă, o învățătoare din Muntenia, a luat-o securitatea a doua zi după naștere, din salonul unei maternități, cu sînii plini de lapte, copilașul rămînîndu-i la spital, pe seama nurselor. Nici nu apucase biata mamă să-și vadă copilul a doua oară după ce-l adusese pe lume. Cîțiva preoți greco-catolici din Cluj, în frunte cu părintele I. Chindriș, au fost luați de la altar, îmbrăcați cu odăjdiile de cult. O altă familie de învățători din Alba Iulia a fost pur și simplu răpită noaptea din casă, iar copiii care se țineau după părinți, de 2-4 ani, au fost asvîrliți de securiști în zăpada curții, după poartă, unde au rămas văicărindu-se, pînă ce au fost luați în casă de niște vecini.

Așa a început teroarea deținuților politici din România și așa a continuat pînă la eliberarea noastră, dacă omul a mai avut noroc să se elibereze, iar cei de acasă să supraviețuiască pentru a-l mai primi în vechiul cămin.

* * *

În închisori, regimul comunist a continuat lucrarea de demoralizare și distrugere a ființei umane în cele mai felurite forme, păstrînd sau intensificînd același tempo inițial insuflat de ură. Intenția partidului comunist era ca nimeni să nu se mai întoarcă acasă cum a plecat. Fiecare ins trebuia smuls din cadrul personalității sale. Fiecare ins, de aceea, era pus sub focarul aversiunii sălbatice a regimului, disecat pînă la fibră și distrus bucată cu bucată, celulă cu celulă, după cum era evaluată forța fiecărui om în parte, după capacitatea sa morală și biologică, după valoarea sa socială, folosindu-se, pentru aceasta, orice mijloc, orice presiune și orice condiție imaginată susceptibilă a duce la înfrîngerea dușmanului, cum eram socotiți fiecare dintre noi, cei care eram puși sub cumplitul lacăt al temniței.

Este un fapt îndeobște cunoscut că agresivitatea animalelor în stare liberă, naturală, este cu mult mai mică decît a animalelor din captivitate, din parcurile zoologice, de pildă, unde, în țarcuri animalele prizoniere devin excesiv de agresive și distructive. Eu însumi am văzut la o menajerie a unui circ european, Klutscky, cum doi lupi care trăiseră ani de zile în aceeași cușcă împreună s-au luat la bătaie pentru un ciolan de oaie, și înainte ca omul de pază să-i poată des-

părți din încăierare, unul dintre lupi a fost sfîșiat și omorît pe loc de tovarășul său. Afară, desigur, acest lucru nu ar fi putut avea loc.

Omul nu a trăit aproape niciodată în stare completă de natură, de libertate nețărmurită, cu excepția, probabil, a epocii de vînătoare, de culegător sau în zorii timpurii ai epocii agricole. Omul civilizat trăiește azi într-un fel de parc zoologic, sub grade variate de captivitate, deci de libertate redusă. Acest lucru nu ne permite, sub nici un considerent, să condamnăm rețeaua socială în care trăim. Dimpotrivă, este nevoie să tindem să ne creăm un sistem social, de psihome, cît mai potrivit, prin care să i se acorde omului locul propriu în microcosmosul său, astfel ca relațiile individului cu semenii săi să fie relativ cît se poate de stabile și susținute printr-un interes comun general, așezat mai mult sau mai puțin sub zodia și semnificația acelorași idei comune, acceptate în comun, cum se exprimă simplu antropologul și savantul Erich Fromm, cînd definește condiția socială umană.

Partidul comunist, instaurat prin violență în România, a tins și a izbutit să destrame sistemul social și rețeaua schimbului interpsihologic uman propriu și specific poporului român, deteriorînd pînă la temelie structura și relațiile sociale elementare dintre indivizi, lăsîndu-i pe oameni în vid la un moment dat și, mai mult, a tins și a izbutit acest regim silnic să năruie și să calce în picioare valorile și ideile comune ale oamenilor, înlocuind acel tezaur comun agonisit în secole lungi la rînd — tezaur care constituia stîlpul de rezistență al societății noastre —, cu anarhia, haosul, spaima, nesiguranța, anxietatea, disperarea și moartea.

Aglomerînd deținuții politici în închisori și în lagăre de muncă, oamenii din «țarcurile zoologice» au suferit reducțiuni considerabile, anulîndu-se prin aceasta toată aria mișcării civilizate, sau, dacă ar fi să ne exprimăm altfel, exigența de viață a unui om al secolului modern. În felul acesta, mai rău ca la animalele patrupede, au fost provocate și activate la un mare grad, instinctele primare de agresivitate și distrugere. Sub îndrumarea diabolică a direcțiunii securității, a Ministerului de Interne de sub silnica conducere a generalului scelerat Alexandru Drăghici și a șefului partidului Gh. Gheorghiu-Dej, mii și mii de oameni au fost transformați într-o faună docilă și aproape necuvîntătoare, prin mijlocirea brigadierilor, pontatorilor sau informatorilor, devenind cozi de topor ordinare în pofida fraților lor.

Sub auspiciile unor asemenea raționamente, partidul și guvernul comunist din România au inițiat și condus sistematic așa-numita reeducare «prin muncă», în închisori și lagărele de muncă forțată.

Îmi aduc aminte că era o seară întunecoasă, în jurul orei nouă, și se dăduse stingerea, când un om din brigada mea a venit la priciul meu de scîndură și mi-a spus că mă caută cineva afară. În spatele barăcii mă aștepta amicul meu. Eram tulburat de curajul lui, pentru că într-adevăr era curaj să îndrăznești să mergi seara, de la un dormitor dintr-o baracă, la alt dormitor din altă baracă, în acea perioadă când studenții reeducați dădeau administrației note informative despre toate mișcările din interiorul lagărului. Administrația era deosebit de interesată să afle filiațiunea prieteniilor.

Drept orice răspuns la uimirea mea, poetul Ion Caraion mi-a prins mîna, m-a îndepărtat de la baraca mea, înspre sîrmă unde nu ne putea vedea nimeni, și mi-a șoptit :

— Privește geamurile de la baraca studenților. Privește cu atenție și ascultă.

Am privit într-acolo și am ascultat. Ferestrele erau acoperite cu pături și de dinlăuntru veneau sunete de instrumente muzicale : viori, acordeoane, clarinete. Muzica era zgomotoasă, agitată, și fără nici o consistență melodică, capabilă de a o identifica.

— Nu înțeleg ce se petrece acolo, am zis eu. Mi se pare că am auzit și țipete prin sunetul muzicii. Apoi, este neobișnuit ca la această oră să nu se fi culcat oamenii. În timp ce simțeam încă mîna prietenului meu că mă ținea strîns, deodată mi s-a părut că tremură, ca agitat de un spasm.

— Acolo se petrec lucruri îngrozitoare cu studenții, după cum am aflat mai tîrziu, apucă el să-mi șoptească, când, din noapte, se auzi o voce aspră :

— Care este acolo ? Vino încoace !

Ca două năluci ne-am pierdut în beznă, fiecare spre baraca lui, în timp ce am mai auzit în spatele nostru :

— Au fost doi, domnule plutonier.

Cînd eu ieșeam din spălătorul barăcii, pe ușa dinspre curtea exterioară, unde fusesem în explorare, tocmai intra un plutonier, pesemne cel ce ne somase adineaori, pentru că primul lucru ce l-a spus a fost :

— Unde ai fost pînă acuma ?

— În spălător, i-am răspuns foarte calm.

— De ce nu te-ai dezechipat să te culci ? a continuat interogatoriul.

— Sunt planton, schimbul întîi, am avut inspirația de a da replica imediat, în vreme ce căutam cu ochii să nu apară de undeva adevăratul planton.

Plutonierul, care era unul din zbirii lagărului și lucra direct cu studenții, după cum am aflat mai tîrziu, m-a scrutat neîncrezător, dar s-a potolit întrebînd :

— Cine a intrat acum cîteva clipe în baracă, de afară ?

— Eu am fost în spălător, după cum v-am spus, și nu am observat. Să ne uităm în dormitor, am spus cu jumătate de voce, riscînd totul pentru a salva buna mea credință.

— Să vedem, a făcut el, și a trecut înaintea mea.

Sub lumina becurilor îmbrobodite cu hîrtie de saci, ca să le scadă intensitatea, ordinul fiind să dormim cu lumina aprinsă, oamenii păreau niște mumii sub țoalele rupte, istoviți și doborîți de oboseală. Eram atît de slăbiți și de extenuați de forțe în acea perioadă, încît era suficient să ne așezăm pe o piatră și într-o secundă și adormeam. Este cel mai îngrozitor lucru din lume să trăiești ani de zile în permanență lipsă de odihnă și, aș putea să spun, ca unul care am trăit acest chin patru ani la șir, într-unul din răstimpurile mele de detențiune, că lipsa de somn îmi pare mai îngrozitoare ca foamea.

Eram salvat. Nu se vedea nici plantonul adevărat pe aici și toți oamenii păreau a fi pe priciuri, la locurile lor.

— Să fii atent și să comunici consemnul și plantoanelor următoare ca nimeni să nu iasă din dreptul barăcii, în timpul nopții.

Plutonierul ieși pe ușa din față, cea de lîngă spălător, și nici nu închise bine ușa cînd plantonul care mă anunțase să ies că sunt așteptat intră dinspre curtea din dos.

A doua zi dimineața, cînd am ieșit pe platou ca să ne încolonăm și să plecăm la muncă, printre oameni se simțea o neobișnuită neliniște, a cărei natură am descoperit-o foarte repede, în timp ce treceam printre diferitele brigăzi ca să caut cîțiva prieteni cu care mă vedeam dimineața ; în învălmășeala miilor de oameni, era imposibilă supravegherea, iar la ora cînd ieșeam, era încă noapte neagră.

Ceea ce auzeam, în timp ce mă strecuram printre coloane, era aproape aceeași întrebare și aceeași confirmare :

— Și el a fost luat.

Trecînd pe lîngă brigada inapților, unde erau repartizați bolnavii, bătrînii și cîțiva elevi mai firavi, m-am simțit prins de braț și oprit.

Un învățător din Ardeal, pe care îl cunoșteam de multă vreme, îmi spuse pe nume. L-am recunoscut numai după voce, deoarece fața îi era vînătă și tumefiată într-un asemenea grad, încît era imposibil de recunoscut.

— Ce e cu dumneata, domnule Secui ? i-am spus vădit speriat.

Lumina difuză a unui bec de pe un stîlp, dintre aceia care erau așezați din loc în loc prin interiorul lagărului, pentru a se putea controla mișcarea oamenilor în timpul nopții, făcea și mai oribilă fața bărbatului care stătea lîngă mine. Cînd am văzut că din ochii lui au început să curgă lacrimi, drept orice răspuns, mi-am dat seama că îngrijorarea amicului meu de aseară era reală, că mi se dezvăluise o taină, pe care eu, din locul meu, nu aș fi putut-o observa.

În jurul nostru stăteau înghesuiți mai mulți oameni și toți dădeau din cap, a compasiune și indignare, dar nici unul nu îndrăznea să-și exprime adevăratele sentimente. Deodată unul scoase un sîsîit scurt, în semn de atenție.

Pe lîngă noi trecea un tînăr dintre cei etichetați cu degradantul epitet de «secătură». Era un student de prin Moldova care, la demascările de la Pitești, își trădase propriii părinți și sora cu cumnat cu tot, fiu de preot fiind, și aici trecea printre matadorii studenților reeducați, celebru în a bate și a informa administrația de stările din interiorul lagărului.

Cu inima mîhnită, m-am reîntors la brigada mea, unde mi s-a spus că fusesem căutat de un avocat, la fel învinețit și disperat.

Prin «studenți», în cele mai multe cazuri cînd vom vorbi în paginile care vor urma, se va înțelege, în mod special, acea categorie de tineret universitar care, în urma unor presiuni morale și fizice exorbitante, exercitate asupra lor de către administrațiile închisorilor Pitești, Tîrgșor și Gherla, au fost transformați în unelte de tortură și crimă împotriva marilor mase de deținuți politici. Dacă, uneori, noi nu vom adăuga întotdeauna caracterul adjectival «reeducat», cititorul este rugat să înțeleagă că întotdeauna cînd vom referi studenților fapte abominabile săvîrșite de ei, noi avem în vedere numai acei studenți reeducați, scelerați moral de înfricoșătoarele bestii din slujba odiosului aparat al administrației comuniste. Subliniem în mod obligatoriu adevărul că acei studenți care au

săvîrșit faptele degradante nu trebuie să se confunde cu studențimea țării, în general, deoarece mii și mii de studenți români, în închisori și afară, au avut atitudini morale și patriotice de o înaltă factură și rezistență. Studenții «reeducați» au fost o minoritate coruptă în închisori, prin mijloace mîrșave, uneori inevitabile, dar întotdeauna înfiorător de dure.

În acea seară fuseseră luați cam patruzeci de oameni din diferite brigăzi și tratați de către studenți așa cum îi instruiseră la Pitești, Eugen Țurcanu, Pop Alexandru zis Țalu și alți criminali creați de Ministerul de Interne.

Sub supravegherea ofițerului politic al lagărului, locotenentul I. Chirion, pe care l-am mai descris ca pe un tip hidos, cu capul mare și fața lată, cu un corp de cîmpanzeu, ale cărui brațe, disproporționat de lungi, accentuau caracterele maimuței, avusese loc a doua demonstrație a capacității studenților reeducați de a îngrozi oamenii și de a instaura un climat de suspiciune și spaimă permanentă în lagăr. După cum mi s-a relatat de mai multe victime, care au fost maltratate în cursul acestui supliciu, lucrurile se petrecuseră în seara aceea cam la fel în toate brigăzile de unde fuseseră luați oameni pentru a fi bătuți. Dar înainte de a continua cu această povestire oribilă, e necesar, pentru înțelegerea groaznicelor întîmplări, să explic organizarea internă a lagărului.

Orice lagăr de pe Canal avea aceeași organizare internă, conform căreia deținuții nu numai că erau extrem de riguros supuși unei discipline implacabile, dar însăși viața lor intimă, gîndirea și simțămintele lor intrau sub controlul direct și continuu al ochiului administrației. Lagărul avea un comandant. La început acesta nu avea un grad militar. Mai tîrziu, cînd toată administrația, chiar și funcționarii serviciilor de grefă, contabilitate etc. au fost militarizați, comandanții aveau grade militare, nu inferioare aceluia de locotenent. Aceștia depindeau de Ministerul de Interne, și nu de direcțiunea generală a penitenciarului, un directorat din Ministerul de Justiție, cum era cazul cu directorii coloniilor de muncă și penitenciarelor de drept comun. Întreg personalul administrației depindea de Ministerul de Interne, cu ceea ce se numea personal de securitate. Paza lagărului se făcea de batalioane de securitate. Comandantul lagărului era dublat de un locțiitor care, în fapt, era ofițerul politic propriu-zis, omul care nu avea nici o atribuțiune administrativă, ci numai de control și supraveghere a siguranței interne a lagărului. Acesta, locțiitorul, lucra direct cu Ministerul de Interne, în cazul de față, cu Alexandru

Drăghici, fostul Ministru al Securității, după Nicolski, și cu Comitetul Central al partidului, un membru anumit, al cărui nume nu l-am putut afla. După cum se va vedea în altă parte, la un proces s-a făcut caz de acest personaj din umbră, dar, așa cum s-a dat numele, nu am identificat pe vreunul care să fi purtat acel nume. De aici, conchidem noi, că acel personaj important a putut fi însuși Gheorghiu-Dej sau Nicolae Ceaușescu, acesta avînd autoritatea politică asupra securității.

Ofițerul politic conducea un birou special în lagăr. El avea cîteva ajutoare cunoscute (ofițeri ca el) și o vastă rețea de oameni necunoscuți, care erau recrutați chiar dintre deținuții politici. La început, cînd eram încă la Cernavodă, în lagărul Columbia, aveam printre noi și vreo 45 de deținuți de drept comun. Mulți dintre ei erau brigadieri. Alții, șefi de grupe. Mai la urmă ne-am lămurit că aceștia erau instructorii viitorilor brigadieri care urmau să se aleagă chiar dintre noi să ne conducă la muncă și ai viitorilor informatori. Cu aceste elemente abjecte, criminali de drept comun, spărgători și bandiți, administrațiile lagărelor au pregătit trei categorii de colaboratori indispensabili în opera ucigașă pentru care era proiectat Canalul : brigadierii, pontatorii și informatorii.

* * *

Revenind acum la felul cum se petrecuseră faptele premergătoare introducerii oamenilor în dormitorul studenților reeducați spre a fi snopiți în bătăi, după ce avem toate informațiile de mai sus, vom înțelege mai ușor de ce nici una dintre victime nu a putut să evite cursa.

În fiecare dormitor de brigadă se prezenta plantonul lagărului, fostul căpitan Nicodim Lazăr, sau primul brigadier, Cojocaru, sau Neagu, sau brigadierii Grama, Bogdănescu, sau un alt brigadier de încredere al administrației și comunica persoanei în cauză că este chemat la birou. Aici omul nu ajungea să se întîlnească cu vreun reprezentant al administrației cum i se spusese, ci era luat în primire de unul din grupul studenților, pe care nu-l cunoștea și care îi spunea că, din ordinul dlui lt. Chirion, să-l urmeze. Era dus la una din brigăzile studenților, care, la început, purtau o literă alfabetică, iar acuma, fatala denumire de brigăzile 13 și 14.

La începutul ședinței a fost de față și Chirion. Oamenii erau puși să șadă în șir pe un prici, de pe care se luaseră

păturile și se întinseseră la ferestre. Erau cuprinși de o ușoară panică cînd erau aduși spre brigada studenților, deoarece se cunoșteau anumite lucruri misterioase ce s-ar petrece aici; dar mai știau că acestea nu se petrec decît între studenți și cînd l-au văzut pe Chirion acolo, aproape că s-au liniștit. Se mai întîmpla ca administrația să facă unele comunicări deținuților, adunîndu-i într-o anumită baracă.

Alături de Chirion se mai aflau fiorosul Bogdănescu, un student întîrziat, fost căpitan în armată și apoi deblocat; apoi medicul lagărului, unul dintre cei patru, dr. Eugen Suroiu, băiatul unui fost ofițer de aviație din Blaj, fost coleg de medicină cu mine la Sibiu și încadrat în același lot cu mine (Liga Apuseană a Moților), precum și încă vreo cîțiva studenți, cunoscuți în lagăr, brigadieri sau pontatori (Coriolan Gherman, Vasile Marian, Gh. Marian-Timișoara, Grama, Enăchescu, Bordeianu, Văcariu etc.).

Ofițerul politic, în cîteva cuvinte, a vorbit despre zvonurile care circulă printre deținuți, privitoare la iminența începerii unui război, și despre agitația oamenilor, care văd în această eventualitate o slăbire a protectoarei mult slăvite, URSS; a mai vorbit apoi despre încetinirea ritmului de muncă și slăbirea disciplinei interioare, precum și despre contactele cu civilii, pe care unii deținuți le fac împotriva tuturor dispozițiunilor. La urmă, a mai adăugat ceva referitor la cei ce conduc lăuntric aceste opinii și acțiuni.

Dintre cei ce erau de față, nici unul nu putea fi pus sub o asemenea acuzație, pentru că nici unul dintre ei nu era dintre persoanele de mîna întîi din lagăr, apoi nu erau nici dintre aceia care să fi încercat să se opună unor dispoziții ale administrației și, la muncă, erau conștiincioși, atît cît le îngăduiau puterile slăbite.

La un moment dat Chirion s-a retras și a luat Bogdănescu cuvîntul, repetînd cam aceleași lucruri ca și Chirion. Dar puțin cîte puțin, Bogdănescu a început să aducă acuzații persoanelor de față, fiind bine informat despre viața lor. Oamenii au început să se neliniștească de această întorsătură a lucrurilor, prevăzînd că ceea ce se petrece era mai grav decît își închipuiseră.

Brigadierul Subțirică, care nu era student, dar colabora strîns cu studenții reeducați și administrația, a intervenit și el, acuzîndu-i pe oamenii din brigada lui aduși la consfătuire. Cu aceasta, atmosfera s-a înveninat și mai mult, pe măsura în care cei de pe margini, înțeleși cu primii, au început să

arunce și ei cîte o vorbă în sarcina cutăruia sau cutăruia. Unii au încercat să se apere. Această reacție naturală parcă a aruncat paie pe foc. Bogdănescu s-a ridicat deodată și le-a cerut, nici mai mult nici mai puțin, decît să demaște pe toți acei care instigă, sabotează, urăsc regimul și așteaptă pe americani.

Adaug, pentru înțelegerea celor ce urmează, că la Canal studenții atașați administrației nu au întreprins o acțiune asemănătoare celei de la Pitești, în sensul de a se ocupa de demascări propriu-zise, ci și-au canalizat toată ingeniozitatea și forțele, neprecupețind nici propria lor sănătate, pentru a ridica la maximum randamentul de muncă al deținuților. Aceasta constituia un atentat împotriva vieții multora dintre noi. Cei ce nu-și îndeplineau norma (după ce studenții le urcaseră exagerat de mult) — ceea ce era aproape imposibil de realizat chiar pentru un muncitor civil — trebuiau să suporte grave consecințe : tăierea dreptului la pachetul lunar sau a vorbitorului. Fiind alimentați sub orice limită condițională pentru muncile faraonice la care eram supuși, micul adaus dintr-un pachet cu alimente consistente ajuta enorm în acea perioadă la menținerea organismului și constituia însăși baza rezistenței noastre fizice. Pe lîngă aceasta, se mai adăuga și menținerea relațiilor cu familia care, în felul acesta, știa unde te afli și avea oarecare liniște. Neîndeplinirea normei aducea o mulțime de complicații și suferințe, care se răsfrîngeau cu aceeași intensitate atît asupra deținutului, cît și asupra familiei sale. Numai noi, cei mai tineri, împlineam norma și numai arareori ; necum cei mai în vîrstă sau cei bolnavi.

Aceasta este principala crimă pe care aceste unelte ale administrației, recrutate dintre studenți, au comis-o la Canal și aceasta e destul de mare, dacă ne gîndim că au murit zeci și sute de oameni, ca urmare a eforturilor supraomenești la care fuseseră împinși de acei zeloși înnebuniți, în urma unui regim de schilodire a minții și caracterelor lor. Toți aceia care au murit, au închis ochii tumefiați și diformi, cu stigmatele respingătoare ale edemului foamei.

Deoarece nimeni dintre cei vizați nu a răspuns somațiilor ticăloase ale acelei brute, care era Bogdănescu, acesta a început să se agite, să înjure și a năvălit cu pumnii în primul om care era lîngă el, un biet general bătrîn, care, de spaimă, a leșinat după primele lovituri primite. La acest semnal, cei aproape optzeci de deținuți — reeducați cîți erau în dormitorul respectiv s-au dezlănțuit cu aceeași furie asupra ce-

lorlați oameni aduși aici. Pentru a nu se auzi afară țipetele celor loviți, o parte din studenți au trecut, în aceeași clipă, la zăngănirea instrumentelor muzicale.

Doctorul Suroiu avea misiunea de a da primele ajutoare, în cazul că vreuna din victime ar fi suferit vreun șoc mai grav, din care să nu-și poată reveni.

Loviturile și înjurăturile cele mai triviale au ținut jumătate de oră cel puțin, în care timp nenorocitele victime au trăit clipe de disperare și de suferințe indescriptibile.

Am avut ocazia să vorbesc cu foarte mulți dintre ei și, ca o notă comună, la toți revenea aceeași caracterizare a acestor clipe : «Asaltul studenților peste noi ni s-a părut o glumă de prost gust la început, pentru că noi toți puteam să le fim părinți. Și între noi erau unii care își aveau nepoți aici sau cunoscuți din familie. După ce am primit pumni în capete și lovituri de bocanci în spate sau piept, peste mințile noastre a coborît ca o negură și ne-am adîncit într-un coșmar pe care nu-l credeam posibil, chiar sub proba acelei realități crude, acesta fiind probabil motivul că aproape nici unul dintre noi nu s-a văitat, urlat sau să-și fi manifestat groaza în alte forme zgomotoase. Șocul moral fusese desăvîrșit și efectul urmărit realizat în întregime.»

Aceasta fusese a doua bătaie la baraca studenților proveniți de la Pitești și fusese cunoscută de toată lumea ; de altfel, aceasta era și intenția administrației. Prima bătaie se petrecuse cu două-trei săptămîni mai înainte și fusese regizată cu un număr mai mic de oameni. Aceștia fuseseră aproape toți informatorii administrației, care căzuseră în dizgrație sau pur și simplu au fost lăsați deoparte, ca nemaifiind utili. Din această cauză, prima serie de bătuți a păstrat taina și numai unul sau doi dintre cei vreo 16 au făcut unele indiscreții, care însă nu au fost crezute, avîndu-se în vedere de la cine veneau.

Multă vreme peste oameni a plutit ca o pasăre sinistră isprava studenților bătăuși și nimeni nu mai adormea de acum așa de repede seara, tulburat de posibilitatea repetării pe piele proprie a ceea ce se petrecuse cu ceilalți. Nimeni nu era sigur că nu avea și el vreo notă informativă la administrație, de pe urma căreia să aibă de suferit aceleași consecințe.

Aceste acțiuni ale brigăzilor de șoc studențești, în care se cuprindeau circa 250 de tineri universitari, în afară de alții, încă vreo 150 de studenți și elevi, răspîndiți prin absolut toate celelalte brigăzi, au continuat cu aceeași violență pînă

în primăvara anului 1953. Odată cu moartea lui Stalin, au încetat bătaia și crimele în închisoare în mod miraculos. Dar, pentru contrabalansarea acestor reținere amintite, a fost instaurată înfometarea noastră crîncenă. Această înfometare a fost tot atît de odioasă și insuportabilă ca și în primele noastre luni de lucru.

Reeducarea deținuților la Canal a fost un atentat planificat al regimului de distrugere a ultimei expresii de împotrivire a elitei neamului nostru, care încă se mai ținea pe culmile de rezistență moștenite de-a lungul generațiilor.

15. Oameni în furtună

Vasile Ciumacenko era un lipovean îndesat, de vîrstă mijlocie, din părțile Agigei. Scurt la trup și în picioare, Ciumacenko era aparent un bărbat vînjos. Nu l-am văzut niciodată umblînd desculț, cum umblam cei mai mulți dintre noi. Întotdeauna era încălțat cu opinci ușoare din piele de porc, fără gurgui semeți cum obișnuiesc moții să aibă la opinci, pe care le umfla iarna cu fel de fel de cîrpe să-i țină cald. Iarna își mai înfunda pe cap o cușmă rusească din acelea cu clape și își îmbrăca pufoaica gri, iar vara umbla cu o șapcă de apaș. Afară muncise pămîntul propriu, vreo șapte pogoane, avea o soție și patru copii. Omul fusese arestat pentru vina de a fi aprovizionat pe fugarii români macedoneni care împînzeau pădurile Babadagului.

Cu graiul lui specific rusesc în accent, Ciumacenko mi-a povestit cum a avut loc arestarea lui neobișnuită.

— M-am trezit într-o seară cu doi securiști la casa mea. M-au prins în pat, fără de veste. Numai după ce am aprins lampa, mi-am dat seama cine erau. Mi-au spus să mă îmbrac degrabă și să merg cu ei pînă la Baia, să dau o declarație în legătură cu întîrzierea strîngerii recoltei. Au stat nemișcați lîngă mine pînă m-am îmbrăcat. Copiii și nevasta plîngeau și tremurau în pat. Cînd am fost gata, unul dintre ei mi-a spus că ar fi mai bine să mergem cu căruța, drumul fiind destul de lung peste cîmp. Am înhămat caii la căruță, și aveam o oarecare speranță că dacă mă luau cu căruța mea nu era vorba de arestare, cum auzisem că erau arestați oamenii în

noapte, de la casele lor. Abia am pus la căruță caii, cînd am băgat de seamă că alți doi securiști escortau în ograda mea pe un alt om din satul meu pe care l-au urcat, fără nici o vorbă, în căruță. Mi s-a poruncit să mă urc în căruță lîngă celălalt om care fusese așezat pe jilțul din spate. După ce s-au urcat toți patru securiștii în căruță, unul a strigat soției mele, care ieșise în prag cu copiii, să deschidă poarta. Unul dintre securiști a pus mîinile pe hățuri și a dat bice cailor. Mi-am auzit soția și copilașii bocindu-se după mine și mi s-a rupt inima în mine de jale la acel ceas tîrziu din miezul nopții.

Curînd caii au fost porniți în trap, luînd-o spre Baia, unde securitatea avea un birou special. Drumul peste cîmp, pe care am luat-o, era un drumeag cu gropi, printre ogoare largi, pline de mărăciniș sau pomișori chirciți, cum se văd multe locuri în pusta noastră dobrogeană. Deodată, unul dintre cai, un mînzan nedeprins încă la drumuri de noapte și, pe deasupra, minat de om străin, s-a oprit speriat, a început să sforăie ca de lup, și căruța nu a mai mers de aici un pas înainte. Au încercat securiștii, niște oameni răi ca dracii, să îndemne calul, s-au dat jos din căruță pe lîngă mînz, l-au luat de căpăstru, l-au tras înainte, l-au lovit cu cismele în burtă, cu pumnii și biciul peste cap, dar zadarnic. Mai mult : și calul celălalt a început să sforăie, să izbească în pămînt cu picioarele din față și să se ridice pe picioarele de dinainte, parcă se lupta cu strigoii. Pînă la urmă, neavînd ce face, mi-au poruncit cu mînie să mă cobor din căruță și să pornesc eu caii la drum.

Așa am făcut, cum mi s-a spus. Era o noapte ca cerneala. Am luat de sub bărbie mînzanul și acesta a pornit cuminte la drum cu celălalt cal. Securiștii mi-au strigat să pornesc la trap cu caii și apoi să mă retrag la căruță și să mă urc în ea din fugă. Așa am făcut. Am pornit caii în trap, dar eu la căruță nu m-am mai întors. Am continuat să fug din toate puterile, dar nu alăturea de cai, ci printre mărăcini, peste cîmpul negru, și m-am pierdut în noapte. Nu știu cum mi-a venit ideea să fug. Poate îmi era în minte de mult timp, cînd mă gîndeam că dacă, odată, voi fi încolțit de securiști, să încerc să fug, înainte de a mă lăsa prins. Pe deasupra capului am auzit curînd șuierînd cartușele securiștilor, dar în zadar. Eu știam ca în palmă cîmpul și gropile hotarului unde m-am născut și am copilărit. Din acele clipe pierdut am fost pentru ei aproape doi ani de zile. Am trăit singur ca un animal urmărit de cîini la vînat, dar am avut bucuria de a-mi vedea copiii și soția destul de

des, astfel că prigonirea mea nu mi se părea prea gravă pentru ceea ce eu puteam avea în viață. Cînd m-au prins, într-o noapte, în grajdul meu, am fost bătut la sînge și nu mi-am putut aminti niciodată cum am ajuns la Constanța.

Povestirea lui Ciumacenko era numai una dintre cele cîteva sute de care am avut cunoștință, fiecare însă cu varianta sa specifică. Am auzit de cazuri, cum a fost acela al lui Nicolae Ciolacu, de pildă, cînd oamenii arestați de agenții securității erau duși așa de departe cu amenințarea, să facă mărturisiri, încît au fost duși să-și sape propriile lor gropi, sub teroarea cumplită a revolverului de deasupra capului lor. Mii de oameni au trăit ascunși, ca în timpul năvălirilor barbare, ani de zile, în păduri, în gropi săpate în casele lor sau aiurea, în grajduri, în cimitire. În multe cazuri, oamenii au înnebunit și au fost atîtea și atîtea cazuri extrem de tragice cînd cei ascunși au fost descoperiți, implicîndu-se apoi, în procese de complicitate, o serie întreagă de membri ai familiei sau prieteni care au tăinuit ascunderea urmăriților, încît numai asupra acelor cazuri s-ar putea scrie o serie de cărți, care ar înmărmuri Occidentul direct responsabil de aceste extraordinare suferințe.

Cazul care mi s-a părut cel mai înfiorător a fost acela al fiului unei văduve care a înnebunit în șura părinților, unde se ascunsese într-o groapă și a stat peste doi ani de zile. La un moment dat, cînd criza s-a dezlănțuit din plin, nu mai era chip să-l țină pe bietul învățător în groapă, acesta ieșind peste zi în șură unde urla ca un animal turbat. Nenorocita mamă nu mai știa ce să facă pentru a-l salva pe fiul său și, în același timp, să se salveze ea însăși din situația gravă în care se afla. A chemat un al doilea fiu al său cu ajutorul căruia îl hrănea și care îi era de ajutor bătrînețelor sale, încercînd să-l potolească pe nebun. Atît mama cît și fratele, cînd au constatat că nu mai era nici o altă cale de urmat pentru salvarea nenorocitului, care devenise extrem de violent, cuprinși de disperare și înfricoșați de chinurile care îi așteptau dacă s-ar fi descoperit fugarul ascuns, au recurs la cel mai deznădăjduitor mijloc posibil de a se imagina pentru a curma tragediile care se prevesteau. După ce au reușit să-l lege pe nebun și să-l vîre din nou în groapa sa, dîndu-și seama că era peste puterile lor de a-l mai ține acolo, acesta neîncetînd să urle îngrozitor, fratele a încercat să-l otrăvească. Cum însă nenorocitul rezista îndîrjit la înghițirea oricărui fel de aliment, fratele a trecut la soluția extremă, tăind beregata fratelui nebun cu un satîr adus de mamă. Așa s-a sfîrșit, printr-o crimă odioasă,

crima odioasă care fusese începută de securitate împotriva unei ființe care nu avea nici o altă vină decît aceea că-și iubise țara, neamul și credința în care se născuse și pe care a încercat, după prigonirea sa, să o mărturisească în timpuri amarnice.

Numele acestor oameni va rămîne deocamdată în taină.

Cîți oameni nu se aflau la Canal și în închisorile țării, care au fost vînați prin păduri ! Cîți dintre aceștia nu au fost amenințați cu moartea și cîți dintre ei nu au fost puși de securiști să-și sape propriile gropi, în scopul înnebunirii lor prin groază, storcînd astfel de la ei toate informațiile posibile și imposibile !

— Vei spune și numele mamei al cărei lapte l-ai supt, era amenințarea permanentă și în toate securitățile, care ni se punea în față la începerea torturilor.

Aceștia au fost oamenii care au constituit plasma închisorilor țării și a lagărelor de muncă forțată, în timp ce regimul comunist se consolida sub ochiul și sprijinul părtinitor al Occidentului neputincios, înclinat spre decadență și trădare. Deopotrivă cu aceia care au suferit golgota chinurilor, a fost întreg neamul românesc, chiar dacă nu fiecăruia în parte i-a fost dat să guste pînă la fund din veninul cupei marilor și cutremurătoarelor încercări.

* * *

Odată, într-o duminică seara, cu toate că brigada în care eram nu mai lucra în schimbul de noapte la Canara, brigadierul ne-a comunicat să ne echipăm imediat și să ne încolonăm în fața barăcii.

Comandantul ne-a ordonat să ieșim imediat pe șantier. Era nevoie să se facă anumite lucrări de ocrotire urgentă în carieră înainte de dezlănțuirea furtunii care se aștepta peste cîteva ore.

Era la puține zile după Crăciun. Cerul era sumbru înspre Marea Neagră, părînd că se bomba ca un coviltir, dar peste Dobrogea atîrna greu ca de plumb și norii se vedeau într-o continuă convulsiune. Aerul era rece ca la poli și un vînt subțire își strecura cu ușurință fiorii de gheață prin îmbrăcămintea noastră sărăcăcioasă.

Înainte de a se lăsa noaptea, brigada noastră redusă la numai 60 de oameni, cîți ar fi fost necesari să execute lucrarea

de urgență, era în marș forțat spre Canara. Fuseserăm prevăzuți cu o gardă dublă, avînd aproximativ 10 soldați însoțitori sub comanda unui sergent major de securitate. Nici o figură dintre soldații din gardă nu ne era familiară.

Noaptea căzuse grea peste carieră cînd am intrat pe șantierul pustiu. Cîțiva civili, care lucrau la perforări și dinamitări — mineri și artificieri —, au cerut gărzii să ne conducă sub niște stînci, unde urmam să depozităm într-o peșteră, pentru adăpost, cîteva sute de lăzi de exploziv. După aceea am am fost puși să culegem roabele de pe întreg șantierul, să le așezăm într-un șopron, precum și alte scule și ceva cherestea.

Curînd după sosirea noastră, vîntul a început să se întețească. De acum îl simțeam cum cădea greu asupra noastră, valuri-valuri, luîndu-ne respirația și amenințînd să ne trîntească la pămînt. Prin nimbul felinarelor fixate pe stîlpi, vedeam zburătăcind fulgi deși de zăpadă, care, vînzoliți de vîntul bezmetic, uneori se învolburau ca într-o pîlnie de ciclon.

Vîntul a început să se intensifice amenințător. Cîteva becuri s-au stins la un moment dat pe șantier din cauza unui stîlp de telegraf rupt de vînt. Cîteva minute mai tîrziu acoperișul unui șopron a fost smuls și trîntit cine știe unde, ca imediat apoi, să rămînem în beznă completă. Se pare că firele electrice de deservire a șantierului au fost rupte undeva pe parcurs.

Garda ne-a strîns imediat la un loc. Eram ca un ciopor de animale, înghesuiți unul în altul, înecați de vînt și stropiți de zăpada care cădea din greu peste noi și ne lovea peste fețe. Rachetele de alarmă care se ridicau din pistoalele semnalizatoare nu aveau nici un efect. Atmosfera era supraîncărcată de meteori, zăpada scînteind prin fulgerele care brăzdau cerul aproape în fiecare secundă, încît nu era chip să se distingă traiectoria rachetei roșii. Soldații au încercat să-și aprindă lămpașele cu petrol, dar fără succes. În toată bezna care ne năpădise ca un potop, două lanterne erau singurele surse luminoase în tot acest vacarm deslănțuit.

— Încolonați-vă cît mai compact posibil, ne comandă, la un moment dat, sergentul. Vom pleca la bază. Oricine va îndrăzni să iasă din cordon va fi împușcat pe loc fără somație, ne mai avertiză el.

Am început drumul de întoarcere spre lagăr cu îndoială că va fi posibil să ajungem acolo pe o asemenea vreme. De la Canara pînă la barăcile civililor de lîngă stația CFR a comunei Valea Neagră, urmam șoseaua națională. De cele mai multe

ori nimeream prin șanțurile șoselei, unde alunecam unii peste alții, cufundîndu-ne în zăpada îngrămădită de vînt. Auzeam răcnetele și înjurăturile soldaților în fiecare clipă și sub scăpărările fulgerelor vedeam fețele oamenilor crispate și ale soldaților aspre și dușmănoase. Toți soldații erau cu armele în mîini, pregătiți să comită crima oricînd li s-ar fi părut că cineva dintre noi ar fi intenționat să evadeze. Noi eram atît de slabi, atît de înghețați și de dezorientați în această răscoală a stihiilor, încît evadarea era ultimul gînd care ar fi încăput în mintea noastră. Ne surîdea mai curînd greșeala vreunui securist de a fi tras în noi, ca să se sfîrșească mai curînd calvarul.

Cînd am trecut printre barăcile civililor, am întîmpinat niște troiene înalte cît omul, care se ridicau pînă sub streșini, acoperind ușile oamenilor. Cîteva lumini electrice răspîndeau un puf de raze cît mingile de fotbal, ici-colo. Am trecut anevoie prin și peste troiene, ca într-o expediție polară, nebănuind că de abia de aici înainte urma drumul plîngerilor.

De aici pînă la lagăr, drumul nostru obișnuit trecea printr-o regiune mlăștinoasă care nu prezenta însă greutăți pe parcurs decît primăvara, în timpul dezghețului, sau cînd se întîmplau ploi torențiale. În cea mai mare parte a anului, doar din loc în loc stăruiau ochiuri de apă, năpădite de trestii, păpuriș și stufăriș specific de baltă, pe care le evitam cu ușurință. Pe la mijlocul acestei suprafețe de teren, trecea calea ferată industrială de joncțiune a carierei Canara și a capului Midia. Rambleul de susținere a șinelor fusese înălțat ca un adevărat deal de către deținuți, în unele locuri atingînd chiar zece metri. În afară de scopul transportării pietrei la capul Midia, această linie mai servea necesității de descărcare a materialului excavat din carieră, din porțiunea pe unde urma să treacă canalul. Pe partea de sud a liniei ferate se întindea, pe cîțiva kilometri, cel mai vast șantier al Dobrogei, Mustața.

De data aceasta, sergentul a dispus ca noi să nu mai intrăm prin zona mlăștinoasă, — ceea ce ar fi scurtat considerabil drumul, dar, în împrejurările date, ar fi creat probleme gărzii de încadrare a noastră —, ci să urmăm traseul liniei ferate, fiind mai simplu de ținut drumul, după culmea rambleului, semafoare, stîlpi de telegraf.

Înaintarea printre șine și traverse, pe un terasament al cărui ecartament obișnuit de 1,25 m. plus marginile care, cu totul împreună, nu făceau mai mult de 2,50 m, constituia o grea încercare pentru noi. Cu toate că ne țineam la braț cîte

patru, nu reușeam să pășim în aceeași cadență, alunecările fiind inevitabile și permanente. Soldații se ațineau de pe margini, prin gropile alăturate și, uneori, cînd acelea erau foarte adînci și imposibil de parcurs, intrau chiar printre noi, pînă le depășeau. În față și în spate erau alți soldați. O lanternă era în față și o alta în spate, dar acestea nu ajutau la nimic, razele neputînd străbate vîscozitatea mediului și furiile vîntului, care învolbura orbitor zăpada.

Deodată, la o cotitură, venind de sub planul nostru superior, a apărut o locomotivă care venea în mare viteză, cu farurile aprinse și, probabil, cu sirenele de semnalizare în funcțiune, ceea ce noi nu puteam auzi, din cauza tunetelor și a urletului vijeliei.

— Jos de pe terasament toată lumea, s-a auzit slab vocea plină de panică a sergentului.

Reacția în fața morții a fost mai puternică decît dorința conștientă de a muri, acum cînd ni se dădea această ocazie sigură. Ființa umană, cu toate că adaugă prin rațiune și experiență un strat destul de substanțial de cunoștințe directe sau achiziționate prin culturalizare, mi se pare că în clipele cruciale ale existenței suferă o reducțiune intelectuală și afectivă completă, pînă la zero, dezlănțuindu-se exclusiv procesele de afirmare de sub incidența instinctelor și a reflexelor primare.

Mai mult a fost o alunecare a noastră decît o pășire, pe panta rambleului, de o parte și de alta, fiecare dintre noi căutînd să ne ferim cît mai repede și unde s-a nimerit posibil. Pentru o clipă, atît cît a trecut locomotiva pe lîngă noi am fost cu toții în adîncimea zăpezii, unii acoperiți complet, alții alunecați în gropi adînci, pătrunși prin gheața care se spărsese sub greutatea noastră, unde bieții oameni se bălăceau în apă, luptîndu-se să iasă deasupra.

Cînd m-am trezit și eu ca dintr-un coșmar din această intempestivă și nenorocită aventură blestemată a nopții, în care fuseserăm împinși de administrația lagărului, am constatat că țineam în mînă un obiect pe care în prima clipă nu l-am putut identifica. Mîinile îmi erau înghețate și lipsite de orice sensibilitate. Se pare că în alunecare, bîjbîind după o susținere oarecare, am dat de obiectul pe care îl strîngeam acum în mînă.

— Regruparea, imediat, la dreapta liniei !, porunci sergentul.

Brigadierul și pontatorul se făcuseră ecoul acestei comenzi și noi am început să ne strîngem fiecare de unde eram, în partea unde s-a auzit vocea sergentului și unde vedeam agitîndu-se lumina timidă a lanternei.

Am observat o neliniște ciudată între soldați. Sergentul țipa unuia ca și cînd ar fi fost turbat. În fine, cîțiva soldați s-au îndepărtat de noi, iar sergentul și brigadierul ne-au numărat de cîteva ori spre a se asigura că eram întreg efectivul prezent. Nu se produsese nici o evadare și nici un om nu fusese accidentat. Totuși, după această peripeție infernală, noi continuam să stăm pe loc sub biciuirea furtunii. Cei cîțiva soldați care dispăruseră în noapte întîrziau să se întoarcă la locurile lor de încheiere a cordonului de escortă.

Deodată mi-a venit ideea să privesc mai atent la ceea ce aveam în mînă. Cu toate că numai inima din mine nu-mi era înghețată, în clipa cînd am constatat că aveam în mînă o carabină, și inima mi s-a părut că s-a transformat într-un sloi de gheață. Gîndul imediat a fost să o arunc deoparte, în zăpadă, înainte de a-mi fulgera prin minte că aș fi putut-o folosi. Dar, nu vedeam unde să o azvîrl ca să nu fiu văzut de cineva. De aceea am lăsat-o încet pe zăpadă, lîngă mine, și am spus cu voce tare :

— Aici se află o armă.

— Unde ?, unde ?, unde ?, se auziră deodată întrebînd mai multe voci, în vreme ce sergentul, cîțiva soldați și brigadierul se grăbeau spre mine.

— Exact aici, am zis eu, și m-am aplecat să ridic arma ca să o dau celui care va veni să o ia.

— Banditule, criminalule, se auzi împroșcînd vocea sergentului. Ai îndrăznit să pui mîna pe armă ? Nu știi că ești deținut și prizonier al poporului ? Ai avut de gînd să o folosești împotriva noastră, să tragi în noi. Cum de-ai văzut că era o armă jos ? Doar era întuneric !

— Am zărit-o la lumina fulgerelor, am zis imediat.

N-am răspuns nimic nici cînd am simțit palmele dure ale acelei bestii atingîndu-mi de cîteva ori fața înghețată, care a crăpat și din care a țîșnit sînge, din puținul sînge cît îl mai aveam în mine.

— Imediat escortă specială lîngă acest bandit !, ordonă sergentul.

Era de la sine înțeles că ceea ce se insinua era o supoziție murdară, capabilă să se nască numai în capetele unor scelerați.

Faptul de a se fi aflat arma conta mai mult pentru sergent decît simulacrul la care acesta se deda, dar care îi era necesar pentru a-și impune autoritatea.

Un soldat m-a luat lîngă el și, urmînd din spate brigada, am pornit din nou spre lagăr. Era spre dimineață cînd am ajuns la Peninsula, dar tunetele, fulgerele și zăpada continuau încă.

Eu am fost condus și depus la carceră, fără nici un alt interogatoriu, așa înghețat cum eram. Spre seară am fost luat de un milițian la birouri. Nu mi s-a dat nimic să mănînc în acea zi și nici nu mi s-a aprobat să-mi usuc, cel puțin, hainele înghețate de pe mine care păreau de tinichea. Un maior de la securitatea Constanța mi-a luat o declarație asupra intențiilor ridicării carabinei din zăpadă. Lîngă el se afla și un căpitan din batalionul de gardă al lagărului, care îmi era cunoscut după figură.

— Știi că nu aveai voie, sub nici un motiv, să te atingi de un obiect care putea periclita viața pazei ? mi-a zis maiorul.

— Știu, și nici nu aș fi pus mîna pe armă, dacă ne-am fi aflat în condiții normale de pază. Eu nu am făcut altceva decît să ridic o armă din zăpadă, care se afla sub picioarele mele, în interiorul cordonului. Probabil că a fost mai mare crima soldatului care a scăpat arma din mînă între noi, decît a mea care am ridicat-o, bănuind că arma a fost pierdută în debandada în care am fost împinși de apariția periculoasă a locomotivei în fața noastră, în toiul furtunii.

Ofițerii au schimbat o privire furișă între ei, după care maiorul mi-a spus să ies. Milițianul care mă adusese mi-a spus să merg la dormitorul brigăzii mele.

Abia am ajuns la brigadă, unde am început să mă dezbrac că m-am și trezit din nou cu milițianul care mă condusese la anchetă.

— Ești pedepsit la șapte nopți de carceră. Ziua vei ieși la lucru în mod obișnuit cu brigada și seara, la stingere, te prezinți la carceră. De asemenea, rația de hrană ți-e redusă la jumătate. Ai înțeles ?

A fost un adevărat miracol că nu mi-am pierdut viața, îmbolnăvindu-mă în acea iarnă, în care șapte nopți la rînd a trebuit să intru în carcera ca un coșciug și să ies de acolo dimineața degerat și sleit de puteri, ca să mă aliniez în coloana de muncă.

În aceeași seară, de pe un șantier al lagărului Taşaul, evadaseră trei oameni, care au profitat de condițiile prielnice ale acelei furtuni care se abătuse asupra întregii Dobroge.

În lagărul nostru, stîlpii de susținere a cablurilor electrice fuseseră rupți de la pămînt și două turnuri de pază răsturnate.

* * *

Nu a fost aceasta nici prima și nici ultima furtună de acest fel din Dobrogea, care să se fi abătut asupra lagărelor de deținuți. Și aceste furtuni nu se întîmpla să aibă loc numai în lunile de iarnă. Și în lunile de vară se stîrneau vijelii de asemenea natură. Bineînțeles, pe acestea le suportam mai ușor, neavînd de îndurat frigul și înghețul. Hainele ni se uscau pe noi în decursul zilei sau al nopții, și nu eram expuși atît de direct îmbolnăvirii.

Dar, în afară de nenorocirile pe care le aveam de îndurat pe șantiere de pe urma unor asemenea calamități ale naturii, aceste intemperii ne produceau chinuri insuportabile, chiar dacă se întîmpla să ne surprindă în barăci, și în timpul nopții. Apa curgea pe noi prin acoperiș, noroiul vîscos creștea pînă peste glezne, cloacele de murdării se revărsau în curte și întreruperea apei de spălat și potabile erau numai cîteva dintre aspectele mizeriilor care se nășteau în asemenea cazuri.

În plus de acestea, mîncarea de seara era, de obicei, o ciorbă de zarzavat — indigen sau importat, napi din URSS-Basarabia sau morcovi furajeri din Bulgaria —, care conținea un procentaj ridicat de apă. Viscerele noastre erau slăbite la maximum, încît vezica urinară nu mai putea reține minimum de lichid colectat din organism, producînd inexorabile necesități de eliminare foarte dese. Cu toată convingerea noastră că lichidul adunat era minim în vezică, nu puteam afla nici o cale de a anula necesitatea care devenea tot mai imperioasă de a ieși afară, pentru urinare. În cazul că ne încăpățînam să nu ieșim, nu mai era chip de ațipire și în multe cazuri, lichidul se scurgea în așternut, producînd un miros îngrozitor de greu.

Din cauzele acestea, tabloul permanent al unei nopți de lagăr prezenta oameni cu ochii închiși, ieșind la closetele din curte, unul după altul, încît la numai o oră de la stingere, era un dute-vino ca într-o piață. În general, fiecare om ieșea între 7 și 10 ori pe noapte. Nimeni, în afară de acele ființe nenorocite care au îndurat Canalul, nu va putea înțelege ce chin neasemuit era ieșirea afară, în curte, la latrine, în nopțile de

iarnă, cînd vîntul ardea de iute ce era, sau gerul te pătrundea pînă la măduva oaselor. Între alternativa de a sta pe prici și de a te chinui cu senzația terorizantă de urinare care, pînă la urmă, devenea, la unii, proces fiziologic realizat sub pătură, înainte de luarea hotărîrii de ieșire afară, și ieșirea afară, oricare cale s-ar fi ales de un deținut, rezultatul era același : somnul omului era întrerupt și, pentru un timp, absolut pierdut și cu neputință de recuperat. Frigul care te cuprindea afară ca într-un cearceaf de gheață îți turbura toată ființa pînă la ultima fibră, și ieșirea aceasta nu-ți reda nici vreo satisfacție de durată ; dimpotrivă, accentua slăbirea organismului, prin expunerea lui la șocul viscolului și al gerului, împotriva cărora nu aveam, literalmente, nici o posibilitate să ne apărăm.

Uneori, mă întreb dacă toți oamenii își pot da seama ce fericire enormă prezintă pentru cineva avantajul de a avea closetul în casă, sau de a se bucura de o vezică destul de rezistentă care să îndure eroziunea acidului uric astfel ca drenajul acesteia să nu turbure somnul binefăcător al cîtorva ore neîntrerupte într-o noapte !

Și aceasta era o fericire, o fericire dintre cele puține pe care le poți număra pe degetele unei mîini sub regimul comunist, de care însă lumea liberă nu are cunoștință. Și de această fericire, lîngă celelalte două sau trei de care am mai vorbit, îmbuibații unei lumi care nu a cunoscut niciodată nuanța fină sau bogată a suferinței umane nu vor lua act decît probabil, atunci cînd va fi prea tîrziu.

Aceștia au fost oamenii din furtună, dintre care unii au trecut prin ea, iar alții au căzut sub urgia ei.

16. Moartea

Într-un lagăr de exterminare — și Peninsula—Valea Neagră era unul, poate mai mult decît toate celelalte lagăre de deținuți de-a lungul traseului canalului —, incertitudinea și moartea merg mînă în mînă cu speranța inspiratoare a fiecărei clipe de viață.

Într-un timp, lucram la niște săpături pentru turnarea temeliei unui suport masiv de beton armat peste care urma să se așeze un concasor gigantic. Aruncam pămîntul din adîncime prin releul a trei platforme, în lipsa unei bande rulante

de elevare. Încărcam cu lopata de zor sub privirea de lynx a brigadierului și a unui milițian. Deodată am simțit că cei de la platforma superioară nouă au stopat lucrul. Ne-am oprit și noi, și după aceea, cei de sub noi, ca să privim în sus la ce se petrecea deasupra.

Pe buza groapei am observat vreo șase-șapte chipie cu fireturi strălucitoare, de sub cozoroacele cărora tot atîtea perechi de ochi erau îndreptați curioși spre noi. Chiar cînd mi-am înălțat și eu privirea, unul dintre militarii care priveau la noi vorbea unui țăran de pe prima platformă, care se afla aproape de suprafața pămîntului. Mi s-a părut că cei doi care vorbeau se cunoșteau, de îndată ce angajaseră o convorbire pe un ton aparent neoficial.

— Și cum te gîndești să ieși de aici ? am auzit întrebarea ofițerului, de care am aflat, mai tîrziu, că era un colonel de la securitatea Constanța, care avusese un rol extrem de activ în arestarea și anchetarea grupurilor de oameni din rezistența din Dobrogea.

— Nu aș putea să vă spun data, zise țăranul, un român macedonean mucalit în felul lui. Dar cum, foarte simplu : așa cum zice toată lumea, zic și eu, cu hei-rupul, declară zîmbind Duți, împingîndu-și căciula pe ceafă.

Ofițerii se uitară unul la altul pentru o clipă, urmă o pauză grea ca apoi, deodată, să izbucnească cu toții într-un torent de înjurături triviale, abia după ce prinseră sensul ascuns a cuvintelor omului.

Altă dată, un ofițer dintr-un alt grup de inspectori din securitatea Constanța, trecînd pe lîngă brigada noastră în care se aflau un mare număr de țărani, așa cum am mai menționat, dintre care vreo zece erau români-macedoneni, s-a adresat unui țăran dintre aceștia din Dobrogea, cu intenția calculată de a-l molesta.

— Și cît crezi că vei mai putea rezista să muncești aici ? întrebă ofițerul.

Țăranul, un bărbat între două vîrste, extrem de sfătos și curajos, răspunse imediat :

— Nu cred să mă lase puterile, înainte de a sosi schimbul doi.

Ofițerul continuă cu întrebarea, neprinzînd poanta deținutului.

— Lucrează și un schimb doi aici ?

— Nu încă, zise țăranul, dar va lucra în cîtva timp.

În seara aceea țăranul respectiv și-a petrecut noaptea la carceră și, a doua zi, a fost transferat la brigada pedepsiților.

Un mare alean aveau pe inimă cele cîteva sute de țărani români dobrogeni de proveniență macedoneană. Cei mai mulți dintre ei, mari naționaliști și aprinși patrioți, căzuseră în robie după cursa întinsă, cu mult tact, de o persoană la care ei țineau extrem de mult și care îi dăduse pînă la urmă pe toți în ghearele securității, înfundindu-i în temnițele și lagărele de muncă forțată.

Dr. Florica Bagdasar, româncă macedoneancă, ajunsese ministru al sănătății în guvernul Petru Groza. Florica Bagdasar era sora fostului comandat legionar Sterie Ciumetti, care deținuse și funcțiunea de casier al Gărzii de Fier, și care a fost împușcat în noaptea de 29 decembrie 1933, ca represalii ale guvernului liberal și regelui Carol II împotriva membrilor Mișcării Legionare, pentru uciderea primului ministru I. Gh. Duca, în aceeași seară de 29 decembrie, în gara Sinaia, de grupul Nicolae Constantinescu, Iancu Caranica și Doru Belimace. Se pare că prețul acestei poziții a costat-o, pe nerecunoscătoarea soră a unei victime nevinovate, sînge și încă mult sînge și lacrimi a sute de mii de alți frați și surori de-ai săi. Acești bieți oameni, care veniseră în România din Macedonia, nu avuseseră niciodată o patrie a lor deasupra capetelor lor, astfel că după ce s-au aflat pe pămîntul Țării Românești, se legaseră trup și suflet de noua glie, pe care vroiau să o știe vatra lor de veci, curată și liberă, neprimejduită de nimeni și de nimic. Macedonenii au considerat comunismul o mare primejdie împotriva fericirii lor, pe care crezuseră că și-au aflat-o odată ce erau sub cerul românesc. În fața primejdiei care se făcea tot mai greu simțită după 1944, românii macedoneni s-au organizat în unități de luptă neînfricate, ridicîndu-se ca unul împotriva silniciilor partidului comunist, care a început prin a impune reforme agrare de exploatare crudă și, apoi, de cenzurare a libertăților sacre ale individului. La un moment dat, nu se mai aflau prin satele dobrogene decît femei, copii și bătrîni. Tot tineretul și bărbații erau în pădurile Babadagului, pe picior de război împotriva prigonitorilor asmuțiți de Rusia comunistă și agenții plătiți din București, în frunte cu Gh. Gheorghiu-Dej și echipa sa politică și guvernamentală.

Pentru lichidarea acestor grupuri cutezătoare, partidul comunist a pescuit, în planurile lui criminale, pe acea femeie nenorocită, Florica Bagdasar, născută Ciumetti. Această femeie

a întins ispita ei scîrboasă ca o momeală susceptibilă de a corupe oamenii hărțuiți de ani de zile și goniți de la casele și rosturile lor. În acest scop, a dat știre fugarilor că ea va putea negocia cu succes amnistierea tuturor acelora care își părăsiseră casele și se dedaseră sau nu la acte de violență împotriva noii orînduiri, dacă aceștia vor accepta să se întîlnească cu ea, făgăduindu-le absolută securitate tuturor care vor participa la întrunirea pe care o propunea. După frămîntări îndelungate, oamenii au acceptat să se întîlnească cu această femeie, care intrase în clica odioasă de tiranizare a neamului nostru.

— Abia am coborît la locul indicat, între niște dealuri, îmi povestea unul dintre oamenii care au fost martorii scenelor groaznice care au urmat, că am simțit că ceva necurat se urzise împotriva noastră. Auzeam uruituri înfundate de mașini și ca un fel de umbră neagră care se apropia de noi. In inima noastră a tresărit bănuiala în aceeași clipă, la toți deodată, că nimeriserăm într-o cursă. Dar era prea tîrziu. Cîțiva dintre noi au sărit la Florica Bagdasar să o ucidă, dar ea s-a retras în mașina ei, care era protejată special împotriva gloanțelor și, în aceeași clipă, sute și sute de securiști au năvălit peste noi, cu arme, cu gaze, cu cătușe. Lupta a fost disperată, dar fără nici o șansă de izbîndă pentru noi, deoarece securitatea avea avantajele unui armament superior și ale numărului. Am fost bătuți pînă la sînge, legați burduf și transportați la securitatea Constanța, unde am fost organizați în mai multe loturi, judecați de tribunalul militar și iată-ne acum aici, pe cei mai mulți dintre noi, cei care nu am pierit.

Am constatat că numele Floricăi Bagdasar era nume considerat infam, de trădător, între macedoneni, la auzirea căruia aceștia întorceau capul și scuipau într-o latură.

* * *

Cu toate că dramele se succedau zilnic — implacabil și crud între noi —, și secera morții curma vieți după vieți, umorul sănătos al neamului nostru nu a încetat să subsiste, neputînd fi sugrumat nici în cele mai grave împrejurări ale vieții noastre jalnice. Deseori, platitudinea, indiferența totală de ce avea să se mai întîmple coborau ca o negură rece peste sufletele noastre. Nu eram fataliști, dar uneori ne convenea

să ne simțim abandonați și să ne comportăm întocmai ca niște piese impulsionate de resorturi mecanice interioare și exterioare — instincte și mediu.

— Cît e ora ?, de se auzea uneori vreo întrebare a unuia dintre noi, altul îi răspundea cu acel gust de amărăciune care se nimerea să ne otrăvească viața în acea clipă, făcînd abstracție că motivul întrebării camaradului nostru de suferință era, aproape întotdeauna, așteptarea orei de hrănire.

— De ce întrebi cît e ora ? Doar noi nu suntem veniți aici să stăm cu ora, ci cu anii.

Într-adevăr, aceasta era realitatea. Viziunea noastră nu cuprindea nimic cert în planurile viitoare, nu aveam nici un punct de sprijin și nici o orientare cardinală, numai umbre, ceață, prăbușiri, cenușă.

Primul mort la Peninsula a fost ziaristul de mare curaj și incontestabilul talent, Grigore Malciu. Apoi, au urmat alții la rînd, într-o cadență rapidă de stingere, ca un șir de făclii peste care se suflă de la un capăt. Moartea acestora era fie consecința flămînzirii sistematice și imposibilității de recuperare a forțelor noastre, fie consecința directă a accidentelor de muncă, în procesul căreia noi nu aveam nici o securitate, fie, în fine, a asasinării pur și simplu a unora dintre noi, premeditată și după toată arta criminală de care au dat dovadă uneltele regimului condus de comitetul central al partidului comunist român în frunte cu Gh. Gheorghiu-Dej al cărui braț executiv era Ministerul de Interne de sub cnutul asasinului Alexandru Drăghici, Beria poporului român.

Ar însemna să pomenim o listă prea lungă de nume, dacă ar fi să amintim pe toți martirii căzuți de-a lungul Canalului în trei ani și jumătate. Numai cînd tabelurile tuturor numeloc victimelor Canalului vor fi cunoscute public și integral, numai atunci se va cunoaște prețul de sînge al jertfelor, al acelor scumpe ființe, care vor trebui să fie așezate în Panteonul neamului nostru pentru istoria noastră. Chiar și numai lista martirilor de la Peninsula întrece încercările memoriei unui deținut care, în cele mai multe cazuri, nu a putut să cunoască la timp toate tragediile care se succedau ca într-un film al groazei.

Eu mă voi rezuma să prezint numai cîteva cazuri de care am luat cunoștință direct, ale unor oameni pe care i-am cunoscut nemijlocit, care mi-au fost apropiați și a căror suferință am înțeles-o și am respectat-o în toate ocaziile, mai

mult chiar decît pe a mea, cu toate că și eu eram tot timpul cu un picior înfundat în groapă.

Emil Chișiu mi-a fost coleg de clasă la liceul „Regele Ferdinand" din Turda. Tatăl lui fusese timplar în orașul Turda și unul dintre fruntașii meseriașilor din județul Turda. Din motive familiale, după terminarea liceului, Emil Chișiu nu a mai continuat studiile superioare. Imediat după ce a fost eliberat din armată, acest tînăr harnic și modest a pus mîna pe ferăstrău și rindea, și a intrat în atelier, cu gîndul de a continua meseria tatălui său. La Peninsula era cotat ca unul dintre cei mai buni și pricepuți timplari și dulgheri. Brigada în care lucra, de constructori, avea și o echipă specială de montare a schelelor și finisare a cornișelor, al cărei șef era Emil Chișiu. S-a întîmplat ca la complexul social Năvodari, unde lucrările de construcții erau executate de deținuții politici de la Peninsula, să fie necesar să se înalțe o schelă de circa 15 metri. Emil Chișiu s-a ferit să expună pe cineva la un risc cum era și acesta care i-a apărut în sarcina sa, și de aceea el s-a cățărat pînă la înălțimea unde urma să execute lucrarea respectivă. A fost necesar ca peste schelă să se mai înalțe o scară, care în lipsa altor instalații ajutătoare, a fost rezemată numai de un stîlp izolat, fără nici o prevedere laterală. În clipa cînd Emil Chișiu prindea în cuie o scîndură, scara s-a rupt de la mijloc și bietul om a căzut pe spate de la înălțimea la care se afla, peste 15 metri, fracturîndu-și șira spinării și baza craniană. În cîteva minute a închis ochii pentru totdeauna.

Iuliu Cojan era un inginer aeronautic din Brașov. Acesta era un tînăr bărbat curtenitor și cu o frumoasă cultură generală, — excepție printre ingineri și medici —, și care, alăturea de un alt inginer, colegul său de serviciu de afară, Constantin Corsaru din Moldova, a lucrat cu mine, o anumită perioadă de timp, în primele luni, în aceeași brigadă a lui Vasile Buiuca. După un timp, Cojan și Corsaru au fost luați împreună cu alți tehnicieni din lagăr și transferați la o brigadă care lucra pe șantierul Mamaia-sat, la instalarea liniilor de vagoneți. Cu toate acestea, relațiile mele cu cei doi ingineri au continuat să se mențină, văzîndu-ne cel puțin o dată pe săptămînă.

Într-o zi de toamnă cu ploi nesfîrșite și reci, cînd pămîntul se muiase ca un burete și devenise extrem de alunecos, oamenii au încercat, fără succes, să aștearnă panourile pe care o locomotivă Diesel de calibru mic trăgea vagoneții.

Pe o anumită porțiune, terasamentul era foarte îngust, strecurîndu-se printre două maluri săpate de oameni în acest scop. Oamenii nu mai apucaseră să lărgească suficient strîmtoarea, din cauza ordinelor administrației ca să se dea prioritate producției, nu lucrărilor auxiliare, cum era socotită linia ferată. În porțiunea de care vorbim, nu era loc decît pentru trecerea strictă a locomotivei. Iuliu Cojan intrase între maluri să ajusteze o traversă de metal care nu stătea perpendiculară pe linii, cînd mașinistul civil se întorcea cu viteză cu locomotiva urmată de vagonetii goi, de la descărcări. Bietul inginer, tatăl a doi copilași a căror fotografie o purta la piept zi și noapte ca pe un talisman, și la care se uita ca la lumina soarelui ori de cîte ori avea răgaz, a fost surprins între maluri unde a fost strivit ca o piftie, neavînd loc de salvare. Colegul său Corsaru împreună cu alți cîțiva oameni i-au adunat rămășițele în propria lui manta, de unde seara a fost luat direct de pe șantier cu căruța lagărului și transportat la cimitirul comunei Valea Neagră. Îmi va stărui veșnic în memorie figura acestui bărbat îndrăgostit de artă și poezie care, ori de cîte ori încetam lucrul, oricît de istoviți eram, mă ruga să-i spun o poezie sau să-i povestesc o istorioară de iubire.

* * *

Era o dimineață senină de vară și lagărul părea pustiu. Aproape toată lumea ieșise la lucru și în interiorul sîrmelor nu se mai aflau decît două sau trei brigăzi care ieșeau numai la ora 5 după masă, fiind schimb de noapte, o brigadă de construcții interioare și de întreținere și o jumătate din brigada de construcții a studenților care, dintr-un motiv pe care nu mi-l amintesc, rămăsese și ea în interior. Cei ce urmam să ieșim în schimbul doi eram puși dimineața între 11 și 3 să facem corvezi interioare, ajutînd la construcțiile de barăci. De data aceasta eu am fost repartizat la poartă. Treaba pe care o aveam de făcut era să preiau de la gardianul din poartă căruța cu piatră sau nisip, care era adusă pînă aici de un civil, și să o conduc undeva mai departe, la locul de construcții, și să o descarc. Aproape 20 de oameni din brigada mea făceau același lucru. Eram morți de somn. Veneam dimineața la ora 7 de la lucru, de la cariera Canara, luam cafeaua neagră și ne culcam, ceea ce, după ce ne dezechipam, însemna ora 8. La ora 11, tot a doua zi, ne venea rîndul la corvezi, cîte o jumătate de brigadă.

Mînam o pereche de căluți roibi, focoși, spre temelia unei barăci cînd, deodată, în fața mea a apărut un om bine închegat, pe timpuri, probabil, robust ; acum era slăbit, roșcovan, pe cap purtînd o pălărioară verde, conică, cu șnur împrejur, una dintre acele pălării pe care o poartă în țară pădurarii și conducătorii silvici.

— 'Oprește, tinere, zise omul, ridicîndu-și mîna în fața cailor.

Apoi a continuat cu voce blîndă, cu timbru plăcut, lucru surprinzător în lagăre, unde oamenii se abrutizează și, inconștient, vorba lor devine aspră :

— Căruța aceasta merge la cuptorul de var, îmi zise omul. Ia-o pe după bucătărie, îmi mai zise el.

Eu țineam încă strîns hățurile cailor și mă uitam la acest om. Cunoșteam pe toți cei care lucrau în interior, la construcții, întîi că aproape toți erau țărani din Munții Apuseni și, al doilea, lucram la corvezi cu ei de peste un an. Pe acesta încă nu-l văzusem. La studenți, erau doi sau trei oameni mai vîrstnici, pe care îi cunoșteam de asemenea, însă pe acesta nu îl știam.

— La ce brigadă ești dumneata ?, l-am întrebat eu.

— La studenți, răspunse omul și se apropie de mine. În ochii lui am văzut deodată o suferință frîntă, pe care a vroit să o acopere instinctiv cu pleoapele pe care și le strînsese ceva mai tare, dar nu a reușit să-i șteargă urma.

Și-a întins mîna și și-a spus numele :

— Sunt doctorul Simionescu.

Știam de mai mult timp că doctorul Simionescu fusese adus în lagărul nostru, dar încă nu-l întîlnisem. La început fusese repartizat la o brigadă care muncea la săpături, după cîte fusesem informat.

— Sînt de o săptămînă în această brigadă. Ofițerul politic mi-a spus că aici mi-e locul, între tinerii cărora noi bătrînii le-am făcut o educație politică greșită.

În cîteva cuvinte, doctorul Simionescu mi-a mărturisit tragedia. Cîteva nume de cunoștințe comune din lagăr ne-au stabilit încrederea imediat.

— Simt că voi înnebuni. Mi se fac cele mai îngrozitoare șicane și, în fiecare seară, sunt obligat să ascult insultele care se aduc generației mele, fără dreptul de a o apăra. Mai mult, sunt bruscat cu violență și pe șantier înadins mi se dau să execut munci de salahor care la vîrsta și posibilitățile mele fizice, constituie adevărate suplicii.

— Mai terminați vorba acolo, bandiților, strigă la noi un băiețandru pe care îl cunoșteam din văzute ; era unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai locotenentului politic Chirion, o adevărată fiară.

Doctorul Simionescu s-a îndepărtat de căruță, s-a uitat la copitele căluților care s-au proptit puternic ca să pornească căruța, și ochii lui apoi mi-au întîlnit iarăși privirile. Sub tristețea care îl umbrea, am simțit vibrarea unui suflet cald, generos, a unui apostol subordonat unei mari credințe, pe care prin știința și vocația sa națională o închinase fără rezervă neamului nostru. În acea clipă nu-mi închipuiam că aceasta a fost și prima și ultima mea întîlnire cu doctorul Simionescu.

Nu au trecut nici două săptămîni cînd, într-o dimineață la ora șase, cînd venise schimbul la cariera Canara, unde brigada noastră lucra peste noapte, ne-a adus vestea grozavă a uciderii doctorului Simionescu. Uciderea unui om într-un lagăr produce o adîncă depresiune morală asupra oamenilor. Parcă toți se cufundă în interiorul lor, le piere glasul și în ochii lor întîlnești numai pustiu. Conștiința unui sfîrșit asemănător posibil pentru fiecare este atît de covîrșitoare încît nimeni nu mai îndrăznește să-și fixeze nici cel puțin speranța promițătoare pentru a doua zi. Așa au arătat frații noștri cînd au păsit pe șantierul Canara în acea dimineață cînd ni s-a adus vestea înfricoșătoare, și așa am plecat noi spre lagăr, învăluiți în zăbranicul mortuar al unui destin blestemat, căruia nu puteam să ne împotrivim cu nimic.

Din ceea ce am aflat atunci imediat și din ceea ce am aflat mai tîrziu, cînd unii dintre studenții reeducați și-au revenit din rătăciri (ei fiind atunci la locul scenei), moartea doctorului Simionescu, unul dintre cei trei șefi ai generației anului 1922 (ceilalți doi au fost Corneliu Zelea Codreanu și dr. Dănulescu) s-a petrecut astfel :

Brigada de studenți lucra la construcții la Tașaul. Pe marginea lacului, se construia un așa numit Grup Social de clădiri. Șantierul era împrejmuit cu sîrmă ghimpată și, în afară de soldații de securitate postați la cele patru colțuri ale patrulaterului șantierului, mai erau și soldați intermediari care nu aveau posturi fixe, putîndu-se mișca pe traseul pe care îl păzeau. Construcțiile erau în diferite stadii de lucru. Doctorul Simionescu lucra în interiorul unui pavilion, unde trebuia să ducă materialele, ca mortar, cărămidă, ipsos, apă etc., la studenții care lucrau pe schele. Seara avusese loc în

brigada studenților o ședință de prelucrare a doctorului Simionescu, pe care Bogdănescu, acea lighioană în formă de om, căuta să-l oblige să recunoască existența unui plan premeditat la luptătorii naționaliști români, conform căruia acești oameni intenționau să sădească în sufletele tineretului idei criminale de intoleranță față de alte naționalități, de ură semită, atitudini antimuncitorești, antisovietice, antiștiințifice, antiprogresiste etc. Se pare că ședința a fost extrem de agitată și că doctorul Simionescu a fost maltratat mai rău ca în oricare altă seară precedentă. Dimineața, cînd a ieșit la lucru, ni s-a spus că doctorul Simionescu părea transfigurat, extrem de obosit, — fusese ținut la «judecată» pînă la ora 3 dimineața — și, aparent, incapabil să se autocontroleze. Incontestabil, suferise un șoc moral care îl deconcertase într-un anumit grad.

Cîțiva studenți din grupa de lucru, care erau cei mai înrăiți și aveau bogate caziere înfamante de la Pitești, Tîrgșor sau chiar din interiorul lagărului Peninsula, au continuat neslăbit cu terorizarea morală a doctorului. De altfel, aceasta era una dintre metodele obișnuite în lucrarea de reeducare a unei persoane. Trebuia să se țină de capul lui în toate chipurile, să-i creeze obsesii de culpabilitate și complexe multiple, încît omul să fie condus singur spre disperare. Cînd ajungea aici, nu mai avea decît două soluții în față : ori să capituleze în fața siluitorilor morali, și atunci urma să recunoască drept adevărate toate acuzațiile criminale care i se aduceau și, inevitabil, trebuia să se atașeze și el la banda reeducatorilor, ori, a doua soluție, să se sinucidă. Cînd eram în închisori, nu aveam la îndemînă a doua soluție, întrucît nu aveam nici mijloacele fizice de a ne curma viața (lamă, funie etc), și nici prilejul să ieșim în sîrme. Or, la Canal, și în toate lagărele, aveam toate aceste posibilități. În plus, studenții reeducați și administrația, care le stătea în spate cu inspirația și uneltele, își lărgiseră considerabil cîmpul de aplicațiune al crimei.

Doctorul Ion Simionescu, despre care oameni din orașul lui și distinși bărbați din generația sa vorbeau numai cu superlative cînd se discuta asupra caracterului său, asupra capacității sale științifice, asupra calităților sale cetățenești, etice și creștine, ca să nu mai cuprindem și patriotismul și umanitarismul său proverbial, nu putea să ajungă la prima soluție sub nici o formă. Era prea ancorat în valori înalte, pe care le cultivase o viață întreagă, cu ardoare și deplină convingere. De acest lucru erau conștienți și ofițerii politici, și studenții care îl aveau în grijă. Dar, chiar pentru acest motiv, în plus,

pentru că doctorul Simionescu în baza credinței sale creștine, adînc sădită în ființa lui, nu ar fi putut admite sinuciderea, grupul criminal trebuia să-l aducă la acest punct sau să săvîrșească ei înșiși crima.

În acea zi caldă de vară, cînd soldații pinoteau în posturi sub dogoarea soarelui dobrogean, în apropierea prînzului, mai degrabă ca de obicei, a sosit ofițerul politic pe șantier și cu el un alt ofițer, din comanda batalionului de securitate. Garda a fost schimbată neîntîrziat și apoi totul a revenit la normal. În schimb, în clădirea înaltă, unde se afla grupul în care lucra doctorul Simionescu, studenții îl hărțuiau în continuu pe acesta, mai mult ca oricînd. Tot timpul i se aruncau tot felul de reproșuri, folosindu-se cel mai trivial limbaj, se zvîrlea în el cu bucăți de cărămidă, de mortar uscat, bucățele de lemn sau capete de scîndură. Doctorul Simionescu își vedea de lucru. Ochii îi înotau în lacrimi. Se știa singur, absolut singur între acești mici monștri, transformați astfel de mîrșava mînă criminală a partidului comunist. Cum nu ar fi vrut el să-i avertizeze tot timpul despre căderea lor și primejdiosul laț în care căzuseră !

Nu am reușit să aflu decît două sau trei nume de-ale studenților care erau în grupa de tortură. Din nenorocire și pe acestea le-am uitat, reamintindu-mi doar de unul dintre aceste nume, Ioan Olteanu, fost normalist la Tg. Mureș, care după ce a dat diferența de liceu, s-a înscris la Universitatea din Cluj. Chiar după ce studenții supraviețuitori și-au revenit, se fereau să amintească numele acelora dintre ei care săvîrșiseră acte prea mîrșave.

La un moment dat, văzînd studenții că dr. Simionescu nu reacționează cum ar fi dorit ei, unul a agățat o funie de o grindă pe unde trebuia să treacă doctorul cu materialele. Prima oară doctorul Simionescu a trecut pe sub ea, părînd că nu o observă. Studenții au început să-l ridiculizeze imediat.

— Ce, te faci că nu vezi funia, banditule ? a zis unul.

— Este pentru tine, porcule, a adăugat altul. Nu meriți altceva, după nenorocirile pe care le-ai adus poporului român în 25 de ani de beznă.

— De ce nu-ți bagi gîtul în laț, dacă ești om de onoare ? spuse un altul. Atunci te-am crede că ești om de atitudine. Dar ți-e frică că te doare, banditule !

Aceste atacuri verbale, murdare și scandaloase, nu au putut să nu-i atingă cele mai intime adîncuri ale sufletului aces-

tui om nobil și onest, care era profund conștient că întreaga sa viață nu a căutat să facă altceva decît să fie util societății și să aline suferința oamenilor.

Unul dintre acei studenți, dintre acei care ucisese și la Pitești, s-a apropiat cu îndrăzneală de dr. Simionescu, cînd acesta se nimerise din nou lîngă latul funiei care atîrna deasupra unor dulapi și, cînd doctorul s-a apropiat, i-a dat un ghiont încît acesta a scăpat din mînă gălețile cu mortar și a simulat că îi pune latul de gît. Nu se poate ști dacă gestul acestuia ar fi mers pînă la capăt, adică să-l strangulеze pe Simionescu. Schimbarea gărzii mai degrabă cu cîtva și apariția celor doi ofițeri de care am amintit pledează însă pentru premeditarea crimei.

Doctorul Simionescu cînd a văzut intenția criminală a acestora, pentru că imediat s-au mai alăturat primului și alți tineri, cutremurat de groază, a năvălit pe una dintre ușile care i-a fost mai aproape și a ieșit afară. Neștiind ce să facă în prima clipă, unde să meargă și cui să se adreseze — desigur, el se gîndea la un reprezentant înarmat sau oficial al lagărului, nici într-un caz la brigadierul Bogdănescu —, s-a îndepărtat în fugă spre sîrme unde erau soldații de pază. Era evident că omul era disperat, că fuge de o amenințare serioasă, mai cu seamă că în timpul acesta țipa ca să fie salvat. Mi s-a relatat că doctorul Simionescu striga după ajutor.

Nici nu a apucat să se apropie pînă la limita de cinci metri de sîrme, care nu putea fi depășită, fără riscul de a fi împușcat, că un soldat din afara sîrmelor a și tras în doctorul Simionescu cîteva focuri de armă care l-au ucis fulgerător. Soldatul se pare că nici nu l-a somat reglementar înainte de a-l ucide.

Crima, a cărei victimă a fost doctorul Simionescu, a fost cu siguranță plănuită. Prin orice mijloace el trebuia ucis. Cum s-au mai petrecut și alte crime în acest lagăr sau în altele, s-a putut constata că oricînd o persoană exercita o prea mare influență prin prestigiul său în jur, în baza represiunii crunte împotriva tuturor forțelor polarizante, organele de securitate au fost radicale. Zona de preavizare de 5 metri pînă la sîrme era valabilă numai pentru cazul că un deținut ar fi încercat să se apropie pe furiș de sîrme, dar nu țipînd și apoi, unde mai pui, că era și ziua amiaza mare.

Prin moartea doctorului Ion Simionescu din Turnu-Măgurele, generația luptătoare naționalistă din țară a pierdut o forță de cea mai înaltă factură, a pierdut un bărbat luminat de principiile unui larg umanitarism, un cetățean integru și un

medic a cărui mînă binefăcătoare nu va putea să fie uitată de mii de foşti suferinzi din partea inferioară a Munteniei, din răsăritul Oltului.

Acest eveniment jalnic şi îngrozitor din lagărul Peninsula a înrăutăţit simţitor atmosfera şi viaţa din lagăr. Din această stare nu am ieşit decît la înlocuirea comandantului lagărului, în acelaşi an 1951, cu locotenentul major Lazăr. De unde la închisoarea Gherla, unde fusesem mai înainte, îşi crease o faimă înfricoşătoare, sub administraţia lui săvîrşindu-se multe crime între deţinuţi, aici a apărut cu o serie de măsuri salutare, observate de la început în îmbunătăţirea hranei şi micşorarea teroarei brigadierilor şi a studenţilor reeducaţi.

Dar cu toată această schimbare la conducere, spiritul cel rău continua să subsiste, prin persoana lui Chirion şi prin sporirea cadrelor de ofiţeri-politici, între care a excelat locotenentul Sălişteanu. Prigoana acestor elemente ne-a urmărit pînă la încheierea lucrărilor de la Canal, la 21 iulie 1953, cînd o parte am fost împrăştiaţi la închisori interioare, 600 la Aiud, 600 la Gherla, 200 la un şantier de cioplit piatră la Constanţa şi restul de cîteva mii pe la diferite şantiere din Moldova sau Delta Dunării.

Cînd s-a închis Canalul, deţinuţii politici cu sentinţe judecătoreşti erau puţini, cei mai mulţi fiind cu pedepse administrative de la 12 luni la 60 de luni. Foarte mulţi dintre cei care erau condamnaţi de tribunale fuseseră absorbiţi în ultimul an la închisori de ispăşire sau duşi la mine, după ce grupările legionare deslănţuiseră cîteva greve la Baia Sprie, Cavnic şi Nistru. Din primăvara anului 1953, aceştia au fost retraşi de la muncă şi nu au mai fost scoşi în ateliere, pînă în octombrie 1959.

Amintirile mele de la muncile ucigătoare de la Canal sunt grele, pline de tristeţe, trecînd de multe ori pe lîngă moarte, din cauza condiţiilor de muncă la care am fost pus. De două ori am fost distrofic. Am asistat la împuşcarea lîngă mine a unui biet ţăran din părţile mele, pentru că se îndepărtase doi paşi să ia o gură de apă, înnebunit de sete, sub dogoarea soarelui dobrogean. Am văzut împuşcat înlăuntrul cordonului pe locotenentul de cavalerie Mircea Magearu, în timp ce mînca o coajă de pîine, lîngă vagonul pe care îl încărca cu bolovani. De două zile se reîntorsese din Constanţa, unde fusese dus pentru o supra-anchetă. Era arestat din anul 1946 pentru trădare de secrete militare, şi acum, în al şaselea an, era împuşcat în mod premeditat, deoarece nu răspunsese favorabil la

anchetă. Cu o seară mai înainte, cînd ne schimbam la locul de muncă, fiind în schimburi consecutive, mi s-a spus că cei din Constanța nu au fost mulțumiți de declarațiile lui.

Într-o frumoasă dimineață de iunie 1952, cînd ieșeam din lagăr o coloană de o mie de oameni cu destinația Mamaia, unii pentru baraje, alții la construcții de instalații de conoasoare, alții pentru grădini și alții pentru săpături, am văzut cum un planton de la barăcile din partea de nord a lagărului, ieșind să arunce gunoiul pe care-l măturase în lada destinată acestui scop, din spatele closetului de aici, pînă la prima linie de somație mai fiind cel puțin 30 de pași, a fost împușcat de o santinelă, din fericire nu mortal, rămînînd cu brațul drept anchilozat.

L-am mai văzut împușcat în lagăr pe V. Dumitrache, un admirabil mecanic din București, care reușise să evadeze cu complicitatea unei tinere femei, șofer pe un camion destinat lucrărilor de muncă de pe șantier. Dîndu-se alarma pe întreg teritoriul, care era împînzit de agenți ai Ministerului de Interne, căci la acea dată eram în jurul a o sută de mii deținuți (aici socotesc și pe cei de drept comun), Dumitrache a fost descoperit într-o cabină de frînar a unui tren de marfă, chiar cînd trecea Dunărea. A fost adus în lagăr, unde a fost legat de un stîlp în mijlocul curții lagărului, denumit stîlpul infamiei. Această măsură fusese luată de un scelerat, colonelul Augustin Albon, responsabil cu securitatea coloniilor de deținuți de la Canal, și care, cu cîțiva ani în urmă, fusese croitorul meu din Turda. După ce s-a întunecat, Dumitrache a fost dus într-o carceră din dosul magaziei din apropierea birourilor administrației. Fusese pus în lanțuri. Brigada de mecanici, în care fusese și el, era foarte aproape, și cum el era foarte iubit de toți, fiind o fire veselă și antrenantă, aceștia au fost atenți toată noaptea la ceea ce se întîmpla cu el. Avînd și eu cîțiva buni prieteni în această brigadă, prin intermediul cărora obțineam ziare din afară, ei avînd contactul cu civilii, mi-au spus a doua zi ce se întîmplase cu nenorocitul lor camarad.

Seara se intensificase paza interioară, prin sporirea numărului de gardieni. Aceștia patrulau neînarmați printre barăci și făceau inspecții plantoanelor și în dormitoare. Studenții afiliați administrației erau de asemenea în stare de alarmă.

Pe la unu noaptea s-a auzit un poonet de armă din direcția carcerelor. Plantoanele din apropiere au ieșit să vadă ce se întîmplase. Dar, ca din întîmplare, în jurul acestor barăci au apărut gardieni numeroși care le-au ordonat să se retragă ime-

diat în dormitoare. Totuși unul dintre bunii prieteni ai lui Dumitrache, care reușise decuseară să-i strecoare cîteva țigări și o bucată de pîine, s-a nimerit afară din baracă, și mai mult, într-un loc întunecat, de unde a putut observa oribila crimă.

De carceră s-a apropiat, la acea oră a nopții, primul brigadier, Constantin Madan, acuzat pentru unele vini pe care niciodată noi nu le-am putut afla. Mulți îl bănuiau că era de drept comun, fiu de preot din Hotin, cam de 50 de ani, profesiune învățător sau profesor, și acum condamnat la 25 de ani închisoare. A deschis ușa carcerei, a vorbit cîteva cuvinte cu Dumitrache și apoi s-a auzit descărcarea unei arme. Madan îl împușcase cu mîna lui. Nu mai rămînea nici o îndoială că arma îi fusese dată de organele securității. Postul de pază exterioară era aproximativ la 50 de pași. Cum era normal, ca în cazuri de mișcări sau observări de fapte suspecte în lagăr, să se dea alarma imediat, soldatul securist, tînăr în termen, prevenit bineînțeles, nu a semnalat nimic. Madan s-a retras apoi și la cîteva minute a venit însoțit de o altă persoană al cărei nume nu s-a aflat, însă tot deținut, și luîndu-l amîndoi într-o pătură pe Dumitrache, l-au dus pînă la gardul de sîrmă, la picioarele soldatului din pasarela de pază. S-au grăbit să ia pătura de sub el și de abia depărtîndu-se, soldatul din post a bătut scurt toaca de alarmă, a strigat ceva, și a descărcat al doilea foc de armă în acea noapte. Apoi s-a dat alarma generală.

Dimineața cînd ne îndreptam spre șantierul numit «Mustața» l-am văzut pe bietul Dumitrache sub o rogojină, iar cei care au rămas în interiorul lagărului în acea zi, mi-au spus că Dumitrache avea încă lanțuri la picioare.

Avuseseră grijă să pună o tablă vizibilă pe rogojină, de avertizare, că așa vor păți toți aceia care vor încerca să evadeze

Și am mai văzut oameni împușcați, oameni striviți de malurile de pămînt sau călcați de tren, oameni în lanțuri ținuți cîte 40 de zile ca pedeapsă și zeci de bolnavi netratați, scoși la lucru și aduși pe tărgi, ca să moară în infirmerie.

* * *

La toate lagărele de deținuți politici, moartea era prezentă, determinată de o cauză sau alta, de natura celor amintite mai sus. Oricum, cea mai oribilă crimă, printre altele, rămîne aceea

a uciderii unui colonel român, care a ajuns deținut la Poarta Albă. Unul dintre soldații care îi fusese subordonat pe front și care a suferit o pedeapsă disciplinară de la colonelul respectiv l-a atras pe acesta, printr-o înșelăciune, la cuptoarele de var care fuseseră construite în incinta lagărului, unde i-a dat cu o rangă în cap și apoi, încă viu, l-a aruncat în jăratecul cuptorului. La numărătoarea efectivului lagărului a lipsit un om care nu a putut fi descoperit decît după o cercetare amănunțită și îndelungată, cînd s-a descoperit în cenușa cuptorului de var dantura de aur a colonelului, în baza căreia s-a ajuns la identificarea victimei.

Zvonurile care se ventilau prin lagăre numeau pe un oarecare Marin Stanciugel, fost prim brigadier la Poarta Albă, un deținut de drept comun condamnat pentru crimă cu tîlhărie, ca autor al groaznicei crime de la cuptoarele de var.

La Capul Midia, oamenii de care regimul dorea să se debaraseze pentru totdeauna erau victimele înecurilor regizate la descărcări. Oamenii erau puși să lege cu zbirurile blocurile enorme de piatră provenite de la Canara, pentru a le coborî cu macaralele în valurile Mării Negre, pentru construirea digului. Unii dintre deținuți cădeau victimele inocente ale unor simple accidente în operația periculoasă pe care erau siliți să o presteze fără nici o instrucție, iar alții cădeau victime planurilor asasine ale securității. Am amintit că aici erau numai deținuți cu pedepse administrative, unii cu mandate expirate, alții pur și simplu sechestrați de către organele abuzive ale regimului.

Morții de la Peninsula erau transportați, în noapte, de vidanjorul Ioan Pașca, la cimitirul comunei Valea Neagră. Gropile erau săpate de către grupe de preoți, de la brigada preoților.

— Azi noapte am dus cinci morți, îmi povestea într-o dimineață părintele Coriolan Palade din Cîmpeni (Turda), rudenia mea. Am fost 10 preoți care le-am săpat groapa sub nazele lunii. Coșciugele erau confecționate din scîndură de brad, nerinduită, un fel de lăzi lungi, ca pentru cărat scule. Am întrebat pe unul dintre milițienii care erau cu noi : cum se numesc morții, că am dori să le facem o rugăciune pentru iertarea păcatelor ?

Gardienii s-au uitat unii la alții, apoi cel care, se pare, era șeful lor, ne-a zis :

— Ziceți și voi Gheorghe de vreo două ori, un Ion, Gherasim și un alt nume, că va fi în regulă la Dumnezeu.

Acolo, de-a lungul Canalului, în cimitire comunale, la marginea unde se îngropau numai străinii, zac martirii neamului nostru, unii prohodiți de preoți la căpătîi, alții îngropați ca niște cîini. De aici numai amintirea a mai răzbit pînă la casele lor, unde îi așteptau o mamă, o soție, vreunul sau mai mulți copilași, sau cine știe ce ființă scumpă.

De-a lungul și de-a latul Dobrogei ca și de-a lungul și de-a latul întregii țări, zac sub huma sfîntă a patriei martirii și eroii României, ale căror credințe și aspirații vor trebui să fie faptele de flăcări și fulgere ale generațiilor care îi urmează.

Acolo sunt luminile sub obroc. «Dar oamenii nu aprind lumina ca s-o pună sub obroc, ci o pun în sfeșnic, să lumineze tuturor celor din casă», citează pe Christos evanghelistul Matei.

17. Magii

De la sosirea primului nostru lot la Peninsula, iunie 1950, pînă în vara anului 1952, populația lagărului a crescut vertiginos. De la aproximativ 600 de oameni cîți eram la început, în luna iunie 1952, am ajuns să fim, numai în acest lagăr, peste 6.000 de deținuți. Munca pe care o prestam a luat amploare extrem de complexă, depășind stadiul de săpături rudimentare și exploatare a carierei de piatră, la lucrări de depanare în ateliere mecanice, construcții, fortificări de diguri, mașiniști, pe diesele, excavatoare și macarale, perforatori, cioplitori de piatră, grădinari, grăjdari, crescători de porci etc.

Oriunde și oricum, munca pe care o prestam prezenta același caracter silnic, bicisnic, cu toate că, aparent, între muncile efectuate, s-ar fi putut bănui o scară de specializare, ceea ce însemna reducerea unuia și aceluiași efort fizic uman. Dar, dacă ne gîndim că din punct de vedere al rezistenței și constituției noastre fizice, noi prezentam o varietate extraordinară, administrația ne folosea pe fiecare în parte, după puterile și capacitățile noastre susceptibile de maximă exploatare, astfel că oriunde eram puși, noi nu puteam corespunde unui standard uman capabil de îndeplinire a acelei munci, fie din

insuficiența puterilor, fie a responsabilității, fie a factorilor afectivi care jucau, și aceștia mai presus de orice, un mare rol în susținerea moralului nostru.

Dacă pînă în vara anului 1951, la Peninsula, am fost majoritatea absolută deținuți politici, condamnați cu sentințe și avînd fiecare mandate execuționale la dosar, după acest an au început să apară între noi și o altă categorie de deținuți, aceea a «administrativilor». Unii dintre noi, după apeluri declarate și rejudecări admise, au ajuns să profite de reduceri de pedepse, de la cinci ani, de pildă, la trei ani. Fiind arestați majoritatea în 1948, aceștia ar fi urmat să fie eliberați la expirarea pedepsei în 1951. La Peninsula, amintim din nou, nu era adus nici un deținut cu mandat sub cinci ani. Cei care beneficiaseră de reduceri de pedepse pînă în primăvara 1951, ajungînd sub cinci ani, erau transferați la Poarta Albă, un lagăr mixt, de deținuți politici cu pedepse mai mici și deținuți de drept comun cu pedepse de la cîteva luni pînă la douăzeci și cinci de ani. Acest lagăr beneficia de un regim mai blînd, bucurîndu-se de asistență medicală mai adecvată, scrisori, pachete lunare, spital, vorbitoare etc.

În vara anului 1951, am constatat că acel fel de transferuri a încetat deodată. Mai mult, bunul meu prieten, avocatul bucureștean Adrian Dobrescu, care fusese transferat la Poarta Albă în urma reducerii sentinței de cinci ani la patru ani, s-a reîntors din nou în lagărul nostru.

— Am fost aduși mai mulți intelectuali de la Poarta Albă, în situația mea și unii chiar numai cu trei ani de pedeapsă, îmi povestea acesta. Se pare că situația politică s-a înăsprit și regimul vrea să ne pună sub călcîi cît mai bine.

Din vara anului 1951 pînă în vara anului 1952, populația Peninsulei a făcut un salt considerabil, de la 4.000 de deținuți la 6.000 și mai bine. Sporul acesta a fost constituit din circa 80 % deținuți administrativi, 10 % deținuți cu mandate sub cinci ani și deținuți cu pedepse expirate, care după cîteva luni au fost declarați deținuți administrativi, primind pedepse variabile suplimentare de la 12 luni la 60 de luni, și circa 10 % sabotori economici, cu pedepse colosale de la 10 ani la 25 de ani muncă silnică. O bună parte, din categoria a doua, au fost transferați curînd la Capul Midia, la Salcia, Grădinița și alte lagăre auxiliare, cu capacitate de 300—1.000 de oameni, la Bălțile Brăilei și aiurea.

* * *

Deținutul administrativ era acea persoană care jucase vreun rol politic oarecare afară, de la simplu primar în sat pînă la prefect și ministru, ori acea persoană care se bucurase afară de o popularitate deosebită fiind în stare să polarizeze comunitatea unde trăia sau, dimpotrivă, să se singularizeze, creînd un mit în jurul atitudinii lui. Printre aceștia se aflau și șefii vreunei foste instituții de stat sau particulare, avocați celebri odinioară sau medici eminenți etc., cărora nu li se putuse regiza un proces politic, dar care, sub orice circumstanțe, trebuiau să fie eliminați pentru un timp din mijlocul societății de afară, supusă unor reforme culturale, sociale și economice radicale. Omul era chemat la securitate, era supus unui interogatoriu formal, apoi trecut într-o sală comună de triere pentru un anumit timp, și de acolo vîrît în beciurile securității. După două sau trei zile i se comunica hotărîrea Ministerului de Interne care era, după caz, o pedeapsă administrativă privativă de libertate de 12, 24, 36, 48 sau 60 de luni.

— M-au chemat la securitate, îmi povestea la Canal cumnatul meu prin alianță, părintele ortodox Coriolan Palade din Cîmpeni, județul Turda. Am fost învinuit că aparținusem pe vremuri partidului național-liberal, apoi că lucrasem la organizarea unei cooperative în oraș, că eram chiabur, că eram prieten cu avocatul local Bubi Chirtop, și cine mai știe cîte. Am primit 36 de luni.

Cu părintele Palade mai sosiseră două rudenii de-ale mele, dr. Gheorghe Ciucan, un renumit medic TBC, și părintele Gheorghe Scrob din Secătura, localitate din apropierea Cîmpenilor. Tot cu aceștia mai sosiseră o seamă de buni prieteni și cunoscuți de afară, cum erau scriitorii Grigore Popa, George Victor Dumitrescu, Gabriel Țepelea, Radu Brateș (pseudonimul profesorului Gheorghe Biriș) din Blaj, preoții Silviu Simu și Gheorghe Purdea, ambii din apropierea comunei mele de rezidență, părintele P. Nariță din Sohodol-Cîmpeni, părintele protopop al Salontei-Bihor, Ioan Catone cu fiul, avocatul liberal din Năsăud, Nicolae Buta împreună cu părintele Coriolan Tătaru din Bistrița, trei avocați din urbea mea, Vasile Chicinaș, Diodor Istrate, Eugen Rusu, medic veterinar, Gh. Bucur, și mulți, foarte mulți, avocați, medici, ingineri, unii foști colegi de-ai mei sau ai fraților mei, alții frați sau părinți de-ai colegilor și rudeniilor mele.

Primul lot de circa 400 de oameni fusese adus la Peninsula în toamna anului 1951. Toți aceștia lucraseră pentru un timp la un alt lagăr, Noua Culme. Apariția lor la Valea Neagră a produs o surpriză zguduitoare : oamenii păreau cu mințile pierdute, privirile le erau sălbăticite, zdrențuroși, unii desculți, fără lenjerie, slăbi ca niște schelete, înfricoșați ca niște animale hăituite. Fuseseră arestați de pe străzi sau drumuri, vara, și așa ajunseseră în temniță și la Canal. Toți cei vechi am făcut ce a fost omenește posibil și imposibil, uneori, să le procurăm un pulover, o pereche de pantaloni, o haină mai groasă, o pereche de obiele sau ciorapi, ca să-i salvăm pe bieții oameni de la degerare pe șantiere.

Arestarea masivă a așa numiților sabotori economici și evazioniști fiscali în 1952 a fost acțiunea partidului și guvernului comunist preliminară punerii în aplicare a Constituției RPR din 27 septembrie 1952, conform principiilor revoluționare potrivit cărora statul democrat-popular realizează în mod consecvent politica de îngrădire și eliminare a elementelor capitaliste (art. 11, alin. II din constituție). La acea dată, conform datelor oficiale, în industrie era mai puțin de 1 % proprietate particular-capitalistă, iar în comerțul cu amănuntul, împreună cu mica producție de mărfuri, aceasta forma circa 20 %, iar chiaburimea însuma, după datele registrului agricol din 1955, abia 2 %. «Totuși, întrucît capitalismul tinde să crească prin elemente care se ridică din rîndurile micii producții de mărfuri, iar legile economice specifice acestui sector acționează negativ asupra legilor economice obiective socialiste și chiar asupra conștiinței unora dintre oamenii muncii» (*Desvoltarea Constituțională a Statului Român*, Editura Științifică, București, 1957, pag. 382), acest element trebuia să dispară. Mijlocul prin care s-a recurs atît la arestările masive de persoane influente, care au constituit categoria «deținuților administrativi«, în 1950—51 (circa 5.000) cît și arestările masive de sabotori și evazioniști economici (circa 8.000) s-a realizat prin acordarea de partid a unor puteri nelimitate consiliului de miniștri și miniștrilor, în parte. Conform însărcinărilor atribuite, consiliul de miniștri, în plenul său, «stabilește măsurile generale necesare înfăptuirii politicii interne și externe a statului», «ia hotărîri cu caracter normativ, pe baza și pentru aplicarea legilor și decretelor».

Prin HCM-uri (hotărîri ale consiliului de miniștri) s-au impus creșteri de impozite exorbitante de la an la an, cu calculări de restanțe, dări și venituri realizate anterior, etc., încît

omul care avusese ceva brumă de avere înainte se trezea cu sarcina unor asemenea obligații fiscale, încît îi era pur și simplu imposibil să le îndeplinească. Strunga ultimă unde era împins era : confiscarea averii, familia scoasă din casă și pusă pe drumuri, iar contribuabilul arestat.

Nu aș putea preciza cine a botezat pe acești oameni «magi». Pentru prima oară am auzit acest apelativ într-o seară tîrzie, cînd mă aflam la ghișeul de distribuire a pachetelor. Afară se dezlănțuise o vreme furtunoasă. Ploua besmetic, pămîntul se desfundase, și pentru că nu apucaserăm să pietruim spațiile dintre barăci (eram obligați ca în fiecare seară sau dimineață, la reîntoarcerea de pe șantiere, să aducem cîteva pietre în brațe, dar în nici un caz sub 10 kg.) era un adevărat blestem să ieși din baracă. Cu toate acestea, ziua eram siliți să ieșim la lucru pe orice vreme ar fi fost, dar seara, dacă nu era vorba de un pachet de la cei dragi, nu am fi ieșit cu nici un preț, chiar dacă era vorba să mergem la infirmerie, sau numai dacă eram scoși cu forța afară de către administrație.

Așteptam și eu cu alții la rînd strigarea numelui, cînd am auzit gemete la ușa care dădea în baracă, răzbind ceva ca o cădere greoaie de om, urlete de durere și deodată ușa s-a deschis larg, sub presiunea unui deținut mai vechi pe care îl știam brigadier la administrativi. După el au intrat, mai mult căzînd decît pe picioare, vreo șase-șapte oameni bătrîni, unii moșnegi gîrboviți, îmbrăcați numai în haine subțiri, de vară, rupte și cîrpite, cu fețele speriate și tremurînd ca varga din tot corpul. Unul dintre ei ținea în mînă un pantof scofîlcit, un picior fiindu-i desculț. Ambele picioare, adică și cel încălțat cît și cel desculț, erau pline de noroi, precum stropiți de noroi și udați pînă la piele erau și toți ceilalți nenorociți. Cu ei odată a intrat un val rece umed, care a atras atenția brigadierilor și milițienilor care desfăceau pachetele și le distribuiau oamenilor.

Primul brigadier Grujbă, tipul zeflemitor și sarcastic al plutonierului major de la regimente sau cercurile de recrutare, acei sfertodocți care au compus otrava ucigătoare a armatei române, dînd serviciului militar caracterul josnic și de permanentă repulsie, ridicîndu-și privirea spre acel grup de mizerabili, s-a luminat la față sub impulsul unei reflecții diabolice, văzînd oarecum numai aspectul comic al noilor sosiți, nu cumplita lor tragedie, și a exclamat :

— Ce-i, magilor ? Veniți cu colindul ?

Într-un anumit fel, pentru că era în apropierea ajunului Crăciunului și pentru că fiecare dintre acești bătrîni politicieni de altădată (vreo doi foști prefecți județeni, un judecător de curte de apel și alții a căror profesiune nu am reușit să o aflu în conversațiile cu ei), purtau toiege lungi sau parmaci în mîini pentru susținere, calificativul proferat la adresa lor părea inspirat și dictat spontan de această conjunctură imediată. Grujbă, se pare, nu căutase după o poreclă anumită, ci avusese doar o reacțiune provocată de tabloul apărut în fața ochilor săi.

Nu sunt, totuși, sigur că exclusiv de aici și din clipa aceea a plecat numirea «magilor», care a fost acceptată unanim în lagăr, sau dacă nu a fost la origine o altă variantă, pe care am auzit-o ulterior, după care această numire fusese atribuită de unii deținuți mai vechi, care puneau în sarcina acestor oameni vina neiertată de a fi colaborat cu regimul comunist de afară, pînă la data arestării, umblînd, cum se zicea, «cu steaua». Se făcea aluzie la «steaua» partidului comunist, alături de steaua lui David, opinia creditată de 90% dintre deținuți fiind că evreii au sprijinit direct, cu fonduri bănești și oameni, sau prin conspirație internațională, instaurarea comunismului în România.

(În anul 1917 evreii din America au colectat peste șase milioane de dolari pentru ajutorarea evreilor din Rusia dar, după mărturiile cercurilor lor de conducere mondială, o bună parte din acești bani au fost dați lui Lenin pentru sprijinirea revoluției. Tot așa Lenin a apelat la evreii din Lower Manhattan, în 1918, de unde a luat un transport de peste 500 de evrei, care au format primele cadre ale administrației colectiviste sovietice, de unde a rămas acea aristocrație evreiască în partidul comunist din URSS pînă azi.)

* * *

Într-o zi, în timpul cînd lucram de noapte, m-am trezit sculat din somn, după ce de-abia atipisem. Lîngă priciul meu se afla Teodor Molnar, un țăran român din comuna Chiraleu (județul Bihor), care făcea parte din brigada noastră, dar care lucra ca detașat la muncile interioare și la popota ofițerilor din batalionul de securitate de pază. Teodor Molnar era un om mărunt, cu fața stafidită prematur, ochi iscoditori de vevereță, extrem de maleabil situațiilor noi în care ne era dat să

trăim. Am ajuns să-i cîștig simpatia și devotamentul integral, în baza a două împrejurări : întîi că eram ardelean din vecinătatea județului lui, și apoi, pentru că avea un nepot, un element excelent, Nistor Bădiceanu, închis și el la Peninsula cu noi. Nistor Bădiceanu fusese elev la liceul din Oradea, unde se dovedise foarte activ în mișcarea subterană de rezistență din oraș și munți, fiind considerat ca un lider al tineretului. A fost arestat în marele val din 1949, condamnat la cinci ani închisoare corecțională. Deoarece Nistor Bădiceanu mi-a făcut o excelentă impresie din prima clipă cînd l-am întîlnit, prin seriozitatea lui, i-am acordat o atenție deosebită și, în plus, pentru că era și prieten cu un alt elev din brigada mea, Adrian Șapcă din Giurgiu, de asemenea un băiat robust construit mental, ahtiat de a afla cît mai multe taine ale științei și cunoașterii oamenilor. Într-un anumit fel, Bădiceanu și Șapcă erau socotiți ca lideri ai marelui grup de elevi răspîndiți și prin alte brigăzi, cu excepția brigăzii speciale de elevi care erau sub supravegherea studentului-zbir, Coriolan Gherman.

Teodor Molnar ajunsese să se facă și să devină util administrației lagărului pentru varietatea serviciilor pe care avea abilitatea să le facă, de la organizarea unei pivnițe cu conserve, pînă la pregătirea unei mese cu fripturi și prăjituri, la care asocia, uneori, pe un cofetar de profesie, Ursache din Moldova.

— Domnule doctor, îmi șopti Teodor Molnar, cînd îmi deschisei ochii. Am un mare necaz la beciuri. Vă rog să mă iertați că nu v-am lăsat să vă odihniți. Este acolo un domn Săndulescu, zice că este ziarist și că vă cunoaște. De cîteva zile nu mai face altceva decît să mănînce morcovi și nu mai lucrează. Mi-a spus că-i sunteți prieten și să vă întreb pe dumneavoastră cine este el. Eu am ordinul să fac toate depozitele pentru iarnă. Acest om mi-a fost repartizat, cu încă alți magi, să-mi dea o mînă de ajutor. Cînd l-am amenințat că-l voi raporta, m-a rugat cu lacrimi în ochi ca înainte de a face acest lucru, să vorbesc cu dumneavoastră. Eu nu i-am promis nimic, dar pentru că mi-a fost milă de el, am venit să vă întreb ce să fac cu el, că nu am dorit să fac ceva care v-ar fi putut supăra pe mine.

Eram năucit de somn. Mi-am tras pantalonii și am plecat desculț la beciuri, care se aflau în perimetrul bucătăriei.

L-am aflat pe Alexandru Săndulescu, fostul președinte al Sindicatului Ziariștilor Români și fost senator român al partidului național-liberal, cu mîinile murdare de morcovi și pă-

trunjei, în parte purteziți, pe care îi selecționa pentru rezervare, cu ochii în lacrimi și vădit turburat de teamă.

— Dragă prietene, mi-a zis acesta, luminîndu-se deodată la față, în timp ce se ridica de pe o grămadă de frunze de morcovi și pătrunjei fetizi, sărind să mă îmbrățișeze. Sunt literalmente nenorocit. Domnul Molnar vrea să mă raporteze la administrație că nu muncesc. Voi fi trecut la grădină sau la alte lucrări mai îndepărtate, unde va trebui să mărșăluiesc zilnic. Știi că sunt în vîrstă și bolnav. Te rog să vorbești cu domnul Molnar ca să fie îngăduitor cu mine.

Teodor Molnar era de față și se uita cu un zîmbet blajin la acela care fusese pe vremuri vocea întregii prese românești. Am bănuit că în zîmbetul lui se amestecau o ușoară maliționizitate și îndoială totodată, izvorîte din convingerile intime pe care le avea despre muncă și oameni. Era în el omenia țăranului român turburată de revolta nebuloasă împotriva intelectualului, a «domnului», în general, împotriva oricărui ins care nu mai muncea pămîntul, a acelora care nu s-au ridicat dintre țărani și nu le știau rostul și necazurile. O anumită concepție de economism rural, fiziocratică, mocnea în majoritatea țărănimii române, pe de o parte ca un rezultat al unei deficiențe culturale și pe de altă parte, ca un efect al neglijării intereselor țăranilor de către oamenii politici de după primul război mondial.

— Dar nu vrea să muncească, domnule doctor, interveni Molnar. Mai mult, ține oamenii de vorbă și se laudă cine a fost dumnealui. Nu dă din mîini, ci numai din gură. Mănîncă toată ziua morcovi ca un iepure și, de multe ori, se face că nu mă aude că-i vorbesc. Am și eu răspunderea mea aici și nu vreau să dorm eu la carceră pentru niște domni ca aceștia. Doar și dumneavoastră sunteți domn, dar munciți la cot cu toți oamenii și nu vă întoarceți urechea de la noi țăranii.

Am vorbit aparte cu Alexandru Săndulescu și l-am sfătuit să menajeze orgoliul lui Teodor Molnar, care trăia complexe tragice sufletești. Lui i se datora, în parte, arestarea nepotului său de soră, Nistor Bădiceanu, pentru anumite contacte pe care le stabilise între elev și anumiți șefi de-ai partidului național-țărănist din județ. Pînă la urmă, mai mulți dintre șefi au spălat putina, fraternizînd cu coaliția partidelor numite democrate, iar bietul Molnar, un destoinic țăran român care rezistase desnaționalizării maghiare, fiind atins numai în nume, precum și Nistor Bădicescu și alți mulți țărani au ni-

merit în temniți. Era în Molnar o anumită pornire pătimașă împotriva fostelor mărimi din trecut.

Lui Molnar i-am spus, pe de altă parte, că Săndulescu își va schimba comportamentul și că va munci cît va putea mai bine și că va înceta să mai țină oamenii de vorbă în timpul lucrului, acordîndu-i ascultarea cuvenită.

Alexandru Săndulescu a lucrat, în continuare, pînă la transferarea lui din acest lagăr, la beciuri și bucătărie, în cele mai bune relații cu Teodor Molnar.

* * *

S-a întîmplat ca odată să-mi caut o piatră potrivită pentru cioplit pe șantierul Mustața. Luasem o roabă și căutam, printre bolovanii prăvăliți de pe terasament, o rocă mai compactă, fără fisuri, care să aibă o formă cît mai paralelipipedică, astfel ca să o pot lucra cu dalta în forma cerută.

Sub talazul înalt al rambleului căii ferate industriale, am dat peste o mogîldeață înțepenită. Era un ger de îți simțeai nările lipindu-se la fiecare respirație. Am pus mîna pe ceea ce mi se părea că era umărul unui om. L-am mișcat încet, apoi l-am zgîlțîit și, în fine, l-am luat în brațe. Omul avea ochii întorși în cap, era vînăt la buze ca afina și fața îi era albă ca varul. Mi-am dat seama că omul începuse să degere. M-am dus în grabă la postul de control al șantierului și am anunțat miliția nul de serviciu.

— Dă-l în mă-sa dacă îngheață. Abia am dus vreo trei în colonie pînă acum. Dar tu de ce nu-ți vezi de lucru și te plimbi pe șantier ?

— Eu sunt pietrar și umblu să aflu pietre de cioplit, i-am răspuns eu prompt și i-am întors spatele.

M-am reîntors la omul înghețat. Am mai aflat acolo cîțiva oameni care lucrau la taluzare. Unul îl cunoștea pe nenorocit. Mi-a spus că acesta fusese, sub guvernarea național-liberală, prefect al județului Neamț și că de profesiune era avocat.

Din Addis Abeba, cum am numit noi așezămîntul de bordeie pe care ne fusese admis să-l confecționăm din bolovani și reziduuri de altă natură (traverse de cale ferată, carton gudronat, butoaie de bitumen etc.), am văzut după vreo două ore că omul degerat a fost ridicat cu o brancardă purtată de o echipă de deținuți.

Spre primăvară, majoritatea deținuților administrativi ajunseseră să primească de acasă echipament corespunzător climei Dobrogei. Mulți au pierit peste iarnă, o bună parte s-au îmbolnăvit și o parte au fost retrași de la munci și transportați la alte lagăre mai puțin dure sau la închisori.

Nu mi-a fost dat să mă conving că deținuții administrativi să fi avut aceleași probleme ca noi, deținuții cu mandate, în privința primirii pachetelor și acordarea de vorbitoare. De un lucru însă eram frapat, anume, că această categorie se bucura de un regim ceva mai indulgent în privința tratamentului cazon dar, încolo, munca și mizeria erau una și aceeași și pentru ei ca și pentru noi, cu nimic schimbat.

Mă nimerisem la infirmerie într-o seară chiar în timpul cînd se distribuiau pachetele. Într-un anumit timp, distribuirea pachetelor se făcea prin fereastra unei barăci aflătoare în fața infirmeriei, în acea baracă unde, odată, la început, fusese infirmeria veche în care a murit ziaristul Grigore Malciu. Cînd să ies din infirmerie, m-am auzit strigat de un prieten, avocatul Ioan René Cancicov. Omul stătea rezemat de peretele de scîndură al barăcii, fiind extrem de slab și în plus tuberculizat. M-am îndreptat spre el și, chiar în clipa cînd să ajung la el, am fost oprit la timp să nu calc pe pieptul unui om care stătea lungit în șanțul de scurgere de sub streașină.

— E domnul profesor Dumitru Gerota, am fost avertizat la timp, înainte de a pune piciorul pe pieptul aceluia care îmi fusese prezentat de amicul meu Cancicov.

Am remarcat fața distinsă, dar slăbită, a profesorului universitar D. Gerota, fostul amant și întreținător, cîndva, al artistei Elvira Godeanu care, la acea dată a anului 1952, împărtea, de cîțiva ani, patul cu Gh. Gheorghiu-Dej, șeful partidului comunist al României. Nu era exclus ca ajungerea lui Gerota la Canal să fi rezidat în alcovul de purpură al șefului partidului comunist român, care își abandonase soția care îi născuse două fete, ca necorespunzătoare poziției lui, după cum au făcut toți membrii de frunte ai partidului, în afară de senilul C. Agiu.

Partidul comunist nu s-a servit numai de creierul și abilitatea unor intelectuali de marcă din trecut în organizarea sistemului de opresiune și lichidare a libertăților civile și politice, pînă a reușit să-și instaureze cadre proprii, dar s-a servit și de prestigiul lor, de influența, competența și autoritatea lor, în scopul subordonării mulțimilor ascultării regimului. Apoi, cînd nu le-au mai fost necesari, i-au denunțat public

ca dușmani ai poporului și i-au băgat la închisoare pe toți acei nenorociți creduli care s-au dovedit, o dată în plus, a fi fost numai vîsc al trupului sănătos al țării. Pe deasupra, le-au luat soțiile, amantele, bibliotecile, casele, și s-au instaurat tocmai în acele posturi de comandă în care fuseseră pînă ieri «dușmanii poporului». Între ceea ce a făcut Stalin în Rusia și ceea ce făcea atunci Gh. Gheorghiu-Dej în România, nu era nici o diferență, absolut nici o diferență. Mai mult, după ce oamenii pe care i-a întemnițat și i-a muncit la Canal sau alte șanitere ale morții (barajul Bicaz, orezării, mine, stufăriș etc.), după ce acest asasin al neamului românesc cu banda sa de zbiri a stors din ei toată ambiția de a mai zăbovi o perioadă în vîrful piramidei și a distrus apoi sistematic toată personalitatea și forța lor de rezistență, i-au chemat, după ani de zile de la distrugerea ființei lor morale, în posturi asemănătoare avute înainte — pe o parte —, dar de data aceasta să lucreze numai pentru ei, împingîndu-i în rîndurile din față, ale infanteriei, de luptă împotriva capitaliștilor, occidentalilor, Americii, împotriva a însești credințe și idealurilor lor din anii de glorie.

Generalul Simion Popa, fostul director al școlii de subofițeri de jandarmi din Oradea, era la Peninsula și lucra la inapți, la spălatul hîrdaielor de la bucătărie, butoaielor pentru conserve etc. Era un bărbat voinic la vîrsta lui de 65-68 de ani. Purta o pălărie țuguiată, verde, de brigadier silvic. Totuși, împotriva aparenței sale biologice, omul manifesta început de gîrbovire și nu mai emana demnitatea unui ofițer superior. Îl vedeam și ne vorbeam deseori, ori de cîte ori îmi venea rîndul să aduc mîncarea de la bucătărie la baracă, sau cînd eram scoși la munci «voluntare» la bucătărie. Generalul fusese coleg cu soțul unei verișoare de-a mamei mele, generalul Simion Bărnuțiu, inspectorul general al jandarmeriei Ardealului pînă în 1945.

Acum, la Peninsula, generalul Simion Popa era mulțumit că era cruțat de a face o muncă mai grea și că, în măsura puterilor sale, răzbea de la o zi la alta, fără înjurăturile de rigoare și silnicia obișnuită.

Hurmuz Asnavorian, marele avocat și o celebritate a baroului București, lucra la vidanjare. Muncea la încărcarea sacalei lui Ioan Pașca, de dimineața pînă seara. De aici, peiorativ, oamenii nu-i mai spuneau Asnavorian ci Haznavorian. Una dintre odraslele familiei Brătianu, Dan Brătianu, azi, se pare, refugiat în Occident, om tînăr și sănătos, a acceptat să

devină lustragiul cismelor milițienilor, securiștilor și comandantului lagărului, stînd călare pe lădița de văcsuitor, la poartă, la dispoziția călăilor celor mai eminenți fii și fiice ale neamului românesc, acel neam obidit și sublim, care a dat glorie suficientă strămoșilor, bunicilor și părinților pigmeului din poartă, de la care neamul românesc nu a avut niciodată satisfacția completă a încrederii sale.

Odată, nimerindu-mă cu el la baie, sub un duș, nu m-am putut abține și i-am spus :

— Dumneata, domnule Brătianu, îmi pare că datorezi ceva respect memoriei precursorilor dumitale, ca să nu mai spun însuși neamului românesc. Cred că greșești grav făcînd treaba aceea degradantă de la poartă, dînd lustru ciubotelor asupritorilor neamului românesc.

— Pe șantier aș muri dacă aș fi scos, mi-a replicat el prompt și cinic.

— Poate că ar fi mai bine, i-am zis eu printre dinți, în vreme ce apa ne stropea trupurile goale, eu însă ferindu-mă de a mai fi atins de stropii sparți pe pielea lui.

Din acea clipă nu i-am mai vorbit și nici nu mi-am mai încrucișat drumurile cu acest «tînăr mag» de triviale moravuri.

Probabil, mulți încă alții i-au spus același lucru și, mai mult ca probabil, «domnișorul» nu-și va mai aduce aminte de această conversație de sub duș, în înghesuiala unei săli unde intram deodată peste o sută de oameni, aduși amestecați, administrativi și politici, după cum erau disponibile brigăzile. Martorul parțial al acestei conversații a fost vecinul meu de dormitor, contele Miklos Kendeffy din Hunedoara.

Mi-am creat mulți dușmani pentru atitudinea mea necruțătoare, de la unii partizani de-ai săi și alți indivizi dispuși să pacteze cu politica de desumanizare și ticăloșire a deținuților politici pe care o promova sîngeros regimul. Aceștia își întemeiau atitudinea, chipurile, tot pe idei umanitare, reproșîndu-mi că eram prea aspru cu oamenii plăpînzi.

— Nu este mai bine să se salveze un astfel de om, decît dacă ar merge pe șantier la moarte sigură prin degerare ?, îmi spunea un avocat pe care, într-o oarecare măsură, îl respectam.

— Nu este deloc mai bine, i-am răspuns eu imediat. Locul lui este în frunte, expunîndu-se tuturor mizeriilor, ca să dea exemplu. El, de altfel, este mai bine îmbrăcat ca oricare alt nenorocit din acest lagăr și, pe deasupra, viața lui nu este

cu nimic mai prețioasă ca a oricărui om de aici, care a fost adus pentru afirmarea unei cauze, care este a noastră a tuturor, nu a unei familii, trib sau clici.

Istoria va trebui să înregistreze aceste acte de lașitate, de abdicare socială, de perversitate, pur și simplu, a unei categorii sociale decrepite, ingrate cu predecesorii și toată istoria noastră națională, atunci cînd se înșela neamul prin asemenea exemplare hibride.

* * *

Era o seară tîrzie de iarnă. Eram pe punctul de a adormi cînd, deodată, au năvălit în dormitor primul-brigadier și brigadierul nostru, și au început să răcnească încît credeai că erau apucați de furii.

— Toată lumea sus, în picioare, imediat! La bucătărie, pentru muncă voluntară de numai o oră.

Unii am încercat să ne exprimăm protestul; munca voluntară la bucătărie se executa prin rotație, pe brigăzi. Această rotație afecta brigada noastră la circa șapte-opt zile. Nu trecuseră nici trei zile de cînd fuseserăm scoși ultima oară. Și cînd ni se spunea o oră, aceasta devenea trei sau patru cît eram ținuți să muncim.

— Avem cartofi stricați și brigăzile de corvoadă nu i-au putut termina, ni s-a dat explicația de primul brigadier Cojocaru. Mîine nu avem ce pune în cazan, mai adăugă el, pentru a stîrni ambiția noastră de oameni flămînzi.

Vrînd-nevrînd, cu ambiții sau fără ambiții, a trebuit să ieșim din dormitor.

Afară bătea vînt cu zăpadă și, din depărtare, auzeam gemetele valurilor Mării Negre, care răbufneau ca un tumult grecesc, apocaliptic.

În ceea ce trebuia să fie o sală de mese, erau cîteva movile de cartofi răspîndiți pe suprafața unei încăperi de hangar, intrați în putrefacție, gelatinoși, prinși în rețeaua puturoasă a unei substanțe groșoase de miceliu, în plin proces de descompunere.

Pe butuci de lemn, din acele lemne pe care le foloseam la încălzirea în dormitoare și care ni se repartizau în cantități extrem de mici, arzîndu-le într-o singură sobă de zid pe fiecare dormitor, (ceea ce niciodată nu reușea să încălzească chiar minim aerul, sau să-l dezmorțească cît de cît în ba-

racă), ședeau vreo treizeci-patruzeci de oameni, de care ne-am convins curînd că erau magi.

Ni s-a dat fiecăruia cîte un cuțit și ni s-a spus că în clipa cînd vom termina movilele aflate vraiște, vom pleca la culcare. Ne dădeam seama că ceea ce ni se cerea era de-a dreptul imposibil. O atare muncă nu putea fi terminată, cu oricîtă rapiditate am fi lucrat, în mai puțin de trei-patru ore. Noi însă eram adormiți de-a binelea și incapabili de vreun efort mai susținut. Or, acum era ora 11 noaptea și trebuia să ne sculăm la ora 5 dimineața, pentru a ieși pe șantier. Deci, avertismentul nu a fost luat în serios de nici unul dintre noi, avînd certitudinea că în cel mult două ore vom fi trimiși la dormitor.

Abia m-am așezat la lucru, că am și simțit lîngă mine pe Teodor Molnar, omul căruia îi revenea conducerea unor lucrări de felul acesta, fiind vorba de alimente de la beciuri.

— Este aici un domn, mi-a zis Molnar, care ar dori să vă cunoască. I-am vorbit de dumneavoastră și, cred eu, v-ar interesa să-l vedeți.

M-am ridicat de pe butuc și l-am urmat pe Molnar, care m-a condus la grupul magilor. La un moment dat s-a oprit lîngă un om cu pălăria pleoștită care a ridicat fără grabă ochii săi blajini spre noi.

— George Coșbuc, am exclamat eu, vădit tulburat de această revelație fantastică, pierzîndu-mi controlul celui mai elementar convenționalism social, înainte de a fi așteptat să fiu prezentat omului la care fusesem adus. Parcă eram în abisul unui coșmar.

— Nu George, ci Anton Coșbuc, își rosti numele nepotul genialului poet al poporului român, cu modestie distinsă și sinceră plăcere de a fi fost recunoscut cu atîta ușurință.

În cîteva zile aveam să mai identific încă două asemănări tot atît de desăvîrșite și ilustre ca aceasta, dacă aș putea numi ilustru pe fiul unui preot ardelean care se înhăitase cu dușmanii de moarte ai credinței și tuturor așezămintelor de bază ale neamului nostru.

Anton Coșbuc deținuse un post minor la Biblioteca Academiei Române pînă la data arestării. Avea aceeași față lată, mustață căzută în furculiță, frunte boltită, genială, și chelie laterală, ca a unchiului său, încît numai o singură dată să fi văzut portretul clasic al lui George Coșbuc, și nu se putea să nu fi recunoscut în nepot aceeași fizionomie frapantă. Anton Coșbuc mi-a devenit din acea seară o mare mîngîiere și în-

tîlnirea cu el, ori de cîte ori era posibil să ne vedem, mă reconforta prin acea forță mistică prin care apropierea de izvorul unor valori autentice izbucnește să se reactualizeze printr-o afinitate de rezonanță a lumii lirice în care mi-am petrecut prima parte a tinereții, în care George Coșbuc se situa între aștrii cerului meu.

La cîteva zile, într-o duminică după masă, cînd aproape toate brigăzile se aflau în lagăr, filozoful și poetul Grigore Popa m-a luat de braț din brigada vecină de pietrari, — unul lucram într-o brigadă și celălalt în alta —, și m-a îndemnat să mergem împreună să vedem cîțiva prieteni vechi. Printre aceștia erau poetul Radu Brateș, acel liric de o finețe angelică de la „Gîndirea," avocatul dr. Ioan Fruma, din Sibiu, care a scris acel minunat studiu asupra Procesului Mîntuitorului, un oareoare avocat Neamțu din Craiova, și alții. Cînd treceam pe alelle dintre barăci, printre oamenii care își scuturau saltelele și păturile de praf, m-am oprit deodată cutremurat cînd am văzut venind spre noi un om :

— Acesta este Octavian Goga, i-am șoptit eu lui Grigore Popa, ca și cînd aș fi uitat complet că poetul pătimirii noastre decedase cu peste un deceniu și jumătate mai înainte.

— Nu este chiar el, dar este Dimitrie Goga, directorul liceului din Dumbrăveni, mi-a zis cu haz Grigore Popa, în timp ce făcea prezentările.

Vîrsta apropiată a lui Dimitrie Goga cu a lui Octavian Goga, pe care acesta o avusese pe timpul cînd eu eram elev de liceu și îl văzusem prima oară, contribuia într-o mai mare măsură să sporească coeficientul de asemănare, încît mi s-a părut că unchiul și nepotul se asemănau ca două boabe de rouă.

Se întîmplase să colaborăm la aceleași publicații culturale și de aceea a fost un motiv în plus să mă fi bucurat de cunoașterea personală a acestui eminent om de cultură și dascăl ardelean.

Într-o zi brigadierul nostru m-a repartizat pe mine și pe profesorul de matematică și astronomie, Ștefan Radu, la niște lucrări de perforare a unor temelii de beton, care trebuiau excavate. Mergeam cu amicul meu de-a lungul șantierului Canara, cu aparatele în spinare. De cîteva zile fuseseră repartizate pe acest șantier cîteva brigăzi de sabotori și oamenii lucrau, fie la săpături, fie la încărcat de vagoane cu piatră spartă sau deșeuri.

Ne-am oprit la întîmplare, pentru o clipă, în fața unei gropi la gura căreia erau cîțiva oameni bine îmbrăcați, care încărcau cu lopata pe îndelete, plictisiți, pietrișul aruncat din fundul gropii de către alții. Era oarecum straniu să vezi oameni atît de bine echipați și cu fețele rotunde, îmbujorate încă de vinul pe care îl degustaseră numai cu cîteva săptămîni mai înainte, în această lume a infernului nostru. Mai tîrziu am aflat că unul dintre oamenii de pe mal era un armean din București, care conducea un lanț întreg de prăvălii foarte prospere, negustorul Zobar.

Ne-am uitat în groapă să vedem cu cine lucrau acești oameni. Fără să meditez vreo clipă, am avut cea mai naturală reacțiune cînd am vorbit unui om care se afla jos.

— Dacă nu aș ști că este încă președintele consiliului de miniștri în regimul pe care îl conduce Gh. Gheorghiu-Dej, aș jura că dumneata ești dr. Petre Groza.

Omul căruia mă adresasem mi-a zîmbit larg, și-a pus un picior pe lopată și mi-a vorbit cu oarecare jenă și maliției:

— Este numai o mică greșeală de timp, de anticipație. Va veni și el aici, odată, dacă îi vor mai da, Dumnezeu sau dracul, zile. Deocamdată, aici se află numai bunul lui văr, Iosif Groza.

Omul din groapă, un mare negustor din București, era vărul primar al premierului comunist dr. Petre Groza. Fusese arestat și condamnat pentru evaziune fiscală impusă retroactiv activității lui negustorești pe cîțiva ani.

* * *

Cînd lucram pe șantierul Diguri și Dragaje, am fost vecini, pentru un timp, cu o altă brigadă, cu oamenii căreia ne împrieteniserăm. Printre aceștia era și un oarecare Gheorghe Căpitanu, fost tehnician în armată sau ceva asemănător. Bietul om, încă foarte tînăr, în jurul vîrstei de treizeci de ani, își pierduse un ochi într-un accident la atelierele mecanice. Pe șantierul Mustața, un alt mecanic dintre noi, lucrînd la un atelier de reparații de scule și aparate pentru CFR, a fost atins de un grăunte de fier ruginit într-un ochi cînd izbea cu ciocanul în scula care trebuia reparată. În cîteva zile omul și-a pierdut ambii ochi, orbind complet. A fost luat de pe șantier și transferat la închisoarea pentru completarea mandatului execuțional.

Gheorghe Căpitanu era un mucalit, un individ în continuu agitat, colportor de tot felul de «bombe», cu relații extrem de întinse în lagăr, de la brigadieri pînă la reacționarii notorii și informatorii camuflați. Personal, nu îi acordam credit complet acestui om, asupra a ceea ce debita cu dezinvoltură și vervă fascinantă, dar îmi era simpatic, întîi pentru stoicismul de care dădea dovadă după ce-și pierduse ochiul și, apoi, pentru entuziasmul său exuberant și contaminatoriu.

— N-aveți nici o grijă, de aici vom ieși mai degrabă decît vă așteptați, era sloganul lui obișnuit.

Faptul de a nu-i fi cunoscut profesiunea exactă de afară, și nici pregătirea școlară m-a determinat să cred că acest om era stăpînit de anumite refulări curioase, care erupeau, uneori, în injurii generale, adresate abstract unor principii sau norme sociale cu o oarecare consistență în morala noastră cea de toate zilele, sau, uneori, la adresa chiar a unor persoane, în parte, sau organizații.

Odată, Gh. Căpitanu a îmbrăcat o haină de piele a unui fost ofițer, și-a pus pe nas o pereche de ochelari cu rama groasă de os, și-a așezat pe cap o pălărie de fetru bine ajustată, și-a încălțat în picioare pantofi buni, lustruiți orbitor, a aflat o servietă a cuiva care și-o salvase de la percheziții și, astfel, însușindu-și o prestanță incontestabilă, de oficialitate, a intrat într-unul dintre dormitoarele magilor, în clipa cînd aceștia chiar terminau masa, și brigadierii și pontatorii erau la o adunare pe platou.

Extrem de vioi, cu un scînteietor debit verbal, amator de termeni pretențioși, livrești și, pe deasupra, inteligent, Gh. Căpitanu a intrat în dormitorul magilor cu toată suficiența și aroganța unei persoane oficiale. Oamenii s-au ridicat în picioare, în semn de respect, cu toate că le lipsea comanda brigadierului sau a vreunui șef de grupă, cum se obișnuia să se salute intrarea vreunui ofițer sau inspector în dormitor. El le-a cerut să se așeze și le-a vorbit, aproximativ astfel :

— Eu vin din partea procuraturii generale a statului. Regimul știe că s-au făcut multe erori și, hai să zic, chiar abuzuri, cu aducerea multora dintre dumneavoastră aici. Eu aș dori să am declarații de la dumneavoastră despre ceea ce ați făcut afară și, mai ales, asupra felului cum dumneavoastră ați servit regimul nostru democrat popular și cum v-ați încadrat în noul sistem social progresist. Vom căuta să revizuim situația dumneavoastră, în cazurile unde vom afla de cuviință.

Gh. Căpitanu a împărțit cîteva coli de hîrtie oamenilor, și, pretextînd că nu are mai multe, le-a cerut să le împartă între ei, folosind jumătăți sau sferturi. De la brigada de construcții a făcut rost de cîteva creioane pe care le-a distribuit odată cu hîrtia, celor care erau în imediata lui apropiere.

— Nu trebuie să scrieți mult, i-a avertizat el. Rămîneți la esențe.

În cîteva minute s-a dezlănțuit un adevărat vacarm în baracă. Fiecare om căuta o hîrtie în plus să adauge mai mult la confesiile lui, alții au dat buzna la baraca vecină după un creion ca să nu rămînă pe de lături, în timp ce cei care aveau și hîrtie, și creion scriau cu mare zor.

Desigur, întreprinderea lui Căpitanu constituia una dintre cele mai îndrăznețe acțiuni la care un deținut se putea deda în lagăr, în afară de evadare. Dacă ar fi fost prins, ar fi fost expus la carceră și lanțuri pe un timp foarte lung, dacă nu și ceva mai grav, fiind vorba de implicarea regimului în simulacrul pe care îl înscenase.

A apucat să stringă cîteva declarații, care i-au fost date cu mîinile tremurînde de speranță, dar observînd că pe platou au început să se vadă brigadierii și pontatorii răspîndindu-se spre barăcile lor, i-a lăsat pe oameni baltă, pretextînd că are o urgență la birouri, dar va reveni să colecteze și restul declarațiilor. Aceasta nu s-a mai întîmplat.

Mi-a fost dat și mie să citesc una dintre acele declarații scrise de un mag.

«Eu am încetat să mai desfășor vreo activitate politică, de orice fel, spunea omul, după 23 August 1944. Dacă pe față făceam pe țărănistul, în fond lucram pentru partid, pe care îl sprijineam, dîndu-mi seama că viitorul era al comunismului și nu al nostru. Noi ne-am trăit traiul și ne-am mîncat mălaiul. Promit să slujesc cu loialitate regimul instaurat în țara noastră, condus de iubitul fiu al clasei muncitoare, marele patriot Gh. Gheoghiu-Dej...»

Nu este nevoie să mai menționez dar, în mod sigur, toate declarațiile care au mai fost făcute în cadrul acestei farse tragice, așa cum, de altfel, tot asemenea declarații s-au semnat și la eliberarea tuturor deținuților administrativi, — care erau oameni în vîrstă, fără nici o potență de luptă și rezistență, plus că nu aveau nici o experiență politică —, erau compuse pe același calapod de cedare, de văicăreală lamentabilă, de capitulare oarbă în fața teroarei organizate, dezavuîndu-se prin-

cipii și oameni, credințe și idealuri. Aceste pagini, dacă nu ar fi fost scrise sub imperiul fricii și desmoralizării maxime, ar fi constituit pagini de rușine din istoria oamenilor noștri politici din trecut, pentru posteritate.

Într-un anumit fel, lichidarea burgheziei române s-a efectuat la Canal, prin această capitulare masivă într-o luptă cu natura la care cadrele politice din trecut nu erau pregătite, iar înfrîngerea ei a fost nu numai un incident în plus pe parcursul unei prigoane crîncene și sistematice, dar a fost și un triumf criminal al partidului.

Mai rămîneau elementele tinere, patrioți înflăcărați, atinși de făclia martiriului conștient și nobil pentru o cauză pe care nu doreau să o piardă, care nu puteau fi distruși așa de rapid și cu atîta ușurință, și pentru lichidarea cărora regimul a extins perioada de săvîrșire a crimei încă zece ani. De-abia în anul 1964, regimul a reușit să ajungă pînă la capăt cu crima plănuită, cînd după ce a ucis ființele și sufletele unor întregi generații, regimul a putut să răsufle oarecum mai liniștit, că în țară s-au potolit înverșunările pieptișe, sub groaza gloanțelor și a temnițelor, și că de acum înfeudații securităților, ai partidului și guvernului se puteau considera stăpîni pe o țară umilită prin fraudă, rîuri de sînge și mări de lacrimi.

Dar, aceasta nu înseamnă că în adîncuri nu arde încă același jăratec al marilor aspirații care niciodată și nicicînd nu va putea să fie stins în sînul unui neam care s-a născut să fie liber.

Ce poate să fie mai înălțător în viața unui om decît lupta pentru îndeplinirea idealurilor de justiție și fericire a neamului din care face parte ?

18. Mustața. Addis Abeba. Cortegiul celor 800 de capete de boi

Mustața era cel mai vast șantier de la Peninsula, după acela al săpăturilor, care se întindea pe 10-12 km., dar nu absorbea atîtea brațe de muncă. Ca întindere, Mustața avea circa 30 de ha., și se afla la un kilometru de lagăr. Pe partea de est se mărginea cu apele dulci ale lacului Siutghiol, la nord cu drumul auxiliar care unea șoseaua principală Constanța-

Medgidia cu Peninsula, iar la vest și nord era la hotar cu comuna Valea Neagră. Fiind o întindere așa de mare, acest șantier nu era îngrădit decît în cîteva porțiuni, spre deosebire de șantierele mai mici care erau îngrădite de jur împrejur. In schimb, turnurile de pază se alternau de la unul la celălalt cu ciupercile de post de control ale securității, din 50 în 50 de metri. La data cînd am fost aduși primii pionieri aici, acest șantier prezenta aspectul unui teren specific dobrogean, de stepă limitrofă Mării Negre, cu trestii și păpuriș înalt pe marginea lacului, pe alocurea cu ochiuri negre de baltă, pete mari cu iarbă verde ici și colo, scaieți și mărăcini, printre care cutreierau în voie oile merinos, caracul și țigăi ale colectivului agricol din Valea Neagră. Am mai aflat o linie ferată primitivă deviată de la stația CFR Valea Neagră, destinată transportului de material necesar construirii barăcilor și de garare a vagoanelor care apropiau materialul pînă aici.

După trei ani de muncă faraonică aici, acest teren a luat o înfățișare de nerecunoscut. De-a curmezișul șantierului se înălța o adevărată coamă de deal pe muchea căreia circulau trenuri întregi de mare tonaj. Pe marginea acestui impozant rambleu se înșirau sute și sute de prisme de piatră spartă pentru scopurile construirii de căi ferate și șosele, apoi figuri paralelipipedice de bolovani calibrați potrivit folosirii lor la arderea de var sau simple construcții, o clădire din piatră și beton în care au fost instalate două concasoare — Moara Dracilor, cum a fost curînd supranumită din cauza zgomotului infernal pe care îl producea în procesul de sfărîmare a pietrei care se turna pe jgheaburi de deținuți —, la care trebuie să mai adăugăm cîteva linii de vagoneți pe care transportam deșeuri sau piatră de cioplit la Addis Abeba, așezămîntul de lucru al pietrarilor, cîteva șiruri de cabine și instalații maritime, pontoane și ambarcațiuni speciale pentru construirea digului înlăuntrul Siutghiolului, prin care urma să treacă Canalul la un nivel de plutire mai ridicat cu circa jumătate de metru deasupra suprafeței lacului, cantoane CFR industriale, sfîve nesfîrșite de traverse și ateliere de reparații, șoproane etc. Mustață servea și ca loc de descărcare a excavațiilor de piatră din cariera Canara, din care o parte se selecționa pentru prelucrare, cum am amintit, iar restul rămînea abandonată și se nivela pe anumite planuri.

Toate aceste lucrări au fost rezultatul exploatării nemiloase, crîncene, exercitată de administrația lagărului. Turme întregi de oameni eram aduși pe acest șantier dimineața de di-

mineață, îndată ce apărea soarele din Marea Neagră, și mu-ceam pînă se simțea atît de bine adierea răcoroasă a amurgului serii. Iarna nu aveam nici o iertare, pe orice vreme, de ori vijelie, ger de crăpau pietrele, furtună, ceață de nu vedeam la un metru în jur (în loc să fim lăsați la barăci pe o asemenea vreme, eram ținuți în poziție de ședere pe pămîntul înghețat sau în zăpadă, adunați ca turmele de oi, cu cordoanele strînse foarte aproape ale securiștilor, în preajma noastră). Stăteam, cum se vede, din noapte pînă în noapte pe șantiere. Nimeni dintre aceia care au lucrat la Peninsula nu va putea să uite vreodată acele răsărituri stranii ale soarelui, cînd acesta se înălța holbat și aproape translucid din adîncimile apelor Mării Negre, ca apoi să se învăpăieze și să se prelungească ca o pară, vărsînd peste ape abundența unei risipe de bănuți tremurători de aur pe o cărare aprinsă, care se îngusta cu cît se apropia de noi. Sau acele zile de furtună, cînd apele lacului deveneau verzi ca peruzeaua, de un verde uneori atît de întunecat încît aveam impresia că norii cerului au coborît pe pămînt și aerul se înnegura ca plumbul încît se părea că eram în pragul cataclismului de sfîrșire a pămîntului.

Numirea șantierului venea de la o nomenclatură tehnică, care se folosește la căile ferate pentru a determina ramificațiile unei căi ferate principale. Întrucît aici calea ferată inițială, aceea care venea de la Valea Neagră, a ajuns să se întindă de-a lungul coastei pînă la Capul Midia, și din ea au fost desprinse cîteva ramuri auxiliare, din acest punct al locului unde se afla acest șantier, numirea acestuia a fost o consecință funcțională industrială și de exploatare și, nicidecum, o numire figurativă.

* * *

Printr-un fel de percuție sugestională, ori de cîte ori îmi amintesc sau vorbesc de Mustața, îmi aduc aminte și de mustața mea, pe care am purtat-o numai în perioada de detențiune din lagăre și închisoare.

Întotdeauna m-am complăcut să apar ca un om comun, să nu-mi schimonosesc înfățișarea, să nu debordez norma îmbrăcămintii obișnuite, ferindu-mă să etalez extravaganță sau colorație stridentă.

Probabil, Lucian Blaga a exercitat o influență hotărîtoare în orientarea mea și, mai departe, în viața mea, sub aspectul de care vorbeam, printr-o remarcă întîmplătoare pe care a

făcut-o odată, cînd cineva din familia sa, văzîndu-l pe strălucitul filozof purtînd o pălărie modestă întru totul ca a mea, care eram în acel timp doctorand în științele juridice și politice, a ținut să facă următoarea observație :

— Doar acum văd, Lucian, că ai o pălărie întru totul la fel ca Ion. Este neobișnuit să constați că un filozof se poartă la fel ca toată lumea, căută în ultima clipă să rămînă delicată nepoata genialului gînditor și om de artă.

— Un adevărat filozof nu este acela care își etalează geniul prin forma pălăriei sau modul de a o purta. Pe cît mai mult, el se poartă la unisonul omului de rînd, spuse filozoful, oprindu-se din mers.

Specificarea filozofului nu avusese nimic de-a face cu nedelicatețea observației doamnei respective, căutînd să mă menajeze indirect. Era un punct de vedere al filozofului, care mi-a fost și a rămas foarte util în viața ulterioară, anume ca să nu-mi fac niciodată probleme capitale asupra îmbrăcăminții sau ținutei fizice.

De aceea, în clipa cînd m-am hotărît să-mi las mustață, am făcut-o cu o oarecare jenă față de mine însumi, cu sentimentul comiterii unei trădări împotriva unei convingeri intime pe care o aveam față de noblețea respectării simțului comun. Dar, amintindu-mi că într-un portret al tatălui meu, cînd era soldat artilerist în armata imperială austro-maghiară, la Dreiskirchen (Austria), purtase și el mustață neretezată, m-am hotărît să mi-o cresc și eu, pentru un singur motiv inițial, pe care îl socoteam suficient : din cauza frigului. De aceea, din toamna tîrzie pînă la Buna Vestire a fiecărui an, cînd era ziua mea de naștere, purtam mustață, o mustață stufoasă și abundentă care îmi creștea cu repeziciune și se revărsa cănit peste buze în timp ce sfîrcurile lungi și aspre îmi ajungeau, uneori, pînă la urechi.

— Ai o mustață ungurească, îmi spuneau prietenii din vechiul regat, știindu-mă că eram de peste munți.

Această mustață, împreună cu un șorț cu piept din cînepă din ogorul nostru, trimis de părinți în primul meu pachet, cerut și primit de la ei, au îndeplinit roluri dintre cele mai utile în viața mea de pușcărias, ceea ce, unora, li s-ar părea exagerat sau chiar ridicol de menționat. În vremurile aprige, de ger tăios, mustața mea care prindea chiciură îmi proteja nu numai buzele de înghеț, dar și o bună parte a feței. Apoi, șorțul acela de cînepă rudimentară, din același ma-

derial și cu același croi ca acela pe care îl purta tatăl meu cînd ajuta mamei mele la muls vacile în grajd, mi-a servit trei ani de zile la cele mai neînchipuite trebuințe. Întîi, acesta mi-a protejat de uzură grabnică hainele în timpul cînd încărcam bolovanii cu brațele. Apoi cu acest șorț simplu îmi ștergeam mîinile și fața pe șantier, ori de cîte ori mă așezam la masă sau plecam de pe șantier. Pe acest șorț, la început aspru ca sîrma, apoi moale ca bumbacul, după ce-l așterneam pe pămînt, îmi așezam gamela și pîinea ca să mănînc, cu el îmi înfășuram capul cînd viscolea pe drumul dintre bărăci și șantiere și, peste toate acestea, acest șorț îmi amintea în fiecare clipă existența părinților mei, casa noastră și viața pierdută.

Cu toate că l-am cîrpit de zeci și zeci de ori în timpul muncii la Canal, cînd m-am eliberat de la Gherla în 1954, m-am luptat cu gardienii care vroiau să arunce acea obială, precum insistau să-mi rețină și tabloul cu mustață, pe care îl aveam ca o amintire scumpă și dureroasă de la Addis Abeda, vatra cioplitorilor de piatră de la Canal. Cu aceste singure două trofee și o cusătură potrivită dintr-o potcoavă de pe un bocanc, m-am prezentat acasă la părinți după cinci ani, singurele lucruri pe care le-am păstrat alături de viață și le-am agonisit cu un doctorat și două licențe.

* * *

Undeva, la periferia Mustății, lucra o brigadă specializată în etalarea panourilor de cale ferată, de întreținere CFR, ripări etc.

Între acești oameni aveam un conjudețean de-al meu, avocatul Aurel Burnea, originar dintr-o comună săracă de sub munți, Poșaga, care era celebră pentru păstrăvii care mișunau în valea aceea rece de munte ce înjumătățea satul. Omul nu mai trăia efectiv în județul Turda din 1920, fiind jurisconsultul unei mari și prestigioase firme bucureștene. Acest om a constituit pentru mine un motiv de permanentă atracție, nu numai pentru că era din apropierea locurilor mele, dar și pentru viața lui aventuroasă, pentru melancolia pe care mi-o sugera, pentru bunătatea sufletului său care devenise notorie nu numai în brigada lui, dar și pentru o mare parte a lagărului.

Aurel Burnea era un om scund, extrem de oacheș la față, aproape țigănos, purta o mustață retezată scurt, care încărun-

tise de acum, la vîrsta lui de peste șaizeci de ani, avea maxilarele largi, fruntea înaltă și brațele oleacă atîrnate mai mult înainte decît pe lîngă corp. Era tipul omului de munte, de la poalele Munților Apuseni, cărora se obișnuia să li se spună «goguțe», în partea noastră de țară, unde aceștia coborau. In copilăria mea, aproape toți oamenii din satul lui Burnea și din altele vecine se ocupau cu carbonizarea tulpinilor de mesteceni, în gropi speciale, și vinderea mangalului realizat pe piața orașului Turda, unde își aduceau marfa pe căruțe lungi, între loitre înalte, trase de cai mici și pieptoși. Aceasta constituia îndeletnicirea lor principală și sursa lor esențială de cîștig.

Biografia acestui om prezenta note de îndrăzneală extraordinară, de expunerea vieții la mari primejdii, de succese nebănuite și afirmări excepționale, în ciuda faptului că fondul copilăriei sale apărea extrem de modest și fără promisiuni.

In timpul primului război mondial fusese ofițer în Legiunea străină franceză (armată fondată în Alger în 1835), căzuse prizonier în timpul revoluției din Rusia, și, printr-un concurs complicat de împrejurări, ajunsese să fie repatriat în România, prin Japonia, via Statele Unite și de-a latul Europei. Era primul om întîlnit de mine care fusese în Orient și care îmi putea povesti, cu un farmec aparte, impresiile originale obținute în lungul și dramaticul său voiaj.

— Cînd am pus piciorul pe pămîntul Japoniei, la Tokio, nu știam la ce să mă uit întîi, și ce ar fi fost mai prețios să văd. Plimbîndu-mă pe străzi, am dat cu ochii peste un anunț care m-a frapat : «Cine nu vede cataracta Fiji Boiji nu a văzut nimic în viață».

Eram amator de peisaje de asemenea natură și, de aceea, m-am hotărît imediat să merg să văd faimoasa cascadă. M-am urcat într-o rișcă trasă de un om umil. Omul mi-a ascultat comanda, apoi a luat-o în trap întrerupt de semnalizări ale străzilor spre locul care mă interesa, ștergîndu-și sudoarea de pe frunte, ori de cîte ori se oprea. Eu îl întrebam ori de cîte ori aveam ocazia :

— Cît mai avem pînă la cascadă ?

— Este numai aici. Nu o auzi ?, îmi răspundea el imperturbabil.

Ce-aș fi avut să-i ascund, cînd îi spuneam că nu o auzeam ?

Și mare mi-a fost deziluzia atunci cînd am ajuns în fața miracolului la care mă așteptam și nu am dat decît peste o

cădere de apă cu nimic mai spectaculară decît cele patru-cinci căderi pe care le știam pe valea Poșegii, dar care în nici un caz nu avea măreția Pișoaiei din Sălciua noastră.

Atras neîncetat de misterul cascadelor, cînd am ajuns în Canada, mi-am rupt din timpul limitat ca să vizitez cascada Niagara. Citisem undeva, cînd eram școlar, că tumultul căderii apelor acestei faimoase cataracte se auzea la treizeci de kilometri în jur. Mașina în care mergeam aluneca lin pe șoselele asfaltate ale Canadei, încît auzeam foșnetul arborilor care încadrau drumul de o parte și de alta. Dar, oricîtă atenție acordam cascadei spre care mă îndreptam, nu auzeam nimic care să se asemene cu prăvălirea unor ape de la un nivel la altul. Auzeam lămurit foșnetul pădurii, dar nicidecum nu auzeam căderile apelor enorme, după cum citisem în cărți.

Oricum, m-am resemnat. Primele sunete profunde ale căderilor apelor de pe un plan pe altul le-am sesizat de-abia în clipa cînd mi-a apărut în față acea panoramă gigantică a unei perdele strălucitoare de ape care cădea de la mai mult de o sută de metri altitudine, din lacul Erie în lacul Ontario. Niagara m-a impresionat în mod deosebit, chiar dacă nu corespundea așteptărilor mele livrești, și de aceea am fost fericit să o văd. Nu mai era vorba aici de speculațiile ieftine japoneze, dar totuși, gogorița cu urletele ei nu am înțeles-o pînă azi.

Aurel Burnea avea în el atîta blîndețe, încît, pe șantierul unde lucra, a reușit să apropie de el o vrăbioară. Cînd apăreau oamenii la punctul de lucru, vrăbioara aceea ca o nucă cenușie pîndea de foarte de dimineață locul de muncă, se rotea în zbor deasupra capetelor deținuților din acea brigadă și apoi, deodată, se lăsa pe umărul avocatului care o hrănea zi de zi din propria sa palmă cu miezuri din puțina lui pîine care niciodată nu-i prisosea. Alte multe vrăbioare se ațineau mai deoparte, lor omul le arunca, de asemenea, cîteva firimituri.

Odată, brigada a fost schimbată pentru cîteva zile la o altă poziție de lucru. La reîntoarcere, avocatul Burnea a văzut un stol de vrăbii care se roteau deasupra vechiului loc de muncă, dar vrăbioara prietenă nu a mai apărut nici în acea zi și nici în zilele următoare.

— Sunt extrem de tulburat, mi-a spus el, după această dispariție. Aveam și eu pe cineva care să mă aștepte, cum mă aștepta fetița acasă, cînd veneam de la serviciu. Și cît se bucura biata vrăbioară cînd mă vedea dimineața! Am ajuns din

nou să mă simt extrem de singur și neașteptat de nimeni. Ce groaznică pare viața cînd te simți inutil cuiva, oricui. Mi se pare că sunt nenorocit.

* * *

Cîndva, în luna octombrie 1952, am ajuns să lucrez și eu în brigada de pietrari, ceea ce însemna o specializare pe scara muncii brute pe care o prestam. În primăvara aceluiași an, cînd fusesem extrem de slăbit, plantonul administrației, căpitanul Nicodim Lazăr, un invalid de război care făcuse liceul la Turda, fusese coleg de clasă cu un văr de-al meu și fusese pe cale să se căsătorească cu o verișoară de-a mea, a încercat să-mi dea o mînă de ajutor ca să mă salveze din distrofia pernicioasă în care mă aflam. În foarte multe cazuri acest planton, care ocupa o funcțiune condamnabilă după noi, a intervenit prin influența sa și a plasat oameni cunoscuți — preoți ardeleni, învățători, profesori sau țărani din regiunea sa de munte —, în brigăzi mai bune, conduse de brigadieri mai indulgenți sau care executau munci mai puțin grele, cum erau la grădină, interior sau la bucătărie.

— Cred că pot să te repartizez la vie, pentru un timp, mi-a zis el, cînd a venit într-o seară la dormitorul brigăzii. Altfel te vei prăpădi.

— Dar eu nu am lucrat la vie niciodată, i-am replicat eu.

— Nu face nimic. Specialistul de la vie va fi Adrian Florinca, cu care am vorbit deja și care te cunoaște de la Aiud și care, mi se pare, ține foarte mult la tine. Te va iniția el. De altfel, el va răspunde de acest grup.

Era în luna aprilie cînd am fost scoși o grupă de vreo treizeci de oameni să lucrăm într-o vie tînără, plantată pe versantul unui delușor expus spre Marea Neagră și Constanța. Înainte, acolo fusese o stație de montă, iar pe coline o livadă de pomi, plantată de fostul proprietar expropriat, un moșier local, fost colonel în armată. Ministerul Agriculturii a hotărît să planteze viță de vie pe acest teren, aflînd că se preta tot atît de bine la o asemenea cultură ca și regiunea Murfatlar.

Într-adevăr, am aflat o vie de patru ani, tînără, vînjoasă, cu mlădițele pline de sevă, sănătoasă, reavănă, în plin avînt. Am cules parii, apoi am plivit printre butuci, prin locurile unde prășitoarea trasă de cai nu ajunsese. După toate aceste munci preliminare a început copilirea, o muncă plăcută de retezare a vlăstarelor prisoselnice, pentru a se face spațiul

trebuincios circulării aerului și pătrunderii soarelui pentru dezvoltarea ciorchinilor. Mi s-a părut că intrasem într-o altă fază a vieții, trecînd la o muncă recreatoare și nobilă, după ce muncisem pînă aici numai la pămînt, piatră și moarte.

Adrian Florinca, un bărbat în floarea vîrstei, tehnician viticol afară, de loc din Miniș-Arad, a fost transferat de la brigada de pietrari unde lucra, să conducă grupul de oameni necesari la vie. Am cunoscut aici viticultori excepționali, specialiști și foști proprietari de mari podgorii, de la Odobești, Valea Călugărească, Murfatlar, Aiud, Arad, Bistrița, Drăgășani. Am fost surprins de abilitatea cu care Adrian Florinca — acest om minunat și pasionat viticultor, ai cărui ochi ardeau ca două candele ori de cîte ori ne vorbea în temniță despre vie, și de la care eu mi-am cîștigat întreaga cultură în această materie — a selecționat oamenii cei mai capabili, cu excepția profesorului Ștefan Radu și a mea, care eram doar ucenici.

Administrația viei a fost extrem de mulțumită de calitatea muncii noastre și de randament, în plus, și de aceea, fără nici o întrebare la conducerea lagărului, din cea de a treia zi de lucru aici, ne-a oferit un supliment de alimentație, care consta din mămăligă și ceapă. În viața mea nu am devorat cu mai multă plăcere aceste alimente simple, extrem de primitive și sărăcăcioase, ca în această vie dobrogeană. Cu cîteva minute înainte de a ni se lăsa marmida cu ciorba de prînz care ni se aducea de la lagăr, eram cobonîți în ograda viei, care se întîmpla să fie lipită de calea ferată care ducea la Mustață. Aici, tolăniți pe iarbă, ne înfruptam din mămăliga galbenă ca aurul, aburindă, pregătită de o femeie din gospodăria fermei. Florinca ne aducea o baniță de ceapă roșie, mustoasă, pe care ne-o distribuia tuturor, iar noi o striveam în mîini și ne așezam la ospățul din șanț, de care cred că și Lucullus ar fi fost gelos. Prin mintea noastră se întretăiau fel de fel de reflecții asupra naturii omului, dar cu toții eram de acord că unui om îi trebuie foarte puțin ca să se simtă fericit.

Odată, cînd de abia ne așezaserăm să ne devorăm mămăliga și ceapa, am observat că veneau înspre noi, pe calea ferată, un grup de ofițeri. Nu le-am acordat o atenție specială, dar cînd au ajuns aproape de noi, Adrian Florinca ne-a comandat să ne ridicăm în picioare, descoperind că aceștia erau ofițeri de securitate cu grade înalte.

— Cine sunt oamenii aceştia ?, întrebă unul dintre ofiţeri pe Florinca, care îşi descoperi capul, cum eram obligaţi să o facem cînd vorbeam unui ofiţer de securitate sau funcţionar al administraţiei.

Adrian Florinca a raportat cine eram şi că fuseserăm detaşaţi provizoriu la această fermă de stat, conform unei dispoziţii a comandantului lagărului, lt. major Lazăr.

— Cine v-a dat mămăliga ? De unde aveţi ceapa ?, continuă securistul interogatoriul.

— De la domnul administrator al fermei, răspunse Florinca.

Ofiţerii se strînseră buluc, vorbiră ceva între ei, apoi acela care, se părea, era şeful acestui grup, un locotenent-colonel, pe care nici unul dintre noi nu-l mai văzusem vreodată pînă aici, ne-a vorbit cu asprime :

— Toată lumea aruncă imediat din mîini mămăliga şi ceapa şi, imediat, înapoi, la lucru ! Nu aţi fost aduşi la Canal să vă îndopaţi şi să trîndăviţi !

Ne-am desprins cu greu de acele scumpe alimente, dar ordinul era ordin şi nu aveam încotro. Le-am asvîrlit într-un coş pe care Florinca l-a aflat undeva prin jurul nostru.

Aceea a fost ultima noastră zi de lucru în acea splendidă vie. Dar nici unul dintre noi nu va putea uita vreodată mirajul virgilian al vieţii petrecute acolo. Printre frunzele tinere, de sub umbrele lor subţiri, vedeam la orizont scînteierea albastră a mării, iar sus, cerul bombat ca o mărgea de safir, în timp ce plămînii noştri erau scăldaţi de aroma tare, proaspătă, a florilor de viţă, în armonia divină a zumzetului de albine, pe care numai aici le-am văzut şi auzit în toată Dobrogea.

Am ajuns la pietrari printr-o coincidenţă favorabilă de factori. Întîi, efectivul celor două brigăzi de pietrari nu putea asigura terminarea comenzii de piese pentru «Fîntîna Dragonului» de pe stadionul Constanţa, pînă la data începerii Festivalului mondial al tineretului din 2-14 august 1953 din Bucureşti. Apoi, unul dintre cei mai destoinici pietrari era chiar viticultorul Adrian Florinca. Acesta, de îndată ce a auzit că se recrutau pietrari noi, a prezentat brigadierului său întreaga listă a oamenilor care lucraseră la vie cu el, luîndu-şi obligaţia să ne instruiască.

Într-o dimineaţă, cînd eram încolonaţi pentru ieşire pe şantier la Mamaia-sat, mi-am auzit numele strigat de brigadierul Grigore Pop de la pietrari şi, la cîteva minute, mă

aflam în cealaltă brigadă, a cioplitorilor în piatră, unde am avut plăcerea să întîlnesc mulți prieteni, printre care pe poetul Grigore Popa, pe astronomul Ștefan Alexe Vodă, avocat din Sighișoara etc.

În grupa în care am fost repartizat se afla, chiar în fața mea, un om voinic, un fel de Guliver cu mustața a la Clemenceau, cu șapcă în careuri inoerte, cu viziera mică și căzută peste frunte, îmbrăcat într-un fel de haine extrem de peticite, fiecare petec de o altă culoare. Aveam impresia vagă că acesta se uita de sus la oameni, cu o privire marțială, de suveran destituit. Cînd, însă, m-am uitat fix în ochii lui am descoperit în lucirea lor pîlpîitoare o anumită timiditate și mi s-a părut că omul era oleacă sașiu. Stătea rezemat într-un fel de băț cu măciucă la capăt, rudimentar și impropriu pentru scopurile bănuite.

După ce s-a mai potolit tulburarea brigăzii prin apariția noilor sosiți, personajul din fața mea s-a rotit complet spre mine, mi-a întins mîna și și-a spus numele :

— Sunt dr. Aurel Mărgineanu.

Auzisem vorbindu-se mult, pînă aici, despre avocatul Aurel Mărgineanu, una dintre cele mai proeminente figuri ale tineretului partidului național-liberal. Era șeful unui lot numeros de intelectuali din București și provincie. Cu toate acestea, nu avea o pedeapsă decît de zece ani muncă silnică, prea mică pentru poziția centrală pe care o avusese în organizația sa de peste cincizeci de oameni, dintre care unii aveau pedepse pînă la douăzeci de ani. Mărgineanu era originar din orașul Dej de la confluența celor două Someșuri, se refugiase la București din Ardealul cedat Ungariei prin Dictatul de la Viena din 1940, unde apoi rămăsese în barou ca avocat pledant pînă la data arestării din 1948.

— Îmi pare bine, amice, că ai reușit să ajungi aici. Vroiam să te văd mai de mult, dar nu am avut prilejul. Cred că te vei întrema aici. Voi vorbi eu cu brigadierul să te lase să lucrezi cu mine, să te instruiesc eu în meseria nouă a lui Phidias.

Într-adevăr, Aurel Mărgineanu s-a ținut de promisiune. A avut o scurtă conversație cu brigadierul Grigore Pop, un fost plutonier major de la cercul de recrutare Dej, care a consimțit să intru ucenic în coliba «Santa Lucia» a maestrului Aurel Mărgineanu.

Pietrarii, aproximativ 200 la număr în anul 1952 toamna, formau două brigăzi de elită ale lagărului, alăturea de cele-

lalte două ale mecanicilor. O brigadă era condusă de Grigore Pop, care era brigadierul meu, și cealaltă era condusă de Petru Homorogan, un fost plutonier major de jandarmi din Oradea, cu care fusesem în celulă la Aiud. Primul era condamnat pentru crimă de război, al doilea ca membru al unei organizații de rezistență din Bihor.

Cunoșteam numai din văzute așezarea curioasă și pitorească a pietrarilor. Administrația lagărului aprobase ca acești deținuți să-și amenajeze șoproane individuale sau comune mai multor persoane, pentru a putea lucra la scutul intemperiilor, munca pe care o executau aceștia fiind cu mult mai bine plătită Ministerului de Interne, care semnase contractul cu direcțiunea generală a Canalului, și cerința ei figura pe capul listei în lagăr, între ordinele urgente.

Atelierul maestrului meu era un fel de coteț mai înalt, căptușit pe dinafară cu carton gudronat, iar în loc de ușă, avea o scîndură mai lată legată cu sîrme. Omul își acoperise adăpostul cu trestii tăiate din mlaștinile împrejmuitoare, deasupra cărora așezase cîțiva bolovani pentru a fixa trestia, care ar fi putut să fie smulsă, altfel, de vînturi. Sus, la intrare, între ceea ce ar fi trebuit să fie streașina și rama ușii, avocatul scrisese «Santa Lucia».

— Da, ai ghicit, îmi zise satisfăcut Mărgineanu. Este numele soției mele iubite. O femeie excepțională, dintr-o ilustră familie de ardeleni, Mezei, prezentă la toate actele de afirmare a cauzei românești.

Mărgineanu avea un butuc mai mare în centrul colibei, pe care am văzut o piatră lată și înaltă cît o pîine ardelenească, iar lîngă ea, alături, se afla un alt butuc, ceva mai scund, care servea de scaun lucrătorului. Toată lumina cîtă răzbea în cocioabă venea numai pe ușă. Într-un colț am descoperit un godineț confecționat dintr-un butoi de împachetat bitumen, apoi o traversă impregnantă cu gudron, ciopîrțită la un capăt. Lîngă alt perete se afla o jumătate de traversă simplă, netratată cu izolator.

— Șezi pe traversa cea scurtă, mă pofti amfitrionul. Pe aia neagră te murdărești.

Dintr-un colț al cocioabei, după ce a ridicat o lespede de piatră, gazda mea a scos cîteva scule, două-trei ciocane de dimensiuni diferite, cîteva dălți, o buceardă, o pupăză, un liniar dintr-o șipcă etc., pe care le-a așezat pe butuc, după care lucru a început să-și facă prezentarea politică, activi-

tatea pe care o desfășurase legal și subversiv pentru partidul său conservator, arestarea, bătaia, umilințele și chinurile nesfîrșite în care viețuia de la instalarea regimului pînă la data de față, suferință care era și în prezent tot atît de intensă, în această lume de oameni politici ingrați arestați, care nu-i recunoșteau autoritatea politică și doctrinară.

— Ca să nu uit, îmi zise el după circa două ore de confesii, să nu începi vorba aici mai înainte de a-ți pregăti scutele și materialul pe butuc. Altfel, fiind control des aici, poți să ajungi la carceră sau să fii trimis la brigada de pedepsiți.

Aurel Mărgineanu fusese bătut cu rîngile la tălpi, fiind schilodit, încît acum nu mai putea merge decît cu greutate și rezemat în băț. Era un om de mare entuziasm, deținător al multor informații politice de după cortina liderilor național-liberali, cărora le era loial. Uneori, ca de altfel toți deținuții veterani, era înclinat spre exagerări și infatuări, ceea ce deranja pe unii și alții, de unde se produsese o oarecare îndepărtare a oamenilor de el. Pe mine personal nu mă afectau aceste autosupralicitări, întrucît, din punct de vedere psihologic, le aflam absolut explicabile : oamenii activi fuseseră surprinși în plină desfășurare a energiilor lor. Ceea ce perorau nu era decît legitima anticipație a unor realizări la care nu au ajuns material, dar spiritual erau dedicați și compatibili să le slujească, dacă nu intervenea forța brută a unui regim terorist și criminal.

— Dragă, îmi zise el foarte curînd, noi suntem generația predestinată a României de azi. Există o dislocare a misiunii politice în lume, de la generație la generație. Nu cred cîtuși de puțin în teoria ondulației universale, dar cred puternic în misiunea finalistă a generațiilor care, într-un anumit sens, au de prestat aceeași operă de ridicare a neamului, sub cupola acelorași idealuri neschimbate. În această privință sînt un fixist creștin. Noi suntem întru totul aceiași Nicolae Bălcescu, Vasile Alecsandri, Iacob Negruzzi, Avram Iancu, Gh. Barit, Alecu Russo, Octavian Goga, George Coșbuc. La același post, pentru aceeași misiune sacră.

Aurel Mărgineanu vorbea cu vervă, fără oprire sau toleranță de intervenție. Deodată, însă, se opri, îmi întinse o daltă lată și știrbă și un ciocănel.

— Ciopleșle ceva aschii din traversa gudronată. E cam rece și mă dor picioarele.

Am observat că maestrul meu își luase în serios rolul său de inițiator, punîndu-mă la lucrările gospodărești de la care trebuia să înceapă orice ucenic.

În timp ce despicam așchii din traversă, maestrul s-a urnit de pe butucul său, s-a apropiat de un colț al adăpostului, a ferit cîteva pietre deoparte și a scos doi cartofiori ca două ouă de găină.

— Îi vom prăji. Murim de foame aici, munciți ca în iad. Aceștia îi luăm de la bucătărie, cînd se poate și cum se poate. Va trebui să te deprinzi cu noile condiții de viață în care te afli.

Curînd a început să ardă focul în godin, un foc precipitat, viu, cu limbi albăstrui și mov, degajînd un miros greu, înăbușitor, de gudron volatilizat.

La ora mesei, un tînăr profesor din Teregova (Banat), Ioan Iliescu, m-a invitat să mănînc în adăpostul lui, care era lipit de atelierul de forjare și de călire a sculelor. Ioan Iliescu împărțea acest adăpost bine închegat cu încă patru tineri bănățeni, între care învățătorul Ion Feneș și doi țărani Jumanca din aceeași regiune cu tînărul profesor de filozofie. Am remarcat că în această așezare de aproximativ 60—70 de adăposturi, acesta, al lui Iliescu, era cel mai bine amenajat și, în plus, în ierarhia lucrărilor care se executau aici, acesta era pe locul întîi, al pieselor de mare precizie și de artă. Mărgineanu era cam prin ceea ce ar fi fost cercul cinci, în urmă mai fiind două cercuri de munci inferioare. La ceea ce ar fi fost o extremă a cercului 6, înspre Peninsula, se afla «Turcul», un pietrar care a venit după mine, dar care s-a impus curînd prin spiritul său veșnic protestatar și discursiv, un bărbat voinic din București, Remus Șabanof, și apoi, la periferia din răsărit, din apropierea mea, se aflau Moș Vasile Năsui, un țăran sfătos din Iehudul Maramureșului, și un fost deputat național-țărănist din Arad al cărui nume nu-l reținu, și, ulterior, avocatul Gh. Subțire, secretarul general al organizației național-liberale din Timișoara. Aceștia și încă alții intrau în ceea ce s-ar fi putut numi cercul șapte.

— Cum te împaci cu maestrul ?, mă întrebară mai multe voci, de îndată ce am intrat la Iliescu în adăpost.

— Vreți să ziceți, cu Șamanul ?, am zis eu în glumă, făcînd aluzie, în locul întîi, la șalvarii peticiți și suprapeticiți cu bucăți de materiale multicolore, care îi dădeau coloritul special, de toată lumea cunoscut, avocatului Aurel Mărgineanu.

Oamenii au izbucnit în rîs de această numire spontană, care coincidea aparenței, și din acea zi, în cercul nostru, maestrul meu avea să fie numit numai «Șamanul».

În cîteva zile am fost dotat și eu cu toate sculele necesare unui pietrar. Grupul de legionari, care gravita în jurul profesorului Ioan Iliescu, mi-a procurat cele mai bune șpițuri, din oțel rapid, apoi dălțile mi-au fost oferite de tehnicianul pietrarilor care îndeplinea funcțiunea de dispecer, Ioan Drăgan, un tînăr licențiat al Academiei Comerciale din București, de loc din Galda de Jos (jud. Alba), care mi-a făcut rost și de pupăză și o buceardă proprie. Instructorii pietrari Adrian Florinca și Mihalache au avut grija să mă deprindă cum să dau cu ciocanul, cum să selecționez piatra cea mai potrivită și să o calibrez la dimensiunile cerute, începînd de la cea mai simplă, care era cea de pavaj.

Aurel Mărgineanu m-a inițiat cum să scot fața plată a pietrei, uitîndu-mă pe sub și pe deasupra riglei, în dreptul liniei care îmi apărea trebuind să trag o linie cu cărbune. Mi-am dat seama curînd că maestrul meu nu avea un talent deosebit în această meserie în care lucra de peste doi ani. Abia în luna premergătoare încetării lucrărilor de la Canal, a obținut o lucrare superioară în pretenții de lucru, piesă la care eu ajunsesem cu cîteva luni înainte și atunci o aveam în lucru pe a treia din serie. Aceasta era un fel de cupă uriașă, de dimensiunea unui fotoliu, care urma să se instaleze în pereții bazinului de sub capetele țîșnitoare de apă ale dragonilor. Între timp, după două luni mai mult de ucenicie politică decît de meserie în cocioaba lui Aurel Mărgineanu, m-am asociat cu amicul meu Grigore Popa într-un adăpost apropiat de Șaman, unde am fost invitați de un fost avocat de la Cluj, Vasile Crișan. Fusesem cu acesta într-o brigadă, mai înainte, și am primit oferta lui cînd am aflat că erau două locuri de lucru disponibile, în al doilea putînd să aduc pe vechiul meu prieten Grigore Popa. Această alternativă a fost acceptată chiar dacă, în fond, nu aveam o simpatie suficientă pentru amfitrionul care moștenise această colibă. V. Crișan, întrucît acesta lucrase afară ca locotenent la miliția economică, iar în lagăr se svonise că era suspectat că încă nu se debarasase complet de toate angajamentele sale secrete pe care un agent al Ministerului de Interne le mai menținea cu autoritățile guvernamentale, chiar dacă se afla în închisoare, condamnat penal și degradat civic.

Noul adăpost, «Vasile, Grigore și Ioan» cum l-am numit eu, a ajuns să fie, curînd, centrul de interes al întregului șantier, unde oamenii veneau sub un pretext sau altul să ne vadă, dar mai mult să afle ultimele informații. Prin mijlocirea unor pietrari, originari din Dobrogea, unii chiar din Constanța, am ajuns să stabilim legături directe și sigure cu exteriorul, să avem două sau chiar trei ziare zilnic, să avem zilnic nota celor mai importante știri din străinătate, așa cum acestea erau date de posturile de radio occidentale, să avem medicamente pentru cazurile de extremă necesitate și, în fine, să obținem grunduri și vopsele pentru pictorul David, care a executat aici cîteva portrete, printre care și pe al meu, în adăpostul cu pereți dubli ai colibei lui Constantin Musat.

Acest tînăr pictor, de o frumusețe fizică adonisiană, extrem de talentat, și de care, nu mă îndoiesc, că se va vorbi odată în țară ca despre unul dintre cei mai inspirați artiști plastici de după cel de-al doilea război mondial, a aflat, într-o zi, diferite argile colorate în niște deșeuri sosite pe Mustața. Artistul a fost transferat în primăvara tîrzie a anului 1953 la pietrari. Cu acele argile, artistul a conturat genial cîteva icoane sacre și peisagii bucolice de un naturalism atît de pur și gingaș, pe dimensiuni neobișnuite de carton gudronat, largi cît pereții care învăluiau forja și biroul pietrarilor, încît oamenii din sat, care le-au văzut în lipsa noastră, nu au putut rezista ispitei de a și le însuși. Într-o dimineață de luni cînd am venit la Addis Abada, am aflat forța și biroul despuiate.

Nimănui dintre noi nu i-a părut rău de această dispariție

—Vă voi face altele, dar cu negru, ne-a spus David zîmbind.

* * *

În afară de cei doi brigadieri și de instructorii amintiți, unii profesioniști, alții calificați aici datorită îndemînării lor, — cum erau Mihalache de la cimitirul Belu-București, Florincă, viticultorul de care am mai vorbit, și Drăgan —, se mai aflau aici doi oameni extrem de dotați în această meserie : Ivan Pavlov din București și Gh. Păun din Oravița-Banat. Aceștia excelau în arta fasonării pietrei și piesele care au fost executate de aceștia, oricînd și oricum, vor rămîne piese de artă, nu de diletanți. Între oamenii notorii și cunoscuți de toți pietrarii mai erau un macedonean român, Bielușcă, din Timișoara, un om mărunt și gîrbovit care lucra la forjă și ne călea

dăliţile şi şpiţurile, pontatorul Liuba, un ţăran dezgheţat din Banat, dintr-o comună de lîngă Lugoj, despre care amicul meu Grigore Popa îmi spunea deseori că-i amintea de aurarii de pe Rin din opera nemuritoare a lui Wagner «Rheingold» din tetralogia «Der Rieng des Niebelungen», referindu-se la capul mare, trupul umflat ca o băşică şi ochii bulbucaţi ca de broscoi ai acestuia, apoi «magul» Pandele Şerbănescu, arhitect din Bucureşti, un om de o cultură superioară de extracţie franceză. Lui Pandele Şerbănescu îi datorez cu recunoştinţă întreaga mea iniţiere în arhitectură, ca artă şi ca ştiinţă şi, mai mult, detalierile specifice în genialitatea realizărilor româneşti în expunerea cărora profesorul dovedea o cunoştinţă desăvîrşită, folosind cel mai fascinant vocabular pentru ilustrare şi apreciere. El îndeplinea o funcţiune mai mult teoretică decît practică aici, fiind socotit un fel de dispecer al şantierului pietrarilor.

Pandele Şerbănescu ocupase, pînă la arestare, postul de director al unui institut de arhitectură din Bucureşti. Înaintea celui de-al doilea război mondial fusese profesor la Institutul de Arhitectură Bucureşti, fiind un element extrem de capabil, cu studii strălucite în Franţa. Fusese activ şi în viaţa politică românească dintre cele două războaie mondiale, fiind membru marcant al partidului naţional-liberal, ocupînd funcţiuni importante în administraţie şi în partid.

În timpul cînd fusese primar al Sectorului Verde Bucureşti, îmi povestea odată Pandele Şerbănescu, s-a lansat de către guvern o campanie amplă şi bine organizată de strîngere în termen record a impozitelor pe clădiri, observîndu-se că erau o seamă de evaziuni nedeterminate precis.

— Am intrat şi eu direct în acea campanie, îmi povestea el. Am remarcat că între multe numere de stradă se aflau lipsuri de consecutivitate şi, bineînţeles, nu se aflau nici poziţii impozabile, precum nici descripţii de fond funciar.

Funcţionarul care mă însoţea, un expert în cadastru, cînd am ajuns la unele dintre numerele lipsă, şi unde am aflat un adevărat palat cu cîteva etaje, dar numai cu o intrare scundă, cu o vizetă minusculă, mi-a zis cu oarecare precauţiuni :

— Domnule primar, acest local care acoperă numerele omise se bucură de un regim special. Se pare că este sub protecţia Palatului şi că sunt interese superioare investite aici...

— Ce Palat, mă, i-am zis eu. Eu sunt primarul sectorului şi eu trebuie să ştiu totul aici. Ia bate în uşa asta !

Cu oarecare sfială, funcționarul a bătut anemic în ușa armată, fără însă nici un efect. Am început să dau și cu pumnul. La vizetă a apărut numaidecît un ochi iscoditor. Dar pentru că eu nu am încetat să bat, omul al cărui ochi era în vizetă a întrebat :

— Cine sunteți și pe cine căutați ?

— Aici este primarul. Deschide !, am zis eu.

Ușa cea grea, armată cumplit, s-a deschis încet, învîrtindu-se douăzeci de grade pe rulmenți. În prag, cine crezi că a apărut ? Un fost sanitar din compania mea, un ovreiaș de prin Moldova, care îmi fusese în subordine pe front în 1917.

— Ce faci, măi Avrum, aici ?, l-am întrebat eu, recunoscîndu-l numaidecît.

— Răspund de această casă, domnule căpitan, îmi zise el supus, reactualizînd instinctiv timpurile de odinioară cînd îi eram comandant.

— Și cine este stăpînul acestei case ?, am zis eu mai departe.

— Apoi, să vedeți, îngăimă Avrum. Eu mă mir că nu știți chiar dumneavoastră, domnule primar ?

— Apoi, iată că nu știu, am răspuns eu. Vreau să știu de la tine.

Am intrat pe un coridor scund și lung, luminat destul de sărăcăcios, condus de fostul sanitar Avrum și urmat de funcționarul meu. Deodată mi s-a deschis în față o sală extrem de spațioasă, plină de birouri elegante, ceva ca în Occident, și așa cum eu nu mai văzusem nimic asemănător în București, cu zeci și zeci de funcționari și dactilografe care lucrau febril, atît de intens împreună cu cei care le dictau, încît mi s-a părut că nici nu a fost observată intrarea noastră. Am urcat la primul etaj. Aici, aceeași activitate furibundă. La al doilea etaj, întru totul la fel.

— Dar ce este aici, Avrume ?, am zis eu felcerului, vădit intrigat să văd toate acestea. Ce se lucrează aici și pentru cine ?

În sinea mea prindeam să mă lămuresc ce se petrecea în inima Bucureștiului, dar am dorit să aud ce-mi spunea Avrum. Omul s-a simțit strîmtorat în fața autorității pe care o reprezentam și mi-a răspuns :

— Aici este sediul masonic pe țară, domnule căpitan.

— Aha !, am făcut eu. Și de aceea nu plătiți voi bani orașului ? Dacă lucrați pentru țară, să plătiți țării banii care i se cuvin. Ia să-mi dai imediat suprafața locativă a acestui

imobil, cu cămăruțe, camere, oficii și tot ce aveți. Eu am nevoie de bani, Avrume, de bani mulți, nu de francmasonerie.

Avrum a schițat un zîmbet larg, oarecum jenat, dar, pînă la urmă, ca să-mi satisfacă curiozitatea și să fie amabil cu mine în același timp, m-a condus în pivniță, unde mi-a arătat toate vestmintele de ritual : sicriu, mistrie, șorțuri, riglă și echer etc., folosite pentru introducerea de membri în lojă.

A doua zi aveam la casierul primăriei cecul de cîteva zeci de mii de lei, impozitul pe întreg anul financiar în curs, conform calculului funcționarilor mei.

— Nu așa și nu numai atît, am zis eu șefului de serviciu de la venituri. Să se controleze din urmă, de cînd nu s-a plătit, și să se pretindă toate chitanțele.

Desigur, nici regele Carol II și nici ministrul de interne, generalul Gabriel Marinescu, nu erau străini de această mușamalizare ordinară de impozite în folosul lojilor masonice din sud-estul Europei, care lucrau pentru infiltrarea comunismului în România, pentru uciderea celor mai buni fii și fiice ale țării în războiul care se regiza din umbră eludîndu-se fraudulos legile fiscale care, în cazul că erau nesocotite de bieții țărani români nevoiași, aceștia nu erau iertați de cele mai teribile penalizări, inclusiv închisoarea și scoaterea la licitație publică a averii lor. Aceștia efectiv nu mai puteau suporta greul birurilor, care deveniseră adevărate calamități pentru țărănimea noastră între anii 1935—38 și următori.

Pandele Șerbănescu mi s-a părut un om franc, și de aceea i-am acordat creditul meu corespunzător, făcîndu-mi plăcere să mă întrețin cu el cînd venea lîngă butucul meu. Omul fusese stăpîn pe viața lui afară, era bine pregătit profesional, nu părea să datoreze nimănui nimic pentru ceea ce avusese în viață și nu rîvnise la nimic mai mult decît la o viață confortabilă de burghez, din care o parte și-o petrecea în Franța, la rudeniile soției, fiica unui celebru arhitect și constructor francez.

Arhitectul era un om de statură mijlocie, poate mai mult mic decît înalt, cu o față lungă, un nas proeminent, de bondar, ochii mici, în lumina cărora strălucea inteligența ca o lamă ascuțită de cuțit. Odată, venind dis-de-dimineață lîngă butucul meu de lucru, sub pretextul de a-mi da anumite lămuriri tehnice de executare a unei piese, fiind un excelent «causeur», m-a antrenat într-o discuție complexă, în care intra și Mișcarea Legionară din țară pe care el o condamna pentru conse-

cinţele dezastruoase ale căror victime erau o seamă de tineri şi de oameni din închisori şi, chiar, din acest lagăr.

— Ştii, îmi zise el la un moment dat, că eu am fost de faţă la uciderea lui I. Gh. Duca, preşedintele consiliului de miniştri din 1933. Am fost atît de zguduit de această crimă legionară încît chiar scuzele dumitale sentimentale, patriotice şi, mi se pare, desinteresate, pe care le invoci uneori, în apărarea tineretului aparţinător Gărzii de Fier, îmi sună supărător la urechi.

L-am rugat să-mi povestească scena, de care eu auzisem numai de la alţii, întrucît la acea dată eram încă elev la şcoala primară.

— Fuseserăm invitaţi de regele Carol II, la Castelul Sinaia, mai mulţi fruntaşi ai partidului naţional-liberal. Cei care primiserăm invitaţiile îl însoţeam pe preşedintele cabinetului Ion Gh. Duca. Era în pragul anului nou 1934, exact la 29 decembrie 1933. Carol intenţiona să introducă unele reforme sociale care afectau direct statutul funcţionarilor şi studenţilor, ca taxe, impozite etc. Cum îi era obiceiul acestui suveran autoritar, el sugera ideea, iar membrii cabinetului şi consilierii trebuiau să afle formula constituţională de realizare a acesteia. A fost un conciliabul antrenant, urmat de o masă bogată, regele dovedindu-se a fi un extrem de binevoitor conviv cu noi toţi, amuzîndu-ne deseori cu anecdotele sale.

Puţin după ce s-a înserat, am plecat cu maşinile la gara Sinaia, de unde urma să luăm trenul special de pe peronul regal, fiind oaspeţii majestăţii sale. Era o seară rece de iarnă, cu zăpadă multă. Mă aflam lîngă I. G. Duca, care mă luase de braţ să-mi vorbească, în clipa cînd am simţit ceva straniu, o mişcare spontană de oameni speriaţi, apoi am auzit imediat o detunătură de armă foarte aproape de noi, al cărei proiectil a lovit în piept chiar pe premier, care s-a prăvălit ca un buştean într-o parte, scoţînd un geamăt greu, sufocant. Un fum artificial ne-a învelit pe toţi ca într-un nor gros. Suita premierului şi agenţii de securitate au început, imediat, să se agite, să ţipe, iar unii să-şi caute un scut de pază.

Ion Gh. Duca a fost împuşcat de un legionar, din grupul cunoscut ulterior sub numirea de Nicadori.

(Nicadorii corespundea unui abreviativ dat celor trei autori ai asaltului : Nicolae Constantinescu — care trăsese —, Doru Belimace şi Iancu Caranica).

Eu am fost acela care am chemat pe rege la telefon şi i-am comunicat tragica ştire. Carol a avut un moment de ezi-

tare înainte de a-mi confirma recepționarea comunicării mele, l-am auzit respirînd din greu, și apoi mi-a zis :

— C'est moi qui l'ai tué.

De aici îmi vine desgustul față de tot ce este legionar, chiar dacă cei mai mulți din tineretul țării au fost de bună credință. Să nu mă înțelegi greșit că suspinul regal mi-a influențat convingerile ! Crima, în sine, pe ascuns, tîlhărească, aceasta m-a șocat și mi-a produs resentimentul pe care nu mi-l pot înăbuși nici azi și nici aici, între atîția „camarazi" pe care îi văd roind pretutindeni în acest lagăr.

Mi s-a părut semnificativă exclamarea regelui în fața tragediei întîmplate pe peronul gării Sinaia. Din cîte eram informat, legionarii au hotărît uciderea lui I. Gh. Duca, indiscutabil, un eminent om de stat, cu un bogat activ politic în spate (fost ministru de cîteva ori înainte și după primul război mondial, distins diplomat în cadrul Micii Înțelegeri și doctrinar financiar al României), pentru mai multe motive, dintre care, preeminente, opoziția sa dură împotriva mișcării studențești pe care căuta să o sugrume și, apoi, favorizarea emigrării evreilor polonezi în România. Numărul evreilor în România, la acea dată, era de peste 1.200.000. Mișcarea studențească se ridicase ca un bastion împotriva comunismului din partea de răsărit a țării, Rusia sovietică, și totodată, această mișcare studențească căuta să fie expresia dinamică de revendicări în procesul natural de promovare a elementului național, — în cultură, economie și comerț —, capturat, în mare măsură, de minoritățile naționale, între care evreii dețineau frînele. Pe de altă parte, se pare că premierul I. Gh. Duca era el însuși francmason, și intenționa să introducă o lege de desființare a Mișcării Legionare, sau Garda de Fier, cum se mai numea.

* * *

La Mustața se muncea intens și se executau tot felul de lucrări, atingînd toată gama variată a posibilității exploatării umane. Munca trecea de la cele mai primitive mijloace de exploatare, — sapă, rangă, roabă —, și ajungea pînă la lucrările de precizie din atelierele mecanice (cîțiva deținuți au reușit să fabrice chiar un pistol pe care au intenționat să-l dea cadou directorului lagărului care, însă, i-a pus în lanțuri și în carceră pentru inimaginabila lor performanță cu uneltele lor inadecvate). Toată această muncă se făcea cu prețul inestima-

bil al sănătății și vieții umane care era pusă la mezat de asupritorii unui popor căzut în lanțuri prin trădare.

În afară de munca în apă, de la digul care se construia prin Siutghiol, unde eram mînați literalmente cu bîta și arma în apa adîncă, să potrivim arocamenții, pînă la infernala alimentare cu piatră a concasorului, sau Moara Dracilor, și apoi, de încărcare în vagoane a pietrei de sub jgheaburile de metal, — într-o atmosferă îmbibată de praf de calcar —, totul era odios, infernal, totul contribuia la eroziunea energiilor fizice și psihice ale omului. Anotimpurile nu existau pentru noi decît în calendar ; noi trebuia să executăm programul unuia și aceluiași lucru, pe orice vreme, cu orice risc.

Treceam spre primăvară. Ca întotdeauna cînd simțeam adierea încălzită a aerului și cînd ziua prindea să se lungească, oamenii, întocmai ca animalele din grajdurile și staulele de iernare ale țăranilor, deveneau mai exuberanți. Un curent nou, adînc, de vitalitate proaspătă, renăștea în noi și chiar dacă, uneori, ne mai pătrundea cîte o sabie de ger sau viscol, noi obișnuiam să ne împărtășim unul altuia încrederea nestrămutată într-o zi mai bună în mîine, poate, definitiv mai bună, pentru toată lumea căzută în suferință.

- Bate vînt de libertate.

Niciodată nu spuneam, la trecerea dinspre iarnă spre primăvară, că bătea vînt de primăvară. Noi nu ne gîndeam decît la un anotimp al condițiunilor umane de viețuire și de afirmare, de aceea nu ne interesa faza de sporire a luminii și diferențiere a climei de la un sezon rece la altul mai cald. Noi nu așteptam decît un anotimp al vieții, care era al libertății.

Soarele se apropia cu repeziciune de apus cînd brigăzile de la Mustață se aliniaseră pe enormul platou de adunare, pentru numărătoarea noastră canonică, care premergea întoarcerii la barăcile din lagăr.

Spre deosebire de alte dăți, pe liniile de circulație curentă a căii ferate, am observat cîteva vagoane frigidere, în care bănuiam că se afla carne adusă pentru noi. Trecuseră cîteva luni de cînd am devorat mai degrabă decît am mîncat iapa albă a lagărului, care a sucombat sub bisturiul veterinarului, neputînd naște mînzul. Un oarecare curaj și neastîmpăr ne cuprinseseră pe toți privind la trenul încărcat cu carne, după cum ne imaginam noi.

Într-adevăr, speranțele noastre nu au fost decît pe jumătate înșelate, de data aceasta. În cele cinci vagoane fuseseră

încărcate la abatorul central din București, cîteva sute de capete de vită pentru Peninsula.

Motivul pentru care se dăduse adunarea brigăzilor ceva mai degrabă în această seară de martie, cînd încă mai viscolea ca la Crăciun și era ger de crăpau pietrele, fusese ca deținuții, în drumul lor spre lagăr, să ia cîte un cap de bovină și să-l transporte pînă la magazia lagărului.

Brigăzile se încolonau într-o anumită ordine de marș spre lagăr. Pietrarii erau printre primele brigăzi, întrucît baraca noastră se afla la extrema vestică a lagărului. Deci, rîndul nostru la primirea sarcinei care ne revenea era printre cele dintîi.

Din timp, agenții lagărului urcaseră în vagoane cîțiva deținuți mai tineri adunați de la mai multe brigăzi, care înmînau fiecărui om, la trecerea prin fața vagoanelor, cîte o căpățînă de vită, un craniu albăstrui, înghețat. Ochii vitei erau ieșiți din orbite, mari cît ouăle de gîscă, violeți, maxilarele strînse ori relaxate, și limbile animalelor se vedeau strînse în cavitățile gurilor congelate. În starea apropiată a morții în care ne aflam, obligarea de-a transporta un craniu după cap pînă la lagăr era o încercare de-a dreptul revoltătoare și ticăloasă. Pe lîngă că eram noi înșine înghețați, așezarea pe umeri a unei căpățîni înghețate ca un sloi ne reducea puterile de rezistență la minimum în efortul care ni se cerea. Noi înșine eram secătuiți și ajunseserăm la sub jumătate din ceea ce fuseserăm sau, din punct de vedere medical, ceea ce trebuia să fim. Or, o căpățînă la orice bovină prezintă între 10 și 15 la sută din greutatea întregului corp, deci se poate bănui că aceste căpățîni, care variau de la 25 la 50 de Kg., erau prea mult pentru posibilitatea unui om de 50—70 de Kg., de a fi cărate peste 1 km., cît era depărtarea de la Mustața la lagăr.

Oamenii ocoleau sistematic trecerea prin fața vagoanelor frigidere. Cîțiva milițieni care erau de față pentru supraveghere sileau oamenii să ia căpățînile, îi bruscau, cu toate că cei mai mulți se scuzau că nu aveau puterea fizică să poarte această greutate, sau că erau prea bătrîni sau bolnavi. Cînd, totuși, nu puteau evada de sub persuasiunea milițienilor și brigadierilor, oamenii luau căpățîna după cap, și apoi, în clipa următoare, se rostogoleau peste traverse, lăsînd căpățînile să se prăvălească pe taluzul înalt al rambleului, pînă jos, printre bolovani. Oricum, a fost destul de anevoios să se afle oamenii necesari întreprinderii acestei corvezi diabolice.

Cînd m-am apropiat și eu de vagon, cîțiva oameni mai bătrîni din brigada mea se ciorăvăiau chiar cu milițienii și se sileau să le explice refuzul lor. Eu am trecut fără nici un cuvînt de cîrtire, cu inima, însă, neagră de indignare pentru mîrșăvia care ni se inscenase, dar, în conștiința mea, pe deplin convins că aceste căpățini, într-o formă sau alta, urmau să fie purtate la lagăr numai de noi, și numai de noi, cu toate că furgoanele batalionului de gardă și ale lagărului zăceau la scut în șoproane și caii lîncezeau în grajduri calde. Am cerut să mi se dea un cap de bou.

— Priviți, exclamă, vădit surprins, milițianul de gestul meu, cum moșneagul ăsta execută ordinul fără nici o șovăire.

Oamenii care mă cunoșteau zîmbeau în barbă, pentru că eu eram cel mai tînăr în acea brigadă, spre deosebire de a doua brigadă de pietrari care avea și alți deținuți mai tineri ca mine, ca studentul Petrică Drăgulete, teologul Const Foica, niște țărani și alții. Dar, pentru că eu aveam mustața mea stufoasă, închiciurată bogat de promoroacă, eram luat ceea ce nu eram cîtuși de puțin, în fața seniorilor brigăzii mele.

Incidentul acesta m-a turburat mai mult decît mi-aș fi putut închipui în prima clipă. Mi-am dat seama că nu numai sub aparențele mizerabile sub care eram numărați de agenții Ministerului de Interne, dar și sub acelea ale valorilor noastre fizice și morale, scara de evaluare era inversată radical. De aci durerile și suferințele care se înfigeau în ființele noastre deveneau fără de seamă mai crude și mai distrugătoare.

Cortegiul acestor capete belite de dobitoace rînjind macabru, înghețate ca niște rădăcini apocaliptice, încărcate pe spinările unor nenorociți cîrpiți și degerați, sub cerul sumbru și foarte coborît atunci al Dobrogei vînzolite de zăpadă și încrîncenată de ger, prezenta tabloul inedit al unei umilințe înfiorătoare, al unei terori cumplite, al unei batjocuri criminale regizate sadic de un regim creat de capetele scelerate ale unor nemernici care nu au știut niciodată ce înseamnau valoarea și condiția umană, în care nu au crezut vreodată și nu vor crede niciodată.

Valoarea umană este apanajul culturii organice a unei societăți și este străină complet de afiș. Ea este ceea ce Dumnezeu a creat în Paradis și spre ceea ce noi tindem să ne reîntoarcem.

19. Intelectualii

Canalul Morții a fost supranumit și cimitirul burgheziei și intelectualității române. Dacă se are în vedere data cînd a fost inițiată construirea Canalului, — marea criză internațională din 1947 —, cînd lumea se afla mai aproape ca niciodată, înainte și apoi după acest an, de izbucnirea celui de-al treilea război mondial și apoi, dacă se ține seama de data încheierii abrupte a lucrărilor, odată cu moartea lui Stalin (5 martie 1953), supranumirea de mai sus pare nu numai plauzibilă, dar de-a dreptul perfect rezonabilă și logică.

Distrugerea economică a unui stat fundat pe un anumit sistem politic și social nu asigură implicit și desființarea pericolului resurecției, ca să nu spunem al opoziției, care rămîne latentă atîta timp cît autorii vechii orînduiri mai prezintă o potențialitate susceptibilă de a influența masele ori, pur și simplu, mai rămîn în viață. De aceea, după ce comuniștii au dărîmat toate temeiurile statului «național, unitar, indivizibil și inalienabil», cum era definit în titlul I al Constituției Țării din 1938, structurat pe ocrotirea și promovarea proprietății private, inamicul intern, al cărui cap trebuia sfărîmat fără de întîrziere, era acela al intelectualității române, al burgheziei orașelor și satelor, pîrghiile de odinioară ale României. Țărănimea simplă, cu toate că forma «talpa țării», sau 75 % din totalul populației, nu ajunsese să joace rolul cuvenit în conducerea destinului țării (ceea ce, probabil, ar fi dat altă rezistență statului român în perioada critică 1938—1940), ci a rămas o simplă cenușăreasă la cheremul unor carieriști și exploatatori politici ai bunei credințe a acestei pături colosale de electori.

La Peninsula, înainte de a fi fost adusă marea recoltă de «administrativi» din 1951, intelectualii și ceea ce numim noi burghezia românească constituia marea majoritate a populației lagărului, aproximativ 80 %. Restul era format din țărani cu proprietăți sub cinci ha. de pămînt, mici meseriași, ofițeri, subofițeri, funcționari etc.

Rolul intelectualului în închisoare a fost covîrșitor, în toată perioada crudă de exterminare de după anul 1948 și, mai tîrziu, după 1957. După această perioadă, intelectualii de suprafață — o bună parte — au început să dea semne de oboseală, să accepte compromisuri dictate de împrejurările coercitive care persistau draconic și, aparent, se chiar consolidau, în

fața refuzului Occidentului de a pretinde Rusiei comuniste respectarea executării întocmai a tratatelor și angajamentelor internaționale pe care și le-a asumat cu privire la soarta statelor captive și, mai mult, de a-și revizui ele însile atitudinea, care s-a dovedit absolut trădătoare față de o mare parte a lumii. Acele mari puteri, de care noi legaserăm speranțe nebunești, au negociat și au semnat tratate de pace în contul micilor state interesate, peste capetele milioanelor de oameni înrobiți, acceptînd să discute cu guverne nereprezentative, uzurpatoare, impuse de Kremlin în interiorul său. Atît în SUA, cît și în Europa, guvernele au căzut în mîinile unor profesioniști politici, fără viziuni istorice, strîmtorați de nepopularitate și impotenți în a despica zări noi omenirii spre libertate internă și externă. Lumea, și în interiorul ei, state și națiuni au fost înjumătățite pe bază de forță brută, justiția fiind aruncată la coșul cu rebuturi. Umbra comunismului a estompat întregul glob, omenirea intrînd într-o eclipsă sumbră de moarte, în așteptarea îndelungată a luminii care nu a mai venit.

Aceia dintre intelectualii care nu au fost digerați de regim, între 1948 și 1957, au fost readuși la închisori, ulterior, în 1958—1959, unde regimul a impus acestora, cu o cruzime bestială, un proces complicat și sadic de lichidare a demnității lor umane, arzînd cu fierul roșu, fără cruțare și definitiv, orice fibră vie de onoare, patriotism, credință și împotrivire, proces care s-a încheiat relativ în anul 1964.

* * *

Intelectualii de la Peninsula prezentau o constelație extrem de diversă, atît sub aspectul preocupărilor cît și al vîrstelor, al ideologiei în care se formaseră, al responsabilității sociale și influenței conducătorilor care îi patronaseră, încît mi-ar fi imposibil să înfățișez un tablou sinoptic satisfăcător, în care să cuprind toate caracterele distinctive necesare pentru a împlini fidel expresia unei realități. Aveam aici savanți în știință, oameni politici care duseseră ani de zile pe umeri destinele țării cu demnitate și abnegație incontestabilă, filozofi, poeți, scriitori, avocați, industriași, medici de prestigiu universal, mari și mici proprietari, conducători de oști, țărani destoinici și meseriași de înaltă calitate. Din punctul de vedere al apartenenței politice, consistența era tot atît de multiplă în filiație: național-liberali, național-țărăniști, legionari, sociali-democrați (mai puțini), monarhiști, republicani, indepen-

denți, fără convingeri politice, etc. În ceea ce privește criteriul religios, 99% erau creștini, dintre care majoritatea covîrșitoare ortodocși, apoi greco-catolici (din Ardeal și Maramureș), romano-catolici, protestanți, reprezentanți ai cîtorva ramuri sectare (baptiști, penticostali, martori de-ai lui Iehova) — foștii studenți în Biblie, iar restul de 1% musulmani, mozaici și fără de religie.

Munca istovitoare la care eram supuși nu ne mai lăsa timp pentru preocupările intelectuale, decît rareori, și acestea, fie pe șantiere, dacă se întîmpla să lucrăm mai mulți intelectuali în aceeași grupă, fie uneori, în timpul mesei sau în interiorul lagărului, în cîte o duminică după masă, în timpul executării programelor administrative, pe platou cînd ne încolonam pentru ieșirea la muncă, sau în ocaziile cînd eram scoși la infirmerie și eram ținuți în așteptarea consultațiilor pe sală. Oricum, schimbul de idei, discuțiile rodnice, informative sau de concepții pe care le purtam constituiau hrana prețioasă a minții și sufletelor noastre.

Preocuparea primordială a noastră era, în primul rînd, supraviețuirea biologică, apoi supraviețuirea mintală, morală și de perseverență în cauza pentru care luptaserăm, a libertății individuale și naționale. Pentru noi, adevărurile universale se reduseseră la foarte puține pe care le puteam număra pe degetele unei singure mîini. Într-un anumit sens, aș putea să afirm că aceia dintre intelectualii care au rămas dedicați acestor comandamente stricte — de ordin biologic, subordonate sincer celor de îndatoriri interioare în slujba unui ideal — au rezistat mai bine și au ieșit, în toate cazurile, nealterați în personalitate de la închisoare.

Au fost între intelectuali persoane care s-au încadrat disciplinei muncii, acomodîndu-se situației impuse. Au fost alții care nu s-au supus, fie dintr-o îndîrjire a convingerii lor, că ceea ce se întreprindea cu noi era pur și simplu o lucrare din domeniul crimei premeditate, împotriva căreia trebuia să se reacționeze cu orice risc, în vreme ce alții nu dispuneau de capacitatea fizică să depună nici un efort, fie dintr-o deficiență organică, fie din inabilitate.

În brigada mea aveam pe un fost șef al Gării de Nord din București, Ilan Cușbă, fiul magistratului militar din Iași, colonel I. Cușbă. Acest bărbat muncea din greu, întotdeauna reușind să se apropie de norma cerută și, chiar uneori, să o atingă. De asemenea, profesorul Nicolae Zamfirescu și învățătorul Grigore Zamfiroiu, ambii din București, erau remarcați

deseori de brigadier pentru randamentul muncii lor, socotit satisfăcător. Aceşti intelectuali erau relativ sănătoşi, în floarea vîrstei, ambiţioşi şi, mi s-a părut mie, foarte interesaţi în suplimentul zilnic pe care îl primeau cei care munceau mai bine şi, apoi, aceştia ca şi alţii, credeau în aplicarea eliberării condiţionate.

Profesorul Nicolae Zamfirescu era un eminent istoric naţional, cu strălucite studii în România şi la Varşovia, unde şi-a pregătit teza pentru doctorat, asupra Dumbrăvii roşii, comuna din judeţul Storojineţ, la marginea căreia se afla pădurea de stejari răsărită din ghinda semănată din porunca lui Ştefan cel Mare, în brazdele arate cu cei 10.000 de polonezi capturaţi şi înjugaţi la plug, după bătălia de la Codrii Cosminului.

— Aş vrea să-ţi dau un element esenţial în interpretarea afirmaţiei făcute de Grigore Ureche, privitoare la latinitatea noastră, mi-a spus el odată. Grigore Ureche, cum bine ştii, s-a folosit în cronicile sale, în mare măsură, de izvoarele istorice poloneze, cînd a scris *Letopiseţul Moldovei* de la 1359 pînă la a doua domnie a lui Aron Vodă tiranul din 1595. El este cel dintîi dintre cronicarii noştri moldoveni care a declarat originea latină a poporului român, spunînd : «De la Râm ne tragem şi cu a lor cuvinte ni-i amestecat graiul...».

În cronicile timpului, pe care le-am cercetat pentru teza mea, dintre care capitale mi s-au părut ale lui Ioachim Bielski, *Cosmografia* lui Sebastian Muenster şi alţii, de care Ureche, Miron Costin sau Simion Dascălul nu erau străini, am fost surprins să întîlnesc exact aceeaşi formulă de introducere, la toate acele cronici pe care eu le-am cercetat în original, adică, «de la Râm ne tragem».

Desigur, cronicarii polonezi îşi declarau descendenţa spirituală de la Roma, religia lor fiind cea catolică. La noi, în schimb, declaraţia lui Ureche mai mult ca sigur, luată ca un leit motiv, s-a întîmplat să fie cît se poate de fericită, afirmîndu-se, în cazul nostru, descendenţa gentilică latină a neamului nostru. Fără îndoială, această afirmaţie poate fi considerată ca prima lumină aprinsă în istoria noastră asupra originii latine a neamului românesc.

Între intelectualii care munceau cu extraordinar zel în lagăr, amintesc cazul profesorului Iosifescu din Piteşti, care lucra la munci interioare, la tencuit. Acest om ajunsese să depăşească cu mult orice normă realizabilă de un meseriaş civil, ajungînd la 24 m^2 de tencuire pe zi. În schimb, profesorul

Brăescu din Cîmpulung Muscel, un om extrem de vivace, vorbitor fulminant, ale cărui cunoștințe filozofice mi s-au părut de-a dreptul enciclopedice, își petrecea tot timpul la carceră, respingînd orice fel de muncă.

— Eu nu am pus dinamită la bazele regimului, și-a explicat el odată atitudinea negativă din lagăr. Dacă am vorbit și mai continui să vorbesc împotriva unei rînduieli care nu-mi convine, aceasta nu înseamnă să fiu pedepsit dublu : odată, să fiu închis în baza unei hotărîri judecătorești, și al doilea, să fiu obligat să execut o muncă idioată, care îmi pare absolut reprobabilă. Muncirea noastră în mod sclavagist nu are nici o rațiune, nici teleologică, nici juridică, nici umană. Aceasta este o condamnare la moarte, dacă noi executăm ordinele întocmai ale administrației, iar dacă lucrăm sub impulsul determinant al conștiinței noastre siluite, înseamnă că noi acceptăm să ne sinucidem pentru o cauză care nu este a noastră.

Dintre oamenii care, efectiv, nu puteau munci, erau un mare număr de inapți fizic, handicapați sau neîndeminatici. Mi se turbură și azi sufletul și se răzvrătește întreaga mea ființă, la amintirea supliciilor la care a fost supus farmacistul dr. Hristache Stratulat din Tecuci. Mă nimerisem cu el în aceeași brigadă pentru un anumit timp. M-am bucurat de prietenia lui și, mai mult, de stima și prețuirea lui precum și a amicului său, avocatul Dionisos Cristoforatus din Galați, fostul primar național-liberal al orașului. Cu ultimul am ajuns să lucrez la pietrari în faza de lichidare a lucrărilor de la Canal. Farmacistul Stratulat era un bărbat înalt, dar plăpînd, puțin gîrbovit, fără de vigoare, o fire extrem de nervoasă, încît niciodată nu putea fi calmat cînd se agita pentru o cauză sau alta, chiar dacă miliției îi aduceau lanțurile și i le puneau la picioare.

— Sunteți niște criminali, niște bestii ordinare, și veți răspunde odată în fața tribunalului națiunii pentru toate crimele pe care le faceți !

L-am auzit de multe ori pe Stratulat debitînd aceste invective grave, nu numai la adresa personalului militar și de supraveghere a lagărului, dar și a brigadierilor, pontatorilor și șefilor de șantiere, ori chiar a cîte unui șef de grupă mai afurisit.

Odată am fost chemat la biroul de distribuire a pachetelor. Cu mine a mai fost chemat avocatul Adrian Dobrescu și încă cineva, tot pentru aceeași rațiune. Erau de față doi ofițeri străini, securistul lagărului locotenent Chirion, primul briga-

dier Gujbă și încă un deținut care servea ca om de încredere al administrației la descărcarea și distribuirea pachetelor.

— Domnule Cârja, mi s-a adresat Gujbă, te-am chemat aici să dai o declarație asupra lui Hristache Stratulat, prietenul dumitale. Anume, să așterni pe hîrtie ce știi despre el, relativ la refuzul lui de a munci și că agită lumea pe șantier împotriva regimului.

— Îl cunosc pe domnul Hristache Stratulat ca un om bolnav, am zis eu, care, cred eu, nu poate munci la piatră sau la săpături. În ce privește acuzația că s-ar deda la acte de agitație, despre acestea eu nu am nici o cunoștință. L-am auzit vorbind de unul singur, uneori, dar nu am înțeles că turbura munca celorlalți deținuți.

— Ești un bandit la fel ca el, îmi zise cu dispreț Chirion, șeful biroului politic al lagărului. Îți vom tăia și dumitale pachetul pe un termen nedefinit, ca să știi pe ce lume trăiești.

— Nici așa nu am primit pachet de șase luni de acasă, am zis eu. Ceea ce v-am declarat este adevărul curat și eu, dacă doriți declarația mea scrisă, o formulez întocmai cum ați auzit-o.

— Marș la baracă, îmi țipă cu dușmănie locotenentul Chirion.

Cînd am ieșit pe ușă, i-am văzut pe ceilalți doi din brigada mea care fuseseră aduși să depună și ei, iar pe drum spre baracă l-am întîlnit pe brigadierul meu Dumitru Pop, escortîndu-l pe avocatul Dionisos Cristoforatus care era livid și îi tremura bărbia.

Am aflat mai tîrziu că Stratulat era la carceră și că i se făcea o anchetă specială de către securitatea din Constanța, pentru înscenarea unui proces de agitație internă. După două zile farmacistul a fost adus la brigadă de unde și-a luat bagajul și ne-a spus că a fost repartizați la inapți. Administrația nu a reușit să obțină nici o declarație incriminantă împotriva omului, care abia își mai ducea viața de la o zi la alta.

* * *

Alegerea generalului D. D. Eisenhower ca cel de al 34-lea președinte al Statelor Unite, în luna noiembrie 1952, ne-a umplut inimile de speranță. Vestea alegerii lui ne-a parvenit printr-un ziar strecurat pe filiera noastră obișnuită și printr-o comunicare directă a oamenilor, care aveau contactul cu civilii ce auziseră rezultatul alegerilor la posturile de radio.

Discursul său patetic, în care se simțea bătînd inima unui mare ostaș și patriot, a unui om încălzit de idealurile de eliberare a omenirii subjugate din captivitatea în care ajunsese după cel de-al doilea război mondial, era categoric un avertisment dat asupritorilor noștri, indiferent că aceștia se aflau la Kremlin sau la București, la Peking sau în Berlinul răsăritean.

— Eisenhower, îmi vorbi un gazetar, este omul providențial. El a condus la victorie invazia americană din Normandia, el a cîștigat bătălia în Europa și, dacă a candidat și a fost ales, aceasta se explică prin consensul electorilor americani de a-i pune încă o dată în mînă sceptrul puterii pentru ca victoria americană să devină definitivă, nu numai împotriva teroarei hitleriste, dar și a aceleia comuniste. Se merge spre un mare secol, acel al unei «Pax Americana».

Silogismul omului părea rezonabil într-un anumit fel. Aș putea spune că aproape toată lumea aveam aceeași credință, după ce citiserăm in extenso discursul solemn al generalului. Parcă respiram mai ușurați, parcă aveam un alt elan în noi și priveam cu mai multă încredere la ziua de mîine, cînd așteptam să bată și pentru noi ceasul salvării. În inima fiecăruia dintre noi se gravase adînc fraza : «Mai bine din nou ranițele în spinare, decît să rămînă o parte a lumii sub jugul teroarei». Nici că se putea spune ceva mai frumos, mai potrivit, mai reconfortant pentru milioanele de sclavi din țările captive !

Ne-am înșelat amarnic. Generalul de fier s-a dovedit extrem de maleabil, o păpușă politică în calculele partidului republican, care își alesese acest erou de pe cîmpul de lupte, ca să cîștige președinția Statelor Unite la care partidul nu mai avusese acces de peste 20 de ani. Dintr-un brav și admirabil ofițer, partidul republican a făcut un bibelou prețios, dar neputincios. Noi nu știam, și nu aveam de unde ști, despre existența bubelor scîrboase ale unui sistem politic greoi în a lua decizii istorice. America nu s-a mișcat niciodată inspirată exclusiv de atitudini morale, ci numai sub determinări stringente de fapt, imperioase, susceptibile de a-i periclita securitatea. Apoi, că a urmat aureolarea intervențiilor, aceasta a fost lucrarea profesorilor de istorie și a unor gazetari de duh. În primul război mondial, SUA a intrat în război de teama pericolului german a cărui cismă se auzea cum bătea cadența pînă la Washington. Indiscutabil, Germania amenința să devină o forță mondială unică, discreționară. În al doilea război

mondial SUA a intrat în alianță cu puterile vestice exact pentru aceeași teamă a coastei de vest europene, cînd forța lui Hitler apărea apocaliptică la orizont și acela, desigur, nu s-ar fi împiedicat să treacă Atlanticul și să pună zvastica la Washington. Acum, America se va mișca numai cînd Rusia și China vor afla, eventual, o platformă de înțelegere și, unite prin firul comun al internaționalismului proletar, vor înălța secera și ciocanul deasupra securității Americii. Pînă atunci, Statele Unite vor dormita și nu vor acorda atenția cuvenită statelor subjugate de comunism care, ele și numai ele, singure ele, vor fi acelea care, solidarizîndu-se într-un efort comun, vor aduce limpezirea anarhiei internaționale de azi.

* * *

După cum am mai amintit, grupul ziariștilor și scriitorilor exercitau o influență simțită în lumea lagărului. Acești oameni îndrăzneau să analizeze cu competență fapte, să discearnă esențialul din accidental, să impulsioneze speranțe și să țină caldă inima oamenilor oropsiți, umbrită de moarte.

La pietrari am ajuns să avem curînd, ori de cîte ori se dădea prilejul, întruniri ale celor mai diverși oameni de cultură de la Peninsula. În jurul unui prici se adunau deseori poeții Grigore Popa, Horia Nițulescu, Victor George Dumitrescu, Codin Lăzărescu, fostul director al revistei bucureștene Citadela, bardul Canalului, Teoltari Mihădaș, poetul macedonean țăran Nicolae Catrana, etc., scriitorii D. D. Atanasiu, autorul acelui duios roman *Nyussu*, Gabriel Țepelea, Ioan Antonaru, Pincas Sarelli, editorul Tiberiu Orosfăianu din Cluj, doctorul V. V. Trifu, elevul strălucit al savantului Nicolae Paulescu, filozoful Ștefan Ionescu, Emilian Malciu etc.

Odată, dr. V. V. Trifu, care a fost primul deputat ales în România al partidului Cuza-Goga, a întîrziat să iasă din dormitorul nostru înainte de a intra brigadierul, care obișnuia să ne facă anumite comunicări după masa de seară. Cîțiva dintre noi îi turnam seară de seară ciorbă într-o gamelă mai mare, astfel ca să-l ajutăm pe bietul medic să se întremeze. Și el era unul dintre magi. V. V. Trifu fusese un om voinic, dar aici se prăpădise, era numai piele pe oase. Devenise foarte emotiv din cauza slăbirii. Deseori îi apăreau lacrimile în ochi, îndeosebi, era foarte mișcat cînd ne povestea despre regina Elisabeta, soția regelui Carol I.

— Am copilărit lîngă palatul regal și eram cunoscut familiei domnitoare, datorită relațiilor tatălui meu, care era un furnizor al Coroanei. Carmen Sylva ne chema deseori pe copiii din preajma palatului într-o grădiniță a sa unde ne cînta la mai multe instrumente sau ne citea din gingașele ei poezii. Nu știu dacă toți copiii o înțelegeau, dar eu vorbeam germana. De cîte ori nu m-a ridicat în brațele ei nobile și mi-a sărutat fruntea !

V. V. Trifu era un savant al ocultei masonice. Lui i se datorește prima divulgare a tuturor evreilor masoni strecurați cu nume false în parlamentul și senatul român, precum și în marea industrie. El este acela care a prezentat lista acestora în plină ședință unită a celor două corpuri legislative, spre stupoarea tuturor.

— Dar cum, doctore, ai reușit să-i dibuiești pe toți ?, a fost el întrebat de unii și de alții dintre colegii săi parlamentari. Doar majoritatea au nume neaoșe românești și își dau originea de la țară ?

— Foarte simplu, zise doctorul. Întîi i-am întrebat pe ei, amical, care le-a fost numele înainte de cel cunoscut public. Cu cîteva puține excepții, toți și-au spus numele anterior, care avea tot o rezonanță românească. Apoi le-am căutat prietenii, care mi-au spus numele de dinaintea celui pe care îl aveam eu obținut chiar de la titulari și astfel, aproape în toate cazurile, am ajuns la numele autentic al ovreilor camuflați.

În acea seară de care aminteam mai sus, mi-am terminat, printre primii, sorbirea ciorbei și m-am îndreptat spre jgheabul din spălător să-mi clătesc gamela cu apă rece. În fața ușii, pe coridor, l-am aflat pe V. V. Trifu cu șapca în mînă, și plîngînd și tremurînd ca varga în fața brigadierului Grigore Pop.

— De ce ai vărsat mîncarea aici ?, îi reproșa cu voce aspră brigadierul. Cine ești tu și ce cauți aici ? Nu știi că nu e voie să intri în altă brigadă înaintea de a avea permisiunea brigadierului ? Și încă iei și mîncare de la oamenii mei ? Ia șterge imediat porcăria făcută. Cum te cheamă ?

Am intervenit imediat și i-am explicat brigadierului că cineva nu mîncase ciorba, primind pachet de acasă, astfel că i-o cedase medicului care era slab și avea nevoie de ceva mîncare în plus.

— În ce privește vărsarea mîncării pe sală, o voi șterge eu, i-am spus brigadierului.

— Aceasta în nici un caz, nu !, răcni brigadierul. El să șteargă ce a făcut, mai zise el și trecu în dormitor, cu pași

largi. părăsindu-ne și uitînd, probabil, în clipa următoare, admonestarea făcută.

În ceea ce constituia elita politică a acestui lagăr de pe Canal singurul lagăr de altfel, cu elemente selecționate în mod deosebit de guvern prin agențiile de securitate, se aflau cîțiva lideri tineri ai diferitelor partide politice din România, elemente valoroase și în care se putea pune nădejde pentru viitorul democrației în această țară. La național-liberali, erau cîteva figuri remarcabile, ca dr. Ioan Fruma, avocat din Sibiu, președintele tineretului național-liberal pe țară, Gh. Subțire, avocat Timișoara, președintele organizației județene, Const. Berbec, avocat din Tulcea, șef de organizație, dr. Octavian Popa, șef al tineretului județului Alba, originar din Ocna Mureșului, ziaristul Const. Răutu din Turnu Severin, directorul publicațiunii «Provincia» la care am scris și eu etc. Tineretul național-țărănist era mai bine reprezentat, datorită faptului că după 1944 toate partidele politice democrate din România au canalizat tineretul spre partidul național-țărănist, căutîndu-se să se întărească singurul front împotriva primejdiei comuniste care se bănuia că se va înălța curînd sub ocrotirea baionetelor sovietice. Astfel, dintre liderii acestui partid, o figură demnă făcea avocatul V. Pălăgieșu, președintele tineretului național-țărănist, Puiu Boilă, fiul profesorului Romulus Boilă din Cluj, Eugen Hațieganu, fratele fostului ministru Emil Hațieganu din Cluj, prof. Cicerone Ioanițiu din București, un băiat admirabil, care pînă la urmă a ajuns pontator la brigada de tîmplari a lui Dobrescu, alăturea de un alt național-țărănist, mai modest în suprafață, Mircea Calistru (la a doua brigadă de constructori), avocații Teofil Heu și Sergiu Macarie din Iași, avocatul Gh. Gociusda din Soroca, fiul preotului orașului, fostul translator al mareșalului sovietic Fiodor I. Tolbuhin, fostul comandant al frontului de sud, regiunea a doua motorizată, avocat Viorel Muscalu și studentul medicinist I. Păcurariu, dintr-o suburbie a Aradului (Micălaca), studentul Ioan Rațiu din Cluj, studentul Victor Coconeț din București, inginerul Constantin Popescu din București, avocatul Ștefan Barta din Turda etc. Din generația conducătoare a partidului național-țărănist, profesorul universitar Victor Jinga, fostul rector al Academiei Comerciale din Cluj-Brașov, fost ministru al Cooperației în guvernul Armand Călinescu, precum și profesorul universitar civilistul Alexandru Herlea de la aceeași instituție cu Victor Jinga, alăturea de o seamă de foști deputați și senatori, constituiau un grup select din ceea ce aș numi generația

a doua a partidului, mai doctă, mai conștientă de rolul liderului în politica națiunii. Mișcarea Legionară număra un extrem de mare număr de intelectuali, foarte dotați intelectual și moral, dîrji și buni camarazi în suferință. Cu puține excepții, aceștia nu făceau discriminări partinice în închisoare, rămînînd cu valențele libere spre orice om, acordîndu-i sprijin, sfat sau o lingură de mîncare, dacă era cazul. Întrucît citarea numelor acestora ar ocupa un spațiu prea extins, nu voi aminti aici nume, acestea revenind în alte diferite consemnări viitoare ale acestei cărți.

Nu aș putea afirma că, în mod real, între grupurile deosebite politice au existat fricțiuni critice. Mai degrabă era o colaborare mută, o toleranță binevoitoare între persoane cu orientări diferite și numai rareori am luat cunoștință de aversiuni sau conflicte.

Odată, am fost căutat la baracă de ziaristul bucureștean Ioan Antonariu, care lucrase la ziare de seară, locale, din capitală. Acesta era un om serios, aparent ursuz, cu o anumită dramă interioară, cum aveam, de altfel, fiecare cîte una sau mai multe, dar în cazul acestuia, nimeni nu putea bănui ce se ascundea în sufletul său, nefăcînd confesii nimănui și neavînd prieteni.

— Aș dori să-ți comunic ceva, îmi zise omul, care mi s-a părut extrem de turburat și epuizat fizic. Vin de la carceră. Este a doua noapte de carceră și nu a fost ultima. Mai am încă o noapte. Sergiu Dan m-a reclamat unui plutonier pe șantier că m-a văzut vîrînd un morcov în buzunar, cu intenția de a-l aduce în lagăr pentru cineva.

Sergiu Dan lucra la aceeași brigadă de inapți, la grădină, din care făcea parte și Antonariu și, printre alții, și un ziarist maghiar din Cluj, Julius Meliuz, secretarul asociației scriitorilor maghiari din România, cu sediul la Cluj. Acesta era un membru marcant al partidului MADOS (secție maghiară a partidului comunist) și, în același timp, mîna dreaptă a lui Nagy Istvan, membru în comitetul regional Cluj al partidului comunist, președintele scriitorilor maghiari, un romancier de oarecare circulație, de extracție muncitorească. Îi cunoscusem la Cluj pe ambii scriitori maghiari în 1946, cînd am fost invitați împreună, de Victor Eftimiu, președintele Societății Scriitorilor Români, care venise la Cluj să țină o conferință despre ceea ce a văzut în URSS, în cadrul unei vizite a grupului de conducere ARLUS (asociația de strîngere a legăturilor cu Rusia), condus de dr. Constantin Parhon. Eu îl reprezen-

tam, în calitate de secretar general, pe Victor Papilian, președintele Asociației Scriitorilor Români din Ardeal, care refuzase să-l vadă pe Victor Eftimiu.

Atît Sergiu Dan, cît și Julius Meliuz erau magi La eliberare, în 1953, fiecare dintre ei a fost reprimit imediat în asociațiile lor profesionale scriitoricești, primul la București, al doilea la Cluj. Cînd m-am eliberat în 1954, am constatat că fiecare dintre ei a reușit să publice cîte o carte, desigur, fiind favorizați de regim spre a se reface financiar. Sergiu Dan, autorul *Arsenicului,* a publicat o tălmăcire a poemului dramatic *Jeanne d'Arc.* Nu același lucru s-a petrecut cu ceilalți scriitori români, magi sau fost condamnați. Toți, absolut toți, au trăit timpuri de aspre privațiuni, de mizerii indescriptibile, unii părăsiți de soții, alții neprimiți în propriile lor case sau apartamente, unii ajungînd să lucreze la munci brute, — construcții sau chiar vidanjare —, alții la pază pe șantiere sau te miri la ce.

* * *

Am reușit, în anul 1953, după moartea lui Stalin, să am o convorbire mai largă cu persoane competente, reprezentînd puncte de vedere deosebite, cu privire la soarta țării. Am dorit să le cunosc gîndirea lor intimă, să-mi dau seama dacă ar exista condiții promițătoare de o coaliție viitoare politică, cînd tot neamul va trebui să se afle, pentru un moment, numai pe o poziție de afirmare constructivă, într-un singur front, pentru refacerea națională, după abolirea nenorocirii căzute asupra poporului român prin urgia comunistă.

Am putut realiza această confruntare într-o duminică dimineața, în spatele barăcii pietrarilor. După moartea lui Stalin nu mai eram scoși la munci *voluntare* în fiecare duminică, decît în mod cu totul excepțional. De asemenea, controlul, în această perioadă, era mai puțin riguros.

La această întrunire secretă au luat parte vreo cincisprezece persoane. Nu a fost nevoie să ne prevedem cu o pază prea mare. În lagăr se produsese o oarecare destindere și aceasta s-a întîmplat pentru că administrația lagărului nu mai avea mîna atît de strînsă asupra noastră, se pare, din cauza că ordinele de la Moscova nu mai veneau atît de sistematic, pentru timpul cît au durat convulsiile interne cauzate de Beria și partida conservatoare stalinistă.

Din discuțiile purtate, cu mult interes și într-un spirit de cooperare și înțelegere sinceră și impresionantă, am dedus că era posibilă aflarea unei formule acceptabile pentru toată lumea la acea dată pe care o contemplam, cîndva, în viitor. Reprezentanții așa numitelor partide istorice nu se arătau decît parțial aplicați pentru un armistițiu viitor, pînă la reinstaurarea țării pe un făgaș de securitate economică și politică prielnică creării unui climat de funcționare normală a unui sistem politic competitiv programatic.

— Eu nu renunț la principiile de bază ale partidului meu, spunea un tînăr național-țărănist. Țara și-a arătat simpatia față de partidul meu în repetate rînduri, inclusiv ultima mare bătălie din 1946. Noi, tineretul acestui partid, avem datoria să facem numai ceea ce legitimează confidența țării în sistemul nostru, în atitudinea noastră morală.

— Oamenii s-au schimbat și se vor mai schimba încă, în cei cîțiva ani, pînă la eliberarea țării, am zis eu. Amintirile se vor turbura și vor deveni tot mai fade. Idolii vor cădea. Este nevoie de altă viziune.

— Nu interesează aceasta, îmi replică altul. Partidul va renaște prin spiritul nostru combativ, chiar dacă va fi numai subteran.

— Aceasta pot să o spun și eu, interveni un legionar. Se pare că dezmățul din țară dovedește temeinicia tezei noastre anticomuniste. Poate că noile generații vor căuta după ideologia noastră, care va rodi în adîncuri.

În general, după convorbirea noastră îndelungată, care a durat cîteva ore ale dimineții și a rămas numită de noi *Conferința parlamentară din mai 1953*, mi s-a părut că intrau în vocabularul nostru trei noțiuni, care apăreau foarte frecvent și întotdeauna accentuate într-un fel sau altul. Aceste trei elemente ale vocabularului care ne preocupa pe fiecare erau : național, social, creștin. Probabil că înainte vreme cuvîntul de social nu apărea atît de obsedant în preocupările oamenilor politici, ca la acea dată cînd ne aflam în temniță. Nu cred că lagărul sau svonurile prefacerilor de afară ne-ar fi influențat. Se cunoaște teoria după care închisorile determină orientările socialiste ale deținuților. În privința ideii de democrație, aproape toți am fost de acord că această noțiune era fundamentată adînc în istoria statului nostru român, fiind prezentă în instituțiile noastre seculare și că poporul român nu a fost disociat operei de conducere a statului,

decît în cîteva perioade scurte, cînd elemente abuzive și ambițioase au anulat samavolnic exercitarea drepturilor civile și politice pentru toată populația țării.

* * *

Fusese o dimineață cețoasă, friguroasă de iarnă, și se nimerise să fie chiar dimineața zilei Nașterii Pruncului Sfînt, cînd, cîteva brigăzi, inclusiv a noastră, au fost scoase pe șantierul Concasoare, spre a executa unele săpături de întindere a unei noi linii ferate de deservire a acestui punct de lucru. Brigadierul nostru era un țăran maramureșean, Dumitru Pop-Iebud, un bărbat de aproximativ 35 de ani, vînjos și naiv de jocul pe care îl făcea în solda administrației.

De cîteva săptămîni obișnuisem să lucrez în doi, cu profesorul Victor Jinga, originar din cele Șapte Sate (Săcele), din preajma Brașovului. Asocierea mea cu profesorul Jinga la muncă mi-a fost extrem de utilă și plăcută din partea mea și am avut impresia că și acesta a avut aceeași satisfacție.

— Întotdeauna în viață să cauți apropierea oamenilor tineri. Nu-ți închipui cît de multe lucruri aflu de la dumneata și cîte am învățat de cînd suntem împreună, mi-a spus el deodată.

Aveam prilejul să vorbim încontinuu, să abordăm tot felul de subiecte. Deși calificarea mea academică era tot în economia politică, în care Victor Jinga era o somitate recunoscută mondial, și a cărui carte, *Problemele Fundamentale ale Transilvaniei* publicată în 1944, mi-a dat o rară încîntare intelectuală cînd am citit-o, fiind student în anul II la Sibiu, totuși, subiectele pe care le abordam variau de la filozofie la politică și literatură, artă și muzică. Victor Jinga avea o cultură extrem de bogată, aproape în toate domeniile, astfel că niciodată nu se întîmpla ca discuțiile noastre să fie întrerupte.

Odată, l-am întrebat :

— Dacă ni s-ar acorda dreptul să citim trei cărți, în această detențiune, care v-ar fi cărțile preferate ?

— Eu am să-ți răspund după un anumit răgaz de timp. Nu pot să-ți dau imediat răspunsul, pentru că niciodată în viață nu m-am gîndit la o astfel de selecțiune. Îmi închipui că și dumneata îmi vei arăta preferințele ?

Cînd ne-am împărtășit preferințele, după cîteva ore, eu i-am spus profesorului :

— Eu aș prefera să am următoarele opere, în ordinea aceasta : Biblia, Larousse și întreaga operă a lui Shakespeare.

— Eu aș prefera să am după următoarea scară a ordinei : Biblia, Larousse și Eminescu.

Am fost gelos pe ultima alegere a lui Victor Jinga și m-am declarat de acord că Eminescu era o operă cu mult mai indicată pentru hrana sufletului nostru în închisoare decît opera masivă a geniului autor dramatic și poet englez. Mai tîrziu mi-am dat seama că tragediile noastre întreceau pe acelea ale lui Shakespeare, celebrul bard din Avon.

Ne întorceam spre lagăr, după o zi istovitoare de muncă, venind de la Mustața. Eram pe același rînd doi de oameni din coloană, unde ne aranjasem ca să putem vorbi și cu această ocazie. Eu eram al doilea în grupa I, el al doilea din grupa a II-a, fiind primii cei mai înalți din grupele respective, urmînd imediat după șefii de grupă. De cîteva zile am observat că brigadierul nostru Dumitru Pop se ținea mereu pe lîngă noi și ni s-a părut că acest țăran mucalit și cu spirit, de altfel, ciulea urechea să prindă despre ce vorbeam. Îi vedeam fruntea încrețindu-se ca un ochi de apă atinsă de vînt, trădînd efortul omului de a prinde înțelesul cuvintelor noastre.

Deoarece nu aveam nici o discuție subversivă de purtat în coloană, unde erau și alte urechi ale administrației, această atenție deosebită din partea brigadierului nu ne-a deranjat cîtuși de puțin, în afară de faptul că ne-a intrigat într-o oarecare măsură. Eram siguri că se dădeau rapoarte despre fiecare dintre noi în parte, că biroul politic era interesat de legăturile care se creau între oameni dar, de la un timp, acest lucru nu ne mai sinchisea atît.

Într-adevăr, brigadierul Dumitru Pop avusese o misiune specială din partea lui Chirion, cerîndu-i-se să comunice biroului politic asupra naturii discuțiilor noastre îndelungate. În general, oamenii își vorbeau rar unul altuia, fiind obosiți, plictisiți sau epuizîndu-și curiozitățile reciproce într-un anumit număr de zile, dacă nu se întîmpla ca aceștia să aibă afinități comune pentru anumite lucruri.

Într-o seară, după cină, m-am trezit chemat în camera brigadierului unde l-am găsit pe Dumitru Pop cu pontatorul Gh. Isacu, un fost funcționar de la vama orașului Timișoara.

— Doctore, îmi zise brigadierul, cum obișnuia întotdeauna să ni se adreseze. Ia șezi pe scaunul acesta că am ceva de

discutat cu dumneata. Domnule Isacu, te rog să ne lași singuri. Vezi-ți de treabă pe afară.

Pontatorul a ieșit numaidecît, nu înainte de a-și întoarce fața negricioasă spre mine și făcîndu-mi cu ochiul, ceea ce însemna că va urma să fiu descusut. Gh. Isacu era din același oraș cu inginerul Emil Cîmpeanu, care îmi era de acum un prieten vechi din lagăr și, din această cauză, mi se acorda de către pontator o oarecare considerațiune respectuoasă.

— Uite, îmi zise țăranul maramureșean, ce vreau de la dumneata. Eu nu am decît patru clase primare, și acelea făcute cu greu, că a trebuit să am grija vitelor mai mult decît a școlii. Eu nu mă pricep la vorbele înalte. Vă tot aud vorbind toată ziua, cît e de lungă, cu domnul profesor, dar să fiu prost de înțeleg ceva. Aud că vorbiți românește, dar nu pricep nimic, de m-ai picura cu ceară. Vreau să-ți spun ceva, dar aici să rămînă îngropat, că altfel dau de mare necaz. Eu trebuie să raportez ce vorbiți. N-ai putea dumneata să-mi spui, pe alte vorbe, ce tot vorbiți, ca să pot da și eu raportul care mi se cere ?

Eu am zîmbit și, apoi, i-am explicat omului pe înțelesul lui despre ce vorbeam. Brigadierul s-a luminat la față, a făcut cîteva însemnări în carnetul său și, după ce am terminat să-i spun cam ceea ce ar fi fost necesar ca să-și facă o idee de întocmire a unui raport, m-a bătut prietenește pe spinare și mi-a zis :

— M-ai scăpat de o mare dandana. Nu am îndrăznit să-l întreb pe domnul profesor, că el este mai în vîrstă și ar fi putut să rîdă de mine.

Brigadierul Pop era destul de șiret în a-și atinge scopurile lui practice și pentru a se pune la adăpost pentru orice eventualitate, ferindu-se de a nu cădea el însuși în capcană. Nu era exclus ca și alți informatori din brigadă să fi dat rapoarte asupra acelorași discuții pe care le purtam cu Jinga. De aceea, cînd eu a trebuit să merg la bucătărie să duc ciubărul în care adusesem cina, fiind în echipa de serviciu, brigadierul l-a chemat în cămăruța lui pe Victor Jinga, cu care a avut o convorbire întru totul asemănătoare cu a mea.

— Nu degeaba a ajuns brigadier, mi-a zis zîmbind Jinga. Dar nu este om periculos, pentru că nu are rafinamentul noțiunilor. Poate fi util administrației, dar ne poate fi util și nouă.

Acestea erau pozițiile intelectualilor în lagăr, unii față de alții, față de masele de sclavi în care ne aflam, laolaltă

cu toate problemele de viață, moarte și viitor, cu care ne frămîntam zi și noapte. Eram la marginea mormîntului țării care se transforma sub urgia noului regim într-un enorm cimitir al libertății, unde, însă, aici mai aprig decît afară, duhul morții bătea din plin.

20. Mamaia-sat sau praf, țînțari și cer

S-ar putea spune, aproape cu exactitate, că extremele șantierelor de muncă ale oamenilor din lagărul Peninsula se aflau între Canara și Mamaia-sat, care reprezenta o intindere de circa 10-12 km., dacă nu includem în acest perimetru și cele două șantiere mai îndepărtate, ZPB Construcții, la 5 km. nord de Constanța și Stadionul, care se afla chiar într-o suburbie a orașului Constanța. Între aceste două puncte extreme se înșirau cele circa 12 șantiere principale de aplicare a muncii forțate. De unde la început am pornit-o de la lopată și sapă, ca unelte principale de excavare a Canalului, pînă la urmă, în 1952—1953, s-a putut observa o relativă modernizare a uneltelor întrebuințate în această lucrare colosală, dacă se raportează ceea ce se intenționa să se realizeze la înapoierea tehnică și de echipament adecvat de care regimul dispunea la Canal, comparat cu ceea ce secolul al XX-lea oferea altor țări înaintate în această materie.

S-au instalat, în acest interval de timp, cîte un concasor de sfărîmat piatra la Canara și Mustața, precum și un complex de concasoare la punctul numit Concasoare, care se afla la est de lagăr, la aproximativ un kilometru și jumătate. Prin aceste instalații s-a eliminat, aproape complet, spargerea pietrei pentru terasamente cu ciocănelele. Pe de altă parte, în anul 1950, a fost dată în exploatare fabrica de ciment nou construită de la Medgidia, cu o producție inițială de 40-50 vagoane de ciment, portland și hidraulic, pe zi, ceea ce era aproape suficient pentru a împlini lipsurile generale ale lucrărilor de construcții și amenajament, cerute de administrația Canalului. Între Peninsula-lagăr și Mamaia-sat, pe o distanță de 5-6 km., am montat tuburi enorme ale unui sistem modern de excavație hidraulică. Aceasta consta din patru sau cinci stații hidraulice care deserveau această metodă

înaintată de excavație, folosindu-se forța apei supusă unei presiuni înalte spre a izbi malurile de pămînt, pe care le năruiau și le transformau în nămol fluid, pe care apoi, prin niște sorburi enorme, îl absorbeau prin tuburi și-l împingeau spre locurile afectate depozitării sau, uneori, chiar în apele albastre și dulci ale lacului Siutghiol. Desigur, în felul acesta, cîteva mii de brațe de muncă au fost eliminate de la lucrările primitive de săpare, lopătare și cărare cu roaba. Dar aceasta nu a însemnat că mîna de lucru a deținuților a fost cu totul abandonată. Dimpotrivă, deținuții politici au fost exploatați în continuare, cu aceeași cruzime, dar într-un mod deosebit. În urma operațiilor pompelor hidraulice, rămîneau de-a lungul șanțului Canalului corpuri masive de cristale de ipsos, cuarț sau mică, care nu puteau fi descompuse de jetul apei. Aceste reziduuri trebuiau să fie sparte cu tîrnăcoapele sau chiar cu baramina și dinamitate, și apoi cărate cu vagonetii afară din albie. Alți oameni lucrau la taluzare, dînd înclinația potrivită malului Canalului, amenajîndu-i panta de pe partea stîngă în mod special, deoarece pe acolo urmau să treacă o cale ferată și o șosea, ambele paralele Canalului.

Introducerea mijloacelor moderne de lucru a dat un impuls nou lucrătorilor de la Canal în toamna tîrzie a anului 1952 și primăvara anului 1953. În cele mai multe resorturi, de lucru, pentru sistemul hidraulic, erau folosiți angajați civili, care aveau instruirea necesară manipulării acelor pompe. Se pregăteau, însă, cadre de muncă dintre deținuții politici, care ar fi urmat să înlocuiască civilii în primăvara anului 1953.

Din URSS au sosit pe Canal în anul 1952 vagoane basculante «Ural», de tonaj uriaș. Vagoanele din parcul românesc aveau o toleranță de încărcare maximă pînă la 40 de tone. Basculantele noi depășeau 100 de tone și, în plus, erau dotate cu mijloace automate pneumatice de descărcare. Într-un anumit fel fuseserăm absolviți de chinuitoarea muncă de descărcare (pămînt, piatră sau bolovani) din vagoanele-platformă ale noastre, ai căror pereți laterali erau demontabili, dar în care încă rămînea peste 80 % din conținutul sosit pentru deșertare, pe care noi trebuia să-l descărcăm cu lopata sau brațele.

Cu toată această socotită îmbunătățire a producției, procentul accidentelor care au urmat introducerii noilor mijloace de exploatare a fost neînchipuit de mare, raportîndu-ne la perioada inițială primitivă de muncă. De se întîmpla să plouă,

pămîntul se lipea de podelele și pereții vagoanelor și noi trebuia să ne cățărăm cu lopețile în vagoane să le curățăm. Pentru că vagoanele erau extrem de înalte, noi nu ne puteam urca decît săltînd de pe tampoane, nicidecum pe pereții laterali care erau demontabili, fără sisteme de escaladare proprii. Descărcările se făceau pe o parte sau alta, după trebuința dictată de împrejurări.

Era extrem de riscant să te urci într-un asemenea vagon pe sub oblonul căscat, în poziție de descărcare. Cele mai multe cazuri de accidente mortale s-au petrecut din cauza anumitor defecțiuni ale sistemului pneumatic de funcționare a obloanelor. Oamenii erau prinși ca într-un clește, între platforma și peretele demontabil al vagonului basculant, oblon care cădea ca muchea unei ghilotine, neprevăzut și absolut fără de control. Ori, dacă ne urcam pe tampoanele dintre vagoane, uneori pășeam din neatenție pe conductele aerului condensat care cedau imediat și se deschideau peste noi pereții din față sau din dos ai vagonului, după caz, ori alteori, mecanicii civili mișcau trenul fără să ne avertizeze și ne striveau pe loc.

Am fost martorul direct al cîtorva astfel de accidente fatale, cînd mintea mi s-a întunecat de groază la vederea tăierii bieților oameni de obloanele grele ale basculantelor sovietice sau de roțile vagoanelor. Nu era nici un chip de evitare sau sustragere a urcării în vagoane. Cînd apăreau vagoanele pe rampă, milițienii sau brigadierii ne ordonau urcarea pentru curățire, fără nici o scuză pe care unii ar fi fost îndreptățiți să o invoce, datorită vreunei boli, incapacități etc. Cînd vedeam venind spre noi terenul compus din basculantele înalte, argintii, pielea ni se încrețea sălbatic pe noi, neștiind la ce ne puteam aștepta de fiecare dată.

Aproape mai periculoasă decît curățirea pămîntului de pe platformele vagoanelor înclinate și cu obloanele ridicate era descărcarea unor bolovani enormi, care nu încăpeau pe sub oblon. Trebuia să ne urcăm cu baroasele în vagon, să încercăm să-i spargem vreun colț sau să-l împingem cu orice preț afară din vagon. De îndată ce bolovanul scăpa în afară, dacă nu aveam spontaneitatea gestului de retragere imediată, oblonul cădea fulgerător peste noi și ne înjumătățea, ori, în alte cazuri, ne despărțea capul de trup.

Viața noastră era în mare primejdie în fiecare clipă. Dar nu renunțam la ea și ne păzeam. Fiecare dintre noi, în clipele de mari încercări, părea că afla în el o justificare de a mai trăi, de a nu pieri inutil.

* * *

Cu tot avantajul unui schimb de dimineața, în care aveam asigurat relativ un somn continuu de șapte ore peste noapte, am fost fericit cînd am fost trecut de la munca de la Diguri și Dragaje — unul dintre șantierele unde se lucra la descărcarea basculantelor și la curățirea blocurilor de roci rămase în urma operațiunilor pompelor hidraulice de excavație —, la săpăturile rudimentare cu tîrnăcopul și lopata, la șantierul Mamaia-sat în schimbul doi.

Acest șantier se afla chiar în satul Mamaia, săpăturile făcîndu-se la mai puțin de două sute de metri de biserica din sat, la vederea căreia ne închinam ori de cîte ori ajungeam pe șantier. Lucram de la ora 2 după masă pînă la ora 10 seara. Plecam din lagăr la ora 12 și, pentru că s-a întîmplat ca perioada cînd am lucrat aici să fi fost aceea a lunilor de vară, de cumplită caniculă dobrogeană, ne simțeam aproape leșinați de căldura infernală care dogorea ca într-un cuptor stepa dobrogeană, în timpul de mărșăluire forțată spre șantier. Ni se interzisese de administrație și gardă să ne dezbrăcăm cămașa în marș. Alteori, cînd se întîmpla să fie cite un sergent mai ticălos, acesta ne obliga să ne îmbrăcăm și zeghea vărgată pe noi, chipurile, să nu ne trăznească ideea de a evada. Unde ?

Înaintam de-a lungul Canalului cam 4 km., de unde apoi, după ce depășeam bine Concasoarele, coboram în albia săpată pe jumătate a Canalului, prin care înaintam încă 2 km. Coborîrea de pe mal în groapă se asemăna cu descinderea în văpăile iadului. Dacă afară mai unduia boarea marină cît de cît, aici aerul era încremenit, zăcînd nemișcat, ca într-o oală enormă și era atît de sufocant năduful încît, literalmente, simțeam că nu mai puteam respira. Nu mai exista nici un nivel de presiune dinlăuntrul și dinafara corpului nostru. Brigadierii și pontatorii celor trei brigăzi, cite lucram în acest schimb, din proprie inițiativă, sau din porunca gărzii, ne sileau să pășim cît mai strîns unul în altul, și cît mai repede.

— Dați-i drumul la pas !, auzeam îndemnurile bestiale de pe margine.

Odată, un om a căzut întins pe pămînt, din cauza insolației.

Sergentul a oprit coloana și a ales doi oameni dintre noi, care l-au luat pe brațe și l-au purtat pe sus pînă la locul de

muncă. Aici, bietul om a început să aiureze, să se svîrcolească și în mai puțin de o oră a decedat. Nu a fost acesta nici primul și nici ultimul caz de moarte prin insolație. Pentru noi gerul și toropeala Dobrogei însemnau, unul și alta, moarte.

Abia ne apropiam de locul de muncă, cînd vedeam încolonarea grăbită a celor patru sau cinci brigăzi din schimbul de dimineață. Cu toate că în lagăr ne puteam vedea cu aproape toți oamenii din alte brigăzi, cu excepția celor de la brigăzile de pedepsiți, cu brigăzile studențești și brigada de preoți pe tot timpul cît a fost sub un regim special de «carantină disciplinară», aici ne era strict interzis să luăm contactul cu schimbul pe care îl înlocuiam.

Nu voi putea uita niciodată brigada de peste 90 de oameni, a preoților, condusă de studentul sașiu Burouleț din București, o canalie înfiorătoare, unul dintre bătăușii celebri din Pitești. Acest degenerat fizic, un băiețandru aparent plăpînd și slăbănog, exercita o influență tiranică, excesivă, asupra oamenilor din brigada sa și era, cum am amintit, recunoscut în tot lagărul pentru cariera sa de reeducat de la Pitești, practicată și aici cu toiagul asupra acestor fețe ale bisericii noastre naționale. Cu excepția a maximum zece persoane, care erau sectari sau predicatori ai unor culte religioase, minore, și dintre care erau selecționați șefii de grupă ai brigăzii, toți ceilalți oameni erau preoți ortodocși (80 %), greco-catolici (10 %), iar restul preoți romano-catolici și pastori reformați (protestanți, clavini, unitarieni).

În afară de această brigadă, aproape omogen constituită din slujitori ai altarelor, mai erau un mare număr de preoți răspîndiți prin alte brigăzi, fie cu pedepse mai mari (în aceasta de care vorbesc erau sub 10 ani și mulți «administrativi»), fie la constructori, în care unii se specializaseră, fie la brigăzile de pedepsiți sau la brigăzile de legionari.

Îmi erau cunoscuți foarte mulți dintre acești preoți. Îi vedeam cu fețele negre de praf, în izmene și fără de cămăși, înghesuiți unul într-altul, numai cu pielea pe oase, fără tradiționalele lor pîntece profesionale care le dispăruseră, cum se îndreptau la un loc mai dosnic, sub niște maluri, pentru a se echipa pentru marșul groazei, spre lagăr. Îi vedeam fața căzută și maxilarele largi, încleștate strîns, ale părintelui Nicolae Bucea din Bistra-Cîmpeni (Jud. Turda). Mă uitam îndurerat la cumnatul meu prin alianță, monumentalul, altădată, părinte Coriolan Palade din Cîmpeni, capitala moți-

lor, acum devenit numai jumătate din ceea ce a fost. Schimbam priviri cu episcopul Laszlo din Cluj şi fratele său, care fusese profesor de teologie la vestitul institut protestant din Cluj. Ambii fuseseră deputaţi în timpul dominaţiei hortyste în Ardeal, numiţi în baza poziţiilor lor sociale. Blîndeţea şi frica, totodată, a ochilor părintelui Dumitru Narița din Sohodol-Cîmpeni mă neliniştea prin ceea ce bănuiam că se reflecta prin ei : panică, insuficienţă în rezistenţă morală. Apoi, părintele Cernucan din Zalha (Someş) sau părintele Septimiu Simu, din Ceanul Mic (Turda), cu sombrero-ul său devenit celebru la Peninsula, în veşnică goană după un sfert de pîine sau o ciorbă, ori părintele greco-catolic Gh. Purdea, din Crăieşti (Cluj), slab ca un monah etc. Toţi aceştia mă iscodeau cu ochii lor năuciţi, căutînd să prindă o rază de speranţă în noaptea lor. La ei nu răzbea, decît cu greu, vreo informaţie politică autentică şi, în nici un caz, vreun ziar. Între aceştia se aflau şi protopopul greco-catolic Ioan Radu din Unirea-Alba, socrul ministrului comunist al Agriculturii, V. Gligor, protopopul greco-catolic al Bistriţei (Năsăud), Augustin Tătaru, şi cîţi alţii, mulţi ale căror nume nu le mai amintesc, în parte, pentru că nu le mai reţin. Totuşi, ţin să amintesc că între şefii de grupă de la brigada de preoţi, unul dintre aceştia era Ioan Albu, socotit ca omul numărul unu al Martorilor lui Iehova (foştii studenţi în Biblie). Cu el se mai afla adjunctul său, al cărui nume îmi scapă. Grupul romano-catolic al ciangăilor din Roman era foarte bine şi demn reprezentat în această brigadă prin preoţii călugări Ioan Băcăoanu şi Vasile Crişan, doi oameni de-ai lui Dumnezeu în care nu am văzut niciodată viclenie, fereală din calea pericolelor la care se expuneau, mărturisind pe Dumnezeu sau expunîndu-se pentru oameni sau credinţa lor. De prietenia acestora m-am bucurat pînă la eliberarea mea din Gherla, iulie 1954.

Nu pot omite amintirea a doi tineri monahi greco-catolici, Vasile Marea din Oradea şi Ioan Crăciun din Gheja-Luduş, judeţul Turda, care au mărturisit în lagăr, în brigăzile lor, imitaţia bunătăţii şi sacrificiului lui Christos, prin fapte, vorbă şi îndemn. Amîndoi aceştia, de vîrsta mea, mi-au fost apropiaţi confidenţi şi duhovnici.

La Peninsula erau peste 200 de preoţi. Vina acestora, a celor mai mulţi, era că aceştia nu-şi plecaseră capul lui Belzebut cel puternic care domnea afară de sîrmele lagărului şi chiar în lagăr. Fiecare dintre aceşti martiri a căutat să fie şi să rămînă cît mai aproape de simţămintele sincere şi au-

tentice ale enoriașilor săi, simțământ care era și al întregii țări, și care era acela al repugnării totale a noului regim, care se vestea ca o împărăție a diavolului și a stricăciunii tuturor instituțiilor noastre istorice. Acești preoți au fost aduși aici numai pentru credința lor, care nu era și nu putea fi pe placul stăpînirii, care era de natură strict ateistă. În fața acestei dîrzenii a preoților și maselor covîrșitoare de credincioși, regimul a acceptat să tolereze practicarea cultului religios, desigur, dintr-un anumit calcul, pentru atingerea unor obiective mai îndepărtate.

* * *

În lipsa altor îndeletniciri ale spiritului, printre altele, desprinsesem o pasiune quasi-sociologică, în a deosebi și a mă pronunța asupra profesiunilor oamenilor în ipostaza forțat travestită în care ne aflam. Există o anumită teorie psihosociologică care pretinde că prin habitudinile proprii unei îndeletniciri practicate, se determină ceea ce se numește tipul profesional. În viața obișnuită, de toate zilele, mă înclin să afirm că este posibilă identificarea profesională a unui individ, aproape cu certitudine. În închisoare, însă, este extrem de anevoios să analizezi oamenii după normele standard de afară. Nu numai fizionomia, care devine proprie unor oameni cu anumite preocupări, dar și reacțiunea lor intimă, mediul extern sau cel intern, în fața lipsurilor și a situațiilor grele, a comportamentului de fiecare clipă în noul mediu social, stilului originar de a se îmbrăca și îngriji, a felului cum ține o lingură sau o sculă în mînă și chiar al masticației, totul suferă alterări ciudate în temniță sau lagăre de muncă forțată, ceea ce face aproape imposibilă diagnosticarea profesională a indivizilor îmbrăcați la fel sau aproape la fel, alimentați la fel, chinuiți la fel, reduși la fel la valoarea unui obiect de exploatat și un număr de evidență, într-un catalog anonim. Cu toate aceste imponderabile amintite, persistam în ideea mea că era posibil să deosebesc un avocat de un preot, un țăran de un muncitor, un ofițer de un mecanic, un medic de un măcelar etc.

Împingeam cu zor alături de un avocat din Dîmbovița la un vagonet încărcat cu pămînt, la care, conform repartizării în munca aceasta, trebuia să fim trei oameni. Întrucît unul dintre cei care lucrase cu noi fusese transferat la o altă

brigadă, în ajun, am rămas numai noi doi. Ajunși pe șantier, brigadierul a dispus o reajustare a efectivului, fiind aduși alți oameni în brigada noastră, unii dintre ei sosiți direct de la penitenciare, proaspăt judecați. Echipei noastre s-a întîrziat să i se repartizeze un om. Cînd, însă, ne-am întors cu vagonetul la locul de încărcare, după ce-l deșertasem, am aflat aici un bărbat mai în vîrstă care stătea rezemat în lopată. Era puțin aplecat de spate, purta pe el o salopetă cu piept și mîneci lungi, albăstruie, opinci în picioare, care mi s-au părut oleacă mai sofisticate decît cele pe care le purtau țăranii, aparent afabil, extrem de tras la față, cu niște ochi mari albaștri, puțin bulbucați, manifestînd o oarecare duplicitate față de brigadierul care îl adusese. Nu mi-a scăpat să surprind o ușoară aroganță față de noi, ceea ce nu m-a deranjat, cunoscînd psihologia noului deținut, care, fiecare în sinea lui, se crede cineva în raport cu alții. Profitînd de o lipsă de cîteva minute a acestuia cînd se dusese să-și aducă un tîrnăcop, amicul meu, care îmi cunoștea meteahna curiozității, mă întrebă deodată, ridicînd o sprînceană spre mine :

— Ei, de ăsta ce zici ? Ce crezi că a învîrtit afară ?

— Mecanic ori plutonier major, am zis eu. Probabil că și eu mă las influențat de aceasta.

— Eu nu aș putea bănui absolut nimic despre omul acesta, îmi zise colegul. Individul mi se pare artificial din mai multe puncte de vedere. Cred că trebuie să-l observi mai îndelung. Nu pare chiar un om ușor de definit.

Noul venit s-a reîntors cu scula și a început să lucreze, trîntind cu tîrnăcopul cu multă rîvnă, muncind în tăcere. Făcea eforturi prisoselnice pentru randamentul pe care îl dădea, ceea ce mi-a confirmat că era complet străin de această meserie, nefăcînd-o afară nici chiar din diletantism.

Înainte de a pune umărul să împingem vagonetul la descărcare, m-am oprit în fața lui și i-am vorbit.

— Dacă îmi este permis să vă întreb, aș dori să-mi satisfac o investigație personală pe care o fac asupra oamenilor. Aș vrea să știu dacă afară ați fost mecanic sau subofițer în armată sau jandarmerie ?

Omul își îndreptă spinarea. Schiță un zîmbet ascuțit spre mine, ca o lamă de brici, își înălță ochelarii de pilot pînă sus pe frunte, ochelari pe care îi purta pentru a-l proteja de praf, și-mi zise cu vocea joasă, nu fără maliție :

— Îți răspund cu plăcere. Ai ghicit una, că am fost mecanic, dacă vrei să-i spui așa unui inginer mecanic. Dar la a

doua ai scrîntit-o de tot, tinere. Este drept că am fost militar, dar în nici un caz nu am fost plutonier sau ceva asemănător. Am fost general, băiete, și încă în aviație. Sunt generalul Gheorghe Gîrleanu, fostul șef de Stat Major al aviației române, pe timpul cînd ministrul aviației era generalul Paul Teodorescu.

La sfîrșitul acestei autoprezentări, generalul s-a uitat de sus la noi, cu zîmbetul lui înțepător, și își lăsă ochelarii negri peste nas.

Desigur, eroarea pe care o comisesem nu a constituit începutul vreunei animozități viitoare în relațiile noastre. Dimpotrivă, am devenit buni prieteni și l-am prețuit mai bine de un an cît am lucrat cu el, cu excepția ultimelor două luni, cînd sentimentele mele față de nepotul marelui scriitor Emil Gîrleanu — unul dintre puținii mei prozatori preferați ai literaturii noastre — au suferit o deteriorare gravă.

Lucram odată la Canara, cariera de piatră. Imediat după ce ni s-a servit masa de prînz, m-am îndreptat, în tovărășia inginerului Emil Cîmpeanu, spre locul de muncă. Mergeam de-a lungul căii ferate și discutam. În acele minute a fost introdus un tren de cîteva zeci de vagoane pentru încărcare. Un civil, pe care îl știam că era conducător al trenului, zărindu-ne singuri alături de linie, ne-a schițat un salut discret, la care atît Cîmpeanu cît și eu am răspuns, ducîndu-ne mîinile spre frunte și zîmbindu-i.

Scena a fost observată de un soldat dintr-un turn de pază. Acesta a sunat toaca pentru caporalul de schimb, căruia i-a raportat crima la care asistase. Caporalul de schimb s-a uitat la noi insistent, vădit interesat de a ne fixa în memorie și apoi a plecat să raporteze superiorului său, un oarecare locotenent de securitate Bunescu din Păuliș-Arad, după cum a fost recunoscut de cîțiva țărani din comuna sa.

Cînd am fost pregătiți să plecăm spre lagăr, toate brigăzile aliniate într-o singură coloană, caporalul de schimb s-a apropiat de brigada noastră și i-a înmînat brigadierului o notă de pe care acesta a citit :

— Ioan Cârja și Emil Cîmpeanu sunt chemați la raportul domnului comandant al gărzii.

Am fost introduși amîndoi în postul comandamentului de gardă, de la poarta șantierului.

— Cunoașteți pe impiegatul cutare ?, am fost noi întrebați.

— Nu-l cunosc, am zis amîndoi, aproape într-un glas.

— Atunci, de ce vă salutați ?, continuă locotenentul ancheta.

— El a salutat, nu noi, a replicat prompt inginerul.

— Voi i-ați răspuns salutului, bandiților !, răcni ofițerul.

— Eu nu i-am răspuns la salut, neg categoric Cîmpeanu.

Am rămas de-a dreptul năucit la auzul acestei negații. Știam ceva mai mult ; inginerul Cîmpeanu vorbise în diferite ocazii cu impiegatul respectiv, aproape întotdeauna cînd ni se introduceau garnituri de vagoane pentru încărcare și, în plus, în cadrul unor lucrări de așternere a unor panouri de cale ferată. Inginerul Cîmpeanu era atunci șef de echipă și se întreținuse cu el. Cît despre mine, eu nu-i vorbisem niciodată și nici nu-l salutasem pînă azi, vreodată.

— În cazul acesta, tu ai răspuns la salut ?, am fost eu luat la sigur, ca singurul infractor al dispozițiunilor de pază de pe șantier.

Nu mă reculesesem încă complet din starea de prostrație în care mă aflam și întîrzierea răspunsului meu fu luată ca încuviințare.

— Ieși tu afară !, a ordonat ofițerul lui Cîmpeanu.

Eu am mai fost ținut cîteva minute, să mi se ia anumite date personale și despre alte, eventuale, abateri disciplinare sau penalități suferite în lagăr și penitenciar. Apoi, fără să mă fi așteptat, am fost pălmuit de zece ori, izbit cu pumnii în cap și lovit cu cizmele în spate și dos, după ce căzusem jos.

Cînd am ieșit din biroul de scîndură, pe fața mea curgea sînge și ochii îmi erau umflați. Cîteva sute de ochi m-au urmărit cu durere și revoltă pînă în clipa cînd am ajuns să-mi reiau locul din coloană. Parcă peste toți acești robi coborîse un trăznet. Aproape că era material palpabilă indignarea care fierbea în bieții oameni care, cu toate că nu știau motivul pentru care fusesem maltratat, se solidarizau inconștient cu mine, identificîndu-se cu durerea și revolta mea. Am simțit atunci cît era de puternică solidaritatea oamenilor în suferință și cît de minunat era să te simți cot la cot cu acești oameni, români din trupul scump și sfînt al țării, mărturisitori ai uneia și aceleiași credințe și ideal.

În seara aceea am fost depus la carceră, în lanțuri. A doua zi am stat la carceră, pînă după masa, cînd am fost luat la biroul de anchetă a lui Chirion, unde am aflat un co-

lonel de securitate de la Constanța. Acesta mi-a făcut o anchetă sumară a ceea ce se întîmplase. Ofițerul, am avut impresia, nu a prea acordat interes deosebit declarațiilor mele, de unde am dedus că el urmărea o anchetă indirectă împotriva mea.

În aceeași seară am aflat, în carceră, de la cineva care a venit să se intereseze de soarta mea, că generalul Gh. Gârleanu și studentul medicinist Remus Ambruș au fost reținuți în lagăr peste zi. Despre Remus Ambruș, care fusese cu trei ani în urma mea la Universitate, se știa că era informator al biroului politic. Acesta fusese bătut și reeducat la Pitești. Despre generalul Gârleanu nimeni nu avea pînă aici nici o bănuială. De la data aceasta înainte generalul Gârleanu a fost văzut de multe ori stînd de vorbă pe șantier cu ofițerul de securitate care mă pălmuise. Din fericire pentru mine, incidentul acesta a rămas numai la stadiul de anchetă și patru nopți de carceră.

După ieșirea mea din nou pe șantier, am refuzat să mai am orice contact cu generalul Gârleanu și, am constatat, creditul lui moral a suferit o scădere extraordinară în toate cercurile de deținuți.

Acest fapt nu m-a împiedicat, pe de altă parte, să continui să am buni și respectați prieteni între militari. Dintre aceștia, vor rămîne în memoria mea, ca pilde de rară distincție în dovedirea prieteniei și prestanță a gradelor superioare, locotenent-colonelii Titus Ceaușu, fostul șef de cabinet al ministrului Aviației din 1945, și Ioan Cara, ambii, pe vremuri, comandanți de flotilă de la baza Turda, precum și superiorul lor, colonelul Dicescu, care suferise paralizarea picioarelor la Canal, un om de o superbă atitudine ostășească, cu o minte strălucită. Ori, tot atît de intim și neprețuit prieten mi-a fost căpitanul Ioan Fonea din Oltenia. Acesta, un bărbat tînăr, extrem de energic, de o rară distincție intelectuală, un patriot prin vocație, făcea parte din brigada de mecanici. Fusese inițiat în meserie de grupul de șoferi și mecanici de la Cluj și Turda, care formau majoritatea, însuși brigadierul lor fiind, temporar, un fost lăcătuș de la Industria Sîrmei-Cîmpia Turzii, Gh. Ludușan. Datorită relațiilor mele cu șoferii și mecanicii din Cluj-Turda, ajunsesem să fiu în raporturi foarte apropiate cu căpitanul Fonea. În cele mai grele timpuri, cînd ziarele nu au mai reușit să ne parvină, cînd lucram la Mamaia-sat, căpitanul Fonea a fost acela care

afla cele mai felurite prilejuri de a mă căuta și a-mi aduce cu regularitate informațiile zilei, înfruntînd, incontestabil, riscuri peremptorii.

* * *

Munca la Mamaia-sat era chinuitoare sub mai multe aspecte. Întîi, al căldurii toride care ne seca de ultima vlagă, uscîndu-ne de-a dreptul, demoralizîndu-ne, uneori. Apoi, cînd se scorneau vînturile acelea ciclonice, parcă tot prafuł din Dobrogea era adus în această groapă, și ne umplea urechile, nările, porii, toată pielea, cu firicelele acelea argiloase, tăioase și extrem de aderente, din siliciu, mică sau cvart, încît și după ce ajungeam la lagăr, ne trebuia timp îndelungat să ne curățăm ca să scăpăm de senzațiile groaznice de iritare. Și apoi, țînțarii, acei țînțari svelți, cu aripile înguste ca niște plesne, care veneau în adevărați nori odată cu lăsarea amurgului peste noi. Din cauza căldurii excesive lucram numai în chiloți, un privilegiu pentru care eram îndatorați administrației. Dacă am fi fost obligați să rămînem îmbrăcați cu cămășile ne-am fi sufocat literalmente de căldură. Dacă rămîneam în pielea goală, eram expuși înțepăturilor a sute și sute de țînțari, care roiau deasupra capetelor noastre, încît nu era chip să scapi neînțepat.

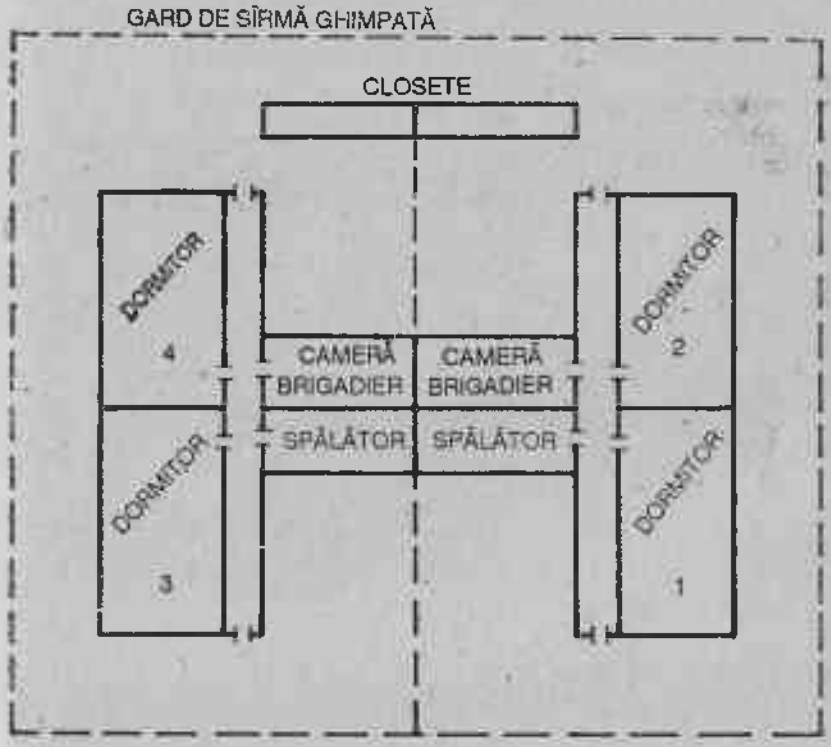
— Femeile, femeiuștile, îmi striga deseori, disperat, profesorul Isaia Cristian, din Blaj a cărui specialitate erau științele naturale. Numai ele, afurisitele, înțeapă, numai ele sunt sanguine.

— Aici ca și afară, femeile sunt la fel, interveni odată un burlac trecut, Zaharia Popa. Ele ne fac viața imposibilă.

Zaharia Popa, un fost membru marcant al partidului național-țărănist, era un bărbat feciorelnic și, după cîte îmi spuneau cîțiva vechi cunoscuți de-ai lui, niciodată femeile nu au jucat vreun rol cît de minor în viața sa.

— Bărbații sunt exclusiv vegetarieni, mai adăugă omul de știință, preocupat să ne informeze cît mai precis asupra acestei calamități a Dobrogei. Omul era un adevărat schelet și am fost foarte surprins cînd l-am auzit abordînd această temă. De obicei, el era taciturn și nu manifesta semne de viață decît la simțirea sosirii mesei sau a vreunei miresme culinare.

Eram îndopați cu chinină zilnic și sîngele se subțiase în noi. La un control pe lagăr, au fost aflați cîteva sute de... suspecți de sifilis. Se punea problema unei prevenții serioase,

BARACA TIP
ÎN LAGĂRELE DE DEȚINUȚI POLITICI
DIN DOBROGEA

de care cîțiva dintre noi ne-am sesizat. Administrația trebuia să urmărească aceste cazuri și să le acorde îngrijirea corespunzătoare. Am avut ocazia să am o discuție mai intimă cu un medic deținut de la infirmerie, care mi-a confesat în mod foarte discret :

— A fost pur și simplu o eroare, mi-a spus medicul de la infirmerie. S-a abuzat de chinină cu oamenii și toate tulburările de reacție Wassermann au fost greșite. Pot să-ți spun că nici unul dintre oamenii acestui lagăr nu a avut și nu are sifilis. Și în consecință, nu există nici un pericol de contaminare a oamenilor, de nici un fel.

Mulți dintre noi am pus în sarcina administrației tentativa criminală de a se mai face o mențiune pe dosarele deținuților politici : «sifilitic». Aceasta ar fi constituit o pată pe întregul obraz al deținuților politici care, la o circumstanță dictată de anumite interese ale partidului comunist, s-ar fi putut exploata mîrșav împotriva noastră.

Într-adevăr, tratamentul care începuse intens și drastic pentru tratarea sifilisului, cu inoculări dureroase de seruri, a încetat foarte curînd, definitiv și pentru toată lumea.

Dar în afară de supliciile amintite mai sus, Mamaia-sat mai servea un chin, aș putea spune, mai covîrșitor decît toate celelalte amintite pînă aici.

La capătul săpăturilor unde ne aflam, se găsea un pod peste care își făceau promenada fericiții muritori ai vremii, veniți să-și petreacă vacanța la Marea Neagră. Îi vedeam seară de seară cum se plimbau degajați de orice griji, preocupați numai de a gusta cît mai mult din frumusețile peisajului marin în estomparea amurgului. Îi vedeam pe tinerii beneficiari ai privilegiilor acordate de regim unei anumite categorii de părinți pentru odrasle, cum se îmbrățișau și se sărutau în apusurile poetice de la mare și ne dădeam seama că viața își urma cursul ei frivol înainte, pe aceleași partituri de întotdeauna ale unui tineret insuficient maturizat de adevăratele sensuri ale realizării, străin, aparent, de orice dramă fizică și morală.

Dar pentru noi, acei oameni care s-ar fi putut să ne cunoască, între care, probabil, se aflau prieteni de-ai unora dintre noi, și de ce nu ar fi fost posibil, soțiile sau iubitele unora sau altora și care erau, de data aceasta, strînse la piept, cu pasiune, sub ochii noștri, de cine știe cine, poate chiar unul dintre securiștii care ne-au arestat, pentru aceia noi nu con-

tam nimic, noi care eram daţi uitării, noi eram nişte rebuturi, care ne duceam vieţile în gropi, în lacrimi, flămînzi, dezbrăcaţi, în apropierea disperării, a nebuniei sau a morţii.

Odată am fost luaţi un grup mai mare dintre noi, să aducem la locul de muncă nişte cherestea aruncată de pe pod pentru noi. Un tînăr îmbrăcat fistichiu ţinea de braţ o fetişcană suavă, îmbrăcată într-o rochiţă albastră, ca floarea de in.

— Ah, ce murdari şi scîrboşi sunt banditii ăştia, făcu fata cu dezgust şi-şi întoarse spatele spre noi.

Tînărul o imită întocmai.

Nu era imposibil ca printre noi să fi fost şi tatăl fetei. Nu era imposibil să nu se fi ştiut afară că toţi aceşti oameni care puteau fi văzuţi viermuind de-a lungul Canalului, să-şi cîştige pîinea ca să supravieţuiască unui cataclism politic şi social, erau deţinuţii politici ai ţării şi cu preţul chinurilor cărora şi averii însuşite de la aceştia, regimul huzurea afară şi îşi hrănea gras agenţii şi călăii neamului.

Împotriva tuturor acestor dureri, noi ne mîngîiam însă cu cerul, pe care, odată ce soarele apunea, îl vedeam albastru şi înalt. Apoi se ridica luna pură şi perfect conturată. La vremea cînd se apropia ora zece, luceafărul strălucea intens ca un enorm diamant, uneori aproape lipit de lună, ca un cercel al ei. Şi cîtă bucurie simţeam în sufletele noastre privind la nesfîrşitul cer, care apărea uneori bombat deasupra noastră şi numai pentru noi, ca o lacrimă sfîntă răsfrîntă din ochiul lui Dumnezeu.

Noi eram robii lui Dumnezeu şi ai neamului.

21. Lagărele şi şantierele morţii

Peninsula era lagărul principal şi prin excelenţă al deţinuţilor politici, consideraţi de regim ca avînd o pondere mai mare în obiectivul care trebuia doborît, pentru a face loc şi a da siguranţă de sine stătătoare noii ocîrmuiri dictatoriale. Dar acest lucru nu a însemnat, ca şi pe alte şantiere, de-a lungul Canalului, să nu fi stăpînit aceeaşi teroare, sistem de crimă organizată împotriva omului şi cruntă exploatare, practicată împotriva celorlalţi deţinuţi politici cu pedepse mai mici sau de mai redusă importanţă, precum chiar şi asupra arestaţilor administrativi, o categorie de oameni asupra cărora a planat

bănuiala colaborării cu partidul comunist, dar sacrificată fără nici un scrupul, în final. Alături de arestații administrativi mai erau deținuții administrativi, acei foști condamnați politici care nu au fost eliberați la expirarea termenelor. Categoriile ultime — arestați și deținuți administrativ — au fost recunoscute ca existente sub respectivele nomenclaturi de abia după anul 1951. Am mai amintit undeva că regimul comunist din România nu a eliberat nici un fost deținut politic la termen, continuînd să-i țină pe acei oameni, a căror pedeapsă a expirat, și să-i muncească pe șantiere sau să-i trimită în alte locuri de recluziune drastică. Primele eliberări din temnițele comuniste au început să devină notorii abia tîrziu, în 1953, după moartea lui Stalin.

Pe oricare șantier, din oricare lagăr înșirat de-a lungul liniei de excavare a Canalului, precum și în celelalte șantiere de deservire a lucrărilor, se consuma cîte o tragedie specifică, se mistuiau elanuri de viață și se comitea aceeași și aceeași crimă calculată împotriva ființei umane, ca entitate psiho-biologică. Regimul era conștient că atîta timp cît o parte din acești oameni, care fuseseră arestați în perioada anilor 1948—51, nu va fi supusă prin forță la ascultarea necondiționată noii guvernări, și atîta vreme cît acești oameni nu vor putea să fie supravegheați permanent, fermentul social anticomunist — germenul antirevoluționar, sau spiritul «conservator» — (ca să folosim o expresie la modă în universul comunist) va rămîne un pericol latent, susceptibil, în orice clipă, de a se deslănțui împotriva cîrmuirii tiranice.

În toate lagărele de deținuți politici de pe Canal, înfometarea; însetoșarea, extenuarea, incitarea luptei de clasă, teroarea, bătaia, neîngrijirea medicală, expunerea oamenilor la cele mai grozave și, uneori, inevitabile condiții de pericol de muncă, neglijarea securității muncii, exploatarea crudă efectuată prin angajarea forțată a acestor nenorociți în cursa fără capăt a întrecerilor în producție — a atingerii și depășirii normelor supraumane —, folosirea unei rețele de spionaj intern ca o auxiliară a represaliilor planificate, sugrumarea oricărei libertăți de credință — cei care erau prinși închinîndu-se erau puși în lanțuri —, izolarea completă de lumea exterioară etc. etc., totul, absolut totul era subordonat unui singur scop : desființarea din temelie a oricărei clase sociale capabile să conducă spiritualicește masele de oameni de afară din rezistență care, pentru o perioadă, au rămas în bezna unui regim care

nu accepta să ardă nici o făclie de lumină sub obrocul său sîngeros.

La Peninsula am fost pur și simplu supuși unui regim de exterminare fizică. Niciodată, oricît ar fi fost munca de grea și de necesară, administrația nu ne-a acordat minimum de calorii trebuincioase supraviețuirii. Ni se aduceau morcovi furajeri din Bulgaria, mari cît niște fildeși de elefant și umflați ca sfecla. Aceștia ni se fierbeau în apă și au constituit hrana noastră pe cîteva luni. În jurul bucătăriei și al beciurilor se instalaseră echipe mixte de milițieni și brigadieri pentru supraveghere, ca nu cumva cineva dintre deținuți să îndrăznească să se apropie cu intenția de a-și însuși o ceapă, un cartof, un os aruncat pe gunoiul din spatele barăcilor pietrarilor. Într-o zi au fost scoși în fața întregului dispozitiv al oamenilor lagărului doi colonei, un preot și patru foști funcționari de stat, avînd atîrnată de gît cîte o tăbliță infamantă : «Mă numesc.... (numele), am avut profesiunea (cutare) afară. Am furat din pachetul lui... (numele) și al lui... (numele)». «Eu mă numesc... (numele), am fost afară... (ocupația) și aici am furat oase de la bucătărie și le-am ros în groapa de gunoi».

(Colonelul care a fost surprins rozînd oase a fost cu mine în aceeași brigadă. În realitate, aflase osul pe gunoi, nu-l furase.)

Fără nici o îndoială că ceea ce se comitea de către administrația lagărului era mai mult decît o crimă ordinară. Crima împotriva umanității — de care și eu am fost acuzat că aș fi fost vinovat, deoarece am scris cîteva articole în ziarele vremii, împotriva Rusiei roșii, în perioada 1940—1944, cînd eram elev de liceu și student balic — nu suporta nici un criteriu de comparație cu ceea ce pătimeau oamenii în lagăr, privați de orice voință și apanaj de premeditare, dedicîndu-se la o acțiune naturală de autosalvare. Omul era supus unui determinism animal extrem de riguros și inevitabil în atingerea obiectivelor de desumanizare.

Care va putea fi incriminarea penală împotriva acelor bestii de la Canal care, după ce ne-au supus la tot felul de încercări, au mers pînă acolo ca să pretindă și să împingă oamenii să se sinucidă prin inaniție, mai curînd decît să le permită să-și salveze ființele nenorocite rozînd un os aruncat, culegînd o frunză de varză asvîrlită pe lîngă beci, sau, hai să admitem că unii, nemaiputînd îndura chinurile prădalnice ale foamei, s-au atins de pachetul aproapelui lor ?

Am fost scoși, într-o zi rece de iarnă, la muncă pe un teren din raza Concasoarelor, pe care urma să-l curățim și să-l nivelăm, înainte de a se instala o linie ferată. Se întîmplase ca acolo, în vară, să fi fost cultivați morcovi și varză. Civilii, mînați din spate de vătafii gospodăriilor agricole sau fermelor de stat, au lăsat mulți morcovi în urma lor, pur și simplu neculegîndu-i din pămînt. Noi i-am descoperit, în măsura în care înaintam cu săpăturile. Îi aflam înghețați în pămîntul tare ca osul. Cît de delicioși ni se păreau acei morcovi deveniți din roșii albi, străpunși de cristalele gheții, și cît erau de crocanți și dulci ca mierea !

Profesorul Victor Jinga, care apucase să guste înaintea mea un morcov înghețat oferit de un om al unei echipe vecine, m-a îndemnat cu toată convingerea :

— Sunt delicioși. Încearcă numai.

Șeful de șantier, un oarecare inginer Aurel Șeitan, îl cunoștea pe fostul ministru al Cooperației. În afară de faptul că îl cunoștea ca figură publică, se pare că Șeitan fusese și membru al aceluiași partid național-țărănist, în afirmarea căruia Victor Jinga era o personalitate remarcabilă. Inginerul Șeitan îi făcea o curte asiduă profesorului și, în cadrul acelor tîrcoale de care aveam parte, Victor Jinga mi l-a prezentat și mie pe Aurel Șeitan. Inginerul era o persoană contradictorie în lagăr : cu toate că ocupa o funcțiune colaboraționistă, acceptînd să impună ordinele de lucru primite de la administrație, oamenilor, era pus, uneori, în lanțuri, pentru acte a căror natură eu nu am reușit să o identific vreodată.

— Știi, îmi precizează cu subînțeles Victor Jinga, cu care lucram la aceeași roabă, că Șeitan înseamnă drac în limba turcă.

Victor Jinga îmi cunoștea repulsia împotriva oricărui om al administrației. În privința inginerilor colaboraționiști, judecata care se făcea asupra lor era împărțită. O parte dintre deținuți le încuviințau poziția, susținînd că unii dintre aceștia se expuneau pentru oameni, luînd asupra lor responsabilitatea neîndeplinirii normelor exagerat calculate de biroul tehnic, dînd alți parametri posibili, mai reduși, de realizare. Între acești ingineri, de care se vorbea astfel, aș putea cita chiar pe inginerul Aurel Șeitan, apoi pe Nicolae Țăranu din Timișoara, de la săpături, Bossie din București, de la atelierele mecanice, Antonescu din București, de la construcții, Ioan Puschilă din Constanța, lucra la construcții, subinginerul Gavrilă din Cluj, specialist de poduri, lucra la Canara, cu însărcinări diverse, printre care excela în CFR, și încă vreo cîțiva.

Altă parte, constituind majoritatea deținuților, condamnau pe ingineri, atît pe cei citați mai sus cît și pe cei necitați, peste douăzeci, acuzîndu-i ca trădători ai noștri și punîndu-i pe aceeași treaptă pe care erau puși toți ceilalți agenți ai administrației cu care colaborau și ne exploatau pînă la sînge. Eu eram unul dintre avocații ultimei categorii, motiv pentru care am ieșit de la închisoare fără nici o prietenie încheiată cu această categorie de tehnicieni cărora le puneam la îndoială apartenența la categoria intelectualilor responsabili de rolul lor, la fel cum se punea în discuție aceeași calificare medicilor și ofițerilor.

— Un intelectual, spunea bătrînul țăran Ioan Dunca din Maramureș, este un domn care rămîne neschimbat la bine sau la rău, un om la care te uiți, îi iei sfatul și ai încredere că mergi pe o cale bună, deodată ce el te îndeamnă să mergi pe o anumită cale.

Același lucru era valabil și pentru medicii de la Canal, aproximativ o sută, numai la Peninsula. Mulți, foarte mulți au acceptat să lucreze la infirmerie sau pe șantiere ca medici. Celor care au consimțit să funcționeze ca medici de șantier, li s-a dat cîte o trusă cu scule, dar fără nici un medicament. Aceștia nu au protestat împotriva privării lor de medicamentele necesare exercitării profesiunii lor, ci s-au complăcut în a fi auxiliari ai administrației, spărgînd solidaritatea cu masele de deținuți cu care au încetat de a mai fi la cot ca pînă aici. Unii dintre medici, spre onoarea lor și a jurămîntului profesional depus cînd și-au luat titlul, nu au acceptat să presteze nici un serviciu medical derivat din dispozițiile administrației, dar, oricînd, și în orice împrejurare, aceștia au dat primul ajutor cerut, oricăruia dintre noi, cînd era cazul.

Am fost primul deținut operat la Peninsula, după un accident provocat de pontatorul brigăzii noastre, Marian Iordăchescu. Acesta se urcase pe panta unui deal și de acolo a declanșat prăvălirea unei avalanșe de pietriș și bolovani. Am fost surprins la poalele pantei, lîngă o cuvă pe care o încărcam, și am fost izbit de un bolovan, care mi-a strivit osul piciorului drept. Cu toate acestea, am rămas pe șantier pînă la ora reîntoarcerii în lagăr, cînd prin schimburi de cîte doi oameni, care mă ajutau de subțiori, a fost posibil să ajung la lagăr. Doctorul Horațiu Tănăsescu, care lucra în aceeași brigadă cu mine, mi-a dat primul ajutor, dacă s-ar putea numi așa examinarea atentă a piciorului și o scurtă fricțiune cu apă rece, care nu a

ajutat la nimic. În lagăr am fost văzut de doctorul Barbu, cunoscut de-al meu, care mi-a recomandat o operație limitată locală imediată, în scopul extragerii unor așchii ale osului strivit. În ciuda faptului că eram după aproximativ două luni la Peninsula, infirmeria nu era dotată cu instrumentarul chirurgical elementar pentru a face față unei operații relativ simple. Doctorul a raportat cazul ofițerului care se prezentase cu mîne la infirmerie, că o intervenție chirurgicală era absolut necesară.

— Operează-l cum poți, i-a ordonat sec ofițerul de securitate.

Brigadierul meu Vasile Buiuca a adus un cuțit de la bucătărie, probabil unul mai bine ascuțit, pe care doctorul Barbu l-a dezinfectat la para unei lumînări și l-a spălat cu alcool. A amintit cîteva cuvinte ofițerului asupra riscului care rămînea în față, la care acela nu a dat nici un răspuns, parcă nici nu auzise că lui i se vorbise. Nu este cazul să vorbesc aici despre suferința îndurată, de care niciodată nu m-am înfricoșat în viață, dar cutezanța medicului mi s-a părut din cale afară de temerară, și despre aceasta s-ar putea vorbi mai mult. Azi port ca una dintre amintirile fizice de la Canal, o necroză îngrozitoare ca memorie veșnică pe glezna dreaptă, așa cum, de după cea de a doua arestare a mea, am rămas cu urechea dreaptă surdă, de pe urma bătăilor peste cap cu ranga, cismele și bîtele.

Din garnitura copioasă a medicilor de la Peninsula, cu toate că am mai amintit unele nume pînă aici, voi mai enumera pe cîțiva, a căror amintire îmi stăruie, pentru un motiv sau altul și care, odată, vor putea să vorbească mai mult despre ceea ce a însemnat calculul asasin al administrației și guvernului comunist condus de sectarul marxist Gh. Gheorghiu-Dej, care nu ne-au acordat nu numai pîinea zilei necesară existenței noastre, dar nici asistența medicală minimă în rezistența noastră împotriva morții care ne urmărea ca o fantomă.

Astfel, ca să pornesc de la centrul sanitar al lagărului, la infirmerie era medic șef, la un moment dat, dr. Eugen Suroi, din lotul meu, apoi dr. Constantin Brîndoșoiu, medic specialist TBC, care a deținut cel mai mult funcțiunea de medic șef al infirmeriei alături de asistența interimară a medicului colonel dr. Traian Mihăilescu din București, de la Spitalul Militar Central, pînă cînd acesta a fost implicat într-un proces pentru activitate subterană în lagăr și transferat de la Péninsula. Ca adjuncți sau medici de specialitate, au mai lucrat

la infirmerie dr. Horescu, dr. Popescu, ambii din București, dr. Achile Sarry, grec din Constanța despre care se vorbea elogios de o seamă de deținuți, dr. Emil Oroș din Cluj etc. Dintre medicii de șantier amintesc pe dr. Pavel Mârza din Coșlariu, județul Alba, dr. Emil Niculescu din București, pentru un timp dr. Horațiu Tănăsescu din Sibiu, și alții. A existat un medic care nu a îmbrăcat halatul alb pe el niciodată la Peninsula (și, probabil, au mai fost și alții, de care nu am cunoștință), dr. Cornel Radu, directorul spitalului de copii din Arad, de a cărui prietenie m-am bucurat și căruia nu m-am ferit să-mi exprim respectul meu pentru consecvența sa. De asemenea, au fost cîțiva medici legionari, dintre care cel care se bucura de o considerație unanimă, dr. Damian, nu a lucrat niciodată în meseria lui la Canal. Unora nu li s-a cerut serviciul lor, iar alții au refuzat categoric orice ofertă. Unii dintre ei, cînd brigăzile de legionari erau sub regim de pedeapsă, au fost obligați să dea asistența medicală de urgență în brigăzile lor.

* * *

La Capul Midia, punctul de joncțiune al Canalului cu Marea Neagră, se afla lagărul extrem de deținuți politici. Dintru început aici au fost concentrați deținuții cu pedepse minime care, în cîteva luni după ajungerea lor aici, au trecut în așa numita categorie a deținuților administrativi, adică a unor oameni cu pedepsele ispășite, dar nesusceptibili de a fi eliberați din punctul de vedere al securității statului. Din efectivul de cîteva sute din vara timpurie a anului 1950, pînă în 1952, s-a ajuns la un efectiv considerabil de 5.000 de oameni, absolut toți cu mandate expirate prin execuție, între care includem și peste 30 % din categoria «deținuților administrativi», adică a acelor oameni care au fost luați de acasă după bunul plac al partidului și puși în prevenție penală sub stare de arest, de la 12 la 60 de luni, de milițiile regionale, în baza unor dispoziții ale ministrului de interne Alexandru Drăghici, satrapul numărul doi al țării, după Gh. Gheorghiu-Dej, unealta criminală a Moscovei.

Comandantul lagărului era un oarecare calfă-brutar din Turda, Alexandru Borcea, prieten de familie al colonelului Augustin Albon, prin sprijinul căruia acesta a fost avansat locotenent din simplu polițist din Turda, unde lucrase sub șefia lui Albon în 1945. Se pare că la Midia, Borcea a instaurat

un regim foarte sever, caracterizat de victime a fi fost unul dintre cele mai odioase în procesul de exterminare a deținuților politici pe Canal. Acest nemernic, de acum matur și fără nici o scuză de iresponsabilitate a faptelor sale proprii, a acceptat toate ordinele primite de la superiorii săi ierarhici, pe care le-a aplicat întocmai, ba, uneori, înăsprindu-le la maximum, spre a dovedi supunerea sa adîncă față de doctrina regimului, care se sintetiza prin «lupta necruțătoare a partidului împotriva dușmanilor poporului».

La Midia oamenii au fost supuși la unul dintre cele mai inimaginabile regimuri de înfometare.

— Am mîncat cîini și pisici, îmi spunea un prieten, care a pătimit doi ani întregi la Capul Midia. Mîncam orice ni se părea comestibil ; mușchi de pe pietre, alge marine, iarbă și buruieni dacă ajungeam la ele. Pe unde treceam noi, nu mai rămînea nici o plantă, mai rău decît după pîrjol. Au fost cîteva cazuri cînd am văzut și am auzit că unii au mîncat pămînt, bănuind că în el s-ar afla ceva grăsimi.

La început am crezut că vom beneficia de anumite îmbunătățiri, întîi, că eram cu pedepse ispășite și apoi, că munca noastră va fi prețuită. Credeam că în schimbul muncii noastre să avem, cel puțin, o mîncare mai substanțială. Dar ne-am înșelat amarnic. Toți cîinii care veniseră în lagăr au fost mîncați de noi precum, la fel, și puținele pisici care se pripășiseră în lagăr și se înmulțiseră. Nu-mi este jenă să-ți spun că ne uitam cu mare interes după șoareci și șobolani, dar nici de aceștia nu mai nimeream, de îndată ce alimentele lipseau cu desăvîrșire. Mai rău ca în ajunul Revoluției Franceze !, conchise omul povestirea unui aspect din viața lui de calvar.

Oamenii de la Midia lucrau la barajul de joncțiune al Canalului, executînd, mai ales, lucrări de descărcări de vagoane cu arocamenți trimiși de noi de la Peninsula, sau construcții de forturi maritime, precum și munci de întreținere și gospodărie proprie.

Inima mi-a sîngerat de durere cînd am aflat că postul de prim brigadier îl deținea acolo poetul Vasile Copilu-Cheatră, ai cărui părinți se aflau în comuna urbană Iara, nu departe de comuna mea. Acesta îmi fusese unul dintre bunii prieteni de odinioară, cu toată diferența de un deceniu dintre noi, el făcînd parte din generația tinerilor poeți ardeleni de după 1930. Vasile Copilu-Cheatră era autorul unui vibrant volum de versuri *Cartea Moțului* și al unui roman în manuscris

Mămăligarii, în care palpita fierbinte toată drama complexă, dăinuind de secole, a munteniilor de pe Valea Arieșului. În aceeași măsură am simțit mihnirea inimii mele cînd am aflat că ajutorul principal al lui Copilu-Cheatră era un alt bun și scump prieten de-al meu de altădată, Lucian Valea din Năsăud, autorul acelor nestimate versuri *Mătănii pentru fata ardeleană*, volum care i-a adus faima meritată, în timpul vremelnicei ocupații maghiare a Ardealului de Nord (septembrie 1940-martie 1945), de a fi supranumit al doilea Octavian Goga, cîntăreț al durerilor noastre. Dar cea mai neîndurătoare suferință a mea a fost în clipa cînd am aflat că amîndoi acești poeți de autentică inspirație și factură lirică s-au dovedit a fi extrem de duri cu oamenii și slugarnici fără de limită față de locotenentul Borcea, bestia stăpînitoare a vieții acelor năpăstuiți. Și unul și altul fuseseră membri marcanți ai partidului național-țărănist, fuseseră în anturajul lui Iuliu Maniu și aici ajunseseră ca deținuți administrativi.

(După eliberare, în 1954, Vasile Copilu-Cheatră a fost numit directorul Muzeului Istoric de la Bran, iar Lucian Valea redactor al revistei «Scrisul bănățean» din Timișoara.)

* * *

După plecarea din Columbia (Cernavodă) a lotului în care mă aflam și eu, iunie 1950, în locul nostru au fost aduși deținuți administrativi, bărbați și femei, care au fost cazați în barăci separate, despărțite cu sîrmă ghimpată.

Condițiile climaterice nenorocite din Columbia, de care am mai vorbit, precum și asperitățile muncii au fost caracterizate cît se poate de plastic într-o scrisoare adresată mie, de către o fostă deținută, după eliberare.

«Totul în acest ținut a fost ostil celor aduși aici pentru a fi „reeducați prin muncă". Vara, furtuni neașteptate, arșițe cumplite ; iarna, viscole sălbatice. În fața peisajului mereu devastat de ariditatea climei, deținuții erau de două ori prizonieri, mărșăluind rupți și flămînzi prin noroaiele cumplite, cu picioarele ca de plumb, trăind sentimentul vidului și al claustrării în care nimic nu mai conta decît credința. Deținutul murea aici singur, o dată, de două ori, în fiecare zi ; nimic nu mai străbătea pînă la el, totul se prefăcuse într-o singură, imensă cruce.

Aici stăpînea ofițerul politic Florea alături de comandantul lagărului, locotenentul de securitate Gherasim. Frigul,

foamea, boala, nimic nu-l impresiona pe sublocotenentul Florea, marele satrap al lagărului Columbia. După doi ani (1953) acesta avea să fie condamnat la 7 ani închisoare de însiși tovarășii lui la tribunalul militar Cluj, pentru abuzuri și crime săvîrșite împotriva oamenilor.

La fel a fost condamnat și colonelul Augustin Albon, unul dintre cei trei comandanți de securitate ai Canalului — Departamentul Deținuților Politici —, pentru fapte asemănătoare, la 25 de ani muncă silnică, la tribunalul militar București, în 1954, din care nu a executat decît 4 ani, fiind amnistiat.

Pentru secția femeilor, care cuprindea peste 600 de mame, soții, bunici, răspundea „comandanta" sergent Chivu, o fiară de femeie care nu numai că bătea ea însăși pe bietele femei, dar și-a însușit toate bunurile de preț cu care acestea au fost arestate, excelînd în spolierea marelui grup de țărănci din județul Ilfov care, refuzînd să se înscrie în colectivele agricole, în clipa cînd au fost arestate, și-au luat cu ele și au adus la Canal tot ce au putut lua în brațele lor, îndeosebi țesături de mare valoare.

Întocmai ca și pe celelalte șantiere ale groazei, și aici administrația lagărului și-a creat un aparat de informatori dintre deținute. Vor rămînea nume odioase pentru femeile care au trecut prin Columbia, acelea ale deținutei Erji Csenk din Cluj, fără nici o identitate națională sau socială precisă, care a ocupat funcții în lagărele de concentrare naziste din Ungaria, motiv pentru care era acum arestată, cît și acela al deținutei Zizi Ambruș din Dej, al cărei carnet de informații a fost aflat pe șantier, fiind pierdut de ea, descoperindu-se activitatea ei mîrșavă împotriva camaradelor din suferință.

În afară de acestea, a mai fost un mare număr de turnătoare la femei precum și la bărbați.

Trebuie să menționez că în 1951 la Columbia se aflau și un mare număr de deținute de drept comun, care erau încadrate și lucrau în aceleași brigăzi cu deținutele politice sau sub arest administrativ. Nepotrivirea de mentalități și calitatea morală inferioară a deținutelor de drept comun (prostituate, hoațe, condamnate pentru avorturi, delapidatoare etc.) a generat o fricțiune continuă între deținutele politice și femeile de drept comun și, în plus, între ultimele și administrația lagărului. Femeile de drept comun aveau mai mult curaj să-și reclame dreptul la un tratament mai uman, în timp ce

femeile arestate politic nu puteau să formuleze nici cel mai elementar protest, cum era nevoia de a fi scutite de munci istovitoare în perioadele grele de menstruație, cînd efectiv acestea nu mai puteau cără pămîntul cu roaba sau, chiar ceea ce era o pretenție mai mică, aceea de a avea tampoanele higienice necesare. Le vedeai pe bietele femei sîngerînd și lăsînd urme roșii pe pămîntul blestemat al Dobrogei.

La 25 mai 1951 a izbucnit o rebeliune în lagăr, rebeliune pornită de femeile de drept comun, care au pretins un regim mai omenesc, — pachete de acasă, vorbitor, scutiri de munci voluntare, medicamente etc. Femeile au refuzat să iasă la muncă, rămînînd unele în dormitoare și aruncînd saltelele pe ferestre, iar altele au ieșit în fața barăcilor de unde își strigau asurzitor doleanțele. Administrația a intervenit fără de întîrziere ; femeile au fost vîrîte cu forța în dormitoare unde, apoi, au năvălit femei și bărbați din corpul de gardă, și le-au brutalizat fără de milă, nealegînd între vinovate și nevinovate. Mai mult, represaliile s-au extins și în cîteva dormitoare ale femeilor exclusiv cu deținute politice, fiind și acestea maltratate, nu numai acelea dintre politice care erau amestecate cu cele de drept comun.

Soția fostului protopop ortodox al Clujului, scriitoarea Eugenia Mureșanu, a fost făcută țap ispășitor în toată această revoltă care se dezlănțuise, aparent, spontan. Eugenia Mureșanu, o femeie distinsă, născută în Statele Unite, nu a avut nimic comun cu această mișcare a deținutelor de drept comun. Soțul acesteia se afla la închisoare, în altă parte a țării, cu o pedeapsă mai mică. În anul 1958 acesta avea să fie arestat din nou și să fie condamnat la 25 de ani muncă silnică pentru crimă de uneltire împotriva securității statului. A murit în anul 1962 la închisoarea Aiud, îmbolnăvindu-se și neprimind nici un tratament medical, înscriind pe lista martirilor români un nume care niciodată nu va putea fi uitat. Eugenia Mureșanu, mamă a doi copii minori care au rămas pe drumuri, a fost luată din lagăr, ținută pentru un timp în beciurile pline de igrasie ale securității Cernavodă și apoi trimisă la închisoarea Văcărești din București, de unde apoi a fost transferată la Ocnele Mari, disciplinar, unde și-a încheiat cele 24 de luni de pușcărie administrativă.»

Atît femeile, cît și bărbații de la Columbia au executat același fel de muncă-tip pe Canal, ca săpături, transport de pămînt cu roaba, descărcări de arocamenți și piatră din va-

goane, atît pe malurile Dunării, cît și la punctul de muncă numit Saligny.

Din numerosul contingent de femei din elita societății românești care au lucrat la Columbia sau Saligny, amintim pe acelea din familiile Mavrocordat, Ghica, Cancicov, Dolly Steriopol, dna Corneliu Codreanu, dna Ion Moța, Eugenia Mureșanu etc.

Intre bărbații care au pătimit aici s-au aflat scriitori, preoți, avocați, țărani, meseriași de frunte etc.

Figurile de mucenici ai lui Dumnezeu și martiri ai neamului, cum au fost acelea ale părintelui călugăr și mare mistic ortodox Arsenie Boca de la mînăstirea Sîmbăta de Sus (Făgăraș) sau a preotului greco-catolic Silviu Prunduș din Cluj, vor rămîne pilde de lumină în acel întuneric care a învăluit Columbia ca într-un zăbranic peste trei ani de zile. De asemenea, aici a fost și compozitorul Franz Dressler, teoretician de faimă mondială în armonie, pian și orgă, din Sibiu, care mi-a dat atîtea bucurii de neuitat prin măiestria baghetei sale în săptămînile dinaintea Paștilor și Crăciunului cînd conducea ansambluri orchestrale celebre — cu messe și requiem-uri solemne —, în catedralele înalte din Sibiul studenției mele (1942—44), bătrînul savant teolog ortodox Grigore Cristescu-Plăpumaru, medicul dr. Gherman din București, ziaristul Emil Sabău din Cluj al cărui frate doctor de Roma, Coriolan Sabău, zăcea sub domiciliu obligatoriu din 1944 în comuna natală Lupșa (județul Turda), domiciliu care nu i s-a ridicat niciodată, colonelul I. Lupan din Cluj și mulți alții, care au fost chinuiți și umiliți exclusiv pentru motivul că au refuzat să se predea de bună voie prizonieri regimului terorist înfeudat sub amenințarea de moarte a balalaicilor ruși. Și oameni ca aceștia au compus majoritatea absolută a țării, peste 95%, care nu au cedat necondiționat, ca regele și camarila sa de sfetnici miopi sau cei 2.000 de comuniști care au înstrăinat suveranitatea autentică a neamului românesc, la 23 august 1944.

Columbia constituia lagărul începutului șirurilor de lacrimi de la Dunăre, de unde apoi Canalul o lua spre cealaltă extremă, la Marea Neagră, unde la Capul Midia, ultimul punct al morții, se vărsa potopul lacrimilor unui întreg neam înjugat, mînat sub biciul de foc al blestemelor care căzuseră peste Țara părăsită de Dumnezeu, iar în locul lui Christos a fost răstignit neamul românesc, mielul cel blînd al jertfei supreme.

* * *

Ca populație, lagărul Poarta Albă ocupa locul întîi între cele unsprezece lagăre principale de deținuți politici și asimilați de regim în această categorie, de-a lungul Canalului. Spre deosebire de celelalte lagăre (cu excepția Columbia, pe o anumită perioadă de timp) la Poarta Albă se afla un foarte ridicat procentaj de deținuți de drept comun. Acești deținuți lucrau în brigăzi deosebite, dar erau încartiruiți laolaltă cu deținuții politici. În multe cazuri, brigadierii pentru deținuții politici erau deținuți de drept comun de cea mai rea speță umană. Incontestabil că și între deținuții de drept comun se aflau extrem de multe victime inocente ale regimului, oameni care au nimerit la închisoare fie pentru că nu au reușit să-și facă însămînțările la timp, fie că nu au reușit să prezinte situații financiare satisfăcătoare asupra afacerilor lor particulare (mici ateliere, prăvălii, măcelării, etc.), fie că au acceptat să ocupe funcțiuni de responsabilitate bănească, de gestiune sau de inventar, pentru care nu aveau calificarea profesională minimă, comițînd astfel erori pentru care nu au fost iertați. Nu mai amintim cazuri cînd unii condamnați de aici au fost lăsați fără nici o sursă de venit și au fost obligați să comită fapte neconforme cu conștiința lor sau cu legea, pentru a-și asigura pîinea cea de toate zilele familiei. Din categoria oamenilor condamnați pentru infracțiuni numite în alineatul precedent, nu am auzit că cineva dintre ei să fi fost însărcinat cu funcțiuni de conducere a brigăzilor de deținuți politici, decît în cazuri extreme și numai atunci cînd persoane din aceste categorii aveau deja stațe oneroase de la partid. Erau printre aceștia și o bună seamă de preoți, medici, ingineri etc., ale căror fapte incriminate erau de natură mai mult sau mai puțin profesională.

Deținuții politici de la Poarta Albă aveau mandate execuționale pînă la patru ani maximum. Asimilații politici (pistolarii, frontieriștii și arestații administrativi) variau în ceea ce privește cuantumul pedepsei hotărît pentru acest lagăr.

Natura muncii la Poarta Albă diferea foarte puțin de profilul muncilor de pe celelalte șantiere ale celorlalte lagăre. Și aici se executau săpături, se aduceau bolovani de calcar care erau sfărîmați cu ciocanele, se lucra la construcții, grădini de zarzavaturi, gropi de ars var, ateliere mecanice sau de depanare simplă, se lucra la ecluza locală etc. Bineînțeles,

datorită regiunii plate neexistînd masive de piatră, nu existau cariere, nu se făceau încărcări de arocamenți pe platforme și nici munci în apă, ca la Peninsula.

Traficul de oameni aici era intens, ca într-un furnicar. De aceea acest lagăr se asemăna cu un bîlci de du-te-vino, unde era imposibil de realizat cea mai infimă coeziune morală între oameni, de unde deriva nesiguranța personală în cel mai înalt grad, nesiguranță care, în asemenea aglomerație eterogenă enormă, anarhică, constituia mediul optim de gestație a actelor antisociale, infracționale, în cea mai variată nuanță. Nimeni dintre cei care au fost la Poarta Albă nu a încheiat vreo prietenie și nimeni nu a nutrit vreo idee ca să o dezvolte ca normă de gîndire și fecundare spirituală. Oamenii trăiau aici într-o permanentă tensiune nervoasă, de învrăjbire și suspiciune reciprocă, înnebuniți de ritmul muncii diavolești în care erau antrenați de deținuții de drept comun care, singurii, profitau de eliberări condiționate. Se practica o mîrșavă discriminare între oameni, în sensul că deținuților de drept comun, cu pedepse care ajungeau pînă la 25 de ani muncă silnică sau temniță grea, li se acorda vorbitor chiar de mai multe ori pe lună și la aceștia nu se aplica nici o limită de greutate la pachete, precum nici la numărul de pachete care le soseau de afară lună de lună, în vreme ce deținuții politici erau obligați să muncească flămînzi, li se retezau pachetele care le veneau și le erau interzise vorbitoarele cu familia, ori de cîte ori nu-și exercitau norma de muncă sau se presupunea că nu erau suficient de disciplinați. Aceleași motive determinau și trimiterea sau primirea cărții poștale familiilor.

Conducerea lagărului cuprindea un personal mixt, militaro-civil, foarte complicat și cu oameni care îndeplineau funcțiuni speciale, încît niciodată nu se putea identifica persoana din umbră, care mișca acel cumplit sistem de închisoare sub cer.

În acest lagăr s-au petrecut zeci și zeci de crime. În parte, crimele din interiorul acestui lagăr se nășteau din vechi rivalități importate de afară, cum ar fi fost fie dușmănia vreunui deținut de drept comun împotriva «moșierului» pentru care a muncit și pe care îl întîlnea aici deținut politic sau asimilat, fie a vreunui industriaș care își întîlnea aici vreun salariat cu care a avut o pricină afară etc. De asemenea, pe șantiere, la muncă, deținuții de drept comun pretindeau pozițiile mai ușoare de lucru, care asigurau condiții prielnice

maxime de realizare a normei, avînd pretenții și la cele ma bune unelte. Au fost sute de încăierări pe cele peste treizec de sectoare de muncă de la Poarta Albă, unde au fost înre gistrate cazuri mortale de pe urma bătăilor care se încingeau cu lopețile, sapele și tîrnăcoapele pentru pricinile meschin amintite mai sus. Administrația nu făcea nimic pentru evi tarea unor asemenea incidente fatale și aveam impresia că în multe cazuri, biroul politic al lagărului a ocazionat cri mele dorite, creînd condițiile nenorocite de apropiere a unoi deținuți politici de acei oameni dintre deținuții de drept co mun, de care erau siguri că nutreau sentimente revanșarde împotriva fostei clasei conducătoare din trecut și, mai mult, unii dintre deținuții de drept comun erau criminali de pro fesiune.

Aceste crime nu constituiau senzații tari la Poarta Albă dar, cînd zvonul ne sosea nouă, la alte lagăre, noi ne înfioram de mulțimea și caracterul lor straniu. Cîtă groază nu vedeam în ochii acelor oameni care erau luați din lagărul Valea Nea gră și transportați la Poarta Albă ! Nu că la Valea Neagră nu ar fi bîntuit același duh al crimelor odioase și înspăimîntă toare. Dar faptul că la Poarta Albă colcăia lumea aceea inter lopă a deținuților de drept comun, tîlhari de drumul mare, cuțitari de rînd, oameni fără nici un căpătîi, ne înfricoșa prin ceea ce acel mediu avea incorporat în el, cunoscut nouă ca element nociv și latent criminal. Nimeni nu ne putea schimba ideea asupra judecății pe care o aveam asupra indi vizilor antisociali, fermenții de întotdeauna ai amenințării securității personale și ai proprietății, cu care comuniștii se înhăitaseră, precum cu toții eram conștienți că Ministerul de Interne era inspiratorul și regizorul acelor crime abominabile.

În sistemul penitenciar comunist crima practicată între deținuți nu este o excepție ; ea formează o implicație orga nică tot atît de scrupulos chibzuită ca și în metoda de guver nare din exterior, cu diferența că în lagăre și penitenciare, spre marele avantaj al regimurilor comuniste și pe care par tidele acestui sistem tind să îl generalizeze — deoarece este cu mult mai simplu —, nu se produc tulburări adînci și sunt excluse orice complicații dăunătoare bunului renume al regi mului. Noi nu aveam cum striga, cui ne adresa, pentru că noi nu mai eram oameni. Noi nu am fost robiți ca să cîștigăm nimic. Dar, pînă la urmă, am supraviețuit !

22. Funia cu două laturi

Munca la Canal în anii 1950 și 1951 avea un caracter extrem de primitiv. Nu trebuia să fii inginer sau economist ca să-ți dai seama că randamentul muncii era extrem de redus, cu toate supraeforturile la care erau supuși zecile de mii de sclavi din Dobrogea. Pentru o lucrare de asemenea proporții, începerea excavației unui canal de 65 de kilometri cu sapa și cu lopata era de-a dreptul o nebunie. La Columbia nu am avut și nu am văzut vreo macara. La cariera de piatră Canara am dat peste o macara cu putere de ridicare sub zece tone, care se mișca anevoie pe niște șenile ruginite. De abia în anul 1951 au fost aduse la Canara cîteva excavatoare și încă două macarale ceva mai puternice. De asemenea nu s-a văzut vreun utilaj mai modern nici la săpături, pînă tîrziu în toamna anului 1951. Or, numai cu brațele, cu roabele și cărucele țărănești, nu se putea realiza planul partidului, conform căruia Canalul trebuia să devină navigabil pînă nu mai tîrziu de anul 1955.

Îmi amintesc că odată fiind puși să încărcăm bolovani de calcar pentru gropile cu var, pe un vagon platformă, rampa de încărcare se nimerise a fi sub nivelul terasamentului căii ferate. Pentru oameni mai scunzi era de-a dreptul imposibil să ridice pe piept pietroaiele pînă la nivelul platformei vagonului de unde un altul dintre noi îl prindea cu mîinile și-l trăgea de-a rostogolul cu brațele pe podea.

După cîteva încercări nereușite, cîțiva dintre noi căzînd pe spate cu bolovanul în brațe, eu am avut o idee care, din fericire, a fost găsită folositoare întregii noastre brigăzi și, foarte curînd, însușită și de celelalte brigăzi. Fiind mai înalt decît media oamenilor, am propus tovarășilor mei din echipa repartizată la încărcarea vagonului, să aducă bolovanii pînă lîngă vagon, unde eu îi așteptam cu spinarea încovoiată. Ei îmi așezau bolovanul pe spatele gol, între umeri, și eu, apoi, mă înălțam și ridicam greutatea pînă la nivelul platformei. Mă transformasem, pur și simplu, într-un robot cu funcție precisă și utilă de macara. Exemplul nostru de încărcare a prins la toată lumea, cei mai înalți din brigăzi acceptînd să slujească de instrumente mijlocitoare de ridicare.

Săpînd pămîntul cu hîrletul sau rupîndu-l cu rîngile, cu oameni în jug la roabă sau încărcînd cu umerii vagoanele cu piatră, cărînd pămîntul cu roaba sau cu targa la sute de

metri, ori spărgînd piatră cu ciocănelul de mîini pentru a construi terasamente de șosele și căi ferate, nu era posibil să se realizeze acel șanț enorm pe care urmau să plutească vapoare de zeci de mii de tone, cu afundarea navilor la cel puțin cinci-șase metri în adîncimea apei.

Nu am reținut și nu am putut procura bilanțul extraordinar de umflat, de natură catastrofică pentru puterile financiare ale țării istovite după purtarea unui război falimentar — sarcină bugetară care trăgea mai greu în cumpăna cheltuielilor statului decît a tuturor celorlalte ministere la un loc. Aceste cheltuieli ale Direcției Generale a Canalului au produs perturbări greu simțite, nu numai de populația țării înflămînzite, dar și de întreaga economie producătoare și reproducătoare de bunuri de toate felurile. Vătafii de la București ai Kremlinului au consultat stăpînii asupra acestor stări de lucru, care s-au făcut foc și pară, chipurile, că ei nu știau nimic despre această experiență tragică pe care Gheorghiu-Dej o bîjbîia în Dobrogea, omorînd oameni, cheltuind sume enorme absolut inutil, periclitîndu-se însăși baza materială a statului român satelit care, cu orice preț, trebuia să reziste ca un tampon de strategie viitoare a ocultei internaționale comuniste. România nu mai avea numai o rațiune proprie de existență ; ea devenise o piesă indisolubil integrată în corpul monstruos al imperiului sovietic în expansiune.

Geneza Canalului nu a fost ideea exclusivă a comuniștilor români. Încă în anul 1948 planul construirii lui constituise obiectul discuțiilor statelor satelite Rusiei roșii și acest plan a obținut aprobarea din partea Consiliului de Asistență Mutuală al țărilor Cominformului. De abia în anul 1949, primăvara, planul de construire a Canalului Dunărea-Marea Neagră a fost însușit și aprobat întocmai de partidul și guvernul Republicii Populare Române. URSS-ul avea încă de foarte timpuriu planul de creare de zone de producție, pe anumite profiluri specifice, în imperiul său alcătuit prin fraude teritoriale și abuzuri criminale, cu sprijinul forței și binecuvîntarea Occidentului. România a pierdut, în primul rînd, Basarabia, Bucovina și ținutul Herța, și în al doilea rînd, independența și suveranitatea proprie. Planul Valev, de impunere a unei anumite activități economice fiecărei țări captive, se contura încă din 1948, cînd Rusia sovietică a început să-și consolideze bazele economice pe dimensiunile intereselor sale hegemonice.

Nu trebuie să uităm de existența consilierilor Kremlinului, pe care Stalin i-a atașat, în mod obligatoriu, pe lîngă fiecare autoritate sau instituție română, cu atît mai mult pe lîngă șeful partidului comunist român și șeful guvernului. Acești politruci au venit cu soluțiile elaborate din prima clipă, dar nu le-au impus decît atunci cînd criza s-a dezlănțuit. Intervenția URSS-ului a devenit evidentă la Canal în 1951, în a doua jumătate a anului cînd, ca urmare a noilor directive, activitatea de la Canal a luat o turnură cu totul nouă. Rusia sovietică a început să doteze șantierele civile și cele de deținuți, cu utilaje mecanice moderne. În locul platformelor mici românești au apărut, la un moment dat, vagoane enorme, apoi vagoane basculante colosale și, ceva mai tîrziu, excavatoare cu brațe gigantice, macarale cu turnurile de peste 25 de metri, buldozere noi, sclipitoare, aduse de prin Tula, Kaluga, Orel etc.

După toate probabilitățile, Moscova a avut o parte de contribuție materială la începutul lucrărilor, dar, în mod sigur, ca a vărsat grosul de abia cînd a sosit momentul să dea să se înțeleagă, din nou, lui Gh. Gheorghiu-Dej și clicii sale, că, fără Stalin și URSS, nu se poate păși mai departe pe calea socialismului. (În acea perioadă de criză internă, Gh. Gheorghiu-Dej a fost ținut peste șase luni în domiciliu obligatoriu, la București, urmare a unei manifestații de simpatie a muncitorilor de la căile ferate române, ceea ce nu a convenit, se pare, Uniunii Sovietice. Despre acest lucru am fost informat la eliberare de către unchiul meu dr. Nicodim Cristea, nepotul fostului patriarh al României, care locuia pe strada Roma, în apropierea casei unde secretarul partidului comunist român a fost ținut sub stare de arest.)

URSS-ul și-a făcut simțită masiv prezența la lucrările de la Canal, investind utilajul tehnic avansat și, desigur, capital și de altă natură, în scopul precis de a deveni acționară în exploatarea viitoare a acestei linii de comunicație comercială, aparent, mai economic de uzat. În plus, Rusia Sovietică a devenit părtaș direct, coproprietar, codirector etc., în toate treburile Canalului, de îndată ce a intervenit cu sprijinul tehnic și material necesar salvării continuării lucrărilor Canalului care intrase în impas. Mîna din umbră a Uniunii Sovietice a împins pe scenă, în același timp, alături de crimele mîrșave ale slugilor sale — crime anonime, monstruoase, înăbușite, practicate premeditat sau tîlhărește —, crima justificată pe temei de lege, crima expiatoare, crima culeasă cu grijă din pa-

ragrafele prelucrate ale codului penal, după interesul luptei de clasă și «anti-imperialist» internațional.

Sub umbra Moscovei și cu uneltele fidele ale regimului din țară, s-au regizat acele monstruoase demonstrații de represalii, atît în lumea civilă din țară cît și în lumea deținuților care se aflau la Canal și chiar în închisori, cu scopul calculat de a înspăimînta oamenii și de a-i avertiza pe toți, — oriunde s-ar fi aflat aceștia —, că regimul «popular» instaurat cu ajutorul Uniunii Sovietice nu are nici o îndurare de oricine ar fi acela care deviază de la linia partidului, de cei care sabotează (sic), de aceia care uneltesc împotriva atingerii scopurilor dezrobitoare a clasei muncitoare din România (sic, sic, ...).

* * *

În clipa cînd forurile tutelare ale Canalului — direcțiunea generală, guvernul și partidul comunist român — și-au dat seama că prin orice mijloc și cu orice efort și impuneri samavolnice, normele exagerate de muncă nu pot fi realizate nu numai în șase ani (cît era planificat), dar nici în zece sau cincisprezece, s-a trecut, fără șovăire, la primirea asistenței masive a Uniunii Sovietice și, ca o consecință ireductibilă, la sistemul de aflare a țapilor ispășitori ai eșecurilor suferite. Se știe că partidul comunist este infailibil ; el nu poate greși niciodată. Membrii săi pot greși, dar ei nu pot fi iertați. (Principiul infailibilității partidului a fost împrumutat de Lenin de la biserica romano-catolică, care are acest principiu suprem pentru Papă.)

Nu a fost deloc greu să se afle cîțiva nenorociți în marea masă a personalului angajat al Canalului și să fie făcuți responsabili pentru toate blufurile. Am mai amintit undeva că marea majoritate a angajaților civili ai Canalului erau oameni indezirabili regimului, unii dintre ei oameni care avuseseră înainte vreme înalte calificări profesionale și lucraseră în cele mai importante sectoare industriale tehnice sau administrative. Neavînd la cazierul lor suficiente piese infamante ca să fie arestați și, mai presus, fiind interesul preeminent al regimului să se servească de acești oameni de specialitate pentru lucrările care se proiectaseră, toată această categorie de administratori și tehnicieni versați a fost repartizată pentru muncă exclusiv la Canal. Regimul comunist nu făcea altceva decît ceea ce au făcut regimurile politice din România

între 1918—1936, cînd au transferat abuziv o bună parte din funcționărimea română din țară — ori disciplinar, ori pentru rațiuni politice —, în ținuturile noi alipite din răsărit, Basarabia, creînd acolo un sistem administrativ foarte impropriu timpului.

Nu constituia nicidecum o problemă că acești oameni trimiși să muncească la Canal, pentru cîștigarea unei bucăți de pîine, nu ar fi fost susceptibili de arestare pentru o cauză sau alta. Dar atîta timp cît regimul considera că la Canal puteau să obțină un randament cu mult mai ridicat, dacă îi ținea în poziția de nearestați, exploatîndu-i pe un salariu de mizerie, aceasta era o cale cu mult mai bună. Puținele cadre partinice nu puteau să fie irosite aici, acestea trebuind să fie păstrate la centru sau în pozițiile cheie ale partidului și guvernului. Regimul a bănuit și bănuiește, în continuare, existența unei oculte care îl sapă la temelie. De aici derivă securitatea sa veșnic în stare de alarmă și represaliile groaznice prin care se strangulează orice mișcare a maselor.

În fața crizei care s-a născut de pe urma ineficienței muncii la Canal, organele de securitate ale Canalului, care cădeau în competența grupei de anchetă, direcțiunea politică, de partid și securitatea propriu-zisă au identificat o seamă de indivizi care ocupau poziții centrale în conducerea aparaturii tehnice și administrative (munca organizată, norme sau serviciul financiar), pe care i-a învinovățit de eșuarea catastrofală, în pragul căreia ajunsese Canalul în 1951, după aproape doi ani de la inaugurarea muncilor. Menționăm că și pînă la această dată au fost zeci și zeci de cazuri de înlocuiri ale unor șefi de departamente, secții sau birouri, pentru motive disciplinare sau de incompetență. În aproape toate cazurile, acele persoane au fost de extracție «proletară», fără calificările minime de îndeplinire a unor asemenea funcțiuni ca acelea în care fuseseră cocoțați de partid. Pe cei mai bine pregătiți, cum s-a mai amintit, partidul îi ținea în București sau în diferite centre mai sensibile interesului partidului. După caz, aceia care au fost descalificați din partid au fost retrogradați și în funcțiunile administrative sau au fost chiar arestați.

Perioada critică, internă și externă, reflecta încă acele caractere pe care Gheorghe Gheorghiu-Dej le-a relevat în Congresul I al partidului comunist muncitoresc român (PCRM) din 1948, cînd a definit poziția în care se afla statul român, zicînd : «...în domeniul politic noi am evoluat mai repede pe

drumul democrației populare decît în domeniul economic». Această realitate a determinat partidul muncitoresc (comunist) român să pășească la naționalizarea întreprinderilor industriale, miniere, bancare, de asigurări și de transport, la 11 iunie 1948. Plenara comitetului central al partidului muncitoresc român din 12-13 decembrie 1950 a adoptat primul plan cincinal al R.P.R. În acest plan se prevedea, printre altele, că venitul național se va dubla, iar nivelul de trai al populației va crește cu 80 %. În cadrul acestui prim plan cincinal s-a prevăzut și proiectul de construire a Canalului Dunărea-Marea Neagră care, conform datelor oficiale, afecta peste 30 % din întregul buget al statului, la cheltuieli. Avansul cuceririlor politice, de care pomenea Gh. Gheorghiu-Dej în 1948, realizat în dauna cuceririlor echivalente economic (pe care el le punea în sarcina deținerii mijloacelor de producție de către ultimii piloni ai vechii orînduiri sociale și economice a statului român, ca element negativ, bineînțeles), s-a dovedit că încă după doi ani de la confiscarea bunurilor private mai importante nu au putut să ducă la alienarea celor două fronturi, precum nu a dus nici la îndestularea necesităților minime ale populației înflămînzite. Cetățenii țării nu-și puteau asigura caloriile minime (externe și interne), de supraviețuire. În anii 1958, fiind muncitor necalificat la fabrica de ciment din Turda, după ce am fost destituit din funcțiunea de prim-jurisconsult al oficiului juridic al fabricii pentru motivul că eram «necorespunzător» (fusesem arestat și condamnat politic, eram născut în America, eram fiu de chiabur etc.), am avut ocazia să intru printre muncitori, să vorbesc cu ei și să le aflu direct și sincer problemele vieții lor, așa cum acestea erau la data aceea sau înainte.

— Eu, îmi povestea un oarecare Emil Popa, cu care alternam schimbul la pregătirea argilei pentru cuptoare, mi-am făcut casa între anii 1949—1952, furînd în fiecare zi ciment cu sacul. Nu era cu putință să se fi putut afla atunci un pumn de ciment pe piață. Cînd ieșeam din fabrică, treceam pe la vagoanele care așteptau pe linie să fie trase la rampa de încărcare de la silozuri. Aflam pe podelele vagoanelor ciment rămas la descărcarea necompletă a stațiilor de livrare. Neavînd suficienți saci și mașini de însăcuit cimentul, trimiteam mai mult ciment vărsat decît în saci. Mă urcam în vagoane și înghesuiam ciment în sacul pe care îl aveam cu mine, atîta cît să-l pot căra subțioară. Cu acest ciment, din care am vîndut o parte spre a-mi cumpăra cărămidă și o parte mi-am

păstrat-o pentru mine, mi-am ridicat căsuța în care stau acum la bătrînețe.

Emil Popa era un om mărunt, foarte agil la vîrsta lui de aproape 60 de ani, era membru marcant al partidului comunist și fusese decorat ca erou al muncii socialiste. Dacă acest om a îndrăznit să fure, ținînd seama de calitățile pe care le deținea, este lesne de înțeles gradul de mizerie și lipsuri la care decăzuse populația țării. Și acest caz mai are o semnificație excepțională : oamenii simpli și nevoiași au intrat în partidul comunist numai pentru a se bucura de un avantaj oarecare, nicidecum din sinceritate sau devotament pentru cauză. 90 % din membrii partidului comunist au fost și sunt numai oportuniști, nicidecum soldați ai unei armate internaționale.

Înghițirea acelor enorme fonduri financiare ale țării sesecătuite, pentru construirea Canalului trebuia să fie justificată în fața partidului, cu toate că partidul dictase dezastrul. De aceea, conducerea partidului a apăsat pe șurubul securității și al tribunalului militar din regiunea București, care includea în competența teritorială și regiunea Dobrogea, ca apoi întreg acest mecanism monstruos să se pună în mișcare și să strivească ceea ce trebuia strivit, astfel ca partidul să iasă basma curată, iar țapii ispășitori să-și ia pedeapsa. Responsabilitatea într-un stat comunist nu merge în cascade, ci exclusiv pe trepte de menajare a partidului comunist și declinarea oricărei erori în sarcina uneltirilor dușmanului de clasă. Acest lucru nu l-au știut politicienii români colaboraționiști din trecut și acest lucru nu vrea să-l înțeleagă acest Occident blazat.

* * *

În lunile de vară ale anului 1951, organele de anchetă ale Canalului au pus sub cercetări amănunțite viața și activitatea unor specialiști, care erau angajați civil la Canal. Nu constituia nici o surpriză să se constate că toți acei oameni care au intrat sub focarul securității erau din acea categorie numită cu «origine socială putredă», ceea ce se traduce «dușmani latenți», sau chiar activi, ai noului regim.

Din mai pînă în august 1951, au fost interogați sute și sute de astfel de oameni, precum și o seamă de membri de partid. Spre sfîrșitul lunii august s-a constatat că mulți dintre tehnicieni, care ocupau funcțiuni-cheie la lucrări, nu se mai prezentau la servicii. În locul lor au apărut substituți

străini, dintre care unii chiar ruși, ruteni și un mare număr de basarabeni. S-a bănuit că se petrecea ceva suspect în culisele oculte ale cabalei de conducere a Canalului, dar ce anume, nimeni nu putea bănui. Misterul s-a descoperit în clipa cînd, printr-o circulară «de uz intern», transmisă tuturor angajaților civili ai Canalului, se comunica că «un grup de sabotori și de dușmani ai poporului, strecurați în conducerea executării lucrărilor Canalului Dunărea-Marea Neagră, după ce a încercat, în mod criminal, să stînjenească construirea acestei lucrări de mare importanță industrială și comercială a țării, a fost arestat prin vigilența partidului, și toți aceștia au fost deferiți justiției poporului...».

În ultimele zile ale lunii septembrie și primele ale lunii octombrie 1952, a avut loc judecarea procesului sabotorilor de la Canal. Procesul a avut loc la Poarta Albă, unde s-a deplasat completul de justiție militară al tribunalului regional București. Președintele acestui complet a fost generalul Alexandru Petrescu, același om care a judecat cele mai delicate și, totodată, cele mai nedrepte procese din istoria neamului românesc, cum au fost acelea ale lotului mareșalului Ion Antonescu, apoi Iuliu Maniu și grupului său prins cu ocazia tentativei de a părăsi țara clandestin la Tămădău, precum și zeci de alte procese ale unor grupări din rezistența națională. Acest om fără nici un scrupul, în scopul de a-și salva propria sa piele pentru activitatea anterioară datei de 23 august 1944, a devenit faimos prin a da cele mai severe pedepse din cîte se cunoșteau în vreo altă instanță judecătorească în perioada de realizare a revoluției comuniste din România (1946—1964).

Lotul de împricinați care a apărut pe banca acuzaților a fost format din zece persoane ale căror nume am reușit să le avem în totalitatea lor. În afară de aceștia, care au format lotul principal, au mai compărut în fața instanțelor penale militare, ulterior, și alți angajați civili din rețeaua Canalului.

Cei care au fost tîriți în fața «justiției poporului» erau, așa cum am mai amintit, persoane de înaltă valoare științifică, ingineri și experți în diverse ramuri economice, de la finanțe pînă la calculatori de norme de producție și organizatori ai procesului muncii pe șantiere.

Dăm această listă a inculpaților așa cum am reușit să o refacem din sursele pe care le-am avut la îndemînă, surse despre care suntem datori să declarăm că au fost foarte laconice și evazive. Nimeni dintre aceia care au lucrat sub titlu

civil la Canal nu a vroit să ne facă vreo confesiune mai amplă în țară a ceea ce a însemnat acel prim proces și, de aceea, abia după ce am ajuns în străinătate, am putut avea numele condamnaților din procesul de la Poarta Albă, precum și detalii de oarecare natură obținute, în cîteva cazuri, de la foști angajați ai Canalului, dintre care există un foarte mare număr în afara frontierelor. Mulți dintre aceștia, se spune, servesc și azi interesele guvernului de la București, cu sprijinul căruia au reușit să ajungă în Occident.

Procesul s-a judecat la Poarta Albă într-un cadru cazon, sub teroare și cu violarea fundamentală a dreptului omului de a-și formula o apărare adecvată, de a i se asigura dreptul citării unui martor sau procurării vreunei probe. Acest proces s-a asemănat întocmai cu acelea regizate împotriva deținuților politici. Cu toate că procurorul nu avea probele doveditoare ale vinovăției așa numiților sabotori — ruinarea financiară a bugetului afectat lucrărilor, neîndeplinirea planificată a lucrărilor, nefolosirea din plin a brațelor de muncă și echipamentului mecanic și tehnic etc. —, cu toate că acuzații au răspuns în toate cazurile și la fiecare incriminare negativ, aceste victime nenorocite au fost condamnate la pedepse exorbitante, pronunțîndu-se și cîteva sentințe capitale.

Au fost judecați și condamnați la moarte Aurel Rozei din direcția planificării, Oprișan Ionescu-Colorado, care a lucrat afară într-o direcție a unei companii petrolifere americane de pe Valea Prahovei, și Gheorghe Georgescu-Topîrzan din Brașov. Ceilalți șapte acuzați au fost condamnați la pedepse variind între 20—25 de ani muncă silnică sau detențiune grea pe viață. Numele acestora sunt : Dumitru Nichita, Mircea Ciorapciu, Petre Cernătescu, Nicolae Frangapol, Constantin Nițescu, Nicolae O. Vasilescu și Petre Vieru.

Tuturor li s-a acordat dreptul la apel, iar celor condamnați la moarte, dreptul la cerere de grațiere. Cu excepția cererii lui Georgescu-Topîrzan, cererile de grațiere ale lui Rozei și Ionescu au fost respinse de președintele prezidium-ului suprem al Marii Adunări Naționale, dr. Constantin Parhon. Rozei și Oprișan Ionescu au fost executați prin împușcare la marginea orășelului Poarta Albă într-o dimineață tristă de toamnă tîrzie a anului 1951. Cererile de apel ale celor șapte au fost de asemenea respinse de instanțele judecătorești superioare, ca nefundate. Oricum, acești oameni au ieșit din închisori în cîțiva ani.

Crîmpeie din rechizitoriul procurorului militar, un maior Vasilescu, au răzbit pînă în lagărele deținuților politici, ceea ce a fost înlesnit și a convenit Ministerului de Interne. Acuzațiile cuprindeau învinuiri de sabotaj organizat și crimă împotriva capitalului uman de la Canal (nu era vorba de «capitalul uman» cu mandate penale execuționale, desigur), cu scopul exclusiv de a atrage oprobriul public, intern și extern, asupra conducerii partidului, compromițîndu-l. Cu trei ani în urmă, aproape aceleași cuvinte s-au auzit răsunînd între pereții reci ai penitenciarului Pitești, unde un lot de 22 de studenți (lotul piteștenilor, ai căror șefi erau Nicolae Octav Voinea și Eugen Țurcanu), au fost condamnați la moarte pentru crimele săvîrșite în procesul abominabil de reeducare a tineretului universitar din închisori. Cu toate că studenții au fost bestializați prin flămînzire și persuasiuni fizice și psihice extraordinare spre a se comporta în mod criminal unii față de alții (partidul comunist al lui Gh. Gheorghiu-Dej atingîndu-și scopul, distrugînd în acei minunați tineri ai țării orice valoare morală și etică, tineri care au ajuns la închisoare numai și numai pentru că erau patrioți, entuziaști și înflăcărați de cel mai sublim sentiment de abnegație pentru viitorul țării aflată sub teroarea comunismului mondial), cei care au excelat în serviciile solicitate prin forță de către partidul comunist și organele de securitate criminală au fost condamnați la moarte fără nici o milă, dintre care o parte au fost împușcați la marginea unui drum.

Dar, cum se spune, o crimă nu vine niciodată singură, de îndată ce ai luat-o pe calea lui Cain. Din crimele care se țineau lanț în toate lagărele de pe Canal și pe șantierele civile, unde se înregistrau accidente mortale zilnic, regimul a început prin a instaura un adevărat eșafod legal (sic) de ucidere a lotului de nenorociți amintit mai sus (și care nu au fost unicii). Oameni ca aceștia au rămas fără nici o posibilitate de cîștig după naționalizările de toate felurile și după restricțiile de angajare la muncă, aceștia devenind dependenți totalmente tratamentului regimului, muncind unde erau puși.

Crimele pornite la Canal în lumea civililor au ajuns să se răsfrîngă și în lumea deținuților politici, cu sprijinul «justiției populare». Nu uităm însă, nu avem voie să uităm crimele de toate zilele care se practicau în fiecare lagăr de deținuți politici despre care am mai vorbit.

* * *

Lucreţiu Pătrăşcanu a fost arestat în luna februarie 1948, acuzat fiind de trădare şi spionaj în favoarea Angliei. Partidul comunist a declarat statul român republică populară prin legea din 31 decembrie 1947, iar la 28 martie 1948 dr. Constantin Parhon a devenit primul preşedinte al prezidium-ului Marii Adunări Naţionale şi dr. Petru Groza a fost instaurat cu ajutorul Kremlinului preşedinte al consiliului de miniştri. Gh. Gheorghiu-Dej a deţinut funcţiunea de secretar al partidului comunist român (nu interesează şi celelalte nomenclaturi pe care le-a împrumutat pe parcurs acest partid, pentru a nu părea aşa de odios de la început poporului român), pînă la 11 iunie 1952, cînd acesta a devenit şi preşedinte al consiliului de miniştri, în vreme ce Petru Groza a fost investit cu titulatura de preşedinte al prezidium-ului, urmare a destituirii lui dr. C. Parhon care ajunsese într-un grad de senilitate intolerabilă, incomparabil mai avansată decît aceea din stadiul cînd a fost surprins de evenimente şi numit preşedinte în 1948, spre a juca rolul unei marionete.

Gheorghe Gheorghiu-Dej deţinea, prin urmare, după 1952, de fapt şi de drept, toată puterea ţării în mînă — politică şi administrativă —, după modelul I. V. Stalin, care îi era un idol pe care îl urma întocmai. În această calitate Gh. Gheorghiu-Dej a purces la o lucrare radicală de purgare a partidului în 1952. O primă operaţie cu bisturiul a făcut-o în cadrul comitetului central al partidului, ridicînd calităţile de membri şi secretari a trei dintre matadorii din ilegalitate ai partidului, Teohari Georgescu, ministru de Interne, Ana Pauker, ministru de Externe, şi Vasile Luca, ministrul Finanţelor. Urmarea imediată a desinvestirii din ierarhia superioară politică a fost destituirea lor din funcţiunile administrative ministeriale. Alături de aceşti trei satrapi ai neamului românesc întru totul asemănători lui Gh. Gheorghiu-Dej, spiritul rău al ţării, au mai fost înlăturaţi din partid şi din funcţii administrative înalte, o puzderie de alţi potentaţi, cum au fost Iosif şi Liuba Chişinevschi, şi alţii. Mulţi dintre aceştia, inclusiv Vasile Luca, au fost arestaţi şi condamnaţi pentru frînarea şi sugrumarea desvoltării socialiste a economiei ţării, alianţă cu chiaburimea satelor (mici împrumuturi care au fost acordate ţăranilor săraci pentru cumpărare de inventar agricol, ceea ce a făcut şi Iosif Tito

în Jugoslavia), abateri antipartinice în lupta de clasă, trădare, etc.

Acest proces de purgare a avut loc la mai puțin de un an de cînd fuseseră judecați sabotorii de la Canal.

Aproape în același timp al marilor curățiri din București și din întreaga țară, s-a mai înscenat un alt proces la Canal, care s-a judecat de data aceasta la Capul Midia. De data aceasta inculpații care apăreau în fața unui tribunal militar regional (ambulant) erau deținuți administrativi, aflați deja între sîrme, în lagărele de muncă forțată, și chiar condamnați politici cu mandate executionale definitive.

Lotul care a fost judecat la Capul Midia, de aproximativ 35 de persoane, era compus din ingineri, medici și tehnicieni care s-a întîmplat ca, în timpul detențiunii lor la Canal, să fie transferați periodic la unul sau mai multe lagăre, după cerințele de lucru și în baza dispozițiunilor de mișcare ordonată de Ministerul de Interne și de direcția politică a Canalului. În acest lot au figurat și cîțiva medici de la Peninsula, printre care și dr. colonel Traian Mihăilescu, directorul spitalului central din București, dr. Brîndușoi și unul sau doi ingineri, șefi de șantiere.

Vina care se aducea acestor oameni era că, profitînd de transferurile lor repetate de la un lagăr la altul, aceștia au stabilit premeditat legături între grupurile de comandă ale deținuților dintre lagăre, înlesnind astfel și făcînd posibilă, totodată, subordonarea deținuților unor acțiuni comune în toate lagărele, de sabotare în muncă și de ostilitate împotriva regimului, și au strecurat în lagăre speciale, cum era și Peninsula, medicamente și alt ajutor sanitar, pe care le-au luat de la lagărele mixte de deținuți de drept comun și politici.

Acest proces monstruos prin simpla sa concepție, care a avut loc în incinta lagărului în luna iunie 1952, a înfiorat marile mase de deținuți, nu numai prin factura sa, dar și prin caracterul său abuziv și de-a dreptul provocator și criminal. Pedepsele care s-au aplicat oamenilor au variat între 5 și 25 de ani muncă grea și închisoare silnică.

În acest timp securitatea și organele speciale de anchetă ale Ministerului de Interne erau angajate cu montarea unui alt proces care avea să imprime o dată mai mult, și definitiv, caracterul silnic, antiuman, criminal, al regimului comunist din România. Procesul a avut loc la Pitești, în incinta penitenciarului, între 8 octombrie și 26 noiembrie 1954. Procesul este cunoscut în istoria represiunilor organizate din România sub

denumirea de «Procesul studenților din Pitești», numirea localității determinînd locul înfăptuirii crimelor instigate cu satanică ingeniozitate de agenții partidului și ai guvernului. Din toate închisorile și lagărele țării se ridicau oameni pentru anchete, se turburau spiritele, se creau psihoze patologice și spaime care au dus pînă la înnebunirea unor deținuți, în unele cazuri. Atîta timp cît au mai ținut lucrările Canalului, pînă în vara anului 1953, viața noastră stătea permanent sub sabia lui Damocles. Nimeni nu era sigur că a doua zi se va mai scula de pe același prici pe care s-a culcat în ajun, sau că nu va fi luat peste noapte cu mîinile în lanțuri și transportat în cine știe ce celulă a vreunei securități, sau dacă nu puteai fi chiar ucis pe vreun șantier, ca din întîmplare, depășind o linie de securitate de care nu știai ori cine știe cum.

Moartea lui Stalin la 5 martie 1953 a adus o turnură radicală în comportamentul administrației cu noi, lucru care, în primele luni, s-a explicat prin confuzia lăuntrică provocată de acest eveniment și de lipsa nemijlocită a patronajului Moscovei. Mai tîrziu, după cîștigarea unei noi orientări lăuntrice, Gh. Gheorghiu-Dej și-a recîștigat poziția de plutire necesară menținerii teroarei la aceeași tensiune anterioară. Urmînd exemplul noii conduceri din Kremlin, acesta a hotărît să lichideze pe așa considerații deviaționiști ai partidului, împușcîndu-l în aprilie 1954 pe Lucrețiu Pătrășcanu, care zăcea în temniță de peste patru ani, cu sentința capitală după cap. Cu Lucrețiu Pătrășcanu au mai fost executați încă o seamă de comuniști închiși. Nu rămînea nici o îndoială să se presupună că Gheorghe Gheorghiu-Dej vroia să curețe tot ce ar fi fost în stare să-i amenințe tronul, dacă vreunul rămînea în rezervă, adică în viață.

Canalul Dunărea-Marea Neagră încetînd să mai formeze obiectivul de realizări viitoare în al doilea plan cincinal, Gh. Gheorghiu-Dej a fost obligat de opinia internațională și spiritul de revoltă care mocnea în țară să arunce praf în ochii lumii, regizînd, în acest scop, două simulacre cu caracter juridic, susceptibile, în credința lui, de a abate atenția publică de la crimele înfăptuite de regim la Canal și tot dezastrul economic care greva puținele resurse ale țării. De aceea organele superioare de securitate au întocmit dosare penale împotriva ofițerilor politici de la Canal, în fruntea listei figurînd colonelul Augustin Albon și colegul său Cosmici. Acest proces s-a judecat în toamna anului 1954. Al doilea act «vindicativ» al partidului, chipurile, întreprins de Gh. Gheor-

ghiu-Dej pentru a da satisfacții robilor țării, a fost procesul montat împotriva unor ofițeri din sistemul interior de penitenciar, organe ale securității și medici de închisoare, cunoscut sub numirea lotului MAI, care s-a judecat în aceeași toamnă a anului 1954. Șeful acestui lot a fost generalul Dulgheru, un ovreiaș sadic care s-a ridicat foarte sus pe scara crimelor naționale. Acest general a fost șeful brigăzilor de anchetă mobilă din MAI (Ministerul Afacerilor Interne). În acest lot au mai figurat dr. Ioan Bărbosu, fostul medic al închisorii Gherla, apoi toți ofițerii politici care au condus reeducarea în mod criminal în rîndurile studenților și elevilor, la Pitești, Gherla, Tîrgșor și aiurea.

Cu toate că pedepsele care s-au dat în aceste procese au fost pînă la 25 de ani muncă silnică, ele nu au putut spăla sîngele care a curs șuvoaie în închisorile și pe șantierele morții din țară, la Canal sau în altă parte. Dulgheru și Albon au luat pedepsele maxime. Acel sînge care a udat țărîna sfîntă a Patriei române va rămîne pară de durere și revoltă pe fața întregului nostru neam, pînă în clipa în care crimele nu vor fi pedepsite, nu însă de aceia care le-au patronat și apoi s-au spălat de ele pe mîini ca Pilat din Pont, ci de aceia care și-au vărsat sîngele lor acolo, de familiile lor și de sfinții martiri care au pătimit pentru adeverirea credinței noastre strămoșești într-o țară liberă și independentă.

23. Moartea tiranului

Obișnuiam să-l văd uneori pe avocatul și ziaristul Gheorghe Spiru de la grajduri. Cu toate că între noi era o diferență apreciabilă de vîrstă, acest lucru nu ne-a împiedicat să devenim buni prieteni. Este adevărat că apropierea noastră s-a produs prin intermediul lui Ioan Pasca, omul care avea în seama sa sacaua de vidanjare a lagărului și, în plus, unele treburi gospodărești de la grajduri. Gheorghe Spiru profesase avocatura la Iași și, în același timp, contribuise cu articole ocazionale la presa locală. Era un om de statură mijlocie, avea un «caballus» la un picior, ceea ce îi umbrea întreaga ființă cu o tristețe adîncă. În ochii lui, însă, mijea permanent o șotie proprie. Ochii lui albaștri parcă se dilatau deodată, ca

niște ovale de cer răsfrînte în ape limpezi, ori de cîte ori avea un motiv să se bucure de o veste bună sau să-ți împărtășească el vreun zvon.

S-a întîmplat să-l văd de data aceasta într-o duminecă după ce ni s-a servit masa de prînz. Venisem să întîlnesc rudenia mea mai îndepărtată, pe Ioan Pașca, vidanjorul titular al sacalei trase de căluțul roib. Ioan Pașca, în afară de slujba detestabilă pe care o presta, mai avea în grija sa cîțiva porci ai popotei ofițerilor, în vreme ce Gheorghe Spiru era un fel de intendent al celor trei cai ai lagărului și avea în grija lui furajarea tuturor animalelor. Într-un anumit fel, amîndoi acești oameni erau într-un contact foarte strîns de activitate și de colaborare, de unde a urmat că aceștia au reușit să procure, în anumite cazuri, făină de mălai sau cojî de pîine, precum și alte alimente furajere, pentru alimentarea unor oameni slăbiți. În aceste cazuri, custozii respectivi sustrăgeau alimente din tainul alocat porcilor și cailor care, orice s-ar spune, se bucurau de condiții de viață cu mult mai bune decît deținuții. Cum am mai amintit undeva, Ioan Pașca și Gheorghe Spiru erau inapți pentru altfel de munci decît acestea de interior.

— Mă gîndesc că de data aceasta ai să mă consideri superstițios, îmi zise avocatul moldovean, ridicînd spre mine o sprînceană ca o aripă de vrabie. Dar pentru că te știu că crezi în stafii, nu mă feresc să mă dedic și eu științelor oculte. Știi că aveam în grijă trei pui de vulpe care au fost aflați pe șantier la Mustața. Comandantul și Ghinea mi i-au dat în grijă, să-i hrănesc și să-i păzesc. Îi știi, doar, că acum două sau trei săptămîni cînd ai venit să-i vezi erau toți cu mine. Acum nu mai trăiește decît unul dintre ei. Uite-l !

Lîngă picioarele scunde ale avocatului se învîrtea un cățeluș jigărit, cu ochii galbeni ca două boabe de porumb, lăcrimos, suferind, cu părul ușor roșcat, zbîrlit și cu coada lungă, umedă și murdară, trăgînd-o după el. Mi-am dat seama imediat că animalul era bolnav de stomac.

— Moartea rapidă a celorlalți doi pui, continuă avocatul, la interval de două-trei zile și, curios, a celor mai zdraveni dintre ei, îmi aduce aminte de poveștile țăranilor noștri moldoveni. Se spune că atunci cînd vine vulpea în ogradă și piere în curtea gospodarului, acesta trebuie să se aștepte la mari schimbări și fără de zăbavă. Ba unii mai spuneau că era cazul ca gospodarul să se gîndească și la testament.

Această conversație am avut-o cu Gheorghe Spiru în jurul datei de 1 martie 1953.

În fiecare an, în respectul unei deprinderi între frați și în familie, fiecare dintre noi ne alegeam o «babă» dintre cele șapte Dochii, care corespundeau cu primele zile ale lunii Mărțișor. Neschimbat mi-am ales și îmi aleg «baba a cincea».

In anul acela «baba» mea s-a întîmplat să fie o babă caldă, senină, liniștită, o zi de joi, prevestitoare de bine încă de dimineață, a mersului vieții cum va fi peste întreg anul, conform folclorului.

Într-adevăr, în anul acela baba mea mi-a adus cea mai extraordinară veste bună, cu toate că aceasta nu a însemnat și beneficierea de un an bun pentru mine.

Lucrasem pe șantier, la Addis Abeba și reușisem, în dimineața acelei zile, să-mi cimentez o piesă din Fîntîna Dragonului care era aproape terminată dar, cînd s-o finisez, cedase pe linia unei fisuri ascunse, căzînd o buză a ei, devenind literalmente inutilizabilă dacă nu aș fi reușit să o prind laolaltă. Mă aflam seara în dormitorul barăcii, după stingere, gata să aținesc. M-am simțit deodată atins de cineva pe umăr, care intenționa să mă trezească. Am deschis ochii și am văzut lîngă mine pe unul dintre țăranii cu care făcusem aproape în întregime Canalul, în aceeași brigadă, pînă la data cînd am fost transferat la pietrari.

— Nu vă supărați, domnule doctor, îmi zise cu voce scăzută Teofil Pop, blîndul țăran din Zalha Someșului. Vă aduc o veste mare. A sosit adineaori schimbul doi și m-am întîlnit cu prietenul dumneavoastră, maiorul. M-a rugat să mă stretor pînă aici și să vă spun că a murit Stalin.

Ceea ce auzeam mi se părea imposibil. Nu că Stalin ar fi fost nemuritor, dar că aș fi ajuns la sfîrșitul unei epoci, deodată, peste noapte, aceasta era, într-adevăr de necrezut.

Am sărit din așternut, l-am privit drept în ochi pe Teofil și l-am întrebat cu vocea tremurîndă de emoție :

— Ți-a spus chiar maiorul vestea ? Ești sigur că l-ai înțeles bine ?

— Absolut, atestă cu voce moale și ochii zîmbitori Teofil, oarecum fericit, mișcat că-mi producea o bucurie. Era și inginerul lîngă el, mai adăugă Teofil. Nu am putut sta cu ei de vorbă prea mult, doar cîteva minute, deoarece a intrat Chirion în dormitor însoțit de încă doi ofițeri și de primbrigadierul Gujbă. Abia m-am furișat pînă aici. Pe platou au apărut o mulțime de milițieni.

Eram sigur de cîteva lucruri : seriozitatea sursei de informație și cinstea nelimitată a acestui țăran și a fratelui său Vasile care, în cîteva împrejurări extrem de grele din viața mea la Canal, aș putea spune că mi-au salvat existența din calea prăbușirii biologice. Tot așa la Aiud, cu zece ani în urmă, după ce am ieșit de la Zarca, atrofiat în ultimul grad, tot doi frați, Ioan și Nicolae Grecu, țărani de la poalele Parîngului, m-au ajutat să mă refac în fabrică, rupînd mîncare din propria lor rație, sau adunînd de la alții ceea ce puteau, numai să mă poată întrema.

Intrarea lui Teofil Pop în dormitor a fost observată de mai mulți deținuți care nu apucaseră să adoarmă. Fără nici o ezitare, le-am împărtășit vestea nemaipomenită. În cîteva minute amîndouă dormitoarele din baraca pietrarilor erau treze și toată lumea comenta cu mare însuflețire moartea tiranului. Parcă nu erau aceștia nenorociții extenuați de acum cîteva ore care abia își tîrîseră trupurile în dormitor și de abia se așezaseră pe priciuri, după sunarea stingerii, că adormiseră ca bușteni.

— A fost o moarte naturală sau un asasinat ?, era întrebarea care se punea de către cei mai mulți.

Desigur, diferența naturii morții avea o însemnătate colosală pentru noi, în conjunctura specială în care ne aflam și, în funcțiune de aceasta, ne puteam clădi speranța viitoare.

— Dacă a fost împușcat, spunea un avocat, Rusia comunistă va schimba macazul politic. Rușii și națiunile înrobite ei s-au săturat de dictatură și doresc democrația, care a devenit un imperativ al secolului. A fost la mijloc mîna Occidentului.

— Dacă a murit de moarte bună, comenta altul de pe un prici, politica Rusiei despotice nu se va schimba prea mult. Stalin s-a îngrijit din timp să aibă înlocuitori loiali ideilor lui și nu prea văd vreo schimbare substanțială, care să fie în profitul nostru sau al lumii întregi.

— Dacă Stalin a murit cu adevărat, cu el s-a încheiat și un capitol al istoriei Rusiei, zise Șamanul, intuind esența evenimentului. În nici un caz ceea ce a fost nu va mai putea fi. Nimeni în istorie nu poate juca rolul fidel al altuia, încheie el o meditație, pe care de multe ori mi-a dezvoltat-o în lungile ore de discuții din jurul butucului de cioplit piatră.

Plantonul a intrat grăbit în dormitor să ne avertizeze că era timpul să ne liniștim imediat.

— Se văd patrule dese de milițieni pe platou și printre bараci. Am văzut ofițeri de securitate intrînd de-a rîndul prin bараci. Chiar acum sunt în vecini, la mecanici.

Ne-am vîrît sub pături chiar în clipa cînd intrau în dormitorul nostru comandantul lagărului Lazăr împreună cu doi ofițeri din batalionul de gardă. Plantonul s-a conformat întocmai consemnului pe care îl aveam, dînd raportul regulamentar :

— Să trăiți, domnule comandant, dormitorul de pietrari M-2 cu 112 oameni, toți prezenți, în odihna de noapte.

Ofițerii au trecut cu atenție printre priciuri. La ieșire din dormitor, unul dintre ofițeri a vorbit plantonului care stătea cu capul descoperit :

— Consemn special pentru noapte, planton. Sub nici un motiv, nici un om nu va ieși din dormitor, pînă în clipa cînd se va da deșteptarea. Pentru necesități se va folosi spălătorul pe care îl veți curăți dimineață. S-a înțeles, planton ?

— Să trăiți, domnule căpitan, am înțeles ordinul dumneavoastră care se va executa întocmai, zise plantonul milităreste.

De sub pături oamenii răsuflau satisfăcuți. Zvonul prinsese contururi precise.

— A crăpat Stalin !

Inspecția ciudată din noapte și măsurile de securitate instaurate păreau să confirme autenticitatea faptului.

* * *

Cînd ne-am reîntîlnit pe platou a doua dimineață, pentru ieșirea pe șantiere, ne-am dat seama că toată lumea avea cunoștință de moartea lui Stalin și că, ceva mai mult, peste noapte se petrecuse o schimbare generală a psihologiei oamenilor. În același timp, administrația a reacționat prompt, cu măsuri speciale de securitate, pentru prevenirea oricărei eventuale surprize din partea oamenilor. Numărarea deținuților pe brigăzi s-a făcut de data aceasta de către un milițian și brigadieri, spre deosebire de alte dăți cînd treaba aceasta o făcea fie numai brigadierul, fie numai pontatorul. Apoi, în fața porții, am observat o afluență extraordinară de soldați din securitate. Pînă cu o zi înainte, pe același loc se vedeau numai plutoanele de gardă, din care se desprindeau grupele de soldați afectate pazei corespunzătoare fiecărui detașament de lucru. De data aceasta, după ce au început să iasă oamenii

pe poartă, am constatat că din corpul compact al soldaților masați în jurul barăcilor militare, nimeni nu ieșea pentru a păși în cordon ordonat, care urma să însoțească oamenii în marș spre șantierele respective. Dar, îndată ce coloanele de deținuți se îndepărtau de lagăr, se desprindea cîte un pluton de soldați, înarmați ca de campanie, și se ținea de coloană, la o anumită distanță.

În acea dimineață nu am avut posibilitatea să ne mișcăm, ca de obicei, printre brigăzi, după vești sau informații. Dar, din privirile tuturor oamenilor se desprindea certitudinea cunoașterii evenimentului.

Un zvon, totuși, a răzbit pînă la noi.

— Cîțiva oameni de la mecanici și concasoare sunt la carceră, în lanțuri.

Printre aceștia se aflau și sursele noastre de informație din ajun, prietenii de la care Teofil Pop ne-a adus vestea, oameni de la care alții și alții au aflat, pe o cale sau alta, în tot timpul nopții, pieirea țarului roșu din Kremlin. Îmi părea rău de amicul meu, maiorul I. Vasiliu, care era bolnav la acea dată.

Stalin a decedat într-o zi de joi, așa cum am mai menționat. Dumineca era al doilea vorbitor lunar al persoanelor ale căror nume de familie purtau inițialele alfabetice de la F la M. Uneori, se acordau vorbitoare excepționale, nerespectîndu-se ordinele stabilite, mai ales cînd era vorba de brigadieri, pontatori, șefi de șantier ori de deținuți din biroul tehnic și de alți favorizați.

Se pare că securitatea Canalului dăduse dispoziții severe comandanților lagărelor, în scopul de a se asigura menținerea disciplinei maxime în interiorul sîrmelor și pe șantiere. Pentru perioada care a urmat morții lui Stalin, măsurile de pază trebuiau să fie, prin urmare, cît mai intense și eficiente. Ziua de vorbitor era o zi grea pentru securitatea lagărului, chiar cînd era o zi obișnuită, dar de data aceasta contactul oamenilor cu familiile prezenta o problemă foarte delicată. Vorbitorul nu putuse fi evitat, deoarece persoanele programate să vină pentru ziua respectivă, ori plecaseră de acasă, ori erau pregătite de plecare spre Canal, iar oprirea lor să se deplaseze spre Dobrogea nu mai era posibilă. Deci, interzicerea vorbitorului la fața locului era o măsură care putea naște serioase turburări.

Pentru a preîntîmpina orice complicație, cel mai bun mijloc pe care îl avea la îndemînă Ministerul de Interne era

de a ține toate lagărele de deținuți sub presiunea muncii și extenuării. Din această cauză, în acea duminică, toată lumea am fost scoasă la muncă cu excepția plantoanelor și a schimbului de noapte.

Cu toate acestea, oamenii păreau mai îndrăzneți ca oricînd. Fără nici o excepție, toți ridicau capetele din piept, toți priveau înainte cu mai multă certitudine spre o zi viitoare, în ochii fiecăruia strălucea ca un luceafăr o speranță nouă bine conturată.

Eram adunați de patru-cinci ori pe zi pentru numărătoare. Cînd ajungeam la locul indicat operațiunii, fie un milițian, fie un șef de gardă ne imputa sălbatec că veniserăm prea încet, că eram leneși etc., și eram împrăștiați de cîteva ori, ca să ne strîngem mai energic. Mizeria era evidentă și nu era numai plicticoasă, dar de-a dreptul oribilă. Miliționii împînziseră toate punctele de lucru, iar brigadierii nu încetau să ne silească la muncă, înjurîndu-ne, țipînd la noi sau chiar lovindu-ne cu cîte o coadă de sapă sau lopată.

Oamenii însă, acei minunați oameni în care batea inima țării dîrze, dar înșfăcerate acum, acei oameni care au fost înșelați de politicienii unei lumi venale, au părăsit deodată orice ambiții și au nesocotit orice îndemnuri la muncă, chiar dacă erau silnice, considerînd că nimic nu mai avea nici o valoare de acum înainte, în fața alternativei care s-a născut, alternativă care mijea ca un orizont nou, salvator.

— Mai las-o, domnule brigadier, îi strigă odată un țăran brigadierului nostru. Nu vezi că ai pierdut partida? Doar nu ai albeață pe ochi? Ori te simți mai tare ca Stalin? Și el și-a dat ortul dracului!

Ne întorceam în acea duminecă de la Mustața. De o parte și de alta a drumului am văzut lume neasemuit de multă. Era sigur că printre aceștia se aflau și oameni care nu aveau programat vorbitorul pentru această zi. Dar toți nădăjduiau să poată să vorbească celor pentru care au venit, să le spună o vorbă, să plece cu o nădejde.

De fapt, încă în timpul zilei, am observat că mai mult ca altă dată, grupuri numeroase, căruțe închiriate, mașini din oraș etc curgeau valuri-valuri spre lagăr.

Cordonul de pază care ne escorta era dublat de data aceasta. În ciuda acestui fapt, cînd coloana noastră enormă a intrat printre vizitatorii numeroși aliniați de o parte și de alta

a drumeagului, am putut observa cutezanța neînchipuită a acestora, care se manifesta, fie prin semne și gesturi repetate de încurajare, ridicîndu-se mîinile și indicîndu-ni-se stația CFR din Valea Neagră, fie, în multe cazuri, prin apropierea și chiar pătrunderea cordonului soldaților, de amenințările cărora aceștia nu mai țineau seama.

— S-a dus vremea voastră, țipă o țărancă trupeșă din Maramureș, în clipa cînd țîșni în interiorul cordonului, ca să-și îmbrățișeze fiul, un student arestat cu cinci ani în urmă.

La un moment dat, mi s-a părut că garda a pierdut controlul asupra presiunii tot mai mari a vizitatorilor de pe margini, care se încurajau unii pe alții și amenințau să intre printre noi, în interiorul cordonului. În clipa aceea însă, am zărit că de la lagăr a pornit o șarjă de călăreți, soldați din batalionul de securitate, care s-a desprins din goana cailor pe două linii, încadrînd coloana de deținuți și silind civilii să se îndepărteze în vraiște, de teamă să nu fie călcați de cai. Galopul cailor a ținut neîntrerupt în jurul nostru, pînă în momentul cînd ultima brigadă a intrat pe poarta lagărului.

În acea duminică, pentru prima oară în viața de pușcărias, cînd am pășit în lagăr, la reintoarcere, fiecare dintre noi era pătruns de un alt sentiment decît avuseserăm pînă aici. În sufletul fiecăruia dintre noi se consolidase instantaneu încrederea mare și înfiorătoare, că noi reprezentam ceva pentru regim, că eram o forță în ochii lui odioși, că prezența noastră în sistemul politic draconic al comunismului internațional era o problemă care nu putea fi nesocotită, cu toate că eram umiliți și secătuiți de puteri fizice, că supraviețuirea noastră era imperios necesară pentru viitorul poporului român, al cărui coeficient de rezistență era exprimat prin numărul nostru covîrșitor.

Sub cea mai grea pază și luîndu-se toate mijloacele posibile de siguranță dictate de împrejurarea respectivă, tuturor acelora care au avut pe cineva la vorbitor în acea duminecă, li s-a acordat privilegiul de a-i vedea, fără nici o discriminare de alfabet, de normă, de periculozitate, de penalitate etc. Un duh nou a intrat între noi cu această ocazie. Acesta a fost, însă, ultimul vorbitor al deținuților la Peninsula. Familiile deținuților au fost informate de agenții securității că, pentru un timp, vorbitoarele, pachetele și corespondența cu cei închiși vor fi suspendate. Reluarea contactului cu aceștia va fi făcută cunoscută fiecărei familii în parte, cînd va fi cazul.

La cîteva zile după moartea lui I. V. Stalin mă aflam, ca de obicei în fiecare zi de lucru, la Mustața. Era spre prînz cînd am auzit, deodată, sunînd clopotele din Valea Neagră, apoi izbucnind ca un torent ascuțit de sunete toate sirenele locomotivelor și utilajelor de pe șantier înzestrate cu semnalizări de acest fel, precum pătrundeau pînă la noi, din depărtare, mugetele prelungi ale vapoarelor și urletele de alarmă ale fabricilor și uzinelor din Ovidiu. Trenurile care se aflau în mișcare pe rețeaua ferată din perimetrul șantierului nostru s-au oprit, personalul de deservire — mecanici, fochiști, frînari — a coborît în grabă de-a lungul terasamentului și au rămas înmărmuriți, în poziție de drepți, cu capetele descoperite, cîteva minute.

Din cele ce citiserăm în presa care ne parvenise, aceasta era ziua în care urma să se depună în zidul Kremlinului asasinul a zeci de milioane de țărani și culaci ruși, a miilor de ofițeri uciși la Katyn în Polonia, a zecilor de mii de români deportați de-a lungul și de-a latul imperiului sovietic, acel brigand faimos pentru care sute de mii de români fuseseră înrobiți la Canal și zăceau în beznele închisorilor țării rănită de moarte, Iosif Stalin.

Noi nu aveam nici o dispoziție specială de a participa într-o formă oarecare la solemnitatea momentului. Cei mai mulți dintre deținuți nici nu erau informați de semnificația zgomotelor din văzduh. Unora li s-a părut de-a dreptul straniu să vadă gesturile și atitudinea civililor, a soldaților și a ofițerilor din gardă, care parcă fuseseră electrocutați din clipa cînd auziseră primele semnale de anunțare a reculegerii. Cu toate acestea, în acele clipe, nu a fost un singur deținut pe întinderea Mustății și, cu siguranță, și de-a lungul Canalului, care să nu se oprească din lucru, să nu-și pună mîinile în șold și să respire ușurat că, în sfîrșit, unul dintre zbirii secolului al 20-lea părăsea scena tragică a lumii, pe care o inundase cu valuri de sînge de nenumărate ori.

Moș Vasile Năsui, un țăran gîrbovit din Maramureș, al cărui bordei se afla în apropierea șopronului meu, se nimerise să fie chiar atunci în fața butucului meu de cioplit piatră, pe care îl scoseserăm de sub acoperiș. Omul își aruncă bolovanul pe care îl adusese în spinare, își trase în sus izmenele care erau pe cale să-i alunece mai jos de mijloc din cauza efortului, și deschizîndu-și larg gura, ca un pește ajuns pe mal, și-a în-

creţit şi mai mult fruntea care îi era şi aşa destul de creaţă de necazurile vieţii şi ţipă deodată ca un isteric :

— L-a luat pămîntul pe tătucul, să aibă dracul parte de sufletul lui blestemat !

În momentul care se părea a fi de atingere a punctului de paroxism al solemnităţii declarată pentru reculegerea publică, pe întreaga ţară, de către Gh. Gheorghiu-Dej, care era unul dintre legatarii legitimi ai despotismului, ca la o comandă telepatică, sub impulsul aceleiaşi simţiri generale care, ne închipuiam noi, era şi a întregii ţări, s-au înălţat spre cer mii de bonete ale deţinuţilor şi un chiot sfîşietor de bucurie a ţîşnit ca un torent spre slăvi :

— A murit tătucul, lua-l-ar dracul !

Apoi oamenii s-au întors unii spre alţii şi feţele lor se înseninaseră deodată, părînd de nerecunoscut. Cu toţii vorbeau despre viitor, şi în fiecare dintre ei ardeau patimi despre care oamenii credeau că au murit în sufletele lor. În faţă mai era un viitor, viaţa mai era încă posibilă.

Nimeni dintre agenţii autorităţii securităţii nu a avut inspiraţia şi nici puterea necesară să oprească această explozie cutremurătoare de bucurie care, pentru cîteva clipe, ne-a unit pe toţi în chip miraculos, mai mult ca oricînd pînă aici în decursul detenţiunii, sudîndu-ne într-un singur corp întocmai ca atunci cînd ne aflam afară dintre sîrme şi fiecare, pe calea lui şi după priceperea proprie, încerca să stăvilească cuceririle hidrei roşii care se întinsese şi se întindea ca un cancer în ţară.

Afară, în acea zi, miile de preoţi, de toate riturile, erau obligaţi de partid să slujească prohoduri la altare, sub dangătele clopotelor pe care ţîrcovnicii le trăgeau în silă de funii, cerînd îndurarea lui Dumnezeu pentru iertarea păcatelor aceluia care fusese odată student teolog, ca să devină apoi preot al morţii a milioane de oameni nevinovaţi, pentru care, însă, nu a sunat nici cel puţin o talangă.

* * *

Între tinerii studenţi şi elevi de la Peninsula era şi Petre Rebreanu de la Universitatea Daciei Superioare, Cluj. Acesta făcea parte din grupul cunoscut al «clujenilor» şi, într-un anumit sens, Petre Rebreanu apărea ca un fel de lider al tineretului pe întreg lagărul, cu excepţia brigăzilor de studenţi şi elevi, care nu aveau comunicaţie frecventă cu noi. Nu era

numai prestigiul unchiului său, de altfel greu la cumpănă și prestigios, marele scriitor Liviu Rebreanu, care a contribuit la impunerea sa între ceilalți tineri, dar, în mare măsură, calitățile sale fizice și psihice admirabile îl făceau remarcabil și agreabil. Ochii lui verzi ca peruzeaua și fața puțintel mată, creolată chiar, fruntea înaltă și dantura perfectă, albă, sănătoasă ca de animal sălbatec, volubilitatea și căldura sa sufletească, care era aproape palpabilă, cu o sensibilă notă de maturitate care îi stătea bine, a făcut din Petrică Rebreanu un fel de vedetă a lagărului. Cu toate că nu publicase nimic pînă la acea dată — el mărturisind că abordase ispita scrisului —, s-a arătat interesat de problemele literare, filozofice și de artă, și de aceea ne vizita foarte des cercul nostru, căutîndu-ne, fie la dormitorul pietrarilor, fie la locul nostru de muncă, Addis Abeba, cînd se întîmpla să lucreze la Mustața.

În primăvara anului 1953 fusese transferat cu brigada lui de administrativi, unde ajunsese după expirarea pedepsei, pe șantierul Tașaul. Spre a ajunge acolo, deținuții erau îmbarcați în vagoane de marfă la stația CFR Valea Neagră ori, uneori, erau luați de la poarta lagărului cu camioanele.

Comandantul lagărului, locotenentul-major Lazăr, avea două fete, dintre care cea mai mare terminase liceul, fiind bacalaureată și, neurmînd alt curs superior, se angajase într-un serviciu administrativ la Canal, lucrînd chiar în comuna Tașaul. Locuind cu părinții într-o baracă din grupul acelora care serveau cantonării personalului administrativ și militar al lagărului, domnișoara Lazăr obișnuia să ia același tren cu care călătoreau deținuții dimineața și seara, dus și întors de la Tașaul. Bineînțeles, civilii aveau cîteva vagoane de pasageri, spre deosebire de deținuți care erau transportați în vagoane de marfă, închise sau deschise.

O anumită idilă s-a înfiripat în timp între Petrică Rebreanu și domnișoara Lazăr, care reușeau să se vadă la îmbarcare dimineața sau la reîntoarcere seara. Nu era exclus ca tînerii să se fi cunoscut încă de afară, Petre Rebreanu fiind din județul Someș, iar comandantul lagărului, Lazăr, a fost directorul închisorii Gherla, din același județ. Soldații din gardă, cunoscînd că fata era fiica comandantului, aveau o anumită îngăduință față de ea, permițîndu-i să discute cu deținutul, considerînd aceasta ca o extravaganță a tinereții, deplin justificată unei fete tinere și simpatice care se dorea adulată de oricine. În cazul de față, însă, două suflete îngrădite de situații deosebite vibrau în preludiul unei romanțe al cărei

sfîrșit nu se putea prevedea, ca în lumea antică sau într-un roman sau teatru cu temă.

La două sau trei săptămîni după moartea lui Stalin, a răzbit deodată un zvon tulburător în lumea lagărului :

— Se va închide Canalul !

Pînă la urmă, sursa acestei știri a fost atribuită lui Petrică Rebreanu care, se afirma, a avut știrea de la fiica comandantului. Nu s-a putut aprecia cît credit se putea investi în această svonire dar, la cîteva săptămîni, s-au petrecut cîteva fapte care păreau să confirme implicația lui Rebreanu în această istorie. Întîi, brigada în care lucra Petre Rebreanu a fost schimbată și trimisă să muncească pe un alt șantier de construcții, apoi Petre Rebreanu a fost transferat la un alt lagăr și, la scurt timp, comandantul Lazăr a fost înlocuit în funcțiune cu căpitanul Cornățeanu, un om șters, gîngav, executant ireproșabil al ordinelor superiorilor.

Era plină vară, caldă, toridă și ucigătoare, dar Canalul tot nu se închidea. O anumită teroare interioară a început din nou să se simtă din ce în ce mai intens în lagăr. Locotenentul politic, Chirion, a fost dublat cu un alt locotenent politic, Sălăjan, un om aparent mai stilat și mai educat. În fiecare zi, la reîntoarcerea de pe șantiere ni se făcea percheziție pînă la piele. În afară de aceste mizerii zilnice, ni se făcea săptămînal o percheziție, ziua sau noaptea, la baracă, scormonindu-se de fiecare dată și în saltelele cu paie care se prefăcuseră în pleavă și praf.

Canalul începuse să devină odios nu numai pe șantiere, dar și în interiorul lagărului. Toată lumea dintre sîrme nădăjduia o salvare, dar nu putea bănui de unde ar putea veni. Ne-am trezit din nou într-un fel de vid.

IV. A doua cădere a îngerilor

1. S-au închis porțile

A doua parte a lunii martie a fost extrem de rece. Oamenii lucrau fără nici o convingere de acum, eliminînd complet alternativa sugerată de administrație, după care eliberarea mai grabnică sau îmbunătățirea condițiilor de viață în lagăr ar mai depinde de realizarea normelor stabilite.

— Mai dă și dumneata cu tîrnăcopul că noi am dat destul, se auzeau tot mai des voci de oameni mînioși care nu mai puteau îndura silnicia brigadierilor.

— Și așa mă voi elibera, chiar dacă nu vrei dumneata, întorceau alții vorba milițienilor de pe șantiere, cînd aceștia încercau să intensifice cadența forțată a producției.

Seară de seară, cele douăzeci de carcere erau ticsite de oameni. Cu toate că o carceră era construită pentru o singură persoană, dacă se nimereau doi oameni mai scunzi, erau vîriți amîndoi într-o singură carceră de dimensiunea unui coșciug așezat în cap. Unele carcere erau complet separate, adică nu aveau vreun perete comun cu o alta. Acestea, de regulă, se aflau dimineața culcate cu fața în jos pe pămînt, iar omul dormea lungit în ea. Administrația a luat curînd măsuri ca toate carcerele să fie prinse cu scoabe de peretele magaziei din spate, iar ca oamenii să nu se mai poată rezema de pereți, spre a moțăi pe picioare, au fost bătute cuie din afară spre interior, pedepsitul fiind silit să stea numai și numai în picioare, în propriul lui suport.

Cu toate percheziţiile făcute, în lagăr continuau să intre ziare şi, se părea, chiar mai multe decît înainte. Oamenii erau din ce în ce mai interesaţi de mersul evenimentelor externe şi mizeriile la care erau supuşi nu mai erau considerate în lumina tragică de pînă aici.

— Cînd Dumnezeu plănuieşte să-şi piardă duşmanii, întîi le ia mintile, îşi ziceau oamenii între ei, în vreme ce trăgeau cu ochiul spre brigadierul sau agentul de securitate care se nimerea să fie în apropiere, după caz.

Un curent spiritual sănătos, masiv, robust, un optimism general unduia ca un val enorm în lagăr, şi nimeni şi nimic nu ne putea face să credem că eliberarea noastră nu era iminentă.

— A căzut o cărămidă de la temelia iadului, şi încă chiar cea de la corn, şi de acum nu poate urma decît prăvălirea întregului imperiu al lui Gog, zicea un sectar, pînă mai aici, muncitor zelos, referindu-se la moartea lui Stalin, tartorul secolului. (Occidentul i-a simţit puterea pe care i-a dat-o.)

Administraţia era pusă într-o postură dificilă : randamentul era cît se poate de scăzut, în vreme ce, pe de altă parte, îndîrjirea oamenilor părea tot mai ameninţătoare. La unele lagăre cîţiva şoferi deţinuţi au ieşit prin împrejmuirea de sîrmă ghimpată cu camioanele cu care lucrau, încercînd evadarea. Un grup de deţinuţi de drept comun de la Poarta Albă, unii dintre acei deţinuţi care aveau o pază mai uşoară, au evadat ziua în amiaza mare, doi dintre ei căzînd, din nenorocire, împuşcaţi. Un fior de anarhie şi revoltă începea să se înfiripeze în sînul unităţilor de deţinuţi, motiv care a justificat securitatea Canalului să ia măsuri preventive serioase şi fără de întîrziere.

Prima zăgăzuire a unor libertăţi acordate la Peninsula s-a observat în ziua cînd s-a ridicat privilegiul special acordat unor, aproximativ, 25 de deţinuţi care se bucurau de ieşirea fără gardă din lagăr şi reîntoarcerea de la şantier neescortaţi de nimeni din partea securităţii. Beneficiarii erau cîţiva ingineri, cîţiva normatori de la biroul tehnic şi cîţiva brigadieri, inclusiv toţi prim-brigadierii.

La scurt timp au început, apoi, să fie oprite în lagăr unele brigăzi de la săpături, apoi de la concasoare şi de la construcţii. Oamenii care erau opriţi spuneau că nu ştiau nimic din ajun, că a doua zi nu vor mai ieşi pe şantier, deoarece lăsau lucrurile în mod obişnuit, ca şi cînd a doua zi ar fi urmat să continue munca de unde a fost lăsată.

A fost desființat schimbul de noapte, cîndva pe la sfîrșitul lunii mai. Pînă la 10 iulie nu mai lucra pe raza Peninsulei decît schimbul I, care a început să lucreze cîte 12 ore, în loc de 8 ore de muncă pe zi, ca pînă aici. Oarecum jumătate dintre orele de muncă ale schimbului II erau muncite de primul schimb, și dacă se are în vedere că unele brigăzi din schimbul II au fost puse în schimbul I, producția nu a suferit nici o scădere.

Mă aflam într-o dimineață, în brigada mea, așteptînd să ne vină rîndul să ne îndreptăm spre poartă. Am observat că la brigada vecină au apărut cîteva fețe noi, complet necunoscute lagărului.

La un moment dat l-am văzut pe moș Pamfil Ranta, un țăran vrednic din părțile muntoase ale Hunedoarei, repezindu-se din grupa lui spre un om extrem de robust, cu fața roșcovană și o mustață întoarsă cu sfîrcurile în sus, care stătea țeapăn ca o statuie în brigada vecină, unul dintre străinii apăruți peste noapte. Moș Ranta a strîns mîna cu efuziune omului pe care îl recunoscuse, a schimbat cu el cîteva cuvinte și s-a înapoiat la locul său din brigada noastră chiar în clipa cînd ni s-a ordonat să pornim.

Seara moș Ranta a avut o întrevedere mai îndelungată cu noul sosit, de la care a aflat ultimele noutăți ale unui martor ocular a ceea ce se întîmpla afară, de unde fusese proaspăt arestat.

— E un momîrlan, ne-a spus mai tîrziu moș Ranta, vorbind despre noul venit. A fost arestat în piață, la Hațeg, chiar în ziua cînd a pierit Stalin. Se afla acolo cu ceva vînzări. Cînd a auzit vestea morții lui Stalin, a ridicat o coșarcă plină de ouă pînă sus, deasupra capului lui, și apoi le-a azvîrlit pe toate într-o parte, spărgîndu-le, făcîndu-le papară pe jos și pe capetele oamenilor. Apoi a chiuit de bucurie: «S-a dus pe apa sîmbetei tătucul. Trăiască libertatea!»

Tîrgoveții și bulucul de săteni care se aflau de față au prins și ei să țopăie de bucurie dar, ca din pămînt, au apărut cîțiva securiști și au arestat vreo șase țărani. Omul pe care l-ați văzut a fost luat la securitatea din Deva, bătut măr, chinuit, și apoi judecat fără de întîrziere de tribunalul militar, ca dușman al clasei muncitoare și instigator. A primit cinci ani de închisoare corecțională și confiscarea întregii averi. Imediat după proces, a fost adus la Canal.

Arestarea țăranului hunedorean ni s-a părut extrem de simptomatică asupra stării de haos și continuă teroare sub

care îi era dat populației de afară să trăiască. Aceasta cu atît mai mult, cu cît am aflat curînd că mai erau zeci de cazuri asemănătoare acestuia, în care regimul stalinist al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej a pedepsit, imediat și fără de cruțare, pe oricine a schițat cea mai naivă, nevinovată și naturală atitudine de satisfacție ocazionată de dispariția teribilului dictator din Kremlin.

Cu toate acestea, spiritul oamenilor din lagăr era ridicat pe culmi și nu ne mai înfricoșa, de acum, nici o amenințare, oricît de gravă ar fi fost. Pentru motive de intimidare a deținuților, securitatea Canalului a inițiat construirea unei închisori în incinta lagărului. Am aflat, mult mai tîrziu, că aceeași tactică de demoralizare a fost utilizată și în alte lagăre, cu scopul manifest de a înfricoșa oamenii și a le aminti, o dată mai mult, că nimic nu a intervenit să diminueze vigilența regimului, cînd se punea problema dușmanilor de clasă, dușmani înrăiți și camuflați ai poporului.

«Pînă la unul au să moară dușmanii poporului.»

Aceasta era o lozincă dintr-un cîntec de educație comunistă pe care îl intonau toate unitățile militare, de tineret și pionieri din România, în epoca lui Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Gheorghe Gheorghiu-Dej a rămas credincios acestei lozinci pînă a murit de cancer. Urmașii nu l-au dezis !

La Peninsula, construcția nouă, cu temelie de piatră și ziduri groase de beton armat, cu exteriorul de cărămidă (la fabricarea cărămidei am lucrat și eu, în faza întîi a lucrărilor de la Canal), a fost proiectată chiar lîngă chioșcul alimentar, care a încetat subit să mai funcționeze. Se lucra cu zor și zidurile se înălțau repede, ca și cînd ar fi fost la mijloc o goană. Simțeam în nări jilăveala mortarului cînd ieșeam la muncă dimineața și ochii noștri căutau spre noua construcție cu oarecare curiozitate.

— Oricîtă experiență de pușcărie am, clădirea aceasta mă intimidează, îmi mărturisi într-o zi avocatul Augustin Bidianu, fost ministru într-un guvern înainte de 1941, un greu încercat luptător din Garda de Fier, vechea generație de făuritori ai Legiunii Arhanghelului Mihail.

Pînă la această dată, după două schimbări de barăci, administrația s-a fixat asupra unei izolări în baraca O, care se afla pe aripa de nord a lagărului. Aici se aflau concentrați așa-numiții «pedepsiți», circa 350 de oameni care erau condamnați la regim sever de privațiuni, între care excela interzicerea contactului cu alți deținuți din lagăr, tăierea corespon-

denței și pachetelor, pedepsirea maximă, exterminatoare, pentru orice transgresiune disciplinară și delăsare în muncă, reducerea hranei pe o zi sau mai multe la rația de celulă. Brigadierul care domnea suveran între cei patru brigadieri de la baraca O, era fostul plutonier major de jandarmi, temutul și fiorosul Zubrinsky.

Cu toate riscurile, au fost zeci și zeci de cazuri cînd oameni din afara țarcului barăcii O au îndrăznit să se apropie, în diferite feluri, de acei nenorociți și să le arunce o bucată de pîine, o haină caldă, un pachet de țigări sau medicamente în cazurile grave de care eram încunoștiințați. Acest lucru se petrecea mai mult noaptea.

Construirea unei adevărate pușcării în incinta lagărului, în condițiunile de incertitudine în care s-a pornit lucrarea după moartea lui Stalin, nu era un fapt care să nu ne afecteze adînc. Cu oricîtă tărie și încredere priveam viitorul în față, zidurile care se ridicau amenințător aveau un efect absolut eroziv în intimitatea convingerilor noastre.

— Cine știe ?, se auzea întrebarea unora și altora, tot mai frecvent. O fi o încercare de intimidare a noastră ; și nimic mai mult decît o șarlatanie.

— Aceasta nu ar fi nimic, opinau alții mai pesimiști. Dar așa cum se întîmplă cu rușii, lucrurile se petrec întocmai și cu comuniștii români : tot mereu aștepți să se dezvolte ceva în bine mai tîrziu, dar, ori că nu vei reuși să bănuiești niciodată ce va urma, ori, cu siguranță, poți să te aștepți numai la rău, la o altă presiune, la o altă prigoană, la alte suferințe. Alternativa binelui este radical și definitiv exclusă sub un asemenea regim coercitiv. Pușcăria este o realitate sumbră într-un asemenea regim, și ea va rămîne manifestarea puterii tiranice a regimului, împotriva oamenilor.

* * *

Spre sfîrșitul lunii mai, datorită unor transferări de pietrari la Stadionul Constanța, unde se formase un satelit al atelierului nostru de cioplit piesele trebuincioase asamblării Fîntînei Dragonului, au fost aduși în brigăzile noastre, care rămîneau la vechea vatră Addis Abeba, zeci de înlocuitori. Printre aceștia s-au aflat și cîțiva prieteni de-ai mei și cunoscuți. De data aceasta, aproape toți noii veniți fuseseră ceruți de brigadierii noștri care au înaintat liste în baza unor cereri de-ale prietenilor lor care se aflau deja la pietrari.

Preotul Ioan Beju de la Mitropolia ortodoxă a Ardealului din Sibiu, care era unul dintre proaspeții pietrari, își aflase un adăpost și un loc în apropierea colibei mele. Părintele Beju era un bărbat aproximativ înalt, manierat, prudent în relații și, mai ales, rezervat la vorbă, ceea ce îi dădea un aer de om posomorît ori de cîte ori te uitai la el. Dar fața preotului se lumina cînd îi vorbeai și, mai cu seamă, cînd abordai o discuție liberă, de orice natură ar fi fost, dar care să nu fi apărut susceptibilă de duble sau multiple interpretări. Am dedus că preotului Ioan Beju i se ceruseră multe abdicări afară pentru a supraviețui, dar de pușcărie nu a scăpat, cum nu a scăpat absolut nimeni pe care securitatea și-a pus ochii, oricît de bune servicii i-ar fi făcut.

Eu fiind de acum mai avansat în meserie, îmi făcea plăcere să-l inițiez în arta cioplitului pe noul ucenic și, de aceea, aproape întotdeauna cînd avea nevoie să-și afle un bolovan potrivit pentru calibrarea piesei care i se cerea, îl însoțeam de-a lungul și de-a latul Mustății, în căutarea rocii celei mai bune. Cu această ocazie aveam prilejul să discutăm cele mai diverse probleme și să ne reîmprospătăm amintiri din orașul, pentru mine, al primilor ani universitari.

Ne nimeriserăm, într-o zi, lîngă un drumeag care urca pe șantier din partea comunei Valea Neagră. Uneori, pe aici treceau căruțele sătenilor care făceau transporturi de materiale la diferite puncte de lucru, precum și camioanele care ridicau materialul lucrat de noi pentru a-l transporta la Constanța pe Stadion. Ne aflam chiar într-o văgăună dedesubtul unui rambleu de la intersecția liniei ferate, unde fuseseră descărcate cîteva vagoane cu piatră, doar cu cîteva zile mai înainte. Abia așezaserăm niște pietroaie pe targa și începuserăm să înaintăm spre Addis Abeba cînd, la cîțiva pași, ne-am oprit ca să dăm timp de trecere unui camion care venea cu viteză moderată. Părintele Beju ținea mînerele din față ale tărgii. Am observat că în cabina mașinii era un singur om care căuta foarte atent spre noi, ceea ce nu era o noutate. Deodată am văzut că autocamionul a stopat brusc și că șoferul a sărit pe pămînt, vîrîndu-se imediat sub camion, chipurile, pentru a face o reparație unei defecțiuni survenită intempestiv. În același timp, părintele Beju s-a lăsat ușor pe vine, șoptindu-mi să las targa pe pămînt. Apoi, preotul s-a precipitat spre camion, a strîns strașnic și prietenește mîna șoferului, în vreme ce ochii fiecăruia dintre ei scînteiau de ireală uimire. Șoferul mi-a părut a fi un om voinic, cu fața

mare, lată, arsă de soare. Era îmbrăcat cu un fel de salopetă cu piept sub care se vedea un maiou relativ curat. Nu am avut răgazul suficient să-l studiez prea mult deoarece omul a sărit, pe neașteptate, ca o panteră, în cabina camionului, a scotocit ceva pe jețul său și a coborît din nou, dar de data aceasta pe cealaltă portieră a mașinii. S-a aplecat într-un șanț, unde a așezat ceva, apoi iarăși s-a urcat în mașină, în cea mai mare grabă, și a pornit spre Addis Abeba. Preotul se întorsese la targă în timpul cît șoferul întreprinsese operațiunile amintite.

— Să ne întoarcem din nou la vechiul loc, îmi zise Beju. Lasă să cadă bolovanii de pe targă.

L-am ascultat întocmai. Ca și cînd am fi fost în căutare continuă de material, ne-am rotit de cîteva ori mai departe de locul unde a stopat camionul, ca apoi să ne întoarcem la șanțul peste care se aplecase șoferul mai adineaori.

În șanț am aflat o jumătate de pîine și o felie bună de slănină afumată ca frunza de castan, învelite într-o hîrtie, iar sub acestea un ziar proaspăt împăturit. Chiar în acel loc ne-am așezat pe cîte un bolovan și ne-am înfruptat din darul extraordinar lăsat de șofer și acolo am citit și rubrica ultimelor știri din «Scînteia», organul oficial al partidului comunist român.

— Șoferul este deținut de drept comun, mă lămuri fostul consilier al Mitropoliei Ardealului. A fost în serviciul Mitropoliei, lucrînd ca mecanic și, ocazional, conducea mașina mitropolitului Nicolae Bălan. Are o condamnare de cinci sau șapte ani pentru atentat la viața mitropolitului Nicolae Bălan. A intrat să-l ucidă în vreme ce Prea Sfințitul se afla în baie. Văzîndu-l cît era de slab și neputincios, se pare că i-au lipsit curajul și hotărîrea să ducă pînă la sfîrșit intenția criminală mărturisită. Se spune că omului i-a căzut din mînă cuțitul cu care era pregătit să-l înjunghie. A fost surprins, printr-o întîmplare, de cîțiva oameni din slujba Catedralei și administrației consistoriului, care l-au imobilizat. A fost arestat imediat și judecat la secția penală a tribunalului Sibiu pentru tentativă de omor. Nu știu dacă a fost la mijloc o implicație de ordin politic sau numai o simplă deviere patologică a acestui om, sau, cine știe, cu totul altceva. Au fost foarte puțini afară aceia care care au aflat despre această crimă plănuită dar nereușită. Mitropolitul s-a îmbolnăvit de pe urma șocului cauzat de vederea cuțitului îndreptat spre el, își sfîrși părintele Beju partea din confesiunea sa.

Povestirea părintelui Ioan Beju m-a impresionat profund. Eram cu atît mai tulburat cu cît îl cunoșteam personal pe mitropolitul Nicolae Bălan, fiindu-i prezentat pentru prima oară de Nichifor Crainic, pe atunci acesta fiind ministrul Cultelor, cînd eu eram încă student balic la Universitatea Daciei Superioare, refugiate de la Cluj la Sibiu.

Am luat ziarul care ne fusese lăsat, l-am vîrît sub cămașă, lipit de piele, am reîncărcat bolovanii pe targă și ne-am îndreptat spre Addis Abeba.

— Mîine, cam pe la aceeași oră ca azi, să fim din nou în apropierea aceluiași loc, îmi zise Beju. Va veni și mîine după încărcătură.

Am descărcat bolovanii de pe targă lîngă locul de lucru al părintelui Ioan Beju. Avînd la mine ziarul, m-am repezit spre cortul impozant al lui Mușat și am intrat în camera camuflată. Acesta era un spațiu realizat prin ridicarea unui al doilea perete de trestii, de-a lungul unui perete lateral, în care se intra printr-un fel de ușuliță falsă extrem de greu de observat. Acest separeu misterios servea nu numai de loc ascuns de lectură a ziarelor, dar și de atelier de pictură pentru talentatul pictor David și, uneori, refugiu sigur de întîlnire cu civilii care aveau acces pe șantier și care ne aduceau ziare, vopsele, știri și medicamente de afară. Uneori, civilii intrau în lipsa noastră în ascunzătoare și ne prevedeau cu ce aveam lipsă.

«Eliberarea lui Beria din funcțiunea de ministru de interne și membru al CC al PCUS, membru al Prezidium-ului URSS, vice-președinte al guvernului etc.».

Am citit cu inima la gură știrea detaliată dată de agenția TASS. Ceea ce revenea ca un leit motiv în articolul respectiv era activitatea criminală anti-partinică, anti-sovietică, anti-statală, trădătoare, a aceluia pe care Stalin și-l promovase drept cel mai fidel și de încredere scutier, în loialitatea căruia a crezut pînă la moarte. Se invedera în acel articol intenția de trădare a Uniunii Sovietice imperialismului occidental, Beria săpînd perfid la temelia socialismului sovietic, conspirînd la strangularea principiilor călăuzitoare marxist-leniniste, forțele dinamice ale revoluției comuniste mondiale.

Am dezbătut cu alții, cu mult interes și curiozitate, turnura de mare anvergură care avea loc în Kremlin. Știam că după moartea lui Stalin din 5 martie 1953, Malenkov preluase funcțiunea cumulativă de secretar general al PCUS și totodată

pe aceea de președinte al consiliului de miniștri, substituindu-se în totul rolului unic de dictator al cărui titular fusese predecesorul său. Mai aflaserăm că au avut loc unele tulburări adînci și fricțiuni interne, ceea ce ni se părea însă natural. Observațiunea lui Gustave Le Bon se aplica, desigur, și în Rusia : «Moartea unui dictator nu înseamnă dispariția lui. În locul lui vor apărea o sută. Numai nimicind sistemul se ucide și dictatorul.» Eram însă intrigați că nu puteam deslușî ce se petrecea aievea în acea ocnă care era URSS-ul, deoarece din relatările presei care ne parvenea și unele buletine rezumative de știri culese de civilii care ascultau diferite posturi străine, ne lipseau totuși premizele esențiale necesare unui raționament complet.

A doua zi ne-am întîlnit din nou cu șoferul Bălan din Sibiu. Acesta a oprit camionul într-un loc care părea mai dosnic decît cel incidental, cu o zi mai înainte. L-am văzut cum a coborît cu grijă din cabină și și-a făcut treabă pe lîngă mașină. În acest timp noi am reușit să întreținem o conversație destul de cuprinzătoare și comodă de cîteva minute asupra problemelor care ne interesau.

— Noi credeam că Beria era omul numărul unu după Stalin și că el ar fi fost cel mai nimerit conducător al sovieticilor după Stalin, mi-am exprimat eu dubiul asupra știrii pe care o citisem în ajun.

— Posturile de radio străine spun că Beria a vrut să aibă toată puterea în mîna lui și apoi să-i aresteze pe toți oamenii vechi din partid, ne-a spus șoferul. Se pare că își avea oamenii lui care îl sprijineau pentru aceasta.

— Care este reacția publică afară asupra evenimentelor din Rusia ?, am mai întrebat eu, printre altele.

— Oamenii de afară mă întreabă pe mine : «Ce zic deținuții politici de tot ceea ce se întîmplă ?». Lumea de afară așteaptă de la dumneavoastră salvarea și ei cred că tot ceea ce dumneavoastră credeți și spuneți este literă de evanghelie. Afară, nu mai au pe nimeni să-i sfătuiască și să-i îndemne.

— Ei bine, am zis eu, noi numai am dorit să știm care este atmosfera afară. Cît despre credința noastră, noi am rămas pe aceeași poziție : salvarea lumii va veni numai după prăbușirea puterii sovietice. Sunt semne de destrămare acolo și ziua așteptată va veni curînd, de îndată ce șeful NKVD-ului a fost arestat. Cînd pomul este scuturat de furtună în coroană, se simte pînă jos mișcarea care va putea slăbi rădăcina.

Șoferul vorbi, apoi, mai mult în șoaptă, cu fostul consilier al Mitropoliei. Cînd terminară, înainte de a se urca în cabina camionului, șoferul ne puse sub un bolovan o pîine întreagă, niște mezeluri și cîteva ziare. Se pierdu apoi după ridicătura înaltă, dispărînd curînd din raza noastră vizuală.

Mult mai tîrziu am aflat că teribilul georgian Lavrenti Pavlovici Beria se considera singurul și cel mai autentic continuator legitim al lui Stalin, sub a cărui umbră stufoasă crescuse și din pildele căruia își formase caracterul. I. V. Stalin, georgian și el, îl cultivase cu atenție pe acest ambițios și devotat brat de lucru al său, în crime și asuprire, promovîndu-l vertiginos la cele mai înalte ierarhii administrative și politice. La vîrsta de 39 de ani Beria a ocupat funcțiunea de comisar al poporului pentru afacerile interne și securitate de stat, imediat după ce l-a împușcat pe comisarul titular N. I. Yezhov. După trei ani de la dobîndirea acestei poziții, în februarie 1941, Beria a fost numit vicepreședinte al consiliului de miniștri și, mai tîrziu, pentru toată perioada războiului II mondial, a fost membru al Comitetului de Stat al apărării, al cărui președinte era Gheorghi Maximilianovici Malenkov. Malenkov mai deținea și responsabilitatea producției de avioane. În anul 1945 Beria a fost înălțat la gradul de mareșal al URSS-ului ca o recunoștință specială pentru contribuția sa în procesul de producție de armament în perioada războiului. Tot în același an, Beria a fost acceptat membru în CC al partidului comunist din URSS. La moartea lui Stalin, Beria s-a aflat printre cei patru vicepreședinți ai consiliului de miniștri, ministru de interne în același timp și, din 1946, membru al Prezidium-ului URSS.

La înhumarea lui Stalin, L. P. Beria a fost unul dintre cei trei lideri sovietici, alături de G. M. Malenkov și V. M. Molotov, care a vorbit, de unde rezultă înalta poziție pe care o ocupa în ierarhia politică și administrativă a Statului unional comunist. Dar, pentru că al doilea pe lista secretarilor CC al PCUS era Malenkov, acesta a urmat în mod natural în calitatea de legatar de drept la conducerea supremă a partidului și consiliului de miniștri. Beria se afla pe locul trei al ierarhiei de partid. Malenkov a deținut poziția de secretar general al partidului comunist rus pînă în luna septembrie 1953 cînd în această funcțiune a ajuns Nikita Sergeevici Hruscicov, iar funcțiunea de președinte al consiliului de miniștri a pierdut-o la 8 februarie 1955 cînd a fost destituit, pierzînd, pînă

la urmă, și celelalte calități în partid, inclusiv pe aceea de membru.

Beria a uneltit tot timpul, după moartea lui Stalin, prin organele de securitate internă și rețeaua deasă a agenților săi, să doboare pe Malenkov și să ocupe pentru sine însuși pozițiile deținute de maestrul său Stalin, considerînd pe Malenkov incapabil și uzurpator. Fostul șef al NKVD-ului intenționa să instaureze o dictatură personală, al cărei unic mijloc de guvernare urma să fie poliția secretă, NKVD-ul, împotrivindu-se tenace la ideea care se ventila atunci în cadrul PCUS, ecumenismul comunist, la început timid, dar pînă la urmă fățiș și persistent, după ce Hrușciov a desavuat cultul personalității lui Stalin, în toamna anului 1953. Această idee nu a fost pusă în practică niciodată. Aceste frămîntări intestine din sînul conducerii PCUS au avut efect direct și asupra soartei noastre, la Canal. O anumită incertitudine, o notă de continuă expectativă, greoaie și sumbră, generată de capriciul unui control oarecum nou din partea Moscovei asupra guvernului marionetă de la București, se alterna cu perioade de teroare și mizerii cumplite, toate acestea numai spre a se asigura păstrarea noastră între limitele disciplinare dorite, pentru prevenirea unor mișcări de revoltă care erau latente.

Simțeam cu toții, aproape material, că zi de zi se ridica de undeva o forță oarbă, ocultă, care prindea să ne încleștеze din nou, să ne sufoce entuziasmul, topindu-ne aripile de ceară imaginate de noi cu multă dîrzenie și care ne-au ajutat, pentru un timp, să ne rotim sus, în lumea pe care o visam.

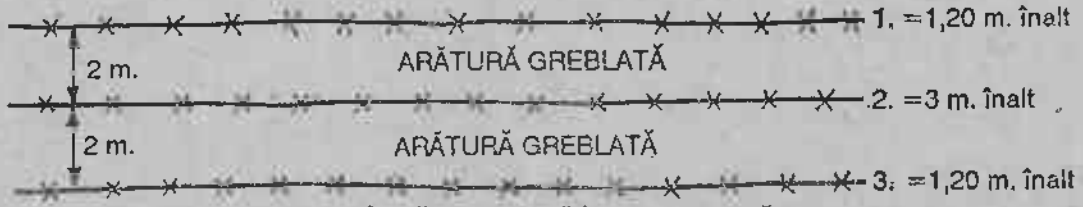
Măreția omului constă în aceea că ori de cîte ori cade, încearcă din nou înălțările, întocmai ca și Iisus Christos.

2. Ne-au părăsit cîinii

În spatele barăcilor soldaților din batalionul de securitate care ne aveau în pază pînă în jos la lac, se întindea, pe cîteva hectare, semănătura de spanac a lagărului. Din recolta timpurie, trufanda, avuseseră parte ofițerii și personalul administrativ al lagărului, apoi, soldații și, la urmă, cînd spanacul a îmbătrînit, făcînd spic, acesta ne-a revenit nouă. Pînă în luna iulie spanacul făcuse cotoare groase sub spicuri și,

GARD TRIPLU DE SÎRMĂ GHIMPATĂ ÎN JURUL LAGĂRULUI

la fiert, rămîneau în cazan numai părțile lemnoase și semințele. De îndată ce au început să rămînă tot mai multe brigăzi în interior, spanacul a devenit mîncarea de bază. În fiecare zi se împuțina arpacașul, cu care se obișnuia să se fiarbă înainte împreună și, în cele din urmă, foarte curînd, nu mai apărea în castroane decît o supă verde cu aschii tari din tulpinile spicelor și grăunțelor tari ale semințelor.

Pe la mijlocul lunii iunie am primit și cîteva mese de dovlecei. Dar, pentru că se pare, era o cerere mai importantă undeva pe Canal, la coloniile de civili, dovleceii au luat alte destinații. Cînd însă a început să li se întărească coaja ca lemnul și pulpa să prindă fibre tari ca ațele, mesele de dovlecei au început să alterneze cu ciorbele de spanac ca, apoi, să predomine exclusiv acea ciorbă galbenă, insipidă de bostani pentru care eu nu am avut niciodată vreo atracție gastrică.

În jurul datei de 20 iulie nu mai ieșeau pe șantier decît cîteva brigăzi : mecanici, pietrari ca să încarce în camioane ultimele piese, și două sau trei brigăzi de la grădină, de inapți, sub conducerea lui Ioan Gavra, studentul de la agronomie, care fusese, odată, la început, cu mine în aceeași brigadă pe care o conducea Ioan Mitucă și apoi V. Buiucă.

Fără se ne dăm perfect de bine seama, am observat că după două sau trei zile de la oprirea unor brigăzi în lagăr, de fapt, a majorităților, cînd ne prezentam cu tărgile după pîine, ni se dădeau numai două sferturi în loc de trei, ca în ziua a cincea sau a șasea după acea reducere, oamenii să vină numai cu cîte un sfert (250 grame). Brigadierii erau tot timpul în ședințe cu personalul administrativ și politic. Acestora și pontatorilor și unei bune părți dintre ingineri și medici, continua să li se dea cele trei sferturi obișnuite de pîine pentru producție. Într-o zi brigadierii au cerut polonicarilor noștri de brigadă să predea la bucătărie polonicele de 750 de grame și să le folosească pe cele de 500 de grame pentru ciorbă, acestea fiind înainte măsura de cafea de orz pe, care o primeam dimineața cînd lucram. În locul polonicului de cafea de 500 grame ni s-au dat alte polonice confecționate din tablă de 250 de grame, revenind pe nesimțite la alocația strictă și mizerabilă de celulă.

— Strînge cureaua, doctore, mi-a zis într-o zi cineva, pe un ton de glumă, dar și cu o ușoară nuanță de ironie, cînd a văzut că vărsam cu dezgust gamela mea de dovleci în castronul altuia.

M-am silit să ascult sfatul omului încercat de foamete, dar curînd nu am mai avut curea să mă încing. Administrația descindea aproape zilnic în dormitoare cu grupe întregi de soldați și ne făceau percheziție pînă la piele. După ce au reușit să ne deposedeze de ultimul cuțit cu care ne mai tăiam ofte o bucată de pîine și, apoi, după ce ni s-au luat acele, ne-am trezit într-o zi cu ordinul să predăm curelele de la pantaloni și șireturile de la bocanci. După numai două ore de la transmiterea ultimului ordin în brigăzi, prin intermediul brigadierilor, am fost evacuați din barăci și percheziționați și în anus, în mijlocul curții, unde a fost adus aproape tot batalionul de soldați de securitate, pentru această operație degradantă.

Oamenii au început să-și piardă simțul umorului sănătos și spontan pe care îl manifestaseră după moartea lui Stalin. Cei mai puțin rezistenți la foame deveniseră curînd sumbri, suspicioși.

— Ne vor omorî cu foamea, zicea un ofițer, Ioan Stănescu, care avea un talent deosebit de a se tîngui în orice împrejurare a vieții, lipsindu-i orice spirit ostășesc.

— Înăsprirea regimului înseamnă numai o tactică de derutare a noastră, spunea un profesor de istorie credul, care ajunsese în închisoare tocmai pentru că își pusese încrederea nelimitată în toate zvonurile ventilate de posturile de radio străine la care vorbeau, în cele mai multe cazuri, agitatori străini intereselor sacre ale poporului român, simbriași străini ai dușmanilor și împilatorilor neamului, asociați ai vînzătorilor libertății țării. Cei care își făcuseră un bun trai în România mințind națiunea își continuau cariera mîrșavă peste frontiere.

— Surpriza ne stă în față, mai continuă el ca un solilocviu. Dacă am simți că ni se dă drumul acasă, ce credeți că s-ar putea întîmpla ? Anarhie curată, poate crimă, și cine mai știe ce ?

Ioan Pașca, vidanjorul cu sacaua, rămăsese singurul supraviețuitor pe poziția avută. Numai el își mai continua îndeletnicirea practicată de peste doi ani și jumătate. Dar schimbarea ciudată a vremurilor a influențat și condițiunile de lucru în cazul său. Ioan Pașca a încetat să mai iasă singur din lagăr, numai cu căluțul său tras de bărbie, și să se afunde printre gropi să deșerte murdăriile. La poartă îl aștepta ori un soldat, ori un gardian, care îl escortau îndeaproape pe nenorocitul acesta care de abia își mai putea purta picioarele și

menține gîfîielile respirației. Ioan Pasca a rămas, pînă la urmă, singura noastră resursă de informație, singura antenă exterioară de excepțional folos. Însoțitorii săi nu se apropiau niciodată de locul unde se golea sacaua, din motive lesne de înțeles .Se întîmpla ca acolo să se mai afle un petec de ziar adus de vînt, ori chiar lăsat de vreun civil, care își dădea seama de instaurarea restricțiilor declarate în lagăr, și care ne cunoștea nevoile de informare.

* * *

Curînd după 20 iulie 1953 au fost oprite cu desăvîrșire ieșirile de brigăzi pe poartă, pentru orice fel de muncă. Doar cîțiva ingineri făceau excepție, anume aceia care urmau să predea lucrări de continuitate precisă, pentru care era nevoie de o anumită pregătire. În ziua cînd nu a mai sunat gornistul Ioan Bica ieșirea pe platou a brigăzilor care mai continuau să muncească pe anumite șantiere, s-a sunat ceva mai tîrziu adunarea brigadierilor la ordin. Noul comandant al lagărului, căpitan Cornățeanu, se afla în mijlocul unui grup de ofițeri și civili. Nu am putut observa toată scena acestei întruniri deosebite și nici nu am putut înțelege nimic din ceea ce se vorbea acolo, din cauza distanței. După circa un sfert de oră, brigadierii s-au întors în pas alergător de pe platou și fiecare dintre ei și-a chemat oamenii în dormitoarele respective.

— Toată lumea își face bagajul și nimeni nu va părăsi baraca sub nici un pretext, ne anunță brigadierul. Pentru ieșirea în curte la WC sau pentru alte necesități, îmi veți cere învoirea. Suntem în așteptarea dispozițiunilor domnului comandant.

Ordinul era ordin și nu era vreo cale nici de a cere vreo explicație, nici de a ne împotrivi. De aceea, fără nici o vorbă, am început să ne strîngem bruma de boarfe pe care le mai aveam, ne-am strîns păturile la căpătîiul priciului cum ni s-a spus, unii, care aveau, și-au pus efectele cazone pe pătură, alții, care nu mai aveau nimic particular, și le-au păstrat, și apoi ne-am așezat pe priciuri și noi ca să comentăm evenimentul.

— Eu cred, zise unul, că este vorba de evacuarea noastră.

— Pare imposibil să fie vorba de o evacuare a cîtorva mii de oameni deodată. Nu s-a văzut nici un semn pe la bucătărie pentru pregătire de hrană rece.

— Probabil, fu de părere altul, este vorba de o reorganizare generală a brigăzilor și de instaurarea unui regim de penitenciar aici.

Presupunerea ultimă fu cea mai aproape de adevăr, exceptînd transformarea lagărului în penitenciar de cîmp.

Cineva, care ieșise în curte, la reîntoarcere, ne-a adus vestea că oamenii din partea de sus a lagărului, din zona infirmeriei, unde se aflau barăcile cu primele litere ale alfabetului A, B, C etc., au fost scoși pe platou cu bagajele.

De abia am luat cunoștință de această știre că din nou s-a auzit gornistul Bica, chemînd brigadierii la ordine În acest timp, mulți dintre noi am ieșit în curte să aflăm ce se întîmpla afară. Într-adevăr, puteam vedea în partea de est a lagărului sute și sute de oameni așezați pe bagajele proprii, printre care se plimbau brigadierii, pontatorii și miliționii.

După cîteva minute a sosit brigadierul cu niște liste. Fără de întîrziere a început să citească numele noastre într-o anumită ordine.

— Cei pe care vă citesc primii, ieșiți imediat în fața barăcii și vă încolonați în cea mai perfectă disciplină.

Eu mi-am auzit numele citit de pe a treia listă. Am ieșit în curtea din fața barăcii cu încă vreo zece oameni din brigada de pietrari, citiți de pe aceeași listă. Primul lucru pe care l-am constatat a fost că nici unul dintre oamenii care se aflau cu mine, în această categorie, nu erau deținuți administrativi. Apoi, cînd am ajuns la baraca unde am fost transferați în cadrul reorganizării brigăzilor, ne-am reîntîlnit foarte mulți dintre deținuții care făcuserăm parte din vechii pionieri ai Peninsulei și, chiar mai mult, dintre aceia care am fost de la început în aceeași brigadă sau baracă.

— Ne întoarcem de unde am plecat, îmi zise profesorul Nicolae Zamfirescu, care lucrase, în acest interval, pe diferite șantiere, ca sobar.

— Veșnicele cicluri istorice, am zis eu pe jumătate în glumă, făcînd aluzie la profesiunea bunului meu amic. Probabil, mergînd în aceste cicluri, ne vom întoarce chiar și la pușcărie împreună, dacă am reușit să ajungem pînă aici.

— Nici nu ar fi chiar așa de rău, dacă ciclul retrograd s-ar opri la pușcărie, fu de părere farmacistul dr. Hristache Stratulat, care asistase la reîntîlnirea noastră și care avea, întotdeauna, viziunea sumbră asupra viitorului sub comuniști.

Pînă seara, întreg lagărul a fost întors pe dos. Am putut discerne cîteva criterii generale care au stat la baza operați-

unii de regrupare a oamenilor. Întîi, au fost separați legionarii de celelalte categorii de deținuți politici. Apoi, oamenii au fost repartizați după cuantumul de pedeapsă și, în fine, deținuții administrativi au fost izolați, fiind cantonați în partea inferioară a lagărului, în sectorul unde se aflau barăcile pietrarilor și mecanicilor, înainte cu cîteva ore. Un cordon permanent de milițieni a fost plantat între noi.

Întru totul ca la închisoare, și aici transferarea dintr-o baracă în alta, despărțirea de un grup de oameni și încadrarea în alt grup ne-au produs cele mai diverse reflecții și inconfortabile senzații. Din nou am fost năpădiți de același val de nesiguranță a ființei cînd nu ai nimic în lume, dar ai reușit să-ți creezi o atmosferă afectivă într-un anumit grup de oameni, din nou am simțit cum s-a descumpănit în noi o anumită liniște pe care ne-o recuperasem mai mult sau mai puțin în vechea baracă, alături de oamenii cu care am trăit luni și luni (uneori ani) la rînd, și în tovărășia cărora ne puseserăm ordine în suflete pentru orice eventualitate.

A doua zi, în clipa cînd am primit cafeaua de orz prăjit și sfertul de pîine pentru toată ziua, ne-am convins că eram trecuți definitiv pe alocație de pușcărie și că, în perspectivă, nu ni se arăta decît ori menținerea aici sub un regim de pușcărie, ori reîntoarcerea la pușcării sau alte lagăre cu regim sever. Simțeam clar că regimul comunist a renunțat la exploatarea noastră, cu toate că era foarte avantajoasă, dar, de acum, nu mai avea nevoie, din motive care, la acel timp, ne erau de neînțeles. Canalul nu fusese terminat. Apoi, mai socoteam că lucrările de la Canal nu fuseseră complet părăsite de îndată ce ultimele brigăzi care mai ieșiseră pe unele șantiere pînă cu cîteva zile înainte ne-au adus vestea că au văzut pe Mustața și la Concasoare oameni civili care ne înlocuiseră la muncile pe care noi le prestaserăm înainte. Ni se părea nu numai curios, dar de-a dreptul straniu să auzim că civilii de care se vorbea veneau și plecau încolonați, dar că nu s-au observat în jurul lor cordoane de soldați, de unde rezulta că aceia nu păreau a fi deținuți de drept comun.

Printr-o întîmplare am aflat, curînd, că regimul mobilizase după moartea lui Stalin zeci de mii de oameni din cîmpul muncii, de la muncitori colectiviști și din fabrici pînă la funcționari și profesioniști, pentru muncă patriotică, o noțiune nouă pentru noi. Afară, noi ajunseserăm, înainte de arestare, numai pînă la stadiul de «muncă voluntară» pentru societate. Iată însă că partidul se înălțase ceva mai sus. (De-

sigur, mobilizarea decretată afară avea un tîlc și acesta era corelat cu starea de spirit care se dezlănțuise în țară după pieirea lui Stalin). Mobilizarea oamenilor în țară operase, mai ales, în rîndurile largi ale țăranilor și muncitorilor și mai puțin în sînul funcționărimii, afectînd bărbați între 25—40 de ani .Omul a fost pur și simplu rechiziționat și trimis la muncă forțată, fie la fabrici, fie la ferme de stat ori stabilimente și șantiere publice de stat.

* * *

În ziua cînd am inaugurat noua fază din viața de lagăr la Peninsula, fază pe care mulți dintre noi am preferat-o chiar sub condiția revenirii la hrana mizerabilă de penitenciar, în loc de a ne fi întors din nou între pereții reci și plini de igrasie ai celulelor, administrația ne-a servit și o altă surpriză.

Pe la orele 12 din zi, au intrat în curte cîteva camioane enorme încărcate cu colaci de sîrmă ghimpată și bulumaci. Materialul a fost descărcat la cîteva puncte pe suprafața lagărului. Apoi, la fiecare H (baraca avea forma unui H, în care se aflau patru dormitoare), s-a prezentat cîte un milițian și a luat cîte o grupă de 10—15 oameni pe care i-a condus la cele mai apropiate grămezi de materiale descărcate din camioane. De acolo deținuții au ridicat sîrmă ghimpată, stîlpi, hîrlețe, tîrnăcoape, cuie și ciocane. Pînă seara, fiecare baracă în formă de H a fost despărțită în două secțiuni, rămînînd de cîte o parte a sîrmei numai cele două dormitoare. Separarea completă a celor patru dormitoare s-a făcut atît în curtea din față, cît și în cea din spatele H-ului și chiar în closetul comun.

Priveam curioși la această împărțire a noastră care însemna sustragerea încă a unei bucăți de pămînt liber de călcat. Eram siguri că nu vom rămîne numai la această măsură de restricții fizice, deoarece sub un regim bazat pe asaltul securității individuale și pe frica organizată, abuz și teroare, măsurile de reprimare se țin legate una de alta ca un lanț, și încă nimeni nu a văzut un lanț, la comuniști sau aiurea, constituit numai din două sau trei verigi.

A doua sau a treia zi, după ce încă nu ne reculeseserăm complet din avalanșa evenimentelor care se abătuseră asupra noastră, am avut, deodată, impresia ciudată că-mi lipsea ceva, dar nu puteam intui ce anume.

— Unde îți este cățelușa ?, mă întrebă unul dintre oamenii cu care fusesem la pietrari.

Atunci de abia mi-am dat seama că-mi lipsea cățelușa cu ochii de caramea, bălțată peste brîu și cu o steluță ca o floare în frunte. Aproape că nu era baracă sau dormitor care să nu-și aibă ciinele de casă. Se aflaseră la început cîteva cățele pe șantiere, pe care deținuții le hrăniseră și apoi le ademeniseră de-a lungul coloanei în lagăr. Administrația nu se opusese pripășirii ciinilor în lagăr, precum avusese toleranță și față de pisicile vagaboande din Valea Neagră care se înmulțiseră considerabil. Fiecare dintre deținuți era dornic să aibă cîte o mascotă în dormitor sau, dacă nu era posibil, cel puțin în țarc. Din puțina hrană care ne revenea, alimentam aceste biete animale rătăcite printre noi, care se asociaseră vieții noastre triste, aducînd cu ele nostalgia vetrelor noastre răvășite de vremurile cumplite care învolburau țara.

— Va fi un ciine frumos, îmi spuse unul dintre mecanicii care îmi adusese, într-o seară, cățelușa cît un ghem ca să-mi facă o bucurie.

Într-adevăr, Bruica, cum am numit-o, în amintirea uneia dintre cățelușele noastre din curtea părinților, s-a înălțat trufașă, cu un piept lat și picioarele agere, de o inteligență aproape umană. Nu a fost de mirare că Bruica a fost iubită din prima clipă de toți oamenii din țarcul nostru de pietrari și nu a fost un om care să nu o mîngîie pe blănița ei moale sau să nu-i ofere, uneori, chiar singura bucățică de carne sau jumară care i se nimerise în castron, de cumva trecea pe lîngă el Bruica chiar în acel moment.

La reorganizarea lagărului, cei cîțiva zeci de ciini au rătăcit de la baracă la baracă pînă și-au aflat stăpînii, adică oamenii de care se atașaseră în mod special. Bruica m-a aflat încă în dupa amiaza aceleiași zile. Mi s-a părut că nu i-a convenit prea mult noua baracă, căreia îi lipsea cerdacul de cărămidă pe care îl aveam la pietrari și, pe deasupra, nu putea să se strecoare prin sala barăcii decît cu greu, ușa exterioară fiind mai tot timpul închisă. În afară de aceasta, majoritatea oamenilor îi erau necunoscuți și, cuprinși de grija momentului, nu i se acorda atenția cu care era obișnuită. Peste zi ieșea printre sîrme și eu eram sigur că Bruica se va reîntoarce la vechea baracă unde, din nenorocire, nu mai rămăsese nici unul dintre prietenii ei. Sub frămîntările zilelor uitam, uneori, de Bruica,

dar de îndată ce revenea lîngă picioarele mele, îi mîngîiam spinarea și botul roșu ca o pătlăgică.

În ziua cînd amicul meu mi-a atras atenția asupra lipsei cățelușei, mi-am dat seama că nu o mai văzusem decît cu o zi înainte, ceea ce era neobișnuit. Am început să mă neliniștesc și să mă interesez în stînga și în dreapta de lipsa ei.

Prietenul care îmi amintise de ea, văzîndu-mă agitat, m-a bătut cu palma peste umăr și mi-a zis cu voce consolatoare :

— Nu-ți face grijă, nu s-a prăpădit. Uite-o pe Bruica !

M-am uitat în direcția indicată de fostul pietrar.

În partea de nord a lagărului, pe coama unei coline, între niște bălării uscate de căldurile ucigătoare ale Dobrogei, am zărit-o pe Bruica în tovărășia unei liote de cîini, stînd trîntită cu burta pe pămînt și căutînd cu ochii ei scînteietori spre lagăr. Era pentru prima oară cînd vedeam atîția cîini la un loc, și, de data aceasta, în afara perimetrului îngrădit al lagărului. Am chemat-o pe nume. Bruica m-a auzit. S-a înălțat pe picioarele ei subțiri, a ridicat o urechiușă roșietică spre mine, apoi a început deodată să latre grăbit spre sîrme ca în clipa următoare să-și ridice botul spre cer și să prindă să urle înfiorător de lugubru. Ceilalți cîini s-au ridicat și ei în picioare, oarecum pe rînd și după isteține proprie, și au început cu toții să latre, fiecare pe glasul lui, unii îngînînd pe arpegiul lor și cîte un urlet. Fără de veste, fără să se fi întîmplat nimic perceptibil care să le fi tulburat concertul, cîinii au amuțit deodată și, într-o clipită de secundă, toată liota s-a așternut pe fugă, întreptîndu-se spre Valea Neagră. În clipa următoare s-au auzit cîteva schelălăituri și urlete înecate.

Ochii mi s-au umezit la această despărțire neașteptată, simțind în mod straniu, că pentru mine Bruica era pierdută pentru vecie. Nu știam de unde îmi venea acea certitudine, dar nu puteam justifica altfel acea turburare care m-a năpădit subit în acea după masă tîrzie de vară coaptă, sub cerul de opal roz al unui amurg măreț care își flutura cortina peste apele întinse ale Mării Negre. Ceva s-a terminat în mine și cu mine, în acele clipe, o nouă despărțire definitivă a intervenit în viața mea și, ca în orice împrejurare a vieții, orice despărțire de acest fel apărea teribilă.

Seara, pe prici, s-a apropiat de mine și s-a așezat alături să schimbe o vorbă un colonel de artilerie, care fusese prizonier în Rusia. I-am povestit și lui episodul zilei și durerea mea.

Omul m-a ascultat cu atenție, aproape fără să clipească, apoi, cînd am terminat, și-a pus o mînă pe genunchiul meu și mi-a zis:

— În cîteva zile vom pleca de aici. Același lucru se petrecea cu cîinii în lagărele din Rusia, cînd noi urmam să fim transferați de la un lagăr la altul. Cîinii ne părăseau înainte de a se zvoni ceva în acest sens, cu cîteva zile înainte.

Vorbele bravului colonel nu au făcut decît să-mi sporească amărăciunea. O vedeam pe Bruica în liota multicoloră a celorlalți cîini ai lagărului, rostogolindu-se ca un bulgăre de pămînt, pe panta cealaltă a dealului, spre o lume necunoscută, unde nu o aștepta nimeni în afară de huiduiala și prigoana de care toți cîinii de pripas din lume au parte.

3. Roza drumurilor

A doua sau a treia zi după dispariția cîinilor din lagăr, s-au observat mișcări masive de evacuare în mai multe sectoare ale lagărului. Retragerea sabotorilor economici și evazioniștilor fiscali se efectuase mai înainte, în interval de cîteva luni, și aproape că noi nu observaserăm procesul de dispersare a acestora. De fapt, aceștia au fost ținuți, cu puține excepții, în brigăzi compacte separate și nu au fost amestecați cu deținuții politici. În afară de aceasta, între aceia și noi nu se înfiripaseră prietenii mai strînse, astfel ca să rămînem în contact continuu și interesat.

De data aceasta am luat act că într-o baracă au fost concentrați toți pictrarii, indiferent că lucraseră mai mult în meserie sau că fuseseră de abia novici la Adis Abeba. Nu au fost selectați pentru acel grup, de exemplu, deținuții administrativi decît, cu o excepție, aceia dintre administrativi care ajunseseră în această categorie prin expirarea pedepsei penale pronunțate de un tribunal militar și, în plus, numai aceia din această categorie care manifestaseră real talent în cioplit. De asemenea, s-a acordat o opțiune de alegere unui foarte restrîns număr de deținuți. Eu însumi am fost întrebat dacă doream să merg la stadionul Constanța sau să rămîn în marea rezervă care se crease și a cărei destinație nu ne era cunoscută. Mi s-a părut atît de odioasă această întrebare, încît în clipa cînd am auzit-o, am respins-o din capul locului cu toată indignarea, cu toate

că acela care mi-o făcuse mă avertizase cu grijă că, între cei care acceptaseră, se aflau mai mulți prieteni de-ai mei.

— Eu mă gîndesc să merg acasă, nu la alt lagăr, i-am răspuns eu brigadierului Petre Homorogan, care mă căutase la brigadă.

Pietrarii au fost luați în cîteva camioane și transferați într-o seară la Constanța, unde aveau să stea peste un an de zile, pînă cînd s-a terminat definitiv Fîntîna Dragonului și s-a amenajat stadionul nou.

După plecarea pietrarilor, aproape zilnic erau scoase din lagăr coloane de cîte trei-patru sute de oameni. Unii erau încărcați în camioane la poartă, alții erau încadrați între coloane de soldați și escortați pedestru, pe drumul auxiliar de-a lungul Mustății, spre gara CFR Valea Neagră, după bănuiala noastră.

Rîndurile noastre se răreau zilnic din ce în ce mai mult și, curînd, în multe țarcuri, nu se mai vedea apărînd nici un om în dimineața următoare. Seara barăcile se cufundau într-un întuneric des, de pustietate.

Paza exterioară a lagărului se dublase, cu toate că efectivul de deținuți scăzuse la jumătate din ceea ce fusese înainte. Prin interiorul lagărului se plimbau cu pași rari patrule de milițieni, străjuind de-a lungul și de-a latul platoului și făcînd incursiuni chiar printre bărăci și în dosul lor. Uneori, îi auzeam noaptea pe milițieni sunînd semnalele de consemn sau raportînd caporalilor de turn asupra activității lor.

În toate acele zile am stat mai mult prin țarcul barăcilor, căutînd să acumulăm în noi cît mai mult soare și lumină, presimțind că viitorul, pentru noi, se întuneca, intrînd sub o eclipsă a cărei durată nu ne-o puteam imagina. Ne gîndeam la fel de fel de posibilități care ne stăteau în față. Unii credeau că nu era exclus să fim deportați în Siberia, de îndată ce sistemul comunist era comun Rusiei și României, nemaicontînd frontierele etnice statale. Alții, mai puțin pesimiști, vorbeau despre intrarea noastră în lagăre din interiorul țării, iar cei mai optimiști se vedeau deja în lagărul din Ghencea, de la marginea Bucureștilor, unde se auzise că funcționa un lagăr special de triere și acolo ar fi urmat să se dea drumul acasă tuturor acelora care beneficiau, în baza muncii prestate, de eliberarea condițională. Cei care mai aveau pedeapsă de ispășit, conform credinței celor creduli, aveau să fie trimiși la alte lagăre ori la închisoare pentru împlinirea mandatelor. Erau și o mulțime de pesimiști care nu vedeau decît un singur drum

pentru toți, și acela era al închisorilor, al celulelor, fără deosebire.

— Sub comuniști nimic nu merge înainte, logic, a zis un inginer agronom care fusese mulți ani prizonier în Rusia și care avea o cunoaștere destul de îndelungată a unui regim comunist, încă din tinerețe, fiind născut în Basarabia. Sub comuniști, continuă el, aproape în toate cazurile, omul se întoarce de unde a plecat, după ce a fost exploatat, spoliat, golit, transformat într-un robot sau deșeu social, oricum i-ai spune. De aceea noi nu putem ajunge decît la închisoare, țăranul la sapă de lemn, muncitorul la foame.

Seara întîrziam cît de mult prin curte, pînă eram forțați de milițieni să intrăm în dormitoare. Stabiliserăm, de comun acord între noi, ca să facem numai o oră de planton, deoarece nu mai eram așa de obosiți, și revenirea rîndului mai des prin rotație, nu ne mai stînjenea.

Într-o seară, aproape de ceasul cînd să se dea stingerea, cineva dintre noi a observat un fenomen ciudat pe cer. Bolta era senină, de un albastru transparent, rar, pe lîngă luna din zenit, dar pe măsură ce cerul cobora spre orizont culoarea se închidea, devenind tot mai densă, aproape neagră. Pe Marea Neagră cerul apărea aproape tot atît de întunecat cum era smoala. În jurul lunii apăruse un cerc alb, de proporții enorme, sidefiu, lat de cîteva zeci de metri. Apoi, fără prea mare întîrziere, la o distanță apreciabilă, a apărut un alt inel cu banda tot atît de sclipitoare, perfect circumvoluționat nimbului inițial. Și, ceva mai tîrziu, chiar pe la mijlocul cerului a apărut un alt brîu, puțin mai difuz decît cele două anterioare. În același timp, luna se alungise, apărînd ca o pară, iar luceafărul de seară, care se nimerise între primul și al doilea cerc, ni s-a părut că se frînsese în două și avea o strălucire dublă în acea feerie stranie a cerului dobrogean. Aerul se simțea jos, pe pămînt, încet și falnic, rostogolindu-se ca un talaz de ape calde, mișcat de adierea curentului dinspre Marea Neagră, dar uscăciunea plantelor ne stăruia în nări, ca un parfum greu de ierburi amare.

— Este un semn de la Dumnezeu, făcu Moș Vasile Năsui, țăranul maramureșean, care trăia tot timpul în lumea minunilor și a neverosimilului. Mai bine haideți să ne închinăm, mai zise el, și-și descoperi capul chilug, și-și făcu semnul crucii de mai multe ori, aplecîndu-și cele trei degete împreunate chiar lîngă pămînt, de unde le înălță spre frunte.

— Nu este nimic altceva decît un fenomen de refracție a luminii lunii, ale cărei raze ating oglinda lacului sub un anumit unghi favorabil, fu de părere un profesor de fizică, cunoscut de noi toți pentru atitudinea strict științifică pe care o manifesta în orice împrejurare.

Oricare ar fi fost explicația, spectacolul celest la care asistam ne-a neliniștit pe toți, prin stranie lui apariție în acele zile de incertitudine.

— De ce nu s-a văzut nimic asemănător pînă acum ?, se întrebau între ei oamenii.

— S-a mai văzut odată un asemenea cerc, își amintiră cîțiva oameni, dar numai unul singur, într-o toamnă, și atunci ni s-a părut că se vedea pe lac și forma rotundă a lunii.

— Dar trei brîuri, dintr-o dată, și cu luna alungită ca o chiflă și luceafărul înjumătățit, aceasta nu o prea înțeleg cum vine, conchise, în vădit dubiu, unul dintre aceștia.

Cu toate că am fost siliți să intrăm în dormitoare, curînd după stingere, au mai rămas încă mulți ochi zgîiți prin ferestrele scunde ale barăcii, căutînd spre semnele cerului. Tîrziu, mulți dintre aceia care nu au obosit să vegheze, au auzit cîntatul cocoșilor din Valea Neagră, dar încă la acea oră a amurgului dimineții, nimburile, ne-au spus ei, nu se șterseseră complet de pe marama boltită a cerului. Doar luceafărul s-a retras în lumea lui de dincolo de percepțiunea noastră.

* * *

Era spre sfîrșitul lunii iulie cînd, pe la ora zece dimineața, s-a auzit zvicnind în unde goarna lui Bica, sunînd cunoscuta adunare a brigadierilor. Fuseserăm ținuți sub supravegherea de cameră a brigadierilor. Unii dintre noii brigadieri fuseseră pontatori înainte de oprirea muncilor sau chiar șefi de grupă. O bună parte dintre brigadierii vechi (criminali de război, frontieriști, administrativi și pistolari — unu sau două cazuri) fuseseră transferați în primele zile cînd au început evacuările. S-a putut constata că așa numiții «brigadieri de carieră» scăzuseră simțitor în număr. Paza exterioară țarcurilor barăcilor cădea în sarcina milițienilor care, odinioară, ne supravegheau pe șantiere.

La puțin timp, s-a reîntors de la adunare brigadierul nostru, Alexandru Bulzan, un fost șef de grupă dintr-o brigadă în care am fost și eu o dată. Alexandru Bulzan a fost afară contabil de meserie și era originar din comuna Făget, județul

Hunedoara. Pentru acest om am avut o anumită afecțiune, din pricina tactului său în comportamentul cu administrația și oamenii pe care nu i-a silit în muncă.

— Toată lumea își împachetează imediat lucrurile personale. Ceea ce este cazon și ați aflat aici, inclusiv gamelele și lingurile, se așează la căpătîiul paturilor. Brigada noastră, în întregime, va părăsi azi această colonie. (Administrația pretindea ca acestui lagăr, și tuturor celorlalte, să li se spună «colonii de muncă»).

— Unde vom pleca ?, se auziră izbucnind deodată mai multe voci.

— Nu știu, nu ni s-a spus, răspunse laconic brigadierul, înălțind din umeri !

Întocmai ca orice alt deținut de pe Canal, am reușit să-mi agonisesc și eu o lădiță, cu sprijinul inginerului Emil Cîmpeanu. Unul dintre numeroșii mei prieteni care lucrau la atelierul mecanic, a confecționat cu mîna lui și a instalat o încuietoare simplă lădiței în care, originar, fusese împachetat material exploziv pentru cariera de piatră. Venisem cu foarte puține lucruri la Canal, iar acum, după trei ani și trei luni, aveam impresia că aveam ceva mai mult decît avusesem la descinderea mea în Dobrogea. Primisem de acasă o pereche de bocanci, o pereche de pantaloni din lînă, cioareci mocănești, pe care îi căptușisem cu petece din sac de urzică, și obiele de cînepă, două schimburi de lenjerie, șorțul care de acum îmi era ferfeniță, dar la care nu am renunțat și am refuzat să-l arunc, două prosoape și o canadiană pe care am cumpărat-o în schimbul țigărilor primite de acasă și pe care nu le fumam, cîteva pietre rare, ca niște colți de mistreț, șlefuite de erele îndelungate geologice, pe care le-am aflat la Columbia, pe malul drept al Dunării, mai sus ceva de podul de la Cernavodă, apoi o custură și portretul în ulei executat de pictorul David. Toate aceste lucrușoare mi-au încăput perfect în lădița mea laolaltă cu cîteva zeci de pagini cu notițe pe care le-am vîrît, spre a nu fi observate, într-un locușor scobit chiar sub belciugul care îmi servea de mîner.

Paltonul meu din timpul studenției se destrămase, se rărise, și îi înlocuisem căptușeala uzată cu bucăți de petece de diferite culori, ca să nu rămîn fără o îmbrăcăminte mai groasă. Îmi îmbrăcasem aceeași pereche de pantaloni de doc cu care fusesem arestat, pantaloni cîrpiți și supracîrpiți, și jacheta unui costum de demult, de pe timpul cînd fusesem străjer la liceu, pe care o purtasem cu mai bine de un deceniu în urmă.

Cu lădița într-o mînă, paltonul răsfrînt pe altă mînă, am ieșit din baracă înăbușit de sentimente învălmășite, pregătit pentru a ancora pe oricare alt tărîm spre care ne era dat să fim împinși de destin

Afară era o căldură sufocantă. Aerul era încremenit și se simțea material cum cădea căldura valuri-valuri din cerul încins ca o copaie de foc. Respirația ni se rărise și, chiar dacă nu erau la mijloc decît cîteva zile de cînd am întrerupt activitatea, datorită, în parte, și regimului alimentar de înfometare, m-am simțit dintr-o dată slab și neputincios. Gîfîind alături de ceilalți camarazi de viață, am ajuns lîngă poartă, unde am văzut că se aflau încolonate încă cel puțin șapte-opt brigăzi. Îmi erau cunoscute foarte multe fețe și am recunoscut, printre aceștia, mulți prieteni.

— Cine își aude numele iese din coloană și se aliniază de partea aceasta, ne anunță un plutonier de la grefă, care avea mai multe liste în mîini.

Au fost constituite, după anumite criterii, grupuri de cîte șaizeci de oameni, deci mai puțini decît formau o brigadă obișnuită de muncă. După ce au fost organizate zece grupe, ni s-a ordonat să ieșim în cea mai mare disciplină pe poartă. În afara țarcului lagărului, platoul din fața porții și, chiar mai departe, pînă în spatele barăcilor soldaților și ofițerilor, am observat că fusese întinsă o rețea foarte deasă de soldați de securitate cu balalaicile sau carabinele după gît, asigurînd o pază strașnică ieșirii noastre din lagărul morții.

— Dar unde mergem ? ne-am întrebat aproape cu toții deodată, unii cu glasul, alții în sinea noastră, cînd am văzut că în loc să ne îndreptăm spre Mustața, în partea căreia se afla stația CFR din Valea Neagră, am luat-o spre șantierul Concasare, direcția Mamaia-sat.

— În această parte au mai fost văzute mergînd cîteva coloane de oameni mai de dimineață, mă informă un om de lîngă mine, care fusese cantonat într-o baracă din partea infirmeriei și avusese posibilitatea să vadă mișcările de oameni din acea parte.

Misterul s-a dezlegat curînd.

În apropierea Concasoarelor, chiar lîngă taluzul Canalului proiectat, pe unde era planificat să se întindă calea ferată definitivă, paralelă Canalului, se aflau garate pe linia industrială un șir lung de vagoane închise, de transportat animalele. Cu cît ne apropiam mai mult, distingeam tot mai lă-

murit semnele după care puteam fi sigur că acele vagoane ne erau destinate nouă. Toate acele vagoane aveau obloanele împletite cu sîrmă ghimpată. În jurul vagoanelor se afla un cordon de soldați din securitate, soldații fiind foarte apropiați unul de altul, dînd un caracter foarte strîns cordonului care era în poziție ordonată de pază. Praful se ridica în nori groși peste noi ca o consecință a tîrîrii picioarelor prin țărînă. Transpirația a prins curînd să curgă șiroaie de pe noi, fiind îmbrăcați cu hainele și purtînd lăditele cu boarfe, pe care ni se admisese să le luăm cu noi din lagăr.

De jur împrejur se roteau călare și ofițeri de inspecție. Comandantul lagărului, căpitanul Cornățeanu, era în jeep-ul coloneilor de securitate Albon și Cosmici, iar într-alt jeep, am văzut un general de securitate cu un întreg stat major de ofițeri superiori veniți să supravegheze evacuarea robilor care fuseseră aduși aici să construiască Canalul. Din această expunere de forțe în jurul nostru și participarea unor asemenea grade superioare la încheierea activității noastre, ne-am dat seama că nu era nici o schimbare de atitudine din partea regimului față de noi ; fuseserăm aduși aici cu ani în urmă ca dușmani ai poporului și plecam de aici ca dușmani ai poporului. Munca și uciderea noastră la Canal au fost partea cinică a unui plan criminal urzit de partidul comunist român împotriva elitei naționale române.

* * *

Am fost opriți în fața șirului de vagoane staționate pe linie. Curînd cîțiva subofițeri și ofițeri de securitate ne-au repartizat la vagoanele ale căror obloane mobile, care serveau de porți, erau deschise. Eu m-am nimerit la al doilea sau al treilea vagon, care se afla în continuarea altor vagoane ale căror obloane erau închise. După un anumit zumzet, asemănător unui stup de albine dintr-o coșniță, am bănuit că în acele vagoane se aflau oameni aduși în coloana de dimineață.

— Vă urcați în cea mai mare ordine în vagon, ni s-a ordonat de către un plutonier cu fața lată și chipul răzbit de transpirație.

Înainte de a mă urca în vagon, mi-am mai rotit o dată ochii peste Dobrogea, pînă unde ajungeam. Vedeam în depărtare ochiul albastru ca o mărgea al Mării Negre la unul din colțul căruia Constanța iriza ușor sub arșiță. În apro-

piere vedeam pămîntul brun-gălbui răscolit de noi cu hîrleţele şi lopeţile, îngrămădit în movile, peste care, din loc în loc, se înălţau buruieni grase şi plante spinoase de stepă care se ofiliseră curînd în miezul verii pîrjolitoare. Undeva, de pe sîrmele unui telegraf sau dintr-un crîng de arbuşti pitici, se auzeau prigoriile gîngurindu-şi cîntecul trist, ca un piriiaş repede pe care vrei să-l opreşti cu palma, dar el scapă printre degete şi pietre şi îşi învolburează susurul peltic, care este mai mult o melodie sinuoasă decît o expresie distinsă de sunet, mai mult un înec decît un suspin. Mi-a venit în minte ţăranul dobrogean Mihai Odor care mi-a vorbit pentru prima oară de prigoriile Dobrogei, despre bucuria săracă pe care aceste păsări o aduc ţăranilor vara cînd le aud pe cîmp. Mi s-a părut ciudat să aud din nou, din acest loc, prigoriile, loc care se nimerise a fi acela unde, pentru prima oară, le-am auzit cu trei ani în urmă, alăturea de ţăranul luminat Odor şi fiul său Alecu, cu care împreună era în robie pe pămîntul înaintaşilor lor oieri sau muncitori ai gliei.

Cine a auzit vreodată cîntecul prigoriilor din stepa Dobrogei nu va putea uita niciodată tînguitul acelor păsări triste, care trăiesc prin crăpăturile pămîntului şi al căror cîntec sună a pămînt şi dogoare, a jale şi zădărnicie.

Cît de mult, acel cîntec, părea a fi însuşi cîntecul fiinţelor noastre !

Cînd am pus genunchiul pe podeaua vagonului ca să mă urc, am simţit o lacrimă caldă ca un fir de plumb cum mi se rostogolea pe obraji.

Lăsam în Dobrogea înmormîntaţi trei ani ai tinereţii mele, trei ani de suferinţe şi dureri, trei ani în care, în fiecare zi, moartea era lîngă mine, trei ani în care nu am văzut nici o faţă dragă, trei ani sterpi, în care m-am maturizat cît în douăzeci de ani de viaţă liberă.

Şi, pentru ce şi pentru cine ?

Nu am reuşit să învingem duşmanul împotriva căruia ne ridicaserăm. Ne-am învins numai pe noi.

Oare mai era vreo raţiune a acelui regim antiuman să mă mai fi dus şi în altă parte, să mă ucidă mai mult decît eram la acea oră ?

Nimeni nu ştia unde sunt, unde merg şi nici ce dramă se consuma în sufletul meu. Nu aveam cui i-o spune, cui i-o scrie ; un om pierdut într-o lume a groazei şi crimei, părăsit

în voia puhoaielor murdare revărsate peste țară, după ce zăgazul dinspre răsărit a fost dărîmat de Rusia comunistă și aliații ei din vest.

Și de aici încotro ?

4. Trenul fantomă de-a latul țării

Înainte de a coborî amurgul, aproape de timpul cînd aerul devine greu în Dobrogea de praful zilei care rămîne suspendat din cauza lipsei oricărei adieri, răsfrîngînd opalescent ultimele raze ale soarelui, am simțit că vagoanele au început să se miște. A fost la început o probă de stabilire a comunicării conductelor de aburi pentru frîne, apoi cîteva tamponări sfîșîitoare, o pauză scurtă și, în fine, am auzit șuierînd o sirenă, mai mult ca probabil, cea de la locomotiva noastră.

Trenul s-a pus în mișcare oarecum anevoie. A pornit încet, fără grabă, cum, de altfel, a și continuat cîtva timp, așa că nici nu am simțit cum deodată s-a făcut noapte. În interiorul vagonului vizibilitatea a scăzut complet, încît era aproape imposibil să mai vezi fața omului de lîngă tine.

Eu m-am așezat la un capăt al vagonului. Lîngă mine se mai aflau vreo patru deținuți vechi, dintre pionerii Peninsulei, care îmi erau bine cunoscuți. Ceilalți oameni își aflaseră locuri de-a lungul celorlalți pereți ai vagonului.

În vagon am aflat un butoi voluminos plin cu apă, două hîrdaie mai scunde pentru necesități primare și doi saci cu alimente : brînză, ceapă, marmeladă și pîine. De cum ne urcaserăm în vagoane, oamenii au hotărît, fără întîrziere, să se împartă alimentele care le reveneau, așa că o bună parte a așteptării noastre a decurs cu această operație esențială, dar extrem de dificilă în lumea deținuților. Am apreciat că ne fusese alocată hrană de pușcărie pe două zile, revenindu-ne fiecăruia cîte două sferturi de pîine, două cepe și cîteva grame de brînză și marmeladă.

Oamenii lăsaseră liber spațiul echivalent ocupării cîte unui om pe de o parte și de alta a chiblelor destinate necesităților, în schimb lipindu-se cît mai aproape de butoiul cu apă de unde, de îndată ce trenul a fost pus în mișcare, cei din apropiere au trebuit să se retragă spre a nu fi stropiți.

— Unde mergem ?, era întrebarea stăruitoare pe care ne-o puneam fiecare în parte şi care devenise curînd chestiune de discuţie comună.

— La puşcărie, fuseseră de părere mai mulţi.

— Imposibil, se exprimară alţii. După trei ani şi jumătate de muncă la Canal, unde ne-am rupt oasele şi distrus sănătatea, ar fi prea cumplit să fim reintorşi la celule. Poate vom merge la vreun alt şantier, la Bicaz sau aiurea.

— Aşa ar fi, zeflemisi unul, dacă ar fi adevărat şi real umanismul socialist. Dar, mi se pare mie, umanismul este un balon gol în lumea socialiştilor şi comuniştilor.

— Să fim mulţumiţi dacă vom nimeri în celule şi nu vom debarca în imensa Rusie, protectoarea libertăţii poporului român, interveni altul la preziceri.

Mulţi i se asociară şi, dintr-o dată, atmosfera oarecum inertă din vagon se deterioră complet.

Ideea deportării noastre era cea mai tulburătoare alternativă care ne stătea în faţă. Abandonaserăm rapid ideea eliberării condiţionate, a unei eventuale destinderi în ţară care să fi avut consecinţe favorabile şi pentru noi de îndată ce am observat tratamentul pe care ni l-au acordat securitatea şi miliţienii la îmbarcare. Aceia nu ar fi fost atît de brutali, nu ne-ar fi împins cu paturile armelor din spate sau nu ne-ar fi atins cu cismele în spinare, ca să ţinem pasul strîns, sau să ne urcăm în vagoane unul peste altul, fără nici un menajament.

Era ciudat fenomenul psihologic colectiv pe care îl experimentam. Pînă acum cîtva timp în urmă, şi nu prea de mult, nu era unul dintre noi să nu fi preferat întemniţarea şi înrobirea noastră în scopuri de exploatare în Rusia sovietică, unde temnicerii nu ar mai fi fost din neamul nostru şi unde, ne ziceam noi, am fi suportat mai uşor regimul bestial în care trăiam, decît în România. Iată că acum, subit, cînd, eventual, ar fi fost posibil să fim transportaţi în Rusia, deveniserăm surescitaţi, nervoşi şi de-a dreptul speriaţi, în preajma panicii. În oarecare măsură, desigur, eşecul perspectivei eliberării după moartea lui Stalin avusese un efect eroziv în conştiinţele noastre.

— În Rusia ?, făcu un moşneag, dintr-un colţ al vagonului. Simt că mi-aş da duhul în clipa cînd trenul ar trece frontiera.

Oricîtă suferință am îndurat și oricîtă suferință ne mai stătea în față, parcă ne simțeam mai pregătiți și oarecum am fi preferat să o continuăm pe meleagurile țării noastre împilate și umilite. Se repeta oare miracolul lui Anteu, fiul Mării și al Pămîntului care, în lupta lui cu Hercules, prindea puteri noi ori de cîte ori era trîntit pe pămînt (Tera), mama lui insuflîndu-i-le ?

— Cel puțin, dacă îmi va fi dat să mor în închisoare, zise un altul, un bărbat tînăr, dar firav și bolnăvicios, aș vrea să mor pe pămîntul sfînt al României care îmi este drag, în care îmi sunt îngropați și părinții și unde îmi vor fi îngropați și copiii, cînd le va veni vremea.

Așteptam cu sufletul la gură trecerea Dunării spre a vedea pe ce linie a vieții sau a morții o vom lua.

— La Fetești vom ști încotro vom lua-o, zise un ofițer de geniu. De vom lua-o la dreapta, spre nord, ne mănîncă pustiile Rusiei blestemate.

— Te înșeli, interveni un fost șef de gară. Trenul va putea merge foarte bine spre apus pînă la Ciulnița și de acolo să o luăm spre nord, cu exact aceleași șanse de a ajunge în Siberia.

— Ei, nu este chiar așa, fu de părere un altul, tot atît de expert în rețeaua de comunicație feroviară a țării. Vom putea merge întins spre nord pînă sus la Slobozia, și numai de acolo ni se va hotărî destinul. De o va lua trenul spre Țăndărei, al nostru este dracul și ne va înghiți Siberia. De o vom lua spre Urziceni, ar putea fi vorba de o altă direcție interioară, nu chiar sigură însă, înainte de a depăși Ploieștii. Din Urziceni, trenului îi mai poate fi schimbat macazul spre Galați. Dar mă îndoiesc să o mai facă, ocolind cu noi de la Fetești sau chiar de la Slobozia. Ar fi o nebunie, chiar dacă ar face-o pentru derutarea noastră.

Toate opiniile păreau rezonabile și plauzibile. Din nenorocire, fiecare dintre ele nu făcea decît să contribuie, într-o măsură sporită, la intensificarea neliniștii noastre. După toate datele, trenul nu putea depăși acele puncte critice mai curînd de cîteva ore, fiind vorba de un tren de marfă și, apoi, avîndu-se în vedere că liniile ferate puteau fi blocate cu alte transporturi de mai mare importanță și mai mare urgență decît încărcătura noastră de sclavi, astfel că tot felul de întîrzieri apăreau posibile.

Pentru un timp minţile noastre se roteau în lumea a tot felul de coşmaruri asupra direcţiei pe care aveam să o urmăm. Într-un anumit fel, ne rămînea o şansă minimă de salvare, chiar dacă am fi continuat înaintarea noastră spre nord, şansă căreia unul dintre noi, se pare cel mai timorat şi mai prepuielnic, îi dădu expresie, zicînd :

— Nu uitaţi Bicazul, fraţilor ! Putem merge pînă sus la Adjud, şi aceasta tot nu va însemna că vom fi scoşi din ţară. De acolo o putem lua spre est, spre Munţii Carpaţi. Oare aţi uitat, pe lîngă altele, că avem hrană numai pentru două zile ?

Prin împletitura de sîrmă ghimpată a vagonului răzbea aerul nopţii, proaspăt, pur, îmbibat de mirosul plantelor verzi şi de aroma uscată a paielor de grîu dat în pîrgă. Secerişul era în toi, iar porumbiştile se puteau bănui că se înălţaseră bine în dezvoltare promiţătoare, condiţiile atmosferice fiind cît se poate de favorabile pînă la această vreme a anului, astfel că se prevedea un an mănos. Trenul înainta vertiginos uneori dar, în multe staţii sau chiar pe parcurs, pe cîmp, se oprea timp îndelungat. Noi ne luptam cu oboseala, somnul neînvingîndu-ne, fiind în aşteptarea trecerii Dunării şi a staţiilor viitoare care ne puteau servi de indiciu al destinaţiei misterioase.

La Feteşti am simţit că am luat-o spre Ciulniţa, şi cu aceasta primul hop a fost trecut, oamenii respirînd mai uşuraţi. Dar încă în faţă mai rămîneau gogoriţe, ne mai rămîneau cîteva puncte cruciale, care nu ne erau indiferente şi ne ţineau în stare de veghe. Undeva, într-o haltă, trenul a tras pe o linie moartă. Fără de veste am fost furat de somn. Tîrziu, vecinul meu de podea, un profesor, slab, TBC-ist, m-a atins pe umăr şi mi-a şoptit :

— Suntem la Urziceni. Pînă aici am venit bine. Acu-i acu !, mai zise el şi se aşează turceşte, în aşteptarea porniri trenului pe noua direcţie.

După aproape o oră de perpelire, cînd mijeau zorile, trenul a prins să înainteze din nou. Printre gratiile de sîrmă ghimpată împletită în obloane, vedeam afară. Şeful de staţie, care era cu noi şi care era un desăvîrşit cunoscător al circulaţiei trenurilor, fiind odată înalt funcţionar în direcţia generală CFR, exclamă :

— Fraţilor, suntem pe drumurile ţării noastre ! Nu mai mergem în Rusia ! Dar, desigur, nici în America. Mergem spre Ploieşti. Poate că închisorile din Ardeal vor fi casele noastre viitoare.

* * *

Se făcuse ziuă de-a binelea. Urcam pe Prahova în sus. Ni se părea aproape neverosimil să ne reîntoarcem de la Canal tot în dubă, sub pază strașnică. Eram mai maturizați cu mult acum, după trei ani și cîteva luni de muncă istovitoare, arătînd cu mult mai trecuți decît anii calendaristici pe care îi depășiserăm. Aveam o experiență covîrșitoare a aspectelor manevrelor regimului, cunoșteam venalitatea fără comparație a agenților săi și eram pe deplin conștienți de sistemul organizării crimei în penitenciare și lagărele de muncă forțată. Oarecum, eram desensibilizați dar, oricînd se întîmpla să adie peste noi zefirul rar al speranței sau să fim loviți de încercările grele și dese ale exasperării, spiritele noastre se subțiau spontan și reacționau prompt împrejurărilor deosebite la nivelul social din care fusesem silnic dezintegrați.

Oamenii zăceau tolăniți pe locurile lor pe care și le ocupaseră de ieri. Unii treceau pe la chible și oricînd se agita conținutul acestora prin defecare sau urinare, o duhoare grea, înecăcioasă, răbufnea în vagon, întocmai ca un gaz toxic. Cîțiva dintre oameni căutau lacomi printre gratii la peisaj, sau năzuiau să respire din plin aerul proaspăt, alpin, care scînteia diamantin în dimineața superbă a acelui sfîrșit de iulie.

Deodată mi s-a atras atenția asupra unei scene care se desfășura chiar în mijlocul vagonului.

Fostul brigadier Ghiță, unul dintre cei mai brutali brigadieri care exista la Valea Neagră (Peninsula), un fost ofițer de securitate român pe lîngă ambasada română comunistă din Belgrad pînă în 1948, se luase la harță cu Ioan Capotescu, un bărbat tînăr, fost tipograf la Timișoara. Capotescu îmi era cunoscut și știam că acesta era un om extrem de irascibil, îi sărea repede mustarul și nu se controla suficient în raporturile cu oamenii. Mi s-a părut curios să înțeleg că, în acest scandal, Ioan Capotescu abordase o atitudine net acuzatoare a activităților criminale ale brigadierilor. Aceasta cu cît însuși Capotescu fusese acuzat, în cîteva ocazii, de a fi fost colaborationist al administrației la Peninsula. Îmi fusese și mie șef de grupă pentru un scurt timp, cînd s-a purtat ireproșabil cît mă privea pe mine, dar l-am văzut, în diferite ocazii, sever și pretențios cu oamenii de sub răspunderea lui care nu reușeau să se apropie de realizarea normei de muncă forțată.

— Ai fost un criminal afară, ai fost un criminal la Canal și vei rămîne să fii pentru toată viața ta un criminal, îi reproșa Ioan Capotescu cu o voce puternică, aproape țipătoare.

— Te sfătuiesc să-ți măsori cuvintele, îl avertiză ofițerul de securitate. Nu-ți permit, chiar ție, să mă insulți și să mă judeci. De asemenea, nu ai dreptul să amesteci în discuțiile noastre partidul, nici chiar indirect. Mai bine te-ai gîndi la păcatele tale, Capotescule !

— Ce păcate, ce păcate ?, sări înțepat Capotescu. Ce vrei să zici ?

— Vreau să zic chiar ceea ce tu știi foarte bine : nu ai fost nici tu icoană de închinat la Canal. Atît și nimic mai mult ! M-ai auzit bine ?

La acestea, Capotescu, care cu toate că lucrase greu la Canal, dar pentru că primise pachete substanțiale de acasă, apărea robust, se apropie foarte mult și fățiș amenințător de Ghita. Fostul brigadier — care era ceva mai scund, dar era bine legat, cu o față rotundă, feciorelnică la cei peste 30 de ani cîți îi avea — îl țintì pe Capotescu cu o privire dură și aspră.

Amîndoi erau din Timișoara și, după cîte eram informat, se cunoșteau de afară, probabil că au făcut parte din același sindicat sau din aceeași organizație de masă, Ghita fiind și el de extracție muncitorească, cum era și Capotescu.

— Dacă îndrăznești, mai zi o dată ce ai zis ! îl somă Capotescu pe Ghita.

— Zic și de o sută de ori dacă vrei, făcu Ghita, umflîndu-și pieptul și strîngîndu-și pumnii. Nu ai fost curat, Capotescule, asta este !

Capotescu ridică pumnul să dea. Ghita, care se așteptase la o asemenea reacțiune violentă, îl atinse fulgerător cu un pumn sub bărbie și altul în cap, încît tipograful se prăvăli ca un buștean trăznit pe podea.

În vagon se așternu liniștea și se auzea numai glasul roților de tren cum se rostogoleau în goana lor, săltîndu-se ușor ori de cîte ori treceau peste vreo joantă.

Nimeni nu mai făcu o singură mișcare în tot vagonul. Capotescu fusese lovit atît de strașnic încît își pierduse complet cunoștința. Ochii îi erau deschiși și pironiți în tavanul vagonului.

M-am ridicat de la locul meu, m-am apropiat de Capotescu și i-am pus mîna sub cap, încercînd să-i dau primul

ajutor. Doi sau trei oameni mi s-au asociat în inițiativă. Făcînd eforturi ușoare sub creștetul tipografului pentru a-l ridica, la cîteva minute omul și-a recîștigat cunoștința totuși, privea la noi și în jur, cu privirea absentă, vagă. Pînă la urmă a cedat ridicării. Fața îi era extrem de vascularizată, dar am simțit că pulsul i se potolise și că își revenea. După ce l-am ridicat de jos, Capotescu s-a îndreptat mut spre locul lui de unde nimeni nu l-a mai auzit vorbind în acest vagon.

— Domnule Ghita, m-am adresat eu fostului brigadier. Aș îndrăzni să te sfătuiesc să te abții de aici înainte de la asemenea brutalități. Noi nu știm unde mergem și ce va mai fi în viitor, dar un lucru este sigur : ceea ce a fost pînă aici la Canal nu va mai fi și nici nu se va mai repeta. Aici nu mai ești brigadier și nici locotenent de securitate a Statului. Nu trebuie să pui mai mult răbdarea oamenilor la încercare. Aceștia sunt disperați. Dacă pe Capotescu nu l-a apărat nimeni, te asigur că pe dumneata vor sări toți, de vei mai încerca să lovești pe vreunul dintre noi.

Cîteva șuierături și huiduieli s-au auzit de pe de lături. Brigadierul s-a apropiat de grătarul unui oblon, întorcîndu-mi spatele, fără să-mi fi adresat vreun cuvînt.

Acesta a fost singurul incident de acest fel petrecut în vagonul nostru, unde se mai aflau doi foști brigadieri, care au știut să tacă din gură pe tot parcursul. Dar nu același lucru s-a petrecut în alte vagoane. În cele mai multe, unde se aflau brigadieri și pontatori, aceia au fost bătuți pînă la sînge, în cîteva cazuri trebuind să intervină soldații din cabinele de pază, auzind vacarmul și răcnetele din vagoane. Spiritele erau extrem de pornite împotriva acelor oameni care fuseseră uneltele de asuprire împotriva noastră. Cine însă putea bănui dimensiunea vulcanului întregii mase de deținuți împotriva agenților și armatei regimului, a regimului însuși și a sistemului de treptată bestializare care era impus țării întregi ?

* * *

Mi se pare că la Breaza cineva a văzut, pentru prima oară, cîteva placarde imense atîrnate pe frontonul stației.

«Pace și prietenie între popoare».

«Trăiască al IV-lea festival mondial al tineretului și studenților».

«Pace» «Prietenie». «Trăiască URSS-ul, eliberatoarea poporului român.»

De obicei trenul nostru nu stopa, decît rareori, în stații sau halte. Și atunci, numai pe liniile alăturate, nicidecum în dreptul peronului. Eram surprinși să constatăm absența oricărui fel de pasager pe vreun peron al stațiilor, în afară de vreun impiegat și întotdeauna a unui civil suspect, care se putea bănui cu ușurință că era agentul securității locale. Uneori, în unele stații mai mari, vedeam chiar și cîte o patrulă de soldați.

De multe ori trenul trecea în cea mai mare goană prin stații, dar în fiecare, la rînd, dominau lozincile de întîmpinare a Festivalului mondial al tineretului și studenților, care urma să aibă loc între 2 și 14 august 1953 la București și, bineînțeles, aceleași figuri suspecte de care am amintit. Într-o stație mai mică s-a întîmplat să se oprească trenul în dreptul peronului. Pe lîngă vagonul nostru a trecut, la un moment dat, unul dintre acei indivizi stranii care patrulau peroanele pustii în timpul cînd trecea trenul nostru fantomă spre o adresă necunoscută de noi.

— Hei !, îi strigă unul din vagon. Cît mai aveți de gînd să ne țineți în lanțuri ?

Agentul ciuli urechile, dar nu-și întoarse capul spre vagonul de unde venea vorba.

— Către tine vorbesc, nenișorule, mînca-ți-aș coliva cît de curînd, țigan puchinos ce ești !

Omul nu mai putu rezista insultei, pesemne, că se uită chioriș spre vagonul nostru, din care răzbi un hohot imens de rîs batjocoritor.

Trenul se puse chiar atunci în mișcare, ilaritatea continuînd cu același brio. Agentul deveni dintr-o dată îndrăzneț, de îndată ce ne îndepărtam, și a cutezat să se uite cu un rînjet dușmănos după noi, cu acel rînjet tipic care era al întregului regim comunist hotărît să ne ucidă sub orice formă ; prin minciună, înșelăciune, exploatare crîncenă, destrămarea și umilința familiilor, bătaie, distrugerea moralului, credinței, idealurilor noastre, prin înfricoșare și îngrozire, prin sărăcire și eliminarea oricărei securități materiale și spirituale. Dar încă în acest tren încărcat cu o parte dintre cutezătorii neamului care au îndrăznit să se ridice împotriva dominației tiranice a unui regim urzupator, băteau inimi sănătoase, tari, încă mințile mai erau luminoase și îndîrjirea indestructibilă și tenace ca o coardă de oțel. Și cîte milioane încă de asemenea inimi și minți nu mai erau în întreaga țară ?

La București se făceau în acele zile pregătirile ultime de întîmpinare a tineretului și a studenților din întreaga lume care, ademeniți de lozinca *«Pace și prietenie între popoare»*, veneau să serbeze al IV-lea festival mondial regizat de oculta Kremlinului.

Festivalul s-a organizat sub auspiciile așa numitului Comitet Internațional de pregătire a Festivalului (C. I. P.), o organizație comunistă deghizată, inițiată și stipendiată de Moscova. Un rol important în organizarea Festivalului l-au avut Federația Mondială a Tineretului Democrat (FMTD) și Uniunea Internațională a Studenților (UIS). Între 25—30 iulie 1953 a avut loc la București al III-lea Congres Mondial al Tineretului, care a premers festivităților ample dintre 2—14 August 1953. Ideea acestor festivaluri, se pare, a fost a lui I. V. Stalin, care le-a inițat imediat după sfîrșitul celui de-al doilea război mondial. Planul prestabilit era de întruniri periodice din doi în doi ani, în diferite regiuni ale globului, propunîndu-se să se cointereseze cît mai mulți tineri și studenți, sub lozinca amintită, în scopul dezarmării morale a tinerelor generații de a mai nutri sentimente de afirmare a respectării ferme a unor drepturi inalienabile și suverane ale națiunilor lor.

Cu toate că inițiatorii acestor festivaluri au dorit să le dea un larg caracter internațional, nu numai sub aspectul participanților din toate țările lumii, dar și al punctelor geografice din lumea liberă și lumea comunistă, totuși, în prima decadă de viață a acestora, festivalurile au avut loc numai în orbita comunistă.

Primul festival a avut loc la Praga în 1947, urmat de al doilea la Budapesta în 1949, al treilea la Berlin 1951 și al patrulea la București în 1953. Guvernele din Occident au opus o oarecare rezistență infiltrării acestei organizații în statele lor.

Ornarea excesivă a stațiilor de cale ferată, cu acele lozinci scrise în trei-patru limbi și chiar mai multe ne-a dat să înțelegem că în țară se făceau eforturi extraordinare pentru întîmpinarea acestui eveniment, ale cărui proporții noi nu aveam de unde le știi și, mai ales, noi nu puteam să ne imaginăm privațiunile pe care era obligată întreaga țară să le îndure, pentru a se asigura succesul acestei reuniuni internaționale, vădit regizată în scopuri de corupție a tineretului și de propagandă comunistă.

Nu este lipsit de interes de a menționa, în treacăt, că pentru această mascaradă internațională, statul român a cheltuit sume fabuloase pentru terminarea, în termen record, a Stadi-

onului „23 August" din București cu o capacitate de 80.000 de locuri, și a Stadionului Constanța de 30.000 de locuri, care nu s-a terminat decît parțial. În afară de acestea, a fost nevoie să se asigure cazarea a circa 100.000 de persoane (din străinătate și din țară) care erau programate să participe la festivitățile respective, ca sport, competiții, reuniuni etc.

România se afla în pragul prăbușirii economice la data cînd era hotărîtă desfășurarea festivalului la București. Ambiții nejustificate ale membrilor partidului comunist din conducere, în frunte cu Gheorghe Gheorghiu-Dej, au trecut înaintea intereselor de refacere națională a țării, a cărei economie era literalmente ruinată după prădălnicia și mizeria care bîntuiau la orașe și sate, urmare a celui de-al doilea război mondial și a servitutilor instaurate în beneficiul exploatării sîngeroase a URSS-ului. Cînd am ieșit din închisoare, exact după un an de la Festivalul Mondial, mi-am dat seama că țara nu-și revenise încă din chinga restricțiilor economice în care fusese constrînsă să se zbată fiecare persoană individuală pentru satisfacerea nevoilor debordante ale participanților de la festival, astfel ca cei care au vizitat în acel timp Bucureștiul să poată duce zvonul în lume că în România bolșevizată se revarsă belșugul și buna stare pe străzi și curgeau laptele și mierea pentru tot natul.

* * *

Trenul trecea vertiginos prin stații, dar peste cîmpiile ardelene, unde am ajuns după amiază, înainta fără acea viteză caracteristică evitării atenției publice la care s-ar fi supus altmintrelea.

Ne desfătam ochii cu tablourile dragi și familiare ale muncii țăranilor pe care îi vedeam pe cîmp, la seceră, la strîns fînul sau prășit ori rărit de porumb. Ne dădeam seama că în unele comune comunismul și-a implantat flagelul distructiv tradiției satelor noastre, oamenii lucrînd în cooperative colective (particulare-sic), ori gospodării de stat, văzînd grupuri de oameni trudind la un loc, transpirînd din greu și îndemnați de la spate de noii vătafi ai satelor, brigadierii colectivelor.

Dar cît de superb ne-au remontat aerul clar, întinderea din jur, soarele strălucitor și cerul splendid al țării ! Ne reaminteam, o dată mai mult, de lecțiile din școlile elementare, de ce trebuia să ne iubim țara și să ne sacrificăm pentru fe-

ricirea ei. Pentru că o alta mai bogată și mai frumoasă pe pămînt nu era.

Spre seară am ajuns la Aiud. Aici trenul a tras pe o linie secundară. Cîteva ore am fost manevrați într-o parte și alta, de pe o linie pe alta, pînă cînd, în sfîrșit, am simțit că o parte a vagoanelor cu care eram cuplați în același tren au fost desprinse și au rămas părăsite la capătul unei linii.

Cineva a spus :

— A rămas aici cel puțin jumătate din tren, circa zece vagoane.

Într-adevăr, cînd am pornit-o din nou la drum, la curbele dese pe care le înscria linia ferată de la Aiud la Cluj, sub bătaia palidă a razelor lunii, s-au putut număra de acum numai zece vagoane care urmau locomotiva cu cărbuni, din cele douăzeci cîte erau la plecarea noastră din Dobrogea. La Aiud cum am aflat mai tîrziu, rămăseseră legionarii și simpatizanții, precum și o parte dintre deținuții cu pedepse mai mari sau unii socotiți periculoși.

Era noapte de-a binelea cînd ne-am apropiat de Cîmpia Turzii, stația de trecere spre Apahida. M-am trezit lîngă mine cu un student din regiunea Cîmpiei-Turzii, care mi-a șoptit că avea de gînd să arunce un bilețel în stație, la trecere, și dacă eram de acord să se menționeze și numele meu.

— Îți sunt chiar recunoscător, am consimțit eu.

Studentul fusese arestat după mine, după ce cazul organizației din care făceam și eu parte fusese popularizat în regiune.

La un an de zile cînd m-am eliberat, părinții mei mi-au spus că cineva i-a informat de trecerea mea prin Cîmpia Turzii la acea dată.

«Doctorul Cârja a trecut prin Cîmpia Turzii în dubă la 29 Iulie 1953, direcția Apahida».

Aceasta a fost informația lapidară pe care părinții mei o primiseră și a fost suficient. A rămas totuși un mister cum de acel mesaj a ajuns la cunoștința părinților mei, dacă se are în vedere că stațiile pe unde trecea trenul nostru erau cu desăvîrșire evacuate și că, desigur, după trecerea noastră, se afectua un control al liniilor și peronului pentru a nu se fi aruncat ceva material de către deținuți. Nimeni nu trebuia să știe despre retragerea deținuților de la Canal și, în extremis, de locul unde au fost transferați.

Apoi, a mai rămas un mister, cum de bilețelul a fost aflat de o persoană binevoitoare care, desigur, a cunoscut deopotrivă

numele studentului și al meu, precum și adresele noastre. Am mai aflat că și alți oameni, din alte vagoane, aruncaseră la fel astfel de bilețele și unii chiar mi-au spus că și ei menționaseră numele meu, deci posibilitățile de parvenire a informației afară fuseseră mai multe.

Dacă aș fi avut certitudinea la acea dată că afară oamenii continuau să ne poarte interesul, aș fi avut o altă stare sufletească atunci cînd am trecut prin Cîmpia-Turzii, cea mai apropiată ramificație de comunicație spre dragul meu sat, unde două ființe scumpe mă așteptau zi și noapte să mă reîntorc din robie.

Am trecut prin Cîmpia Turzii cu ochii înecați în lacrimi, înăbușit de durere și zbucium adînc.

Încă nu-mi putusem seca izvorul lacrimilor cînd am început urcușul dealurilor spre Apahida. De afară simțeam cum îmi răzbea în piept mireasma viilor din Viișoara, unde unica mea soră era învățătoare și-și creștea cu cine știe ce sacrificii cei trei copilași, cumnatul meu fiind închis și el în nu știu care temniță a țării. Mi-am pironit ochii în stelele de aur care scînteiau pe bolta satului meu, peste urbea mea apropiată Turda, unde deprinsesem patima dragostei de carte, unde fusesem pentru prima oară ademenit de forțele gîndirii și științei, unde am nutrit atîtea și atîtea visuri în care am crezut și pe care le-am urmărit în viață.

Trenul înainta în noaptea compactă, șerpuind printre dealuri, ca un sicriu pe o năsălie mobilă. Inimile noastre băteau însă tari sub lacrimi, rîvnitoare de viață și libertate, dovadă că eram încă tineri.

V. Epilog

1. Gherla

Cîndva în noapte am ajuns pe o linie moartă, unde trenul a fost garat. Locomotiva s-a desprins și s-a îndepărtat șuierînd, ca și cînd ar fi fost bucuroasă că scăpase de o povară silnică pe care o trăsese după ea. Nu puteam să ne orientăm precis asupra locului unde ne aflam. Întîi, nu vedeam nici o inscripție și apoi, nu cunoșteam împrejurimile care ne apăreau în obscuritate. Pe de lături zăream coamele unor dealuri joase care ni se păreau ca niște valuri negre, de smoală, ce se ridicau semețe spre cer. Curînd, acele spinări sinuoase prinseră a lua culoarea cernelii cînd cerul se învioră spre ziuă.

— Nu putem fi decît la Gherla, zise învățătorul Ioan Blidaru, care era din părțile acelea. Dealul care se vede în partea aceea este dealul Fizeșului, pe care se află clădită mînăstirea Nicula, ce aparținea călugărilor greco-catolici, și unde se află adăpostită icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului.

De abia a răsărit soarele, un soare înflăcărat și superb în goliciunea lui proaspătă, că am și auzit huruituri de mașini care se apropiau de stație. La început am bănuit că acelea erau camioane grele care treceau pe șoseaua vecină, dar curînd ne-am dat seama că acestea s-au oprit undeva nu departe de vagoanele în care ne aflam noi. Oarecum, începuserăm să avem certitudinea că ajunseserăm la destinație și, curînd, va urma debarcarea.

S-au auzit cîteva comenzi în apropiere și apoi, de la un capăt al șirului de vagoane am sesizat sunete deslușite de coborîri pripite de oameni. Din cînd în cînd răzbea pînă la noi o voce subțire, puțin guturală, o voce tăioasă ca o lamă de brici :

— Pe burtă, banditule, pe burtă, mama ta !

Pielea a început să ni se crispeze pe noi și un sentiment turburător de revoltă ne-a zguduit pe toți.

— Deci, pentru asta am muncit flămînzi și goi, ca să fim întîmpinați din nou la porțile închisorilor ca niște criminali de rînd ?

Am simțit îndepărtarea cîtorva mașini, pesemne încărcate cu oameni. Apoi s-a așezat liniștea peste noi din nou ca o lespede de piatră. Din depărtări s-a auzit un dangăt de clopot și din toate părțile se înălța cîntecul cocoșilor ieșiți prin ogrăzi.

La un moment dat am auzit cum cineva tăia cu cleștele sîrma de la oblonul demontabil. Fără de întîrziere, oblonul a început să alunece ușor într-o parte pe șenilă. O lumină albă a căzut în vagon și aerul plin de miresme de flori de cîmp, fragi, vie și grîu în pîrgă ne-a umplut plămînii îmbîcsiți de duhoarea din vagon, unde hîrdaiele cu scîrnăvii erau pline ras, dintr-unul, chiar, conținutul debordînd pe podele.

— Luați tot ce aveți cu voi și coborîți în cea mai perfectă disciplină și liniște, ne ordonă un ofițer care se afla în spatele a doi plutonieri de ordonanță care ne descuiaseră.

Am început să coborîm, sărind de pe platformă sau cel mai bătrîni lăsîndu-se să alunece pe piept și burtă peste dunga vagonului pînă ce atingeau cu picioarele pămîntul. De cum ajungeam pe pămînt, trebuia să ne așezăm imediat cu fața în jos, la pămînt, de-a lungul liniei ferate. Într-o parte am observat că se mai aflau și alți oameni trîntiți la pămînt, iar pe de lături străjuia un cordon compact de miliției din serviciul penitenciarului.

— Nu așa, banditule, nu așa, mama și dumnezeii tăi ! am auzit din nou aceeași voce tăioasă pătrunzîndu-ne urechile ca o țeapă.

Imediat am auzit cîteva lovituri de palmă și burdușeli înfundate, apoi un geamăt greu, dureros, horcăitor.

Cînd ne-am îmbarcat în camioanele deschise și ne-am așezat pe podea, peste capetele noastre s-a asvîrlit o foaie de cort care ne-a acoperit pe toți. Am aflat sub foia de cort că un bătrînel din județul Alba, un țăran pirpiriu care fusese aproape tot timpul bolnav la Peninsula, fusese victima unei sălbatice

agresiuni. Acum era cu fața năclăită de sînge și în mustață îi atîrnau cheaguri roșii și bulbucate ca niște cireșe.

— M-a pălmuit unul și m-a izbit cu cismele în cur și în piept pentru că nu mi-am putut lua imediat bagajul și să mă trîntesc la pămînt.

Căpitanul Goiciu a fost acela care ne întîmpinase în persoană la gară și a lui era vocea aceea gușată și rea pe care o auzisem, precum a lui era și mîrșava faptă de a fi maltratat atît de crud pe Pompei Neagu din Galda de Jos.

În curtea interioară a închisorii am dat peste piesele desfăcute ale unor paturi de fier, standard cazon, stivuite unele peste altele. Lîngă un perete doi bivoli rotunzi și negri, cu coarnele încovoiate și prelungite spre creștet, rumegau leneș. Erau înjugați la o saca, din care am văzut cum un om cu haine vărgate trecea cu o găleată apa într-o bute adîncă. Mai tîrziu am aflat că la închisoare nu exista o conductă de apă potabilă și că toata apa pentru băut era adusă cu sacaua de la fîntînile orașului care se aflau undeva pe cîmp. Apa ni se dădea, deci, cu măsură și zgîrcenie, adăugîndu-se astfel o calamitate în plus, pe lîngă celelalte de care am dat aici. Pentru uzul curent — spălare, curățenie, fabrică etc. — se folosea apă din Someș, fiind adusă cu un sistem de pompe aspiro-respingătoare acționate electric. De cîte ori nu ne-am astîmpărat setea cu apă de rîu, nesterilizată, din bazinul toaletei din celulă!

Intreg lotul sosit de la Canal am fost repartizat pe etajul doi al penitenciarului, celularul central, o construcție relativ nouă, construită în era austro-maghiară, contemporană celularului de la Aiud, construit în anul 1882. Din celulele mari, comune, de circa 18-25 de ocupanți deținuți, fuseseră evacuate paturile pentru crearea unui spațiu mai mare pentru lotul de 600 de oameni cîți sosiserăm, odată, de la Canal. La colțurile fiecărui etaj în parte se aflau celule mai largi, cu o capacitate de 40 de paturi, între care și celebra celulă 99 de la ultimul etaj, unde s-au practicat cele mai bestiale programe de reeducare, și în care celule au fost înghesuiți, uneori, peste 120 de oameni. Am aflat ceva mai tîrziu că între timp mai sosiseră deținuți de la minele de plumb Baia-Sprie, Cavnic și Nistru, majoritatea legionari, dintre care absolut toți legionarii au fost selecționați și reîmbarcați în dube și expediați la Aiud sau alte închisori de ispășiri aspre. În baie și în «celulele negre», în care am ajuns curînd ca pedepsiți, am dat de însemnări pe pereți, cu nume de oameni cunoscuți și mențiuni ale minelor de unde veniseră.

Am fost repartizați la celule, aproximativ în formațiile în care am fost organizați la îmbarcare. Uneori, de se întîmpla să nu se potrivească efectivul numeric la capacitatea celulelor care ne reveneau, se făceau completările necesare de la o grupă de oameni la alta.

Penitenciarul Gherla consta dintr-un celular principal cu patru etaje, un pavilion alăturat care fusese inițial o casă mare a latifundiarilor maghiari pentru oaspeți și loc de ceremonii, la capătul căruia se afla o capelă. În spatele acestei clădiri se afla așa numitul «Castel», care servise nobilului respectiv ca reședință propriu-zisă și, mai departe, în fața porții, o clădire mai nouă unde se aflau birourile penitenciarului, alături de locuința directorului Goiciu. Pe trei laturi se înșirau cîteva clădiri scunde în care se adăpostea complexul fabricii. Închisoarea era împrejmuită de un zid de circa trei metri înălțime peste care se întindeau patru fire de sîrmă ghimpată și un cablu electric activ. Suprafața întregii închisori înscria aproximativ un hectar. Aveam două curți ; una în fața celularului care o mărginea pe două laturi, iar în continuare, pe de altă parte, se întindea pavilionul care avea capela de care am vorbit și o clădire mai joasă în care se afla un atelier în care lucrau oamenii înapți. Aceștia executau numai munci de interior sau împleteau funii din cînepă. Între acești oameni se afla și un lipovan din secta rascolnică a patriarhului rus Nicon, fostul furnizor al casei regale cu miere de albine. Într-o zi, cînd am fost scos în curte, fostul primar al Galaților, Dionisos Cristoforatos, mi-a prezentat un om spîn, cu fața de femeie bătrînă, încotoșmănat ca un cerșetor.

— Dumnealui este domnul Rubnik, mi-a zis Critsoforatos.

— Încîntat, am zis eu. Dar cum ați ajuns aici ?, am continuat eu.

Lipovanul a încercat un zîmbet sincer care, însă, nu a reușit să netezească ridurile sale profunde și mi-a răspuns :

— Am fost bănuit ca dușman al regimului. La percheziția prisăcii mele au fost aflate acolo cîteva sute de arme și cincizeci de lăzi cu muniții.

Celebrul stupar, care producea peste cinci vagoane de miere de albine pe un an, primise 25 de ani muncă silnică.

Pe a patra parte, curtea de care vorbesc se împrejmuia cu un perete înalt în care se afla poarta de comunicare între această curte și a doua curte, a fabricii. În cadrul

curții fabricii se aflau atelierele, magaziile, șoproanele pentru depozitarea materialelor brute sau terminate, uscătoria de lemne, fierăria etc. Fabrica dispunea de mai multe secții : atelierul mecanic, tîmplărie, tapițerie, fierărie, tinichigerie, atelier de jucării. Directorul fabricii, sau șeful producției cum se mai numea acesta, era locotenent-major Mihalcea. Maestrul tehnic suprem al fabricii era un oarecare locotenent Deneș, fost tîmplar din Dej, maghiar. Amîndoi aceștia erau ofițeri de securitate. Alături de acești doi satrapi ai fabricii se mai aflau o sumă de ofițeri — locotenenți și sublocotenenți —, precum și un mare număr de plutonieri, dintre care cei mai mulți aveau răspunderea pentru paza și controlul nostru, silind la muncă oamenii și pedepsindu-i pe loc, ori întocmind rapoarte cu propuneri de pedepsire.

Deținuții lucrau în două schimburi a cîte 12 ore, de la 6 dimineața la 6 seara și, în continuare, șapte zile la săptămînă. Fabrica era operată după sistemul sovietic a «hozrasciot-ului» (gospodărie de sine stătătoare). Dintre deținuți au fost selecționați șefi de echipă, șefi de atelier, dispeceri, normatori, calculatori și tehnicieni în biroul producției și la livrări.

Asupra muncilor din fabrica Gherla și a tratamentului deținuților în procesul de exploatare cruntă nu am luat cunoștință decît mai tîrziu, la circa două săptămîni, după descinderea noastră în Gherla.

* * *

În celula în care m-am nimerit, se aflau în jurul a patruzeci de oameni. Cei mai mulți îmi erau cunoscuți de la Canal și chiar, cîțiva, de afară, fiind din orașul meu de reședință sau împrejurimi. În primele zile am încercat să ne reacomodăm noii situații, ceea ce ni se părea extrem de anevoios, după ce trăiserăm în lagăr, în aer liber, unde aveam posibilitatea să ne mișcăm, să mergem la closet cînd aveam nevoie, cei care fumau puteau să fumeze, țigările fiindu-le accesibile într-o formă sau alta, ori, dacă ne aflam în baracă, ne puteam trînti pe priciuri ca să ne mai odihnim oasele trudite. Toate aceste libertăți minime au fost desființate complet, rămînînd însemnări din domeniul trecutului.

— Ați venit aici să dormiți, puturoșilor ?, ne admonestau cu ură gardienii, dacă ne surprindeau prin vizetă că ne trîntiserăm pe pat.

Atmosfera pe care am întîmpinat-o aici ni s-a părut, din prima clipă, de-a dreptul odioasă. Cu toate că nu am reușit să stabilim un contact direct de comunicare cu masa de deținuți vechi, totuși, uneori, am ajuns să ne întîlnim cu unii dintre aceia, fie cînd eram scoși cu ciuberele la sacaua cu apă din curte, fie la infirmerie, unde am fost escortați pentru unele vizite medicale, ori chiar vorbind plantoanelor de pe coridoare. De la toți aceștia am înțeles că încă la Gherla mai stăruiau groaza, suspiciunea, prigoana și disperarea, stări de spirit create diabolic în cei aproape trei ani de reeducare sistematică, sadică, necruțătoare.

Cînd am fost scoși la infirmerie, am constatat că medicul șef al penitenciarului îmi era un vechi prieten, fiul pretorului plasei de reședință administrativă a domiciliului părinților mei (Plasa Mihai Viteazul). Instituția respectivă a funcționat pentru cîțiva ani, în timpul războiului, chiar într-una din casele noastre. Dr. Ioan Bărbosu, fiul prim-pretorului, era cunoscut familiei noastre și s-a întîmplat să fie vărul unuia dintre cei mai buni colegi de-ai mei, de liceu, universitate și carieră, magistratul Ionel Pop. La universitate fusese cu trei ani înaintea mea. Ne-am încrucișat privirile cînd am ajuns în dreptul mesei de vizită :

— Numele dumitale ?, mă întrebă el, profesional.

— Ion Cârja, am zis eu, uitîndu-mă fix în ochii lui verzi. Am fost vizitat sumar, superficial.

— Sănătos, bun de muncă, a dictat el unui student care îl asista ca secretar, și de care am aflat ulterior că fusese unul dintre cei mai înverșunați reeducați la Pitești și Gherla, studentul în anul cinci de medicină de la Iași Virgil Lungeanu. După exact zece ani aveam să mă reîntîlnesc cu Virgil Lungeanu la Aiud, unde el a devenit șeful reeducator al tineretului.

— Nu sunt sănătos, domnule doctor, am protestat eu avizului său. Sufăr de miocardită.

— Aceea nu este o boală, conchise medicul plictisit, dornic să se debaraseze cît mai grabnic de mine, și făcu semn altui deținut să se apropie.

Am bănuit că Bărbosu se purta cu mine astfel ca să pară că nu mă cunoștea în fața oamenilor, și că propunîndu-mă pentru munci îmi făcea conștient un serviciu, cunoscînd tratamentul și regimul oamenilor din celule. (În realitate nu a rămas nici un om în celulă, care să nu fie scos la o muncă sau alta). Vizita medicală care ni s-a făcut la acea

dată nu privea muncile din fabrica închisorii Gherla, ci avea de scop selecționarea cîtorva sute de oameni care să fie trimiși la minele de plumb, de unde fuseseră retrași toți legionarii, după dificultățile create la Cavnic, Baia Sprie și Nistru, prin greva declarată, acte de nesubordonare flagrantă și ostentație împotriva autorității lagărelor de la mine. Fără a fi cunoscut adevărata rațiune a acelei selecționări, eu mă hotărisem să nu mai muncesc nimic pentru ultimul an pe care îl mai aveam de executat, socotind că era mai avantajos pentru mine să nu-mi mai irosesc zadarnic forțele.

M-am înșelat amarnic asupra doctorului Bărbosu. Omul se ticăloșise în ultimul grad, avînd la activul său cîteva crime proprii în lumea deținuților și cîteva acoperite, toate acestea petrecute în anii de reeducare crîncenă. În aceeași toamnă Bărbosu avea să fie arestat în penitenciar și implicat într-un procesc al MAI-ului, al cărui șef avea să apară în fața instanțelor penale, generalul Dulgheru, unul dintre montorii supremi ai proceselor criminale de reeducare din închisori și lagăre.

După cîteva zile de la întîlnirea cu dr. Bărbosu, am fost scos în curte să aduc apă de la saca. Pe scări l-am întîlnit din nou pe medicul închisorii. Eram cu un deținut din celula mea, iar gardianul care ne descuiase rămăsese sus, în capul scărilor, de unde nu ne putea zări pînă la reîntoarcere. Dispozițiunile de penitenciar ne obligau să ne descoperim capul ori de cîte ori treceam pe lîngă un oficial al închisorii. Am avut o reacție ciudată în clipa cînd am dat cu ochii de Bărbosu. În prima clipă am încercat un zîmbet circumstanțial și, desigur, discret. Văzîndu-i fruntea încruntată și privirea rea de cîine turbat, mi-am reținut orice pornire în continuare, neridicîndu-mi nici cel puțin șapca de pe cap. El s-a oprit pe loc oarecum tulburat și, pentru a nu trece pe lîngă mine pe scări în jos, și-a pipăit nervos un buzunar, chipurile că și-a uitat ceva la cabinet, și mi-a întors spatele umflat de gras ce era, îndepărtîndu-se cu pas grăbit spre capătul opus al coridorului unde se mai afla o scară de serviciu între coridoare.

La mai puțin de o săptămînă de la sosire, am fost coborîți toți noii veniți de la Canal în curtea din fața celularului. Pînă la această dată fuseseră scoși în fabrică cîțiva meseriași calificați, de care era nevoie urgentă. În curte se aflau locotenentul-major Mihalcea, maestrul locotenent Deneș și cîțiva

studenți care lucrau în fabrică, despre care am aflat mai tîrziu că erau șefi de echipe sau de ateliere.

Mihalcea ne-a vorbit telegrafic despre fabrică, producție, popor, guvern, partid, și ne-a comunicat că vom beneficia de favorul rar de a fi scoși cu toții la muncă într-un timp foarte scurt. Ne-a făcut atenți asupra recunoștinței pe care o datorăm regimului, asupra obligațiunilor care ne revin în schimb, care, în fond, se reduceau în a munci cu maximumul forțelor noastre.

— Aici nu este Canal. Aici avem nevoie de randament maxim. Pentru sabotori și instigatori avem carcere și lanțuri, își încheie el logosul sumbru.

Cu acest prilej am fost triați și repartizați la diferite munci. Eu am nimerit la tîmplărie. Oamenii au început să se miște în învălmășeala care se crease și fiecare își căuta o rudenie, un prieten, un cunoscut, cu care să schimbe un gînd și să-și afle o mîngîiere sau un îndemn. Cînd eram chiar pe punctul să mă îndrept și eu într-o parte, m-am trezit abordat de un elev din Tîrgu Mureș, Nicolae Moșneag, și de încă doi tineri studenți maghiari din Salonta-Oradea, care mă căutau să mă vadă și să-mi vorbească. De abia le-am strîns mîinile, că am și fost întrebat de un deținut vechi, îmbrăcat în haine vărgate, cum mă numesc și, de asemenea, cum se numeau tinerii mei interlocutori. Se vede că studentul respectiv umbla printre noii sosiți de la Canal cu misiunea specială de a ne spiona.

— Dar cine ești dumneata și care este rostul acestor întrebări ?, l-am întrebat eu scurt și categoric.

— Vei vedea cine sunt eu și care este rostul întrebării mele, mi-a răspuns acesta printre dinți, cu fața vînătă de ciudă, că îndrăznisem să-l înfrunt. Aici nu se vorbește în timpul adunărilor, ci se ascultă la ordinele administrației. Domnul locotenent-major Mihalcea dă ordine acum de muncă.

— Domnul ofițer, al cărui nume nu-l cunosc, a terminat de vorbit de mult, am mai zis eu.

Am fost extrem de șocat de acest incident stupid, la fel cum au fost și tinerii mei prieteni. La sfîrșitul comunicărilor și înscrierilor pe liste pentru munci, mi-am auzit numele strigat de Mihalcea. Se vede că studentul parșiv aflase numele meu de la o altă coadă de topor. M-am dus în față, unde am fost chemat să apar.

— De ce vorbești în front și instigi tineretul să nu iasă la muncă, banditule ?, mă întîmpină Mihalcea cu gura spumegîndă de salivă.

— Nu am instigat pe nimeni să nu vă dea ascultare. Am schimbat doar un salut cu niște elevi pe care îi cunosc de la Canal.

— Minte, domnule locotenent-major, interveni studentul turnător. Le spunea băieților să nu se înscrie la munci, pentru că și așa vor ieși din închisoare.

— Pune-i numele pe lista mea și dă-mi și numele elevilor. Eu știam că ăsta minte, de cum l-am văzut. Voi avea eu grijă de ei, hotărî amenințător ofițerul care era o canalie.

Mai tîrziu am mai avut confruntări cu studentul care mă raportase. Misiunea lui era exclusivă de agent informator. El și încă vreo trei erau mîna dreaptă a lui Rec, diavolul roșu întrupat al acestui penitenciar, continuatorii autentici ai lui Eugen Țurcanu și Alexandru Pop.

* * *

În ziua următoare am avut o altă surpriză în celulă, tot atît de detestabilă ca și aceea despre care am amintit.

Oamenii au început să-și revizuiască boarfele care încă mai erau asupra noastră, și să plănuiască ce vor reține la ei în clipa cînd ni se va cere să depunem bagajul supra-inventar la magazie. La fel ca alții, și eu m-am ocupat cu același lucru de sortare și aranjare, cercetînd însă și locașul hîrtiilor ascunse, căutînd să fac această operație cît mai discret posibil.

Între timp s-a născut un incident între un agent al serviciului 2 de informații, Paraschiv Uță, un om de mare suflet și inspirat patriot și un român din Banatul român jugoslav, Gheorghe Belc, care fugise din calea prigoanei lui Tito în România, imediat după divorțul lui Tito de Moscova, din 1948. Au fost sute de astfel de cazuri de retragere de români comuniști anti-titoiști, în România, după 1948, dar, deoarece regimul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej nu avea încredere în sinceritatea lor, i-a băgat pe toți la închisoare, întocmai cum și Tito a procedat la întemnițarea tuturor românilor care se aventurau să treacă frontiera cu gîndul de a ajunge în Occident. Ulterior au existat cîteva convenții secrete, conform cărora serviciile de securitate ale celor două guverne comuniste au hotărît să facă schimb de fugari, dintre aceia care reprezentau un pericol incontestabil, dacă anumiți indivizi nu ră-

mîneau în custodia directă a securității naționale române sau jugoslave. S-a constatat că toți cei care au scăpat în Occident dintre români, via Jugoslavia, după 1948, nu mai aveau o valoare combativă sau reprezentativă notorie, pentru că aceia care s-au furișat din țară nu l-au mai deranjat pe Gheorghe Gheorghiu-Dej. (După 25 de ani de la acele evenimente, exilul românesc nu are decît două sau trei nume dintre aceia care au scăpat prin Jugoslavia, care să se fi impus în lupta de rezistență a exilului sau să fi supraviețuit politic.)

Acest Gheorghe Bele era mental deficient, dar acest lucru nu l-a scutit să fie extrem de viclean, crud și răzbunător, împrumutînd caracterul sîrbilor celebri în materie de vendetă și lipsă crasă de scrupule. Însăși figura acestui individ exprima brutalitate ; față lată, nasul lipit de obraji, gura largă de reptilă și umerii căzuți spre coate, de urangutan.

Am auzit deodată bubuind ușa celulei. Lîngă ea se afla Bele cu șapca în mînă. Ochii îi erau roșii și bărbia îi tremura de patimă.

— Vreau să vă raportez ceva, domnule plutonier, răspunse nemernicul în clipa cînd plutonierul se apropie de ușă, să se intereseze asupra motivului chemării zgomotoase.

Bele fu scos după cîteva minute din celulă și nu se reîntoarse decît tîrziu, aproape de ora mesei. Venise, de data aceasta, însoțit de un ofițer de la birouri și de doi plutonieri din sistemul politic al penitenciarului.

— Care sunt aceia ?, întrebă sec ofițerul, un locotenent tînăr, cu ochelari.

— Ăla, ăla, ăla și ălălalt, făcu Bele, indicînd la rînd persoanele pîrîte cu degetul.

— Mai este vreunul ?, stărui ofițerul.

Gheorghe Bele își roti ochii umflați ca două ouă peste oameni și deodată mă văzu pe mine.

— Ăla, ăla lungul, domnule locotenent.

Am fost de-a dreptul consternat. Niciodată nu am avut vreun schimb de cuvinte cu acest om. Dimpotrivă, l-am încurajat în frămîntările lui și am fost atent ca să-i dau cea mai corectă și reconfortantă consultație asupra unor probleme ce le avea. Cu atît mai mult cu cît în acea zi fatală nu avusesem nimic cu el, în afară de salutul de dimineață de care îmi aduceam aminte să-l fi schimbat cu el.

— Toți aceștia vă luați bagajul și ieșiți din cameră, ordonă ofițerul.

— Asta lung și-a ascuns hîrtiile sub mînerul lăzii, ținu să precizeze Bele, cînd eu mă îndreptam cu bagajul spre ușă, trecînd prin fața lui.

Incidentul cu Gheorghe Bele se iscase dintr-o glumă a lui Paraschiv Uță care, cerîndu-i lui Bele să-i cînte o melodie jugoslavă cu un oarecare «Gheorghe, Gheorghe...» care revenea în refren, acela făcu imprudența ca să-i compare personajul învins al cîntecului cu înfrîngerea așteptată, de noi, a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, regele tiran neîncoronat al României. Gheorghe Bele simți instinctual pericolul la care se expunea într-o eventualitate oarecare și, de aceea, pentru a preîntîmpina orice consecințe, ieși primul pe ring, spre a fi el acela care dădea lovitura celor cărora le-ar fi putut servi într-o turnătorie oarecare. Omul cu care avusese pricina ieși și el odată cu noi din celulă.

Am fost percheziționați pînă la piele. Lădița mi-a fost răscolită de însuși ofițerul de securitate cu ochelari care ne evacuase din cameră. Hîrtiile mi-au fost aflate cu ușurință, în baza reclamației detaliate, fiindu-mi confiscate pentru evaluare, iar eu am fost izolat de unul singur într-o celulă aparte unde mi s-a servit un regim alimentar redus la jumătatea rației reglementare. Am avut noroc cu cele trei plantoane de pe secție, trei elevi admirabili din București, condamnați pentru că dăduseră foc sălii de spectacole a liceului Matei Basarab din București (1950—51), spre a opri reprezentația unei piese propagandistice comuniste. Mama unuia dintre tineri era franțuzoaică, iar părinții celorlalți erau mici burghezi. Acești tineri excepționali, care au trecut nealterați prin reeducarea din Gherla, au avut grijă ca ori de cîte ori îmi scoteau gamela din celulă — lucru care revenea plantoanelor fără supravegherea gardienilor, spre deosebire de servirea mesei, cînd se afla întotdeauna gardianul de față —, să-mi strecoare cîte două-trei bucăți de turtoi, care îmi suplineau îndestulător lipsa ciorbelor și a pîinii înjumătățite.

La trei zile am fost renîtors la celula orginară, pesemne, negăsindu-se nimic subversiv în notițele mele. În privința notelor eram sigur că acelea nu au putut să fie citite, pentru mine însumi descifrarea lor constituia o problemă, pe care însă o rezolvam pînă la urmă, dar nu aceleași șanse le avea un străin. În celulă am aflat că ceilalți oameni care fuseseră luați cu mine odată se reîntorseseră în aceeași zi. Aceștia fuseseră reclamați că aveau asupra lor cuțite, bricege, țigări, chibrituri sau lame de bărbierit, pe care nu le predaseră la intrarea

în celulă, cînd acestea au fost cerute în mod special. Pe Gheorghe Bele nu l-am mai văzut aici ci, mult mai tîrziu, în fabrică, cînd a venit la mine zîmbind cu mîna întinsă, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat între noi. Desigur, l-am evitat cît mi-a fost posibil, niciodată însă nemaiamintindu-i fapta, socotindu-l bolnav și iresponsabil în cea mai mare măsură de acțiunile sale, cu toate că acestea ne-au creat mari neplăceri și pierderi ireparabile.

* * *

Nu am avut însă răgazul necesar să mă odihnesc în celula în care m-am reîntors, după cele trei zile de izolare severă, în care timp am dormit direct pe gratiile de fier ale patului, fără saltea, fără pătură. A doua zi dimineața a intrat un plutonier în celulă și, după ce a dat drumul acelor oameni care începuseră să iasă la munci, mi-a ordonat și mie să ies din celulă. Eram surprins să mă scoată chiar pe mine, cînd în celulă se mai aflau încă cel puțin cincisprezece persoane care ceruseră în repetate rînduri să fie scoși în fabrică și ei încă rămîneau pe loc.

— Dumneata vei merge la fierărie, îmi zise plutonierul.

— Dar eu am cerut să ies la tîmplărie, unde am și fost repartizat, am zis eu.

— Dispozițiunile direcțiunii sunt ca dumneata să te prezinți la șeful atelierului de fierărie. Fără nici un comentariu, încheie plutonierul, răsucind cheia în broasca celulei pe dinafară.

La fierărie am dat peste vreo zece oameni dezbrăcați pînă la briu, care deja începuseră munca infernală. Unii izbeau cu baroasele, alții mînuiau cu mare iscusință ciocănele mai mici care cîntau ascuțit în căderea lor ritmică pe fierul de forjat și pe nicovale, unii încălzeau în forje cu jăratec de cărbuni echipate cu injectoare drugi lungi și rotunzi de oțel, pe care îi retezau apoi în bucăți de anumite dimensiuni, iar alții transportau lăzi grele de piese semifabricate spre alte ateliere.

— Dumneata vei lucra cu dînsul, îmi zise un ungur voinic, sașiu, care era șeful fierăriei.

— Și ce voi lucra ?, am zis eu.

— Vei vedea dumneata și, mai ales, vei învăța. Musai să dai cu ciocanul ăla ca să lățești fierul rotund. No, acum la treabă !

Ciocanul care mi-a fost arătat avea cam 20 de kg., un baros dintre acelea grele pentru mînuirea căruia trebuia să dispui de forță și de dibăcie. În viața mea nu lucrasem la fierărie, cu toate că în direcția familiei au fost cazuri cînd oameni din familia noastră au lucrat fierul. Bunicul meu dinspre tată avea o forjă primitivă, în vatra căreia niște foi de piele de capră pufăiau suficient ca bunicul meu din Munții Apuseni să modeleze potcoavele pentru cai și boi, să facă vreo țiițînă, vreo broască sau chei. Și azi zararurile mari și cheile enorme de la biserica ortodoxă din Neagra-Cîmpeni sunt mărturie a iscusinței acestui moț fruntaș al comunei, Ionul Bologului, cînd fierăria era o meserie de mare preț în viața satelor noastre din munți. Apoi vatra bunicului meu a fost moștenită de unchiul Andrei, iar jos în vale, unchiul și mătușa mamei mele aveau fierăria familială din Cîndrești. Cît despre forja din magazia curții noastre, în aceasta aveam o nicovală de greutatea ciocanului care mi-a fost indicat, așa că niciodată nu am avut în față solicitări de forță ca la Gherla.

Omul cu care trebuia să lucrez era un bărbat mai firav, afară a fost contabil, cu privirea tăioasă, dovedind o mare ambiție și perseverență în procesul dramatic de supraviețuire, prin orice mijloace, în amărăciunea și haosul în care ne aflam.

— Vei învăța cu timpul, îmi zise el înțelegător al situației în care mă aflam. Vei avea aici porția dublă de mîncare și înainte de ora 6 mai primim o gamelă în plus.

Am început să dau cu barosul. Eu dădeam de cîteva ori ca să lățesc bara de oțel profil 120 mm, iar ciocanul numărul unu al tovarășului meu intervenea doar uneori, mai mult pentru cadență și acustica specifică de îndemn. Oamenii lucrau ca în iad, înnegriți de funinginea care se degaja continuu, de fumul greu și înecăcios de la forjă, năpădiți de sudoare și pîrliți de scîntei. Cum îi vedeam în acele zile fierbinți încă de august, agitați și activi, izbind fierul și rotind ciocanele în aer, atinși de luminile tremurătoare ale flăcărilor jucăușe din forje cînd era zgîndărit jăratecul, aveam o imagine aproape fidelă din descripțiile unui tablou din infernul lui Dante.

La mai puțin de două ore de efort susținut, barosul meu nu mai putea ține cadența dictată de ciocănelul fierarului și, de aceea, deseori pe nicovală cădeau în același timp ambele ciocane, ceea ce ducea la scăparea unuia dintre ele din mîinile noastre, a ruperii cozilor sau alte incidente de felul acesta. Șeful atelierului s-a apropiat nemulțumit de mine să-mi dea un spor de indicații, ceea ce, eu eram sigur, nu putea să

adauge nimic în plus la succesul meu în lucru, pentru simplul motiv că acest fel de muncă îmi repugna organic, atît prin caracterul ei istovitor și murdar, cît și prin faptul că fusesem pus aici pentru o presupusă vină a cărei rațiune expiatoare nu o vedeam. Din această cauză, toate fibrele ființei mele se revoltau împotriva acestui tratament, cum, în mod obișnuit, aveam aceeași reacțiune ori de cîte ori mă izbeam în viață de injustiție.

Am recunoscut din prima clipă, între fierari, pe un fost lăcătuș Gheorghe Mureșanu de la Industria Cîmpia-Turzii, care venise cu mine de la Canal. Acesta nu era străin de meserie și lucra din greu, fericit că avea suplimentul de hrană, ceea ce pentru mine nu constituia o ispită. Un bărbat scund, cu pieptul lat și o privire dîrză, mi-a reținut atenția la prima pauză. Acesta a simțit că mă uitam atent la el și a venit la mine și s-a prezentat. Omul era cu patru-cinci ani mai în vîrstă decît mine, era inginer mecanic din Cluj, tatăl a trei copii, fusese condamnat la zece ani închisoare corecțională pentru activitate legionară, dar nu fusese scos din închisoare pe nici un șantier. Mi-a mărturisit că era bolnav de inimă, dar am reținut la acesta o teribilă voință de resemnare și de a învinge prin orice vitregie întîmpinată. În felul lui era un stoic de factură pur rațională.

— Domnule Cârja, îmi zise el curînd după ce ne cunoscuserăm. Dă și dumneata cum poți. Te vei învăța încet-încet, doar nici eu nu am crescut lîngă nicovală. Nici unul nu suntem fierari de meserie aici, în afară de șeful de atelier.

— Nu pot și, sincer să-ți spun, am zis eu, nu vreau să bat la baros. Prefer orice altă sancțiune decît a fi ucis prin mine însumi, în această muncă blestemată de ocnă.

— Gîndește-te bine, mă sfătui el cu blîndețe. Probabil că administrația te ține aici numai pentru un scurt timp ca sancțiune și pentru exemplul celor de la Canal, și ar putea să te transfere curînd în altă parte. Ai răbdare. Răbdarea în închisoare, prin stăpînirea perfectă de tine însuți, este însăși miezul înțelepciunii șarpelui.

Am fost pus curînd să lucrez la o muncă aparent mai simplă. Trebuia să dau cu barosul pe o daltă pe care o minuia un alt fierar mai vechi, pentru a segmenta oțelul la dimensiunea cerută a brațelor de clește pe care le confecționam la Gherla și pentru care lucra toată fierăria la un moment dat. Trebuia să tăiem cîte 700—1.000 de brațe pe schimb, pentru a atinge norma, ceea ce era colosal de mult. Dacă, din fiecare bară,

reușeam să retez segmentele din două sau trei lovituri de baros, cînd drugul mai era încă incandescent, roșu ca para, de îndată ce bara se mai răcea în cîteva secunde, era nevoie să aplic cinci-șase lovituri de baros pentru două-trei piese ulterioare, iar pentru rest ajungeam să izbesc disperat pînă la zece baroase în același loc, ca să retez ultimele bucăți.

Într-o dimineață, cînd au fost scoși oamenii din celulă la muncă, eu am refuzat să ies. Plutonierul m-a întrebat asupra motivului.

— Nu sunt bolnav, am precizat eu, dar nu mai doresc să ies la lucru la fierărie, pentru că nu mai pot rezista la acea muncă.

Fără prea multe formalități, după cîteva ore s-a prezentat la ferăstruica celulei un subofițer și mi-a spus să-mi fac imediat bagajul.

În acea seară am dormit la Castel, secția de izolare, rezerva de recluziune diabolică, echivalentul a ceea ce la Aiud se numea Zarca.

2. Firimituri

Atmosfera pe care am întîmpinat-o la Gherla a fost aceea a unei totale depresiuni morale și lipse de orice stimulent de înviorare. Pulsul politic internațional lipsea cu desăvîrșire aici. Oamenii se lăsaseră pradă circumstanțelor imediate, care le apăreau tot atît de vitrege ca acelea din timpul paroxismului perioadei de reeducare dintre 1950—52, cu singura deosebire că de acum lipseau călăii principali, Eugen Țurcanu și Alexandru Pop-Țalu și locotenentul Avădanei din biroul politic. Sistemul de amenințare, prigoană, suspiciune și teroare rămăsese întru totul același.

În toamna anului 1951 a fost ridicat din închisoarea Gherla Eugen Țurcanu, așa-numita bestie numărul unu a procesului de reeducare din Pitești. Acesta a fost transferat de la Pitești la Gherla în 1950, să continue și aici aceeași activitate criminală, pentru aceasta avînd la îndemînă o seamă de asociați intimi. În toamna anului 1951 a fost smuls ca o buruiană de însuși cultivatorii săi din lucrarea sa pătimașă și distrugătoare pe care o desfășura bestial între deținuți, bătînd, schilodind și ucigînd oameni, siluindu-i astfel să-și renege credințe și idea-

luri. Faptul că a fost luat cu asprime și, aflîndu-se apoi, că a fost legat cobză la poartă și îmbarcat într-un jeep al Ministerului Afacerilor Străine, a produs o senzație generală de confort, dar ridicarea concomitentă cu aceeași mașină a preotului armean Papchin Cheruvian din Constanța, care fusese o victimă a lui Țurcanu și a uneltelor sale în frunte cu Alexandru Pop (care nu a fost ridicat la acea vreme), a creat, pe bună dreptate, confuzie și o incertitudine sporită printre oameni.

Dispariția ofițerului politic Avădanei, ceva mai tîrziu, care fusese însărcinat de partid și guvern cu regizarea amănunțită a procesului de reeducare și, apoi, curînd, a lui Alexandru Pop-Țalu, iar în primele luni după sosirea lotului nostru de la Canal, a unui alt grup de studenți, despre care se vorbea că jucaseră un rol extrem de activ și hotărîtor în reeducarea de la Pitești, a cărui căpetenie numită era studentul Octav Nicolae Voinea, a intensificat dezorientarea deținuților din Gherla, cu atît mai mult cu cît administrația penitenciarului nu a cenzurat cîtuși de puțin autoritatea mîrșavă a aceluia din clica lui Țurcanu și Pop, a lui Rec, care nu a fost clintit din postul lui la Gherla, un fost secretar de regiune de partid comunist în clandestinitate, iar acum asupritor înfiorător al deținuților, între care și el era parte cu o pedeapsă de 25 de ani muncă silnică. Alături de Rec mai rămăseseră încă vreo cîțiva matadori ai reeducării, dar, se pare, nu atît de excesivi în cruzime ca aceia care fuseseră transferați.

Nu a fost de mirare cîtuși de puțin ca atunci cînd am ajuns la Castel să întîlnesc acolo tot felul de pedepsiți, pentru cele mai diferite învinuiri. Unii se aflau aici pentru că luaseră contactul cu noi, adică, cu noii sosiți de la Canal, și răspîndiseră anumite zvonuri în fabrică. Alții erau proaspăt sosiți de la Canal, care, ca și mine, refuzaseră munca în locul unde au fost puși, ori au refuzat să iasă din celule cînd li s-a ordonat să iasă în fabrică ori, în anumite împrejurări, au îndrăznit să înfrunte pe vreun agent al administrației. Printre aceștia se afla și un prieten de-al meu de la Canal, căpitanul Mihail Păiș, nepotul fostului ministru, amiralul Păiș.

Am nimerit într-o celulă în care eu am completat locul al patrulea din efectivul programat pentru o astfel de recluziune. Această izolare strașnică avea loc pe două etaje din clădirea numită Castel, care servise ca reședință nobilului maghiar care deținuse feuda principală din Gherla. Mîncarea era redusă la un sfert (fiertura sau ciorba), iar pîinea la jumătatea rației de

celulă. Regimul de detenţiune la izolare varia de la minimum şapte zile la patru săptămîni. Nimeni nu ştia precis cît va avea de pătimit aici, deoarece puteai fi scos oricînd în timpul unei luni, sau la sfîrşitul celor patru săptămîni, mandatul se putea prelungi. Se lansase aici sugestia administraţiei că oricare «castelan» avea opţiunea deschisă de a-şi renega comportamentul, după care acesta avea posibilitatea să-şi facă auzită noua atitudine, fie prin reţeaua unor agenţi ascunşi care se aflau între noi, fie prin vizitele zilnice ale unor ofiţeri politici. Imediat ce se lua cunoştinţă de revizuirea atitudinii, respectivul deţinut era scos în faţa unei comisii pe care o prezida fie căpitanul comandant Goiciu, fie locotenentul-major Mihalcea. I se făcea omului o admonestare aspră şi apoi, era «eliberat» în fabrică, în mreaja altor suplicii.

Prin gratiile strîmte ale ferestruicii camerei din castel, vedeam pînă în depărtare. Mă încîntau unduirea liniei vii a apelor Someşului Mic ori turla semeaţă a bisericii din Fizeşul Gherlei, care apărea peste coamele joase ale dealurilor cu vii din preajma Niculei.

Peste acoperişul pavilionului alăturat — pe vremuri casă de oaspeţi, reuniuni nobiliare şi sală de plecare la vînat de ciute, mistreţi şi cerbi, acum adăpostind peste două sute de deţinuţi tuberculoşi, biroul de producţie al locotenentului major Mihalcea şi un cabinet de anchetă —, vedeam peretele sumbru, vopsit gri-gălbui, al părţii de sud a celularului. Îmi roteam zilnic privirile peste aceleaşi şi aceleaşi privelişti ardelene şi întotdeauna aflam cîte ceva nou, cîte o nouă revelaţie gingaşă şi fascinantă a naturii, care cuprindea suficienţa desfătării sufletului meu cu o altă imagine, cu un alt dor, cu o altă feerie capabilă să fructifice clipele mele de singurătate.

Priveam odată spre înălţimile cerului albastru de toamnă superbă şi urmăream cum peste cimitirul de lîngă zidul temniţei şi peste casele paşnice ale oamenilor nevoiaşi, se prelingeau în aerul curat miliardele de fire ale funigeilor vaporoşi. Deodată am auzit fîlfîit aprig de aripi şi am văzut, aproape instantaneu, cum un stol enorm de porumbei care se adăposteau pe sub streaşinile şi cotloanele numeroase ale penitenciarului s-a înălţat ca un nor viforos spre slavă. Uniţi ca o cohortă în zbor, cele cîteva sute de porumbei au zvîcnit în repetate plutiri unghiulare, înşelătoare, rapide şi săgetătoare, sub impulsul instinctual al unei strategii proprii de conservare. Cîţiva ulii răpitori, care se rotiseră în cercuri mari, cu multă vreme înainte, pe deasupra închisorii, coborîseră în picaj ful-

gerător asupra bieților porumbei. Aceștia, desigur, nu au fost luați prin surprindere, fiindcă și ei au fost tot timpul cu ochișorii lor de mărgele îndreptați spre dușmanii lor de moarte. De aceea, înainte încă de a ajunge vreun uliu în preajma acoperișurilor unde înșfăcarea pradei era mai sigură decît în aer, aceștia s-au ridicat spre cer în zboruri rapide și derutante, reușind să scape de urgia care se abătuse asupra lor. Uneori, cădeau și victime, cum s-a întîmplat și acuma, dar nu observate imediat de noi.

Cînd porumbeii au coborît din nou la locurile lor, uliii îndepărtîndu-se, am observat că pe pervazul unei ferestre false a celularului, la ultimul etaj, se afla o pereche de porumbei, dintre care unul gri bătut cu negru tuciuriu pe gît se retrăsese în colțul ferestrei, trăgînd după el o aripioară frîntă. Nici unul dintre noi, cei care eram în celulă și urmăriserăm cu atenție atacul, nu am remarcat cum se întîmplase vătămarea gravă a bietei victime. Probabil că unul dintre uliii hulpavi i-a înfipt o gheară între aripioare, înainte ca porumbelul să se fi ridicat în văzduh și, neizbutind să-l țină între gheare, l-a scăpat undeva de unde s-a retras aici.

Din acea zi am asistat la unul dintre cele mai duioase spectacole din viața noastră a fiecăruia. Celălalt porumbel, care era sănătos, stătea zi și noapte lîngă perechea sa rănită și neputincioasă de a mai gusta înălțările peste orășel și împrejurimi în căutare de hrană. Zi de zi porumbelul sănătos îi trecea din gușa sa argintie hrana trebuincioasă soțului rănit, îl ciugulea ușor în penajul său ciufulit de suferind, și se așeza apoi în fața sa uitîndu-se hipnotic ore întregi în ochișorii lui galbeni ca două bobițe de tămîie, insuflîndu-i energie din energia sa, dor de zbor din inima lui sănătoasă. Din cînd în cînd se avînta în cîte un zbor scurt în jur pentru căutare de hrană trebuincioasă și iar se reîntorcea precipitat, ca apoi să-și gungurească unul altuia un răstimp, parcă ar fi fost două ființe umane care își împărtășeau reciproc durerile și speranțele lor. Era atîta puritate în această caritate a porumbelului cu gușița de argint pentru victima lui dragă, încît numai contemplarea acestui tablou dramatic constituia un tonic suficient de fortificare a slăbiciunilor și îndoielilor noastre firești în care ne zbăteam.

Mai mult decît din pilda afirmării forței, omul se remontează și se înnobilează, mai ales, prin capacitatea proprie de înțelegere a luptei armonioase a ființelor firave în procesul de

răzbire în viață, în fiecare zi, precum și a observării ocrotirii reciproce pe care și-o acordă una celeilalte, fără ambiții, fără gelozii, fără exclusivitatea părtinitoare de a supraviețui numai una dintre ele.

Din ziua cînd am constatat drama din fereastra oarbă a celularului, ni s-a părut că în noi se infiltrase un alt sentiment de compasiune și toleranță, că suferința în care ne aflam era calea de înfrățire și solidaritate mai strînsă în lupta surdă, grea și ucigătoare în care ne aflam încleștați.

Înainte de a ieși din Castel, porumbelul rănit ajunsese să se aventureze în zbor alăturea de salvatorul său și, așa cum s-au ridicat în acea zi deasupra clădirii mohorîte și înfiorătoare a temniței, mi s-a părut că și sufletul meu se înălța în văzduhul salvării și libertății către care tindeam și pentru care eram pregătiți cu toții.

Mama natură avusese grijă să tămăduiască rănile.

* * *

Biroul producție m-a repartizat în fabrică. De data aceasta, după ce ajunsesem iarăși numai piele și oase, s-a ținut seama de preferința mea inițială, și am fost trimis la atelierul de tîmplărie. Am lucrat pentru scurt timp aici deoarece, fiind în pragul iernii, s-a operat o restructuralizare a întregului dispozitiv de brațe de muncă, rămînînd la tîmplărie un număr mai mic de oameni, și numai aceia care se dovediseră mai buni în meserie, iar restul am fost repartizați la tinichigerie și atelierul mecanic.

În fața alternativei care mi s-a dat, am cerut să lucrez la atelierul mecanic, aici avînd cei mai mulți cunoscuți, dintre cei care veniseră de la Canal odată cu mine.

Între timp, chiar pe vremea cînd eram la Castel, în penitenciar s-au petrecut cîteva evenimente care consumaseră mulți nervi oamenilor.

Ca urmare a vizitei medicale generale, a fost selecționat un lot de aproximativ 200 de oameni care a fost trimis la minele de plumb din nordul Ardealului spre a înlocui retragerea tuturor legionarilor de la minele din Cavnic, Baia Sprie și Nistru. După cum am mai spus undeva, aceste elemente s-au răzvrătit împotriva tratamentului crud al conducerii de la mine, au pășit la greve, acte de sabotaj în producție, nesupunere disciplinară, creînd tot felul de dificultăți Ministerului Afacerilor Interne.

Legionarii nu au mai fost scoși la nici un fel de munci pînă tîrziu în anul 1958.

— Au fost luați oamenii care mai aveau cel puțin un an de executat înainte, mi-a spus cineva. Desigur, au fost preferați aceia care aveau pedepse mai lungi în față, apoi oamenii sănătoși și pașnici.

Oricum, chiar dacă aș fi fost în fabrică sau la celulă la acea vreme, aș fi fost scutit, întrucît din acea lună eu nu mai aveam de executat decît zece luni, conform sentinței penale.

Doctorul Ioan Bărbosu, șeful cabinetului medical al penitenciarului, nu a mai fost văzut de vreun deținut aproximativ de la data cînd l-am văzut eu ultima oară pe scările celularului.

Lumea spunea că ar fi fost implicat în ceva crime petrecute la Gherla, cu reeducarea, și că ar fi fost arestat și el.

La infirmeria penitenciarului, unde am fost dus la o vizită medicală formală după ieșirea mea de la Castel, i-am văzut pe studentul Virgil Lungeanu și pe sergentul sanitar Checicheș. Cît am mai rămas apoi la închisoare, nu a mai fost numit vreun alt titular al cabinetului medical în locul doctorului I. Bărbosu. Toate deciziile medicale, de mică importanță sau de mare importanță, de la hotărîrea internării cuiva în stare critică și urgentă la spitalul din Dej, pînă la constatarea morții, intrau în competența acestui agent sanitar care învățase meseria în timpul stagiului militar. Aproape de luna eliberării mele, din vara anului 1954, a apărut un medic tînăr maghiar care, se spunea, era numit de securitate ca să inspecteze starea sanitară a deținuților. Acesta, de fapt, era medicul securității locale.

Căpitanul Goiciu, comandantul închisorii, mi s-a părut că devenise chiar mai crud decît l-am găsit la sosirea noastră, cu toate că și atunci am avut impresia că mă aflam în fața unei bestii cu chip de om. Un bărbat în jurul vîrstei de 55-60 de ani, robust, fiind pînă în 1944 muncitor la atelierele CFR-Galați, umbla tot timpul în uniformă, cu mîinile înfundate în buzunarele adînci ale pantalonilor. Tot timpul se plimba prin fabrică și nici nu știai de unde apărea și de unde te urmărise la muncă. Fiind un bun cunoscător al meseriilor tehnice, iar noi simpli ucenici, nu era de mirare să ne surprindă, ori de cîte ori îi convenea, că am greșit.

— Ce faci, banditule ? Ce faci ? Sabotaj ? Nu-ți dai seama că ai distrus materialul prețios al poporului ?

În cele mai dese cazuri te alegeai cu cîteva palme peste față și cîțiva pumni în cap, dar nu era exclus să ți se întoc-

measca și un proces-verbal de degradare a materialului și să semnezi săptămînal imputațiile calculate, care se retrăgeau din banii pe care îi cîștigaserăm la Canal cu lacrimi și sînge după munci grele de cîțiva ani. Banii noștri, la care țineam și pe care contam să ne fie folositori în primele săptămîni după eliberare, fuseseră depuși la C.E.C. În afară de această imputație, cînd aceasta depășea 25 de lei, te alegeai și cu o zi de carceră și tăierea porției de mîncare, în afară de pîine care rămînea neatinsă de lucrai în fabrică și făceai norma. La eliberare am fost surprins să aflu trei procese-verbale în loc de două cîte semnasem, reținîndu-mi-se aproape 100 de lei din cei 700 de lei și ceva cîți îi cîștigasem în peste trei ani de muncă la Canal. Am încercat un scurt protest atunci, dar la întrebarea unui plutonier, dacă preferam să am o explicație cu «domnul comandant Goiciu», m-am lăsat păgubaș.

Odată Goiciu a stat și a pîndit un grup de oameni care lucrau la sortarea materialului într-un șopron. Nu știu ce nu i-a convenit acelui monstru, că a intrat ca o furtună peste ei, mestecînd înciudat din buzele-i groase, cum îi era ticul.

— Ia stați toți drepți în fața mea! Vreau să vă cunosc, pușlamalelor, cine sunteți și de ce vă bateți joc de avutul poporului. Ce meserie ai avut tu afară, căscatule? îl întrebă pe primul din rînd.

— Să trăiți, domnule comandant, eu sunt țăran, răspunse omul.

— Hm, țăran? Dar tu, urdurosule?

— Să trăiți, domnule comandant, și eu sunt țăran.

— Hm, hm, făcu nemulțumit Goiciu. Dar tu, slăbănogule? continuă el.

— Să trăiți, domnule comandant, și eu sunt țăran sărac, dintre aceia cari am lucrat în arendă pămîntul în sat la mine.

— Bă bandiților, bă, toți ziceți că ați fost țărani?, urlă el ca un apucat. Dar pentru cine am adus noi fericirea, bă, nu pentru muncitori și țărani? Și voi ați îndrăznit să vă ridicați brațul împotriva clasei muncitoare, împotriva partidului care v-a dat pămînt și libertate și pîine și o viață mai bună? Ah, mama dumnezeilor voștri de vipere și dușmani ai poporului, cutre blestemate ce sunteți, asta vă este recunoștința?

Cu vorbele încă în gură, mestecîndu-le laolaltă cu saliva și buzele, a năvălit cu pumnii și cizmele peste bieții oameni, trîntindu-i la pămînt ca pe niște păpuși de cîrpă, călcîndu-i în

picioare ca pe niște obiele, scuipînd peste ei și urlînd din ce în ce mai turbat, ca și cînd ar fi fost scos din minți.

— Ce v-au dat vouă boierii, bă ? Gloanțe și gropi în 1907. Partidul v-a dat pămînt, bă, și libertate, bă, și fericire, bă ! Și voi toți v-ați ridicat cu pușca și ghioaga în contra partidului și a tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej ?

Și iarăși trecea cu cismele lui grele peste trupurile oamenilor liberi și fericiți, țipînd cît îl lua gura lui mare, nedîndu-și seama că țăranii români nu erau liberi să mai meargă nici după șura lor pentru necesități, fără control, și că sub picioarele lui el apăsa martirii cauzei sfinte pe care el o profana, împreună cu partidul său tiranic.

* * *

Mîncarea era mai mult decît mizerabilă. Cînd a sosit toamna, au intrat în curtea închisorii zeci de care trase de boi din care au fost descărcate mii și mii de căpățîni de varză. O parte din varză a fost aleasă pentru conservare, iar altă parte a fost repartizată la bucătărie pentru uz imediat. Am mîncat una și aceeași mîncare peste șase luni, varză și numai varză fiartă în apă cu cîteva fire de arpacaș. Efectiv, ne țineau pe picioare numai cele 350 de grame de pîine cît ne era rația zilnică, plus o felioară de mămăligă. Cînd nu făceam norma, și aceasta era regula, deoarece numai rareori o făceam, pîinea ni se înjumătățea, iar bucata care ni se lua era dată acelora care își făceau sau depășeau norma de producție.

Am avut discuții aprige cu aceia care acceptau pîinea sustrasă de la acei nenorociți care nu puteau munci conform standardelor de exploatare a închisorii.

— Domnule Heu, am zis eu unuia dintre alții (un tînăr avocat venit cu mine de la Canal), de ce nu refuzi dumneata pîinea care se ia de la oamenii care nu-și pot face norma ? Nu ți se pare că silești indirect oamenii la eforturi supraumane și la dărîmarea biologică ?

Teofil Heu, socotit la Canal în spuma tineretului național-țărănist, era un individ inteligent, cu minte ageră, dar lacom, cînd era vorba de mîncare. Era din Iași și, cu toate că avuseserăm dese discuții politice în contradictoriu (el susținînd, cu alți tineri țărăniști, de altfel, că numai SUA și Anglia ne vor putea salva din ghearele Moscovei ; eu fiind de altă părere, că numai o Europă unită, reînarmată, va mai putea să facă ordine la noi acasă și chiar în lume), ne socoteam buni prieteni, permițîn-

du-ne discuții absolut periculoase în interiorul unei închisori sau lagăr de muncă.

De data aceasta, Teofil Heu s-a uitat lung la mine, schițînd un zîmbet vag cu o undă de ironie, pentru că nici eu nu-mi făceam norma, și mi-a spus oarecum evaziv :

— Dacă nu o iau eu, o ia altul. Și ce-mi servește mie această fereală ?

— Servește enorm cauzei noastre, am zis eu. Dacă dumneata nu iei, dacă dumneata sfătuiești pe altul să nu ia, și așa mai departe, administrația va fi dejucată în șantajul ei și în acțiunile criminale favorizate de dumneata și alții ca dumneata.

Teofil Heu a început să mă ocolească din acea zi, precum și mulți alții din acest fel de deținuți ușor coruptibili, cărora eu nu m-am ferit să le reproșez conduita reprobabilă.

Trebuie să menționez că au fost alți deținuți care își făceau normele obișnuit (și eu am ajuns curînd să mi-o fac) și care, cînd li se dădea bucata de pîine a altuia o lua, dar imediat urmăreau victima de la care se sustrăsese și i-o restituia în mod discret. Dintre aceștia amintesc doar pe Paraschiv Uță, fost agent al serviciului de informație din guvernul Antonescu, un tînăr firav cu ochii albaștri, slab ca un schelet, dar de o prestanță etică rar atinsă de alții la Canal sau în închisoare. Paraschiv Uță lucrase după 1944 și pentru fratele meu Nicolae Cârja în colectarea unor informații utile misiunii sale.

Eu am fost pus să lucrez la strung. Operația pe care o aveam de executat era de a rotunji materialul brut, venit de la fierărie și cuptoare, în scopul ca piesele pe care eu le prelucram să poată fi trecute la mîna a doua, lăcătușeric și polizare. Lucram intens și într-o oarecare măsură, m-am surprins că strungul a fost una dintre muncile care, aș putea spune, mi-au plăcut mai mult ca oricare alta la care am fost pus să muncesc în cariera mea de rob.

Mă distra la strung desfășurarea șpanului cald care se învîrtejea ca o floare cînd apăsam cuțitul mai tare sau, alteori, cînd se învolbura violet și albăstrui ca o suită de petale de cîmp, ca apoi să pălească imediat. În acel joc feeric de culori incandescente, pe care numai febra metalelor le poate da, am creat în minte un poem de peste două sute de strofe, fără creion, fără hîrtie. Era o lume pe care metalele mi-o deschideau în mod miraculos.

Avusesem o comandă enormă de sule, cu aproape un sfert de milion de piese. Trebuia să producem sule drepte pentru pingelit și sule încîrligate pentru cusut curelele și căputele.

Cred că nu a fost pantofar din România să nu fi lucrat cu cel puțin o sulă dintre acelea care au trecut prin mîna mea, în procesul inițial de prelucrare. După mine, alți deținuți trebuiau să pilească piesele, strîngîndu-le în menghină să le facă muchii sau să le șlefuiască la polizor și să le dea la perie. Alții, apoi, le prezentau dispecerului de calitate, pentru a trece la numărătoare și împachetat.

Am coborît odată la atelierul vecin fierăriei de unde îmi aduceam materia prima într-o lădiță de lemn. Cînd am ajuns în atelierul de jucării, prin care îmi era drumul, aproape că am răsturnat un moșneag pe care nu-l observasem în graba trecerii mele. Omul stătea aplecat peste două rotițe mici așezate deasupra unei osii înguste, construite în mod special, conform învîrtirii căreia două păsărele albastre din lemn se înclinau alternativ una în fața alteia, în salut grațios, pe măsura înaintării rotițelor. În acel timp de încercare, se pare că era undeva un defect de funcționare oarecare, deoarece păsărelele nu executau jocul cuvenit.

— Iartă-mă, te rog, i-am cerut eu scuze omului care se ferise repede din fața mea, cînd l-am atins ușor cu genunchiul în graba coborîrii scărilor.

—Nu face nimic, zise omul cu voce joasă, înălțînd spre mine doi ochi înecați în lacrimi. Nu face nimic, fiul meu, fiecare trebuie să muncim aici și nici unul nu umblăm degeaba.

— Ești cumva bolnav, unchiașule ? l-am întrebat eu, văzînd cum din ochii stinși și scăzuți ai bietului moșneag se prelingeau boabe de lacrimi peste fața lui zbîrcită.

— Da, sunt bolnav, fiule. Dar nu de o boală de care te gîndești dumneata. Sunt bolnav de aleanul inimii. Azi este ajunul Crăciunului și mă gîndesc la nepoții mei, cum s-ar juca și ei cu o comedie ca asta și cum aș sta eu cu baba mea să-i privim. Oare or avea cel puțin o bucată de pîine acum, nu o jucărie de la Moș Crăciun ?

M-am lipit cu spatele de perete și am închis pentru un minut ochii. Eram din nou în pragul altui Crăciun. Și eu tot în temniță ! Al cincilea Crăciun în surghiun. Cînd mi-am deschis ochii, bătrînelul trăgea cu aceeași stăruință rotițele cu păsărelele lui albastre, căutînd defectul pe care nu-l vedea din cauza lacrimilor care îi picurau grele peste amintiri. Doar era Crăciunul, și pentru cei de-a casă, și pentru cei din temnițe, și fiecare aveam lacrimile noastre amare, și nu ale bucuriei de odinioară.

* * *

Iarna anului 1953—1954 a fost o iarnă grea, de pomină, pentru întreaga țară. Într-o după masă, spre seară, a început să ningă din greu și omătul a căzut fără de încetare peste noapte și a căzut și în ziua următoare și apoi a mai căzut și în cealaltă zi ca să fie din belșug. Nimeni din țară nu-și aducea aminte să mai fi avut vreodată atîta zăpadă și să fi văzut înălțarea nămeților pînă în apropierea streașinilor caselor, blocînd străzile în orașe, troienind ulițele satelor, oprind trenurile și înecînd drumurile țării.

La Gherla, nouă ne-a fost dat să vedem acea iarnă spectaculoasă prin gratiile ferestrelor celulelor. Zăpada a ajuns la înălțimea gardurilor împrejmuitoare și ni se părea aproape neverosimil să constatăm dispariția acelor preajme aspre care ne deveniseră odioase. Într-un anumit sens, ne socoteam mai liberi — aproape liberi — nemaivăzînd acele îngrădiri care se interpuneau între noi și lume. Am fost foarte bucuros să ies voluntar cînd s-a cerut, să lucrez la deschiderea unor pîrtii spre porți, spre fabrică și unde era absolută nevoie de circulație. Mă încînta sentimentul nou de a mă înfunda printre nămeți, să deschid căi noi, să mă autoînșel crezîndu-mă în ograda noastră largă acoperită cu omătul pe care îl rîneam să ne facem poteci în copilăria noastră.

Am fost reținuți pentru două zile în celule, pînă cînd s-au asigurat posibilitățile de circulație dintre închisoare și atelierele fabricii.

Lucram în schimbul de noapte, la strung. Administrația concentrase deținuții în celule după criteriul apartenenței lor la un atelier sau altul, și apoi, unde era posibil, plasînd în aceeași celulă oamenii unei echipe de muncă sau ai mai multora, dacă permitea spațiul. Eu mă nimerisem să fiu cu încă opt oameni, dintre care șapte lucram la strungărie și unul la matrițerie, un om admirabil, Ioan Marinescu, o ființă de o bunătate fără de seamăn, care robea încontinuu de pe timpul generalului Ion Antonescu, deci, atunci la acea dată, de peste doisprezece ani. Șeful nostru de tură era un student, Gavrilă Crăciunescu, un element reeducat la Pitești, fost în statul major al lui Alexandru Pop, la Gherla și, în vremea despre care vorbesc, unul dintre studenții reeducați de cea mai mare faimă rămași încă în acest penitenciar. Crăciunescu era un tînăr prematur îmbătrînit, scund, plecat puțin de spate, cu o privire vie, inteligentă, taciturn și cu un extrem de dezvoltat sistem de

observație, de felină, care cred că era rezultatul grelelor încercări la care a fost supus pînă la înfrîngerea lui.

Era într-o dimineață de iarnă cînd se îngîna ziua cu noaptea și încă se mai auzeau fîsîind aburii calzi pe conductele din celulă. Era foarte reconfortant și de-a drepul păcat să te simți pe prici după o noapte întreagă de trudă diavolească și să închizi ochii sub impresia imaginată a unui cămin încălzit. Cînd se dădea deșteptarea schimbului nostru la ora unu după masă, celula era rece ca o peșteră și duhnea de putoarea îmbrăcămintei noastre îmbibată de tot felul de uleiuri.

Nu cred că aţipisem complet, cînd am auzit pe Crăciunescu gemînd îngrozitor. Apoi, deodată, a inceput să se svîrcolească, să dea din picioare și să se prindă cu mîinile de gît, să se retragă cu capul tot mai mult spre peretele în partea căruia ne era căpătîiul. Omul, se părea, era în zbuciumul unui coșmar înfricoșător, după cum îi vedeam crispările feței și convulsiunile disperate ale ființei și îi auzeam horcăiturile profunde și desnădăjduitoare.

Mai mulți oameni de pe prici s-au ridicat în capul oaselor și priveau cu ochii îngroziți spre omul care se lupta cu spaimele.

Deoarece eu dormeam alăturea de el, i-am pus mîna pe frunte, apoi, pentru că nu mă simțea, i-am luat umerii între brațele mele, l-am scuturat zdravăn de mai multe ori și abia am reușit să-l trezesc.

Crăciunescu a deschis ochii mari, a rămas pentru o clipă holbat, ca și cînd ar fi venit de pe altă lume, și-a strîns cu putere maxilarele, scrîșnindu-și dinții, s-a lovit cu o palmă peste frunte și apoi, de abia, s-a ridicat desmeticit pe șezut.

— Calmează-te, i-am spus eu. Trebuie să fi avut un coșmar.

— Chiar un coșmar și încă ce coșmar, zise el. Nu aș mai dori să mai am în viața mea un al doilea coșmar chinuitor ca acesta. Se făcea că dinspre picioare începuse să se urce pe mine dracul. Avea forma unui bivol. Era extrem de greu și cum se urca treptat pe mine, tot mai mult și mai insuportabil simțeam cum mă strivea, prin apăsarea lui enormă. Am început să-mi pierd respirația (Crăciunescu era tuberculos, n.n.). Și ochii lui, ochii acelui drac ! Mă cutremur. Cum se uita la mine și mă pătrundeau flăcările ochilor lui ! Ah, de-aș reuși să-l uit. Doamne, Doamne, făcu el și se întoarse cu fața palidă spre perete.

Strania întîmplare ne-a impresionat profund pe toți. Fiecare dintre noi eram conștienți asupra genezei unui astfel de coșmar, al unui om care a fost victimă, care a fost martor și apoi aprig prigonitor în reeducare. Și cîți tineri și cîți vîrstnici, care au trecut prin golgota încercărilor supreme, nu au trăit aceste coșmare, cînd conștiințele lor nu și-au mai putut afla liniștea, după ce au fost turburate prin sistemul crimei organizate în penitenciare și lagăre de către agenții unui regim sfidător al valorii umane intrinseci, precum și al omului însuși ca o unitate bio-socială.

Coșmarul lui Crăciunescu a fost numai aspectul minim și întîmplător al unor procese psihice niciodată sfîrșite, pe care regimul închisorilor din marea ocnă a României le-au pus în mișcare perpetuă, ucigînd prin această incitare erosivă a conștiințelor sufletele oamenilor, în interiorul cărora acestea au operat ca un adevărat cancer în expansiune. Odată cu puterea spirituală, se dărîmau și trupurile unor făpturi neajutorate, care au căutat odată să se înalțe pentru că au crezut în idealuri umane, și care nu au dorit nimic mai mult în viață decît să fie verigi demne în tradiția servirii virtuților nobile ale unui popor nobil.

3. Nimeni nu se mai reîntoarce același

Timpul cît am stat la Gherla, aproape un an împlinit, a fost un interval de intensă experiență introspectivă. De abia acum, la această limitare silită a perspectivelor spațiale, în care, în ciuda împrejurărilor vitrege, totuși mai trăiam la Canal cînd vedeam întinderile nesfîrșite ale Mării Negre sau orizonturile cerului, am avut prilejul să intuiesc în mod propriu dimensiunile valorii sale strict umane ale timpului și spațiului, ca factori intrinseci de esență umană în definirea omului. Dacă atît timpului cît și spațiului le atribuim un oarecare caracter comun propriu tuturor ființelor organice — vîrsta și răspîndirea geografică a acestora —, în concepția mea («necesitatea fiind dezechilibrul determinat de durată» iar «spațiul fiind condiția specifică și unică de îndestulare a unei necesități»), aici am reușit să observ că deosebirea fundamentală dintre regnul animal și cel uman rezidă în posibilitatea exclusivă de raționalizare a omului, a acestor două primordiale dimensiuni

biologice. De îndată ce individul pierde sau încetează să mai mențină cunoștința timpului și spațiului ca niște categorii conceptuale, el intră în regnul animal, plicticos, obscur, fără orizont de relocație metafizică, în prag de abator.

De aceea clopotele bisericuțelor din Gherla, ale căror dangăte pătrundeau pînă în închisoare la noi, nu mă puteau lăsa indiferent în fiecare dimineață sau în după amiezile de rugă. Mai era o lume dincolo de ziduri. Tot așa, apropierea timpului de expirare a pedepsei mă neliniștea într-un mod deosebit, după ce devenise tot mai concretă perspectiva eliberării noastre la termen, luînd act de izolările lunare care se făceau sistematic cu toți aceia care urmau să se elibereze în cadrul termenului de o lună de zile. Deci, în față mai era un orizont nepierdut încă definitiv, mai era o zare de lumină, și nu numai deșteptarea și stingerea de la temniță, ori umplerea gamelei cu ciorbă ne erau sortite de cronometru vital și relativ echilibru biologic inexorabil. Mai era ceva înainte, metafizic, fizic, concret, care merita efortul suprauman, uneori, de a fi atins.

În ziua cînd nu am mai fost scos la muncă — plutonierul șef de secție citindu-mi numele din pragul celulei și ordonîndu-mi să rămîn în celulă la dispoziția direcțiunii —, am intrat într-o fază tulburătoare.

— «Este oare chiar posibil să mă mai reîntorc acasă ?», mă întrebam pe mine însumi în celula în care am rămas singur. «Oare, continuam soliloculul meu, nu voi fi trecut la o altă închisoare, oare nu voi fi implicat într-un alt proces regizat, cum se întîmplă uneori, pe baza altor elemente aflate între timp împotriva mea ?».

Cînd mi-am luat bagajul și am urmat plutonierul pe scări la vale, la etajul întîi al celularului, la «izolare» (o celulă ultimă separată de restul coridorului printr-un perete de scînduri), îmi venea aproape să leșin sub impulsul unui sentiment de oarecare certitudine că drumul meu ar putea fi spre acasă. Toată lumea din închisoare cunoștea această celulă de izolare prealabilă eliberărilor, și fiecare dintre noi se uita cu jind spre ea.

— Intră aici !, mi-a zis plutonierul, după ce mi-a descuiat zăvorul celulei 27.

In celulă se mai aflau circa 12-13 oameni cu fețele livide. Cu excepția bătrînelului Neagu, acela care fusese maltratat de comandantul Goiciu la sosirea noastră în gara Gherla cu un an înainte, care acum se plimba prin celulă, toți ceilalți oameni zăceau întinși pe paturi cu saltele și pături. Faptul că

nici unul dintre aceştia nu s-a sinchisit să se coboare de pe pat cînd s-au auzit cheile răsucindu-se în broască — ceea ce înainte de a ajunge aici constituia o dispoziţiune imperativă din regulamentul de ordine internă — mi s-a dat o convingere în plus că ajungerea mea în această celulă era un pas spre casă.

Cu puţine excepţii, toţi oamenii pe care i-am aflat aici îmi erau cunoscuţi de la Canal. Mai mult, unu sau doi erau chiar din lotul meu, fiind arestaţi în aceeaşi lună cu mine.

— Mergem acasă, domnule doctor, îmi zise cu voce emoţionată un tînăr electrician din Bucureşti, Nicolae Tomescu.

L-am îmbrăţişat pe acest drag şi curajos tînăr prieten cu care fusesem, pentru un timp, în aceeaşi brigadă la Canal, în care el deţinuse pentru o scurtă perioadă calitatea de şef al unei grupe. Nicolae Tomescu, orfan de mamă din fragedă pruncie, intrase ucenic la un atelier electric la vîrsta de 11 ani şi ajunsese calfă în 1946. Se menţinuse pe o poziţie negativistă împotriva presiunilor membrilor de partid de a-l capta în organizaţiile muncitoreşti, sfidîndu-i ori de cîte ori era solicitat să adere.

— Erau cele mai rele şi inferioare specimene pe care le-am cunoscut, mi-a spus el odată. Leneşi şi bîrfitori. Nu socoteam că era de onoarea mea să mă subordonez unor puşlamale.

Nicu Tomescu, feciorul plăpînd cu ochii de madonă şi faţa de ascet, la cei 18 ani cîţi îi avea în 1949, crescut la Bucureşti, a iniţiat un grup de rezistenţă în uzină, căruia i-a dat denumirea «Brigada de oţel», al cărui şef a fost el. Toţi cei şapte tineri muncitori temerari au căzut în mîinile securităţii după cîteva luni de activitate, fiind surprinşi într-o adunare cînd plănuiau contrapararea unei ofensive propagandistice a partidului în uzină. Toţi au fost arestaţi şi bătuţi îngrozitor înainte de a fi condamnaţi. Nicolae Tomescu îşi pierduse auzul aproape complet, fiind bătut mai ales peste cap.

După mine, în aceeaşi zi, au mai fost aduşi cîţiva oameni. Fusesem contrariat de întîrzierea scoaterii mele la izolare, deoarece separarea celor care urmau să se elibereze se făcea cu cel puţin trei săptămîni înainte de scadenţa expirării pedepsei. Chiar oamenii care au fost aduşi după mine aveau peste trei săptămîni înainte de data eliberării. Eu fusesem scos la 15 iulie şi, după toate probabilităţile, aşteptam să fiu eliberat la 27 iulie, cu două zile înainte de data arestării, conform unor termene de graţie pe care le cunoşteam din proce-

dura penală, ceea ce s-a respectat de data aceasta. Se mai întîmplaseră cazuri asemănătoare cînd unii oameni au fost reținuți la muncă pînă în ultima săptămînă înainte de eliberare, dar aceste cazuri au fost excepționale. Unii dintre acei oameni, care fuseseră meseriași calificați, au fost reținuți să termine anumite lucrări speciale, ori încă asupra unora nu se hotărîse eliberarea în termen ori, și aceasta s-a întîmplat deseori, serviciul de informație din penitenciar căuta să-i observe pînă în ultima clipă, de nu cumva aceștia luau anumite mesagii de transmis afară sau dacă nu stabileau anumite rețele de colaborare între oamenii rămași.

Acele douăsprezece zile pe care le-am petrecut în «celula de eliberare» au fost zile și nopți de continuu zbucium. Ziua asistam la plecarea cîte unuia dintre noi, iar noaptea ne zvîrcoleam pe paturi în așteptarea cutremurătoare în care ne aflam. Vedeam fețele transfigurate ale oamenilor care ieșeau pe ușă cu bocceluțele subțioară care, în unele cazuri, uitau să ne mai adreseze un ultim salut de adio, iar la prag se împiedicau, ca și cînd nu ar fi trecut peste pragurile temnițelor ani și ani la rînd, și în închisoare toate pragurile fiind la fel. Fiecare eliberat ducea cu el un univers al lui și în inima fiecăruia palpita o dorință covîrșitoare de a se afla cît mai curînd afară, în afara zidurilor temniței, fără escortă după el, în drum spre casă, să-și vadă cît de repede posibil pe cei dragi și locurile din care fusese smuls fără de cruțare și asvîrlit în iadul suferințelor.

— Cea mai mare dorință a mea, ne-a mărturisit un ungur care era cu noi, este ca muierea să-mi facă mintenaș cînd ajung acasă o mămăligă cu tocană de pui, să mă satur. Apoi, oi mai vedea eu și de altele.

— Eu, își exprimă părerea un țăran român de pe Tîrnave, vreau să-mi văd fetițele sănătoase și să mă duc apoi cu toți ai mei sus în vie, să mă satur uitîndu-mă la ei și să mă îmbăt de aerul curat de pe deal.

— Primul lucru pe care îl voi face cînd voi ajunge acasă, de-o fi zi sau de-o fi noapte, este să-mi iau nevasta și pruncii și să mă duc cu ei la biserică, să dau mulțumire lui Dumnezeu că m-a scăpat de moarte, ne spuse un țăran muntean din Munții Apuseni.

— Un crap la proțap și un pahar de vin din crama rece, aburind, să-l închin cu familia, aceasta îmi este cea mai mare dorință a mea, zise un învățător din Dobrogea.

Nici unuia dintre noi nu-i lipsea vreo dorință preeminentă de îndată ce se va fi consumat prima, aceea de a fi ajuns acasă.

Unii, și cei mai mulți dintre noi, și le-au mărturisit o dată sau chiar de mai multe ori. Eu, însă, căutam să mi-o identific cît mai fidel pe-a mea. Foarte curios, mi se învolburau în cap atîtea și atîtea ispite, încît mi-a fost de-a dreptul imposibil să mă pronunț asupra vreuneia dintre ele. Pînă la data aceasta din prag de eliberare, eram mai mult sau mai puțin hotărît asupra a ceea ce voi avea de gînd să fac imediat după ce voi ajunge acasă : să-mi văd biblioteca, să văd ce a mai rămas din ea în cămăruța mea și în podul casei. Dar acum, parcă aveam alte îndemnuri, mai precise, mai imediate, mai imperioase, pe care însă, cu toate că le simțeam, nu le puteam numi.

Pre-emoția omenească este fiorul intelectual incitat de o dorință latentă, care închide în ea un anumit calcul rece. Niciodată însă declanșarea afectivă autentică, genuină, nu se întîmplă să se potrivească imaginației creative, de unde derivă ori plenitudinea desăvîrșită a unui sentiment amplu de fericire, ori dezamăgirea fără de limite. Mă mișcam pe această muchie de cuțit în pragul eliberării ca un acrobat pe o sîrmă a iluziilor, reducîndu-mi cercul interesului imediat, la primul pas care începea să mi se pară posibil : gara.

* * *

În dimineața zilei de 27 iulie 1954, aproximativ la aceeași oră 9 cînd se obișnuia să se scoată oamenii pentru eliberarea din ziua respectivă, am auzit mult așteptata cheie cum se introducea în broasca ușii celulei, apoi cum s-a ridicat bara de siguranță și, în fine, cum în cadrul ușii a apărut figura, de acum cunoscută, a unui plutonier major umflat ca o minge, de la serviciul grefei.

— Ion Cârja.

— Prezent, am zis eu.

— Ia-ți bagajul și ieși din celulă !

În urma mea mai rămîneau cinci sau șase oameni, ultimii programați pentru eliberare între termenele hotărîte de administrație, pentru cei din această carantină. Am avut timp suficient să le strîng mîna fraților care mai rămîneau și să-i îmbrățișez pe fiecare.

— Ia-o înainte !, mi-a ordonat agentul temniței, de îndată ce am ieșit pe coridor.

Vocea grefierului mi s-a părut destul de autoritară, fără nici o nuanță de bunăvoință față de un om care și-a încheiat la zi un mandat execuțional și acum urma să fie eliberat.

Cînd eram pe punctul să mă îndrept spre ieșirea din celular, pe unde îmi închipuiam că-mi era drumul normal, grefierul cel umflat mi-a strigat din spate :

— Urcă scările !

Deodată am simțit că mi s-au muiat genunchii și o disperare de moarte mi-a copleșit sufletul.

«Adică, am fost înșelat pînă în ultima clipă ? În loc de casă, altă izolare tot în acest infernal celular ?».

Gardianul a observat, pesemne, ezitarea mea, și de aceea a intervenit cu același ton al vocii care îi era specific profesional.

— Silește pasul și urcă mai repede !

La nivelul etajului doi am fost îndrumat spre fundul unui coridor unde am dat de o ușă, despre existența căreia nu știam nimic pînă aici. O văzusem și înainte, dar îmi închipuiam că corespundea unei magazii a secției.

Plutonierul s-a apropiat de ușă și a bătut cu pumnul lui greu de două ori. Imediat ușa a fost deschisă de cineva care era în dosul ei și am intrat direct în podul pavilionului în care se aflau TBC-iștii.

— Condu-l să-și aleagă bagajul și apoi îl aduceți jos la birou, dădu ordin majorul gardianului pîrpiriu care ne descuiase podul.

Bagajele erau așezate unele peste altele în ordine alfabetică. Mi-a luat timp mult și oboseală destulă pînă ce am dat de lădița mea, rătăcită printre celelalte bagaje pline de praf și îmbîcsite de mirosul greu de naftalină care fusese presărată din greu peste ele.

— Acesta este al meu, am zis eu, după ce am dat de bagaj.

— Dacă nu mai ai altceva nimic în afară de acesta, vino cu el aici, îmi zise gardianul aparent plictisit.

La masa din pod, unde am fost chemat, se mai afla și un alt gardian, ceva mai în vîrstă. Aici am fost pus să-mi desfac atît bagajul din pod, cît și cel pe care îl avusesem asupra mea în celulă. Atît unul cît și celălalt fuseseră percheziționate pînă acum cu de-amănuntul, în diferite ocazii.

Gardienii mi-au răscolit cu oarecare scîrbă toate zdrențele pe care le aveam, evitînd pe cît era posibil să le atingă.

— Ce-i cu ăsta, mă întrebă unul dintre gardieni, cînd au dat peste portretul meu executat de pictorul Nicolae David la Canal.

— Este un portret al meu, amintire de la Canal, am dat eu explicația cerută.

— Asta rămîne aici. Nu ai voie să scoți din detențiune asemenea lucruri, hotărî gardianul mai tînăr, care mă întîmpinase la ușa podului.

— Acest tablou nu-l las aici, pentru că este al meu și a trecut prin mai multe percheziții pînă aici, la Canal și la Gherla, și nimeni nu mi-a zis încă să-l abandonez.

— Nu interesează ce s-a petrecut pînă aici, insistă gardianul. Ordinul este să nu scoți decît lucrurile strict personale din închisoare, acelea care figurează pe inventarul admis deținutului, or, nu ai să afli niciunde scris că deținutul poate să aibă fotografia sau tabloul personal la el.

— Acesta este un obiect strict personal și la acest tablou nu voi renunța, am zis eu cu voce categorică, subit decis să-mi apăr acea amintire unică, înfruntînd orice risc, prinzînd sensul că eliberarea mea era iminentă.

Tabloul a fost pus deoparte. Au mai fost puse alături de tablou niște pietricele colorate aflate la Cernavodă și o custură confecționată dintr-o potcoavă ruptă de bocanc cu care îmi tăiam pîinea și unghiile.

— Aceste lucruri trebuie să fie văzute la grefă și acolo se va hotărî dacă poți să le iei cu dumneata sau nu, zise gardianul cel tînăr.

Gardianul vîrstnic m-a luat în primire și m-a condus la biroul de eliberare. Mi s-a părut că omul care mă escorta era un individ mai blajin și nu atît de încarnat să aplice litera legii cu orice preț. Și nu m-am înșelat.

— De unde ești ?, mă întrebă el în timp ce coboram scările din pod.

— De la Turda, am zis eu.

Omul se opri o clipă, mă privi de sus în jos, ochii îi trădară o tresărire scurtă, și-mi zise pe neașteptate :

— Pune portretul și celelalte lucruri în lădiță și mergi sănătos la Sînmihai. (n.n. Sînmihai era numirea maghiară a comunei mele Mihai Viteazul).

Nu-l recunoscusem pe gardian, dar apărea ca sigur că el mă știa de undeva, precum și despre familia mea avea cu-

noștință din felul cum se exprimase, altfel neputînd să-mi explic comportamentul său.

— I s-a făcut percheziția ?, întrebă un căpitan, în clipa cînd am intrat într-un birou larg, pe ușa căruia am citit «grefa».

— Este în regulă, domnule căpitan, raportă gardianul, ducîndu-și mîna la cozorocul chipiului.

— Poți pleca, îi zise căpitanul.

Am fost identificat sumar de căpitanul respectiv, un om spin cu ochii gălbejiți de fumător pasionat și față obosită.

— Azi te vei elibera, domnule Cârja. Va trebui să te conformezi unor dispoziții ulterioare, între care aceea de a nu divulga nimănui și sub nici o formă tratamentul pe care l-ai avut în detențiune. De asemenea, ești susceptibil de a fi pedepsit penal, de nu vei respecta păstrarea secretelor pe care le cunoști din viața penitenciarelor și coloniilor de muncă, precum și numele oamenilor —, din administrație sau lumea deținuților pe care îi cunoști.

Mi s-au întins două coli tipărite foarte mărunt, la începutul unora dintre paragrafe putînd să disting numerele unor articole de cod penal, cod al justiției militare etc., precum și un stilograf.

Am semnat fără să citesc interdicțiile prescrise, fiind conștient că tot ceea ce aveam în față nu erau decît anumite formalități de intimidare a deținuților pe cale de eliberare, neexistînd în drept nici o incriminare prevăzută pentru încălcarea avertizărilor care mi se comunicau oficial.

— Veți merge acum la CEC să vă luați banii de care aveți nevoie de transport pînă acasă. Aici vă este carnetul de depuneri. După aceea veți trece pe la Securitatea locală, pentru îndeplinirea ultimelor formalități.

Un gardian mărunt și foarte negru, de bună seamă țigan, mă aștepta la ușă.

Mi-am luat bagajul în ambele mîini, așezîndu-mi paltonul ferfeniță peste un umăr, și am păsit afară din biroul căpitanului. Foarte curînd am dat în plină stradă.

Era o zi caldă, înăbușitoare de iulie. Cu toate că eram îmbrăcat cu jacheta și încărcat cu bagajele care, chiar dacă nu cîntăreau prea mult, pentru posibilitățile mele fizice apăsau destul de mult și destul de greu, am avut impresia că eram renăscut. Pășeam alături de gardianul însoțitor, la oblîncul căruia bălăngănea un pistol de calibru enorm comparativ cu purtătorul său. Gardianul nu a schimbat un singur cuvînt

cu mine pe tot drumul cu excepția unor foarte scurte indicații pe care mi le dădea. Îmi comanda, de pildă, să trec de la o stradă la alta, să merg prin umbra teilor și castanilor și nu pe lîngă pereții încinși, să apuc pe o anumită stradă și să încerc să salut pe oricine ar fi să-mi iasă în față — , rudenie sau cunoscut.

Treceam tocmai pe o străduță îngustă, cum sunt toate, de altfel, la Gherla, în afară de aceea centrală, care era ceva mai largă și pavată, cînd în fața noastră a apărut pălăria cu boruri largi a prim-pretorului Ioan Bărbosu, la acea dată funcționar la sfatul popular al orașului Gherla, de unde înainte fusese subprefect al județului cu reședința Dej. Acesta, în afară de faptul că-și avusese birourile administrative în casa noastră din Mihai Viteazul, reședința plasei, uneori și destul de deseori a și stat peste noapte la noi sau la cumnatul meu pretorul Octavian Costea. În acele timpuri, pretorul Ioan Bărbosu părea un om foarte blînd și afectuos cu toată lumea. Pretorul, greoi la făptură și încet la pas, mergea anevoios (mai anevoios decît îl știam cu ani în urmă), și-și ștergea cu zor sudoarea de pe frunte, ridicîndu-și pălăria de pai colorat. De îndată ce și fiul său fusese arestat și de îndată ce la Gherla scene ca acestea, cînd un deținut era condus de către un gardian al penitenciarului pe stradă deveniseră scene foarte obișnuite și chiar banale, acesta nu a avut nici cea mai mică curiozitate să se uite spre mine cînd am trecut pe lîngă el.

— Intră aici, mi-a zis gardianul, oprindu-se în fața unei clădiri scunde pe care strălucea albastră firma CEC. De cîți bani ai nevoie ?

— Nu știu cît costă biletul de tren pînă la Turda și nici nu știu ce posibilități de transport am de acolo, în continuare, pînă la mine în sat.

(După atîția ani de robie și exploatare cruntă, regimul nu plătea nici cel puțin transportul spre casă oamenilor care ajunseseră răspîndiți prin toate părțile țării, fără voia lor și fără de bani.)

Gardianul tuciuriu a schimbat cîteva cuvinte cu un funcționar de la CEC și apoi s-a întors spre mine.

— Biletul de tren, clasa a III-a costă 35 de lei. Cu accelerat, 47 de lei pînă la Cîmpia Turzii. De acolo trebuie să iei un alt tren personal, aproximativ 3 lei.

— Am nevoie de o sută de lei, am zis eu.

Am ieșit curînd de la CEC și am trecut printr-o străduță năpădită de umbre grele, printre niște case largi, în fața cărora se zbenguiau grupuri vesele de copii zburdalnici.

Securitatea funcționa într-o clădire care, mi s-a părut mie, fusese înainte oficiu poștal ; o construcție de cărămidă lată, vopsită galben, cu trei ferestre ridicate deasupra străzii, iar la intrare cu o poartă înaltă de cîțiva metri, în cadru de zid, lipit de care se afla o portiță îngustă și în spatele căreia se afla un gang acoperit cu țiglă, din care se intra în birouri. Un soldat din ghereta de la intrare ne-a deschis ușița de lemn. Gardianul mi-a spus să mă așez pe lădiță și să-l aștept. După cîteva minute a ieșit, înfundîndu-și în buzunarele pantalonilor niște hîrtii, și mi-a spus că din clipa aceea eu depindeam numai de securitate. Fără nici o altă formalitate, a ieșit pe portița îngustă, iar eu am rămas în așteptare. Din nou am fost răscolit de tot felul de gînduri, așa cum se întîmplă cu orice deținut din întreaga lume cînd se află în pragul eliberării.

După aproximativ o jumătate de oră am fost introdus într-un birou scund, unde am dat peste o femeie foarte tînără, blondă, care stătea în dosul unei mașini de scris și care m-a întîmpinat cu un zîmbet fermecător, încît aproape că m-am intimidat în atitudinea și cuvintele pe care a trebuit să le rostesc. Era primul zîmbet al unei femei pe care îl vedeam după cinci ani.

— Sunteți născut în America, domnule doctor ?, fu prima ei întrebare.

— Întocmai, am atestat eu sec, puțin consternat de această întrebare curioasă și curtenitoare, în același timp.

— Of, făcu ea, cu oarecare surpriză interjecțională, dar și încîntătoare în același timp. Și sunteți căsătorit aici ?

— Nu sunt căsătorit, deoarece abia îmi terminasem studiile universitare, cînd am fost arestat și condamnat.

— Vai, ce păcat de viața dumneavoastră. Desigur, vă bucurați că plecați acasă ?

M-am uitat lung la fată și nu am aflat nici un cuvînt să-i răspund. Nu înțelegeam sensul întrebărilor ei care mi se păreau de o oarecare subtilitate. Femeia, care avea niște ochi extrem de calzi și unduiți de boarea unui anumit lirism asupra naturii căruia nu mă puteam hotărî să-l definesc, un păr minunat, vaporos, deasupra unui bust mai mult în îndrăzneață dezvoltare decît împlinit, mi s-a părut mai mult naivă în conversația ei cu mine decît vicleană.

— Domnul locotenent care trebuie să vă vadă înainte de eliberare va veni curînd, după cîte mi-a spus. Eu va trebui să vă iau anumite date ca să fie totul terminat cînd sosește, ca să nu mai pierdeți timpul.

Femeia m-a întrebat cu multă deferență și curiozitate asupra datelor care îi erau necesare umplerii formularelor respective și, ori de cîte ori cerea vreo lămurire suplimentară, ochii ei scînteiau de o curiozitate neobișnuită.

— Doriți, desigur, să plecați în America, acum după ce veți fi eliberat ?

— Altceva nu văd ce-aș avea de făcut în România, după arestarea mea. Sunt un om stigmatizat de regim. Este singura mea cale de viață viitoare.

— Oh, făcu fata extaziată. Poate că nu. Poate că și aici vă veți afla fericirea. Dar, știți, zise ea rar, cît aș dori și eu să pot pleca odată în străinătate. E un vis, probabil, al oricărui om.

Deoarece ofițerul biroului însărcinat cu eliberarea deținuților a întîrziat să vină în timp, femeia m-a rugat să aștept din nou pe gang.

— Eu am timpul programat pentru masă, mi-a zis ea cu voce afectuoasă. Dumneavoastră nu veți putea sta în acest birou singur, fără supraveghere, cum îmi închipui că bănuiți.

Am stat pe gang peste o oră, după care timp, a sosit secretara prima din oraș și, după un scurt interval, a apărut și ofițerul pe care îl așteptam ca să-mi semneze actul de eliberare.

— Veți preda această adeverință de eliberare la miliția locală din Mihai Viteazul, a doua zi după ce ajungeți acasă, îmi zise ofițerul, un bărbat voinic, mustăcios. Acum, drum bun, și feriți-vă de a mai ajunge pe la noi în asemenea condiții.

Secretara a ținut să mă informeze asupra mersurilor trenurilor și a drumului pe care îl aveam de urmat pînă la gară.

— Luați acceleratul de două, îmi zise ea. Ajungeți la gară în cel mult douăzeci de minute. Acum este de abia unu și douăzeci.

Am salutat ofițerul și mi-am înclinat capul în fața femeii. Ea mi-a surîs grațios și m-a însoțit pînă la poartă.

— Este o formalitate a noastră ca în asemenea ocazii să fiți condus pînă la poartă pentru a anunța acolo că sunteți liber.

Am luat de la ea zîmbetul ei tînăr, din pragul porții securității, cu care pășeam din nou în libertate. Dar nu știu de ce, cu toate că acel zîmbet mi s-a părut sincer în oglindirea interesului pe care femeia mi-l acorda, o oroare profundă și o revoltă de moarte s-au ridicat în mine ca un năduf, cînd coboram strada întortocheată înspre gară. Am încercat să uit imediat ipocrizia crasă de care îmi dădeam seama, o dată în plus, că a prins sub pojghița ei țara noastră și că aceasta s-a instaurat deplin suverană în instituțiile create de regim, ca produse care nu corespundeau cu nimic tradiției neamului românesc. În nici un caz, instituțiile create de regim nu se încadrau dorințelor sau instinctelor fundamentale ale naturii omenești, așa cum oricare instituție și stabiliment public este legitimat generic de către psiho-sociologi de talie universală cum au fost Ward, Small ori Mac Dougall. Securitatea era și este un hibrid ucigător al genuității neamului nostru, un oficiu al spaimei și amenințării continui, de sub imperiul căruia nimeni nu putea să ajungă la ceea ce este sacru pentru oricare persoană : libertatea individuală și respectul demnității umane.

Mă aflam pe punctul crucial de trecere din lumea suferințelor inimaginabile și a crimei pe o altă scenă, unde mă îndoiam dacă aveam talentul minim de a juca rolul de manechin, în baza căruia să-mi cîștig pîinea cea de toate zilele.

* * *

O băcănie de la colțul străzii din apropierea gării m-a ispitit să intru să-mi cumpăr o franzelă și un sfert de kg de salam, bunătăți după care jinduiam de ani de zile. Nu mîncasem nimic toată ziua și mă gîndeam să mă fortific cît de cît pentru întîmpinarea situațiilor noi care îmi apăreau în față și a unor procese psihologice extrem de delicate cu care aveam să mă confrunt în acea zi. Am devorat salamul delicios și pîinea albă și puhavă ca spuma, stînd pe marginea unui șanț din apropierea stației.

Cînd m-am ridicat și aproape să ajung pe peron, am văzut cum pleca acceleratul de Cluj din gară, lăsînd după el un curent rece de aer și praful răscolit cu miros de cărbune dintre linii.

Mi-am luat bilet pentru trenul următor, un personal programat pentru ora patru. În acest timp m-am plimbat pe peronul gării pustii, prin sala de așteptare, am citit avid toate

notele afișate pe panouri și un ziar de-al partidului publicat la Cluj, pe care l-am aflat abandonat pe o bancă. La un moment dat a apărut în apropierea mea un cetățean curios : purta o cămașă de stambă deschisă la gît, pantaloni negri susținuți de o pereche de bretele late, după moda veche a intelectualilor ardeleni, în picioare avea niște ghete uzate, întregi, iar pe capul cărunt avea o pălărie de fetru cu borurile clăpăuge. Fața îi era adînc ridată, purta ochelari cu rame de metal, de dascăl. Omul s-a plimbat de mai multe ori de-a lungul peronului, a trecut de două ori pe lîngă mine cu intenția vădită de a intra în vorbă. Pînă la urmă și-a cîștigat curajul de care avea nevoie, s-a oprit în fața mea și m-a întrebat dacă mă eliberasem de la penitenciarul Gherla în acea zi.

— Întocmai, am zis eu laconic.

Cu toate că era evident că nu doream să susțin nici o discuție cu el, omul nu s-a dat bătut. Îmi punea fel de fel de întrebări, fiind interesat, mai cu seamă, de-a afla cîți deținuți se mai aflau în închisoare, dacă știam ceva nume de intelectuali și oameni politici, întrucît, îmi zise el, ar dori să știe dacă unii dintre prietenii săi nu se aflau cumva închiși aici.

— Îmi pare rău, domnule, i-am zis eu scurt, dar eu nu pot să vă dau nici o informație de acest fel. Întîi de toate, în aceste ceasuri, eu nu mă pot concentra decît asupra unor probleme care îmi sunt strict personale.

— Am fost director de școală, vă rog să aveți încredere în mine. Eu nu sunt dintre aceia... Eu știu că vă este teamă să răspundeți întrebărilor mele, dar nu este cazul. Uitați, vă dau numele meu și școala unde am funcționat o viață întreagă.

— Nu mă interesează nici numele și nici școala dumneavoastră. V-aș fi recunoscător dacă v-ați vedea de treburile dumneavoastră și pe mine să mă lăsați în pace.

Omul s-a îndepărtat încet de lîngă mine, contrariat și nemulțumit, s-a mai învîrtit prin stație, mi-a mai aruncat o vorbă-două, apoi a dispărut pentru cîteva minute ca să se reîntoarcă cu un pachețel cu alimente și o sticlă de vin.

Orice încercare de apropiere a acestui individ a eșuat. Era posibil ca omul să fi fost de bună credință. Dar, după cinci ani de lipsă a mea, nu aveam de unde ști pînă unde a intrat putreziciunea în oameni și cum a mai evoluat organizarea rețelei de informatori ai securității. Era cert că omul mă urmărea îndeaproape și cînd m-am îndepărtat de stație ca să

văd carele încărcate cu grîu care veneau de pe hotar, s-a apropiat din nou de mine ca să-mi spună :

— Aștia sunt colectiviștii. În Gherla s-au înființat un colectiv agricol și o întovărășire agricolă.

Am tăcut din gură și am fost foarte fericit cînd am văzut intrînd în gară trenul de Copșa Mică, cu care trebuia să plec.

M-am urcat întîmplător într-un vagon și, pentru că era supraaglomerat, mi-am așezat lucrurile în sălița de lîngă ușă și m-am rezemat de uscior. În vagon era mare animație. Era cald, înăbușitor, ferestrele erau deschise, totuși aerul nu se primenea suficient de frecvent ca să se simtă prospețimea parfumului cîmpului. În plus, în această aglomerație, cei mai mulți călători din vagon fumau tutun ordinar, tabac ieftin de la băcănii, insuficient fermentat și uscat.

Deodată atenția mi-a fost capturată de două teze care se discutau pe cele două laturi ale vagonului, din imediata mea apropiere. Un bărbat robust, cu ochelarii încălecați pe un nas lung și subțire, cu părul rar pieptănat peste cap, vorbea cu patos despre avantajele colectivizărilor agricole, iar, de pe cealaltă bancă, un bărbat îmbrăcat modest, cu haina mototolită și ochii profetici, dezvolta o teză a salvării din Biblie, dovedindu-și învățătura cu cartea sfîntă în mînă. Ambii vorbitori monopolizaseră cel puțin jumătate din atențiile oamenilor din vagonul comun, neseparat în compartimente.

Am simțit aproape un șoc cînd am recunoscut în bărbatul cu părul cărunt și rar dat peste cap, acum propagandist al colectivizărilor, pe un medic dentist din Turda, Valeriu Lupescu, căsătorit cu una dintre fiicele unui fost plutonier de jandarmi Pogăceanu, din comuna mea. Dentistul ne era bine cunoscut familiei, și fusese în repetate rînduri în casa noastră spațioasă, în diferite ocazii sărbătorești. Mi-am adus aminte că la data cînd am fost arestat, Valeriu Lupescu era deja înscris în Frontul Plugarilor și adeziunea lui la acea filială intimă a partidului comunist stîrnise o vie și aprigă nemulțumire publică în oraș, dar mai ales între intelectuali. Atitudinea sa apărea de-a dreptul scandaloasă și jignitoare pentru profesioniștii locali între care acesta era notoriu. Fiind cu peste treizeci de ani mai în vîrstă decît mine, personal nu am avut niciodată raporturi amicale cu el, în afară de strictă conveniență, pe care părinții mei le mențineau fără deosebire de indivizi, deschizînd ușa oricui care bătea la ea. Dar, după ce a devenit membru al partidului lui Petre Groza, toate ușile

pe care intra înainte, inclusiv ale rudeniilor sale, i s-au închis cu desăvîrșire.

— Viitorul este al socialismului, chiar dacă unora nu le convine, perora dentistul, căscînd gura pînă la urechi. Numai prin colectivizare țăranii își vor afla fericirea căutată. Burghezia satelor v-a adus la sapă de lemn.

Valeriu Lupescu nu a avut niciodată o brazdă de pămînt și nici o sapă în mînă. Cumnatul lui, avocatul dr. Sebastian Repede, era matadorul partidului național-liberal, facțiunea Gheorghe Tătărăscu, la Turda, și fusese primar adjunct al orașului pînă în pragul arestării sale, cînd a fost și el reținut administrativ pentru un timp.

Sectarul de pe banca vecină demonstra savant, prin enumerare și citare de versete biblice, că împărăția lui Dumnezeu pe pămînt era aproape.

— «Fericit cine citește, și de cei care ascultă cuvintele acestei proorociri, și păzesc lucrurile scrise în ea! Căci vremea este aproape!», cuvînta el cu voce patetică la un moment dat, citînd din Apocalipsa lui Ioan.

Mi s-a părut de-a dreptul straniu să aud vorbind pe cineva despre Dumnezeu și învățătura Sa în acest tren și mi s-a părut și mai straniu să constat că oamenii ascultau cu interes și la unul, și la altul dintre cei doi îndrumători ai lumii noi. Mi s-a părut că ultimele cuvinte ale pocăitului au fost ascultate chiar cu mai multă atenție de către oameni, și că unii dintre călători chiar s-au înfricoșat de avertismentul dat, după cum le-am observat tresărirea fețelor concentrate.

Stăteam chilug, fără șapcă, pentru că nu aveam una, lîngă ușă, și ascultam și priveam avid la acele zeci de fețe de oameni necunoscuți, majoritatea țărani, care mergeau în acea zi de marți cu mărfuri înfundate în desagi și coșerci la piața Clujului pentru a doua zi, miercurea. Deodată privirea mea s-a încrucișat pentru o clipă cu a dentistului Lupescu. A fost ca un șoc electric pentru amîndoi acea încleștare scurtă de întîlnire, neașteptată pentru nici unul dintre noi. Valeriu Lupescu a avut un moment de perplexitate stînjenitoare, pe care a învins-o imediat, lăsîndu-și bărbia în piept și începînd să vorbească, automat, ca o flașnetă, asupra unei alte teme, despre medicina populară și beneficiile extraordinare care vor reveni oamenilor după socializarea activităților medicale și spitalelor. Incontestabil, canalia mă recunoscuse și știa precis atît de unde veneam, cît și încotro mergeam.

Spre seară am ajuns la stația Turda. Am coborît din tren sub stăpînirea unui tremur ușor de emoție că mă simțeam din nou în urbea mea. Am ieșit pe peronul îngust din spatele gării să aflu un mijloc de continuare a drumului spre casă, pînă unde mai aveam încă trei kilometri.

Am văzut o singură trăsură disponibilă, aceea a lui Ioan Mărgineanu, pe care îl cunoșteau toți cetățenii orașului, iar eu încă de pe cînd eram elev de liceu, acesta obișnuind să ne aducă din oraș anumiți vizitatori. Încolo, în afară de această trăsură (înainte fiind peste 30 de trăsuri în oraș), am mai dat peste două autobuze care transportau pasagerii în interiorul orașului și o mașină mică de serviciu public. M-am îndreptat spre mașină, birjarul fiind angajat înainte de a ajunge la el. În clipa cînd m-am oprit lîngă mașină, am văzut că lîngă cabina șoferului se mai afla o pereche de oameni care discutau asupra destinației lor, se pare. Șoferului nu-i convenea propunerea unui drum aproximativ scurt și nerentabil, cînd avea și alți clienți dintre care să aleagă, și de aceea și-a întors capul spre mine.

— La Mihai Viteazul, am zis eu.

— Bine, zise el imediat, făcîndu-și, pesemne, un alt calcul. În acest caz, vă voi duce pe dumneavoastră întîi, se adresă el perechii respective, iar pe dumneavoastră vin să vă iau în circa zece minute, îmi spuse el, cîntărindu-mă din privire și apreciind că nu puteam fi un pasager prea pretențios, după cum arătam.

M-am uitat peste orașul pe care îl regăseam. În acel amurg de vară opulentă, praful fabricii de ciment învăluia bolta ca un fuior lățos, verzui sub clipirea soarelui în declin, prelungindu-se în jos, de-a lungul Arieșului, spre Cîmpia Turzii. Oamenii pe care i-am văzut mișunînd pe peron mi s-au părut nevoiași, grăbiți, preocupați de treburi imediate. În cîteva minute toți s-au scurs care încotro nemaiașteptînd reîntoarcerea autobuzelor în care nu încăpuseră, peronul rămînînd pustiu. Un sentiment contradictoriu de bucurie, reticență, timiditate, jenă și zădărnicie m-a cuprins fără de veste, din care am fost trezit de semnalul claxonului șoferului care se reîntorsese și se oprise la colțul unei magazii de peretele căreia mă rezemasem.

Mi-am așezat bocceaua și lădița pe canapeaua din spate a mașinii, un ford vechi, cîrpit, plin de gaze în interior. M-am așezat și eu alături de ele și mi-am întins paltonul peste genunchi ca să feresc de vedere crăpăturile pantalonilor rupți, care au suferit ultima și definitiva deteriorare la Cîmpia Turzii

în gară, cînd am făcut o flexiune de genunchi ceva mai forțată să-mi ridic bagajele în grabă, și țesătura a cedat.

— Unde la Mihai Viteazul ?, mă întrebă șoferul, un băiat tînăr, vioi.

— La Vila Elizabeta, familia Cârja.

Șoferul, care încă nu apăsase pe pedala de pornire, se întoarse spre mine și din locul lui, repede ca un șurub, mă întrebă peste spetează :

— Sunteți cumva doctorul, fiul domnului Cârja ?

— Eu sunt Ion Cârja, am zis mișcat că fusesem identificat.

Ochii șoferului se dilatară, se umplură de lacrimi, îmi luă mîna cu putere, cu intenția să mi-o sărute, dar eu însă mi-o retrăsei la timp.

— Eu sunt Sandu, nu aveți de unde mă cunoaște, deoarece am venit de la munte cu părinții chiar în anul cînd ați fost arestat, cînd se vorbea în tot satul numai despre dumneavoastră. Stăm în partea de jos a grădinii dumneavoastră, înspre Arieș. Adică, fosta dumneavoastră grădină. Grădina v-a fost luată de SMT (stația de mașini și tractoare, n. n.). Sunt tare fericit, domnule Jani, că am avut norocul să fiu eu acela care să vă văd primul din sat și să vă duc acasă.

Inima a început să mi se moaie, slăbănoagă și buzele să-mi tremure. Nu eram încă înmormîntat și încă mai trăiam în inimile oamenilor. Doream să întreb, of, cît de mult doream !, ce-mi fac părinții, dacă mai erau în viață, dar nu aveam puterea să duc la îndeplinire întrebarea, de teama unui răspuns care ar fi putut să fie tot atît de neașteptat de dureros ca acela al deposedării noastre de splendida grădină.

Sandu porni mașina și curînd coti pe șoseaua națională, spre cazărmile orașului de unde drumul o apuca spre munte, spre Mihai Viteazul.

În față, cerul apăru mov ca o petală proaspătă de petunie, iar, în despicătura triunghiulară a Cheilor Turzii, am văzut măreția apusului soarelui sub vraja căruia am trăit toți anii mei, cu excepția primilor cinci din SUA unde mă născusem, pînă la arestare. «Mituria» legendelor mele de iubire elegiacă, de tristeți și introspecții, de căutări și visuri, satul întins ca un șirag de mărgele de pe cîmpia mănoasă a Arieșului, năpădit de verdeața pomilor și mirosul florilor grădinilor, era însăși tinerețea mea, fascinația copilăriei mele. Reîntîlnirea cu această boltă și această perspectivă complexă de mit

și miracol mi-a produs un fior adînc care, nu am înțeles de ce, mi-a determinat o excitație ciudată, resimțită mai mult în sistemul meu motor decît lacrimogen. Sandu a simțit destinderea puternică a picioarelor mele cînd i-au atins banca din față. Desigur, nu avea de unde cunoaște resortul intim al destinderii mele, dar, probabil, intuind emoțiile în mrejele cărora mă aflam, și-a întors pentru o clipă capul spre mine și mi-a zis :

— Veți face o mare bucurie bieților părinți, care vă așteaptă de atîția ani.

Aceste cuvinte simple cuprindeau în ele totul, tot ceea ce doream să aflu cu atîta disperată voință de a ști mai repede dacă părinții îmi erau încă în viață.

«Adică, era adevărat ? Trăiau amîndoi și în cîteva clipe îi voi vedea ?».

Era aproape din domeniul basmului ce se petrecea atunci cu mine !

Înaintînd prin praful drumului, mă apropiam din ce în ce mai mult de casa noastră. Nimic nu este mai emoționant în viață decît de a te întoarce iarăși și iarăși acasă. Pe drum am început să recunosc fețe de oameni și lucrările ogoarelor potrivit anotimpului. Amintirile forțat strangulate au început să se înalțe din abisuri, unele după altele, ca un roi auriu de albine, la urdiniș, în pragul primăverii.

La un moment dat mașina a stopat lîngă poarta casei noastre. Era vremea sosirii vitelor de la pășune. Am fost surprins să văd că în loc să fie deschisă poarta cea mare, cum era obiceiul la această vreme a zilei, era deschisă numai portița cea mică.

— Am ajuns, domnule doctor, îmi zise Sandu cu fața strălucitoare, ca și cînd el însuși era în pragul unui triumf. Eu voi intra primul în curte, continuă el, și voi lua cu mine un bagaj, spre a pregăti sufletește pe doamna și domnul.

Pînă a coborî și eu din mașină, Sandu apucase să intre pe portiță cu lădița mea. Eu mi-am luat bocceluța subțioară și, așa cum mai demult mă reîntorceam de la școală, cu inima însă tulburată adînc, de data aceasta, am păsit pragul portiței cu acoperișul de șindrilă.

Casa părintească apărea ascunsă după perdeaua deasă a firelor verzi de zorele care o împrejmuiau peste zecile de ferestruici ale verandei. Mijea ca o minune de vis șăgalnic printre florile aprinse sau cu nuanțe diluate peste gărdutul intermediar dintre cele două curți. M-am cutremurat constatînd

deodată că întreaga curte economică era năpădită de troscotel crescut în voie și o ușoară patină de părăsire, de inactivitate se degaja ca un parfum vechi dinspre cotețe și șoproane, din tot ceea ce fusese odată bătătura curții pe care o părăsisem fără un fir de iarbă, acesta neputînd rezista din cauza mișcărilor zilnice de care și căruțe și a sutelor de ciocuri de păsări.

Dinspre bucătărioara curții — cohiță, cum îi spuneam în familie —, unde preparam mîncărurile speciale pentru vite, mujeturile pentru păsări și fierturile pentru porci, care se afla la colțul grajdului sub un frăgar bătrîn — mama și tata se vedeau înaintînd spre poartă, după Sandu, în întîmpinarea mea. Ochii mi s-au împăienjenit de lacrimi cînd i-am văzut cu cîtă ardoare veneau și cît erau de slabi. Pe tata l-am văzut, pentru prima oară în viață, umblînd șchiopătînd, rezemat într-un baston, datorită unei aterosclerose reumatice cu efect degenerativ la os și încheieturi, cum am aflat ulterior, urmare a muncii de miner din Munții Alleghany, din West Virginia. Mama venea fugind întocmai ca o pasăre rîvnitoare să ajungă mai degrabă la puiul său căzut din cuib, cu brațele întinse și fața crispată de plînsul bucuriei. Tatăl meu, pășind des și mutînd și mai des bastonul, se ținea după ea, cu ochii țintă la mine.

— Dragul mamei, făcu mama, și-mi căzu cu toată făptura ei scăzută și uscată la pieptul meu.

Mi s-a părut cea mai ușoară și dulce povară pe care am avut-o vreodată în brațele mele.

— Pruncul nostru, zise tata, și mă îmbrățișă peste capul mamei, zguduindu-se de plîns. Să dăm mulțumire lui Dumnezeu cel bun că ne-a ajutat să ne mai vedem o dată.

In curtea tristă, în care de cîtva timp nu mai intra decît o văcuță costelivă, care apăru și ea curînd ca o umbră pe lîngă noi, am stat mult timp îmbrățișați ca să ne pătrundem de senzația că nu trăiam un vis, și acolo am plîns împreună, strîngîndu-ne la piept unul pe altul.

Peste curte, case și sat căzu înserarea sură și un foșnet proaspăt de aer, cu iz de frunză de nuc și de munte, ne strînse și mai mult unul lîngă altul, cînd sub razele palide ale unei luni enorme care se înălța de pe cîmpia Ardealului, am intrat toți trei în căsuța noastră.

Eram la capătul unui popas demult așteptat, la care aproape că disperasem să mai ajung vreodată.

A doua zi dimineața mă pregăteam să merg la miliția locală să mă prezint, conform ordinelor primite de la securitatea Gherla.

— Mergi cu generalul, îmi zise tata. Și el are zi de prezentare pentru control tot azi. A fost de cu noapte la noi să afle cum te simți, văzîndu-te că ai sosit.

Generalul, am aflat, era una dintre persoanele dislocate de regim și condamnat la domiciliu obligatoriu în Mihai Viteazul. Fuseseră ordonate mii și mii de astfel de pedepse silnice în țară, care se aplicau unor persoane indezirabile regimului. Persoanele erau obligate să iasă din orașul sau satul de reședință într-un anumit număr de ore, luînd cu ele numai strictul necesar îmbrăcării și banii cîți îi aveau. În comuna noastră fuseseră repartizate obligatoriu două familii, între care generalul Constantin Voinea, fostul prefect al județului Brașov cu sora sa Lucia Macovescu, și trei membri ai familiei părintelui greco-catolic Iuliu Aron din Brașov, refugiat în Occident. Acesta jucase un rol proeminent în partidul național-țărănist și mișcarea de rezistență greco-catolică din România. Generalul cu sora sa, văduva unui eminent industriaș român, locuia la noi, în două cămăruțe ale casei părintești, celelalte case fiind pline de muncitori angajați ai uzinelor locale din Turda.

Mi-am îmbrăcat singurul costum care îmi fusese salvat, nu știu prin ce miracol, de mama. Acesta era un costum negru, confecționat cu ocazia ultimei mele promoții academice din anul 1949, primăvara. Costumul îmi devenise foarte larg și atîrna caraghios și străin pe mine. Cămașa îmi era largă, de asemenea, iar cînd am încercat să-mi string o cravată pe gîtul slab, gulerul cămășii s-a încrețit ca o armonică. Îmi era greu să mă regăsesc în hainele mele obișnuite.

Era o dimineață superbă de vară cînd am pornit spre postul miliției cu generalul Voinea, un bărbat impozant, ca un fel de vultur pleșuv, scăzut însă în volum din cauza unui astm care îi deranja sănătatea de cîțiva ani. De abia am făcut cîțiva pași în afara perimetrului curții noastre, că din porți au început să apară oamenii satului, unul cîte unul, parcă erau în așteptare, să mă vadă, să mă salute și să mă îmbrățișeze. Cu ei deodată apăreau copii și tineri pe care nu-i cunoșteam. Mi se părea de necrezut ca acești oameni pe care îi cunoșteam de mic și care mă cunoșteau și ei la rîndul lor de pe vremea

cînd bateam drumul zilnic al școlii din sat — pe atunci cei mai mulți dintre ei fiind maturi —, acum să mi se adreseze cu toții altfel decît «domnișorul Jani» sau simplu «Jani» cum eram cunoscut în tot satul. Acum toți se uitau la mine ca la o altă apariție, o altă persoană, cu un fel de simțămînt de stimă și reverență exagerată, de-a dreptul stînjenitoare, adresîndu-mi-se de acum numai cu «domnule doctor» și căutînd să-mi facă cele mai emoționante urări de fericită reîntoarcere. Oricum, pînă la această dată, nimeni din comuna noastră și vecinătăți nu era cunoscut să fi executat cinci ani de pușcărie neîntrerupt, cu toate că în sat era un tîlhar de profesiune. Și, pe deasupra, oamenii erau mai consternați că nimeni din sat nu avea împotriva mea nici un reproș din trecut, dimpotrivă, fiecare avînd cele mai bune amintiri și sentimente despre mine, de stimă, prietenie și dragoste față de toți.

— Satul va intra acum în liniștea așteptată, îmi zise un bătrîn. Dacă ai fi murit acolo, fătul meu, nu am fi trăit liniștiți. Am fi crezut că suntem sub un blestem.

Cei aproape doi kilometri, cîți am avut să-i parcurgem pînă la miliție, ne-au luat mai bine de două ore, iar la reîntoarcere ceva mai mult.

— Oamenii și-au creat un fel de credință în jurul dumitale, îmi șopti generalul Voinea la un moment dat, cînd o familie mă întîmpină cu pîine și sare. Ei văd mai departe, mult dincolo de simpla dumitale eliberare. Poate o văd și pe-a lor ?

Cînd eram aproape să ajungem din nou acasă, de pe o ulicioară lăturalnică, a apărut fostul secretar al organizației de partid din vremea cînd am fost arestat, Andreas Szabo. Acesta era un maghiar din sat, de meserie coșărcar, și cînd am fost elev la școala primară din sat, acesta îmi fusese instructor la educația manuală.

— Domnule doctor, mi se adresă el cu o voce tînguitoare. Bine ați venit ! Sunt tare fericit să vă văd din nou !

I-am întins mîna fără nici o ezitare. Acesta s-a repezit să mi-o sărute și a reușit să o facă, atingîndu-și buzele subțiri de cîteva ori de mîna mea, înainte de a putea să-l opresc. Acest gest mi-a produs un sentiment de reală stinghereală și umilință, mai fiind de față și alți oameni din sat.

În comună oamenii trăiau încă sub resortul unei mari nădejdi. Nici unul dintre ei, se pare, nu socotea că țara a intrat sub robia nedeterminată în timp a comunismului. În persoana

mea ei nu vedeau altceva decît învingerea parțială a unei idei printr-un om, o idee care mai rămînea încă vie și în jurul căreia nu era de prisos ca ei încă să-și mai cedeze iluzii pentru o altă viață liberă, pentru adevărata lor viață spre care tînjeau ca florile după raza de soare. Eu însă nu mai eram unul și același cu fiecare dintre ei, așa cum aș fi dorit să fiu în acele vremuri de urgie. Cît de mult aș fi dorit să sufăr și să învîng cu acești oameni comuni alături, pentru că alături de oamenii țării am pornit la luptă. Destinul a vrut însă altfel.

Satul vorbea în șoaptă despre mine și, pe cele mai felurite căi și forme, sute și sute de oameni au căutat să-și exprime simpatia față de un om care devenise al lor și al celor din împrejurimi.

În acea seară ne-am așezat pe banca de piatră de la poartă să așteptăm pe Mîndraia de la ciurdă, după ce conduseserăm la stradă o seamă de rudenii și cîțiva vizitatori. Tata avea cu el o coasă și se pregătea să reteze niște buruieni de pe marginile șanțului, ca să îndestuleze cu ele vaca, în lipsă de altă verdeață. Vaca venea flămîndă de la ciurdă, pășunea fiind pîrjolită de secetă, cum se întîmpla aproape în fiecare an cu acel teren arid și ingrat.

Mama chiar îmi spunea cu vocea ei blîndă, nuanțată de duioșie :

— Eu am fost sigură că trăiți amîndoi, tu și Nicolae. În ziua de Paști, în acel timp, m-am dus, bocindu-mă prin grădină în jos, prin iarba înrourată a dimineții. Pomii erau în floare și eu nu mă puteam gîndi din această frumusețe decît la voi, pe care vă știam în robie. La ce îmi mai era folositoare viața mea ? Cînd am ajuns la «mărul cel mare», deodată am văzut cum doi cuci au țîșnit din ramurile lui și s-au așezat, unul într-un măr de vară și celălalt într-un păr, ăla care este înspre gard. Unul dintre cuci a cîntat o dată și celălalt de două ori. Mi-am zis atunci, și am luat curaj ca niciodată pînă aici : îmi trăiesc feciorii ! Unul va veni într-un an și celălalt în doi ani.

Așa s-a și întîmplat. Eu am venit acasă în acel an, iar fratele meu Ncolae a venit mai tîrziu după doi ani, din lagărele îndepărtatei Rusii blestemate, după nouă ani împliniți de robie.

— Dă-mi mie coasa. Mi-e dor să dau eu cu ea, am zis eu tatălui meu. Vreau să văd de nu cumva am uitat deprinderea ei după cinci ani.

— Nu, nu face asta, interveni mama. Mai bine stai să-ți aduc coasa ta. De cînd ai plecat nimeni nu a mai cosit cu ea. Am ținut-o ca pe un lucru sfînt.

De undeva dintr-un șopron, mama mi-a adus coasa mea cea veche, acea coasă pe care o avusesem în mînă la data arestării. Coasa era ruginită pe alocurea, totuși oțelul străluceа pe gura ei tăioasă. Am pus mîna pe ea cu o tresărire a întregii ființe. Am ascuțit-o cu cutea și m-am dus la șanț să retez buruienile pentru vacă. Abia am dat o dată cu coasa în smocurile de verdeață ale șanțului, că am și auzit un țiuit prelung și cînd m-am uitat la coasă, am văzut că se rupsese de pe lîngă toporiște.

Ruperea intempestivă a coasei mi-a produs o tristețe profundă.

— Semn bun, zise tata, o fire mai optimistă. Întîmplări ca acelea nu ai să mai întîmpini în viață.

— Semn rău, sări mama. Averea și grădina nu au să mai vină înapoi și n-ai să mai ai unde da cu coasa.

Am ridicat coasa și toporiștea și am intrat toți trei în curtea noastră deșartă, în care nu mai răbufneau de acum nici agitația grajdului plin de vaci și viței, nici nechezatul vreunui cal sau guițatul porcilor, de care erau pline cocinile, în care șura era goală și în locurile unde înghesuiam odinioară carele, păiajenii își țeseau în liniște pînzele lor complicate de cursă.

Peste casă și curte cădea poleiul blînd al lunii și greierii își porniseră concertul nocturn, orchestrele lor auzindu-se de prin toate părțile.

Cînd să intrăm în casă, mama m-a oprit fără de veste și m-a întrebat cu vocea joasă, mai mult în șoaptă.

— Te-au bătut, dragul meu, pe acolo pe unde ai fost?

Am stat o clipă pe gînduri, pentru a avea răgaz să mă gîndesc dacă era cazul să-i mărturisesc adevărul.

Nu am îndrăznit să scot nici un cuvînt, de marea teamă de a nu mă înșela pe mine însumi și, apoi, de a nu o minți pe mama mea, pentru care niciodată nu am avut vreo taină neîmpărtășită ei. Dar nu am avut puterea suficientă ca să-mi rețin lacrimile, care au început să curgă șiroaie peste obrajii mei.

Mama și-a pus buzele pe lacrimile mele și apoi mi-a căzut în brațe ca moartă.

Am ridicat-o pe sus și am dus-o cu mare grijă în casă unde am așezat-o pe patul ei și unde, sub lumina slabă a lămpii cu petrol, i-am văzut sub sînii vestejiți, zvîcnirile disperate ale inimii care palpita sub durerea veșnică și sfîntă de mamă, de eram departe de ea, ori de eram lîngă ea.

Fața ei prelungă și asemănătoare cu a mea devenise lividă ca o frunză de vie atinsă de brumă.

O altă fază de trecere a durerii și a vieții, pentru renașterea viitoare.

M-am reîntors de la coasă și de la Canal.

Appendix

STRUCTURA ORANIZATORICĂ OFICIALĂ A CANALULUI DUNĂREA-MAREA NEAGRĂ *

Considerăm util să completăm expunerea noastră din lumea deținuților politici înrobiți și exploatați la Canalul Dunărea-Marea Neagră cu o incursiune ceva mai amplă, cu caracter panoramic, a ceea ce a fost Canalul cunoscut oficial ca stare, pe ce schelet s-a clădit și cum a fost posibilă funcționarea lui peste trei ani de zile (septembrie 1949 - iulie 1953).

Curent, în cunoașterea poporului român, Canalul a însemnat de la început și pînă la sfîrșit, un loc de suferință organizată a regimului comunist, unde erau trimiși indezirabilii regimului, sancționați penal sau administrativ. Aici au fost trimiși să muncească fie cei care au fost condamnați pentru infracțiuni politice, fie aceia care nu au fost condamnați pentru asemenea vini, dar care nu prezentau suficientă garanție pentru a fi lăsați liberi să-și cîștige existența cu cei-

* O bună parte a materialului suplimentar publicat în APPENDIX mi-a fost procurat și pus la dispoziție de bunul meu prieten și distins luptător național pentru cauza României, dl. dr. Ion Rațiu din Londra. Domnia sa a expus într-un ciclu de zece conferințe la Radio BBC Londra, între 3 octombrie - 6 decembrie 1952, materialul pe care mi l-a înlesnit, prezentînd lumii mecanismul de lucru impus silnic civililor angajați la Canal. Îi datorez dlui Dr. Ion Rațiu via și recunoscătoarea mea mulțumire.

lalți oameni care își puseseră capul în pământ în fața tiraniei, și pentru care nu era un alt loc mai potrivit de a putea să fie supravegheați îndeaproape de către agenții securității. De aceea, organizarea lucrărilor care trebuiau să fie executate la Canal cuprindea un cîmp cu mult mai vast decît acela restrîns numai la viața și munca deținuților politici care au fost, trebuie să subliniem, victimele numărul unu, și care au format peste 25% din întregul dispozitiv uman de muncă de la Canal.

Construcția Canalului Dunărea-Marea Neagră a fost decretată de regim în forma unei Hotărîri a Consiliului de Miniștri publicată la 26 mai 1949. Motivul aparent și larg vulgarizat a fost că, prin acesta, s-ar realiza «o mai scurtă și rapidă cale de transport între Dunăre și Marea Neagră», ceea ce ar atrage profituri substanțiale economiei naționale. Antecedentele unor asemenea construcții se cunoșteau destule pînă aici, dar, se pare, exemplele de lucru și exploatarea umană au urmat direcțiilor aplicate în muncă și construcții, întru totul asemănătoare celor din URSS, ocrotitoarea sistemului politic instaurat în România. Uniunea Sovietică construise deja canalele Marea Baltică-Marea Albă, Moscova-Volga, Volga-Don și altele mai puțin vitale sau mai puțin notorii.

Rusia sovietică a avut partea ei de contribuție directă la această lucrare din Dobrogea. Întîi, prin consilierii științifici, ingineri, specialiști și cu întreaga literatură adecvată, apoi cu vagoane basculante (mici și gigantice, în faza finală), cu macarale, dragi, elevatoare, pompe hidraulice și alt echipament, inclusiv cu armele de pază a lagărelor de deținuți și pregătirea regizării crimelor.

* * *

Conducerea supremă a lucrărilor Canalului era pusă sub auspiciile directe ale Consiliului de Miniștri (care nu este decît fațada comitetului central al partidului comunist, care era manevrat și strunit de Gheorghe Gheorghiu-Dej, Emil Bodnăraș, Chivu Stoica, Nicolae Ceaușescu, Alexandru Moghioroș, Ana Pauker, Vasile Luca). Lucrînd ca o direcție generală, primul ei titular a fost inginerul Gheorghe Hosu (1949—1950), după care a urmat inginerul Grumberg (1950—1952) și, în fine, colonelul Vasile Ioan Posteucă (1952—1953). Pentru păstrarea contactului cu ministerul construcțiilor, de care depindeau practic aproape toate lucrările de execuție, a fost numit

profesorul inginer Ioanovici, pe timpuri un foarte bine cunoscut antreprenor român, acum fiind investit cu titulatura de consilier special ministerial pe lîngă Direcția Generală a Canalului.

Sediul Direcțiunii Generale a Canalului se afla la Constanța, Hotelul Elita.

Direcțiunea Generală avea trei direcții separate, cu obiective de realizări proprii :

1. Direcțiunea de dirijare și tutelare, care a stat inițial sub conducerea colonelului Vasile Posteucă ;

2. Direcțiunea de execuție, condusă de inginerul Andrian Stănescu ;

3. Direcțiunea contabilității, al cărei titular era Popa Costea.

Dintre cele trei direcțiuni, prima, de dirijare și tutelare, avea o importanță aparte celorlalte două, cu toate că, în mod practic, aceasta nu era afectată direct lucrărilor propriu-zise ale Canalului. Avîndu-se în vedere că această direcție avea în resortul funcționarilor sale un rol preeminent — de îndrumare și de supraveghere, de administrare și de securitate, de aprovizionare și de cadre și instruire —, omul care a fost pus în fruntea acestei direcțiuni nu putea fi decît un om de mare și devotată încredere partidului comunist. Se pare că Emil Bodnăraș, politrucul Moscovei, a avut mînă liberă cînd l-a ales și numit în această conducere capitală, pe un fost amic de-al său din Bucovina, colonelul Vasile Posteucă, încarnat membru de partid și un specimen de o cruzime înfricoșătoare. Acesta era supranumit «Linxul» Canalului.

Vasile Ioan Posteucă avea sub autoritatea sa următoarele departamente : 1. Secretariatul, 2. Trustul cantinelor, 3. Sectorul sanitar, 4. Sectorul administrativ, 5. Sectorul cadre și învățămînt, 6. Sectorul aprovizionării, 7. Întreprinderile agricole Dunărea-Marea Neagră, și 8. Sectorul planificării.

Vom căuta să spunem cîteva cuvinte despre fiecare dintre aceste subdiviziuni execuționale enumerate, pentru o mai bună înțelegere a birocrației complicate de la Canal, birocrație care avea un scop anumit foarte bine determinat : integrarea funcționarilor într-o plasă de interacțiuni extrem de stricte și condiționale, astfel încît nici o mișcare să nu se poată face fără atingerea altuia, în chipul acesta supravegherea și securitatea fiind conectate ireductibil, operînd automat, fără nici o posibilitate de sustragere sau de sabotare.

1. Secretariatul avea ca șef pe Constantin Câta, de aproximativ 40 de ani, un fost muncitor de la Căile Ferate Române, membru de partid. Sediul Secretariatului se afla la Direcțiunea Generală a Canalului, fostul Hotel Elita din Constanța. La rîndul său, Constantin Câta avea sub autoritatea sa : serviciul de secretariat, propriu-zis, condus de un oarecare Marinescu, sub 40 de ani ; serviciul juridic sau de contencios, șef avocatul Marin Dumitru, membru de partid, în jurul a 45 de ani ; serviciul de propagandă și agitație, șef Ioan Marinescu, UTM-ist (membru al Uniunii Tineretului Comunist, pepiniera de bază a partidului comunist) ; serviciul traducătorilor tehnici din mai multe limbi, în frunte cu rusa, bineînțeles), șef, un fost învățător Gabrulinschi, comunist vechi ; serviciul planificării. Nu dispunem de numele tuturor șefilor de la serviciile de planificare deoarece, așa cum se va vedea, fiecare dintre departamentele numite sau din direcțiuni dispunea de cîte un serviciu propriu al planificării, știindu-se că toate sectoarele economice într-un stat socialist sunt îngrădite de limite, de planuri, de norme etc., care sunt coordonate de sine stătătoare.

Ar mai fi necesar să menționăm la acest loc că serviciul de traducători nu era compus exclusiv din civilii angajați la Canal. O bună parte dintre oamenii de mare valoare științifică, ingineri, arhitecți sau profesori de limbi străine, din resortul condamnat al deținuților politici, erau folosiți să facă tălmăciri din manuale sau din reviste de specialitate, în interiorul lagărelor, fiind puși să lucreze în cabinetele tehnice. Desigur, această muncă nu era plătită conform tarifelor acordate civililor, cu toate că lucrările acestora erau de calitate superioară, ci li se acordau acestor bieți nenorociți, doi sau trei lei pe zi, atît cît îi revenea unui deținut de pe șantier care își făcea norma.

2. Trustul cantinelor era al doilea mare compartiment de sub conducerea supremă a colonelului Vasile Ioan Posteucă. Sediul acestui sector se afla tot la Constanța, pe strada Stalin colț cu strada Tomis. Acest departament se ocupa cu aprovizionarea și coordonarea cantinelor, în procesul de satisfacere a nevoilor de hrană pe întinderea șantierelor Canalului. Șeful acestui trust era Andrei Razi, un fost funcționar de la Compescaria, fost pescar el însuși în tinerețe, fiul unui cafegiu din Constanța, în jurul vîrstei de 40 de ani, acum membru de partid. Sub conducerea acestuia se aflau următoarele secții a. Aprovizionare, șef Boris Șafri, un fost negustor din Basarabia în jurul vîrstei de 50 de ani. b. Secția coordonare, șef

Gheorghe Grigore, în vîrstă sub 40 de ani, fost proprietar de brutărie din Constanța ; c. Planificare, șef Török, un maghiar din Ardeal, din partidul comunist maghiar MADOZ, aproximativ 35 de ani ; d. Cadre și personal, care avea ca șef o fostă muncitoare și președintă a sindicatului alimentar din Constanța, în vîrstă de aproximativ 32 de ani. Numele acesteia ne-a rămas necunoscut ; e. Secția contabilă, care avea șef pe fostul secretar particular al lui Mihai Antonescu (fost adjunct al mareșalului Ioan Antonescu), în vîrstă de 50 de ani. Înainte de a ocupa această funcție, acesta a ocupat poziția de funcționar superior la vama Constanța. După cum spunea postul de Radio BBC Londra în timpul acela, multe din numele citate pînă aici de noi aveau o frumoasă rezonanță acustică românească, dar nu trebuie să se uite că cele mai multe nume erau de împrumut, ascunzînd indivizi străini neamului românesc.

În total au fost șase cantine principale pe întreg traseul Canalului. Aceste centre principale aveau filiale de funcționare în formă de chioșcuri sau baruri, aproape în fiecare loc unde se aflau oameni la muncă. În 1952 au fost deschise cantine și în interiorul lagărelor de deținuți politici unde, în schimbul unor cupoane de valoare pe care le primeam și care se acordau numai pe baza unor indicii de normă realizată, ni se vindeau țigări, hamzii, halva din floarea soarelui, biscuiți și marmeladă. Brigadierii, pontatorii, șefii de șantiere, cabinetul tehnic, fruntașii în producție, plantoanele, turnătorii erau indivizii care aveau acces permanent la aceste sucursale ale cantinelor din incinta lagărelor de muncă forțată. Noi ceilalți, deținuții de rînd, ajungeam acolo numai dacă ne îndeplineam și depășeam normele de muncă. Bolnavii, bătrînii, infirmii erau excluși, pentru simplul motiv că nu puteau munci și de aceea nu se puteau încadra în nici o categorie eligibilă, doar dacă deveneau informatori, și unii au fost oarecum nevoiți să accepte acest cameleonism pentru a rezista, acceptînd în prealabil calitatea de planton sau om de corvoadă internă. O țigară sau o bucată de zahăr constituiau mijloace de corupție sigură în multe cazuri

Vom aminti, totuși, pentru memoria viitoare, cantinele principale de pe Canal. Este bine să amintim că în octombrie 1952 șeful Trustului cantinelor, Andrei Razi, a fost dat afară din această calitate, fiind denunțat pentru pactizare cu «burghezii», în cadrul unei ședințe ordinare de partid a celulei aparținătoare Direcției Generale a Canalului care a avut loc la Constanța. În locul lui a fost numit «tovarășul» Donca, un

fost adjunct din conducerea șantierului No. 11 Excavații, șantier despre care vom vorbi mai jos.

Trustului Cantinelor i-au fost subordonate următoarele unități :

1. Cantina centrală no. 1 cu sediul la Cernavodă, șef Marinescu, fost, pe vremuri, angajat în marina comercială. Această cantină aproviziona șantierul nr. 1 Port Cernavodă precum și cantinele subdivizionare ale gospodăriilor agricole Seimenii Mici și Saligny.

2. Cantina centrală nr. 2 Medgidia, sediul Medgidia, deservind șantierele 2-4 din Medgidia, precum Atelierele Cotroceni (în deplasare), Fabrica de ciment din Medgidia și Gospodăria agricolă Basarabi.

3. Cantina centrală nr. 3 Poarta Albă, cu sediul la șantierul 7-8 Nazarcea. Acest centru de cantine deservea șantierele 7-8 Nazarcea și șantierele 5-6 cunoscute sub denumirea de Șantierul 23 August, și gospodăria agricolă Basarabi, filială

4. Cantina centrală nr. 4 Siutghiol, cu sediul apropiat atelierelor mecanice din Siutghiol, cu deservire radiară : Șantierul 9 Stincă, Șantierul 11 Excavații, Atelierele mecanice Siutghiol, cantina «Armatei Construcțiilor», Gospodăria agricolă Ovidiu și Termocentrala electrică Ovidiu nr. 2. Această cantină furniza și chioșcul afiliat din interiorul lagărului «Peninsula» din Valea Neagră.

5. Cantina centrală nr. 5 Năvodari, sediul la Șantierul principal Năvodari, șef de secție Mosic, cu subfiliale de deservire Șantierul nr. 13 Năvodari, Șantierul nr. 12 și Gospodăria agricolă Năvodari.

6. Cantina centrală nr. 6 Constanța, care își avea sediul la parterul clădirii de găzduire a Direcției Generale a Canalului, Hotelul Elita. Această centrală de cantine deservea Direcția Generală a Canalului și toate sectoarele cu sediul în orașul Constanța. De această cantină mai depindea și cantina București din strada Rîureanu nr. 3, care deservea personalul Aprovizionării și Sectorul studii și proiecte.

Vom trece acum, în continuare, la un alt departament subordonat colonelului Posteucă și anume :

3. Sectorul Sanitar. Acesta își avea sediul în Constanța. Obiectivul acestui oficiu central era de a organiza asistența medicală pentru oamenii care lucrau pe Canal, de orice capacitate (civili, soldați din batalioanele de construcții, și deținuți de drept comun și politici). Șeful sectorului sanitar era dr. Mi-

hail Maurer, fratele aceluia care va deveni prim-ministru mai tîrziu sub Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ioan Gheorghe Maurer, acesta fiind la acea vreme secretar general la Ministerul construcțiilor. Administratorul adjunct al sectorului sanitar era un oarecare Sava, de aproximativ 32 de ani, fost șofer mecanic, notoriu membru al partidului comunist român, recunoscut ca un dușman de moarte al deținuților politici. De acest sector depindeau Policlinica de la Cernavodă, Policlinica de la Poarta Albă și Policlinica de la Năvodari.

4. Departamentul sau Sectorul Administrativ, în continuare, era, se putea zice, cel mai important resort de sub cnutul de fier al lui Posteucă. Sediul acestui sector era la Constanța, pe strada Stalin colț cu strada Roza Luxemburg. Acest sector se ocupa cu cazarea tuturor brațelor de muncă de la Canal (exclusiv deținuții politici, care depindeau direct de MAI), cu distribuirea rechizitelor și echipamentului necesar aparaturii politice a Canalului, cu utilizarea parcului de mașini puse la dispoziția înalților funcționari și, în general, cu gospodărirea Canalului, în înțelesul larg al cuvîntului.

Șeful acestui departament era un tînăr comunist Grigore Vasilov, în vîrstă de 37—39 de ani, fost marinar comercial, fost președinte al sindicatului local al marinei comerciale, fost director general al Întreprinderii de Stat Aprozar (aprovizionarea cu zarzavat și fructe). Acestui om sadic, cum s-a dovedit a fi, i s-a conferit în anul 1951 medalia muncii clasa III, pentru munca deosebit de fructuoasă pe care a depus-o la Canal. Șeful contabil al acestui sector era un oarecare Schoentzwick.

Sectorul administrativ se subdiviza, la rîndul său, în următoarele unități :

a. Personal, planificare, pompieri și pază — ultima fiind un eufemism pentru ceea ce era în fond securitatea —, și Contabilitatea.

b. Bunuri, șef Pompiliu Teodorescu, membru marcant de partid.

c. Grupa locală, șef Gheorghiu, membru de partid, fost căpitan de securitate, fost agent personal al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. Grupa lui Gheorghiu se ocupa cu primirea personalităților străine care veneau să ne viziteze calvarul Canalului. Se vorbea că acest Gheorghiu se înrudea direct cu despotul Gheorghe Gheorghiu-Dej. Printre cei mai faimoși străini care au vizitat Canalul a fost și Decanul de Canterbury, șeful bisericii Anglicane. Casele de oaspeți erau una la Constanța pe

strada Cuza Vodă, iar a doua la Eforie, în fosta vilă a industriașului român-evreu Max Auschnitt.

5. Sectorul Cadre și Învățămînt a fost condus de un maghiar pe nume Varga Benjamin. Varga, în vîrstă de numai 40 de ani, era un membru de seamă al partidului comunist încă de pe vremea ilegalității partidului. A fost pentru un timp fotograf la Petroșani. În același timp acesta era nepotul faimosului secui Vasile Luca, membru în comitetul central al partidului comunist român. Varga avea doi aghiotanți, unul la cadre și celălalt la învățămînt. Titlul oficial al celor doi era de «ajutor de sector». La cadre era Marieta Radnev, care era soția președintelui comitetului provizoriu al orașului de sub conducerea republicană Constanța. Radnev, soțul ei, a jucat el însuși un rol important la Canal, înainte de a deveni primar (președinte al comitetului provizoriu), în calitatea inițială pe care o deținuse ca șef al Sectorului mecanic. La învățămînt era responsabil un tînăr și activ membru al partidului comunist, Dumitru Păliceanu, în vîrstă de 28—30 de ani, fost tipograf, originar din Iași. Sectorului Cadre și Învățămînt îi reveneau funcțiuni extrem de delicate și de serioase la acea oră a partidului comunist, anume aceea de a restructura mentalitățile oamenilor, de a fi vigilenți cu orice element refractar sau retrograd care s-ar fi putut strecura în interiorul administrației sau brațelor de muncă, cu intenții de influențare negativă — indiferență sau sabotare. De aceea, acest sector era în posesiunea unor caziere voluminoase ale personalului angajat și înrobit, cu tot felul de fișe personale, note informative, spionaj, corupțibilitate, atitudine la provocări etc. etc. Sub îndrumarea și regizarea acestui departament mixt a fost pusă în aplicare, pe de altă parte, reeducarea în lumea deținuților politici și, într-o mai mică măsură, în lumea deținuților de drept comun. Desigur, complexul problemelor pe care le prezenta lumea deținuților politiți a afectat cadre superioare, din chiar comitetul central al partidului și conducerea MAI-ului. Reeducarea, în fond, era pivotată în jurul luptei de clasă între deținuți, discriminarea socială și tulburarea spiritelor la maximum, astfel ca, într-adevăr, munca și viața la Canal, pe oricare șantier și în interiorul lagărelor, să devină un iad de nesuportat, din care nu era, la un moment dat, nici o altă cale de salvare decît moartea.

Din punct de vedere administrativ, Sectorul Cadre și Învățămînt se diviza în șapte secții, care erau :

a. Evidență-personal, șef Alexandru Ionescu, fost funcționar la Societatea de tramvaie din București. La această secție se aflau dosarele tuturor funcționarilor a căror salarizare depășea clasa 11-a. Este adevărat că marea majoritate a celor care primeau o salarizare atît de ridicată la Canal erau membri verificați și paraverificați de partid. Cu toate acestea, au fost cunoscute și cazuri de angajați care nu erau membri ai partidului comunist, dar care, neavînd o altă posibilitate de a-și cîștiga existența, au fost siliți să se îndrepte spre Canal, dintre aceștia și persoane cu înalte calificări tehnice sau științifice, fiind încadrați la categoria 11 de salarizare. Dar acești oameni erau izolați și supravegheați îndeaproape. O bună parte dintre aceștia, ingineri, arhitecți sau medici, la data aceea sau mai tîrziu, au devenit benevol sau presați de împrejurări, informatori ai securității, făcînd nespus de mult rău oamenilor din țară. (Atunci cînd aceștia, mult mai tîrziu, după 1965, s-au aranjat să vină în străinătate, au rămas în aceeași soldă neagră a patronilor lor, producînd confuzii, defetism și catastrofe, pe oriunde s-au aciuiat, arogîndu-și vechile calități, dar tăcînd asupra noilor lor misiuni.)

b. Secția Mișcare Transferuri. Fără de avizul acestui resort de cadre, nu era posibilă nici o schimbare de personal, de la o unitate a Canalului la alta, de la un șantier la altul, de la o categorie de salarizare la alta. Șeful acestei secții era un evreu al cărui nume cunoscut, schimbat, era Joldiș.

c. Secția de anchetă. Acțiunile funcționarilor și ale altor angajați administrativi sau tehnici, oricît de neînsemnate ar fi părut, erau analizate cu multă atenție, atît din punct de vedere al liniei rigide de partid, cît și al neregulilor financiare care s-ar fi putut produce prin prestarea muncii. Ceea ce afară erau securitatea și controlul economic, aici funcțiunile acelora erau concentrate în mîinile acestei echipe de anchetă cu puteri extraordinare. Cum s-a putut vedea pe parcursul activității lucrărilor Canalului, în baza rapoartelor și investigațiilor acestei secții, au fost învinuiți zeci și zeci de angajați ai Canalului, culminînd cu condamnarea la moarte sau pedepse grave a unora dintre vîrfurile de conducere (Petre Cernătescu, Aurel Rozei, Gheorghe Georgescu-Toplăzău, Constantin Nițescu, Mircea Ciorapciu, Nicolae Farangopol, Nicolae P. Vasilescu Oprișan Ionescu-Colorado, Dumitru Nichita și Petre Vieru).

Procesul a fost judecat la Poarta Albă, 1952, sub un juriu militar de sub președinția generalului Alex. Petrescu.

d. Secția Învățămînt Tehnic. Șef al acestei secții era un neamț al cărui nume nu-l cunoșteam. Această secție se ocupa cu organizarea școlilor de calificare pentru diferitele forme de muncă specială cerute de necesitățile Canalului.

e. Secția de Identificare a Personalului. Aceasta avea ca obiectiv acumularea de informații asupra antecedentelor oamenilor de la Canal, pentru cunoașterea cît mai detaliată a indivizilor, a angrenajului social și ambianței culturale în care au trăit, precum și a potențialității gradului de periculozitate pentru regim.

f. Secția Contabilă avea controlul registrelor de valori, mărfuri, cheltuieli, salarii.

g. Secția de Planificare, ultima dintre cele șapte unități din Departamentul Cadre și Învățămînt, stabilea normele pe care oamenii trebuiau să le îndeplinească pentru aplicarea standardelor de plată care erau prevăzute, și totodată fixau parametrii de coordonare a lucrărilor, pentru atingerea unor niveluri propuse.

Un alt departament distinct de activitate, sub direcția lui Posteucă, era acela al Aprovizionării pe care noi l-am notat cu cifra 6.

6. Aprovizionarea era un sector care s-a născut prin crearea unor necesități neprevăzute de alimentare a oamenilor aglomerați de-a lungul traseului Canalului. Țara era obligată să livreze cereale, carne, grăsimi și fructe (plus cherestea și alte materiale de construcții) Rusiei sovietice, în baza obligațiunilor de despăgubiri de război. Oamenii care au fost luați din rosturile lor nu mai erau productivi, ajungînd simpli consumatori. De aceea, guvernul a imaginat un sistem de aprovizionare proprie, adică prin și cu mijloacele alocate strict lucrării Canalului, creîndu-se produsele trebuincioase alimentare și tehnice, cum erau zarzavaturile din întreprinderile agricole de care vom vorbi, sau materialele de construcții cum au fost, de pildă, cimentul hidraulic, pentru producerea căruia s-a construit fabrica de ciment de la Medgidia, sau pentru energia electrică, Centrala nr. 2 din Ovidiu.

Șeful departamentului aprovizionării era un inginer chimist Kaiser, iar adjuncții acestuia erau Renner, Burghelea și Garofeanu. Sediul departamentului aprovizionării era la București, Strada Riureanu nr. 3.

7. Intreprinderile Agricole Dunărea-Marea Neagră. Acestea constituiau unul dintre departamentele de bază ale Canalului, așa cum am spus, întrucît subsistența oamenilor trebuia să se facă prin mijloace proprii, fără să afecteze economia profund dărîmată a țării.

Șeful acestui departament era un comunist ambițios Dumitru Butărescu, fost șofer la Astra Română, iar inginer șef Boris Streistaru, fiu de preot, fost inginer la Centrala Fermelor Alimentare. Sediul acestui departament era la Constanța, Roza Luxemburg colț cu strada Mircea. Acest departament, prin complexul sistemului său de organizare și pretenții, avea o situație aparte, fiind într-o oarecare măsură cvasi-autonom, deci semi-independent de autoritatea colonelului Posteucă, sub tutela căruia era inclus schematic.

Întreprinderile agricole din regia Canalului au fost dotate în anul 1951 cu 2.162 hectare pămînt arabil. De pe acest pămînt, cu brațele sclavilor, se producea hrana trebuincioasă menținerii în viață a întregului capital uman obligat să lucreze silnic la Canal. Cu toate acestea, producția Întreprinderilor agricole de pe Canal nu a fost suficientă hrănirii deținuților politici, de pildă, care constituiau partea neglijabilă în planul de aprovizionare. Îmi aduc aminte că în iarna anului 1951—1952 ne-au sosit la Valea-Neagră, Peninsula, cîteva vagoane cu morcovi furajeri din Bulgaria, cu care am fost hrăniți într-una dintre cele mai mizerabile epoci de alimentare a noastră.

Scopul Întreprinderilor agricole înscria cultivarea, valorificarea și industrializarea zarzavaturilor ; creșterea, îngrășarea și prăsirea vitelor, oilor și porcilor ; producția de lapte și, într-un timp, chiar producția de miere de albine.

Conform scopurilor enumerate, întreprinderile agricole se grupau sub următoarele nomenclaturi :

1. Grupa agro-zootehnică, șef inginer Nicolae Vantroc.
2. Grupa legumicolă, șef Vitalie Mateescu.
3. Grupa aprovizionare.
4. Grupa planificare.
5. Grupa gospodărie internă.
6. Grupa cadre și personal, responsabil șef tovarășul Comonov, în vîrstă de circa 56 de ani, fost muncitor la STB București, cunoscut de a fi fost proprietar de bordel în București, înainte de instaurarea comunismului în țară.

Subunitățile de cultivare a pămîntului erau ferme de stat, cunoscute sub denumirea de gospodării. În ordinea așezării lor

geografice, începînd de la Cernavodă spre Marea Neagră, acestea erau următoarele :

Gospodăria Seimeni, director Constantin Cîtu, inginer șef Vicențiu Bercescu.

Gospodăria Saligny, director Matinescu, inginer șef Stănescu.

Gospodăria Medgidia, director Blană, inginer șef Simion Turcu, acesta fiind înainte conferențiar la Academia de Agricultură din București.

Gospodăria Basarabi, inginer șef Minuescu.

Gospodăria Ovidiu, director Andronic, inginer șef Ion Dediu.

Gospodăria Năvodari, director Ioan Dinu, inginer șef Munteanu.

Am dori să încrestăm o mențiune aici : toți conducătorii acestor gospodării erau membri ai partidului comunist, aceasta fiind cerința primordială de selecționare a lor în calitățile însușite.

În ordinea mărimilor suprafețelor de teren atribuite fiecărei gospodării în parte, cea mai bogat înzestrată și extinsă era gospodăria agricolă Medgidia, unde se făceau legumicultură, pomicultură, viticultură și agricultură.

A doua, în ordinea mărimii, urma gospodăria agricolă Basarabi, specializată în legumicultură, viticultură, agricultură și bostănărie.

A treia era gospodăria agricolă Saligny, profilată exclusiv pe legumicultură. Apoi, Seimeni, exclusiv legumicultură și agricultură, după care urmau Ovidiu cu legumicultură și viticultură, și ultima, Năvodari, numai legumicultură. Deținuții de la Valea Neagră lucrau la această gospodărie, precum și la gospodăria Ovidiu. Eu însumi am lucrat la aceste gospodării, în zilele de sărbătoare, unde eram scoși la munci urgente ca «voluntari».

În afară de o bună parte dintre deținuții de la Peninsula care lucram în alte brigăzi, pe alte șantiere și eram aduși la aceste gospodării numai incidental, la aceste munci erau repartizate cîteva brigăzi speciale, numite «de grădină», care erau formate din bătrîni, infirmi, inapți, cei care aparțineau politic categoriei foștilor criminali de război, ofițeri superiori și înalți demnitari bătrîni, o mare sumă de frontieriști și, bineînțeles, toți protejații administrației, întrucît munca aici era mai ușoară. Uneori, administrația lagărului transfera oameni

periodic la aceste munci, pentru refacere, cînd aceia nu mai puteau presta munca obișnuită la care fuseseră repartizați.

În afară de gospodăriile de mai sus, se mai aflau două gospodării, una la Stația de Mașini și Tractoare (SMT) din Medgidia, aici fiind inginer șef un oarecare Damian, și gospodăria piscicolă din Tașaul, director Nicolae Razi, fost pescar.

În anul 1951 gospodăriile Medgidia și Basarabi aveau vaci cu lapte, crescătorii și îngrășătorii de porci. Cele mai multe oi, circa 1.200, se aflau la gospodăria Saligny, 1.000 la Năvodari, iar la Basarabi, 600.

În activitatea întreprinderilor agricole de pe Canal se îngloba și industrializarea produselor care nu erau destinate consumului imediat. Exista, de pildă, o fabrică de bulion și o uscătorie de fructe.

Ar mai fi de spus cîteva cuvinte asupra felului de lucru al Secției de Planificare a Întreprinderilor agricole Dunărea-Marea Neagră. Facem acest lucru pentru o sumară informație și, în al doilea rînd, spre a nu mai face o expunere aparte asupra a ceea ce s-ar putea numi departamentul numărul 8 al colonelului Posteucă, Departamentul Planificării, principiile fiind aceleași.

Așa după cum am mai amintit, toate departamentele numite, în funcțiune; aveau cîte o secție sau un serviciu propriu de planificare, fără de care nu se poate concepe nici o acțiune, de nici o natură, sub un regim comunist sau chiar simplu marxist. Omul este om, conform învățăturii marxist-leniniste, numai în măsura în care poate fi inclus într-un plan de producție, și de servicii determinate. Desigur, aceste principii ale planificării rezidă într-o comandă de repartiții și execuții supremă, care se afla, în cazul de față, în direcția propriu-zisă a lui Posteucă, ca for de dirijare tutelară, precum și în direcția generală a lui Grumberg.

Am dori numai să facem aici o mică incursiune la Secția de Planificare a Întreprinderilor agricole, ca să exemplificăm prin cîteva cazuri cunoscute mai bine, metoda polițienească și ingrată sub care erau obligați să lucreze unii (nu toți), dintre funcționarii civili ai acestui sistem administrativ odios.

Această Secție de planificare a gospodăriilor agricole de pe Canal număra un efectiv de 32 de funcționari în anul 1951. Dintre acești funcționari au fost arestați, în intervalul de timp 1 iulie 1951—30 iunie 1952, patru persoane, toate cu funcțiune de mare răspundere. De pildă, a fost arestat șeful secției de planificare Dinu Roman, în vîrstă de 38 de ani, de loc din Cluj,

doctor în științele juridico-economice, cumnat al fostului lider național țărănist și fost ministru fără portofoliu după 1945, Emil Hațeganu. Dinu Roman însuși aparținuse partidului național-țărănist, al cărui membru fusese. Acest om, fiind înainte director la ORAP (oficiul român de achiziționare a pieilor), a fost implicat în procesul lui Iuliu Maniu, numit de comuniști „al marii trădări naționale". Depunînd favorabil interesului procurorului, Roman a primit o pedeapsă bagatelă de șase luni închisoare și, pentru că era un element capabil, la cîtva timp după eliberare, a fost angajat în funcțiunea de șef al secției de planificare a gospodăriilor agricole pe Canal, la recomandarea directorului general de atunci, inginer Gheorghe Hosu (1950). Acesta îl cunoștea pe Dinu Roman ca un bun organizator al procesului muncii de pe timpul cînd lucrase, imediat după eliberarea de la Văcărești din 1948, la ministerul comerțului interior, centrala fermelor de alimentare. Odată cu Dinu Roman a mai fost arestat și colaboratorul său imediat, tînărul Smatoc, utemist în vîrstă de 21—23 de ani, băiat de oameni săraci din Regiunea Roman (Moldova), unde absolvise școala comercială.

Tot în împrejurări misterioase a fost arestat și Giurescu, fratele istoricului Constantin Giurescu, fost ministru și consilier regal, care era atunci șeful întreprinderilor agricole de pe Canal. Acesta, fratele lui C. C. Giurescu, ca și un oarecare Pipera Făgărășanu, tot din secția de planificare, au fost arestați în timpul concediului, între lunile iunie 1951 și aprilie 1952. Se pare că toți au fost acuzați de sabotaj economic și judecați în conformitate cu legile penale de drept comun, fiind trecuți în rîndul borfașilor.

* * *

Vom trece acum și vom vorbi despre a doua direcțiune a Canalului, anume despre Direcțiunea de Execuție de sub responsabilitatea inginerului Adrian Stănescu. Această direcție își răsfrîngea autoritatea în organizarea responsabilităților pe teren, adică pe șantiere. Acestei direcțiuni îi erau subordonate mai multe sectoare sau servicii. Dintre acestea amintim pe acelea de excavare de construcții, de producție și de planificare. Mai era o Divizie Electro-Mecanică al cărei inginer șef era Vintilă Cossini și se ramifica în două serii speciale : lubrefianți, inginer șef Erdeli, și instalații, inginer șef Costescu.

Lucrările de excavație se executau în acea perioadă a lucrărilor de la Canal, cînd mă aflam și eu acolo (1950—1953),

pe o întindere de aproximativ zece șantiere. În presa internațională și prin diferite posturi de radio s-au difuzat informații incorecte la acea vreme, denaturîndu-se adevărul, în sensul că se dădeau numirile unor șantiere de muncă, unde se afirma că lucrau deținuți politici și se numeau chiar inginerii care conduceau acolo lucrări, ceea ce nu corespundea adevărului de fapt. Or, în realitate, acei ingineri ale căror nume au fost citate în cadrul acelor informații eronate de presă și radio, și pe care noi i-am numit, nu erau nici deținuți politici și nici nu ajungeau, măcar, în contact direct cu deținuții politici, decît în rare ocazii, și atunci numai în tovărășia securiștilor și, de li se permitea să vorbească, vorbeau numai unor ingineri deținuți politici, însărcinați cu răspunderi speciale.

Șantierul nr. 1 Portul Cernavodă, șef inginer Niculescu, originar din Brăila, apolitic, laureat al Premiului de Stat. Sarcina lui era circumscrisă la amenajarea portului Cernavodă de așa manieră ca acesta să se preteze traficului fluvial al Canalului, în funcțiune de primă treaptă de nivel a ecluzei.

Șantierul nr. 2—4. Această denumire a rezultat de pe urma faptului că șantierele numerotate 2, 3 și 4 au fost contopite într-unul singur, sub conducerea inginerului șef Șerbănescu, de care se spunea că era apolitic, și acesta fiind, la rîndul lui, laureat al Premiului de Stat. Acesta era unul dintre șantierele cu cea mai extinsă rază de activitate, în sarcina acestuia intrînd și executarea ecluzei din Saligny. Sediul acestui șantier se afla la Medgidia, în fostul și unicul hotel al orașului.

Șantierul nr. 5-6, sau 23 August. Acest șantier se întindea de la hotarele comunei Castelul și cuprindea o parte din traseul Canalului, care trecea prin fața comunei Poarta Albă. Acest șantier a cîștigat drapelul muncii pentru depășirea de norme, și era considerat drept un șantier fruntaș în producție. Menționez că sub comanda acestui șantier lucrau deținuții politici de la Poarta Albă, aceia cu pedepse sub cinci ani, precum și un mare număr de deținuți de drept comun. Lucrările la această lucrare de excavații nu erau chiar așa de grele, fiind numai pămînt, spre deosebire de cele de la Ovidiu, 9 Stîncă etc. Inginer șef la acest șantier era un oarecare Ardelea.

Șantierul 7-8 Nazarcea. Lungimea acestui șantier era de aproximativ 1 km. Terenul prezenta pămînt și roci. Șantier de excavație.

Șantierul nr. 9 Stîncă. Inginerul șef al acestui șantier a fost Aurel Rozei pînă în clipa cînd a fost arestat, în vederea judecării lotului de sabotori din septembrie 1951. Locul acestuia a fost ocupat de adjunctul său, un oarecare inginer Vasiliu. Terenul acestui șantier era extrem de greu de excavat din cauza masivului de stîncă care trebuia spart cu dinamită.

Șantierul nr. 11 Excavații, șef inginer Ivan, adjunct inginer Țeposu. Și acest șantier prezenta greutăți deosebite de lucru din cauza aceleiași consistențe vitrege, pietroase, a terenului.

Șantierul nr. 12 care acoperea Cariera Ovidiu (Canara), se întindea peste Peninsula, intra prin latura de nord a lacului Siutghiol și mergea spre Marea Neagră pînă la satul Mamaia. Aici, în raza acestui șantier am lucrat și noi deținuții de la Peninsula. Terenul, parțial stîncos, parțial nisipos, prezenta uneori faze extrem de severe de lucru. Porțiunea săpăturilor dinspre Mamaia sat s-au făcut, în parte, în anii 1952—53 cu un sistem mai modern de excavație, prin pompe de absorbție pneumatică, de care am vorbit mai pe larg în interiorul cărții, subliniind apariția tîrzie a hidro-mecanizării la Canal. Șef al acestui șantier a fost inginerul Vițiu.

Șantierul nr. 13 Năvodari, inginer șef Cotor, un alt laureat al premiului de Stat. Terenul extrem de variabil în nivel și compoziție era totuși ceva mai ușor de excavat decît cel de la șantierul 12.

Șantierul nr. 16. Acest șantier avea perimetrul de lucru în partea de joncțiune a Canalului cu Marea Neagră. În planul de lucru al acestui șantier intra și construirea unei baze navale de submarine. Inginer șef era Popovici, iar comandant militar și politruc, în același timp, era locotenent-colonel Țapu. Spre deosebire de celelalte șantiere, unde la aproape toate lucrau în unități speciale, cu regim secret, deținuți politici, pe lîngă angajați civili, aici lucrau numai soldați din «armata de construcții», acei tineri cu origine «nesănătoasă,» cărora regimul nu îndrăznea să le dea arma în mînă, dîndu-le numai sapa și lopata precum și o seamă de «administrativi» la Capul Midia.

Mai era încă un șantier numit Șantierul 15 Auxiliar, care executa toate lucrările auxiliare pe traseul întregului Canal, cum erau zidăria, rețelele de apă, baracamente, îngrădiri etc. Sediul acestui ultim șantier era la Constanța, strada Tomis

colț cu strada Mircea. Directorul șantierului era Stancu Marin, iar inginer șef, Rusu.

Așa cum am mai amintit, în această Direcție de execuție, se includea și un proces închis propriu de producție. În cazul de față, era vorba de producția de piese, de materiale, de servicii speciale, corelate strict aspectului și condițiilor tehnice de realizare a anumitor lucrări sau, mai concis spus, a unor mijloace necesare de îndeplinire a unor lucrări.

Între acestea intrau cîteva fabrici și ateliere dintre care voi aminti o parte :

1. Atelierele mecanice de la Siutghiol, unde se executau tot felul de lucrări și piese mecanice, cazane, calorifere, suduri, rețele de țevi prin care se dirija apa la grădini pentru irigări etc. Aceste ateliere erau plasate de-a lungul părții drepte a șoselei naționale Constanța-Tulcea, la intersecția acesteia cu drumul Hîrșovei, chiar pe malul lacului Siutghiol. Director era un oarecare basarabean, nu se știa dacă era și român, Boris, membru de partid, fost mecanic la Societatea Petroliferă Unirea. În barăcile acestor ateliere mecanice au lucrat și deținuți politici de la Valea Neagră, Peninsula.

2. Atelierele Secera și Ciocanul, care executau turnări de piese de toate categoriile și compozițiile. Sediul acestor ateliere era la Constanța pe șoseaua Mangaliei, colț cu șoseaua Basarab. Aceste ateliere, care au funcționat în prima fază a lucrărilor Canalului la Constanța, au fost transferate mai tîrziu la Medgidia, integrîndu-se atelierelor centrale Cotroceni de acolo.

Fabricile Canalului au fost următoarele :

1. Fabrica de ciment Medgidia, care avea o capacitate de producție puțin inferioară Fabricii de ciment din Turda, care era la acel timp cea mai mare producătoare de ciment din țară. Fabrica de ciment din Turda producea în jurul a 500 de vagoane de ciment pe lună în anul1956, cînd eu am ajuns șef consilier juridic temporar al fabricii.

2. Atelierele Secera și Ciocanul, care executau turnări

3. Fabrica de cuie din Cernavodă.

4. Atelierele centrale Cotroceni cu sediul la Medgidia.

5. Atelierele de tîmplărie de la Poarta Albă, anexe ale șantierelor auxiliare nr. 15.

6. Fabrica de eternită din Cernavodă-Columbia, unde se produceau piese pentru acoperirea baracamentelor și, ulterior, chiar a unor complexe sociale pentru civili.

7. Fabrica de bulion și uscătorie de fructe și legume, pe care am mai amintit-o mai sus cînd am vorbit de producția alimentară a Canalului, în cadrul întreprinderilor agricole. Această fabrică era subordonată Direcției de Execuție.

Tot la ramura Direcției de Execuție trebuie să mai includem și următoarele sectoare :

1. Sectorul de Execuție cu sediul la Constanța, strada Nicolae Titulescu. Aici se realizau lucrările proiectate și aprobate de forul tutelar al Direcției Generale a Canalului. Șef de sector fiind inginer Leahu, adjunct inginer șef, Cochino.

2. Sectorul planificării, care era un fel de stat major al întregului Canal. Scopul acestuia era de a raporta Direcției Generale a Canalului, în termeni statistici nu tehnici, toate datele referitoare asupra activităților realizate de fiecare unitate de muncă de pe Canal, de a controla desfășurarea lucrărilor și proiectelor existente și în proces de execuție precum și elaborate anterior. Aceste rapoarte erau confidențiale și ele reflectau imaginea fidelă a tabloului fizic al Canalului. Nu am reușit să obținem numele șefului acestui sector, dar numele adjunctului ne este cunoscut, și anume, inginer Vițiu, una și aceeași persoană cu șeful șantierului nr. 12. Ajutorul acestuia era un oarecare Făgărășanu, cum am mai amintit undeva.

3. Sectorul Studii și Proiecte își avea sediul în București, strada Rîureanu nr. 3. Șef de sector era inginerul Botea. Acest sector se ocupa, în afară de planurile de execuție a Canalului Dunărea-Marea Neagră, și de planurile altui canal, București-Oltenița, care își avea, în acel timp, centrul de lucrări în comuna Curcani. La Constanța se mai afla o subdiviziune a acestui sector, denumit «Studii și Măsurători», avînd ca șef pe un oarecare Băiești.

Cu acestea ar fi aproape epuizată, în general, expunerea noastră asupra principalelor unități constructive ale sistemului de organizare și funcționare ale lucrărilor Canalului Dunărea-Marea Neagră. Ar mai fi să mai amintim despre ceea ce am enunțat la începutul acestei părți suplimentare, și am numit Direcțiunea Contabilă. Au fost, pe parcursul existenței sale, oscilații de opinii asupra recunoașterii unei astfel de direcțiuni, ca o unitate complexă aparte, coordonatoare a activităților celorlalte departamente sau secții contabile, care ar fi urmat să fie subordonată numai Direcțiunii Generale a Canalului, fără o altă treaptă ierarhică intermediară. Se pare că

nu în tot timpul i-a fost recunoscut un caracter aparte acestei Direcțiuni Contabile, deoarece uneori am aflat-o ca depinzînd direct de Direcțiunea de Execuție ca un simplu departament de servicii contabile mai complexe. Oricum, această formațiune care avea ca șef pe un oarecare Papacostea, și care avea titlul de Director General adjunct, îndeplinea toate funcțiunile de centralizare, coordonare, finanțare și de control pe întreg Canalul. Sediul acestui departament se afla în blocul care aparținuse pe vremuri lui Criticos, strada Traian colț cu strada Pescari, București. Șeful contabil al acestei Direcțiuni era un contabil de profesiune Conecîru.

Am ținut să prezentăm aceste date și nume ale acelor persoane care au fost responsabile, în mare parte, de executarea lucrărilor neisprăvite ale Canalului, pentru a fi cunoscute de acei care nu au auzit pînă acum de modul cum a fost organizată aparatura funcționărească a acelei lucrări catastrofale pentru România. De numele acelor oameni se leagă întreaga tragedie, nu numai a deținuților politici care au fost chinuiți aici și care au fost degradați psiho-biologic și uciși, dar și a unei însemnate sume de vieți civile, care au căzut victime ale unor împrejurări vitrege și care, fiind obligați să accepte să lucreze aici (altă alternativă, uneori, neexistînd, întocmai așa cum se prezintă situația electorului român în fața urnei, unde nu există decît un candidat pentru un loc), au sacrificat viitorul familiilor lor sau, în multe cazuri, au devenit canalii asociate în impunerea unor condițiuni ucigătoare de crimă națională.

După cum s-a putut reține, acești oameni din structura Canalului nu au apărut direct în ochii deținuților politici, deoarece între noi și ei era paza strașnică a securității. Eram în două lumi deosebite, fiecare însă cu crucea ei.

Gheorghe Hosu, Grumberg și colonelul Vasile Ioan Posteucă, care au deținut succesiv conducerea Direcțiunii generale a Canalului, ca unelte ale Consiliului de miniștri și ale Comitetului Central al PCR, au fost, în locul întîi, direct responsabili de toată prigoana ucigătoare care s-a exercitat asupra unor oameni nevinovați, de viețile cărora aceștia vor trebui să dea seamă odată, iar, dacă ceasul socotelilor nu-i va mai prinde în viață, partidul comunist român va răspunde și de aceste crime, cum va mai trebui să răspundă și de alte zeci de mii. Nu va scăpa nimeni, chiar dacă se va ascunde în gaură

de șarpe. Este datoria elementară a acelora care se află în lumea liberă, ca în cazul că au cunoștință de numele vreunuia dintre satrapii neamului românesc de la Canalul Dunărea-Marea Neagră, și care s-ar afla în străinătate, să comunice imediat prezența acestora, organelor reprezentative române ale exilului românesc, pentru a se porni acțiunea publică împotriva lor încă de pe acum, pentru crima împotriva umanității, pentru genocid și crimă împotriva demnității omului.

ES MANUSCRITO

Tabla de materii

Pag.

Cuvînt despre autor 5

CUVÎNT ÎNAINTE 9

I. ÎNDEMNUL

1. Nesfîrşita zi de coasă 15
2. Războiul rece : teroarea caldă 23
3. Aripa morţii peste ţară 50
4. Sub zăvorul temniţei 73
5. Oameni care nu s-au mai reîntors 91
6. Tulburarea izvoarelor 112
7. Drumul osîndei 120

II. ROGOJINA

1. Ardealul, prezent ! 127
2. Toţi prin strungă 137
3. Oameni din rafturi 152
4. Pagini din istorie pierdute 158
5. Bătălia generalilor 174
6. 5 mai 1950 183

III. ROABA

1. Cernavodă-Columbia 195
2. Canicula, geologie, apă, moarte 205

Pag.

3. Noi și porcii 216
4. De-a curmezișul Dobrogei 229
5. Peninsula : Valea Neagră 240
6. În jug, la roabă 251
7. Foamea și setea 263
8. Somnul 278
9. Goarna 283
10. Goana după o roabă și o lopată 293
11. Grîul cel bun 299
12. Brigadierii 310
13. Culegătorii de perle 318
14. Reeducarea 326
15. Oameni în furtună 339
16. Moartea 349
17. Magii 365
18. Mustața. Addis Abeba. Cortegiul celor 800 de capete de boi 383
19. Intelectualii 407
20. Mamaia-sat sau praf, țînțari și cer 423
21. Lagărele și șantierele morții 437
22. Funia cu două lațuri 452
23. Moartea tiranului 465

IV. A DOUA CĂDERE A ÎNGERILOR

1. S-au închis porțile 477
2. Ne-au părăsit cîinii 487
3. Roza drumurilor 497
4. Trenul fantomă de-a latul țării 505

V. EPILOG

1. Gherla 517
2. Firimituri 531
3. Nimeni nu se mai reîntoarce același . . . 543

APPENDIX

Structura organizatorică oficială a Canalului Dunărea-Marea Neagră 567

Tiparul executat la „Romcart" S.A. cd. 491